

MIKSZÁTH KÁLMÁN
ÖSSZES MŰVEI 53.

MIKSZÁTH KÁLMÁN ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTIK:

BISZTRAY GYULA KIRÁLY ISTVÁN

53. KÖTET

CIKKEK ÉS KARCOLATOK

III.

1877

1968

MIKSZÁTH KÁLMÁN
CIKKEK ÉS KARCOLATOK

III.
1877

1968

Sajtó alá rendezte:
BISZTRAY GYULA

Lektor:
DOLMÁNYOS ISTVÁN

© *Akadémiai Kiadó, 1968*

A kötésterv Callag Vera munkája

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója
Szerkesztésért felelős: Pásztor József Műszaki felelős: Fülöp Antal
A kézirat beérkezett: 1967. júl. 31. Terjedelem: 30²/₈ (A/5) ív + 5 melléklet
Példányszám: 3000
Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

1877

BUDAPESTI NAPILAP

T Á R C Á K

A FŐVÁROSBÓL

(Nyúl István bemutatja magát. — XIV. Lajos mellénye és a tárcsaíró állapota. — Szemle, tartalom nélkül. — Oszmán pasa macskája.)

Ha az egyszeri udvarias francia hajótörés alkalmával, midőn a tengerbe fulladozék, sem feledkezett meg annyira az illomról, hogy a szintén fulladozó társaságtól e szavakkal el ne búcsúzzék: »a viszontlátásra, uraim és hölgyeim!« — mennyivel kevésbé tehetem én, ki sem hajótörést nem szenvedtem, sem nem fulladozom semmibe, hogy be ne mutassam magam, mielőtt szót kérek e rovatban.

Tehát, uraim és hölgyeim, nevem Nyúl István de Felső-Nyulás, amiből látni méltóztatik, hogy nemesember vagyok, nem fogok elkövetni semmi illetlenséget. Teljes életemben élelmes ember voltam és tapintatos: igazi kifejezése a korunk, mint azt egész élettörténetem igazolja. — Ha kívánják önök, olmondok. Biztosíthatom, hogy csak unalmas, de nem hosszú. Iskoláimat nem végeztem el, mert megyei szolgabírónak szólítottak el a padfaragástól. A nemes vármegye azért fizetett, hogy semmit se csináljak, tehát nem csináltam semmit. Nagyon meg voltak velem elégedve; atyám rájött, hogy nagyra vagyok hivatva, s félbeszakított tanulmányaim folytatása céljából bevásáztatott országos képviselőnek. Itt azért fizettek, hogy hallgassak, tehát hallgattam. Nagyon meg voltak velem elégedve. Atyám vérszemet kapott. »Excellent!« kiáltá »ez a fiú még sokra viheti, most tetőzöm be a novulását, hogy beszerzem hírlapírónak.« . . . Így lettem azzá, most azért fizetnek, hogy beszéljek, tehát beszélni fogok.

De miről beszéljek, — kívált ma?

A szegény XIV. Lajos, ha a komornyikja reggeli öltözködéskor többféle mellényt tett öltöző asztalára, egész estig nem bírt fölöltözni azon határozatlanságában, melyiket öltse fel.

Nem is volt ez könnyű feladat. De hátha még egyetlen mellényt sem tett volna őfelsége elé a komornyik, mint ahogy előttem egyetlen esemény sincsen, amellyel felöltöttessem e tárca-rovatot.

Nem azért nincsen pedig anyagom, mintha semmi sem történt volna e világ színpadán, hanem azért, mert a történetről nekem semmi feljegyezni való sem maradt.

Az események — az örök idő, e nagy favágó, széthullasztott forgácsai —: közös, gazdátlan préda . . .

Amelyiken valami politikai erecske húzódik végig: nyomban nyakoncsípi a vezércikkíró; ha a művészet és irodalom köréből való, az esztétikus rohan utána; ha társadalmi kérdés: a bölcész torkoskodik belé; ha valamely érdekes, pikáns hír: az újdondász melegszi nála; a jámbor tárcaírónak csak az jut, ami senkinek sem kell, ami lemaradt már mindenünnen, amire már mindenki azt mondta: »eh, bagatelle!«

Hiszen, kérem alássan, forog a világ, történni is egyre történik valami, néha sok is, mint pl. a múlt héten, mikor a »boa konstriktor« kējutazásra rándult ki, s a sejk két párduca az állatkerti igazgatóság egyetlen fatális tekintetétől vadászmacskára devalválódott. De most, most! Ez a mostoha hét! Országgyűlésünk, törökünk nincs, időjárásunk olyan tisztességes, hogy sem szidni, sem dicsérni nem lehet, a vendég-művészek és művésznők, kikből bőven jutott az idén, szétszéledtek a szélrózsa minden irányában, valamirevaló botrány ritka, mint a jó hír, még bécsi rémgylkosság sem történt. A Mac-Mahon elleni csodálatos merénylet sem vált be igaznak, úgy néz ki az egész világ, mintha egyebet sem tenne, csupán összetett kézzel vigyázná az orosz—török ágyúk dörgését, — ez pedig már nem a mi témánk.

De ha a mienk volna, sem bírnánk vele. Jámbor tárcaíró át nem lábolhat e labirintuson, de különben is e héten oda-süllyedt, ahova a tudós: ha szól, sem hallgat rá senki.

Habár tisztába jött is a hét legérdekesebb kérdése: »kié Ardahan?«, a közönség szeme nagyon természetesen nem fordult el a csatatértől, most is Mekka felé van irányozva.

Hogy lesz? mint lesz? Ezt hallod mindenkitől, utcán, kávéházban, mindenütt; a gyermekek a fojtogató fehér cárról

Álmodnak, ha este telegyomorra fekvőre le, a dilettáns politikusok pók gyanánt hálózák be magukat, bolondnál bolondabb kombinációkkal a jövőre nézve. Valami szomorú előérzet nyomja a kedélyeket. Még a jó dunavecsei ember is így kombinálta ki: »hogy bizony nehéz időköt élünk; legjobb lenne, ha öfelsége átíratná Magyarországot a felséges feleségre: mi sem bánnánk, ő sem bánná meg, mert akár így fordul, akár úgy, el nem vehetné akkor tőle senki.«

De hát a szegény törökökkel mi történik? Mi lesz a megindult harc vége?

Milyen magyar politikus volna az, aki nem tudná eltalálni? Tudunk mi mindent még előre is.

Két tősgyökeres újságfaló rágódik éppen a jövőbe-látáson. Hallgassuk . . .

— Én csak azt mondom, nem lehet tudni — szól az egyik, foketójét kihörpöntve —. Ne legyek becsületes ember, Muo-Mahon legyenek, ha itt tudni lehet valamit.

— Eh, lárifári! Nincs valami könnyebb, édes barátom, mint a török politika. Én már tudom, hova visz. Hallotta ön valaha az Oszmán pasa macskájának történetét?

— Valóban nem emlékszem.

— Kár, nagyon kár. Hát a derék Oszmán pasának, akit mindig kedélyéről és durvaságáról ismertek országszerte, volt egy kedvenc macskája . . .

— Nem értem az összefüggést.

— Mindjárt rátérek. Egy délután a pasa díványján horgászott, s a kedvenc cica szétterült, drága, aranyos kaftánján szundikált. E pillanatban a padisah küldöttje rohan be a terembe, jelentve, hogy Sztambulban lázadás ütött ki, a pasa azonnal kösse fel kardját, s üljön lóra, mert különben . . .

— A selyemzsínor következik nemde?

— A pasa bátor ember volt, rögtön fel akart ugorni a padisah védelmére, de egy tekintet az édesen alvó állatra egyszerre megfagyasztá a vért ereiben. Sajnálta, nem merte felköltöni, másképp pedig nem mozdulhatott kaftánja miatt. Irtóztató kétségbeesés tükröződék arcán s fájdalommal kitöltött fel: »Oh, Allah, mit tegyek? Segíts rajtam!«

Oh, a bolond!

— És Allah segített rajta: tekintetét azon tárgyra irányzta, melyre az Abdul-Aziz khánét — egy ollóra. Hirtelen utána nyúlt s egy merész elhatározással lenyírta a fényes kaftán azon szárnyát, melyen a macska terpeszkedett, — s felkötvén kardját az ellenségre rohant. Nos, uram, ezt a kérdést így oldotta meg Oszmán pasa.

— Engedje megjegyeznem, hogy ön nagyon messziről veszi a hasonlatokat. Most nem a macska, hanem a medve fekszik a török kaftánján . . .

— Hja, barátom, minden hasonlat sántít.

Én még csak azt teszem hozzá: minden kombináció is.

A FŐVÁROSBÓL

(Előszó. Az eszmék temetője. Klobucsek úr haja és a madám. Gyulai Romhányija. Az ügyvéd és a különböző vallásfelekezetek hajdan. A Balázs Sándor szivarjairól.)

Amaz érdeemes cég, melybe beléptem, s melynek az öreg Porzó az atyamestere, azon privilégiumot gyakorolja e betűgyűlölő hazában, hogy ha szépszerével teszi, összeírhat tücsköt-bogarat anélkül, hogy következtelen vagy éppen bolond embernek tartanak, nyáron a telet rajzolhatja, béke idején a háborút, szerelmi kalandot mesél el, beleüti az orrát a politikába, csirkefogók dolgait örökíti meg az államférfiakéi mellett sat.

Én a múlt heti tárcában, mint még tapasztalatlan ember, arról panaszkodtam Nyúl István név alatt e helyen, mint Nagy Sándor: hogy már énelőlem mindent elhódítanak a többi rovatok vezetői, nem hagyva semmi megírni valót.

No, iszen nem is kellett egyéb. Nincs nagyobb veszedelem, mint Magyarországon elárulni valakinek, hogy nincsenek eszméi, itt, hol minden ember azonmódon beleszületik minden tudományba: csövestől hullott rám az isten áldása egész héten az ország minden részéből érkező levelekben.

A szerkesztőnk asztalának ballába mellett terül el egy csendes szomorú temető . . . Hiába keresnéd e temetőt, nyájas

A helyettes miniszterek listája
A helyettes miniszterek listája a következőképpen alakult:
1. Miniszter elnök: ...
2. Miniszter: ...
3. Miniszter: ...
4. Miniszter: ...
5. Miniszter: ...

A helyettes miniszterek listája
A helyettes miniszterek listája a következőképpen alakult:
1. Miniszter elnök: ...
2. Miniszter: ...
3. Miniszter: ...
4. Miniszter: ...
5. Miniszter: ...

A helyettes miniszterek listája
A helyettes miniszterek listája a következőképpen alakult:
1. Miniszter elnök: ...
2. Miniszter: ...
3. Miniszter: ...
4. Miniszter: ...
5. Miniszter: ...

A helyettes miniszterek listája
A helyettes miniszterek listája a következőképpen alakult:
1. Miniszter elnök: ...
2. Miniszter: ...
3. Miniszter: ...
4. Miniszter: ...
5. Miniszter: ...

A helyettes miniszterek listája
A helyettes miniszterek listája a következőképpen alakult:
1. Miniszter elnök: ...
2. Miniszter: ...
3. Miniszter: ...
4. Miniszter: ...
5. Miniszter: ...

A helyettes miniszterek listája
A helyettes miniszterek listája a következőképpen alakult:
1. Miniszter elnök: ...
2. Miniszter: ...
3. Miniszter: ...
4. Miniszter: ...
5. Miniszter: ...

A helyettes miniszterek listája
A helyettes miniszterek listája a következőképpen alakult:
1. Miniszter elnök: ...
2. Miniszter: ...
3. Miniszter: ...
4. Miniszter: ...
5. Miniszter: ...

A helyettes miniszterek listája
A helyettes miniszterek listája a következőképpen alakult:
1. Miniszter elnök: ...
2. Miniszter: ...
3. Miniszter: ...
4. Miniszter: ...
5. Miniszter: ...

A helyettes miniszterek listája
A helyettes miniszterek listája a következőképpen alakult:
1. Miniszter elnök: ...
2. Miniszter: ...
3. Miniszter: ...
4. Miniszter: ...
5. Miniszter: ...

A helyettes miniszterek listája
A helyettes miniszterek listája a következőképpen alakult:
1. Miniszter elnök: ...
2. Miniszter: ...
3. Miniszter: ...
4. Miniszter: ...
5. Miniszter: ...

A helyettes miniszterek listája
A helyettes miniszterek listája a következőképpen alakult:
1. Miniszter elnök: ...
2. Miniszter: ...
3. Miniszter: ...
4. Miniszter: ...
5. Miniszter: ...

A helyettes miniszterek listája
A helyettes miniszterek listája a következőképpen alakult:
1. Miniszter elnök: ...
2. Miniszter: ...
3. Miniszter: ...
4. Miniszter: ...
5. Miniszter: ...

olvasó, Budapest térképén, olyan szerény helyet foglal az csak el, mint egy kalapdoboz. Mint ahogy kalap-doboz is volt valaha; csak mióta az »átkos« közösiigy annyira elszegényített, hogy a taligát is ekvipáznak hívjuk, lett papirkosár, illetve temetkező hely.

Még azt mondja Musset Alfréd, hogy: »az eszmék nem halnak meg; semmi sem könnyebben, mint ők! Ha a kéziratot idedobja a szerkesztő, sohasem látja az meg többé a feltámadás napját, meg van az halva örökre.

Csakis a tárcaírónak van még meg az a szellemidéző hatalma, hogy innen is életre hívhatja, neki minden szabad. Nyúlunk belé tehát a közös sírgödörbe s támasszuk fel ama levelek egy részét, melyeket a múlt heti tárca következtében kaptam.

Íme, itt az egyik, piros a pecsétje, finom a hajtása, ha véletlenül nem gyűszűvel volna is lepecsételve, könnyű kitálatni, hogy gyöngéd női kéz írta.

Oh, kedves Nyúl úr!

Az isten is megáldja kegyedet, ha arról ír tárcát a jövő héten, hogy a »madámnak«, tudja itt az intézetben, van egy Klobucsek nevű udvarlója, egy koromfekete-hajú és bajsú úriember. Hát a múltkor kivitt bennünket a madám majálisra a Svábhegyre: Klobucsek úr persze velünk jött szinte. Egyszer csak megeredt a nagy záporosó, ránéztünk Klobucsekre, s uramfia! egy galambósz bajsú és hajú nagyapó állott előttünk. Ilyenné mosta az eső.

Tessék, kérem, jól kifigurázni a Klobucseket, mert a madámra nagyon haragszom.

Vilma.

U. i. Fű, fa sírna, ha tudná sorsomat. Talán ez lenne a tárcának legjobb címe: »Az eső csodás hatása.«

U. i. Klobucsek úr festi magát, — de a madám is.

No lám, mekkora káröröm, irigység és pikantéria már a serdülő leányokban. Habozol, mosolyognod vagy inkább bosszankodnod kell-e rajta, s egy másik levélhez nyúlsz, melynek kusza vonásai azonnal elárulják a merész röptű szellemet.

Tisztelt Ön!

Ön Nyúl? Ez csak álnév. Lucus a non lucendo. Ön nem nyúl, ön tigris, és szét fogja marcangolni azon kártékony egyéniségeket, kik a magyar irodalom melán suttogó ligetében csicsergő fülmiléket szentségtelen krakogással elriasztják. Ha nincs eszméje, adok. Írjon ön egy tárcát, de miről? Mindjárt megmondom. Olvasta ön az »Egy az isten«-t, Jókai elhibázott regényét? (Ha én. . . én dolgozhattam volna fel e szép tárgyat, uram!) Nos, ha olvasta, ön tudhatja, hogy a második résznek a következő általános címe van: »Egy történet, melynek soha sincs vége.« Nos, mit gondol ön, mi ez? Hahaha! Ez egy pompás célzás, barátom, a Gyulai Pál »Romhányi«-jára.

Mit célzás! ez egy torpedó, uram, ha ön jól kidolgozta.

*Az öné
Bájosvölgyi Iró*

Szinte jól esik a következő lapidáris, öreg táblabírói betűkkel írt levélbe pillantani, melynek tetejére a recés-kutyamándi postabélyeg van nyomva. Nos, lássuk, mi baj van hát Recés-Kutyamándon?

Édes Uram Ötsém!

Minekutána a gaz Fiskalisom azon violentiát követte el rajtam, hogy a perköltségekért, fényes nappal, összes háznépem jelenlétében megexequált, s mivel maga azt írja, hogy nem tud miről írni, dehonestálja le ezt az embert. Hej, a régi idők, édes Uram Ötsém, a régi Idők! . . . Beh másképpen is volt valaha! A katolikus kliens azzal fizette a prókátorát, ha az ügyét megnyerte, hogy meghíttá egy kis barátságos ebédre, a lutheránus ember pedig a következő szavakkal róttá le a perköltséget: »Köszönöm, barátom uram, legyünk per tu«; míg ellenben a kálvinista kliens bajszát pödörgetve csak ennyit mondott neki: »aztán, ha valami akar lenni a restoráción, öcsém, csak nekem szóljon«. Datum etc.

*Urabátyja
Kutyinói Péter de eadem.*

Félek, hogy már eddig is kiférasztottam tisztelt olvasóim figyelmét papirkosarunk tartalmával, s ha megengedik, visszalököm újra öröknyugalma helyére ama hosszú quodlibetet, mely lehet tanulságos, de mulatságos aligha.

Még csak egy levelet kell felmutatnom, melyet éppen e percben hoztak az X-i püspöktől, annál is inkább, mert nyugtáznom szükséges nyilvánosan a melléje csatolt ötkrajcáros szivart.

Uram!

Ma reggel olvastam a Petőfi-Társaság Lapjában (melyet a kaszárnyától kértem el kölcsön) a Balázs Sándor tárcáját, s abban ama lelkes felhívást, hogy minden honpolgár évenként egy öt krajcáros szivarcsipővel pártolja az irodalmat. A lelkes hang, melyen e tárcs írva van, annyira megghatott, hogy a közvetlen benyomás hatása alatt azonnal kiadtam a célra az idemellékelt szivart. A végét, ha levágatják, a *bazilika felépítési költségeinek* öregbítésére méltóztassék fordítani.

Üdvözlő honfitársa:
X püspök.

Nálvcsen megtesszük öméltósága kívánságát, holnap közölni fogjuk a Balázs tárcáját, de nem hisszük, hogy több olyan fogékony kebelre találna, mint a püspök úré.

Egyébiránt a szivarról annyit, hogy nem adtuk át; fájdulom, tévedésből rágyújtottunk, pedig kár érte, hadd került volna ritkaságnak a múzeumba; annyival is nagyobb kár, mert az eltulajdonításból úgysem lett semmi hasznunk, nem szelelt.

GRÓF ZICHY GÉZA KÖLTEMÉNYEIRŐL

A »Petőfi-társaság«, mely csak egy félév óta áll még fenn: azóta is bebizonyította, hogy nemcsak bátran megállhat a Kisfaludy-társaság mellett, hanem ezt munkaképességben s gyűjtésben produktív szempontból tekintve meg is előzi. A »Petőfi-társaság Lapja« Szana Tamás szerkesztése alatt oddig is nemcsak kivívta magának a legelőkelőbb helyek egyikét a szépirodalmi sajtóban, hanem mint az egyedüli folyóirat, mely kizárólag eredeti termékeket közöl, nagy befolyással van azon lehangoltság és irodalmi pangás megszüntetésére, mely a legközelebbi időkben a tehetségesebb írók tollát is lekötve tartotta. Kiadó nem akad; a politikai sajtó tárcái olesó külföldi regényekkel töltetnek be; csak az egyetlen »Hon« engedi meg magának azon fényűzést, hogy eredeti regényeket közöl.* Az is talán csak azért, mert a saját konyhájáról telik.

* No, meg az »Egyetértés« is; csakhogy abban meg nincs könyv.

M. K.

Ilyen körülmények között valóságos hézagpótló e lap s bizony szomorúan jellemzi a magyar közönséget, hogy csak ötszáz előfizetője van, s a társulatnak, mely azt fenntartja, áldoznia kell.

De a kitűnően szerkesztett lap és a gyakori felolvasási ülések, melyek az aluszékony irodalmi életbe új pezsgést öntöttek, még nem minden, amit a rövid idő alatt alakult társulat működéséről mondhatunk.

Ma küldte szét kiválóan érdekesnek ígérkező kiadványai-ból a megjelent két első kötetet, mely gróf Zichy Géza költeményeit foglalja magában. Addig is, míg az illető rovatban tüzetesebb méltatás alá veszi azokat más, nálamnál szakavatottabb toll, néhány szóval kívánom Zichy költészetét jellemezni.

Elegancia, csín és mély érzés vonul át e költeményeken, melyeknek többnyire epigrammai élük van. Mai poétáink nagyon értik azt a mesterséget: nyolc versszakot megereszteni anélkül, hogy valamit mondjanak, csengő rímek és pengő szavak s a háttérben titokzatos homály . . . Ez a vers. Zichy sohasem fog tollat, ha nincs eszméje. S ez eszmék sokszor gyönyörűek. Igaz, hogy nem mindig dolgozza ki szépen az alap gondolatját, de üde költészetet és eredeti felfogást mindenütt találunk nála.

Legsikerültebbek apró költeményei. Egy-egy kép, melyet nem ritkán művészi világitásban helyez elénk: ilyen az »Október 6-ikán« című költemény, mely Damjanich özvegyét jutattja eszünkbe.

Szegény özvegy, mit hímezel? —
Tizenhárom halálfejet,
Tizenhárom halálfej közt
Ezt az istenáldott egyet!

Fehér gyönggyel, ezüst szállal
Hímezem a koponyáját:
Beh nyilallja minden öltés
Ezt a beteg szívem táját.

Tizenkettőt elvégeztem,
Imitt rendre fehéredik;
De nem akar elkészülni
Ez az egyik, ez az egyik!

Éjjel-nappal dolgoztatok.
Kín az ujjnak, kín a szemnek.
Honleányok, ilyen munkát
Ne adjon az isten nektek!

Hungulatteljes a »Deák Ferenc halálára« írt versecske is,
mely többet fejez ki a Szász Károly végtelen ódájánál.

Nemzetének édesatyja,
Királyának híve:
Lelke volt a méltósága,
Neve volt a címe.

Néma gyásszal áll a nemzet
Oldalán a sírnak,
Európa föl-fölsóhajt,
S fejedelmek sírnak.

Még e kettőnél is szebb, poetikusabb a következő »Egy
asszony halt meg...« című nyolcsoros költemény:

»Egy asszony halt meg itt ez éjjel,
Szól a közömbös idegen,
»Jó asszony volt« — szól a rokonság,
»Hja, nincs maradás ide lenn!«

A pap azt mondja: »Hívó lélek!
Az orvos: »Egy nagy betegem«;
A férj a koporsóra roskad
S csak azt rebegi: »Mindenem!«

Egyelőre elégnek találjuk e pár kiválóan szép verssel
mutatni be részint a Petőfi-társaság első kiadását, részint a
Zichy kötetét. Mind a kettő olyan esemény, hogy érdemes
volt róla külön is megemlékezni.

Zichy Géza bár sokkal öregebb már, mint a Petőfi-társaság,
mégis majdnem olyan fiatal. Mind a kettőtől sokat várhat
még az irodalom és nemzet.

A FŐVÁROSBÓL

Az utcán

Ha a kövezet beszélni tudna . . .

Ha megszólalnának a hideg kövek és elmondanák: akik ma minket megtapostak, mit éreztek, mit gondoltak . . . mi volt a szívök titkos hártájára írva? Mi cél vezette lép-teiket? . . . Ha ezt elbeszélhetnék a hideg kövek!

Millió regénynek egy-egy parányi csücske; millió homályos gondolatnak odavetett árnyéka. Futó nyomok, melyek nem látszanak meg sehol, de melyek odavezetnek ahhoz a nagy világhoz, melynek szív a neve.

Mindig szerettem az utcát. A sürgő-forgó emberraj elszórakoztat és gondolatokat kölcsönöz.

Sietve suhan be két alak a virágkereskedésbe, egyik jobbról jött, a másik balról. Sohasem látták egymást. Most egy helyre viszi őket egy cél. Virágot rendel mind a kettő. Vajon egy célra-e? Az egyik jegyesének nevenapjára készített csokrot, a másik tán neje koporsójára koszorút . . .

És hossza-vége nincsen az ellentétek játékának . . .

Ott két vastag falusi talp lépked komoly méltósággal, gazdájuk képviselő, és alkalmasint egy beadandó interpelláció lóbálódzik fejében.

Amott csinos nőcske hosszú uszálya söpri suhogva az aszfaltot, szemei mohó vággyal tapadnak a kirakatokra, míg egy másik lehető sietséggel semmire sem figyelve suhan át a járókelők közt — alkalmasint édes szerelmi találkozóra.

És így tovább, tovább . . . Az utca sohasem fogy ki az új, változatos képekből, melyek hű tükre az egész társadalomnak.

Ha egy bolondos tudós a keményítő-fogyasztás mekkora-ságáról vélt következtetni a nemzetek társadalmi műveltségére, mennyivel különb tükre ennek az utca.

Szalokban, társaságokban hiába kívánsz megösmernedni az emberekkel — ott, mint egy közös tartóra fűzött nagy kulcs-csomag, szépen összecsuromegnek, holott otthon mindenik más-más zárba tartozik: igyekeznek egymáshoz alkalmazkodni és simulni. Az utcán azonban mindenki otthon érzi magát, a saját igazi jellegét veszi föl.

De nemcsak az embereket lehet tanulmányozni az utcán, hanem a kort, nemzetiséget, erkölcsöket és számtalan ezzel összefüggő dolgot.

Aki például hajnalban megy végig Budapest utcáin, egy meglátás szimptomát vesz észre, hogy t. i. mindenünnen tót beszéd hangzik feléje. Megdöbbenve dörzsöli meg szemeit, nem Bosztercebányán vagy Nagy-Rócén van-e? Nem, nem! Itt vagy, jámbor utazó, Budapesten, ne ijedj meg, a szláv beszéd csak azért túlnyomó, mert a tótoknak természete és foglalkozása is úgy kívánja, hogy ők legyenek az elsők ébren. Ne nézd le őket hitvány nyelvők miatt, hiszen nagy az ő érdemük a hazában: *az ország ékes büszkeségét, a szép ifjú Pestet ők építették*, mint egy szláv tudós kisüti anélkül, hogy oda tenné — *úgy mint napszámosok*.

A napszámosok a széles kalapú tót atyafiak, akik éppen nem valami veszedelmes emberek s annyira mentek mindenféle nemzetiségi álmódzásoktól, hogy talán vágyaik sincsenek, vagy ha vannak sem terjednek tovább a borovicska áránuk leszállításánál. Virradóra ellepik a pálinkás boltok környékét, epedve várva, míg kinyitják. Aztán munkájukhoz, az épülő házakhoz szédednek s nyomtalanul elvesznek az ábrándozó főváros zajában.

Hanem a magyar főváros még most nincs sehol.

Német szót hallasz mindenütt, mintha Bécs vagy Berlin utcáin járnál, kivált mikor a tanuló ifjúság nincs itt. A munkás, nyugtalan kereskedői elem sűrű-forog az utcákon lázas gyorsasággal, ami az ilyenkor még alvó vagy a bürokrácia csendes odúba tometkezett, lassú tempójú magyar faj előtt valóságos nyugulásnak látszik.

De mikor azután az éj fekete szárnya borul a fővárosra a kigyúlnak a miriád tündérszemek, a gáz-csillagok, egyszerre megváltozik minden, magyarrá lesz a főváros s az is marad egész reggelig.

A kocsmák tivornyáiból zengzetes magyar szavak töredékeit hozza füledbe az éji szellő, az ablakokon kikandikáló csóbitó szirének édes anyai nyelveden mondják: »jöjjön be, pici!«, az utcákon ácsorgó drabant magyarul gorombáskodik az éjszakázó közönséggel, a részeg emberek magyar dalokat kurjongatnak széles jókedvükben, egyszóval a fővárosnak

olyan magyar az arca éjjel, mint a jó kívánság. Amiből az a tanulság, hogy a magyar elemnek sem ártana annyit dolgozni, mint az idegennek, és kevesebbet éjszakázni, mulatni, mert innen van aztán annak a nagy panasznak a forrása, mely aggodalommal tölt el sokakat, hogy t.i. a magyar elem satnyul és szegényedik.

Én legalább az elsőt nem hiszem, de annyi áll, hogy mindig elszomorodik a szívem, ha a tivornya-tanyákról és pálinka-barlangokból magyar szó hallik ki.

DON PEDRÓ MINT ÖSSZEGYŰJTÖTT POÉTA

(Bírálat-féle)

Többet ér egy morzsányi mosoly, mint két liter könny. A búbanatos szerelem dalnoka, Endrődy Sándor után hogy Zichy Gézárt ne is említsük, nem jöhetett volna okosabb dolog versben, mint Bartók Lajos (Don Pedró) versfüzete.

Nagy hegynek mondják a Parnassust; én ugyan nem jártam rajta, sem semmiféle mappán nem láttam, hacsak még ezután nem adja ki az »Ellenőr«, épp azért nem szándékozom arról szólni, hogy Bartók Lajos mennyire kapaszkodott fel ez új füzete következtében arra a bizonyos nagy hegyre, hova annyi poéta, hivatott és hivatatlan, iparkodik. Bartók Lajos múlt dolgokat énekel meg. A napi élet heves érlüktetései az ő költészete. De ezeket azután jól megírja, egészen a publikum szájaíze szerint. A bécsiek ízléstelen politikai verselményei helyett e genret is bizonyos magasabb költészettel kezeli, úgyhogy az legtöbbször, azonkívül, hogy egyszerűen csak futó mosolyt fakasszon, igazi nemesítő szellemi élvezet nyújt.

A Weiszmann testvérek kiadásában ízletes kiállításban megjelent kötetbe csakis ily kevésbé efemer becsű költeményt vett fel Bartók; vagy legalább ilyeneket kellett volna fölvennie, mert néhol nemigen tartott e tekintetben szigorú önbírálatot, mindamellett meg kell adnunk, hogy Don Pedró, ha humor dolgában messzemaradt is Kakas Mártontól és a

Jú Kipfolhausertől, azt forma-, csín-, érzés-, közvetlenség-,
melodioság- és erőteljességben pótolta ki.

A gyűjteménynek egyik legszebb darabja a »Józsefvárosi
temetőben« című, mely Petőfi szüleinek elhagyatott sírjáról szól:

Hol éktelen futóhomok
Vágtat vihar-szárnyn vadul,
Madár is ritkán kóborog,
Fűszál is elvétve fakul,
Hol aranysárga színre éget
A déli hév nap nagy vidéket:
Pihen, örök mély álmat alva,
A legédesb szülőknek hamva.

Költő szülőjé e domb,
Őket rejti e sírhalom,
Melyet fölhantol, meg lebont
Gondatlan kezű fuvalom.
S nem koszorúk, nem ciprus lombja
Vet enyhe árnyat a halomra:
Vet sírkövük csak, nyári hőben,
Az elhagyatott temetőben.

És tél szakán, ha jég a föld,
Meleg könny nem engeszteli;
S lángnyelvet rajta mécs sem ölt,
Midőn más sír fényvel teli.
Csak hulló csillagok ha égnek,
Mint kegyelet-gyűjtött szövétnek,
S futnak le itt; tán sugarokban
A költő lelke, mely kilobban.

Ő is, a fiú, rég halott.
S nem telt be, mit dala óhajt:
»Sírromra, hogyha meghalok,
Ültessetek virágokat.« —
Méltón dicsőség diplomára,
Csupán virágot kért porára.
Virágot rá hogy ültetnének ! . . .
Sírját se lelni a költőnek !

Oh, nők, leányok ! akikért
Nemesbül szív nem lángola, —
Kiket dal szebben nem dicsért,
S lant meg nem énekelt soha:
Mind a koszorút és virágot,
Könnyet, mit hantján áldoznátok:
Tegyétek a szülők sírjára,
S a fiúnak édesb lesz álma.

A politikai tartalmúakból álljon itt a hangulatteljes
»Szuronycsata«:

Jelt adott a Caesar. . . a kürt megfúvandó !
Kezdik a circensést. . . nylik a sorompó.
Jobbkézt a vad lép fel, mely éhségtül bátor,
Balról borhevített elszánt gladiátor.
Kurta kard, fehér fog csattog megdühödve,
Egy véres gomollyá keverednek öszve. . .
A bestia győzött ! . . . nyalja véres ajkát.
Plaudite ! elúzó a Caesar unalmát ! . . .

Nos, nem így vagyon ma ? — Caesarnak nincs álma,
Felséges unalom a korona társa;
Lehangoltan sínyli a roncsolt idegzet, \\
Tivornyáknál jobban, a sok államterhet !
Mulattatni lépj föl népe és vitézi !
Hadjáték lesz ! biztos pontrul ő is nézi !
Közreműködőnek kész a bajvívásra
Népével galántul, egy fejedelmi társa.

Ez aztán a játék ! pompázik a színpad,
Piros gyümölcsű fát, sárga kalászt ringat.
Mint barna seregély, prédálnivalóért:
Lepi el golyó-raj a szép bajvívó-tért.
Mít fegyvertűz, s ezer gépe a pokolnak,
Melyek szét pattanva szertesztét tagolnak !
Nem különös látvány ! érdekét nem vonja;
A java csak most jön, most mennek szuronyra.

Villog a puskáknak kiöltött fulánkja;
Mint száznyelvű kígyó, sziszegnek egymásra.
S ahol találkoznak, a csatavonalon,
Rémítő sikoly kél, hallani borzalom !
A golyó hibázhat: a szurony nem téved,
A rosszul támadót átdöfi, ki védett;
Oh ! nem kutatja a lelket; ölni áttal ! —
Csak a gyomorba tör, — s kirántja magával.

És jelétül, hogy itt folyt a szuronycsata,
Patak folyik hosszan, mely vérrel árad;
Benne mint formátlan összegázolt féreg,
Vonaglanak együtt elhullott vitézek.
Százegyszer hálnak egy percben, — de mind él,
Fintorult arcokat láttat a rút színtér.
Oh ! ha a haldokló korty vizet önthetne
A naptól égetett, kiontott belekbe !

Még mikor fátylával az éj eltakarja
 A szörny valót: hangzik a haldoklók jajja.
 Bajtárs lesz az ellen e kínban és bűzben,
 És ledöfik egymást irgalmas szívűen! —
 S udvari haruspex a kidőlt belekből
 Caesarnak isteni nagyságot jövendől.
 S a két Caesar békét iszik a harctéren,
 Kezet fog, s egymást így szólítja: „Testvérem.”

A humoros jellegűekből legsikerültebb a beköszöntő próló, mely »Poétai rugaszkodás« címet visel, s melynek egy részét mint Bartók élénk szellemét és találó elméncségét leginkább jellemzőt, közöljük:

Tovább nem állom én se! Vagy potyára
 Tanultam ki négy deákiskolát,
 (Olykat kétszer is!) hogy ne ismérjen
 Összegyűjtött költőnek a világ?!
 Itt egy kéz, ott egy láb, — ekép heverjen
 Elszórva újságok rongyán sok versem?
 S melyek száma már ötvenre mene:
 Szerves egésszé ne kögitsém-e?!

De bizony csak jól tette, hogy szerves egésszé csinálta. Aki már kétszer csinált magából bolondot (ő volt t. i. előbb a »Bolond Miska«, később a »Bolond Istók« szerkesztője), annak már az a bolondság is megjárja, hogy a verseit olvassa ki ebben a háborús időben ennek a prózai világnak. Az izmos kötet ára egyébiránt 1 frt. Testvérek közt is megéri.

ARRÓL A BIZONYOS NAGY ORRÓL

(A Szikszay vén fája alul)

Nehogy Huszár Imre megorroljon, előre is kijelentem, hogy a másik historiai nevezetességű orról van szó, és nem az orról. Ez a nagy orr belejátszik Magyarország legújabbkori történelmének majd minden fejezetébe, évtizedek óta megvilágítja az élelapokat. Ez a nagy orr szegte meg a párbaj-műhelyeket, a gazdája s Jókai közti pisztoly-duellum alkal-

mával, mert tizenhárom lépésnyire állott Jókaitól, holott tizenötre volt szabva a lőtávolság; ez a nagy orr ijesztette meg Tahir beyt Bécsben. Azt hitte t.i. a derék bey, hogy maga Mátyás király támadt fel az ő nagy orrával és személyesen jó átvenni a korvinákat, és végül, hogy sok egyebet ne említsünk, ez az orr szimatolta meg legelőbb az oroszok által kegyetlenül kiontott párologó vért Bulgáriában. A nagy orr (tán Huszár Imre sem tudná megmondani: miért) szeretik az asszonyok, és irigylik a férfiak. Egy szellemes nő (a kis Toldy Feri ismeretségi köréből) azon elméletet állította fel, hogy a férfiorr valóságos mérőföldmutató. Vajon mit értett alatta?

No, de ne ártsuk magunkat az asszonyok tudományos észleleteibe — s térjünk át a történelmi nevezetességű orr gazdájára. Kit tán azért bántunk, élcelünk, mint a vásott gyerekek, mert szeretjük.

Olyan ő, mint a vén kályha: meguntuk, de meg is szoktuk egyszersmind, ha füstölög is néha. És ha ez kellemetlen is, be kell ösmernünk azt is, hogy némelykor még fölmelegít. Egyszóval jó az öreg a háznál!

Azonban akármiylen jó is az öreg, van egy kiállhatatlan rossz tulajdonsága, hogy akármit csinálunk mi, nincs vele megelégedve; aminthogy mi is, bármit csináljon, elégedetlenek vagyunk viszont ővele s szidjuk mint a bokrot. Hogy Tahir bey nem jött Budapestre, neki köszönhetjük, hogy Andrásy nem megy a muszka ellen, az is az ő ármánya, még az elemi csapásoknak is, minő például a Herman Ottó vezércikkei, ő a kútforrása. Már azt a divat hozza úgy magával, hogy amit ő tesz, az mind rosszul legyen téve, és mégis. . . tudja az isten, minden dolgunkat leginkább reá szeretjük bízni.

Különben az öreg edzett ember és semmibe sem veszi a rászórt gúnynyilakat; sőt ha jó kedve van, még ő is odaáll észjárásával a közönség közé és önmagát élceli. Így keresztelte el magát »megvénült csataló«-nak a lovardában tartott beszédében.

Kapott is rajta a sok istentelen újságíró azonnal: én magam megírtam apróságnak prózában, az »Üstökös« kiadta fotográfiában, Ábrányi Emil pedig mindjárt azon este, a vacsoránál verset rögtönzött.

A Szikszay vén fája alatt született vers kéziratát azon utasítással dobta oda nekem, hogy, ha akarom tartsam meg, de napvilágot ne lásson.

Mínt hogy azonban én sem »szerkesztői papírkosár« nem vagyok, sem verseket nem gyűjtök, azon gondolkoztam, mit tegyek vele? . . .

Takarékpénztárba adnám, de oda be nem veszik, a felelőségem névnapjára küldeném Mohorára, de e célra nehéz átídomítani, magának a vén csatalónak juttatnám kezeihez, ha nem lenne nagy sottise, egyszerűen eldobnám, ha ismét attól nem kellene tartanom, hogy jöhetnek idők, amikor emiatt rám förmedhetne az irodalomtörténet, ekképpen szólva: hova sikasztottad el a »vén csatalóvat«?

Nem volna semmi mentségem: egyetlen *makkot*, egyetlen kukkot sem mondhatnék.

Úgy gondolom tehát, hogy kiadom a verset, amint következik:

Vén csataló vagy . . . ; de olyan, ki még
Egy harcockát se látott,
Csak egyszer intett pompás alkalom,
De ott hagyta Svehátot.

Vén csataló vagy . . . ! futni tudsz nagyon,
Igen! *Ki* a csatából!
Csak akkor *vonz*, ha abrakot kínál
Az ellenséges tábor.

Vén csataló . . . ! de csak nyertni tudsz,
Rémítasz balek csikókat, —
Ha sejtlenék, hogy téged, *ős* gebe,
Akárki hámba foghat!

Vén csataló vagy? Ej! *circuszba* menj,
Ne *dörgő* csatatérre!
Bohóc-italra jobban szomjazol,
Mint bátran ontott vérre.*

* A circuszokban bizonyos kevert italt kapnak a paripák, hogy annál több *kedvvel* nyargaljanak. [M. K.]

Vén csataló? Csak az kár, hogy viselsz
Túrsz mindenféle nyergot . . . !
Még meglehet, hogy rád kap a kozák,
S veled — bennünket kerget !

Vén csataló? Hej! féltelek nagyon!
Ha újra kürt riadna:
A fölviharzó régi szenvedély
Tán — Londonig ragadna.

»Vén csataló» vagy! Jó, — fogadjuk el!
A büszke cím nem dőre;
Csak a »csatát«, melyhez közöd sohasem volt,
Azt hagyjuk ki belőle.

Goromba dolog biz ez, akárki mit mondjon. De hát a szépen versbe szedett gorombaságoknak, kivált ha Ábrányi Emil követi el, megvan azon kiváltságuk, hogy »szalonképesekek«. Aztán az is menti Ábrányi Emilt, hogy mondott már ő ennél nagyobb gorombaságokat — érzékenyebb embereknek is. Ha hibás valaki, az egyedül én lehetek — amiért kiadtam a versét, melyről meg volt hagyva, *hogy napvilágot ne lásson*.
No, de ki vehetne ilyen kívánságot — komolyan?

A NÉPSZÍNHÁZBAN

(Ifj. Ábrányi Kornél: A kis gróf szerelme)

A Népszínházban ma Ábrányi Kornél a »*Kis gróf szerelme*« című 3 felvonásos népszínműve került színre félig telt ház előtt. A darab meséje a régi ismerős mese. Julcsába beleszeret a fiatal földesúr, Gábor gróf, s hogy kettesével érje a veszedelem, ezenfelül van valami Hamis Kata nevű hajadon, aki az öreg Csicsának igyekszik megkeríteni, nem látható és nem hallható intrikák által a leány kezét. A lány, bajos volna meghatározni miféle lélektani alapon, csakugyan hozzámegy Csicsához, alkalmasint azért, hogy elénekeltesse Bandival (Tamássy) ablaka alatt a »Csicsáéknál ég a világ« című népszerű dalt, mely hatott is. Julcsa azonban Bandit szereti, de jóllehet a vén Csicsa, amint illik, meghal, a második fel-

vonás végén afeletti mérgében, hogy a kis gróft neje szobájában a sifonérban találta, mindamellett nem egyesülhet Bandival, mert ez csak a harmadik felvonás végén történhetnéen meg, addig a Bandi hallani sem akar Julcsáról, mivel azt hiszi, hogy a gróffal viszonya van, s ő maga rejtette el a sifonérba. A harmadik felvonás végén azután Samu bácsi szünetnapján kitudódik a Julcsa ártatlansága, s egymáséi lesznek. Ennyit a meséből. Az alakok egytől egyik hús- és vérmékküliek. A cselekvény kusza s majd mindenütt nélkülozi a lélektani indokolást. Mi készítette Julcsát férjhez menni Csakórához, s viszont hogy mondhat le róla oly könnyedén Csábor gróf, ki különben is (dacára, hogy a színmű hőse) gyuruló alak? Legtöbbit érne még valamennyi közt Tihamér diák (Solyomossy), ha a szerző csodálatos módon el nem tűntetné a darab közepén. A nyelvezet elég csinos, de gyakran kiköppen a népies kerékvágásból. Új fordulatokat, magvas gondolatokat s a népies élet ama báját, melyet költőileg visszatükrözni hivatása a népszínmű-írónak, hiába keresnök a kis gróffban, a reminiszcenciák terméke ez minden ízében. A népszínmű-irodalom nem nyert vele semmit, a népszínházi játékrend is csak keveset. A szereplők szépen játszottak, különösen Szabó Karolát kell kiemelnünk, és kis szerepe dacára Solyomossyt, hogy Tamássyról ne is szóljunk, ki néhányszor tapsra is ragadta a közönséget dalaival. Szerzőt az első felvonás végén hítták.

ODRY LEHEL ÚRNAK

[Szerkesztői jegyzet]

Kedves barátom! Különös szatirikus hajlam töled ennek n sok elkeseredett szívű színműírónak a sebéit fölszaggatni, most, a sebestültek iránti közrészvét divatjában. Nem is hagyhattuk azt meg egész eredeti alakjában, mert rettenetes villongás támadhatott volna belőle; márpedig elég egyszerre vérontásnak — a bulgáriai is.

Tisztelő barátod: *Mikszáth Kálmán.*

THIERS A RAVATALON

Az egész világnak halottja van. Thiers fekszik a ravatalon. A lobogó gyertyák, melyeknek fénye bevilágítja elsárgult arcát, ez egyszer arra vetnek fényt, ki maga volt a legtündök-
lőbb szövétnek.

A nap csak a föld egy részének világít egyszerre, Thiers az egész földkerekségnek világított.

... Ezerek elesét hozza a hír szárnya... mindennap ismétli... Haldoklók nyögése a szellőbe olvad s viharrá dagasztja, mely a párolgó vért a csaták teréről a lég miriád atomjai közé osztja. Az emberek hozzászoktak ahhoz a gondolathoz, hogy egyre ritkulnak; s mégis megdöbbenő az a leverő hír, hogy *az az egy meghalt*.

Mintha a tenger habjai nyílnának meg és elnyelnének egy nagy darabot a szárazföldből; mintha egy világrész süllyedt volna el: *kisebb* lett a föld, *üresebb* a nagy mindenség.

A Notre-Dame templom tornyán szomorúan, tompán kong a harang... még távol, messze Budapesten is ott leng a fekete zászló az Akadémia homlokzatán... és még meszszebb, — hol a képzelet akarja, hol emberek laknak, hol gondolkoznak, éreznek, mindenki tudja, hogy »*Thiers a ravatalon fekszik*«, s mindenki elmondhatja: »*halottam van*«.

Öreg volt. A múlt század adta ajándékba ennek. Nagy örökség: — mint aminő nagy örökséget ő hagyott a jövőző századoknak.

*

Ő egészen a történelemé. Egy korszak ő, melyet nem lehet kitörülni, melyről sok mindent fognak írni nagyon soká, nagyon sokan.

És e sok közül is nem akad egy sem, aki azzal a vakmerő gondolattal fogjon tollat, hogy Thiers történetét megírja. Thiersről csak írni lehet, de az ő működését leírni, azt, amit ő egy élet alatt végzett, arra kevés egy élet.

Én ezúttal ez igénytelen helyen csak két apró vonást akarok fölhozni életéből, mely jó szívét és igénytelen egyszerűségét jellemzi.

A marseilloi lakatos fiának, midőn még egyszerű ügyvéd volt Aix-ben, volt egy Billien nevű fiatal segédje, ki igen szűk jövedelommal rendelkezett.

Billien úr, mint a történetkéből kiviláglik, éppen olyan apró emberke lehetett, mint principálisa. Egy téli estén fényes bálra készültek Aix-ben, melyen a fiatal Thiersnek mint rendezőnek kellett volna részt vennie. Mint minden fiatal ember, tele románnyal s fényes ábrándokkal készült a bálra s alig várta az estét, midőn napi ügyeit elvégezve öltözködéséhez hozzáfogjon.

Ment is a dolog egész a frakk-felhúzásig: itt azonban szűkséggépp meg kellett akadnia azon nyomatékos oknál fogva, mert a felhúzendó frakk nem volt sehol: csak hűlt helye a szekrényben.

Thiers méregbe jó, nagy lármát csap s éppen leszaladni kezdül a lépcsőn, hogy a takarító házmesternőt kérdőre vonja, midőn Billient látja meg, ki a saját tulajdon frakkjában feszít lefelé . . .

— Hollá, Billien! Ezer ördög! Ön az én frakkomat viszi? Nos, uram, hogy merészel ön ilyet cselekedni? Tudja ön, hogy ez tolvajlás, sikkasztás?

Billien megáll, hol elsápad, hol elpirul és töredelmesen bevallja, hogy a szekrényt nyitva találván, mivel nagyon el szeretett volna menni a bálba, nem volt képes ellenállani a kísértésnek, annál is kevésbé, mert azt hitte, hogy a principális mulatsága ezáltal nem fog rövidséget szenvedni: mivel meg volt győződve, hogy Thiersnek legalább két frakkja van.

— Egyetlenegy frakkom van, hallja ön — mondá Thiers dühösen. — Azonnal visszatér ön és le fogja vetni.

A fiatalember megszégyenülten engedelmeskedett, s ezen önkéntelen sóhajjal vált meg a szerencsétlen ruhadarabtól:

— Szegény Nanette-om, te kétségbe leszel esve!

— Ki az a Nanette? — kérdé Thiers.

Billien akkor elmondá, hogy a Nanette egy igen kedves özöke gyermek a szomszédos Bourgoin faluból, ki már félév óta készül e bálra, hogy ott vele találkozassék, s szerelmi ígéreteiket újra mindketten megerősítsék, s hogy ő, mivel frakkja nincs, kénytelen lesz most cserben hagyni imádotjtját, kinek szegénynek bizonyosan megreped emiatt a szíve . . .

A fiatal Thierst annyire meghatotta a kis Nanette elképzelt szomorúsága, hogy elérzékenyülve hebegé:

— Ez esetben . . . ön menjen, Billien. Mindenesetre ön menjen a bálba a frakkomban. Én majd csak itthon maradok.

*

Még egy kabát-történet kering Thiersről. Midőn mint a francia állam feje néhány év előtt hadiszemlét tartott Párizsban a Marsmezőn, oly feltűnően rövid felöltő volt rajta, hogy a tisztek közül néhányan, amint ránéztek, nem állhatták meg mosoly nélkül.

Az elnök észrevette a nevetséges hatást, melyet öltözéke szült, s minden zavarodás nélkül, szokott szeretetre méltó modorában magyarázta meg a kabát szertelen rövidségének okát.

— Uraim! Nem jó, ha az embernek nagyon előzékeny felesége és sógornője van. Néhány nap előtt varrattam ez új kabátot. Midőn a szabó hazahozta, nem voltam otthon, s csak később próbálhattam meg. Hosszúnak látszott, s mondtam övéim előtt: »Nem viselhetem e kabátot; két ujjnyit le kell belőle vágni.« A következő estén feleségem fogja magát s elvégzi rajta e műtétet anélkül, hogy erről nővérenek szólna, ki a következő reggel ismét két ujjnyival csonkítja meg kabátom hosszát, s mint aki dicséretes munkával akar meglepni, öltözőszobámba helyezi. Nos, uraim, mit gondolnak önök, mi történt? Szórul szóra az, hogy amint az én tekintetem a kabáton akadt, eszembe jutott annak hosszadalmassága, becsengettem az inasomat s elküldtem a szabóhoz, hogy egy óra alatt vágjon le belőle két ujjnyit, mert e kabátban óhajtok menni a hadiszemlére. Gondolják meg most önök és nézzék: mi lett az én szegény kabátomból?

Több próbább jellemző dolgot Thiersről — más alkalommal.

A HADITÖRVÉNYSZÉK ELŐTT

A nagyság nemcsak dicső, de veszedelmes dolog is.

A sors kerekének küllői gyakran fordulnak ellene. Mintha a természet örök változhatatlan rendje volna már az, hogy a

vilhar is «órtotonül vonul át az apró-cseprő bokrok és cserjék fölött, míg a százados tölgy hatalmas koronáját vadul rázza meg minduntalan.

A török birodalom két legerősebb támasza: az ősz Midhat pasa, »az elme«, s Abdul Kerim, a hatalmas oroszlán, »a kora«, el van mozdítva arról a térről, hol Törökország sorsa van eldőlő fölben.

Nem bírjuk elképzelni, mit hord magában az idők méhe, s nem mondhatjuk: ez vagy amaz fog történni a két vezér-eggyéniség hiányában, de azt bátran ki merjük mondani, hogy: *nem jó politika annak a fának az ágait nyesegetni, melynek az drnyékában pihenünk.*

A jó Midhat száműzve bolyong a világban, a szerbek diadalmas legyőzője, Abdul Kerim pedig fogoly a szeraskiernus börtönében. Egy igénytelen, két ablakos szoba van ott berendezve számára, melyben a legszükségeseket is nélkülöznie kell a törődött öreg úrnak, ki a ránehezedett katasztrófa óta minden ruganyosságát elvesztette.

Komor és hallgatagabb a szokottnál, termete megtört, »zomei tétovázón járnak szerteszt, az egész emberen bizonyos szórakozottság nyomai vehetők észre, arca sápadt, mondhatni sárga, s az orvos, aki hetenkint kétszer látogatja, nem a legkedvezőbbben nyilatkozik egészségi állapotáról:

»Az öreg hanyatlik. Nagyon hanyatlik. . .«

És bizonyára hozzátehetné azt is: »elvettétek kardját, azt a szép fényes kardot, melyet a testvér magyar nemzet küldött a hősnek a Duna—Tisza tündér tájékáról, elvettétek a becsületét, vegyétek el az életét is, — mire való az neki most már, — ha ti nem veszitek el, elveszik lassan-lassan a „dzsin“-ek, ezek a jó szellemek, akik letisztítják az ő lelkéről mindazt a sarat, amit ti rádobáltatok.« . . .

Abdul Kerim úgyszólván makacsul hallgat, keleti fatalizmussal látszik várni az eseményeket, védelmére mit sem hoz föl, s ami e nemben történik, az kizárólag Redif pasának, az ex-hadügyminiszternek köszönhető, ki európai ügyességgel igyekszik kisiklani ellenségeinek körmei közül.

Redif pasa ugyanis éppenúgy vád alatt áll, mint Abdul Kerim, s ugyanazon eseményekért vonatott felelősségre, mivel az oroszok akadálytalan átkelése a Balkánon az ő

hibája is, illetve az Abdul Kerim által eszközlött, vagyis inkább nem eszközlött hadműveletekben, mint volt hadügy-miniszternek neki is befolyás tulajdoníthatik.

Redif úr azonban sokkal raffinórozottabb ember s halott már valamikor harangozni valahol a prókátor-mesterségről is, aztán meg különben sem nagy kedve lehet a mártíromsághoz.

Őt is elzárták volna; fogta magát azonban s vagy nyolc orvos által megvizsgáltatta magát, kik persze kiadták a testimoniumot, hogy veszedelmes szívbaja van, s a legcsekélyebb felindulás megölné. Denique az orvosokat Törökországban is könnyű kapacitálni.

Ami magát a vádat illeti — Redif e tekintetben is könynyebbséget óhajtott s egy iratot intézett a törvényszék elnökéhez, Namik pasához, hogy küldje át neki a hozzá intézendő kérdéseket, hogy előre elkészíthesse a rájuk adandó válaszokat.

Namik pasa ugyan nem teljesíté egészben Redif kérését, hanem »jó akaratát«, bár »vesztére«, mégis kimutatta iránta s intézkedett, hogy kényelmesen s előzékenységgel hallgatassék ki.

Vesztére intézkedett így, mint mondtuk, mert ez intézkedés Prinkiporával közöltetett, ki erre a következő választ adta:

»Enyhébb eljárásnak csak akkor van helye, ha védő és terhelő tanúk lépnek fel; a jelen percben azonban a Duna és a Balkán az egyedüli tanúk«.

S azok bizonyára csak vádló tanúk. . .

Prinkipora továbbá kifejté azt is, hogy miként intézhetnek itt Vafik? Vafik ez ügyben nem elnökölhet a haditörvényszéknél: mert ő is tagja volt a haditanácsnak a szeraskieratusban, s ami rossz azalatt történt a csataterén, annak a súlya visszaesik az ő fejére is. Aki maga is vádlott, az nem lehet bíró.

Redif még azt is követeli, hogy a haditörvényszék ülései nyilvánosak legyenek. Ítéljen maga a nemzet is. És ez bizonyára méltányos és igazságos kívánság, kivált, ha tekintetbe vesszük, hogy az udvari ármányok olyan mérveket öltöttek Abdul Hamid palotájában, hogy maga az igazságszolgáltatás

in csak puha viaszok, mely a nyomásnak engedve, mindig a leggyorsabb kéz nyomait mutatja.

Az öreg Abdul Kerimnek bármit hoznak fel, egyetlenegy felelete van:

Én nem tehettem másképp.

Úgy ő, mint Redif, erősítik, hogy a hadi szerencsétlenségben ők semmi esetre sem hibásak.

Redif ezeket mondja:

— Én a stratégiai dolgokba nem avatkoztam soha. És ezirányban szabadkezet kellett Abdul Kerimnek hagynom. Abdul Kerim pedig egy ízben következőképp nyilatkozott.

— Minden bajnak az udvar az oka. Több ízben anélkül, hogy velem közölte volna, önkényesen belenyúlt a hadműveletekbe, és megsemmisítette beleegyezésem nélkül a saját parancsaimat.

Ilyen körülmények között aztán természetesen nehéz volt önállólag és sikerteljesen működni; beteljesedvén itt is az a jó magyar közmondás, hogy »sok baba közt elvesz a gyerek!«

Érdekes világot vet Abdul Kerim megkötött állására azon kis epizód, midőn Redif Konstantinápolyból a sumlai táborba jövén, szemrehányólag mondá neki:

— Ön nagyon lassan intézi a hadműveleteket.

Az ősz hadvezér semmit sem felelt, csak a fejét csüggeszté le, s aztán kezén fogva Redifet szomorúan mondá neki.

— Jöjjön velem a távirdába. Meg fogom önnek mutatni az okokat.

A távirdába léptek. A generalisszimusz Szilisztriába és másfelé kérdéseket intézett a helyzet iránt, kérve, hogy azonnal körülményesen tudósítsák.

Kevés vártatva megjött a válasz mindenünnen:

»A távirdát e pillanatban a császári palota veszi igénybe. Tessék várni.«

Ilyen körülmények közt aztán »b legyen Turóc vármegyében viceispán!«

FECSEGÉSEK

(A vándorló díszruha. — A tegnapi kivilágítás. — Pulszky és a susztergyerek. — A bolgár ember és a paradicsom. — Ki vesztett Plevna alatt legtöbbet?)

Azt mondják, hogy a ruha nem teszi az embert. Ez mindenkire állhat, csak Simonyi Ernőre nem, akinek a király csak az aranyos zöld mentéjét és lilaszín dolmányát ösmeri; úgy tudván, hogy e gúnyában egy mérges alaknak kell lappan-gania. Hogy kicsoda, micsoda aztán az a mérges, mord fizo-nómia, mely a leírt színű kothurnusban látható koronkint, azt őfelsége persze nem tudhatja. A dolog egyébiránt úgy esett, hogy Simonyi úr szélső baloldali érzelmei nem engedvén meg, hogy jelen legyen a király fogadtatásánál, legalább a ruháját küldte el, királyt látni az odavaló járásbíró úron, kinek aztán azt mondta a király: *»én már láttam önt valahol, de akkor nem volt ilyen szelíd arca.«* Ilyen kerülő utakon magától a királytól kellett tehát Simonyi Ernőnek megtudnia, hogy — tigris.

*

A tegnapi illumináció adja az anyagot Budapest lakosai-nak a mai társalgáshoz. Hogy akadályozták meg Herman Ottót a szónoklatában, mikor hát az lett volna a legjobb benne, amit el nem mondott. Az öröm milyen általános volt! A szegények kunyhóiban éppúgy ünnepeltek, mint a fényes palotákban, vagy még jobban, mert hiszen néhány főúri ház olyan sötéten, ridegen bámult le az ünneplő tömegre, mintha gazdájuk sötét lelkét akarnák jelképezni. Szegény gazda-gok!

A legszegényebb városrész, a vén Gellérthegy oldalá-ban fekvő alacsony viskók ablakaiban is, kigyúltak az igény-telen mécsék. Hogy jutott ide a lelkesedés? Nyomtatott betű oda nem jár, a magas politika esélyei nem zavarják fel e földhözragadtak szívét, és mégis ünnepelnek, örülnek, ujjong-nak.

Honnan tudják, miért érzik ők azt, hogy az nekik dicsőség és szerencse, ha az orosz fut s a török kergeti?

A levegőben van a lelkesedés. Elvegyül annak miriád atomjaiban, s aki magába szívja, csodálatos zsisbongást érez

orviban . . . a vére tüzesebbé lesz s lázasabban lüktet. Az ösztön modúlatos eszméket, gondolatokat természet és megérlelt azokat a honszerelem napfénye mellett meggyőződéssé.

*

Mint lavina hömpölygött végig Budapest utcáin az örömmujjongás: »Éljen Osman pasa!« — kivált a »Király utca«-ban, hol igazán kitettek magukért »Horn Ede gyermekei«, mint ők szeretik magukat nevezni.

A hős török vezér neve mellett Kossuthot éljenezte meg a nép igen sokszor és sok helyütt. Azonfelül Szulejman és Abdul Hamid neve is éltetve hangzott bele az égverő diadalkiáltásokba.

Szomorúan nézte és hallgatta ezt egy tíz-tizenkét éves huszterinas. Fájt a szíve, hogy ezeket a megéljenzett urakat ő nem ismeri még névleg sem, minélfogva nem gyakorolhat most sipító hangjával befolyást Európa politikájára.

Azzal azonban tisztában lévén, hogy miért van a kivilágítás, öröm és zaj, hogy ő is beleszólhasson a keleti kérdésbe, egy tavalyi török ismerősét vette elő, torkaszakadtából felkiáltván

»Éljen Mithád basa!«

Hogy honnan termett oda, nem tudni, de elég az hozzá, hogy ott termett nyomban az öreg Pulszky, kit »népszelídítőnek« neveznek Bécsben az udvarnál.

— Hohó! — kiáltja az öregúr, nyakoncsípve a susztergyorokot. — Ez már több az elégnél. Lassan a testtel, gyerek! *Törökország belügyeibe ne avatkozz! Az nem járja!*

Ez a kis epizód még, ha nem igaz is — teljesen jellemzi Pulszkyt.

*

Mint minden ünnepélynek, melyet a nagy tömeg rendez, árnyoldalai is vannak a fénypontjai mellett. Annyi különböző véralkat, szenvedély, gondolkozásmód, ha találkozik is egy nagy közös pontban, eltér a nagy részletekben.

Két jámbor gebe vonzolt egy fakó szekeret tegnap hét óra után az Országúton. A gyeplőt egy ügyefogyott arcú bolgár tartotta, keserves füstöket eregetve a nyirkos trafikdohányból, mely pipájában égett. Pestre jött, nem hitte a boldogtalan,

hogy olyan szerencsétlen pillanatban. Bámészan hordá körül tekintetét a nagy házakon, melyeknek minden ablakában négy-öt gyertya égett. Alkalmasint azon mélázott, hogy távol nagy Oroszországban milyen jóízűen megennék a muszkák ezt a sok potyára leégő gyertyát . . .

Mit tudta ő, kinek, mi okból világítanak itt?

Mikor körülbelül az Orczy-házhoz jutott, egyszerre észreveszi a nagy tömeget. Bizony azt kellett hinnie, hogy szent processzió az . . .

A szent processzió valamelyik előléneklője azonban el találta magát kiáltani.

— Nini, bolgár! A híres legionáriusok hazájából és véreből. Verjük meg, fiúk!

Nem sok biztatás kellett. Az eszme népszerű volt s a kivitel éppenséggel könnyű.

Szekere paradicsomalmával és egyéb gyümölcsfélével volt tele.

Körülfogták és felfegyverkezvén magukat árucikkeivel, a szegény semmit sem gyanító bolgár fejére egyszerre ezer helyről kezdett hullni az ég áldása.

A kofa minden eladnivalója egy pillanat alatt elfogyott, — persze klinkum-klankum.

A bolgár behúzta fejét a szekér létrái közé s csendes megadással tűrte Loris-Melikoff és Gurko kudarcaiból a neki jutott osztályrészt.

A bolgárt dobálták — s mégis a sarki kofának fájt legjobban. Sírt, átkozódott cudarul. . .

Mert hát nem is igazság az, hogy neki legyen legkeserűbb emlékezetű a híres Plevna.

A LEGŰJABB BOTRÁNY

(Színházi tárca)

A keddi katasztrófa után (midőn »Piccolino« volt ki-tűzve a Nemzeti Színházban reggel, délben a »Mignon«, ada-tott pedig mégis »Az afrikai nő«) elmés apropos-ra került szer-dán színre a »Legűjabb botrány«.

Ez a botrány azonban egészen másforma botrány. Fölösleges kérdezni is: milyen? Mindent megfejt, hogy francia vígjátékok és *Barrière* írta; minélfogva igazi botrány lenne, ha nem az asszonyok körül forogna.

Ott forog.

Prielle Kornélia, *Ripari* marquisnét játssza, *Ripari* marquisné pedig játszani akarja a becsületes nőt, s udvarlóját, *Strade* bárót, a *Helvey* Laura szobájának erkélyéről szökteti meg a palotából. Már hogy t.i. *Helvey* Laura az öreg *Ripari* marquis felolvasónéja s szőke *Marjolaine*-féle hajával olyan gyönyörű jelensége, hogy az ember szinte kezdi eltalálni: a francia marquis-k és grófok miért kedvelik a literatúrát? . . .

De ha szép a felolvasónő, van is látszatja. Egyszerre három ember is szerelmes bele; *Halmi*, *Gaston herceg*, *Náday*, *Tresnoy* Albert gróf, és *Maxime*, mely utóbbi, ott ünnepélyesen, az egész közönség színe előtt, nőül is kéri, s egy cseppet sem szégyenli, hogy kosarat kap, minthogy *Julie* még senkibe sem szerelmes. *Maxime*, mint egy igazi holdkóros imádó, ezután oltávozik, de mint később kitudódik, ott künn cirkál *Julie* ablaka alatt s az erkélyről leugró *Strade* bárót megpillantja, mi által alkalmat nyújt *Barrière* úrnak, e derék, de nem valami szelleműs urak felől vígjátékot írni.

A második felvonásban, *Julie* már menyecske, *Tresnoy* Albert gróf neje. Ezen fordulat nagy apprehenziókat idéz elő. *Muillan* grófné, kit *Lendvayné* személyesített igen jól, el nem térheti, hogy imádója, *Albert*, őt *Julie* miatt elhagyta, s horkszút forral ellene, — az özvegy *Blancay* hercegnő, *Albert* gróf és *Gaston* herceg nagymamája, ki valódi párizsi öregasszony, nem tűrheti, hogy unokája, *Albert*, egy felolvasónőt vett nőül, s végül *Maxime* is (kiből sohasem lesz jó színész) romsz névön veszi, hogy *Julie* férjhezment. Az öreg hercegnőt csakhamar kibékíti *Halmi*, csókolni való játékaival (s ez a durab legtöbbet érő jelenete), úgy, hogy *Juliet* szeretettel fogadja. *Muillan* asszony gonosz praktikája azonban nem pihen, s a *Maxime* által látott erkélyről leugrást finoman elterjeszti a »societas«-ban, hol ennélfogva *Juliet* hidegen fogadják s megvetőleg bánnak vele.

Helvey *Laura* kisasszony művészileg adta azon jelenetet, midőn az estélyről hazajő, s midőn mindenki bűnösnek hiszi,

még talán férje is, ki valami könnyelmű riporter elvesztett jegyzeteit találta meg, s onnan értesült, hogy nejről a »legújabb botrány« cím alatt akarják megírni a fent elmesélt dolgokat. Bizony pedig rajta is száradna az ártatlan menyecskén ez a skandalum, ha éppen kapóra, midőn vádolják: honnan, honnan nem, egyszerre ott nem terem maga Strade báró, s az ott éppen jelenlevő s már megözvegyült Ripari marquisné előtt, el nem mondja szögről-végről az egész dolgot úgy, amint megesett. Most aztán természetesen szent a béke, s illő befejezést nyer a darab, annál is inkább, mert Strade báró, tetejében megkéri a megszegyenített marquisné kezét.

Hogy megkapja-e, azt már a darabból nemigen lehet tudni, de nem is szükséges, — legfeljebb a Halmi ábrázatából gyanítható, mivelhogy nagyon elégedetlen arcot vág. Van is rá oka, mert az érdekes marquisné, neki is szemet szúrt előbb.

Ez a darab sovány meséje, mely olyan közönséges, hogy szinte különös érdememnek kezdem betudni, amiért azt most, a darab előadása után egy nappal, még el sem feledtem, s le tudom a t. c. publikumnak úgy ahogy, írni.

A darab jellemzésére még annyit, hogy Szefaludy [!] Nácinak a foga fájt meg az előadás alatt. Komócsy azt kérdezte Csepregitől, hogy *nem-e tévedésből van »vígjátéknak« megjelölve a színlapon*, — a színházban csendes és figyelmes hallgatag modort követelő Vadnay Károly pedig folytonosan Gyulaival csevegett az előadás alatt: még maga a derék *Lendvayné is*, ki pedig negyven esztendő óta mindig jól mulat azokon a darabokon, amiket már ötvenszer látott, s kortársak egyhangú emlékezete szerint még sohasem ásitott, — most végtelenül unatkozott.

Némi szellemet azonban nem lehet megtagadni a darabtól és egy eredeti alakja is van, Gaston herceg; kár, hogy elmosódik. A többi alakok azonban, ezerszer látott sablonok, kiknek színtelen cselekvénye egy helyütt sem bírta fölmelegíteni a szép számú közönséget, melyet ma legjobban érdekelt a színházban — *Andrássy Gyula*.

Ott feketéllett egy földszinti páholyban, leomló fürtei beárnyékolák homlokát, csupán egy trigonometriai szögletet hagyván abból láttatni, miből a »*Hom*« riporterei Európa mappájának változását olvasták talán ki . . .

Nómán, csendesen ült ott, szemei csak nagy ritkán fordultak a színpad felé szomorú megadással és szenvtelen apátláival, mintha mondta volna: *»csinálok én nektek külön komédiát is ennél.«*

Majd — amit kezei közt morzsolgatott — a színlapra vetett egy-egy futó pillantást, s elmélyedve bökött oda a *»legújabb botrány«* szóra, s talán arra gondolt: *»mintha csak valami működéséről írt cikk címlusa lenne«* . . .

Azután fölvette fekete látcsövét s végignézegette a páholyok közönségét. Mennyi új arc, mióta elment! . . . hova lett a régi arisztokrácia? Ő-e ő? s valóban itthon van-e? Ahogy aztán a sűgő hangja fölrezzentette, egyszerre rájött, hogy *»otthon«* van.

Végre csendes álmodozásba merült, szinte szunnyadni látszék; lelki szemei előtt megjelent Gorcsakoff, Bismarck és ott kóválygott a *»keleti kérdés«* láthatatlan köde. Az *»Ellenőr«* padjáról sóváran nézett oda egy úr s bizonyára sokért nem ulta volna, *ha a saját gondolatait elcserélhette volna az Andrássy-éval.* Milyen kapós vezércikk lehetne azokból reggelre!

Az előadás féltízre ért véget; senki sem volt megelegedve, csak a foyerben ácsorgó Szigethi Imre azért, hogy — ő nem jött.

A P R Ó S Á G O K

155. sz., június 6.

Semmik

Mikor a bolhák köhögni kezdenek! A görögök is vérszemet kaptak s hadra készülnek a sokoldalról megtámadott Törökország ellen. Az új kormány kivétlen e célból a minden oldalról kizsebelt népre az adókat, valamint gondoskodván új kölcsönök- s a hadsereg szaporításáról is, programjában kijelenté máj. 29-én, hogy a jelen körülmények közt különösen józan diplomáciára volna — úgymond — égető szükség.

Nagyon őszinte vallomás, de nem parlamentáris, mert az új minisztérium *a saját programja ellen dolgozik*. Józan diplomácia és a török elleni háború nem férhet el egy kalap alatt.

*

Annyi sokan fogódzkodnak immár elől-hátul a fehér cár bundájába, hogy elvégre neki lesz nehéz szabadon mozognia miattuk, hacsak úgy nem tesz, mint a Jókai Kökényesdije, ki a szűre alól észrevétlenül kibújt s mialatt azt ott hagyta a garádban, ő maga ellábolt a kiszemelt zsákmánnyal környezői elől.

*

[.] [.]

De szóljunk az »altera pars«-ról is. A »Hon« konstantinápolyi levelezője kiemeli a török miniszterek és főurak áldozatkészségét, kik Vefik képviselőházi elnök felszólalására, Edhem nagyvezér kezdeményezése után istállóikat kiürítvén, lovaikat a katonaságnak ajándékozták, s most gyalog járnak a portára.

Ez még nem sokat bizonyít.

Hiszen, mint a »Hon« megírta annak idején, a szegény Kerkápoly is gyalog járt haza a királyi estélyekről s azért áldozatkészségéről mégsem fog beszélni a történelem.

Bizonyosan olyan lovak azok, mint a színpadi hadseregek, melyek a közönség ámtítására a balszintéren kimennek s a jobbszintéren kijönnek.

*

Jobb, ha megtartotta volna fényes lovait Edhem nagyvezér, s ehelyett inkább arra fordítaná figyelmét, hogy a hadsereg menten a lelkiismeretlen kapzsi pasák és tábori szállítók csalásaitól ne szenvedjen, mint ahogy szenved, hiányt az élelmezésben, mert, mint egy török népdal mondja: »éhes katonának ferdén megy a golyója.«

156. sz., június 7.

Egy maliciózus ember mondta valamikor a kis Pulszkyról.

— Erre a szegény Gusztira mindenki haragszik. Boldogboldogtalan szidja.

— Épp ellenkezőleg, hisz nagy befolyása van mindenütt.

— De minő befolyása. A kormánykörök nem szeretik, de mivel meg vannak győződve, hogy a nép szereti, kénytelenek őt figyelembe venni.

Nos, és ez rendén is van.

— Dehogyan van, dehogyan. A nép ki nem állhatja a kis Pulszkyt, de mivel meg van győződve, hogy a kormány nagyra tartja, készpénzül veszi dicsőségét.

*

Erről a párbeszédéről jut eszembe Haynald érsek, aki ádókos ellentéte Pulszkynak, s annnyival szerencsésebb annál, mert őt ellenkezőleg mindenütt szeretik.

Itthon hazájában magasztalják, amiért a csalhatatlanság ellen szavazott Rómában, s keserű könnyeket hullatunk szomorú sorsán, amiért sohasem lehet szegényből emiatt karöltölni.

Nos, és Rómában?

Ott pedig alkalmasint nagyra lehet őszeintsége az ő érde-
meivel, s ilyenformán gondolkozhatik:

»Ez az én szerelmes fiam, akiben nekem kedvem telik,
aki legügyesebben viszi a maga dolgát, jobban mondva
az enyimet. Ez az én szerelmes fiam, aki még mai napig is
fenntartotta „Mária országá”-ban Kalocsán „ad maiorem
dei gloriam” a „jezsuitákat”.«

*

De azért Haynald érsek sem sokkal jobb a Deákné
vásznánál: mindössze abban különbözik talán a fő klérustól,
hogy azt tartja némely dolgokról, amit Bekecs Jancsi a
vallásról.

— Te, Gyurka!

— Hallom, tiszteletes uram.

— Hiszed-e az istent?

— Hiszem, tiszteletes uram.

— Hát te, Jancsi, hiszed-e a Krisztust?

— Hiszem, tiszteletes uram.

— Hát az istent hiszed-e?

— Azt a Gyurka hiszi, tiszteletes uram.

Hát Haynald is csak a jezsuitákat hiszi, a többit hiszik
mások.

*

Az ember szinte sajnálja, hogy nem lett őnagyméltósága
lutheránus, mert senki sem érvényesíthette nagyobb tökély-
lyel nálánál ama kétkulacos elvet: *hadd lakjék jól a kecske,
de hadd maradjon meg a káposzta is.*

157. sz., június 8.

Mióta Kerkápolyi Károly úr olcsó áron összevett egy
csomó földet a Gellérthegyen, azóta csodálatos módon fontos
ponttá kezd válni az öreg hegy.

Hiszen tulajdonképpen szép dolog parkírozni az ő kopasz
hátát s nekünk semmi kifogásunk ellene, — legfeljebb nagyon

mulatságos elnézni, hogy az élelmesség mesterségét mennyire lehet tökéletesíteni.

*

Vajon miniszter korában mért nem produkált Kerkápoly úr ilyen finom fogásokat az ország javára?

Hja, mert neki csak *magához való esze van*.

*

Bizony csak csodálatos ember is volt ő: amit a jobb kezébe fogott, az nőtt, amit a bal kezével érintett, az fogyott.

A válykot megérintette a jobb kezével s Bernáth Gazsiként nyomban *házzá dagadt* (lásd Csillag utca 5. sz.), ha pedig a bal kezével nyúlt valamihez . . . de hagyjuk ezt, — a bal kezét csak miniszteri minőségben használta.

*

Tán ezért mondta egyszer X. képviselő Y. hírlapírónak.

— Ez a Kerkápoly *hasonlíthatlan* ember.

— Hogy érted? Úgy hogy semmihez sem hasonlít?

— Nem mondhatnám, mert hasonlítani nagyon hasonlít . . .

— Mihez?

— A Zsedényi ingéhez.

— Csitt te! megneheztel . . .

— Kicsoda? Kerkápolyi?

— Ej dehogy! A Zsedényi *mosónéja*.

158. sz., június 9.

A bécsi udvari körök keleti politikája most a legkülönb találós mese az egész világon.

A kétfejű sas mereven áll anélkül, hogy akár az egyik, akár a másik fejével bólintana valamerre. Szárnyait behúzza, nehogy megrebbenésükkel zajt okozzon, csőrével megpiszkálja tollazatát, aztán behunyja hályogos szemeit és úgy tesz, mintha aludnék . . .

Jó éjszakát!

Az a gyomor, melynek két száját rendelt szolgálatára az ősfantázia, annyira meg van terhelve megemészthetetlen tervekkel, hogy sajátos álomok lidércnyomása nehezedik rá.

A kétféjű sas »secundo genitura«-ról álmodik.

Az álom az ébredés előszobája. Csak hadd mulassa magát.

*

Egyébiránt azt mondja Montesquieu, hogy az az igazi diplomácia, melyet észre nem lehet venni.

Nos, akkor nem lehet semmi panaszunk. Ausztria diplomáciáját még eddig senki sem vette észre.

*

Lehetséges, hogy a vén John Bullal tart, amire Andrássy, kit az utókor a »hallgatag« melléknévvel fog megtisztelni, ha kérdeznék: Mit csinál a vén John Bull? azt felelhetné:

— Semmit.

— Hát Ausztria?

— Az meg segít neki.

*

Az sem lehetetlen, hogy vérszemet kapott szegény monarchiánk. Végig pillantott ékszerein: az Uchaciusokon, arcórsáin: hadseregén s szívébe lopta magát a muszka mosolygás szerelmi nyila. »Hm... Hátha? gondolja magában, az ördög nem alszik«...

Aztán Ausztriának is, mint minden vénleánynak, dacára, hogy sokszor árult már petrezselymet, megvan azon hiúsága: *hódítani*... Odavetette tehát magát titkon a muszka karjaiba.

Legalább minden jel azt mutatja. A Gorcsakoff ágyában egy sárga-fekete harisnyakötőt véltek látni némely éles vizsga szemek... Hogy a kerítő ki volt. Tessék megkérdezni Andrássytól. Ő tudja.

*

Különben, mondom, nem állok jól ez idillért; mert Ausztria politikáját bajos észrevenni, nem becsmérlem ére-

nyeit és nom szennyezem be jó hírét . . . de ha már megtörtént volna ez a botlás, egyre figyelmeztetem: addig nyújtózkodjék csak, meddig a takarója ér, mert különben úgy ki találja nyújtani a lábait, hogy könnyen lemarad az egyik.

Akkor aztán azzal fogja magát vigasztalni, amivel egy kórtetics, kinek Solferinónál a lábát lőtték el.

»Ézentúl kevesebb csizmára lesz szükségem.«

*

A csizmáról jut eszembe a »Dákosék varjúja«.

Ajánlom e történetkét a külügyi politika vezetőinek figyelmébe. Dákos uramnak három kiváló tulajdonsága volt. Csizmadia volt, rövidlátó volt és szeretett vadászni. Egyszer mozdulatlan varjúseréget látott az udvarán, rohant is be a puskájáért s összevissza lövöldözte. Csak mikor aztán oda-sietve lehajolt a zsákmányért, vette észre, hogy a raktárból az udvarra szárítani kivitt csizmakészletét lyukasztgatta ki.

A Dákos uram esetéből bizvást okulhat Ausztria a keleti kérdésben. *Vigyázzon, hogy meg ne lövöldözze a saját csizmáit!*

159. sz., június 10.

Az »Egyetértés« írja: a *lengyel klubban* szokatlan élénkség volt az észre. Nagy előkészületeket tesznek egy — tavaszi mulatságra.

Igazán? Nos, hát tisztelem a junialisukat és azt üzenem nekik, hogy *ha most* nem tudnak egyebet csinálni, mint junialis akkor, isten neki, mazurozzanak!

Az olyan nép, mely egyebet nem tesz, mint sör mellett potyogtatja a könnyeit s énekl, hogy »jesztye polszka nyezginula«, nem érdemli meg nemcsak a szabadságot, de a rokonszenvet sem.

*

A cár Romániában van. Plojestiben nagy lelkesedéssel fogadták s kenyeret és sót vittok eléje.

Majd megbánják ők még ezt, mert viszonztatni fog nekik, éspedig nem oly tréfásan, mint a szatmáriaknak egy-

szer, kik ezer ökröt adtak természetben I. Ferencnek a francia háború költségeire, s midőn ezután nemsokára királyi biztos lett a megyébe küldve, viszontajándokul vették őfelségétől ezt.

*Ezer ökröt küldött Szatmár a császárnak,
De a császár ezért csak egyet Szatmárnak.*

No, a »fehér cár« a sőt millió *sóba áztatott* kancsukával, a kenyeret pedig sok keserű falattal fogja viszonzni.

*

Pedig ezek a bolondos oláhok, kiket már Szent Pál is *ott hagyott a faképnél*, tanulhattak volna a saját kárukon.

De hát hiába . . . a lepke is oda szereti verni szárnyait, ahol megperzselődnek a — *gyertya lángjába*.

160. sz., június 11.

Ma a főtávirdán ama szomorú tapasztalatra jöttünk, hogy ha valamely mellék postaállomásra akarunk táviratozni, nekünk kell tudnunk, hogy azon a vonalon hol végződik a villanyos sodrony s honnan kezdődik a postai odábbítás.

Bizony megfordított állapot, hogy millió embernek kell megtanulnia a posták és távirdák állomásait azok kedvéért, kiket azért fizetnek, hogy ezt se tudják.

Talán egy jó segédkönyv is megtenné a kellő szolgálatot? Tiszteltetjük a kereskedelmi miniszter urat!

*

A szfinx madár rejtélyes és néma, mint a sír. Elég baj az. És mégis meg akarják szólaltatni nem ugyan a szfinxet, hanem Tisza Kálmánt a keleti kérdésben a Simonyiak? Tőle ugyan nem fognak megtudni semmit; a szfinx nyelve nem a papagájé, melyet könnyen fel lehet vágni. Ajándékoznak a Simonyiak inkább a nemzetnek azt az időt, melyet a cél nélküli interpellációk felemésztenek! Régóta tudhatnák, hogy Tisza Kálmán sokat hasonlít ahhoz a bizonyos Bodónéhoz, aki mindig másról beszélt, mikor a bor árát kérték.

161. sz., június 12.

A lapunk vasárnapi számában közölt a lengyelekre vonatkozó »próságok« miatt neheztelő sorokat vettünk egy longyelbaráttól.

Értjük meg egymást. Nem akarjuk mi a lengyelektől elvonni rokonszenvünket, mely mindig az igazság és az elnyomottak mellett nyilatkozik. De megvalljuk, hogy fáj nekünk a tétlenség, mellyel a zsarnok hódító hadjáratának szemlélői. Nem oszttjuk Plater gróf nyilatkozatát, hogy »még nem érkezett el a cselekvés ideje«, s még akkor is azt kiáltanók az oroszországi lengyeleknek: »most vagy soha!« — ha különben is nem lenne kötelessége az elnyomott nemzeteknek, valahányszor alkalom van rá, tiltakozni a zsarnokság ellen s fellobogtatni a szabadság zászlóját, mert még a sikertelen kísérletben kiontott vér is harmatként frissíti fel a fel nem adott jogot.

Ezért mondtuk mi, hogy nem a mazurka szezonja van most, nem a pesti déceg leányokat kellene most megtáncoltatni, hanem a — bozontos jegesmedvét.

[.] [.] [.]

162. sz., június 13.

Egy évtizede múlt, hogy a magyar király fejére tette a nemzet Szt. István koronáját s hogy a »szélsőbaliak« emlékeztetnek »fokotobédjük«-et megették — válják egészségükre!

A koronázás óvfordulójáról, melyet az ősi szokás kegyelletes ünnoppé szentesített, csak egy lap s szokás szerint valamivel később a »Hon« emlékezett meg.

Ez az egy lap is talán csak azért emlékezett rá, mert szerkesztője a korona fényénél is nagyobb bámulója szép nő szemek ragyogásának.

Márpedig, mint tudjuk, ő ezen a napon ilyenekben gyönyörködött: egy társaságban, hol ugyancsak kedves feledetlen hölgyekkel mulatott: könnyű volt visszaemlékeznie.

De a többi kollégái nemcsak a »koronázási posztóból« nem kaparíthattak magoknak egy-egy lajblira valót, hanem

még abból a pénzből sem láttak »mutatvány-példányt«, melyet *ominozus kezdetül* Lónyay hajigált szét.

Ezért nem jutott eszökbe a koronázás évfordulója: minél fogva elmondhatja az »Egyetértés« dacára, hogy az egész pusztán feledékenység, miszerint valamennyi hírlapíró *Ugocsa megyéből való*.*

*

Nem lehet ám mindenkinek olyan jó emlékező tehetsége, mint kollégámnak, a »mindenfélék« érdemes írójának, ki előtt így panaszkodék egy szerkesztőségünkben megfordult fiatal író, ki az egész országban ismeretes arról a tulajdonságáról, hogy a »potyának« nagy barátja.

— Olyan fád vagyok . . . — így ő, — étvágyam nincs . . . nem is emlékszem mióta . . . tíz éve, hogy jóízűn ettem . . .

— Hüüm! — mond a »mindenfélék« gúnyos írója. — Hogyan tíz éve? Aha! knapp ma tíz éve volt Budán a *koronázási ingyen ökörsütés*.

*

Írókra fordulván a beszéd, meg nem állhatom, hogy fel ne említsek rosszallólag egy vonást, mely jellemzi az írói arisztokratikus gőgöt, annál is inkább, mert egyik jelesebb és különben minden tekintetben szerény írónkkal történt a »kör«-ben.

— Nem tudja ön, kérdi tőle egy ismerőse, mikor fogad öccsellenciája Széll Kálmán?

Emberünk a kérdezőre néz s őszinte megütközéssel viszont kérdi:

— Az ördögbe is . . . ki az a Széll Kálmán?

— Quelle question! A pénzügyminiszter.

— Az meglehet: *de még nem írt semmit*.

*

Ennél a különben derék írónknál mégcsak »egy Zala megyei bizottsági tag« árul el arisztokratikusabb gőgöt a

* *Ugocsa non coronat.*

A szerk.

demokratikus »Egyetértés« hasábjain, midőn interpellációt intéz az »igen tisztelt igazságügyminiszter úrhoz«: — van-e tudomás azon világrendítő dologról, hogy Somogyi János törvényszéki bíró Zala megye alispánjának az utcán nem köszönt, »így a »nemes vármegyét öntudatosan megsértette, »ha nincs, van-e ennek tudomásvétele után szándéka ezen illetőt nem tudó embert elcsapni?«

Szögény Perczel!

*

Ha már ennyire benne vagyok, úgy a közönséges, mint az író-emberek ócsárlásában, lehetetlen kihagynom apró-alkalmi koszorújából Szent Antalt, de nem a páduait, hanem a — Lonkait.

A derék férfiú, szemenszedett vejeire bízván az »Állam« hajóját, ő maga mint kolompós Rómába zarándokolt a szentatya lábaihoz. A küldöttség egy része azonban mégis megrestellte a dolgot s Lonkait mellőzve, Zalka püspök vezérlete alatt, külön nyújtotta be hódolatát.

A lapok azt is írják, hogy e napokban a *pápa áldásával tér vissza.*

Be szíves örömet elengednők a visszatérését! . . .

183. sz., június 14.

A mi kormányunk olyan, mintha hályog volna a szemén. Az a fátyol, melyet a múltakra borítottunk, az ő tekintetüket is annyira elfátyolozta, hogy még a saját árnyékukat sem látják.

Múltkor a szögény Széll kétségbeesve tördelte kezeit a pénzügyminiszteri palotában az államkincstár üressége miatt, midőn egy átiratban arról értesíti a párizsi török nagykövet, mint a magyaroknak jó barátja, hogy ő is figyelemmel kíséri a magyar pénzügyi viszonyokat, s úgy látja, hogy az állami kasszában még 200 millió készpénznek kell lenni, csak nézesen utána öccellenciája . . . ott lesz az valahol elhánnyódva a ládafia legalján.

Szell Kálmán a fejét rázta, de azért Madarassy államtitkárral élén egy bizottságot küldött ki, mely az ügyet behatóan megvizsgálja.

A bizottság megtalálta a 200 milliót, s most a miniszter köszönő iratot intézett a párizsi nagykövethoz.

*

Ugyancsak Trefort minisztert Almaviva, spanyol államférfi, arról értesíti, hogy Simor János esztergomi érsek megházasodott, s a feleségével annak a háznak a második emeletén lakik, ahol ő.

Trefort Ágoston a fejét rázta, de azért Hyeronimy államtitkárral élén egy bizottságot küldött ki, mely az ügyet behatóan megvizsgálja.

A bizottság úgy találta öeminenciáját, hogy éppen a feleségével civakodott.

Az ügy azóta a bécsi nunciushoz is be van jelentve.

*

Auersperg miniszterelnökkel tegnapelőtt tudatta a svéd király szekretáriusa, hogy fülébe jutott, miszerint *Andrássy* Albrecht főherceg középkori módon, álarcos lovagok által el akarja lopatni a ballplatzi palotából s elküldeni a fehér cárnak ajándékba.

Auersperg a fejét rázta és minisztertanácsot tartván, egy bizottságot küldött ki egy bécsi híres orvos vezérlete alatt az ügy megvizsgálására.

Az orvos megfigyelve a szimptomákat, úgy találta, hogy Albrecht főherceg előtt az eszme éppen nem idegen, s céljaival összefüggő.

*

Ezt a három *igaz* dolgot csak azért említettük, hogy valószínűvé tehessek a mai lapokban megjelent azon szenzációs hírt, mely szerint egy *barátságos hatalom* figyelmezteti a bécsi kormányt azon izgató üzelmekre, melyeket az oroszok ügynökei folytatnak az osztrák—magyar hadseregnél.

Szegény Osztrák-Magyarország! Ő is olyan, mint az együgyű férj, aki mindig legkésőbb tudja meg, mi baj van a háznál.

A Petőfi életbenlétéről keringő hír, mellyel a lapok izgatottságban tartják a közönséget, a Tisza Kálmán által tegnap kifejtett kételkedés dacára is, váratlanul valónak bizonyul be. Ma magától Petőfitől a következő levelet kaptuk a szibériai ólombányákból kelteve:

Tisztelt Szerkesztőség!

Perszo, hogy élek. Csoda, hogy rájöttek, az a »Budapesti Napilap« mindent felpiszkál! . . . Nagyon csalódnak azonban, ha azt hiszik, hogy visszamegyek Magyarországra, [. . . .]. Önök nagyon naivok és nem vették észre, hogy én már megtanultam oroszul s itt Alexandrov Petrovics név alatt általánosan tisztelt költő vagyok. Mily gondolat, uraim, önök közé menni koplalni, önök közé, hol a nevemet viselő társaság lapjának *csak ötszáz előfizetője* akadt. Hagyjanak engem békén! Petőfi Sándor meghalt az önök számára, uraim! Élég jó önöknek *Prém József* is.

Petőfi m. k.

*

Az »Egyetértés« különben azt írja ezen ügyben, hogy »a kormány útját igyekszik állni a magán-kutatás eszméje terjedésének is, mert Petőfi feltalásának esetén fél a magyar nemzet részéről az orosz ellen kelendő düh következményeitől.«

Már hiszen mi sem tartozunk a kormány »fejbólintói« közé, de ez egy kicsit mégis merész állítás — s eszünkbe juttatja annak az angol példabeszédnek: »*Az alkotmányos király sohasem tesz rosszat, mert nem tesz semmit*« az ellenkezőjét, hogy »*a magyar kormány minden lépten nyomon rosszal cselekszik, — mert az E — s újdondásának információja ezt így kívánja.*«

*

A nagyfejű Milán — minden jel oda mutat — újra eszébe vette, hogy háborúba keveredik; pedig még ki sem váltotta a »nagy« Milos zálogba adott kardját.

A jámbor szerbek, kiket »gyáváknak« bélyegzett meg a cár, már előre félnek a háborútól, mely nem hoz számukra babért.

Hja bizony, jövedelmezőbb vállalat a disznókereskedés, s a babér elvégre is nem ott terem, ahol a »szerbtövis«.

De egy kis *nüti lapu* mégis csak akadhatna talán, amit a potrohos Milán *talpára* kellene kötni.

166. sz., június 17.

A Lonkay és a báró Jósika válópörrel végződött viszonyának egy újdonszülött csecsemő lett a gyümölcse és betetőzése.

A jámbor csecsemő házasságon kívül fogantaték s bár éppen Lonkay ellenlábasául jött a világra, mégis rávall ennek vérére.

Hogy különben senki se törje az eszét, világosabban szólunk. A szerencsétlen gyermek a »Magyar Korona« című katolikus lap, mely most napilappá lett. Egy ifjabb »Magyar Állam«! Egyik tizenkilenc, másik egy híján húsz. A kettő között legfeljebb az a különbség, hogy míg pater Lonkai lapja szőröstül-bőröstül és *prémestül* a »szabadoncok« és azon elvetemedettek ellen handabandázik, akik nem katolikusok, addig a *Jézuska Kálmán* újsága az ultramontanizmus védelme mellett, a »szegénységben *stnylödő*« szentatya udvari közlönye lesz.

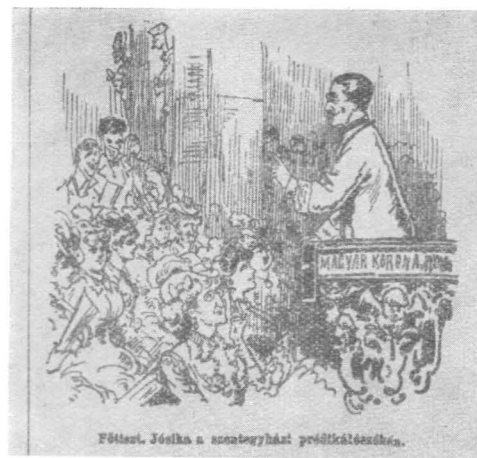
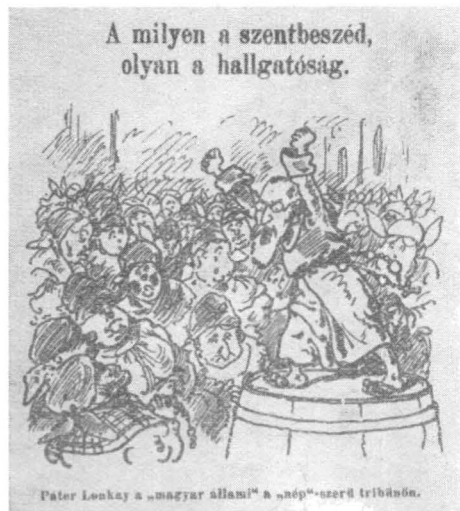
*

Szegény öreg pápa, be sok dolguk is van veled! Alig lett vége az ötvenéves jubileumi ünnepélyeknek, amivel a jámbor Pius meghazudtolta az ezredéves szent jóslatot, mely minden pápára kihatott: »Non videbis annos Petri«, már is újra *öszentsége harmincéves pápaságának* ünnepét hirdeti ma egy kenetteljes vezércikkben.

Holnap alkalmasint a szentatya *harmadévi gyomorhurutja megszűnésének évfordulója* lesz elvezércikkezve és így tovább napról napra . . .

Egyfelől az Isten, másfelől Allah
 »veledek lesznek az igaz ügyért való harcban!
 (Borsszem Jankó, 1877. ápr. 22)

Lonkay Antal és br. Jósika Kálmán egymást átkozzák (Üstökös, 1877 jún. 30)

No, ha Jóska úr ilyen dolgokkal akarja delektálni az olvasóközönséget, mely most az aggasztó politikai viszonyok fölől kíván mindonekfelett tájékozást, akkor a »Magyar Korona« ra tökéletesen ráillik az a jóslat, melyet IX. Pius honfoglaló életével megcáfolt: »non videbis annos Petri!«

*

Sok beszédnek sok az alja. Hadd beszéljenek a tények. Jobban ki nem gúnyolhatnók, mintha egyszerűen adjuk e »politikai, társadalmi és közgazdasági« lap mutatványszámának tartalmát.

Vozórcikk: *Éljen IX. Pius!*

Mellékcikk: *A római zarándokok fogadtatása őszentsége által.*

Mellékcikk: *Egyházpolitikai szemle.*

Mellékcikk: *Az egyház jövője*, írta Répcei.

Tárca: *A vatikáni műkiállítás.*

Könyvbírálat: *A katolikus egyházjogtan kézikönyve.*

Hírek: *Haynald kitüntetése. Simor hogyan ünnepelte meg a pápai jubileumot.* — Tolvajlások a vatikánban.

Hirdetések: *Fiatal izmos szakácsnő keresetlik!*

Biz ez csinosan van összeállítva — ebben a cudar háborús időben.

107. sz., június 18.

Az »Egyetértés« újra fölfedezett egy »stiklit«, mely inkább ártatlan csíny, s most a Mac-Mahon korszakában, valóságos »kedélyes hamiskodás« Tisza Kálmán részéről...

Öccsellenciája ugyanis szerelmes leveleket írt a főispánoknak ilyen hátirattal: »saját kezébe; titkos«.

Ezekben a levelekben pedig az volt megírva, hogy őméltóságai ne kíméljék azokat a helytelen észjárású embereket, akik a török barátság mellett tüntetnek s vegyék elejét az ilyenmő gyűlésezéseknek, nehogy azokban áthágassék a keleti politikában követendő irány, melyről ő *kellő felvilágosítást* adott.

Az »Egyetértés« egészen megbotránkozik e dolgokon.

Tisza Kálmán pedig valószínűleg szintén megbotránkozik, látva, hogy már megint ez is *napvilágra került*.

Pedig nincs oka bosszankodni: ezzel csak növelte érdekeit, mert *ismét több felvilágosítást nyújtott keleti politikájáról*.

*

A »Nemzeti Hirlap« »Tereferé« cím alatt ezentúl szintén apróságokat fog adni *ünnepnapokon*. Ma meg is kezdi — de bizony nagyon *hétköznapiak*. Aztán nem is annyira apróságok, mint inkább *aprólékosságok*.

..Különböen pedig alássan tisztelteti az »akadémiai nagyszótár« a »Nemzeti Hirlap«-ot és azt kérdezteti, hogy mi légyen az a »terefere?«

*

Mai apróságaink quasi lapszemle lévén, miután két ízben is fel lettünk szólítva, hogy egy hozzánk beküldött, *Balassagyarmaton* megjelenő szépirodalmi lapot ismertessünk, isten neki! — essünk át rajta.

Tehát a lap szerkesztője valószínűleg valami borbélylegény.

A lap vezetője neve: »Röpke-ívek.«

Különös ismertető jelei: Gáspár Imre petyegtetni bele a legjobb dolgokat.

Általános megjegyzések: V. Sarolta grófné humorizál. (Még hozzá ez a nagy meleg!)

Olvasó közönsége: Olyan nincs.

*

Mióta Molnár Gyuri bátyánk virginiajának fölszálló füstjével Pityin-Harasztoson és Bundás-kis-hartányban segít csinálni felhőket a mennyei hatalmaknak, azóta nem járok színházba.

Most, hogy visszatérve, Shakespeare-alakból Samillá devalváltam, elmentem a Népszínházba, megnéztem és meghallgattam, mit beszélnek felőle:

— Nini a Gyurka . . .

— Az elveszett juh a régi akolban.

— Kár, hogy eddig is »bolygó zsidó«-nak csapott fel.

- Hja... szűk világ ez neki... a nyelvének.
-- Micsoda? Szűk? A Nemzeti Színház?
-- Ej dehogy. *A színházi udvar.*

*

Ezen a történelmi nevezetességű pletykás helyen egyébrént azt beszélik Molnár-Ahaszverus úrról, hogy így nyilatkozott volna Lord Byronnak:

»Vagy én vagyok a legjobb shakespeare-i művész és akkor nem érdemel meg engem Budapest, vagy nem én vagyok, és akkor én nem érdemlem meg Budapestet.«

Logika a logikátlanságnak!

169. sz., június 20.

Hogy ott kezdjük, ahol elhagytuk. Molnár Gyurka bátyánk, — kiről múltkori apróságaink szóltak, — most, mint halljuk, hogy új Molière-darabban szaporítá ismét szerepkörét, mégpedig a Molière Tartuffe-jével.

Ugyan hagyja el, Gyurka bácsi! Jobban játssza azt magánál Tisza Kálmán.

*

Legközelebb Zomborba készül menni vendégszerepekre, már t. i. nem Tisza Kálmán, hanem Molnár György.

— Tehát Zomborba!

Szegény Gyuri bácsi! az ő pályája is de nagyon hasonlít az Erikson Matild kisasszonyéhoz, *ki Budapesten szállt föl s valahol Bundás-Pátyon esett le.*

*

A »Kelet Népe« szórul szóra illetően érzelmeinek ad kifejezést előfizetési felhívásában:

»Vajha beteljesülne sejtelmünk, hogy a nemzet a külpolitika terén is egy borzasztó kiábrándulás előestéjén áll s a valódi helyzetet akkor fogja csak felismerni, mikor már késő lesz.«

Köszönjük alássan a jó kívánságot, mi szegény magyar nemzet, de nem instálunk belőle.

A magyar képviselőházi ülések »viharos zaja« elbújhat a francia kamara különben érdekfeszítő tanácskozásai előtt, sőt maga Németh Albert is valóságos szalon-szónoknak sülylyedt, amióta Cassagnac úr összevissza gazemberezte kollégáit, a kamara tagjait.

Akár olvasta Cassagnac úr a Sasku Károly illemtanát, akár nem, az bizonyos, hogy *nem látszik meg rajta*.

Kaszanyakú Cassagnac egyébiránt hírlapíró létére ösmerheti a történelmet s jól tudhatja, hogy az olyan »tónusra«, mint az övé, furcsa »iaktus« szokott Franciaországban következni... a guillotine szomorú, tompa csattanása...

*

Cassagnac úr különösen Thiers és Gambetta ellen fordítja nagy hévvel kígyó-nyelvét. Impozáns oszlopa mind a kettő a köztársaságnak. Amaz egy nagy múlttal a háta mögött, maga a mérséklet és bölcsesség, emez a jövődő reménye, egy megtestesült reszpublika, tűz, vihar, villám...

Az a villám még lecsaphat egyszer!... Lesz még Párizsban nagy ünnep!

Különben Gambetta, mint tudjuk, már nem mai gyerek s habár kormányzatát a »tehetetlenség politiká«-jának szeretik is nevezni a bonapartisták, eddig is emberül állt meg a talpán.

Mikor még csak kis körben ösmert egyszerű ügyvéd volt s legfeljebb a »Palais de Justice«-ben tartott beszédjei ébresztettek figyelmet, s a »Café Procope«-ba járó barátai ösmerték közelebbről lángelméjét, akkor történt, hogy egy este valamelyik sikerült vádbeszédje után Plutarch úr, *a nagy emberek általánosan ismert életírója*, kopogtatott szerény lakásán a Rue de Rivoli-ban.

Öreg gazdasszonya cammogott elő a kopogtatásra.

— Gambetta úr nincs itthon — jelenté. — Kit mondjak neki uram?

— Vagy úgy? — szólt a klasszikus életíró. — Tehát nincs itthon? Nos, mondja ön neki, asszonyom, hogy Plutarch volt itt, bár még *korán*...

Ma már nem mondhatná ezt Plutarch; hanem együtt monno hozzá vizitbe Klió kisasszonnyal.

*

Ézt a két fentebbi apróságot pedig csak azért írtam meg, hogy némi feneket kerítsek annak a maliciózus párbeszédnek, mely a mai képviselőházi ülés alatt, a francia kamara legutósó viharos ülése kerülvén szóba, folyt egy »Egyetértés« és egy »Magyar Állam«-beli ember közt a hírlapírók karzatán:

— Jaj, be szeretném ezt a Ghiczyt megtenni *Grévynek* — így az »Egyetértés«.

— Hm! Mit csinálnánk nélküle? Hagyjuk meg, pajtás! Olyan ő köztünk, mint egy *kimagasló torony*.

— Olyan ám! Csakhogy a *kálvinista kakas* ül a tetején.

171. sz., június 22.

A sajtó hiszékenysége minden fogalmat felülmúl! Ilyen nagy háború idején jégre engedi magát vitetni egy olyan tízféle nevű ember által, mint az a Manasses, és közöl róla egész hasáboakat, hosszú táviratokat stb. . . .

Podig hát mindjárt kilátszott vallomásában a turpisság, midőn azt mondta, hogy *ő volt Szibériában a Petőfi ruhatisztítója*.

Szibéria és ruhatisztítás! Ruhatisztítás és Petőfi! Mikor még Öreg Vahot Imre bátyánk már régen megírta róla, hogy *még vőlegény korában sem engedte kikefélni a kaputrokkját*.

*

Manasses egyébiránt megkapja, amit keresett, s tudom, megkeserüli a Petőfi feltámadását; de mi fog történni azon szerencsétlen alkalmi verszetekkel, amelyeket Prém József gyártott a *visszatérés* alkalmára a következő címekkel?

Ide mellém . . . (Beküldendő a »Családi kör«-be.)

Ketten vagyunk immár . . . (A »Délibáb« számára.)

Ne irigyelj engem, én sem irigyellek . . . (A »Röpkeívek«-be.)

Most ez a sok poézis mind elveszett! Mégis kár hát, hogy nem él Petőfi.

A magyar sajtó dicsőségére legyen mondva, eddig anynyira megőrizte szennytelenségét, hogy igazán büszke lehet rá a nemzet.

Annál sajnosabb azon komolyság-hiány, mely némely lapoknál kezd elharapózni.

Nagy szavak a levegőben, egy neme az ügytelenségnek és a nevetséges nagyzolásnak, mely legalkalmasabb eszköz arra, hogy a sajtó hitelét veszítse.

»Egyetértés«-lányomnak szólok ezúttal, de a menyem is értsen belőle!

Az »Egyetértés« ugyanis derűre-borúra *szüli* Magyarországnak a remekebbnél-remekebb írókat.

Pétery Károly, a *roppant* tetszéssel fogadott »Utolsó Bebek« *jeles* írója, úgymond, ismét egy remek regényt ír a lap számára addig is, míg a jelenlegi tárcában Degré *mesteri műve* folyik.

A dolog pedig tulajdonképpen úgy áll, hogy a Pétery úr regénye egy a kezdet nehézségeivel bíbelődő dilettáns csekély irodalmi értékű tárcatölteke, a Degré bongré-malgré írt műve ellenben valószínűleg semmivel sem fog állani magasabb fokon korábbi szerény dolgozatainál. Vagy ha igen, nagy mesteri mű mégsem lesz, arra akár mérget veszek.

Ha ilyen epithetonokat akarunk használni már Degrénél vagy Pétery-nél, akkor mit kell mondanunk egy jobb elbeszélő, teszem azt Beöthy Zsolt s László Miska egy-egy munkájáról; az már akkor »égbe ragadó, magasztos, részegítő és világot bontó«.

Hát még Jókai?

Vagy igaz, . . . hiszen Jókai gyenge regényeket ír!

*

Ha már itt fekszik előttünk az Egyetértés, egy füst alatt iktassuk ide szórul szóra a *Verhovay* úr mai vezércikkéből ezt a pontot:

»Verd ki furkósbottal s nem alkotmányos színpadi arcjátékkal és szajhacsinosító festékekkel a kamarilláris pokolgép

természetét, kűdr az elbb-utóbb, mint föld gyomrából a tüz s megromlott vérből a kilis.»

Jézus Mária! . . .

*

Hozzini elfoglalásáról volt szó a tegnapi lapok folytán mindenképp.

A képviselői arcokon aggodalom . . .

- Tehát csakugyan foglalunk.

- Csodálatos! Az is arat már, aki nem vetett. Ausztria hódt, mialatt alszik.

- Rossz gondolat! — szól egy harmadik képviselő. — Vajon kitől jön?

- Ki más-, mint Andrásstól.

— Ellenkezőleg. Andrassy nem akarja.

— Ki akarja hát?

— Tisza. (Általános indignáció.)

— Tisza? Lehetetlen! Miért akarná Tisza?

— Tán mert elvben úgyis a Szent István koronájához tartozik?

— Ej, dehogya! *Azért, mert azóta megint felnött egypár Móricz-fiú, azokat akarja oda elhelyezni főispánoknak.*

174. sz., június 25.

(ez egyszer Kakas Mártonnak ajánlva.)

Kakas Márton az Űstökös mai számában »Egy kis félreértés« cím alatt egyikét közli ama szellemdúsan írt muszkatörténeteknek, melyek engem is arra csábítottak, hogy utána csináljam a »B. Napilap«-ban. Mert hát hiába, nem képzelhettem még akkor, hogy ilyen nagy galibába keveredünk.

Ha Kakas Márton nem lenne olyan gyenge regényíró, aminőnek Pétery és Degré mellett tegnapelőtt feltűntettem, azt mondhatnám erre az esetre, hogy magna ingenia conveniunt, de így csak egyszerűen konstatom, hogy az a vélet-

lenség esett meg, miszerint, dacára, hogy soha össze nem beszéltünk, a mai áldott nap ugyanazon egy dologból csináltunk muszkatörténetet, s az illető lapokban az meg is jelent s kihordatott a t. c. közönség számára — az ő mulatságukra és épülésükre.

Biz én most egyszeribe el sem tudom sorolni: mi mindenféle baj történhetik ebből! Annyi valószínűnek látszik, hogy legalább is elcsapnak a szerkesztőink, mint megbízhatatlan embereket, akik nyakra-főre erckmansatriánoskodnak s két szerkesztőtől veszik fel a honoráriumot egy históriáért.

De még ez csak a kisebbik vége a bajnak.

Kakas úr ugyanis egy szentpétervári bankárt vesz története hőseül. Mi is bankárnak ösmerjük el állására nézve. Kakas úr elnevezi valami Cumerlandnak, mi meg Szemenoffnak. (Mi igaz mármost?) Ez az úri ember egy kutyácskával kedveskedik Katinka cárnőnek. A kutya megdöglik s most lesz csak ebül a volt gazdája, mert a cárnő a bankár nevére keresztelvén el az állatot, annak kitömetését rendeli el, mit a szófogadó tisztviselő úgy magyaráz, hogy a bankárt kell kitömetni.

És ez eddig mind rendén volna, mert mi is úgy írtuk meg, hanem ami ezután következik, az már — nagy hiba.

A Kakas Márton muszkája szerencsésen úgy menekül a hínárból, hogy kutyabaja sem esik, míg ellenben én a magamét, ha már belefogtam, becsülettél ki is tömettem, s most ott pompázik valamely szentpétervári ritkaság-gyűjteményben.

Hanem hát mit mond ehhez majd a publikum? Kinek hiszen mármost? Mi történt hát valóban a bankárral?

Ez iránt ma már több kérdés tétetett hozzánk.

Én csak azt állítom, hogy az az igazi, az a hiteles, amit én írtam.

A Kakas Márton történetének pedig ne higgyen senki. Kakas Márton lojális ember, és a muszkával is kokettiroz; nem akarta, hogy orosz vér tapadjon a kezére: azért hagyta élve a muszka Wodianert.

A legislegmagasabb rétegekből szivárog lefelé egy originális komoly hír, mely, mint a szivárvány, egész diadalívet von a »Mária országa« fölött s szemképráztató színeivel majd megvakítja Lonkay atyust, az Apponyi nemzetséget, s több másokat!

Ugyanis a legbuzgóbb katolikus főméltóságok fejében is megfordul azon lehetőség, hogy a nyomorban sínylődő szent-nyu nemsokára meghal, ha másképp nem — éhen . . .

(Hát bizony megeshetik.)

. . . És hogy akkor *Haynald van kiszemelve pápának* a katolikus világ egyházi méltóságai közül.

Igen ám! Csakhogy a római püspökök és bíbornokok azt mondják és jogosan, hogy ők nem tűrnek más pápát, csak olaszt.

Ez aztán bajos állapot és véleményem szerint csak úgy lehetne megegyengetni, ha Haynaldot már idő előtt odaadnók *taljánnak*.

Miattam mehetne, kivált ha a Kalocsán általa dédelgetett jezsuitákat is magával vinné!

Ez a hír a legközelebbi napokban erősen tartotta magát beavatottabb helyeken, s különböző eszmeccserékre adott alkalmat.

Azt mondja egy szürke hajú úr (ki valahányszor a »Barátok temploma« előtt elmegy, mindig keresztet vet magára) egy barátjának erre vonatkozólag:

— Habemus papam! Ez lesz még csak a világrázó csemény! Magyar pápa! Büszkék lehetünk!

— Hüüm! Olyanformán körülbelül, mint a bugás-pircsiek, akik abban büszkélkedtek, hogy önáluk volt a *legnagyobb kolera*.

*

A múlt héten két úr veszekedett egymással a »Café-Riche« előtt Párizsban. Bizony nagymérgesen ment s könnyen keleti kérdéssé fajulhatott volna, ha egy ismeretlen úr bele nem avatkozik s nem fogja pártját a gorombábbnak, ki torka szakadtából szórta a becstelenítőbbnél becstelenítőbb kifejezéseket ellenfelére.

A beavatkozó segítségével csakhamar megfutamodott a kevésbé goromba ellenfél, s most már a veszekedő úr a segítőhöz fordult durván:

— Hogy mert ügyünkbe avatkozni, hé?!

— Azért, uram, mert én is bonapartista vagyok. Hazafiságból.

— Miféle bolond beszéd ez? Hát mi köze van ide a bonapartizmusnak és hazafiságnak? .

— Mintha nem tudnám, uram, hogy ön maga Cassagnac! Önnek kell lennie.

— Én? Cassagnac? Azt mondom, ne sértegessen ön, mert . . .

— Hasztalan minden tagadás, uram. Mikor azt az urat mocskolta, *önre ismertem a stílusáról.*

176. sz., június 27.

Mint ahogy múltkori apróságainkban megjövendültük, csakugyan beleharapunk az okkupáció savanyú almájába. Szent István birodalma megszorodik. Átkozott szaporodás!

Molináry generális egy szép reggelen, mikor sem eső nem fog esni, sem nagy por nem lesz az országúton, mely ártalmára lehetne a vitéz hadseregnek, bevonul Boszniába, jobban mondva »Osztrák-Törökország«-ba és . . . Csepregi derék asztalosunk már-már meg is van bízva, enyvezzen össze egy kormányzói trónust a számára e felirattal: »*Hodie mihi, cras tibi!*«

Tehát osztrák kormányzó lesz, mint a »Hon«-nak távirják és magyar közigazgatási tisztviselői kar.

Móricék már csomagolnak az útra . . .

Molináry tábornok pedig nyakra-főre köszörüli a kardját ehhez a szörnyű művelethez — melynél különb hadi tény még a *Suchum-Kale bevétele is a »Kombó«-ban.*

*

A nap hőse egyébiránt Kállay Benjamin úr, aki nem azért írta meg Szerbia »történetét«, hogy most ellene beszéljen.

Kállay úr egyébiránt azt állítja mai beszédjében (ki-mutatván vele a konzervatívok foga-fehéret), hogy a *monarchiára nézve a politikai helyzet előnyös* (Heureka!), *a bekövetkező fejleményektől nincs mit tartanunk* (azokat Kállay Benjamin úr persze előre tudja), *valamint nem kell a mostani politikát hutározat-hozatokkal megkötnünk.*

Gratulálunk Kállay úrnak! A monarchia szívéről nehéz követ emelt le. Csitt, magyarok! Most már nyugodtan lehettek! A haza nincs veszélyben többé.

Menjetez haza tolyut fosztani és ne avatkozozatok semmibe!

Én mondom nektek, hogy egy hajatok szála sem görbül meg.

Én, Kállay Benjamin!

Mind nagyon szép ez, csakhogy nem úgy hívják már, hogy *»mathesis sublimior«*, hanem *»argumentum in infinitum«*.

Talán eltévesztette Kállay úr! A mai beszédjét alkalmasint előszónak akarta megírni a szerb nemzet *»legújabb«* történetéhez, s tévedésből mondta el a magyar parlamentben.

Nem tesz semmit! Legalább nem fog többé Gorcsakoff panaszkodhatni (mint a múlt héten tette), hogy az orosz családokkal rokonságban álló Aponyiaknak nincs befolyásuk?

Van nekik befolyásuk — *Kállayra.*

177. sz., június 28.

(A »Ház«-ból)

Az országgyűlési karzaton így szólalt fel egy rajongó törökbarát tegnap a Kállay beszédje alatt:

»Nem hiába, hogy Benjamin volt a legéretlenebb Jákob fiai közül.«

*

Mint hogy az országgyűlésről és a bibliáról van szó, nem veheti tőlünk senki messziről hozott hasonlatnak, ha a magyar parlament mostani működését Péter apostolnak a halászköről mondott e szavaival jellemezzük:

». . . és egész nap munkálkodván, semmit sem fogtanak vala.«

De nem, nem . . . a mai ülés alatt mégis történt valami.

Mint hogy Péter-Pál napja közelg, egy ív köröztetett a képviselők közt, melyen jó kívánataiknak adnak kifejezést Somssich, Móricz és Szontagh Pál névnapja alkalmából.

Wahrmanhoz jutván az ív, meg nem állhatta, hogy goromba humorával oda ne teremtse függeléknek: »Üdvözetem csupán Somssichnak szól; a másik két úrnak a fúzió óta „Pálforduláskor” van a névnapja.«

178. sz., június 29.

[.] [.]

Maholnap negyedéve lesz, amióta megindult a háború s megy, mendegél . . . mint a sántikáló ember . . . nagy kínnal.

Több wutki folyik, mint vér!

A jó Bernáth Gazsival történt, hogy húsvétkor ült le egy borbélynak és pünkösdkor kelt fel.

Ha ez is így halad . . . képzelhetni hát még Törökországot mennyi időbe kerül megborotválni a kapzsi, ügyetlen borbélynak?

Aztán mennyi szappan fog kelleni hozzá!

*

Mint hogy már Bernáth Gazsiról van szó, legjobb lenne, ha az ő egyik esetén okulna a cár.

Mert hát sok mindenféle történt szegény bátyákkal.

Egyszer felmászott ő is a »Stein«-ház negyedik emeletére s leugrott . . .

Ütközben azonban meggondolta magát, s a második emeletről visszafordult.

Lehet, hogy a cár is utána csinálja!

179. sz., június 30.

Péntek, tehát bőjti nap lévén, az »Apróságok«-ban Páter Lonkayt szólaltatom meg. Ez egyszer ő maga fog beszélni. Szórul szóra idézni fogok egy, az ország valamennyi plébániá-

jához intézett körleveléből. (Nyomatott a »Hunyadi Mátyás« intézetben.)

Lonkay úr körlevelében támogatásért fordul a plébánosokhoz.

Legelőször azon emberekről emlékezik meg, kiknek az ő lapja magatartása nem tetszik:

»Ezekről — úgymond — nem szükség sokat szólni, ezekért csak az úristent lehet kérni, hogy tekintsen le felvilágosító kegyelemmel az ő lelkeikre.«

Hát csak jó is lesz az úgy: bízza ezt az Istenre !

*

Miután a következőkben hatalmasan lecsépli azon ellenfeleit is, kik ellene ellenlapot indítottak, áttér szegény páterünk annak az elpanaszolására, hogy: »ő nem gazdag.«

— Ha van is valamicském — jegyzi meg — azon vezérelvemnek köszönhetem: »*Ora et labora* !«

Különben mim van? Így tűnődik odább szórol szóra: »Balatonfüredi hajlékocskám, melyet orvosom legkomolyabb sürgetésére építtettem, csak nagy nélkülözések után, évek múlva lesz tehermentes. Budapesti házacska jövedelméből pedig bár csak adómat fedezhetném, mert azt egészen terjedt családom tölti be, nemcsak »pater«, hanem háromszorosan *nagyapa* is vagyok.

Hja ! mert a vó uraknak is alkalmasint az a vezérelvök: »*Ora et labora* !«

*

Egyszóval Lonkay atyus közel van ahhoz, hogy éhen haljon: minélfogva dicsekedésből-e, vagy édes visszaemlékezésből, nem tudni, elbeszéli, hogy milyen jó ebéden volt ő 1860-ban Kunszt József kalocsai érseknél: »nemcsak kínálgatott a kedvenc ételekkel, hanem az egyikből saját szent kezeivel tett tányéromra« . . .

Ez aztán valami !

*

Aki pedig ezeket a mulatságos dolgokat nem hinné el, annak megtekintés végett rendelkezésére áll a körlevél egy példánya szerkesztőségünkben.

A jövő bőjti napon újra folytatjuk belőle a szemelvényeket.

Ennyit is csak azért adtunk ma, mert az előfizetések idején figyelmeztetni kívánjuk a katolikus eszmék barátjait, hogy ha már választani kell két rossz közül, ajánljuk a kisebbet, a »Magyar Koroná«-t, Jósika lapját.

Fel nem foghatjuk ugyan, hogy egy művelt írónk erre a mesterségre szánja szellemes tollát, — de ha az a cél, hogy megbuktassa Lonkay rosszul jövedelmező vállalatát, akkor — — — *Jósika Kálmán* teszi a legnagyobb hasznot az irodalomnak, mint ahogy nagy hasznot tett a magyar művészetnek az az ember, aki a negyvenes években *felgyújtotta a német színházat, hogy a németeknek is a magyarba kelljen járniok.*

180. sz., július 1.

Apróságok (jobban mondva »aprólékosságok«)

(P. T. L.) Gyulai Pál úr belefáradván a »jövő század költői regényének«, a »Romhányi«-nak írásába, elindult a literatúra tarlójára cirkálni, hogy hol üthetne megint egyet azon a szegény Jókain, ki minden bajnak okozója, ami csak előfordul.

Aminthogy úgy is van. Honnan származott volna a Manasses-história is, ha nem Jókaitól? A fantazmagória okozta! Manasses senki egyéb, mint a Jókai felbérelt embere, vagy tán maga Jókai álruhában?!

De még ez mind csak semmi volna, ezért még nem indítaná meg fontoskodó tollát Gyulai úr a »Fővárosi Lapok«-ban, hanem ott vannak az »Üstökös«-ben a »Muszka rajzok«, hol egy passzust talált, hogy »aszongya«: *»Petőfi dalait nem méltatták semmi figyelemre az országnagyok, és senkinek sem jutott eszébe a költőt megjutalmazni, még az akadémiának sem.«*

Ohó! kiált fel Gyulai Pál. *»Ebből egy betű sem igaz!«*

Könnyen meglehet. De mit bizonyít ez? Gyulai Pál úr tudhatná, hogy egy igénytelen adoma elbeszélésénél a tényeket tetszés szerint idomíthatjuk a főkellék: a csattanóság előtűntetésére.

Hát az igaz-e, amivel Gyulai kezdi egyik beszélyét: »Az 1786-iki év első napja derült, csikorgó idővel köszöntött be Szegedre.«

Jól meg tetszett gondolni? Hátha hó esett ezen a napon?

*

Gyulai Pál úr ezek után ilyenforma argumentummal győri le az »Üstökös« »Muszka rajzai«-ban elvetett konkolyt.

Micsoda? Az ország nagyjai nem méltatták volna figyelmre Petőfit? Ez nem áll! Az állítás abszurdum! »Maga költős írt Petőfi mellett cikket.«

Meghisszük Gyulai úrnak, hanem engedje meg, ezzel az »egy«-példával jobb lett volna nem aprólékoskodnia, mert az nem ront nemcsak az »Üstökös« adomáján, de azon a kiszakított állításon sem. »Egy ember — csak egy ember marad!«

Mert mondhatjuk-e, hogy Magyarországhban *Görgei kintetésben részesül* — pedig hát Gyulai úr dicsversezeteiket is írt mellette.

*

De hagyjuk Gyulait! Ő az egyedüli ember, kinek senki sem ír elég jól, aki mindenben bosszankodik, ki ha valami kifogástalant akar olvasni, ír magának. Hát csak hadd mulassa magát a saját észjárásával és a Jókai árnyékának üldözésével.

Különös figyelmünket kell hogy felébressze azon bűnös könnyelműség, mellyel némelyek egészen valótlan események előadása által fölzavarják a közvéleményt, s emellett azon megbízhatatlanság, mely mai napság még a lapokban nyilvánosságra hozott nyilatkozatokat is jellemzi.

Nemcsak a Manasses-história lett immár füstté, hanem a Petőfi gyűrűjéről szóló legújabb legenda is. Petőfi István, kiről az mondatott, hogy midőn Erdélyben járt, ráösmert ott bátyja gyűrűjére, nyilatkozik, hogy *biz ő sohasem járt Erdélyben.*

Most tehát már, szomorú szívvel bár, belenyugodnánk a megváltozhatlanba, hogy Petőfi a segesvári csataterén esett el, ágyúik zúgása közt, száguldó paripák által agyontipratva, ha most Kemény Mihály elő nem áll az emlékirataival a

»Kisfaludy társaság« szerdai ülésében s ki nem süti, *hogy Petőfi még élt a segesvári csata után*, csakis augusztus 12-ikén öletett meg bolyongásai közben a mezőkön — egy oláh által.

Váratlan állítás és meg sem cáfolható!

Mert hát Kemény Mihály bátyánknak ezt a hajmeresztő dolgot maga a Petőfi szelleme panaszolta el, — az asztalmozgatások idejében.

Kezd a dolog *világos* lenni! . . .

181. sz., július 2.

Egy felsővidéki hazánkfiát arra vitte a lelkiismerete, hogy konzervatív kaszinót alapított odahaza a környékén; ember akadt hozzá bőven — mint minden bolondhoz Magyarországon —, csak egy hiányzott hazánkfiának: nem tudta megtartani az alakuló gyűlésen a politikai beszédjét, mely hivatta lett volna megalakítani itt a Sennyey pártot, mert hát hiába, csöppekből lesz a tenger.

Emberünk nem sajnálta a fáradságot leutazni Budapestre, s itt a korifeusoktól szögről-végről kitudni, mi is hát a konzervatív politika?

Legelőször Kállay Benőhöz nyitott be.

— Uram, — mondja Kállay, kézdörzsölve. — Az igen szép öntől, hogy a pártot ott is meggyökeresztetni óhajtja . . . igen szép . . .

— De nem bírom leendő elvtársaimnak világosan körvonalazni az álláspontunkat. Ez iránt bátorkodtam . . .

— Valóban? Nos, nos . . . ez bajos valami. Nekem meg vannak zavarva a fogalmaim. Menjen ön Ürményihez; ő azon helyzetben lesz, hogy fel tudja önt világosítani. Ő igazított ki engem is a házban . . .

— Köszönöm, uram!

Hazánkfia lóhalálban rohan Ürményi Miksa lakására. A derék férfiú éppen otthon heverész a díványán s a »Falu rosszá«-ból dúdolja: »Én vagyok a falu rossza — engem ugat minden kutya.«

— A konzervatív politika felől szeretnék teljes felvilágosítást.

— Miféle politikáról? — kérdi az indignálódva.

— Nos, az ön politikájáról.

— Az én politikámról? — dörmögi Ūrményi megütődve
melyik is az? Ūh! tudom már; az, amelyik a Sennyeyé.
Megálljon csak, uram, . . . ha nagyon meggondolom, azt kell
hiennem, azt vélem . . . alkalmasint . . . igen igen erősen
hiszem, hogy Sennyey meg fogja tudni önnek magyarázni.

Szerencsétlen emberünk egy óra múlva már Sennyey
előtt áll fennebbi kérésével.

Sennyey: Volt ön már Kállaynál?

Emberünk: Igen.

Sennyey (göggösen): Megmagyarázta?

Emberünk: Nem.

Sennyey: Akkor hát menjen Ūrményihez!

Emberünk: Az sem mondott semmit. Ott is voltam.

Sennyey: Az elég hiba volt öntől, hogy oda ment. Ezzel
megfosztott engem azon szerencsétől, hogy önt informálás
végett valamerre utasíthassam. Izé . . . Richtig! Próbálja meg
ön Halász Imrénél, a mi politikánkat ő csinálja. Az tudni
fogja.

A következő jelenet a »Kelet Népe« szerkesztőségében
játsszik.

— Ön a konzervatív politikát kívánja behatóan ösmerni?
Hm. Ez sok! Ön tehát a misztériumokban szeret búvárkodni.
Engedjen ön meg egy bizalmas kérdést. Járatja ön a »Kelet
Népét?«

— Igen, szerkesztő úr.

Halász: De szokta olvasni is?

Emberünk (pirulva): Igen.

Halász: És nem találta meg?

Emberünk: Nem.

Halász: Tudja mit, uram, még eddig én sem. Hanem
csak legyen nyugton. Ami késik, nem múlik. Majd meg fogja
azt írni — . . . éppen most gondolkozik rajta — *ifj. Abrányi
Kornél.*

182. sz., július 3.

Zimnicából (magyarul »hidegtelelés« volna e helységnek a szószerinti fordítása) július elsejéről a (diadal-)ittas muszka hadsereg a következő vidám, most onnan *hivatalosan* proklamált táviratot menesztette Szentpétervárra;

»*Minden jól megy; a 28-án megkezdett hídnak az éjjel készen kellett lennie, de a 29. és a 30-ka közti éjjeli vihar elszakította a hidat s az huszonhat ponton elmerült.*«

Ha jól megy így — hát csak így is menjen mindig!

*

A párizsi »*Siècle*« legutóbbi politikai szemléjét e sorokkal kezdi:

»Vasárnap, vagyis július elsején, szemle fog tartatni a párizsi helyőrség felett a long champs-i versenytéren. Bevett szokás már, hogy a párizsi közönség nagyszámban vesz részt e látványban. A francia hadsereg maga a nemzet fegyver alatt; mindenikünknek találkozik soraiban egy-egy fia, testvére vagy barátja.

Érdeklődni a hadsereg iránt annyit tesz, mint Franciaországot szeretni.« sat.

Ha az ember véletlenül belemélyed a jövő találgatásába, meg a jelen latolgatásába, bizony bizony majd ketté hasad a szíve arra a gondolatra, hogy *hát mi mikor fogunk így írhatni anélkül, — hogy nagy járatlanságot ne áruljunk el ebben a kaszárnyaszagú világban.*

184. sz., július 5.

A »Magyarország s Nagyvilág«-ban Porzó annyira elkényeztetette már közönségét szellemdús tárcáival, hogy amikor aztán nincs Porzó tárcsa, az olvasó duzzogni kezd.

Kelletlenül forgatja kedvenc lapját s önkéntelenül is keresi benne a tárcát, mely máskor minden hiányt olyan szépen kárpótol és eltakar.

Bizony nincs! Siváran terpeszkednek előtted a megszózott hasárok, de szemed elfordul tőlök és elgondolkozol,

hogy milyen különös lenne, teszem azt, ha ez a mostani szám *kelet nélkül*, úgy negyven év múlva valamely irodalmi történész kezébe vetődnék, kinek kötelessége lenne felfedezni: melyik korból maradt reánk e nyomtatvány?

Feltenné pápaszemét s végigfutna a tekintélyes lap közleményeinek íróin, Fürjes Károly, Dengi János, Malomhegyi István, Déry Gyula és a többieken.

Átfutva, mondom, e neveket, szomorúan letenné a pápaszemet s így tépelődnek:

»Nincs tökéletes tudomány a világon! Istenem, mikor, melyik korban éltek és grasszálhattak ezek az urak a literatúrában?...«

... És a nyomozó irodalomtörténet nem fogja kistűthetni soha... soha...

*

A »Magyarország s Nagyvilág« is legalább úgy válogassa meg a közleményeit, mint ahogy a »Vasárnapi Újság«, mely a »Déryné naplóját« közli egy félév óta.

»Már ez aztán vonzó olvasmány«, olvadozik a »Főv. Lapok« múltkori újdonsága; — és valóban kockáztatott vakmerőség is lenne a szerkesztőt megróni amiatt, hogy kétségkívül legjobb anyagi egzisztenciának örvendő lapjában miért nem ad e helyett új műveket, mert helyes logikával felelhetné:

A Déryné naplója jó dolog! Egyszer egy vidéki lap közölte és *tetszett*. Azután Vahot közölte ezelőtt tíz évvel a »Napkelet«-ben és akkor is *tetszett*. Most én közlöm — és most is *tetszik* a »Fővárosi Lapok«-nak.

186. sz., július 7.

Ki mondja még, hogy nem történnek csodák?

A »Budapesti Napilap« vasárnapi számában »Egy rossz előfizető« című tárcza jelent meg, *Mikszáth Kálmántól*.

És íme, rá néhány napra az aradi »Alföld«-ben is, melynek valami *Tishti Lajos* nevű *gentleman*(?) a szerkesztője, egy ilyen című tárcza jelenik meg, s ami még csodálatosabb, szörül szóra olyan tartalommal, mint az M. K. tárcája.

Miután becsületes magyar lapról fel nem tesszük azon pimasz arcátlanságot, hogy idegen lap valamely önálló művét, mely annak pénzébe került, átvegye a szerző neve és a forrás megnevezése nélkül, s pláne még bent a szövegben, hol a »Budapesti Napilap« szó fordul elő, azt az »Alföld«-re javítsa át, tökéletesen úgy gerálva magát, mintha egyenesen az ő számára lenne a cikk írva, — nem vádaskodunk az aradi »Times« ellen sem, hanem egy csodálatos természeti jelenségnek tulajdonítjuk, felhíván arra a szakértők figyelmét. . .

A spiritualisták misztériózus tanaiban kell tehát valaminek lenni, és nem mese többé az »egy lélek, egy gondolat két testen«. Micsoda! Nem is egy gondolat, hanem egyetlen gondolatok egész láncolata! Az »Alföld« »nagy emberei« közt egy olyan csodálatos egyéniség lappang (kár, hogy nem írta *becses nevét a tárcája alá*), aki éppen úgy gondolkozik, mint nálunk Mikszáth Kálmán, azzal a kis különbséggel, *hogy neki holnapután jut eszébe ugyanazokat a dolgokat megírni, melyeket a mi olvasóink már tegnapelőtt olvastak.*

*

Egy szép kisasszony van a játékban! . . .

Mac-Mahon úrék hajadon leányzója, gyönyörű szőke gyermek és — *jó parthie.*

A mamácskája elpletykázta a délutáni kávézásoknál, hogy hány pár cipőcskét, mennyi rokolyát, hány ezüstkanalat és milyen puhára vetett ágyat fog vinni majd a vőlegényének. Ékszerai közt pedig ott lesz egy könnyen nyíló satoulban Franciaország koronája is. Mert hát a papa semmit sem képes megtagadni a kis »mici«-től.

Eugénia ugyan nem jár Mac-Mahonékhoz uzsonnálni, de egy olyan előkelő, világot tapasztalt asszonyságnak, kinek házasulandó fia van, szeme és füle messze lát, hall, minélfogva siet amúgy magyarosan »összeboronálni« ezt a házasságot.

A Lulu-gyerekre ráadják az ünneplő rokkját és viszik a fotográfushoz.

A fotográfiát beteszik egy couvertbe, markot ragasztanak rá, Mac-Mahon kisasszonyra címezik és a posta viszi, viszi. . .

És a paraszt köztársaság haldoklik. . .

187. sz., július 8.

Auersperg herceg és Herbst közt érdekes levelezés folyik már hosszabb idő óta. Bécsi levelezőnk, ki nagy mester a státustitkok felhajhászásában, ismeretséget kötött a herceg egy csinos barátnőjével, ki mindig a vállán át nézi, mit ír és mit olvas. . .

Auersperg herceg úr habozva, reszkető kezekkel szokott írni. Kéziratában sok a törlés s még több a »*módosítás*«. . . Ők valljuk meg őkegyelmességéről, hogy sok »*post scriptum*«-ot használ. A betűk gömbölyűek, a sorok *görbék* és habozásra mutatnak. De térjünk át a kedves billet *doux-kra*.

Kedves Herbst barátom!

Bevallom neked. . . megígértem. Viseld magad okosan! Tekintsd, hogy becsületed, renomém van kockán. Mindent megígértem Tiszának. *Auersperg*.

Kedves hercegem! Hát énnekem mi közöm a te ígéretedhez? *Herbst*.

De a becsületed? Auersperg.

Több is veszett — Sadovánál. *Herbst*.

Uram! Ön nem tekinti államférfiúi szempontból a dolgot. Tisza ide szaladgál és a szavam megtartását sürgeti. Iszonyú nép ezek a kálvinisták! Nyugodj bele a »harminc percentbe«! *Auersperg*.

Nem lehet. Ma új kabátot láttam Tiszán. Ez jó jel. Még van miből fizetni. *Herbst*.

Az adott szó szentsége nyugtalanít. Félek, le kell köszönnöm. *Auersperg!*

Remélem, igen. *Herbst*.

Azért se teszsem. Tanácsolj inkább, bruder, mit mondjak hát Tisza szemrehányásaira? *Auersperg*.

Ne vess a szeme közé. *Herbst*.

188. sz., július 9.

A »saison morte« eleven. Lambertini grófné gondoskodott róla, hogy az legyen. A vatikáni »chronique scandaleuse« és »a pápák története« ismét gazdagodott egy vaskos kötettel. Mint halljuk, Prémés József hősköteményt ír erről az esetről négy énekben egy főpap »meghagyatik«-jára.

A nagyérdékű mű fejezetei a következő címekkel lesznek viselősek:

I. Ének: Antonelli megismerkedése egy bájos főrangú hölgyvel. Csevegések a vatikáni parkban. Apotheosis... tableau... és annak az ő következményei.

II. Ének: Az egyház megszapordása egy keresztény katolikus lelkecskével. A pápa mint keresztatyus. Csodálatos misztériumok. Egy anya, aki szül, de nincs magzatja, és egy másik, aki fogantatás nélkül jut gyermekhez.

III. Ének: Ezen csodálatos esemény előidézésekor a pápa, mint Krisztus helytartója, és Antonelli, mint vicehelytartója, veszik át az égiektől a világ igazgatását, s így lesznek két igazi anyja egy gyermeknek.

IV. Ének: Prém a múzsájától kérdi, hogyha két anyja volt, nem lehetett-e két apja is? A múzsa felelete. Zárszó, melyben fényesen megcáfoltatnak azok, kik a pápaságot tehetetlennek tartják.

Ez érdekes hősköteményhez Lonkay írja a zenét.

189. sz., július 10.

Egy nagy mennykő sárga-fekete zászló libeg-lobog a Hungárián!

Aki látja, ijedten néz maga körül: nem valahol Bécsben van-e valamely ezeregyéjszakai gonosz szellem pajkos jóvótábol? vagy a szemét törli; nem csak úgy álmodta-e ezt a hatvanhetes alkotmányt Lónyaistul, Tiszástul, mindenestül, és tulajdonképpen még mindig a derék Bach uralkodik itt? Bizony, ha álmodta, nehéz álma volt, beillő még lidércnyomásnak! . . .

Nem, nem álmódott. — Már amilyen olyan, de magyar világ van! A sárga-fekete zászló csak ideiglenesen kedvetlenkedik ott a szálloda pipaszurkálóján, mert a fővárosnak értelmes vendége van, ha ugyan így szabad neveznünk Albrecht főherceget, e szelíd arcú öregurat, akivel azon érdekes viszonyban állunk, hogy nem szeretjük egymást.

A Hungária lépcsőin, amióta a főherceg itt van, — nagy kardcsörtetés hallható, künn a mozdulatlan városban semmi más változás, mint az, hogy a Rózsavölgyi és Táborszky zeneműkereskedésében ma sok tisztí privát-diener jött megvenni az »Orosz himnusz«-t.

*

Egyszer valaki azon a nagy szereteten csodálkozott, mellyel a nemzet az uralkodó ház »palatinusi« ágát övezi.

Az öreg Deák Ferenc azt mondta erre: »Láttál már valamikor olyan fát, hogy az egyik ágán meggy termett, a másikon cseresznye?«

Nos, mi csodálkozni való van abban, ha mi jobban szeretjük azt az ágat, amelyiken cseresznye terem.

A meggy egy kicsit savanyú nekünk!

Ezt különben már maguk a főherceg urak is tudják.

Egy tréfás epizód kering a nép közt, mely szerint József főherceg Bécsbe rándult volna az Albrecht főherceg látogatására, aki tudvalevőleg a leggazdagabb az uralkodó család minden tagja közt, mégis olyan fősvény, hogy hivatalos minőségben tett utazásaiért az állampénztárból járó útiátalányt nemcsak, hogy sohasem felejtí bent, hanem azt túlságig vitt pedantériával mindig kiveszi azonnal, mihelyt hazaér, sőt néha maga megy érte.

A népies adoma is e tulajdonságát veszi bázisul s ráfogja, hogy vendégét, a mi főhercegünket szűken ebédeltette meg, különösen borokban vala nagy hiányatosság.

József főherceg megbosszankodott ezen, s midőn délután sétatokszikázni indulnának, s a házigazda pénzbe nem kerülő előzékenységgel előre kívánta beültetni a fiatalabb Józsefet az udvari hintóba: bosszankodva húzódott vissza az elsőség-től s türelmetlenül tuszkolta be magas gazdáját:

— »Eredj már, no! Bujj be német!«

A muszka főhadiszállásokon egy idő óta gyakran akad munkatársunk, ki a »Budapesti Napilap« »Apróság«-i rovatába látszik dolgozni, midőn akár a minden oroszok hatalmas cárájának, akár pedig az ő jobbágyainak bolondítására érdekesebbnél érdekesebb táviratokat meneszt meg viselt dolgaikról. Múltkor a zimnicai távirat hozta derült hangulatba a szomorú téma dacára is egész Európát: tegnapelőtt meg már azon hadi bulletint küldik haza Ázsiából, hogy a török *tengeri lovasságot* egészen tönkretették.

Hogy mi legyen az a tengeri lovasság, azt persze senki sem tudja. Annál is kevésbé, mert még azok is, akik az ilyen bolond dolgokat írják bele a hadijelentésekbe, nem annyira tengeri lovasság, mint inkább tengeri lovak.

Dehát úgy van az. . . mikor valaki annyira bönne van az — igazmondásban.

Hát az Offenbach svájci admirálisával nem volt-e valami találkozásuk?

*

De ha meghagynók is azt a nagy dicsőséget a muszkának Ázsiában, hogy a török vízi lovasságot mind egy láb big lekasza-bolta, bizony mégis szomorú hely lenne neki az az Ázsia.

Az ázsiai hadsereg főparancsnoka, Mihály nagyherceg, igen jóvialis úriember, s a múlt hetekben, mikor szemlét tartott a hadserege felett, így szólott Mironoff szárnysegédjéhez:

- Sokat látok itt olyanokat, akiket nem látok.
- Igen, fenség.
- Hol vannak azok, Mironoff?
- Meghaltak, fenség.
- Hát az a vörösorrú osztálytábornok, aki mindig két kulacsot hordott a vállán?
- Az is meghalt, fenség.
- Hát Lermontov, Filsoff, Kalemszki?
- Mind elestek.
- Nagyon megfogytunk. Azaz hogy mit beszélek. Kevesen vagyunk, Mironoff, a túlnyomó erő ellen. Adja ön ki a parancsot a visszavonulásra és írjon erről a cárnak jelentést.

.. Hogyan fogalmazzam?

-- Írja ön, hogy beláttuk *haderónk csekélységét*. Azt azonban hallgassa el ön, hogy mi okozta a »belátást« és »csekélységet«.

Ebben rejlik a modern hadijelentések fogalmazásának titka.

191. sz., július 12.

Nagy az argus-szemek hatalma. Talleyrand jól megmondta, hogy az igazi diplomata nyelve arra való, hogy legyen mivel leleplezni a gondolatait. . . mert iszonyú azon mohóság és szemfülesség, mellyel az egyes szereplő férfiak tetteit és akaratát ellesik.

Egy állomáson Tisza Bécsből jövet arról értesült, hogy Lónyai is ugyanazon vonattal utazik, minélfogva átült annak a kupéjába, hol titkos beszélgetést folytattak. Mikor aztán Budapestre robogott be a vonat, a legelső esti lapban, mely a kezükbe akadt, ott olvashatták szórul-szóra a mai párbeszédjüket.

E hét két ehhez rokon eseményt nyújtott a sajtónak.

Az egyik, ahol Disraeli járta meg a fecsegő Seebach úrral, ki huszonöt év előtti szavait súgta be a cárnak.

Az angol miniszterelnök, képelem, bosszankodott kissé, de aztán ügyesen vágta le a férfiatlan árulkodót, olyan humorral és annyi éllel, amennyi csak várható »Lothair« szellemes írójától.

Okosabb ember azonban még nála is az öreg Abdul Kerim. Maga a megtestesült hallgatás. Makacssága, mellyel haditervét elárulni a szultán felszólítása dacára is vonakodott, szomorúan jellemzi a török udvari légkört. . . Az egész világ tele van árulóval.

De csak jó is a mi Andrássynknak, hogy nem kell neki féltenie kombinációit a nagyvilágtól!

Ő nem kombinál, hanem csak kombináltatik. . .

Ausztria olyan, mint egy rozzant szerkezetű óra, mely mindig *a tegnapi napot* mutatja, s melyet minden görbe kulccsal fel lehet húzni.

Most a Gorcsakoff úré jár bele.
Minek kombinálna hát Andrássy?

*

Mint értesülünk, a székesfehérvári püspökségre tiszte-
lendő Poór Antal országos képviselő úr van kiszemelve.

E kandidációnak egy kis maliciózus története van:

Ugyanis Tisza Kálmán utóbbi »nagy beszéde« (?) alatt roppant fülhasító éjleneket röpített meg a Tisza hatásra számító kifejezéseinél, mindenféleképp demonstrálni akarván, milyen nagy mamelukja ő a kormányelnöknek.

Attól tartván, hogy Tisza figyelmét még így sem bírta kellőleg magára vonni, a beszéd után is sietett Tiszának gratulálni, stentori hangon kiabálva, hogy ez milyen nagy-
szerű volt.

— Te Guszti! — szólt oda Tisza Treforthoz —, nevezd ki már, az isten áldjon meg, valaminek ezt a Poórt is, mert még megszöketülünk az éljenteitől!

192. sz., július 13.

Az állatok és a növények gyűlést tartottak.

A »sas« jelent meg legelőbb, fullánkos udvarával, a »méhekkal«, melyek zizegve dongták körül megmetszett szárnyait s hízelgő regéket suttogtak a fülébe azon magasságról, melyben hajdan röpködött.

Azután megérkezett a »liliom«. . . Vakító fehérsége most az egyszer olyan volt, mire franciául azt szokták mondani, hogy »gyanús fehérség«, magyarul pedig »szenny«.

Mellette oldalvást bicegett egy öreg, elvénhedt csontú állat, nyakában a Bourbonok címerével, melyen az ő portréja látszott lekopva, halvány körvonalakban.

Végül megjelent a gyűlés elnöke is, egy vén róka, aki sántítva ballagott talán attól a sebtől, melyet Sedannál kapott, s melyet soha senki sem látott. Elfoglalta elnöki székét, melyről mind a négy lábát lelógatta, egyet a liliom, egyet a Bourbon címerrel henegező állatka, kettőt pedig a sas felé.

Jobbra e csoportozattól, melyhez mindenféle kígyók, bókák, sáskák, katángkórok, útilapuk és mákvirágok csatlakoztak, egy megkötözött angyalka állt, melyre mindannyian fonyogató tekinteteket lövelltek.

Az elnök megnyitá az ülést s így szólt:

— Ez angyallal végezzünk legelőbb! én öt szárnyainak levágására ítélem.

— Helyes — zúgja rá a tömeg.

— De ki fog következni utána? Mert a hatalmat, melyet bírok, én az elítéltől kaptam, s az vele meg fog szűnni.

— Engem illet a jog — mond a lilium —; a trónus az én virágcserepem: abban nyíltam egykor.

A címert tartó állat közbevág: »A jog az enyim. Nem engedem.«

A sas van feljegyezve a szólásra.

— Ti már öregek, korhadtak vagytok az uralkodáshoz. Engem illet az elsőség.

— Nem, nem! — szól a lilium és ellenese egyszerre —. Mit akarsz itt? te gyáva, becstelen! Neked a legszebb tollad kihullott Sedannál!

— Hüm! Igaz, hogy kihullott, de a pápa megtalálta és a tiarája mögött hordja — sastollnak.

Az elnök közbeszól.

— Úgy van, fölséges sas! A pápa megtalálta, fölvette, calamust faragtatott belőle és most leveleket írka nekem a te érdekedben. Tied a jog!

Az angyal (magában): Ezek az urak nem tudják felőlem azt, hogy *ha a két szárnyamat levágják, négy nő helyette.*

194. sz., július 15.

Szegény Odry Lehelnek is kijutott!

Azt mondja a »Virágasszony leánya« című darabjának egyik alakja:

»A lánc ha letesszük is sír, ha felvesszük is sír.«

Szegény Odry Lehelt, ha szidjuk is ír, ha dicsérjük is ír.

Minek szidjuk hát?

Aztán nem is igazságos dolog, hogy mert Odry jeles művész, a darabjától is azt akarjuk, hogy a művészete nagyságához legyen szabva. Egészen külön kell azt választani.

Ha a »Piros Pannát« vagy a »Virágasszony leányát« egy kezdő írta volna, bizonyára méltánylással emlékeznék meg a sajtó a szép helyeiről, aminők bőven vannak, az imitt-amott felcsillanó humorról, amiből bizony édeskevés van még elismert írók műveiben is.

Azonban a kritika úgy tesz Odryval, mint a macska a kicsinyével, melyet csupa merő szeretetből agyonfojtogat, és meghömpölyget a porban.

Azaz, hogy csak a kritika egy része, élén a »Fővárosi Lapok«-kal, melynek nagyon fáj a szíve azért, hogy a »Bihar« »Piros Panná«-t, Odrynak a kolozsvári pályabírák által legelső helyre emelt színművét lerántja. Krokodilus könnyek! Hiszen, ha olyan nagyon fáj a szíve, ne Odryt üssön, hanem a »Bihar«-on — melyre mint tekintélyre támaszkodni, a »Fővárosi Lapok«-nak — egy kicsit derogálna máskor.

A kritika másik része kegyeletlenül elhallgatta a »Virágasszony leányát«. Ez új szokás, s nem tudom, mit tartsak felőle. Kedvezés ez, vagy szántszándékos bosszantás? Mindenesetre szomorúan jellemzi az irodalmi állapotokat.

Odry esetéből megtanulhatja mindenki — hogy aki semminő irodalmi pajtáskodó-kompániához nem tartozik, — arra nem mosolyog a múzsa.

Szegény Odry Lehel, neked csak énekelni szabad tudnod. A te tollad csak arra való, hogy ezt a néhány sort írj le vele magadnak emlékül: *Nagy író csak az lehet, aki annak születik: születni pedig csak a »Kávéforrás«-ban lehetett.*”

196. sz., július 17.

Lauka Guszti bátyánk is megérezte immár az őszülő hajszálait, és »emlékeit« írja le a »Petőfi Társaság Lapjában« az eleven íróról.

Bizony mikor először láttam, hogy Guszti bátyánk elevenen ír az eleven íróról, nem adtam volna egy fikarcot az

életéért. Roppant spanyol elszánás kellett hozzá, ilyen darázs-fészekbe nyúlni.

Remegtem és borzadva néztem, hogy az embert milyen veszedelmes útra viszi a vakmerősége.

Azonban alaptalan volt minden félelmem. Kifelejtettem azt, hogy a Guszti bácsi vakmerősége rendesen okossággal párosulva szokott jelentkezni.

Az ő emlékeiben olyan nagy világhírű és remekíró volt Degrétől kezdve le Dobsáig minden ismerőse, hogy szinte csodálkozik rajta az ember, hogy hát Guszti bácsi hogyan maradhatott köztük olyan — *kicsinynek*?

*

Lauka Gusztáv kritikája sokban hasonlít a IX. Pius politikájához.

A szegény tehetetlen öregúr erővel politikát akarna űzni, csakhogynem ért hozzá.

Nagyon meg volt akadva a múlt héten, midőn Strossmayer levelét mutatta be neki államtitkára, a »holta után is jó oldalairól sokat emlegetett« Antonelli utódja, Simeoni híbornok.

Strossmayer úr ugyanis elfelejteni látszik, hogy ő Magyarország polgára és Ferenc József apostoli király alattvalója, és aziránt kérdezősködik a csalhatatlan szentatyától, hogy milyen állást foglaljon el azon válságos állapotokkal szemben, hogy számos bosnyák az »osztrák császárságba« kíván bekebeleztetni? Adjon neki erre nézve a pápa utasításokat!

Sic? Tehát így vagyunk? E birodalom ily nagy befolyású alattvalói a római kúriától kérnek utasítást. Hát a »jus placeti« micsoda? Vagy az »bliktri« Strossmayer úrnak. És bizonyára arra sem gondolt őminenciája, hogy hátha a szentatya olyan utasításokat adna, melyek a birodalom érdekeivel ellenkeznének? Mi lenne akkor?

Bizony szomorú dolog, hogy ilyen emberek ülnek ama magas polcokon, honnan a vezényszót várja s honnan nem egyszer alakját kölcsönzi a közvélemény!

Egyébiránt magára az esetre térve vissza, nem lett belőle semmi halálos veszedelem, mert a szentatya körülbelül ilyenformán válaszolt az utasítást kérő levélre:

Kedves fiam!

Örülök, hogy az államodat és a fejedelmet semmibe sem veszed s tőlem kérsz parancsot ily fontos kérdésben.

Tegnap együtt uzsonnáltunk Simeonival és beszélgettünk a dolgról, de ő aszongya: sem azt nem tudja, mit kelljen csinálnod, sem azt, hogy merre fekszik az az úgynevezett osztrák császárság; én pedig istenúgyse még úgyse tudom.

Hát csak csináld, ahogy akarsz.

IX. Pius.

U. i. Filléreket már rég nem küldtél, édes fiam.

197. sz., július 18.

A »Magyar Hirlap«, melynek születését és életfolyását mély homály fedi, ismeretes kombinatív tehetségéről, mely kiterjeszkedik a Tiszák-tárcájától le egészen a tenger fenekéig és keresztül lát az emberi szívek és vesék redőin, mely mint a spongea magába szív minden port és sarat. . .

A »Magyar Hirlap« úgy találta, hogy most nagyon divatos dolog a muszkát szidni, de minthogy a politikai rovatjában, ahol helyén volna, nem teheti, mert ott olyan az ő akaratára, mint a Bernáth Gazsi szobájában a bútorok, melyek csak krétával voltak oda rajzolva, az újdonságok közé kanyarított pikáns történetet egy Budapesten időzött orosz hercegről.

Elmondatik abban, hogy a herceg nem volt egyéb, mint kém, s itt azért fúrta be magát a magyar mágnások barátságába, hogy minél több titkot tudhasson ki tőlük. (Ugyan miféle titkot?)

Egyszóval a »Magyar Hirlap« csúnyán kompromittálta a hírhedt magyar vendégszeretetet, melyet talán soha egy idegen sem érdemelt meg jobban, mint a derék orosz főúr, ki egészen otthon érezte magát köztünk.

Ahhoz, hogy egy ember becsületét csak azért tegyük pellengérré, mert az az ember orosz — valóságos muszka természet szükségeltetik, ami a »Magyar Hirlap«-ban bőven megvan.

Mint halljuk azonban, könnyen megesik, hogy a herceg barátjai meg találják kérdezni a jólétesült, érdemes luptól:

— Kend az az Alvincy? Honnan szedi kend az »értésüléseit«?

200. sz., július 21.

Szegény Abdul Kerim; neki is megesett a »Korán« harminchetedik szurája, mely azt mondja:

»Ne cselekedj pedig inkább semmit, mintsem bolondot cselekednél.«

Addig-addig fontolgatott az öreg, míg az oroszok átlépték a Balkánt kardcsapás nélkül. Hogy az öregúr, Abdul Kerim, ki a szerbeket olyan játszva tette tönkre tavaly, egész nyugodtan és tétlenül nézte a dolgot, azon az 'egész világ csodálkozik.

Óriás kérdőjel gyanánt függött a legközelebbi napokban, mióta a távíró Nikápoly oroszok általi megszállását hozta hírül, mindenkinek ajkán: *»de hát hol van, mit csinál hát akkor Abdul Kerim?«*

Ezt kérthette, markába nevetve a felséges cár is és azt kérthette szomorú arccal Abdul Hamid is.

És az ősz generalisszimusz, ki még csak egy héttel előbb nemzetének legnagyobb hőse, legnagyobb reménye volt, aligha tudna rá megfelelni. — A mulasztás elvitázhatlan. Nincs olyan haditerv széles a világon, melybe az Abdul Kerim tétlensége beilleszthető lenne, mert plánum ide, plánum oda, örök igazság marad, hogy könnyebb a kisebb előnyben levő ellenséggel elbánni, mint a nagyobb előnyben levővel. Ennyit én is tudok a haditudományból.

Az öregúr dolga mindenesetre nagy fiaskó, annál is inkább, mert még néhány nap előtt nagy öntudattal, hogy ne mondjuk, garral üzente a szultánnak, hogy »hallgatni ezüst« s ő egy mukkot sem fog elárulni a haditervéből.

Nem is árult el, az igaz, — s most már miután a haragos szultán, a lapunk más rovatában olvasható hírek szerint elmozdítá állásáról, az egész dicsőséges terv elmarad háború

utánra, amikor megírhatja hadászati szakműnek ily cím alatt: »Mit kellett volna tenni?«

Bazaine, Benedek stb. üdvözlő telegrammokat intéztek a mai nap folytában Abdul Kerimhez, melyekben kifejezik bámulatukat bátor mérséklete felett.

Andrássy pedig ezt jegyezte meg:

— Mindig mondtam én, hogy a törökök minden dolgukat Allahra bízzák. Allah pedig nem jártas a haditudományokban.

203. sz., július 24.

Zichy Mihály képe elkészült.

Azon nagy történelmi mozzanat, midőn a magyar királyné az egyszerű »tekintetes úr« ravatalánál megjelen, koszorút helyez arra és leborul és imádkozik, méltán megérdemli a közfigyelem azon mértékét, mellyel a kép befejeztét várták mindenütt.

A kormány valóban derék dolgot mivelt, midőn egy ily kép létrehozását vette célba, s festésével a legnagyobb művészek egyikét, Zichyt bízta meg.

E szomorú, de mégis lélekemelő hatású jelenet bizonyára sohasem fog vesztetni érdekéből, míg magyar lesz a magyar. . . A bájos királynét, ki megosztja az ország gyászát, a nemzeti kegyelet mitikus alakká fogja nevelni, s a nemzedékek fantáziája és lelkesedése szárnyakkal toldja meg vállait, s dicsfénnel szép fejt. . . de Zichytől azt hisszük, nagy hiba volt ez egyszer az igazság rovására a művészi felfogásnak és — amiben Zichy excellál — az allegóriai ábrázolásnak hódolni; mert nem annyira a művészi koncepcióra, mint inkább a magában is elég nagyszerű valóságra kellett volna a kép hatását fektetni.

E meggyőződésünk dacára, nem tartozunk azok közé, kik a művészi licencia határainak megszorítását helyénvalónak találánánk; mert hisz ha egészen a száraz valóságot kellett volna lefestenie Zichynek, akkor a két angyal helyett, két szelíd drabant alakja készült volna adalékul a díszes csoportozathoz.

*

**Pulszky Ferenc, „a vén csataló”
(Üstökös, 1877. aug. 5)**

„Nem halt meg Mátyás király!”

— (Fablensz bontóvált) —

Próbász, Farallász, Magyarország, Szevárs, Hermány Ottó és Társai Kíséretében, Béveszi
 Hátulról a Jobb, Éves Szevárszág, Éveszé, Hógy Mátyás a Városf, Megszállotta Vála, Kút és a Jambor, Szórték,
 Mátyás Királytár, Szeréven és, a Falansz, Országfiszest, Ágtele.

Pulszky Ferenc bécsi látogatása (Üstökös, 1877. ápr. 29)

Tegnap volt a lengyel egylet tíz éves fennállásának emlék-
ünnep, valóságos lengyel nemzeti ünnepély, mert e jelleget
kölcsonzék neki a vallott eszmecserék és a Golemberszky
szép beszéde. . .

Szegény jó lengyelek! Szomorú volt látni az egykori
nagy nemzet szétszórt tagjait így egy csoportban. . . a hazát-
lanokat, kik az örök küzdelem képviselői a világban.

Büszkék vagyunk, hogy már tíz éve vannak köztünk. . .
Ők, kiknek talaja, éltető levegője a szabadság. Szomorú,
búbanatos kevélység ez. Tehát vannak még nálunknál szegé-
nyebbek, boldogtalanabbak is? Tehát Magyarország mégis
a szabadság földje? Tehát ide tér be az üldözött idegen, hogy
ne hallja a lánc csörgését és menekülhessen a zsarnokság foj-
tott dögleletes legétől. . .

Jó lengyelek, tán túlságosan is — önhittekké tesztek
bennünket!

De azért szívesen látunk. A ti fájdalmatok nekünk is fáj,
a ti ellenségtetek nekünk is az. Ha a ti öklötök fel lesz emelve
a csapásra, mi is neki fogunk gyürközni, s mellünket kitérva
együtt fogjuk kiáltani a kecskeméti emberrel: *»Most aztán
lássuk a medvét!«*

Csak addig is csinálja a dolgot Mehemed Ali — ha tudja,
és az anglus — ha akarja.

204. sz., július 25.

A keleti háború ügyében tartandó népgyűlés foglalkoz-
tatja a kedélyeket.

Klapka a magyarországi közvéleményre akar apellálni,
hogy ezáltal nyomást gyakorolhasson az ingadozó bécsi
politikára.

Andrássy Gyula grófnak egy kis bosszúságot fog ez
okozni, revanche-t azért az udvariatlanságért, hogy véletlenül
beteg méltóztatott lenni azon percben, midőn őt Klapka
Bécsben meglátogatni kívánta.

Meetingek tartása nálunk egyrészt meglehetősen szokat-
lan dolog, másrészt pedig Thaisz rendőrkapitány sem szim-

patírozik a meetingekkel, — minélfogva annak megtartása még nem is bizonyos.

De ha megtartatik, kívánjuk, hogy az minél népesebb legyen, mert ha nem használ is, mint a szentelt víz, legalább nem is árt.

A célt, a bécsi politikát elterelni a medréből, bizonyára nem érjük el e gyűléssel, mert annyi esze van Andrásynak is, hogy egy olyan embertől, mint az öreg Pulszky, ki a gyűlésen elnökölni fog, nem ijed meg. . .

A Pulszky elnöklete alatti törökbarátság és politikacsinálás olyan, mint a színpadi csók: senki sem veszi komolyan.

Denique az öreg csak mindenbe beleártja az orrát. . .

Pedig hát régen elénekelték róla odahaza megyéjében a palócok:

Kiszáradt a sárga Ipoó,
Nem köll nekünk Pulszky Feró.
Nagy az orra,
Rossz a bora,
Kétféjő sas az madara.

Magának Klapkának kellene a meetingen elnökölnie; vagy olyan valakinek, ki egyenességével is imponálhatna s használhatna az ügynek; de semmiesetre sem Pulszkynek, kinek ágaskodásairól mindjárt eszébe jut az embernek a hajdani angol ellenzék, melynek következő jellemző neve volt: »*Őfelsége a királyné legalázatosabb ellenzéke.*«

Pulszky Ferenc úr is a legalázatosabb ellenzéke őexcellenciájának, Andrassy grófnak.

206. sz., július 27.

Az angol oroszán már körülbelül egy év óta emelgeti a lábát, egyet lép jobbra, egyet lép balra, azután úgy tesz, mintha megfordulni akarna, majd újra odadörzsölődik, mint azelőtt, a *gyapjúzsákjához*, a farkát dühösen felemeli, egyet-kettőt cserdít vele *példának okáért* a levegőben, aztán újra leereszti s lankadtan függ alá.

Hát iszen azt mondják, hogy ez is politika.

En el is hiszem, hogy az, de nem egy nagy, hatalmas nemzethez méltó politika.

Ilyen diplomáciai manőverezés e kérdés felett: tiltakozunk-e vagy nem tiltakozunk? — Árva vármegyének is megderogálna.

Bezzeg mi magyarok, értem Simonyi Ernőéket, 1871-ben immár *Franciaország földarabolásának meggátolásáról* tanácskoztunk egész komolyan, — pedig ezen meggátolás fogatatosítására egy szál drabantot sem állt módunkban küldeni.

Uram istenem, hátha még annyi hatalmuk volna Simonyi úréknak, mint Angliának! Akkor kellene megnézni, hogy mit csinálnak!

És mit tesz Anglia?

Egy nagy mennykő pisztolyt tart a kezében, hadonázik is vele jobbra-balra, de emellett rettenetesen vigyáz, hogy valahogy el ne süljön.

Mert arról a pisztolyról egész világ tudja, hogy ha egyszer elsül, *nagyot szól*.

Vagy Anglia beéri e tudat dicsőségével is, mint a kunágotai zsidó, aki önérzetesen csörgette zsebében aranyait az »Európához« címzett szállodában. . . Aztán hetyke garral *egy pohár vizet* rendelt.

207. sz., július 28.

Pulszky Ferenc a »megvénült csataló«, ahogy ő nevezte magát, ezúttal sem engedte magát lóvá tenni.

A tegnapi népgyűlésen óvatosan ki bírta kerülni a Scillát és Charibdiszt. Pedig az egész ügy hajója közel járt Scillához és Charibdiszhez.

Herman Ottó, a múzeum »pók«-ja és Verhovay Gyula, az »Egyetértés« cserebogara hozzászokván a softa vendégségek óta minden lében kanál lenni, nagyon szívükre vették, hogy immár Európa politikája önélkülük döntetik el a lovardában a pecsovics »vén csataló« elnöklete alatt.

Kifundáltak tehát előtte való nap a Szikszay-ban (Sembery Pista is segített nekik) mindennemű különleges

indítványokat, ékes, tetszetős periódusokat és frázisokat, amikkel nagy furórét lehet majd csinálni.

Az öreg Pulszkynak azonban nem hiába van nagy orra, megszagolta a történeendőket, s mivel megtanulta a múltból, hogy az olyan mozgalom és proklamáció, melybe jelentéktelen s a politikában egyáltalán semmit sem számító egyének keverik magukat, mindenesetre veszít nyomatékából, minél fogva gondoskodott, hogy eleve történjenek intézkedések azon esetre, ha Verhovayéknak valami mondandójuk kerekednék.

És vajon mikor ne lenne Verhovaynak mondanivalója? Az ő nyelve azon *perpetuum mobile*, mely örök mozgásával képviseli — a naprendszer, hanem persze — minden rendszer nélkül.

Most is mondanivalója volt tehát, mert hát mit bánja ő: veszít-e azáltal az ügy, ha ő beleavatkozik, s azt imponáns jellegéből kivetkőztetve a szélső baloldal demonstrációjává devalválja, — csak az ő hiúsága ki legyen elégítve, és egypár gyenge agyvelő által sugalmazott tenyér ütődjék össze tapsra.

Vagy talán azt hiszi Verhovay úr, hogy ő olyan tekintélyes egyén és nagy elme, miszerint közreműködése nevelni a népgyűlés fontosságát azok előtt, kikre hatást tenni a célja. Az meglehet, hogy azt hiszi. . . mert az ember hiú és gyenge, gyenge. . . mint Madách mondja.

Mi azonban s velünk mindenki tudja, hogy Verhovay úr igen jelentéktelen egyéniség a politikában, s jobban odavaló fiatal diákok élére, mint komoly államférfiak külsőleg is tekintélyesnek látszani akaró tanácskozásai: ámbár hiszen mi és velünk az egész világ (nem számítva ide Ceglédet) tévedhetünk is, gondolhatná hiúságában Verhovay úr, ha meg nem mondta volna már sokkal előbb Mirabeau (aki körülbelül volt akkora ember, mint V. úr), hogy: *ha az egész világ téved — az egész világnak mégis igaza van.*

Ennélfogva tehát igen jól volt megcselekedve, hogy mikor Verhovay úr, Helfy után, bele akarta magát ártani a kifogástalanul s nemesen nyilvánult népakarat módosításába — egyszéren nem engedték beszélni.

Mire Verhovay úr stentori hangon konstatálta, hogy *»ott hivatalosan állítják fel a szónokokat«.*

Minélfogva kitűnt a »nagy ceglédi« e szavaiból, hogy:
»Helfy is hivatalos szónok.«

Már hiszen... amely ország kormánya olyan szónokot állít fel, mint Helfy, az olyan országnak már éppen csakugyan nincs Verhovayra szüksége, hogy a szabadságát visszaszerezze.

210. sz., július 31.

Mióta Toldy Istvánra ama szerencsétlen kimenetelű álmot bocsátá az isteni gondviselés — azóta feltűnően megsaporodának az álmok a sajtóban...

Úgy látszik, Midhát visszahívása sem egyéb álomnál...

Herman Ottó cikkei az »Egyetértés«-ben szinte álmok...

Csak egy nem álom... amit pedig félve hiszünk el valószínűnek, hogy t.i. *Ausztria mozgósít*...

Tehát csakugyan, hogy ugyancsak...

A Bumbugenerálisok végre megálmodták, hogy nemcsak azért van fringia az oldalukon, hogy legyen mivel parádézni úrnapiján a processzióban, hanem azért is, hogy néha kilépjenek vele a sutból...

Vagy nem a generálisok ideája az? A nép akaratának engedtek volna Bécsben? (Már ilyet nem teszek fel.)

[.....]

Vagy azt látták be valahára, hogy minden talpalatnyi föld, melyet a török birodalomból elfoglalnak, egy-egy készsűrű Ausztriának? (Ezt még korán volna nekik észrevenni.)

Ma attól félünk, hogyha Bécsben mozgósítanak, azért mozgósítanak — csak, hogy a *háborgó közvéleményt megnyugtassák*.

Mert hát hiába, a bécsi politika olyan leleményes, mint az édesanyai szeretet.

A lármázó gyermekeknek, kik már éhesek és az ebédet sürgetik, megterítik az asztalt, bár még az ebédnek se híre, se hamva...

És ez igen hasznos anyai fortély úgy tizenegy óra táján...

De a »tizenkettedik órában« már nem járja. . . mert az éhes gyermekek — könnyen nekigyürkőznek a konyhának is s veszedelem leszen belőle. . .

Valóban itt a »tizenkettedik óra«.

De mindamellett, hogy a végső pillanat is itt van, ha föltéve igaz lesz is az a hír, mely az osztrák armádia talpraállítását jelzi, s melyet márcsak azért is sokan hisznek, mert a két pénzügyminiszter is Bécsbe hívatott, lévén ugyanis háborúnak lényege a pénz, akkor is mondom, bizony nagyon különös a mi állapotunk, mert még mai napig sem tudjuk, hova megyünk, kit ütünk tulajdonképpen.

212. sz., augusztus 2.

Jules Verne legújabb regénye Servadac Viktor, melyben a maga hőseit a csillagrendszer végtelenségében utaztatja, a felhők fölött, a nagy semmiben, hol egykor — persze lejjebb valamivel — Vitéz Johannes Hány lógázta a lábát. . .

A világhírű írótól, ki most éppúgy divatban van, mint a kigyóba végződő női ruhaderék, ez kissé vakmerő gondolat volt, de úgy látszik tetszetős.

Maga Tisza is kapott rajta. . . Hogy ráér még regényeket is olvasni! És hogy nem restell plágiumot elkövetni belőlük! Nem gondolva meg, hogy ami regényben is vakmerőség és nagy licencia, — mennyivel inkább mondható az annak a politikában?

Fogja magát Tisza úr és a félhivatalos lapjai által keresztülviteti a mozgósítást Bécsben. . . megyünk a muszkára. . . trombita harsog, dob pereg. . . a hívők ráordítják, hogy »fegyverre«. . . és együtt utaznak a félhivatalosokkal, mint a Jules Verne emberei, a naprendszeren át a végtelenségbe, a sötét felhők fölött — mígnem azon veszik észre magukat, hogy bizony sehol sem voltak, hanem ők is, a félhivatalos lapok is, csak a semmiben lógázták a lábukat, mint vitéz Johannes Hány. . .

A furfangos diák (Tisza úr) pedig nagyot prüszszentett rá. . .

Szegény Toldy Pistának már álmodni sem szabad.

Eddig is vámot vetettek az atyáskodó kormányok a jó magyar ember álmaira a lutri által, de azon újítás már egészen a Tisza-rezsim alá esik, hogy az álom büntető cselekményt is képezhet.

Az ember igazán nagyot csodálkozik, midőn arra ébred, hogy Toldy ellen pört indít az államügyész az ismeretes álomtréfa miatt.

Mi is talán csak álmodjuk azt, hogy sajtószabadságunk van.

Franciaországban a császárság idejében, midőn a szabad gondolat foglya volt a hatalmas kényúrnak, ki megteremté a jólétet és a rendet: azon jólétet és rendet, mely Sedanhoz vezetett, a párizsi Figaro 1869-ben rendkívüli »numero fantaisiste«-ot adott néhányszor, melyben egy ízben a komoly tartalomnak szánt rovatban, a Toldy Pistáénál még sokkal erősebb vízió lett közölve, manifesztum, császári kinevezések hosszú sorozata, sőt ami már igazán nem tréfa dolog, még »senatus consultum« is.

Az egész Párizs lázban volt e cikk olvastára; a fantaisisteban leírt események csodálatos benyomást tettek mindenkire, de nem úgy, mint megtörtént tények, hanem mint olyanok, melyek jó lenne, ha megtörténnének. A »Tuillériák ura« maga is bosszús volt a találékony hírlapíróra, ki egy percre szabadságszerető fejedelmet csinált a zsarnokból, hogy egymás mellé állítva az igazit a költővel, a gondolatoknak irányt adjon — de azért eszeágába se jutott senkinek a »Figaro«-t felségsértéssel vádolni, vagy bármi címen perbe fogni.

Hanem itt Magyarországon, a szólási és sajtószabadság hazájában, nem szabad ám a magas hatalommal tréfálni. . . mert torkára forr az újságírónak az ő bátorsága.

Vagy hogy csak azért fogta perbe Toldyt az államügyész — mert nagyon unja magát ebben a kánikulai melegben?

Hadd legyen neki is valami öröme és funkciója szegényeknek!

A nép fölemelte szavát, mintegy ösztönszerűleg nehezdvén lelkére a válságos idők teljes tudata.

Maguk az intéző körök is belátták, hogy a pillanatok mindinkább komolyodni kezdenek. A beborult, sötét láthatáron az egyedüli *világos pontok* a — muszka őrtüzek, melyeknek a füstjét felénk hajtja a szél. . .

[. . . .]

Anglia arra vár, hogy mi mit fogunk cselekedni! Az egész világ szeme rajtunk függ. A jövő napok méhe, úgy lehet, nagy eseményekkel terhes. . . minden lázban van. . . *de azért a magyar országgyűlést mégsem híjják össze.*

Tisza úr fölöslegesnek tartja. Nos, talán igaza is van. Eddig még megszavazták mindazt, amit kívánt, ezután is meg fogják tenni. Minek tehát ide fárasztani az aratás dolgaiba mélyedt tekintetes urakat. Majd gondolkozik és cselekszik ő helyettük is. Neki is, nekik is kényelmesebb így — mert az egész is szabadabban cincog, ha messze tudja a macskákat.

Igaz, hogy egyrészt nem tréfádolog olyan nagy felelősséget viselni, mint Tisza úr a keleti kérdéssel szemben, de a miniszterelnök úr körülbelül úgy gondolkozik, hogy nincs akkora nagy asztag a világon, amely egy ügyes egeret agyonnyomhatna.

Aminthogy nincs is! De már aztán mégis rendén lenne, hogy ilyen fontos időben a nemzet képvisellete is megkérdettség.

Vagy a nemzet képvisellete csak arra való, hogy a költséget szavazza meg majd, ab in visis a »fait accompli« után?

No, no. . . Nem jó a tűzzel játszani!

*

A törökök azonban, minden úgy mutatja, belátták, hogy senki sem mozdul segítségükre, s maguk fogtak a dologhoz. Diadalmas csaták hírére hozta meg tegnap a villanyos drót. . . Örült is az esetnek boldog, boldogtalan, de senki sem úgy, mint a Tisza Kálmán »csúnyábbik« lapja, a »Magyar Hirlap«. Ezt a nagy örömet ekként írja le a jeles újság szórul-szóra: »Vettük a török győzelmi hírt, ittunk is bort a törökök egész-

»őgöre sokat (Telik Tiszától) s hozzájárulván az öröm, be
vagyunk rúgva tökéletesen.«

A »Magyar Hírlap«-ot eszerint tegnap tökéletesen berú-
gott állapotban írták meg érdemes összecsinálói.

Mi nem vettünk észre rajta semmi változást.

*

A süllyedő hajóról menekülnek a patkányok.

A török győzelmek legelső áldozata a vén Gorcsakoff,
aki a berúgott »Magyar Hírlap«-pal ellenkezőleg egyszerre
— kijózanodott s beadta lemondását.

Mert hát hiába, erős dolog az a háború! Könnyebb bele-
mászni, mint kimászni. Háborús időkben sok minden eshetik
az emberrel.

Lám Gurkó (magyarul uborka) úr is hogy megjárta.
Mehemet Ali jó »új seprőnek« bizonyult, midőn a szegény
Uborka urat olyan genant helyzetbe hozta a Sipka szoroson
belül, hogy se ide, so oda, sem így, sem úgy. . . Csúnya
uborka-szezon ez neki!

Beszélik, hogy Mehemet Ali és Reuf pasa ezen sikerült
műveletet az öreg Abdul Kerim haditerve nyomán csinálta.

Bizony még megeshetik, hogy az öreg most veri meg a
muszkát, mikor már letétették vele a kardját.

216. sz., augusztus 6.

Mióta az »Egyetértés« a Varga János »Babonák-könyvé-
ből« a »kísértetekről« szóló fejezetet közli, azóta kevésbé kez-
dünk félni egy kitudja honnan eredt, miből támadt, titokban
osonva mindig messzebb-meszebb szivárgó hírtől.

Hátha csak testetlen alak ez, halavány árny, melyet nem
az eredeti test vet, hanem az ügyes művészi kéz rajzol a falra,
arra a falra, ahova nem jó az ördögöt festeni. . .

Arról van szó ugyanis, hogy az orosz cár és az »istenfé-
lő« Vilmos német császár között ki van csinálva, miszerint
merjen csak mozdulni Ausztria a muszka ellen. . . , majd eléje
áll akkor Vilmos császár is és megmutatja neki még egyszer
a Sadova panorámáját.

Biz ez szomorú volna, ha igaz volna, mert ugyancsak ember legyen az a mai világban, ki a muszkával úgy kössön ki, hogy a burkust is szemben ne lássa.

De hátha ez a rettenetes egyezsége a két sárkánynak csak egy olyan bolondos kísértet, amelyre azokban a bizonyos orosz-pártoló bécsi körökben adták rá az ijesztő fehér lepedőt — azzal az instrukcióval, hogy szalassza meg egy kicsit — ha tudja — a török barátságot.

*

Az augsburgi »Allg. Ztg.«-nak vagy megbolondult a levelezője, vagy pedig mi vagyunk csehül; tertium non datur.

Brailából múlt hó utolsó napjáról keelve a következőleg ír: »az utóbbi plewnai csatában elismerésre méltó módon vettek részt báró Löhneisen ezredes, Ferenc József öfelsége szárnysegéde és Bolla kapitány, az orosz főhadiszálláson levő osztrák katonai meghatalmazottak is és egész napon át orosz tisztársaik oldalán harcoltak a törökök ellen.«

Tagadhatatlanul sok minden történik a nap alatt, de már ez mégis dolog lenne egy szuszra azzal a másik távirati hírral: hogy Andrássy külügyér hidegen fogadta Cogolnicianu román küldöttet és kereken kijelentette személyes elégedetlenségét Románia magatartásával.

Azért állítottuk össze ez adatokat mai »Apróságaink«-ban, hogy aki okos ember, álljon ide és — igazodjék el Ausztria külügyi politikáján!

219. sz., augusztus 9.

A legutóbbi török győzelmek, ha nem is döntők az orosz—török háború kimenetelére, mindamellett beláthatatlan befolyást fognak gyakorolni a jövő események alakulására.

A hatás már eddig is szembetűnő. Az európai diplomácia kezdi más szemüvegen át nézni a »beteg embert«, ki talán szerencsétlensége- és elhagyatottságából meríté ama tőle nem várt erő, mely bámulatra ragadta azokat, kik csak fitymálva néztek reá s megrettenté azokat, kik ragadozó kezüket ellene emelték. Anglia habozó, hideg politikájá átmelegszik; a gyors

érlüktetések, melyek Törökország korhadtnak hitt testében életet árulnak el, felolvasztják a merevséget mindenütt. Andrassy szabadabban lélegzik, Tisza nem kénytelen annyit hímezni-hámozni, Lukács Béla újra be készül adni a rendjel iránti kérvényét (most jó kedvében van a hatalmas padisah), Szűcs Gyula. . . aki most valahol a vakációt tölti otthon és aki immár majd meghalt abbéli szégyenletében, hogy Abdul Kerimmel barátságot kötött. . . most újra azt éneklí a malom alatt, hogy »Abdul Kerim haber gönderdi.« (Abdul Kerim azt üzente.)

A Gurko katasztrófája rehabilitálta az öregét. Szűcs Gyulának ismét nincs oka pirulni érte.

Egyszóval a török győzelmek mindenütt megtették a kellő hatást az európai diplomáciára, Lukács- és Szűcsre, magukra a törökökre, kik most már nemcsak hogy ki akarnak menekülni a hínárból, hanem nemes bátorságukban Európának az orosz befolyás alóli megszabadítására gondolnak, sőt megtették hatásukat, mégpedig hihetőleg a legnagyobbat, az orosz hősökre és különösen a hódító cárra.

Ófelsége ugyanis lelkiismeret-mardosásban szenved Bjelában s a táviró rég szét is vitte a világnak, hogy a »kozákok ura« beteg. . . Mindenünnen hozatja magához a gyógyító doktorokat. . . mindhiába, nem tudnak gyógyító írt találni. . .

Úgy hiszem, az is benne volt valamelyik lapban, hogy dr. Klug is oda lett híva Bjelába.

Aki olvasta és aki dr. Klugot nem ismeri, semmi különöset nem gyaníthatott ez alatt, mi azonban, akik hallottuk a cár és a doktor közti párbeszédet, mindent tudunk.

A cár nem mutatta meg sem a nyelvét, sem az üterét nem nyújtotta oda megtapogatni, hanem azt kérdé tőle:

— Ön dr. Klug?

— Igen, sire.

— Ön az az ember, aki Pesten hírhedt mikroszkópjával oly nagyvá nevelte a bolhát, mint egy elefánt?

— Azt hiszem, én vagyok, sire.

— Ön az én emberem, doktor. Ön van hivatva engem meggyógyítani, feltéve, ha olyan mikroszkópot tud készíteni, mely az elefántot bolhává apassza. Ezen kell nézmem az átkozott pogányok hadműveleteit. Oh, oh, doktor, képes-e ön erre?

— Megpróbálom, felség. . .

És dr. Klug, úgy beszélik, még aznap többszáz pénzes levelet küldött szét különböző lapoknak címezve.

221. sz., augusztus 11.

(Felelet a »Közvélemény«-nek)

A »Közvélemény« megneheztelte mai számában tegnapi előtti apróságainkat, melyekben a török győzelmek hatását írtam meg azon modorban, mellyel e rovatot vezetni szoktam. Ha »Apróságaink« messze maradnak is el tán a jobb francia lapok e nemű közleményeitől egyebekben, a modor ugyanaz, s világosan kimutatja, hogy apróságainkban (különösen az érintettben) nem mindig céloztatik a részletek valódisága, hanem a gyakran humoros, néha allegorikus, sokszor képzelte részletek összműködő hatása valamely való tény kiemelésére.

És ennek úgy is kell lennie, mert különben e rovat elveszti létjogosultságát a sajtóban.

Igaz, hogy a gyengébbek sokszor vezettetnek félre általa.

Így velünk is megtörtént, hogy a Petőfi Sándor költött levelét Szibériából igaznak vette két előfizetőnk. Az egyik egy goromba levelet írt hozzá, amiért muszka-érezelmű lett, a másik pedig, egy szegény asszony, pogácsát sütött a költő visszatérése napjára, mert bizonyosan éhes lesz szegény olyan messze útról.

De az ilyen naivság — legkevésbé sem járja meg egy laptól.

Tévedés-e vagy rágalom? kérdi a Közvélemény — azon állításunkra vonatkozólag, hogy »Lukács Béla képviselő török rendjelért folyamodott«.

E bizony sem nem tévedés, sem nem rágalom.

Mi csakugyan Lukács Bélára értettük ezt, mégpedig azért nem ok nélkül, mert hiszen az egész sajtót, mind a komoly, mind az élclapokat, bejárta annak idején a hír, hogy Lukács Béla is köztük volt azoknak, kik lépéseket tettek török rendjel elnyerésére.

Az idea tehát nem új. . . mi csak fölhasználtuk. Igaz-e? nem sokat törődünk vele, mert az végre is nagyon kis esemény a mai mozgalmas világban, hogy a Lukács Béla gomblyukába kerül-e piros szalag, vagy pedig ezentúl is üresen marad egy-egy szerény ibolyacsokor számára?

Nagyobb baj annál még az is, hogy Szerbia fegyverkezik — pedig az ugyancsak nagyon picike baj.

222. sz., augusztus 12.

[.....]

223. sz., augusztus 13.

(Válaszul annak a bizonyos lapnak, melynek az újdondásza egyre fészkelődik)

Lukács evangélistát úgy festik, hogy valami áll a háta mögött. Az a valami vagy valaki, aki Lukács úr háta mögül gyakorolja magát a stílus azon nemében, mely bizonyos nagyhangzású, minden logika nélküli szavak összefércelésében áll, sehogy sem bír belenyugodni azon futólag tett tréfás megjegyzésembe, hogy Lukács képviselő úr másodszor fog folyamodni török rendjelért s a »K—ny« mai számában újólág visszatér sajátos rögeszméjére, s olyan állítást tulajdonít nekem, amit nem mondtam, sőt páratlan észjárással egy koholt »visszavonást« tesz közzé Lukács úr lapjában.

Nem akarjuk olvasóinkat untatni azzal, hogy ezen igazán apró dolog részleteire visszatérjünk: elégnek tartjuk kijelenteni, hogy a »K—ny« újdondásának már tegnapi számunkban szögről végről megmagyaráztuk, honnan vettük a hírt, valamint azt is, hogy az egyes laprovatok és irodalmi válfajok közt különbségek vannak, s hogy nem minden megy újdonságszámba ezen az árnyékvilágon.

Mi nem tehetünk róla, ha valakinek nagyon szűk a látóköre (s a saját látköréből tekint mindent), ha valakinek nagy a képzelődése (s »negatívnak« olvasztja fel elméjében a »pozitív« állítást), s ha valakinek olyan az értelmi tehetsége,

mint a Jókai híres »ficusa«-é, mely a petróleum lámpa melegétől azon hitben, hogy az ázsiai nap süti, lombot eresztett. . .

A »Közvélemény« emez így eresztett lombjai azonban csak arra jók, hogy eltakarják az — ürességét.

Mikszáth Kálmán

224. sz., augusztus 14.

(Az Ágai—Zichy afférhez)

Ami a képviselőházban Csengeri, az az irodalomban Gyulai Pál.

Csengeri ugyanis nem tudom milyen jogcímen (ha ugyan a hiúság nem elég jogcím) beleterpeszkedett a Deák Ferenc székébe s ha néha megereszti bölcsessége csatornájának zsilipjeit, olyan prosopopeával beszél, mintha ő teremtette volna hat nap alatt a világot s most, a hetedik napon, megmagyarázná annak a többi baleknak, hogyha már megteremtette, hogyan viseljük magukat benne.

Nos tehát éppen ilyen Gyulai Pál úr is. — Sehogy sem bírja az ember elképzelni, honnan támadt az irodalomban az ő »pápai csalhatatlansága«, melyet önmagának tulajdonít, s melyet már ő olyan veleszületettnek vesz, mint a mágnás a kék vért. . .

Mi azonban a mágnás vérének is csakolyan közönséges vérenek látjuk, mint a többi emberét. . .

Gyulai úr legutóbbi felszólalása az Ágai—Zichy polémia gordiuszi csomójának szétmetszésére, a gyarlóság többnemű nyomait viseli magán.

Gyulai úr ugyanis az az ember, aki érti a maga szerepét, s jól tudja, hogyan kell okos embernek látszani. A nagy titok abban rejlik, hogy minden irodalmi polémiába akár van, akár nincs hozzá köze, övé az utolsó szó.

Megolvasván a vitatkozó felek által elmondottakat, rendszeren az erősebb védelmére kél, s a felületességet művésziileg eltakaró reflexióival kápráztató módon játszik az emberek elméjével és az igazsággal.

Most Ágai ellen fordult anélkül, hogy tudná miért. Ágait szokott fitymáló modorával nevetségesnek tünteti fel, amiért azon »nem tisztességes« állítást kockáztatta, hogy miután a Zichy képe azon pontról van fölvéve, melyről az ő vázolata, őt is rész illeti a sikerben.

Nem akarunk visszatérni e kicsiny polémiára s nem akarjuk vitatni, igaza van-e Ágainak e pontra nézve, hanem azt bátran kimondjuk, hogyha nincs is igaza: — lehetne; ami pedig ez ügyben a földolog, dacára annak, hogy Gyulai Pál úr, ki csodálatos módon a vita végére, egyszerre odacseppen bírónak: — nem látszik ezt észrevenni.

Ágai úr nyilatkozatának, bár nem volt ment némi tárcszerű staffagetól, mely a felszólalás magvát vékonyabb elmék látása elől eltakarta, alapját azon panasz képezte, hogy a hírlapírók, kik leginkább vannak hivatva az események megfigyelésére, a felsőbb közegek által nem gyámoltatnak kellőleg e feladatuk teljesítésében, pedig ez néha nagy horderejűvé is válhatik.

Így Deák Ferenc ravatala megtekintéséhez is csak nagy nehezen juthatott be — pedig milyen jó, hogy bejutott, stb. . .

Nos, és nincsen-e Ágai úrnak igaza? Mert ha ezúttal tévedett is (oka lévén tévedésbe jönni) abban, hogy Zichy Mihály az ő vázolata után rajzolta nagy képét, de vajon vesztett ezzel a felszólalás lényege, mely a hírlapírók és képes lapok szerkesztőinek lehetővé célozta tenni egyes nagyobb szabású események hívebb megfigyelését.

Éppen a Zichy nyilatkozata, melyben elsorolja azon sok fáradsággal járó utakat, melyeket igénybe kellett vennie a képhez szükséges részletek iránti információ végett — bizonyít Ágai felszólalása mellett legjobban.

Világosan kitűnik tehát, hogy Gyulai Pál úr Hübelle Balázs módjára beleszabadulván az ügy mellékes, igazán jelentéktelen részébe, mint a macska a lyuk körül szaladgált. . . pedig ez egyszer nem ottan volt az egér.

Vagy a polémia modorára nézve érezte Gyulai úr a belekottyánás kényszerűségét?

Ez esetben is — bár a polémiáról leginkább a Gyulai úr felszólalásával kezdett lekopni a finomság — semmi esetre sem Ágai az, ki ellen kifogást lehetne tenni.

(*Mégegyszer, utoljára a »Közvélemény«-nek*)

Egy helybeli zuglap, hogy magának reklámot csináljon, »aljas incselkedések*« által polémiát kezdett a »Budapesti Napilap«-pal.

Ez a zuglap a »Közvélemény«.

Már a neve is lucus a non lucendo s mindig eszünkbe juttatja Madarász urat, ki így szólott: »Tisztelt ház! Ez az én saját közvélekedésem«.

E lap valamelyik múlt heti számában megtámadott minket, felhítt nyilatkozattételre, ezen nyilatkozatunkat meghamisítva tálalta fel olvasóinak (ha vannak). Erre helyreigazítólág felszólaltunk tegnáp.

Most tehát a »Közvélemény«, beszorulván a saját észjárásának feneketlenségébe, mint Gurkó a Sipka-szorosba, az eddig polémiázó bajnok csatavesztetten félreáll s egy gorombább tollal helyettesítetteti magát.

A gorombább toll »finnyás és válogatós« gazdája (ő ugyanis finnyás és válogatós a saját közvélekedése szerint) kijelenti legelőbb is, hogy eddig az ő tudta és híre nélkül folyt ezen polémia az ő rovatában, az »Újdonságok«-ban, amit nagyon sajnál. (Talán szégyell.)

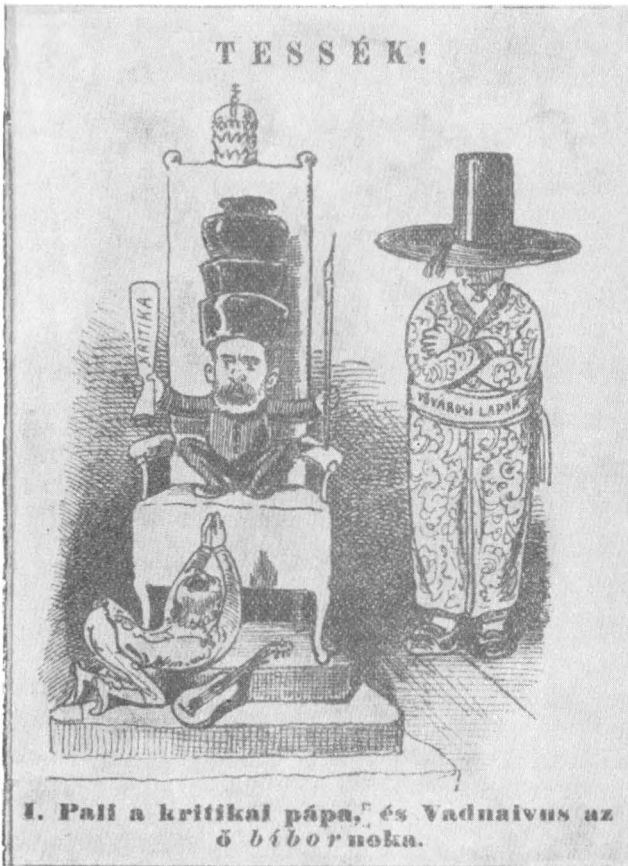
Én beösmérem, hogy ő méltán büszke lehet a saját rovatára, mert tagadhatatlan, hogy a »Közvélemény«-nek a legértékesebb rovata az »Újdonságok«, már csak azért is, mert az olló csodálatos irodalmi befolyása következtében e kitűnő rovat az egész sajtót visszatükrözi.

Ezen rémletes büszkeség kifolyása léssen alkalmasint ama nyilatkozata, hogy ő »finnyás és válogatós«, minélfogva olyan lappal mint ez, s olyan urakkal, mint mi, szóba sem állt volna. . .

E nemes büszkeséget kívánom némileg kellő értékére szállítani, mert a fent idézett nyilatkozat sántít kissé.

Ha ő »finnyás és válogatós«, hogyan nem restelli mégis a »Közvélemény« újdonsági rovatát vezetni? A fogmegha-

* Ez a míveletlen kifejezés idézet az ő nyilatkozatából. Nem természetem ilyeneket használni.

Gyulai Pál, »az irodalmi pápa« (Üstökös, 1877. márc. 25)

VII

**Thaisz Elek, Budapest rendőrfőkapitánya
(Ústökös, 1877. máj. 14)**

tatlanság homályos problémája ez! Örök titok — mit a bölcs lángeze föl nem ér.

Ami pedig azon kijelentését illeti, hogy szóba nem állt volna velünk, azt már is megszegte, midőn mégis szóba állott.

Különben is, tisztelt újdondász úr, mondani mindent lehet! Ez nagyon könnyű dolog. Láttam én már olyan részeg embert is, aki nagy garral ordította be az utcákat: hogy neki a burkus király is nulla. Pedig hát ott volt Königgrätznél — a boldogtalan.

Egyáltalán, tisztelt újdondász úr, a tisztesség azt követeli, hogy sohase sértsünk meg senkit, de ha mégis olyan nagyot méltóztatik mondani, ám tessék legalább odaírni a nevét, mint ahogy én teszem, hadd lássuk, kicsoda az a nagyon nagy ember?

A »finnyás és válogató« embereknek semmi esetre sem válik hátrányára egy kis lovagiasság is.

Mert tessék nekem elhinni: az, aki meg tud valakit sérteni, de arra aztán gyenge, hogy a tollát összemérje azzal a valakivel, a kardforgatásra pedig véletlenül elfelejtették taníttatni, az vagy hallgasson — vagy pedig nagyon jámborul csinálja a maga édes rovatát.

Több szavam nincs.

Mikszáth Kálmán

228. sz., augusztus 18.

Ignatiev tábornoknak, azon híres úrnak, kinek tavasszal, mikor Bécsben, Párizsban, Londonban utazgatott, olyan átkozottul fájt a szeme, — s ennek gyógyítgatása végett tartott értekezleteket az illető államok külügyeireivel, most úgy látszik, komolyabb baja támadt.

A híres hazudozó, ki csak azért fájlalta a saját szemeit, hogy port hinthessen a másokéba, szomorú állapotra jutott.

A legmagasabb orosz helyről olyatén hírek szivárognak ki, hogy »Ignatiev úr beteg«.

Ignatiev úr ugyan egészséges, mint a makk, jó étvágya van, a doktorok semmi becsmérelni valót nem találnak az idegrendszerén.

Vagy tán meg van terhelve a gyomra?

Nem, nem! nincs a gyomrában semmi.

Ellenkezőleg. . . ő van a cár gyomrában.

Ez magyarázza meg, hogy Ignatiev csakugyan nagyon beteg és nem is fogja valószínűleg kigyógyítani többé semmi.

Mert az ilyen betegségre Muszkaországban Szibériát vagy más effélet szoktak praeskribálni orvoságul.

231. sz., augusztus 21.

Minden politikával foglalkozó eleven ember ismeri, kicsoda Risztics. A sertéskereskedő nemzet legnagyobb hőse ő. Hős és bölcs, Hunyadi János és Deák Ferenc egyugyanazon személyben, — persze, hogy csak szerb rőffel mérve. Ha Kállay Béni még tovább is folytatni fogja a szerb történelem írását, ugyancsak meggyűlik a baja vele.

Különös alak ő. . .

Ember, véges ésszel felruházott, nem találja azt ki, mit szeret jobban, a muszkát-e. . . vagy a dicsőséget?

Különben egészen egyre megy. Egyikből sem jutott neki rész.

A muszka csak felhasználta, a dicsőség istenasszonya pedig — szeme közé nevetett s tovalebeggett, mint a pajkos, csalogató szirén.

Risztics úrnak egy ideig a szeme káprázott a nagy arcütéstől, mely kétfelől érte. Tudniillik a fehér cár által az egyik oldalról, a dicsőség által a másik oldalról. . . de csak egy ideig szédíté, csüggeszté el a csapás, mert hát »alte Liebe rostet nicht«. . . A szerelmi láng tovább is kergette a két elérhetetlen árny után.

Oh, milyen bolondos csalogató árnyékok!

Az egyik, a medve, kitarja a kezét édes ölelésre, s ha közel ér hozzá, öklét emeli rá, a másik pedig fölötte röpköd hol magasan, hol keze ügyében, mint az ingerkedő fecske. . .

Nosza utána, Risztics barátom!

A derék férfiú nem nyugodt a tavalyi vereség után, megint belevitte a kis Milánkát a háborúsi játékba. . .

S már már közel van hozzá, hogy megfogja az előtte futó és a fölötte röpködő árnyékokat. . .

Bizony nagy meglepetése lesz. . .

Arról, aki azt hiszi, hogy a dicsőség. . . az egy festett, hazudott ideál. . . a *hóbert* . . .

Az az előtte futó muszka pedig, akit majd utolér, az — a *Gurko*.

232. sz., augusztus 22.

Futni, futni, meg sem állni. . . ez most a muszka imád-
nág és »Vesd el magad« ez most a muszka hadi jelszó.

Gurko úrnak kollégája akadt: Loris-Melikoff úr. Örömmel üdvözljük e téren — hol annyira otthonos.

Mukhtár pasa derekasan elpáholta. Persze egész nonchalanco-szal veszi a derék Melikoff úr. Hát hiszen nem először történik rajta. Megszokta már.

Hogy most Gurko. . . úr otthagyván vitéz hadait, beborulva a Sipka szorosban, álutakon kimenekülve Bukarestbe ment — ez a felséges cárnak akként sürgönyöztetett meg, hogy Gurko úr Bukarestbe rándult és seregét »kitűnő pozícióban« hagyta.

Melikoff úr szinte megfutván Vezir mellől, ezerkétszáz emberét »kitűnő pozícióban« hagyta. . .

Ott feküsznek mozdulatlanul — halva.

Igazán, minden jól megy.

233. sz., augusztus 23.

Az oláh bátorság is olyan, mint a hold; majd nagyon megnő, majd nagyon megfogy.

E pillanatban nagy a fogyatkozás.

A derék oláhok rájöttek arra, amit az egész világ jósolt nekik, hogy majd megbánják még ők, amiért egy tálból akartak cseresznyét enni az oroszsal.

Kezdenek is már bánkódni felette — szörnyűképpen, és azt találják, hogy jobb dolguk lenne otthon a suton, mint a dunai csatatéren.

Hazakívánkoznak és ahelyett, hogy kardjaikat köszörül-
nék, uniszono szavalják a latin költőből: »Beatus ille, qui
procul negotiis. . .«

Carolu Romanulu, úgy látszik, jól spekulált, de ravaszul
kalkulált. . . Ő azt hitte, hogy »si vis pacem para bellum« — ha
ő a muszkával kooperál, az majd érte laborál, ami nála hat-
hatósan operál; mert hirtelen agyonvervén a törököket és a
tenger dicsőségéből, mely emiatt az orosz fegyverekre csordul,
neki is jut egy morzsányi; ennek árnyékában aztán bátran
pihenhet és növekedhet egy századig.

Hanem Carolu tervez, Ali Mehemed végez.

A jó oláhság mégcsak átkelt úgy-ahogy a Dunán. . .
de mostan úgy van, mint az egyszeri róka, kinek történetéről
az az összevissza helyezett szavakban ékes hexaméter maradt
fenn az utókornak:

»Róka szoros egykor nagy ehetném lyukba bebújta,
Dombos az oldala lett, nem lehet ám gyere ki. . .«

Az oláhok szeretnének otthon lenni, mert hajl minden
másképp történt, mint ahogy ők gondolták. A muszkát meg-
verték s most a vállalkozó kalandos hősök azon megdöbbenő
esetőség előtt állnak, hogy nekik is verekedniök kell.

Mindent — csak ezt ne! mert a háború iszonyataitól
irtóznak; a guzlica édes szavától megfinomodott lelkük
visszaborzad a vérontástól, mint az adomabeli cigányé, ki
arra kérte a parancsnokot: »mutassa meg neki az ellenség
közt az ő speciális ellenfelét: hadd békülhessen ki vele«.

Az oláh is rimáncodik: eresszék haza; ő kiábrándult,
neki már semmi dolga nincs itt.

De Miklós nagyherceg nem az az ember, aki a privát
passziókat legyezgesse. Kijelentette, hogy ragaszkodik a
»közreműködés« megállapított pontjaihoz, s addig ezek alul
semmi esetre sem oldja fel az oláh hadsereget, míg a cárhoz
kérdést nem intéz ez irányban.

Minélfogva ezt sürgönyzé a cárnak Fratetibe:

»Ezeket a nagyszájú oláhokat a hideg leli a háborútól.
Eleresszem-e? Nem érnek egy ütöt taplót sem.«

Mire a cár ekként válaszolt a diplomáciai titkos írás
jeleivel:

»Tartsd meg őket — ágyútölteléknek!»

Miklós nagyherceg ennél fogva azt válaszolta az oláh morognak: öfelsége a cár óhajtja közreműködésüket s megosztani kívánja önökkel az ottomán keresztény alattvalók felzabálásának dicsőségét. . .

Cinye mintye, Carolu Romanulu!

1881. sz., augusztus 24.

Gyulai Pál úr annyira megrestellte magát a Zichy—Ágai ügyben szenírozott polémia balkimenetele miatt, hogy immár meggyell a saját neve alatt írni, hanem Riedl Frigyes álnév alatt támadja meg Jókainak »Egy az isten« című regényét az öreg »Pesti Napló« két tárcájában.

Eleinte azon hitben voltam, hogy ez a Riedl Frigyes úr valami új név, amit a regény ellen felhozott érvek idétlensége miatt sejtetett, de elvégre is fölfoghatatlanná vált, hogy a »Pesti Napló« miért közölte volna másképp, ha nem egy tekintélyes név »balgatagsága«? Aztán ilyet csakis a fekete elvakult irigység és epe szülhet. Egyszóval konstatálni lehet, hogy Gyulai Pál úr ismét megindult bogarászni az irodalom tarlójára.

No, de térjünk át a regényre. A címet nem bántja. . . »Egy az isten. Hm, nem rossz. Egy az isten és egy az »irodalmi napló« . . .

De bezzeg a többi aztán nem ér semmit. Jókai most már nem is jó elbeszélő, nincs stílusa. Egészen elhanyaglott. Oda van. No, de minthogy már megírta ezt a regényt, hát Riedl úr nem állja vele foglalkozni. . . Torockó vidéke szépen van festve, de túlzott, a párbeszédék egyénítéséhez nem ért, erre példát is hoz fel, megróván, hogy az inas nagyon bátran és okosan konverzál Zbórói Jankával. Mindenkinek és mindig másképpen kellene beszélnie; az inasnak például ostobán, mint egy inashoz illik.

Ha Gyulai úr ez a Riedl Frigyes úr, akkor ő valóban érti ezt a mesterséget, mint kell egyszer gyarlón, máskor okosan lorántani egy irodalmi terméket.

Jókai jellemfestései rosszak, a lélektani indokolásai gyengék, mondatait többnyire a »meg« és az »és« sat. köti

össze, minélfogva nem lehet jeles elbeszélő, mert ehhez a »tehát«, »azért« és »minélfogva« kötszók kellenek. . .

De legislegrosszabb — úgymond — a regény legislegjobb részlete, a »Solferinói csata«. Itt Riedl úr ráidézi Jókaira a császári királyi Generalstabs Bureau által kidolgozott »Olasz háború« című műből, hogy nem igaz, amit Jókai leír, mintha a Scoperta tele volna ültetve ciprusokkal: csak kevés ciprus van ott, aztán az se igaz, mintha annyi halott lett volna, amennyit Jókai mond, — sok felocsúdott azokból. (Hát ugyan madárfészek nem volt-e azokon a ciprusfákon, édes Riedl úr?)

Egyszóval, ha Jókai máskor csatát akar leírni, másolja le szóról szóra a k. k. Generalstabs Bureau könyvéből! . .

Riedl úr legfigyelemreméltóbb és legszakavatottabb állítása egyébiránt az, hogy Jókai művének első része azért viseli a címet: »Egy regény, mely a végén kezdődik« — hogy ennélfogva ne legyen kénytelen a kezdet nehézségeivel megküzdeni.

Ezen gaukléria által tehát egyszerre bent találja magát a regény végén. Azért könnyű Jókainak regényt írni. Mégsem tud.

235. sz., augusztus 25.

[. . . .]

A lengyelek mozognak.

A keleti kérdés megoldásának esélyeinél mindinkább előtérbe lép azon remény, melyet a fantázia ragyogó alakban színez ki, hogy a lengyelek is előkeresik kettétört kardjuk éles felét és a gyilkos mellének fordítják.

A »tizenkettedik« órájuk az! az utolsó óra, . . most vagy soha. Hadd legyen abból a széttört kardból még egyszer villám. . .

És valóban, már látszik a nyüzsgés, sürgés, forgás. A galíciai tartomány-gyűlés úgy nézett ki, mint a nyugalmas háztájék, ha keresztelőre készülnek.

Vérkeresztelőre!

A diplomaták is kezdik észrevenni e mozgalomban a gyülemlő felhőt, mely árnyat von az orosz kilátásokra, s mely könnyen rejthet villámokat méhében. . .

Maguk a török államférfiak pedig egyenesen számítanak arra a kicsi meglepetésre, mikor a lengyel elő fog állni és azt mondja a nagy cárnak: »Én is élek.«

Ez az egyedüli eshetőség, mely még kedvező »alakot« adhat a keleti kérdésnek.

Midhat pasa jól tudja forгатni a kártyákat, midőn egy lengyel mozgalmat igyekszik provokálni az eddig is erős hatalmasságok elleni hadviselésre gyöngének bizonyult orosz ellen.

A cár máris fázik ettől, s múltkor így sóhajtott fel a »Temps« szerint:

Ezek a lengyelek. . . ezek a makacs lengyelek. De hát mit is akarnak?

Hát biz az nagyon könnyen megesik, hogy: nemsokára megmondják.

Persze nem »petíció« alakjában.

Bizony csak nagy istentelenség az, mikor a jámbor alattvalók kezdik levetkőzni az engedelmességet. No, de azért *jól megy minden.*

236. sz., augusztus 26.

Andrássy Gyula grófról régen beszéltünk. Kijelentjük, hogy ez nem a mi hibánk, hanem az övé.

Az angol közmondás, hogy »az alkotmányos király nem tesz rosszat, mert nem tesz semmit« ő rá is állna, ha néha mégis legalább a hír szele nem hozná összeköttetésbe némi apró dolgokkal.

Ami különben meglehet csak némi türelmetlenség, némi gúnyolódás és malícia a sajtótól.

Lehet, hogy Andrássy Gyula csakugyan nem csinál semmit és nem is gondolkozik semmiről: bízza mind a kettőt a muszkára.

De a sajtó nem bírja elképzelni, hogy egy nagy birodalom külügyi minisztere ilyen nehéz időkben némán vesztegeljen; optikai csalódásnak tartja az álló tavat és hullámokat tulajdonít a vízének.

Mert hát van valahol Olaszországban (mindenféle csodabogarak hazája) egy város, abban a városban egy torony,

azon a tornyon három rézgalamb. A jó taljánok közt az a monda járja, hogy a híres tornyon tulajdonképpen négy galamb van, de csak azok látják mind a négyet, akik az ő atyjoknak igazi gyermekei.

A dolog voltaképpen az, hogy biz ott csak három galambot lát minden lélek, de senki sem akar »koca-gyerekek« látszani s inkább »négyet« vall be.

A sajtó is úgy van Andrássyval. Aki zszurnaliszta létére igazi fia az ő apjának — a kormánynak, az mind nagy dolgokat tartozik sejtetni a semmittevés köpönyege alatt.

Hol van, mit csinál Andrassy? Kombinál. Bismarck Gasteinba fürdőbe készül. Persze . . . világos dolog! Andrassy is oda fog menni. Hollá! Mekkora világesemény lesz ebből! Milyen rendez-vous! Ott fogják eldönteni Európa sorsát. A császártalálkozás még csak kismiska! Amit Andrassy s Bismarck fog határozni, az lesz az igazi. No lám, hogy kombinálták. Denique csak sokat ér, hogy egy Andrássynk van.

Ha azonban aztán másnap kisül, hogy Andrássynak eszeágában sincs Gasteinba menni — annak a rettenetes elfoglaltság az oka: izzad ő eleget itthon is. És bizonyosan rettenetes dolgokat forgat az elméjében.

Végre aztán mégis előrukkol egy-egy ténnyel. Mint mikor a csigabiga a szarvacskáit nyújtja ki, lassan és ímmel-ámmal . . .

Hogy a testét a héjjából ki nem mozdítja, bizonyos . . .

Hát bizony gróf Andrassy végre mégis beleavatkozott a keleti kérdésbe.

Óvást emelt a törökök kegyetlenkedései ellen.

Hát az oroszok által elkövetett bolgár kegyetlenségekről nincs tudomása a grófnak?

Akkor egypár napig véletlenül — elfelejtett lapokra prenumeráltatni őexcellenciája — minélfogva ez a csekélység elkerülte becses figyelmét.

237. sz., augusztus 27.

A hivatalos fülekben kellemes hang rezgetteti meg a hajlékony hárttyákat.

Pohárcsengés.

Az orosz cár koccintani méltóztatott az osztrák császárral a magyar király egészségéért.

A távíró az egész világba viszi gyorsan a felsőleges ajkáról lovált szavakat.

Ugyanis azt reméli a minden oroszok cárja, hogy közte is köztünk mind a két állam javára örökkön fennáll a barátság.

Őfelsége a cár felette udvarias. A jelenlevő osztrák tisztet még ebédre is meginvitálta s aztán elhúzatta nekik a »Gott erhalte«-t is.

Mein Herz, was willst du noch mehr?

Egy osztrák tisztet egészen boldoggá tesz a »Gott erhalte«. Azok a bizonyos irányadó körök nagyon kedvesek. Hisznek a szép szavakban! Vagy hogy még többet mondjak, hisznek mindenben: fűben, fában, a kassai kalendáriumban, sőt még az orosz cár szavaiban is.

Olyanok, mint az az egyszeri magyar turista, aki kissé zújosan viselte magát a párizsi operában, úgyhogy a rendőr beleavatkozott, mégpedig ilyen udvariasan:

»Örvendeztesen meg uram hallgatásával, mert különben kénytelen lennék az operát becses jelenlététől megfosztani.«

Biz ez annyit jelentett, hogyha nem hallgat, kidobják. — A mi turistánk azonban olyan szépnek találta a mondatot, hogy még otthon is eldicsekedett vele a feleségének, milyen becses vendége volt ő a párizsi operának.

Körülbelül ilyen ez a toaszt is.

És bizony csak az az én véleményem erre, hogy sose emelgesse előttünk a *Sipkáját*. . . veréb van alatta. Tartsa kezét gyilkoló kardján és ne nyújtogassa barátságos kézszorításra.

Vér van rajta.

A magyar király nem szorítja azt meg viszonzásul.

*

A »Kelet Népe« valahonnan egy hírt ollóz ki, melyben egy Guidry nevű amerikai, midőn akasztani vitték, gúnyosan mondá a kötelet helytelenül kezelő hóhérnak: hogy Amerikában még akasztani sem tudnak. S ezzel fogta magát s önmaga dobta a hurkot nyakába.

Aki tudja, hogy a »Kelet Népe« milyen szellemdús lap, egy percig sem habozhatott felismerni, hogy e költött hír ügyes találó paródiája Carolu Romanulunak és az oláhok viselt dolgainak.

Aztán mondja még valaki, hogy a »Kelet Népé«-ben nincs ítélő tehetség?

*

Erről az oláh komédiáról térjünk át a mi komédiánkra. Solymosi úr már régebben színházi kritikát ígért lapunknak. Komoly tanulmányokat tett — úgymond — e nemben, melyeket, hogy Bartók stílusában szóljunk, szerves egésszé kögítve fog elküldeni.

Ma aztán meg is kaptuk s itt közöljük elejétől végig:

Tisztelt uram!

»A zsandár« csak zsandár, akár a Bach sistem alatt, akár a — Népszínházban. Akkor nem fogott betyárt, most nem tud fogni — »publikumot«.

*Tisztelettel
Solymosi.*

U. i. Odry is egy lényeges hibát talált a darabon; azt mondja, hogy az roppant anakronizmus, miszerint az Őrsike varkocsában nemzeti színű szalag van befonva, mert a zsandárok bevitték volna.

No lám, hogy az az Odry is!

239. sz., augusztus 29.

Hugo Viktornak magyar kiadása akadt, persze csak »sajná«-ban.

A »Pesti Napló« tegnapi vezércikke ilyenformán foly, hogy egy darabkát szóról szóra idézzünk belőle:

»Győzelem!
Egy feldúlt ország fényes győzelmei. —
Egy megvetett nemzet diadala.
A gőgös ellenség meg van alázva.
A haza meg lesz mentve.

Vért szomjúhozva keltek át a folyón
Rabolva száguldoztak a mezőn
Gyilkolva keltek át a hegytetőkön
Előttük nyomorúságba menekült a jólét
Mögöttük gyalázatba esett a szemérem.»

Biz ezek erős dolgok, s ez a második strófa alighanem az »Ítélet napjából« maradt ki — mert bár tökéletesen bebizonyítja, hogy szerzőjében van poétai tehetség, az olvasókat éppen nem informálja a muszka ármádia álláspontjáról elég híven.

Valamint a következő versszakból is bajos lenne Ausztria politikájáról tiszta fogalmat nyerni az olvasónak.

»A kétszínű magyar kormánytól
Bizony nem várhat semmi jót (t. i. a török)
Orosz-barát közös
Kormánytól annyit se.«

Nos, mi sem vártuk azt a »Naplótól«, hogy a vezércikknek helyén gyenge verseket közöljön az olvasók épülésére.
Jut abból elég egyebütt.

*

Nem lehet követelni ugyan, hogy a vezércikkíró egészen száraz »fád« ember legyen, aki az események regisztrálásán túl csak az ezekből levont észszerű kombinációk határai közt mozoghat: egy kis poézis, egy kis jóvendülés sem árt, kivált az olyan »csodálatos« lapnak, mint az »Ellenőr«, melynek jól értesültsége nemcsak a megtörtént dolgokra, a jelen pillanatra, de még a jövőre is kiterjeszkedik.

Az »Ellenőr« egyszer-mindenkorra vastag papirosból költségesen kiállított plakátokat készítettett e felirattal:

»*Ma ismét nagy török győzelmek híréért hozza az „Ellenőr” esti lapja.*«

Mint hogy több nap mégis, mint győzelem, e cédulákat a győzelmek napján kiakasztják a trafikok homlokzatára.

Mindenesetre nemcsak célszerű és nagyvárosias eljárás, hanem egyszerűs mind megnyugtatóul szolgálhat török testvéreinknek — mert az »Ellenőr«-től feltehető, hogy nem hiába csináltatta a permanens hirdetési táblákat.

241. sz., augusztus 31.

Tisza Lajos jó testvér, az öreg Halász Boldizsár pedig nagy diplomata.

A dolognak az a története, hogy nemes Pest vármegye vérszemet kapott most a Tisza-rezsim alatt is belefolyjni ennek a hitvány Európának a dirigálásába.

Lőn tehát külügyi vita. A tekintetes urak elméjében egy rettenetes indítvány hömpölygött: megparancsolni Andrássynak, hogy süsse már hát el a puskát a muszka ellen, mivelhogy így dukál az.

Ez indítvány ellenében részint testvéri szeretetből, részint a »Gyula« iránti »noblesse oblige«-ből kifolyólag Tisza Lajos bebizonyította, hogy az okos ember nem henceg, ha gyenge. Aztán mi különben is olyan erősek vagyunk, hogy holmi kisebb államalakulások nem is érinthetnek érzékenyen. Hadd forogjon hát a világ, ahogy kedve tartja.

... S bizony, bizony már-már megbukik vala az indítvány, ha Halász Boldizsár elő nem halász egy mesét:

»Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy gazdasszony, aki a csirkéi közül hol-hol megfogott egyet és kitekerte a nyakát. A többi oda sem hederített a szerencsétlenre, és nyugodtan ette tovább a búzaszemeket, nem gondolva, hogy rájuk is sor kerül.«

(A gazdaasszony a muszka, a csirkék az európai államok.)

Ez ellen a világos argumentum ellen aztán nem lehetett szólni egy hangot sem. A csirkék tragédiája borút öntött a tekintetes homlokokra s az indítvány meseszerű lelkesedéssel egyhangúlag el lett fogadva.

A megyei rendelet el fog menni Andrássyhoz. . .

Ki hitte volna, hogy Fáy András egyik igénytelen meséje *új alakot* fog adni a »keleti kérdésnek?«

247. sz., szeptember 6.

Az államférfiak rendes baja — a szemfájás. A néhai Beustnak (és sok más elődjének) az volt a hibája, hogy *rövidlátó* volt; Tiszának abban találja magyarázatát sok árnyoldala,

hogy *nagyrálító*. Maga a híres utazó diplomata, Ignatief is azáltal lett nevezetessé, hogy átkozott szembajára nem hozott írt se Berlin, se Bécs. . . . (No most, hogy a Sípka leernyőzte, talán világosabban lát.)

De mindezen históriai szembajoknál különb az Andrássy grófé.

Új betegség ez, melyet a természeti tünetmények kedvelőinek méltán ajánlhatnánk figyelmébe, ha magunknak is olyan keservesen nem esnék annak a látása, hogy ő nem lát jól.

A szembaj neve *Daltonizmus*. Dalton úr fedezte fel a vas-pálya-örökön, kik a vonat-érkezést jelző tűzgolyók színeit eltévesztették.

A veres színt kéknek, a zöldet veresnek látják. Mely hiányosság aztán a vonatok összeütközését idézte elő, s több nagy szerencsétlenségnek lett oka.

Az e bajban szenvedők csak két színt bírnak megkülönböztetni s bajuk annyira felismerhetetlen, hogy ők maguk sohasem hiszik el ez iránybani fogyatkozásukat, környezetük pedig szinte csak későn veheti észre, leginkább a megtörtént szerencsétlenség után.

Gróf Andrássy Gyula is csak két színt ösmer: *az orosz és a porosz színeket*.

Ezek lebegnek előtte örökösen. . . . Tekintete, érzéke minden egyéb iránt el van tompulva.

Ezek a színek pedig furcsán festenek.

Vigyázzunk a vonatra, — melyben mindnyájan benne ülünk.

Ha eltéveszti a helyes vágányt. . . ha kizökken. . . egy nemzet sorsa dőlhet el — balul.

*

Kétségbe kellene esnünk, ha nem vigasztalna az, hogy e rémítő baj is gyógyítható.

Favre orvos találta fel a módját.

Különbön Andrássynak nem szükséges Favre orvoshoz fordulni, tegye magát ehelyett érintkezésbe a »Közvélemény«-nyel és járjon annak a tanácsai után, mert hátha a saját észjárása cserbenhagyja és annyira felsül, mint legközelebb abban is, amiben a legerősebb, a »bonmot«-ban.

Valaki a három császár-szövetséget emlegette előtte, kifejezvéen, hogy annak intencióival nincs tisztában.

— Egyszerű — mondja őexcellenciája. — Tudja, hogy szelídítik Indiában az elefántot?

— Hogyan?

— Úgy, hogy két szelíd közé egy vadat zárnak: hogy az is megszeliüljön.

— Téved ön, gróf úr. Indiában nem úgy szelídítik az elefántot. Egy vad elefánttól — az a két szelíd is biztosan megvadulna.

249. sz., szeptember 8.

Milán fejedelem hír szerint kikötötte magának a kegyelmes cártól, hogyha bekövetkeznék azon valószínű eset, hogy az oroszok s következésképp a szerbek is, vagy csak egyedül a szerbek, megveretnének, s elkerülhetlenné válnék azon malőr, hogy a szerb fejedelmi szék kifordulna alóla, ő orosz tábornok legyen s rangban a nagyhercegek után elsőnek következessék.

Erre már aztán igazán el lehet mondani azt a magyar szokás-mondást: »Úlhet, uramöcsém, a fejem tetejére, minde-nütt az a legutolsó hely, ahol uramöcsém következik.«

*

Egyik tizenkilenc, a másik egy híján hús. Károly fejedelem sem jobb a Deákné vásznánál, vagyis inkább Milánnál. A század és az emberiség gyávasága, hogy e két úr boldogtalan népe véreére alkuszik a zsarnokkal s rangért, kegymorzsákért vérpatakat ömleszt.

Fejedelmek szégyene, nemzetek gyalázata.

A Hohenzollernek törpe utódja már behelyezkedett új méltóságába s napiparancsában következőleg szól a katonákhoz:

»Ha a törökök győznének, Oláhországba törnének, itt mindent elpusztítva mindenkit felkoncolnának stb.«

[. . . .]

Van egy melankolikus, elterjedt oláh népdal, mely szóról szóra fordítva így hangzik:

»Kevély a szeretóm, pedig
Se akla nincs, sem majorja. . .
Hetykén nyúl a tüszőjébe . . .
S csak egy „kova” fetreng benne.«

Bizony csak kova, egy hitvány kő a muszka barátság, mely először arra való, hogy harcitüzet üssenek vele az oláh vitózség nyirkos taplójába, s másodszer, hogy beverjék vele az oláhok fejét.

Hanem iszen mi köze ehhez Hohenzollern Károlynak? Ő gondoskodott a saját fejről, az országot pedig üsse a kő. . . ahhoz ő úgyis könnyen jutott. . . tartsák szerencséjüknek az oláhok, ha elgsáfteli. . .

Így lett Károly is hasonló Milánhoz.

Az orosz cárnak pedig, — ha szabad valaki e barátjairól következtetni, csak gratulálhatunk kompanistáihoz. Tres faciunt *Sipka szorosium*.

*

Aztán mondja még valaki, hogy nem mindennek okai az asszonyok!

Thiersné asszony még nagyobb republikánus a férjénél. S Mac-Mahon marsall még szeszélyesebb asszony Thiersnéénél.

— A republikánus képviselők fognak menni közvetlenül a koporsó után. Azért is megmutatom.

— Azért se; megmutatom. Vagy visszavonom a rendeletet. Thierst nem temetjük el államköltségen, s katonai dísszel.

A nagy államférfi még a ravatalon is intő példát mutat nemzetének — hogy a tisztességet mint nyeli el a személyeskedés.

Mac-Mahon korteskedő, hitvány és kicsinyes hengegése pedig, melyet a »legnagyobb francia polgár« temetésénél tanúsít, szinte figyelmeztető jel lehet a nemzetnek, hogy az ő foga fehére milyen fekete.

250. sz., szeptember 9.

Az 1852-iki év Franciaországot egy törvénnyel ajándékozta meg, mely azt mondja, hogy aki a törvényes hatalom

kezelője elleni sértésért egy havinál hosszabb fogságra ítéltetik el, öt évre elveszti az aktív és passzív választási jogot.

Ez a törvény nagyobb találmány a vasútnál, nagyobb a perpetuum mobilénél, s felruházta az emberi elmét a jövőbelátás isteni erejével.

Ugyanis ezen törvényt olvasva — a vak is előre láthatja, hogy Gambetta Leont, ha ártatlan is, egy havinál hosszabb fogságra fogják ítélni.

Éljen a köztársaság!

Gambetta elestével azonban nem esik el a köztársaság ügye. Az akció reakciót szül. Franciorszámban a pillanatok szülik a nagy embereket.

Ha Grévy nem lesz elég, támad más. Támad ezer. . . A szabad polgárok lélegzete megtermékenyíti a levegőt, s aki beszívja, újjászületik, naggyá válik.

Anteus meséje nem mese. . .

A földre gyúrt köztársaság új erőt merít a földből. . .

Kár Mac-Mahonnak az államcsíny lólábaival taposni meg azt a koporsót, melyben Thiers hideg, mozdulatlan holtteste nyugszik. . .

Kár Mac-Mahonnak a törvényszék elé hurcoltatni Gambettát, és megparancsolni katonaszagú kardcsörtetéssel: »ítéljétek el!«

Gambettát megfoszthatják szabadságától, ő lesz a legszabadabb rab.

Franciaország sokszor tartja behunyva a szemeit, de nem alszik mélyen. Az a rablánc-csörgés könnyen felébresztheti. Szétnéz. Irtóztató lesz a tekintete és világfelforgató karjait kinyújtja, hogy összemorzsolja azokat, akik az ő jó szívével incselkedő játékot űztek. S az a szemfedő, melyet Broglie akart vinni Thiers koporsója után. . . zászlóvá válik. . . és mindenki leolvashatja: »Hol hárman-négyen együtt leszték, ott én is köztetek vagyok.«

Thiers meghalt, éljen Thiers!

A kassaiakon történt meg valamikor az a csúfság, hogy midőn a császár meglátogatta városukat, mintegy ötezer forintot költöttek a különféle dekorációkra, és a díszítést eszközölő vállalkozó éppen azon pillanatban nyújtá át a számlát a polgármesternek, midőn a magas vendég kocsija berobogott.

A nagy zavarban (mert egy betanult dikció is koválygott a polgármester úr fejében) a kezében levő nagy csomag különféle instancia közé csúsztotta a számlát, s elmondván üdvözlő szónoklatát, — átnyújtá a folyamodványokat tévedésből a számlával együtt őfelségének.

Az ünnepély után el nem bírta képzelni, hogy a beadott »Contó« hová lett, egészen addig, míg Bécsből meg nem jött a legmagasabb »indorsata«, hogy az ötezer frtnyi díszletkiadás ez egyszer kivételesen visszatérítettik Kassa sz. kir. városának, azon figyelmeztetéssel, miszerint ezentúl *ha őfelsége arra járna, semmi parádé ne legyen.*

Azóta tán nem is fordult meg uralkodó Kassán, csak most a magyar király.

De nem is láttak még soha senkit olyan szívesen.

A fogadtatás most is fényes, a parádé most is nagy.

És a derék kassaiaknak most a kontót sem szükséges benyújtani: a magyar király önkéntelenül *viszonozza szerezetben* összes hódolatukat.

*

Kuffstein úr (kedves név Magyarországon) visszautasította (természetesen a nagykövet megbízásából) a magyar képviselők részvétének tolmácsolását Thiers özvegye előtt, miután — úgymond — a nagykövetség politikai tüntetésekbe nem elegendhetik.

Mi ebből a tanulság?

Az, hogy az osztrák, ha Párizsba viszik is, osztrák marad, nagy copffal kicsinylő lenézéssel a magyar nemzet iránt és gyámoltalan ítélőképességgel.

Nem is szükséges vitatni, hogy nem tüntetés egy nagy férfiú emlékének elismeréssel adózni, — a derék úr jelzett argumentuma tehát semmi egyéb, mint meglehetősen ügyetlen kibeszélés.

Akármi azonban, legyünk megelégedve azzal (és vajon mivel ne elégednénk mi meg?), hogy az immortal koszorút odavitte Brindza úr (ez is jó név — s még *keserű* lehet Kuffstein úrnak) a koporsóra.

A többit nem is bántuk volna, ha egy körülmény nem merült volna fel.

A részvétirat francia fogalmazását olyan emberre bízták a képviselők, kinek kezei közt »Handgeschmierer«-ré válik a »keszkenő«, minélfogva aztán egy-egy kifejezés ilyenformára ütött ki a részvétlíviratban: »prés cette fosse (!) ou va descendre aujourd' hui *l'enveloppe materielle* (!) de la grande ame de votre époux« stb.

Szegény Thiers, aki oly szép nyelven írtad meg a francia forradalom történetét, mivel érdemeltél ki *ilyen stílust!*

Bizony mégis jobb lett volna, ha Brindza úr tolmácsolta volna a részvétünket — mert ha valahol, itt kellett volna állnia »*de mortuis aut nihil aut bene*«.

252. sz., szeptember 12.

A francia nemzet sohasem mutatta magát még olyan kiskorúnak, mint most Thiers halottas ágyánál.

A nagy fájdalom megnemesíti a nemzeteket.

Franciaországban a nagy csapás, mely Thiers halálával sújtá, csak nagyobb lángra lobbasztá az aljas szenvedélyeket.

Cassagnac úr nem állotta kimondani, hogy: *jól szegezétek be azt a koporsót, amelyben nyugszik, nehogy felkelhessen belőle, galibát okozni.*

A bonapartista lapok kígyót-békát kiáltottak rá, oly dolgokat, miket életében nem mertek volna szájukon kiereszteni.

Van itt Magyarországon egy sötét emlékezetű férfiú, egy ősmagyar nevet viselő gróf, ki egy magyar honvédtiszt hulláját lovaglőostorával megütötte.

Ez a főúr királyi meghívót kapott az 1860-iki főrendiházba. Egyetlenegy mágnás sem akart mellette ülni. Kénytelen volt eltávozni.

Lovagias nemzeteknél egy hulla megcsúfolása megbélyegző arra, aki azt elkövette.

Mi mindent vetnek a jó Thiers szemére!

Monsieur Thiers tagja volt — mondják ócsárlói — a bourgeoisienak és itt éppoly gőgös, dolyfös, mint akár egy marquis a »Gothai Almanach«-ra.

Nos, ha igaz is, nem méltó-e ez a nagy emberhez? Nem lehetett volna-e ő éppúgy marquis, vagy herceg is?

Önkéntelen eszembe jó egyszeri esete Broglie-val:

Broglie egy nap találkozik Thierssel és kérdi tőle:

— Hogy van kedves neje, a báróné?

— Köszönöm, uram, jól, — de meg kell jegyeznem, hogy ő egyszerűen madame Thiers.

Másnap ismét kérdi Broglie:

— Mint érzi magát a báróné?

— Köszönöm, de ő még mindig nem báróné. Egyébiránt jegyezze meg ön, hogyha valamit tartanék az ilyen ostobaságokra, ő már régen hercegné lehetne.

254. sz., szeptember 14.

Lázás felindulással, sápadtan a méltatlankodás keserűségével arcukon jártak-keltek tegnap Budapest lakosai.

Az orosz cár egészségéért üritett pohártól beteg lett a fél ország.

»A cár a mi szövetségünk!« mondták az emberek egymásnak és megdöbbentek önön szavuktól.

A vér megáll az ereinkben, majd meg villanyfolyam gyanánt csapott szét az idegeken és remegésbe hozta azokat.

Lehetséges-e ez? Szabad-e, lehet-e egy nemzetet így arculütni?

De hiszen kétségtelen. A király mondta. A miniszterei áltattak, ámitottak, ő férfiasan megmondta az igazat.

És mi, a magyar király alattvalói, fájlaltuk, hogy nincs o pillanatban szavunk, mely a trónig érjen, mellyel elkiált-hassuk, amit a miniszterek elfelejtettek tolmácsolni:

»Tépjék ki szívünket és tétessenek helyettök más szíveket, szedjék ki agyvelőnket, és töltsék meg puskaporral: az majd elsül vezényszóra! [. . . .]«

A fölháborodás villámot hordó föllege méltán fordult Tisza és Andrássy ellen, mert még meg sem hült élettelen teteme annak a nagy férfiúnak, aki kimondta, hogy a »király uralkodik, de nem kormányoz«. Nem az uralkodóé tehát a hiba, hanem azoké, akik kormányoznak, a hamis tanácsadóké, kiknek mély belátása abban nyilvánul, hogy nem látják annak a mély sírnak a fenekét, melyet a birodalomnak ástak.

Hogy csapná el királyunk azt a magasra emelt poharat, ha felkelnének azon milliók ijesztő árnyai a sírból koccintani, akiket már a muszka-szövetség temetett el.

Vagy elkerülhetetlen végzetes átok volt e szövetség?

De akkor mi szükség volt Andrássy és Tisza úrnak ezt a komédiát, ezt a megbocsáthatlan bújósdit játszani velünk?

Vagy talán arra számítottak, hogy a király fölséges ajkairól nem lesz olyan keserű, olyan fájó ez a tény?

*

Méreg a méreg, ha aranytálon adják is fel.

Megtört reményekkel, lecsüggesztett fejjel, összeráncolt homlokkal jártunk-keltünk tegnap, azon tűnődve: »Magyarország-e még Magyarország?«

*

Az idő a legjobb orvos. De sohase hittük volna, hogy olyan hirtelen kezű orvos.

Csoda történt!

Egy »barátságos kéz« nyúlt le a sötét éjszakából, mely a király toasztjára támadt.

A »barátságos kéz« lágyan, homályosan ereszkedett le, hogy kisimítsa az összeráncolt homlokat, felemelje az aláhanyatlott főt, és mesterségesen összeenyvezze a megtört reményt.

A »barátságos kézben« »dementi« volt. Szép rózsaszín betűjű papiros a »dementi« szóval.

Egy nagy koppanás hallatszott éjjel a lapszerkesztőségi irodák ablakán; azután egyszerre felpattant az ablak önma-

gútól, a barátságos kéz egész könyökig látható lett, amint a dementit lehullatá a padlóra.

Másnap aztán meg is jelent azokban a lapokban, ahol az a barátságos kéz ki- s be szokott nyúlkálni, hogy: a király toasztjában nem volt benne a »szövetséges« szó.

Az egész világ törli rajta a fejét, kié lehet az a barátságos kéz.

Valaki, aki úgy oldalvást pillantott rá, a Tisza Kálmán úr körmeit ismerte meg rajta.

De hát ezen is könnyen segít egy dementi.

*

Ám ha a dementi nem lenne elég, megteszi egy ügyes adoma. Úgyis benne van még ebben a magyarban a táblabírói vér, ne okoskodjunk hát sokat vele, hanem beszéljünk a szájaíze szerint.

Hogy volt, hogy nem volt, a bizony úgy volt, hogy az őfelsége számára (nem tudni bizonyosan ki által) fogalmazott toaszt eredeti szövegében csakugyan ott volt a »szövetségesem« szó.

Így is mondta volna el őfelsége, ha a kellő időben (t.i. ebéd előtt) Tisza úr kezeibe nem kerül.

Igazán nagy szerencse, mert Tisza úr persze, hogy nyomban kihagyatta.

Nem is lett tehát elmondva.

Azonban mi nem történt?!

Az illető udvarmesteri hivatalnokot (*nem tudni bizonyosan melyiket*), ki az áldomás szövegét a »Corr. B.«-nek átadta, elmulasztották értesíteni (*nem tudni bizonyosan kik*) arról, hogy egy szó ki lett hagyva, minélfogva ez az *igazi oka Ausztria a keleti kérdésben elfoglalt politikájának.*

255. sz., szeptember 15.

(*Keleti rege a keleti kérdéshez*)

Mirza-Schaffi, a híres perzsa költő, szegény ember volt. Egyszer a kalifa elolvasta egy költeményét, amely neki nagyon megtetszett s magához hívatván így szólott hozzá:

— Mirza-Schaffi, te szépen verselsz, — az utolsó költeményed megtetszett, kívánj valamit és azt én bizonyára teljesíteni fogom.

Mirza-Schaffi azt kívánta, hogy vegye őt a kegyelmes Kalifa udvarába, a fényes udvaroncok közé.

— Nem lehet, Mirza, mondá a Kalifa, — *minden hely be van töltve.*

— Hallgass reám, kegyelmes Kalifa. Meg fogsz győződni, hogy nem kívánok lehetetlent. Tölts meg egy poharat egészen színig vízzel, úgy, hogy egy parányi csepp nem sok, de annyi se férjen bele, a benne lévón kívül.

— Különös kívánságaid vannak, Schaffi, — mondá a Kalifa. — Ám teljesítem.

Megparancsolá a szolgálknak, hogy töltsenek tele csordultig vízzel egy poharat.

— Vizsgáld meg a poharat, uram — szolt a költő —, s mondd: tele van-e egészen, ha belefér-e egy csöpp is?

— Egyetlen csöpp sem — válaszolá a hívek uralkodója.

Ekkor Mirza-Schaffi egy rózsát vón elő, s letépvén annak egyik leggyönyörűbb szirmát, a hullámzó, rengő vízbe dobta.

És csodák csodája, dacára, hogy a pohárba már semmi sem fért, a víz mégsem csapott ki s nem ömlött szét, hanem a rózsaszírom könnyedén, lágyan úszott, ringott rajta, mint egy parányi tündérszárny. . .

— Látod, nagy Kalifa. A pohár már egészen tele volt s a rózsza mégis elfért benne s jól odaillesik. . .

— Meggyőztél, Mirza-Schaffi. Igen, te is elférsz még udvaromnál.

Ez a perzsa rege, akár igaz akár nem, így magában is igen szép, — legszebb benne azonban az, hogy Andrássyra is ráillik.

Azzal a különbséggel, hogy ő nem nagy költő, hanem nagy komédiás, s hogy mikor ő dobta, vagyis dobálta bele a csordultig megtelt pohárba azt a rozmaringszálacskát Kassán, a telt pohárból kicsordult a víz.

Pedig elegendet mondták neki, hogy a pohár tele van.

Hja, ő is azt hitte, amit Mirza-Schaffi, hogy egy rozmaringszál az ő politikájából a tetején — még tetszeni fog nekünk.

256. sz., szeptember 16.

Az eloszlott apostolok visszatértek, megtelve vidéki levögővel, pihenten, életpiros ábrázatokkal, a falusi szérűkön támadt eszméssel, mert hát azért van az embernek feje (mégha képviselő is az ember), hogy önmagától is teremjen benne valami. Igen, ők itt vannak. Megjöttek nyári pihenőjükről téli pihenőjükre.

A ház együtt van. Minden mutatja. A nagy botú kapus komoly méltóságteljes alakja az országház előtt, a hónapos szobák bérének emelkedése, a pangásnak indult kártyaipar élénkebb lendülete, a nagy, fehér, ismeretes plakátok az utcaszögleteken, az unalmas hasábok a lapokban, és az emelkedett forgalom a Diana-Saalban.

Egyébként pedig nem változott semmi.

Zsedényin nincs új kabát, Pacolay semmit sem engedett nyomatékosságából az izzasztó kánikulának stb.

A külső nem változott: a lényeg sem.

A cselekvésbe beleszabadult ház legelőbb is az interpellációk özönébe merült. A támadás a legingerlőbb és leg-hálásabb.

A támadók, illetve interpellálók is a szokottak voltak. A Simonyiak, Helfy, Irányi és Apponyi. Illik ez nekik rettenetes.

És a válaszok is alkalmasint a szokottak lesznek.

Sok szó üresen.

Tisza Kálmán kígyónyelve átsiklik azokon megint.

Milyen gondolat! Tiszától kívánni világosságot. Lucus a non lucendo.

[. . . .]

257. sz., szeptember 17.

A »Hon« azon töri a fejét egy tegnapi vezércikkben, hogy miért sikertelenek az oroszok hadiműveletei, miért nem bír elbánni a cár a törökökkel?

Végre is abban állapodik meg (t.i. nem a cár, de a Hon), hogy bizony azért mostoha irányukban a hadiszerecsene,

mert maga a cár is a táborban van s befolyásolja a hadiműveleteket.

A »Hon« nem tartja ezt helyesnek. Pedig hát a cár valóban ott a táborban van *a maga helyén*, ahol a kudarc.

A Hon is okosabban tenné, ha egyébbel foglalkoznék, mert addig, addig magyarázgat, piszkolódik — míg egyszer csak (hogy a Jókai stílusában szóljak) *megtanítja a muszkáknak a haditudományt*.

*

Egy előkelő egyéniség, ki a király környezetében volt Kassán, azt állítja, hogy a hírhedt toaszt szövegén semmi törlés nem követtetett el.

Eszerint a »szövetségesem« szó vagy nem volt benne, vagy benne volt.

Ha benne volt, akkor el is lett mondva.

Ha pedig benne nem lett volna, akkor meg sem táviratozhatták volna úgy a hazai, mint a külföldi lapoknak.

Nemhiába mondtuk tehát, hogy az a »dementi«-vel dobálózó »barátságos kéz« nagyon gyanús.

Reméljük, hogy akad a képviselők között, aki meg fogja kérdeni Tiszától, ha vajon hallotta-e ő a »szövetségesem« szót, s ha igen, ha nem, nevezze meg azt a bizonyos »barátságos kezét«, szeretnénk *a körmére koppintani*.

Szinte látni vélem Tisza urat, mint rántja hátra erre a szóra villámhirtelen a *balkezét* . . .

*

A mi »drága szövetségesünk« (már t.i. izé, a cár) egyéb-iránt nem lesz egészségesebb az egészségéért kiűritett királyi pohártól.

Ha a királyi óhajoknak van foganatja az égben — a nemzetek kívánsága bizonyára megakasztja azokat . . .

A felséges cár olyan jól érzi magát, hogy harmadnapra a toaszt után csak kétszer méltóztatott legkegyelmesebben elájulni.

A Plevnai harc sikertelensége izgatottá tette.

Bizony nagy baj az, hogy az Úristennek nem lehet megparancsolni egy mennydörgős »ukázzal«, miszerint neki segítsen, *mert különben* . . .

De még az is apróságnak való dolog, hogy a »Pester Lloyd«-nak azt távirják Bukarestből, miszerint no végre, végre, négy nap múlva *hivatalos jelentés* adatott ki a harctérről.

A hivatalos jelentés pedig így szól: »*Magánforrásokból, melyek még megerősítésre várnak . . .*« stb.

Úgy látszik a muszka hivatalosság is olyan materiából szokott készülni, mint nálunk a kassai dementi.

Vajon a barátságos kéz tanulta el a muszkától, vagy a muszkák a barátságos kéztől?

258. sz., szeptember 18.

Diadal . . . ismét török diadal!

»Die Russen sind vernichtet« mondhatná Albrecht főherceg, ha ugyan az oroszokat meg lehetne semmisíteni.

[.]

Nagy török diadal esett, a szomjas föld megittasodhatott orosz vérből, omló patakokká váltak tőle az Alladsa aljának barázdái, a fölvert por, mit a futó oroszok támasztottak, véres sárgyúrmává verődött össze, de azért — mint az oroszok Karajalból jelentik — *egy halott esett el.*

Így aztán csakugyan könnyű dolog *vereségeket szenvedni.*

S ha örökké így tart, hogy a győzedelmes török seregből ezren halnak, a csatavesztett oroszokból pedig *csak egyetlenegy*, akkor Törökországot fényes győzelmei fogják tönkretenni.

Persze, hogy ilyenforma logikával aztán igazán *»jól megy minden«.*

Hanem hát talán úgy kell érteni azt a karajali jelentést, hogy az egy halott is nem igazán halott.

Csak »erkölcsi halott«.

És ez az erkölcsi halott maga a *cár.*

A »*halhatatlan*« hadsereg egyébiránt — mint egy bukaresti tudósításból értesülünk — skorbutban, lázban és *láb-fájásban* szenved.

A skorbutot a rossz élelmezés és a sokféle hiány okozta.

[.]

Ilyen körülmények között tehát bizonyára legjobb dolga van annak az — *egy halottnak*.

Hanem rettenetes sok vesződés lehetett az eltemetésével.

A szegény Miklós nagyherceg azzal menti magát, hogy nem táviratozott rögtön haza a történt örvendetes eseményről, mert *rá nem ért, el volt foglalva*.

Azt az egy halottat kellett eltemetni.

Egy halott, egy hitvány halott, s Gorcsakoff herceg mégis olyan nagyon megsajnálta, hogy — mint egy bukaresti távirat jelenti — így kiáltott fel: »*kétségbeesett helyzet: minden elvesztett!*«

Az öreg kezd mulatságos lenni.

260. sz., szeptember 20.

A Sárkány kirakata előtt

[.....]

261. sz., szeptember 21.

Nikolaj nagyherceg lehet szép ember, nagy ivó, híres táncos, nagy hős, — de rossz próféta.

Midőn még szeptember 7-én megmutogatta fölséges cárjának a plevnai török pozíciókat, így kiáltott fel: »*Ez itt török Sedan lesz!*«

S lett belőle *muszka Königrätz*.

Az oláh fejedelemnek érdemrendet küldött a cár.

A cárnak érdemrendet küldött az oláh fejedelem.

Most meg Milán »király« szintén ordót készül küldeni mind a kettőnek, t. i. a Takova rendet.

Mind a három rendjelre ezt a köriratot kellene vésní: »*Hodie mihi, cras tibi.*«

Igazi galgen humor.

Ezek az urak valóban ügyesen tudják egymást *kigúnyolni*.

Az oláh fejedelem azonban nemcsak nagy humorista, de rettenetes pazarló is.

Huszonöt percentre dolgozik.

A legújabb statisztikai adatok szerint dicsőséges hadseregének 25 percentje immáron megtért a mennyei hazába, az ezredévek előtt tőlük elszabadult Szent Pál apostol megkeresésére.

Ha így megy — nemsokára ármádia nélkül marad árván, gyámoltalanul!

Oláhok! *Sequestrumot Carolunak!*

262. sz., szeptember 22.

Franciaország olyan, mint a vihar előtt.

Gyűrűzni kezd. S a gyűrűk egyre szélesebb körvonalakat öltenek, rohamos szédítő sebességgel szorulva összéb-összebb egy forgó pontba, melynek örvény a neve.

Mac-Mahon új manifesztuma igazi Prém József-termék, azaz logikátlan és ellentmondó.

A marsall úr nem tekintve, hogy az öndicséretnek kellemtelen az illata, mégis a saját, émelygős modorban elősorolt érdemeit tartja a választók orra alá.

Ígéri az alkotmány épségben tartását.

S fenyegetőzik, hogyha a többség akarata az övével ellenkezésbe jönne, *ő annak nem fog engedelmeskedni.*

Nos, ez bizony szeretetreméltó épségben tartása lesz az alkotmánynak!

A gabszág és ármány lólábai — már nemcsak kikandikálnak a hamis tóga alól, de már taposni kezdik az alkotmányt, a köztársaságot.

És bizony kétes, mit hoz október 14-ike, a döntő nap.

Mac-Mahon marsall kezében a hatalom, a katonák, a pénz, megvesztegetett lelkűek és a zavarosban halászóok.

Míg szemközt egyedül az — Igabszág.

Cassagnac gúnyos és ocsmány szavai, melyeket Thiers temetése alkalmára szeptember 8-án, *ez esős napon* mondott, hogy a köztársaság fejfáját is bátran fel lehetne állítani e

felirattal: »Befúlt szeptember 8-án a sárba«, aligha be nem teljesednek.

De ez a sár a Mac-Mahonék nyomorult lelkének iszapja, hol az áruulás »lilioma« termett . . .

Liliomnak látszik a fejlődő növény, de csak látszik, mert hátha még cserjévé, fává nő meg . . . s a francia nemzet guillotine-t farag belőle — nekik.

263. sz., szeptember 23.

(*Amit tulajdonképpen az »Egyetértés«-nek kellene megírnia*)

A »feltalálók budapesti egylete«, mely — mint az Ellenőr tegnapi háborús vezércikkéből értesülünk — a Szabadi-kávéházban tartja gyűléseit, tiszteletbeli tagokul választá meg Tisza Kálmán és Thaisz Elek urakat.

E férfiak csakugyan nagyszerű találmánnyal gyarapították a XIX. századot.

De legyünk valamivel homályosabbak, s kezdjük az elején. . .

Hát bizony sokféle alakban nyilatkozik a hazaszeretet, sokféle annak a megtorlása és sokféle a *politikai mártírság* is.

Szegény Magyarországnak kijutott mindenféle alakban.

Van olyan mártírunk (nem is egy, de tizenhárom), akit felakasztottak, akadt olyan is, akit lenyakaztak, akit főbe-lőtték, akit Kuffsteinba, Theresienstadtba, a Neugebäudeba zártak; mind semmi az, megszokott dolog az már.

A vérpad, börtön régi, elavult slendrián intézmények, amik izgalmat okoznak a »csőcseléknél«.

A civilizált század új, mégpedig komikus mártíromságot teremtett.

A politikai bűnöst *megsétakocsiztatják*.

De legyünk még valamivel homályosabbak.

Thaisz úr korán reggel előszólít egy rendőrt és kocsi-ruhába öltözteti . . . Ki tudja, mi lappanghat alatta? . . .

Este van a plevnai diadalmas török csata öröme rendezett tüntetés.

Mivel a tüntetés és Herman Ottó sziámi-ikrek, tehát Herman Ottó is ott van, s mivel ott, ahol Herman Ottó van, ott dikció is van, Herman Ottó természetesen szólni akar.

De ahol Herman Ottó tüntetés- és szónoklata van, ott Thaisznak is jelen kellett lenni, mint a tűznél a víznek, ennél fogva Thaisz úr is ott van.

De ahol Thaisz úr ott van, minthogy néha a fejét is magával szokta vinni, a fejében ott vannak a Tisza úr instrukciói is.

Thaisz úr eszerint a Tisza úr tréfás instrukcióival volt jelen a Kálvin téri tüntetésnél, mikoron Herman úr szónokolni kívánt.

... Az est homályába titkosrendőrök suhantak lopva és a nép közé vegyültek ...

A szónokolni kívánó úr füleihez a következő kiáltások értek suttogás alakjában:

»Ide, ide! Fel a kocsi tetejére!«

Hazaifüi buzgó kezek csakhamar utat nyitottak a kocsiiig s Herman Ottó végre rálépett és el kezdett beszélni ...

Jött a megszólítás, azután valami szelíd »minekutána«.

Egyszerre azonban sisteregve kezd szavaiban csapkodni a villám. Egy hosszú mennydörgős konstrukció előrésze gomolyodik kifelé és ...

E pillanatban Thaisz úr mosolyog és ravaszul int szemöldökével ...

Az ostor egyet pattan s a kocsi villámhirtelen elroboh Herman úrral és a kacsakaringós konstrukció hátuljával egyetemben.

Herman urat aztán szépen letették otthon a múzeum előtt és megmondták neki, hogy ezentúl csak kocsi hátáról beszélhet a népnek.

264. sz., szeptember 24.

Senkin sem teljesedett be annyira a »si tacuisses philosophus mansisses« közmondás, mint Ráth Károly »budapesti« főpolgármester úron.

Azért teszem jelzők közé a budapesti szót, mert különben még aki tudja, az is könnyen kételkedhetnék az *illetőségi helyen*, lévén az felette különös dolog, hogy valaki *otthon töri el az ablaküveget és mégis a szomszédba fut mentegetőzni*.

Ráth Károly úr ugyanis olyan volt eddig, mint aminőnek a jó erkölcsű hajadont szeretnék a bölcsek; nem volt semmi híre. És mi meg voltunk vele elégedve.

Azonban az idők jönnek-mennek és az emberek változnak. . .

A plevnai diadal örömére rendezett kivilágításhoz maga a főváros is hozzájárult; amennyiben épületeinek ablakait kivilágította, sőt maga a főpolgármester úr is illuminált, midőn este a Frohnerből hazahajtatott; tudniillik *gyertyát gyújtatott a kocsilámpákba*.

A tüntetés után, hogy muszka stílusban szóljunk, *minden csendes volt*, s az emberek kezdtek a dologról nem beszélni; az *egy halott*, Herman úr dikciója is feledésbe ment hamar, de mégis valamivel *későbbben*, *mintha elmondta volna*.

De mi nem történt! Nem tudom, tett-e róla Patrubány főorvos jelentést a főpolgármesternek, hogy egy idő óta egy veszedelmes ragadós betegség kórtünetei észlelhetők nagy mérvben a kaputos osztálynál: *a hiúság és a feltűnési viszketeg*.

Ráth Károly úr is e betegségbe esett. A keleti járvány (minden járvány keletről jó most) őt is megfogta. Kezdett nem férni a bőrében, pedig ő nem olyan kövér ember, mint Thaisz Elek úr.

Fájt neki, hogy nélküle döntik el Európa sorsát Bismarck és Gorcsakoff s ő nem visz seminő szerepet, pedig akkora ember ő is csak megvan, mint Szűcs Gyula.

Ezt ő meg fogja mutatni.

De minthogy már Szűcs Gyula rajta van az érem egyik oldalán, ő majd az érem másik oldalára kerül, oda ahol a sas van.

És oda is került.

Fogta magát és a bécsi »N. Fr. Pressébe« (Mért nem már a »Csongh Hi-hó« című, Pekingben megjelenő hivatalos lapban?) ekképpen nyilatkozik:

»En nemcsak hogy el nem rendeltem a fővárosi épületek kivilágítását, sőt még, amint megtudtam, hogy a polgármes-

terhez vagy tanáchoz ily kívánság intéztetik, a polgármesterrel és felsőbb tisztviselőkkel szemben azonnal kifejeztem azon véleményemet, hogy közhatalóságok feladatával és állásával megférhetőnek nem tartom, ha az Osztrák—Magyar Monarchiának leghivatalosabban proklamált semlegességével és a két hadviselő államhoz való szomszédbaráti viszonyával szemben, részt vesznek nyilvános manifesztációkban, a hadviselő felek bármelyikének szólnak is e rokonszeny-nyilvánítások. Ha néhány városi középület mégis kivilágíttatott, ez nem történt akaratommal és hozzájárulással.»

Karl von Ráth tehát proklamálja urbi et orbi, hogy ő semleges.

De hát mi szüksége volt neki erre? És miért éppen Bécsben? Ki az ördög lehetett kíváncsi arra Bécsben, hogy semleges-e Ráth Károly úr, vagy nem — a hadakozó monarchiákkal szemben?

Hosszabb hivataloskodása óta ez a török melletti tüntetés volt a legszebb tette.

És azt sem ő maga csinálta: mert hát ő muszkabarát, vagy használjuk a saját szavait: ő *semleges*.

Inkább talán *felesleges*.

Karl von Ráth egyébiránt meg lehet elégedve a pillanatnyi dicsőséggel.

Albrecht főherceg őfensége ezen nyilatkozat hallatára kimondhatatlan örömet érezve azonnal Budapestre jött Aradról és első dolga volt ma délután Ráth urat elfogadni.

Ráth úr megjelent, s a főherceg így szólt hozzá:

»*Ich gratuliere . . .*»

Aminek pedig Albrecht főherceg gratulál, az — tudjuk már —, hogy Plevna.

265. sz., szeptember 25.

(*Képek a jövőből*)

A cár már régen volt otthon Livádiában — fehérneműt váltani. A carevna is megsokallta már, és jelenleg útban van Gorni-Studenbe, hogy felséges férjét hazavigye. Mint hajdan

Augusta császárné az istenfélő Vilmostól, ő is sokáig várta férje győzelmi táviratait a csatatérről. . . de ő hiába várta. Maga jön, s mintha hallanám, mikor mondani fogja:

— Gyere haza, öregem, nem neked való a verekedés.

A cár meg, mintha szinte hallanám, hogy fogja elénekelni:

»Ha bemegyek a sipkai szorosba,
Én utánam senki se járjon sírva . . .
Ha beverik az én árva fejemet stb.

Bizony érzékeny családi jelenet lesz az! — A cár úgy fog tenni, mintha eszeágában sem volna hazamenni. Hivatalos táviratok küldetnek szét a szélrózsa minden irányában, hogy minden csendes, a cár hajthatatlan, a hadseregnél marad.

Végre is azonban enged a carevna kéréseinek, és isten neki, visszamegy Livádiába, hálóköntösbe és papucsba bújva.

A csaták ezután is tovább fognak folyni. . . Vérpatakok dagadnak az oroszok véréből. Plevnának folytatásai lesznek. . . A cár arcára állandó lakóul költözik a szegyenpír . . . ha ugyan nem úgy tesz, mint Falstaff:

»Megverték a gyávák. Hej, ne vitt volna csak haza a feleségem!«

*

Rudolf trónörökös, ki most Innsbruckban tartózkodik, hol valami »Rudolf emlékszobrot« lepleznek le, innen egyenesen a tiroli helytartósághoz megy, hol — hogy magát e téren is kiművelje — a közigazgatási szakban fog alkalmaztatni mint gyakornok.

Az összbirodalom valamennyi gyakornoka irigykedve gondol az új kollegára. — Ő lesz az első olyan alsóbbrendű hivatalnok, ki nem fogja *nehezen várni a hónap elsejét* — és aki nem fogja keresni a — *protekcziót*.

*

Kuffstein úr megküldte Zsedényi Ede úrnak a mentegőzést a Thiers temetése alkalmával tanúsított eljárásért, alkalmasint azért, hogy az öregnek ne legyen olyan keserű a *Brindza úr kontója*, mely a mentegetőzéshez van csatolva.

Vagy hogy a mentegetőzés van ahhoz csatolva.

Brindza úr árjegyzéke kerek számban 222 frank, melynek részletei körülbelül ilyenek:

Mikor Zsedényi úrtól megkaptuk a távirati megkeresést, elmentünk Kuffstein úrral az akadémiába megkérdezni, hogy *micsoda* az a »corps hongrois legislativ«? Menés, jövés 20 fr.

Az immortal koszorú ára számla szerint 10 frank.

A kocsi, melybe beültem a koszorú megvásárlása végett, oda és vissza 15 frank.

Útközben ebéd 15 frank.

Bevártam, míg rányomták az aranyos betűket, időmulasztás 50 frank 25 ct.

A Thiers özvegyének küldött részvét távirat hibás szövegének kijavítása s újbóli leírása 30 frank.

A kész koszorút Thiers temetése reggelén, mikor még ágyban voltam, egy csinos virágáros leány hozta. . . nem állhattam ellen. . . annak adtam 25 frankot.

Átnyújtás, — érzelmeim és monarchikus elveim megtagadása és az ezzel járó küzdelem 56 frank 75 ct.

Összesen 222 frank.

Brindza, m. k.

[Átvette] Zsedényi e számlát, — de hisszük, hogy valamit mégis *lealkuszik belőle*.

266. sz., szeptember 26.

A delphibeli jósdát az ő világhírré vergődött feleleteive messze túlszárnyalja a »magyar Mefisztó«, Tisza Kálmán úr.

Ma jelentette be Mefisztó úr a házban, hogy válaszolni fog a keleti ügyben hozzá beadott interpellációkra.

Könnyen teheti most már. Bécsből jött tegnap.

Mint félhivatalos forrásból értesülünk, Tisza úr felelete e kijelentésen fog sarkallani:

»A monarchia eddigi politikájában nincs változás, csak annyi, hogy most könnyebb annak az érdekeit megvédeni, mint hónapok előtt.«

Igen ám, — csak hogy hát mi is volt tulajdonképpen az eddigi politikája? S mekkora erőlködés kellett azt eddig megvédeni?

Ezt tessék előbb megmondani!

Valóban csodálatos dolog az, hogy olyan tiszteletreméltó testület, mint a képviselőház, eltűri, hogy ilyen felületes, üres szavakkal gúnyolja ki komolyságát s üsse el hazafiúi aggodalmait Tisza úr, ki különben pártvezér korában is híres volt azon force-áról, hogy midőn valami olyat bizonyított be — amit nem lehetett bebizonyítani, fásaszto stíli (szokás szerint száz rőfös) beszéde elején rendesen így szólt:

»Ez meg az a dolog így áll, amint azt *beszédem végén be fogom bizonyítani* . . .«

Mikor pedig a kacskaringós periódusok millióin keresztül, egy hosszú öröklét után, a beszéd végére ért, ott már ilyenformán argumentált a szóban levő tárgyról:

»Amint azt *beszédem elején bebizonyítottam*.«

*

Tisza úr stílusánál még csak az oroszoké komikusabb. Tréfásabb fickók nem is képzelhetők a világon . . .

Gorni-Studenből így jelentik »*vereségüket*« Sz. Pétervárra: »A törökök 22-én ismételték a támadást s *nem vonultak vissza*.«

(Ez magyarul így lenne helyesen kifejezve: Megverték bennünket.)

Ugyancsak e táviratban így jelentik egy »*győzelmüket*«:

»E hó 21-én Tetolmin ezredes, miután a török lovasokat *visszaverte Temirnél, több eláncolt ellenséges zászlóaljat fedezett még fel és visszavonult*.«

(Ez szinte annyit tesz magyarul, hogy »megverték bennünket.«)

Hanem ami a stílust illeti, ez aztán stílus!

267. sz., szeptember 27.

Éljen Andrásy Gyula! Nagy diadal, rettenetes diadal! Ausztria bosszút állott a hencegő Szerbián.

És milyen bámulatos, furfangos módon történt ez!

No, de mondjuk el illő egymásutánban.

Tegnap a Tisza Kálmán úr stílusáról szóltunk, ma az Andrássy úr észjárásáról fogunk beszélni, nem azért, mintha különbség volna a kettő között, hanem azért, mert lehetetlen, hogy kedélyes embert mosolyra ne derítsen.

Márpedig e szomorú időkben a mosoly is ér valamit.

A sajtó és közvélemény erősen sürgette a szószegő Szerbia a törökök elleni újabb fellázadásának meggátlását, mert azt követeli először is a becsületünk, miután a mi közvetítésünkkel kunyoráltatott ki neki a diadalmas szultántól a béke, másodszer mert területünk s az annyiszor emlegetett érdekek közelében fognak a harcok folyni; s harmadszor, mert kimondtuk, hogy ezt »érdekeink megsértésének« fogjuk tekinteni.

Mikor a mi közvéleményünk tehát az okkupációt követelte, Andrássy úr egyszerre olyan lett, mint a siket ember, — nem hallott egy hangot sem, — most azonban, ahogy már senki se beszél róla, látván a gyáván vesztéglő Ausztriát, bekövetkezik Plevna s Andrássy úr kiadja a következő hivatalos vezércikk-matériát:

Bezzeg hogy örülne most Milán király, ha Ausztria beavatkoznék az akcióba, s azt mondhatná az orosz szövetségnek: *»látod, nem engedik«*.

De ám, Ausztria nem evett bolondgombát, hogy most beavatkozzék s a halál torkából mentse ki Milánt... Csak hadd menjen sorsa elé, hiszen a törökök bizonyosan leverik. Milyen szép spektakulum lesz, s annak köszönhető, hogy Ausztria óvatos volt.

Ebből az a tanulság, hogy némely ember nemhiába tanulja az álokoskodást a logikában, s hogy vannak olyanok, akik a fűzfából is aranyat sajtolnak.

Csakhogy aztán nem is mind arany az, ami fénylik.

Andrássy Gyula úr ezen argumentumai olyanok, mint a zepléni híres verebek közé eregetett puskatöltések: nem nagyon találhatnak.

Egyébiránt ő hú a politikájához, hogy *»nem csinálni semmi ostobaságot«*.

Ha sose csinál semmit, — az a legbiztosabb mód rá, hogy *»nem csinál ostobaságot«*.

Sőt uti figura docet, Szerbiát is tönkreteszi — persze elméletben. Ez aztán olyan dolog, aminek szívünkben tudnánk

örülni, ha a mi elvünk meg az nem lenne, hogy *nem hinni semmi ostobaságot.*

*

A cár tökéletesen elült.

Szegény drága szövetségesünk, bizony súlyos napok nehezdedtek fejére.

Plevna után is folytonosan vesztett csaták . . . Most meg már a lengyelek is háborognak. . . s a szerb is habozik, s mindehhez hozzájárul még tetejébe az a malőr, hogy odajött nyakára — a felesége.

Mit előre megírtunk, csakugyan bekövetkezett, a cár köté magát, mint az elkényeztetett gyerek, hogy ugyan haza nem megy, nincs arra eset, hanem — reszkess Bizancfum! — *maga áll a hadsereg »homlokára«.*

[.]

*

Azt írják ugyan egész komolyan, hogy ottmarad a csata-téren, — bár ottmaradna örökre. . . de mi azért egész helyesen kombináltunk, mikor megírtuk, hogy abban lyukad ki a dolog a legvégén, miszerint megszökik szépszerével, mert hát hiában, nem messze van még a sedani katasztrófa intő példája. Jobb félni, mint aztán bánkódni.

És minden mutatja, hogy jól okoskodtunk.

Oroszországban aláírásokat gyűjtenek az alattvalók közt egy kérvény alá, melyben hű jobbágyai arra kérik a cárt, hogy kímélje meg drága életét, s jöjjön haza.

Az egerek könyörögnek a macskának, hogy jöjjön vissza.

Nos, a macska nem azért macska, hogy vissza ne menjen.

*

A bécsi lapokból olvasták a pestiek (valószínűleg Ráth Károly úr szívességéből), hogy a Szontágh Pál által Marschallnál rendezett banketten Tisza úr serleget emelt — s a következő toasztot mondotta:

»Aggdánunk lehet; de ne féljünk. Ha a hazát veszély fenyegeti, én és fiam is ott leszünk, ahol karddal kell védeni a hazát.«

Tisza úr e nagyhangú toasztja éppen nem oszlatta el a hazafiúi aggodalmakat itt Budapesten.

— Én azt találom, mondja egy maliciózus ember, hogy az igen szép, ha ő is kiáll a síkra a fiával együtt, de az osztrák armádiát ez csak igen kis mérvben erősíti meg.

— Valóban igen, Tisza úr gyenge embernek látszik. De talán a fia? . . .

— Ejh, hiszen az *csak nyolc éves*.

— Ez esetben csakugyan nem értem, hát *miért ne féljünk?*

— Azért, bolond, mert Andrassy Bismarckkal kicsinálta Salzburgban, hogy az oroszok bevárják, míg megnövekszik.

268. sz., szeptember 28.

De jó, akinek felesége nincs.

Vagy ha már van, akinek szép felesége nincs.

Még csak nem régen adták a Nemzeti Színház deszkáin a »Nagyon szép asszony«-t, kinek bájos arca rengeteg bajoknak a szülőoka, s íme — az életben is, itt az az izgalmas tragédia, amit a nő túlságos szépsége okozhat a halandók között.

»Öld meg az asszonyt!« — mondja Dumas.

»Vesd meg a becstelen nőt és lökd ki a társadalomból« — így szól Saint-Simon —, *de öld meg a csábítót*.

A nagy gondolkodó — Dante — a csábítók megbosszulóját is bünteti világhírű művében.

Tessék tehát eligazodni. A tekintélyek szava leomlik önmagától és nem világít előttünk.

De hiába is világítana! . . .

Jöhet millió hírlapi cikk a párbaj ellen, hozhatnak drákói törvényeket: addig, míg a férfiüzmokban erő lesz, míg a vér sebesen lüktet az erekben, ha fölkarja a szilaj harag, míg férfiszívben bátorság lakik és családi becsületen ejtett mocsok fájni fog . . . addig a párbaj mindig jogosult lesz sok esetben.

Nem fogja számítani sem törvény, sem társadalom, sem a vallás . . . Nagyon parányi tényezők arra.

A párbajok vége — a lealjasodás kezdete lesz... ha lesz.

Nem, a párbajoknak nem lesz vége sohasem, — az isteni rész bennünk, mint a nemes acél, szikrát kell hogy adjon, ha megütik. A bosszúállás örök, mint az isten, hatalmas, gyors, mint az isten, és jogosult, mert az őstermészet önként kipattanó szikrája.

Nem kívánunk a fennforgó Perczel—Wagner esetre több világosságot deríteni, mint amennyi van. Elég ez! Ettől is elég sok arc sötétülhet el, s ettől is vérig pirulhat az az »egyik«.

Ami még ezen felül van, az a — »Neues Pester Journal«
matériája. (Nézd a 268.-ik számát.)

Csupán az tűnt fel nekünk, hogy míg a honti és zombori stb. párbajok hősei előtt, kik olyanforma differenciákért szálltak síkra, hogy az egyik a *Huszár Imre*, a másik — *Pulszky* orrát vitatta nagyobbnak, a törvény egészen behunyta a szemét, mai napig is szabadon járnak-kelnek, — addig e minden jelből komoly jelentőségűnek látszó ügyben, talán a legszentebb érdekek megcsúfolásáért lovagias úton fegyverhez nyúló Wagner, a sajtóban »gyilkos«-nak nevezte-tik, s mint egy közönséges gonosztevővel, úgy bánik vele a törvény. Thaisz úr képe szinte megdagadt a nagy ügybuzgalomtól, s a törvényszék kevés híja, hogy még a guillotinc-t nem állította fel a gyilkos megbüntetésére.

Mert hát a szegény fiatal áldozat, kit mi személyesen is ismertünk s kit tiszta szívünkben sajnálunk, véletlenül éppen a miniszter fia.

Nem úgy, uraim! A törvény előtt egyenlők vagyunk!

A behunyt szemmel futni engedett párbajhősök áldozatait is anyák szülték... azoknak is lehetett ősz atyjuk... és azoknak is volt szívök, mely fájni, érezni tud, ha kettétépik... Vagy a miniszter szíve különb?... .

Wagner talán lehet vétkes a tételes törvény szerint, mert bosszút állott... .

Nagy hatalom van a kezében, — nehogy ebbe a hibába essék a miniszter is!

M—th K—n.

A tegnapi országgyűlés igen látogatott volt. A karzatokon ember ember hátán, sőt csodák csodája: még odalenn a színtér is csak alig mutatott üres helyet.

A Tiszának Bécsben kiosztott szerep mindenki érdekelt-ségét felkölté. Ösmerve tehetségeit, tudtuk, hogy most is kitűnően lesz maszkírozva, s játéka, ha nem is teljesen kielégítő, de legalább megnyugtató lesz.

Színi referensünk a következő párbeszédet leste el, mely Tisza beszéde után Wahrmann és Paczolay közt folyt.

Wahrmann: Felülmúlhatlan ma ez a Tisza! Mennyi tűz, milyen logika! mekkora elokvencia! Nos, mit mondasz a beszédéhez? Meg vagy vele elégedve?

Paczolay: Éppen ellenkezőleg. Sok beszédnek sok az alja. Őt interpellációt gyűrt le, de csak annyit tudok ma is a kormány keleti politikájáról, mint tegnap: azaz, hogy semmit sem tudok.

Wahrmann: Pedig világosan nyilatkozott. . .

Paczolay: Aki akarja, annak muszkául volt minden szava, aki akarja, annak törökül. . .

Wahrman (dühösen): Javíthatlan akadémikuskodók vagytok! Hát nem megmondta, hogy »ha lesz« akció, az a »közvéleménnyel ellenkező akció nem lesz?« (pátosszal:) Hát nem eleget mondott ezzel? Nem egészen világos ez, hogy az orosz ellen megyünk, ha megyünk. Mi kell már ennél több? . . . mert vagy hiszitek, hogy amit mond, az igaz, és akkor meg lehettek elégedve, vagy pedig nem hiszitek a szavait, és. . .

Paczolay: És ez esetben?

Wahrmann: Ez esetben is meg lehettek elégedve! mert akármit mondana is, mit ér, ha úgysem igaz.

Paczolay: Tiszta logika. Megnyugszom a miniszterelnök úr válaszaiban.

*

Tisza úr tegnapi beszédében a következőket is mondotta:
»Magyarországon a háborítatlan parlamentarizmus még nem elég régi, hogy kiirtathatót volna azon előleges feltevés, hogy aki a kormányon van, azt önérdek vezeti, aki az ellenzéknél van, azt a haza érdeke vezeti.«

Tisza úr jó memóriájú ember — visszaemlékezett magára.
De hogy őszinte is? . . .
Elfelejtkezett magáról.

*

Fiáker párbeszéd

— Hallottad már, hogy a professzor Wagnert elfogták?
— Miért?
— Miért? Azért, mert a mi minisztereink nem gavallérok.

270. sz., szeptember 30.

Minden embernek megvan a maga politikája és annak védelmére a maga fegyverei. A két legutóbbi nap eseményei három nagy politikust vetettek felszínre.

Lássuk, melyik nagyobb?

Szent-Lonkay Antal bácsi például azt mondja, hogy aki húsz forintnál (ennyi tudniillik a »Magyar Állam« előfizetési ára) olcsóbb lapot tud adni a publikumnak, az eo ipso vagy bankócsináló, vagy lopja a pénzt . . .

Tisza Kálmán azon nyargal, hogy aki még többet akar tudni, mint amennyit ő mondott a keleti kérdésben (pedig még eddig nem mondott semmit), az azt kívánja, hogy a kormány terveit föltárja. . . elárulja, márpedig a kormány képviseli a hazát, ezen elárulás hazaárulás lenne.

Sphinx úr tehát hallgat következetesen, legfeljebb ott künn az országházi folyosón ereszti meg fullánkjait azok ellen, akik mély hallgatása megtörésére nógatják.

— Ez a Simonyi báró! Tudjátok, miért haragszik rám a háládatlan! *Mert olyan helyre állítottam, ahol azonnal ki kellett mutatnia, mit ért a minimál és maximál vámtarifához.*

Nem utolsó ember a maga nemében Mac-Mahon marsall sem. Mintha csak a mi Tiszánknak a szakasztott mása lenne. Alkalmasint együtt tanulták a magas politikát — a lapos fufang és raffinírozottság iskolájában.

Mac-Mahon úr ugyanis nagyon megijedt a Thiers közzétett manifesztumától.

A nagy halott szavának . . . mely mintha a sírból a néma rögök közül tört volna fel óvón, biztatón nemzetéhez, több hatása volt, mint amennyit a marsall úr óhajtott . . .

A tisztelt marsall fogta tehát magát s mesterségesen elterjeszté a nép rétegében, hogy az a Thiers-féle manifesztum *apokrif* . . . *tiszta, merő koholmány*. Persze hisznek neki!

Az emberiség átka az, hogy minden hamis prófétának akad hívője. Hisznek Lonkaynak, Tiszának, Mac-Mahonnak.

Hiszen egyforma nagy ember mind a három; s bajos volna megmondani, kit tiszteljünk közülök jobban? Lonkay már a pápától is kapott levelet, mint ma dicsekedve megjegyzi a tíz forintos lapok elleni polémiajában.

Igen, de Mac-Mahon szinte levelezik a pápával.

Az ám, csakhogy Tisza meg maga a *kálvinista pápa*.

Eh, mit! döntsék el az utódok, melyik a különb ember.

A Wagner—Perczel-féle párbaj még mindig élénken foglalkoztatja a kedélyeket, s csak most tűnt ki igazán, milyen *gavallér vérű nemzet* vagyunk, — midőn évek óta argumentálgatva csendesen a párbaj ellen, — most, hogy egy igazán komoly párbaj kerekedik, — a szomorú győztes pártjára állunk, s a *szelédnek* panaszolt törvény *szigorúságából* is le szeretnénk könyörögni valamit.

A közvélemény gavallér . . . a törvényszék is az . . . enged az előbbi nyomásának (Wagnert ma alighanem szabadlábra helyezik), sőt a miniszterben magában is túlsúlyra kap az *anya fölött a gavallér*: (maga tesz lépéseket a királynál Wagner megkegyelmeztetése iránt.)

A középkori daliás idők visszfénye volt az . . . mégegy-szer napsugár, — télen.

Csakhogy a napsugár — télen nem találja meg a szokott tárgyakat, amelyeket bearanyozzon, zöld lombot, rétet, csendes idilli patakot, hanem rideg havat és fagyot, sarat; az *enged fel előtte*.

A civilizáció olyan másforma erkölcsökkel eresztette föl a XIX-ik századot, hogy bizony valljuk meg, kirí belőle a lovagias korszak[nak] — csak a hajdani társadalom keretébe illő — intézménye, és ha sokáig és így portáljuk a párbajt,

mint tettük azt Wagner Lászlóval szemben, akkor egyszer sem mondom, hogy könnyen meg nem érjük, miszerint körülbelül ilyenforma hirdetési táblákba fog megütközhetni szemünk egy napon:

Egy rövid év alatt!

Mint fél megöltem egy embert (ha ugyan a zsidó is ember).

Mint szekundáns . . . az én feletem ölték meg.

Ezen sikerek felbátorítanak, hogy magamat a téren, mint tökéletesített gentleman ajánljam a n. é. közönség szolgálatára.

Ivánka Oszkár,

első magyar kir. szabadalmazott
ügynöke — a temetkezési egyletnek.

Miután e fennebbi sorok életunt írója biztos tudatában van annak, hogy I. O. úr miattuk provokálni fogja s megölni: lovagiassága azon gyöngéd figyelemre készíti, hogy kijelentse, miszerint naponkint 5 és 6 óra közt a szerkesztőségben található.

271. sz., október 1.

Tisza Kálmánról (alkalmasint országgyűlési felelőse alkalmából) ezt írja a »Neue Fr. Presse«:

»Tisza úr még mindig a régi művész, ki a magyar országgyűlés hangszerén éppoly ügyesen játszik ma is, mint azelőtt; csak hogy ez a hangszer már egészen másképp van *stimmelve*, mint azelőtt.«

A »Presse« humora *majdnem* találó: mi még csak azzal egészítjük ki, hogy nem a hegedűben, nem is a hegedűsben van itt a hiba, hanem a *nótában*.

Arra nem akar táncolni a közvélemény. . .

Mert az a nóta, amit Tisza úr kivereget mézes-mázos nyirettyűjével a megereszkedett billentyűkön, az a nóta, az — *orosz himnusz*.

*

A »Metzi újság« egy politikai viszonyainkra illő esetet hoz emlékezetünkbe.

Mese csak... de igaz tanúsággal, mintha csak ránk szabták volna...

Magyarország négyszázados története — egy messze innen történt, vagy tán meg sem történt epizódban.

Meséljük el.

Egy úr el akarta pusztítani hű kutyáját. Folyóvízhez vitte, azután egy csónakra tévé maga mellé és a folyam közepébe evezett.

Ott ravasz hízelgéssel súlyos követ kötött a kutya nyakára és a vízbe lökte... hogy bemerüljön.

A kötélen azonban gyöngye volt, elszakadt, a szegény állat felbukkant kétségbeesett erőmegfeszítéssel úszva a csónak felé.

A rossz szívű úr a kormánylapáttal, amint a csónakhoz közeledett, ismét visszalökte a hullámokba.

De az eb szívoosan újra és újra visszanyerte erejét, eszméletét, bizalmát és a csónakhoz tartott, mire az úr végre megbosszankodván felállott trón... akarom mondani ladikjában, s az evezőlapáttal, hogy egyszerre megsemmisítse, fejére sújtott.

A csapás oly súlyos volt s oly ügyetlen, hogy a csónak is elbillent, ő is elvesztette az egyensúlyt s a vízbe bukkott...

A hű eb nézte kissé, ... azután utána úszott és kivoncolta félig alélta a partra...

Ha Tisza úr nagyon elunja magát a hosszú téli estéken, melyeknek nagy részét persze Bécsben fogja tölteni, elmondhatná ezt az igénytelen mesét... ottani barátainak...

Talán megértenék!...

*

Ma egy kopott jegyzőkönyvet, notizt, talált az utcán egy ismerősünk, melynek nyitott lapján a következő, írónnal tett elmosódott jegyzetek olvashatók, mindenből azt gyaníttatva a

hogy az elvesztett jegyzék gazdája valamely ügyes rendőri hivatalnok lehetett s kutatásait jegyezte fel.

De lássuk a titkos jegyzeteket.

»... ma is ott beszélgetett a K... kávéházban három lengyellel... titkosan suttogtak; szőke, cilinderes és minden esetre gyanús ember. Csak tudhatnám kicsoda. Azzal váltak el, hogy: »Erdélyben hadaink közt találkozunk.«

Elmondtam Thaisznak. Thaisz azt mondta: »ne ostobáskodjam.«

... Ma megint láttam emberemet. Bőröndöt vitt kezében, s valami kisebb tárgyat a »Közvélemény« című lapba burkolva. Utána menten az indóházba, hol a kávéházbeli lengyelek már vártak rá, hogy elbúcsúzhassanak tőle.

— Mikor fogsz értesíteni? — kérdeék az én távozó gyanús emberemtől.

— Talán már holnap — felelte ő.

— Hol?

— *A lapok távirati rovatában* — suttogá halkan.

Elmondtam Thaisznak. Thaisz azt mondta: »ne ostobáskodjam.«

Figyelemmel kísérem a lapok táviratait. S íme... ma azt olvasom, hogy Erdélyben fölkelés szervezetett a törökök részére, lengyelek is közreműködnek benne.

Elmondtam Thaisznak. Thaisz azt mondta, hogy: »*vejnje, no.*«

272. sz., október 2.

Csak nem fajult el még a székely vér! — mindenik csöppje drága gyöngyöt ér...

Kár is lenne azt a vért elpazarolni. Szinte megijedtünk, mikor híre támadt, hogy székely-török légió alakult.

Vakmerőség még gondolatnak is, hogy egy elszánt maroknyi népcsoport idegen ellenséges országon vágja magát keresztül, — s úgy jusson el millió veszély után karddal kezében — testvérei védelmére.

Mesének, legendának is sok, hát még valóságnak!

És a jó székelység, hiszem, megtette volna azt, ami kalandos agyakban született képzelet játéka. . .

Még a lehetetlenség is — szegett szárnyakkal jár a székelyek előtt.

De az veszedelem lett volna, ha könnyelműen olyan merényletbe ereszkedtek volna, melynek a kimenetele csakis szomorú lehetne, s azon felül kompromittálna bennünket is.

Jó, hogy útját állta a *magas gondviselés*, a dicső államhatalom, mely soha még olcsóbban nem jutott fegyverekhez, mint most az elkobzásnál.

De még egy olcsó tapasztalásra és tanulásra is tehetett volna szert, ha ugyan a mi gondviselésünkre ragadna ilyesmi. . .

Megtanulhatta volna azt, hogy a nemzetek érzelmeivel könnyelmű tréfát űzni nem szabad. Mert tűz az, melyet ha föl-kavar a szél, emésztő lángban csapkod szerte-szét, s előnti, elborítja épp azt, amit menteni kellett volna.

A tűzzel nem jó játszani. . .

Ámde a megdöbentő hatás csak pillanatokig tarthatott. . .

A sors most is azt akarta, hogy a kormány ne annyira *előrelátó*, mint inkább *nevetséges* legyen.

A kárpit leomlik s más kép tárul fel.

— — — — —
A jó székelyek nyugodtan szántanak-vetnek otthon; s legfeljebb a búbos kemence mellett szidják a *faggyúgyertya-evőket*.

Klapka- és a magyarságnak, bárhogy sietett is őket kompromittálni a félhivatalos sajtó — eszeágában sincs kétes értékű stikliket és háborúsdit szcenirozni. . .

Ha kell, egyszerre állunk talpra a muszka ellen az utolsó emberig — (még Tisza Kálmán is, ha igaz(?))

A magyar nép füle süket a rábeszélő szónak. Kalandorok politikai intriguáihoz rossz segítség, »angol pénz« csörgése nem harc-riadó zene az ő számára. . .

A lelkesedést nem ezekből a prózai dolgokból meríti, hanem a honszeretetből.

Csodálatos hódító érzelem; a levegő miazmáival szívja be. . . igen a levegőben van, meglep, egyszerre ragad el mindenkit, millió és millió szívben *ugyanazon egy gondolat támad*. . .

Gondolat, mely a szívhez van nőve, elválhatlanul. . .

Vigyázzanak a hatalmasak fent a kormánypolcon, nehogy szárnya keljen a gondolatnak. . . melyet elveszteni nem lehet, — mert a levegő se nem kobozható el, sem pedig nem kenye-rezhető le. . .

No, de hát térjünk arra, amit már elmondtunk, hogy a jó székelyek szépen szántanak-vetnek otthon. . .

S ezalatt Erdélyen keresztül csendesen szállítják a Martiny-puskákat az oláhok számára.

A »gondviselés« *aluszékony*, az oláh meg *furfangos*.

Magyar nevekre címezve mennek a szállítmányok Bécsből, így majd elaltatják a gyanút.

Vége Tiszának alkalmasint valamelyik komornyikja, valamelyik külföldi lapból értesül a dologról, s elmondja Tiszának. Tisza eleinte nem hiszi, azután amint fegyver-szállítmányokat is koboznak el — *nagy fölkelést fedez fel a székelyek közt*.

Az oláhok, képzelem, nevetetik Tisza urat.

És joggal is, mert hát mi volna akkor a világból, ha a fegyvercsempészek is olyan ügyetlenek volnának, mint a miniszterek?

Tisza úr alkalmasint a hangulatról ítelt ez ügyben: arról, amire nem látszik egyébkint súlyt fektetni. Miért nem vetette excellenciás szeméit a viszonyokra is?

Miből telnék a szegény székelyeknek puskákra?

Hiszen Széll kollegája megsúghatta volna neki: »hogy dehogy megy most a székely a muszka ellen; ott most az adót egzekválják. Minden lófőre egy finánc jut; márpedig olyan igénytelen vidéken a finánc is elég jó — muszkának.«

273. sz., október 3.

Helfy Ignác tegnap reggel *felkelt az ágyából*. Ezen *felkelés* után megevett egy tál makarónit, ami csak annyiban hasonlít a Krupp és Uchacius ágyúhoz, amennyiben már a meg-

boldogult Horn Ede is akként állította fel az ágyú elméletét: »legelőször is vegyünk egy lyukat és öntsük körül bronzsal« — hát a makaróni is egy tésztaival körülöntött lyuk.

Reggelizés után kísértált a Három-dob utcába, ahol ingyen sok verkli hangot hallhat. Ezen csendes polgári mulatság után hazament ebédelni. Ebéd után elszunnyadt kissé és arról álmodott, hogy az olasz idilli éghajlat alatt van s ott fügéket présel egy nagy hordóba, a fügék lassan-lassan pecsovics fejké idomulnak, s Tisza, Szontagh, s Wahrmann összelapított feje vicsorog feléje.

Ettől a kegyetlen merénylettől aztán annyira megijedt a szelíd Helfy, hogy fölébredt, s szíve még akkor is hangosan dobogott, s tagjai kocsonya gyanánt reszkettek az elkövetett barbárságtól.

Este felé felment a szélső-baloldali klubba, — de ott nagyon hangosan beszéltek, minélfogva korán hazament, megitta a teáját és elkezdte olvasni a Horváth Mihály történelméből a Rákóczi-korszakot. De csakhamar abba kellett hagynia. Nagyon erős, kimondhatlan erős dolgok azok . . . vértócsák, kardcsattogás, küzdő seregek . . . detronizált király . . . A hajszála is föllállott. . . Néhány lapot fordított előre. . . hát ott meg a Martinovics-összeesküvés . . . békók, hóhérok, vérpadok. . . Most már végképpen letette a könyvet s a bécsi esti lapokat kérte. Dühös interpellációk, mérges cikkek, ez az ő elementuma, — és ne tovább.

S íme amint olvasni kezdi a német lapokat, ott találja: *hogy Helfy Ignác rendezte az erdélyi székely fölkelést.*

»Maria Santa! — förmed rá inására. . . *hogy híznak engem?*«

»A teens urat? Hát Helfy Ignácnak.«

»Az lehetetlen!«

*

Andrássytól azt kérdezték nemrég egy albrecht szellemű körben, hogy *»miért olyan — ingerültek a magyarok?«*

Én nem tudom — szólt a nemes gróf —, annyi tény, hogy eleget beszéltetek nekik a *»három császár szövetségről«*.

A három császár szövetségnél is van azonban még kényelmetlenebb, melyhez képest még az erőszakolt házastársi viszony is rózsalánc: a romániai Károly szövetsége a — cárral.

A cár, a nagy Moloch a következő levelet intézte a megnyúlt képű Hohenzollernhez:

Kedves testvérem! Én most elmegyek innen, hazavisz a feleségem. Ezek az asszonyok, hehehe. . . Ez nagy hiány lesz dicső seregemben. E hiányt pótolni kell, mégpedig önnek kell pótolnia. *Még negyvenezer embert kell önnek kiállítania.*

Erre Károly részéről a következő válasz ment a cárhoz.

»Sire! Nem lehet. Nincs!«

Mire a cár a következőket sürgönyöz:

»*Muszáj. Válasz fizetve.*«

Karolu visszafelelt imígyen:

»*Engedelmeskedem. Összehívatom a kamarákat Bratianu-val.*«

A minden oroszok cárja ostobának találta e billet-doux tartalmát s nyomban Karoluhoz menesztett levelében dühösen ráförmedt.

»*Fivér! Éppenséggel rá van ön szorulva az ön kamaráira? A csizmáitól kérjen-e tanácsot a láb? Hehehe, ez a »láb« szó ez kapitális vicc tőlem. Ön megérdemli e gúnyt tőlem! Nevetséges az, amit ön tesz! Legalább már azt írja meg, mit szándékozik indítványozni a kamaráknak?* Sándor.«

Postafordultával a következő tartalmú levelet dobott a postaszekrénybe »Sándor cárnak« címezve a Hohenzollern Károlyék szolgáloja, akitől küldte:

»*Azt fogom a kamaráknak indítványozni, felség, hogy támasszanak fel, ha tudnak a halottainkból annyi ezeret, amennyire önnek szüksége van.*«

274. sz., október 4.

Ez oszt a komédia . . .

Ma a sors gondoskodott »Apróságok«-ról lapunk számára. Sajátságos megfoghatlan eset történt, melyből sem el nem veszünk, sem hozzá nem teszünk semmit.

Tegnap »Apróságunk«-ban említettük, hogy Helfy úr a bécsi lapokban az erdélyi székely-török légió szervezésbeni részvétellel van gyanúsítva; említettük, de csak tréfa alakjá-

han, mert először az egész székely-török légió véleményünk szerint nem egyéb, mint vagy ügyetlen, vagy rosszakaratú egyének légből kapott elmeszüleménye, s mert másodszer azt hittük, hogy ezen valószínűtlen hírnek csupán a bécsi lapok adhattak hitelt, kik Helfy egyéniségét nem ösmerik.

S íme, mi nem történt?

Helfy Ignácnak a Kisfaludy utcában levő házában tegnap este 6 órakor négy hordár jelent meg, kik közül az egyik így szólt a semmit sem gyanító háziúrhoz: »Mi mint hordárok vagyunk öltözve, de tulajdonképp titkos rendőrök vagyunk, s Thaisz Elek ónagysága azért küldött ide minket, hogy vizsgáljunk a képviselő úrra. Minélfogva fogjuk is tenni.«

Ezek után elhelyezkedtek a szobában.

Helfy nem tudta mire vélni a dolgot, kérdezte »miért? mi jogon?« sat.; írt a főkapitánynak, de attól nem kapott választ (pedig tud írni). Előtkérte a hordár urak igazolását, azok azután mutattak neki egy olyan tartalmú cédulát:

Kisfaludy utca 14. sz.

Thaisz Elek.

Hiába mondta aztán Helfy úr, hogy ez nem elég igazolásnak, s hogy őt a képviselői immunitás védi ilyen eljárás ellen, ők arra egyszerűen vállat vontak s folyton szemmel tarták: ha a szobából kilépett, két hordár utánament, a másik kettő a házban maradt. Éjjelre sem feküdtek le. Helfy úr bort rendelt nekik, vígan iddógáltak, de azért folyton éber szemmel, hogy a házból senki ne távozhassék.

Az éji órákban az »Egyetértés« szerkesztőjéhez a következő sorokat meneszté:

Kedves Barátom!

Ma esti 6 órától fogva négy rendőr ül nálam, kiket állításuk szerint Thaisz Elek küldött oda azon utasítással, hogy nálam maradjanak.

Írtam neki, felvilágosítást kérve, de választ nem nyertem. Érdekes hír ugyebár alkotmányos országban?

Viszontlátásra ott ahol

barátod
Helfy.

Ma reggel, midőn Helfy a képviselőházba ment, mind a négy hordár nyomon követte, s mialatt a házba ment, a múzeum kerítéséhez húzódtak, hogy ott bevárják.

A házban villámhirtelen híre futott a szegény Helfy esetének s úgyszólván komikus hatást szült, mert annyira abszurdumnak látszik a föltevés, hogy józaneszű ember — (minőnek akár Thaisz, akár Tisza urat tartjuk) ilyen elrendelhetett volna, miszerint az egész »Helfy Ignác álma« címmel figurált volna, ha nincs ott a négy corpus delicti a kerítés előtt.

Az eset még egyszer rejtélyesebbé vált, midőn *Tisza* kijelenté, hogy sem ő, sem a főkapitány nem rendelte el a Helfy feletti felügyeletet, minek bizonyítékaul a négy hordár *azonnal rendeletet vett, hogy eltávozzanak, ami meg is történt.* Tisza úr, amint a házban feleletét befejezte, Helfyhez közeledett biztosítani őt, hogy a dologhoz semmi köze; e tété-à-tété alkalmával azonban egy olyan, bár alapjában apró esemény adta magát elő, mely igen *feltűnt* s mely sokféleképpen magyaráztatik. A miniszterelnök Helfy feléje nyújtott keze elől a maga excellenciás markát nadrágja zsebébe csúsztatva, feltűnően néhány lépést hátrált.

Hanem azért ez a »historia« — úgymond — nem az ő dolga.

De hát kié?

Az egész főváros azt kérdi kíváncsian, félig mosolyogva, félig megbotránkozva.

Mert még mindenki hiszi, hogy az igaz dolog csak tréfa.

Valóságnak nevetséges az egész hordárhistoria, tréfának pedig vastag. Annyira vastag, hogy csak Józsa Gyuritól telhetnek ki: *az pedig nem él.*

Azonfelül tán még báró Baldácsi van olyan tréfás úri ember, hogy megreszkírozná azt a mulatságot ebben a siralmas időben; *ha ő maga is* (mint az »Ellenőr« írja) *hasonlóan nem őriztetnék lakásán.*

A harmadik tréfás ember-, Beöthy Algernonról azonban már nem lehet fölteni: mert *ő sokallotta volna a négy hordárt.*

Még csak hozzávetőleg sem vagyunk képesek gyanítani, hogyan, miként, ki által történhetett mindez?

Tisza egyébiránt megígérte, hogy *nyomozni fogja*.

Amihez mentem hozzá is fogott azzal, hogy a *négy gazembert* (akik mindent elmondhattak volna) *elkergetteté ahelyett, hogy befogatta volna*.

275. sz., október 5.

Az örökkévalóság fájának, az időnek széthullatott forgácsai az események. Csak ritkán olyanok, hogy a mi »rova-tunkba« beilleszthetők legyenek. Nem mindennap esik Plevna, sem pedig Helfy rejtélyes színezetű megrézfálása.

Holnap különben úgyszó mint péntek, tehát bőjti nap, beszéljünk ennél fogva valamely olyan vallásos dologról, ami például Lonkayt — fogja delektálni.

Szász Károly... akarom mondani Hugo Viktor egy alkalmi költeményt készít a »pápa halálára«.

Vajon mit ír a nagy költő, aki megteremté a »Notre Dame-i toronyórt«, a »mély gúnyolódó«, aki azt mondta a pápáról hadviselő monarcha korában: »íme, nézvétek ez erőtlen aggastyánt, kinek egyik lába már a sírban van, azon búsul, hogy zuávjai csak öt embert bírnak legyilkolni fegyverekkel addig, míg az ellenfél tizedet.«

A költemény tartalma még eddig nem jutott nyilvánosságra. Hugo nem közli azt senkivel. Majd csak azon a napon, midőn a pápa a ravatalon lesz. S ez a nap már nincsen messze. A nagy látnok megérezte azt. S most már elmondhatjuk Bernáth Gazsival, hogy IX. Pius, ha az isten élteti, megéri azt a kitüntetést is, miszerint a világ legnagyobb költőjétől jelenik meg halálára óda, ha ugyan nem inkább *ódiüm*.

A látnokokban hinni kezdünk. Éppen midőn e sorokat írjuk, akad kezünkbe egy irat 1863-ból, melynek tartalma akkoriban bejárta az összes sajtót. Egy jóslat ez, melyet alkalmosságánál fogva egész terjedelmében közlünk:

Midőn II. Sándor cár 1862-ben birodalmában utazott, egy kis város tisztelgő népe között feltűnt neki egy közel nyolcvan éves fehér hajú és szakállú zsidó. Kérdezősködött, s azon választ nyéré, hogy az egy szent, egy jós.

A cár beszédbe ereszkedett vele, s megtudá, hogy az aggastyán valamikor mint Suwarow katonája küzdött a franciák ellen.

— Kaptál-e valaha sebet — kérdé.

— Az ellenségnek nincs felettem hatalma, az ágyúgolyó nem fogott, nem engedé óvó csodaszerem.

— És mi az?

— Hiába mondanám meg — felségednek úgysem használna; csak ha az úr angyalai akarnák, azok pedig csak azt akarják, amit az isten parancsol.

A cár mosolygott ez együgyűsége.

— Nos, jól van öreg: de még azt is mondják, hogy jós vagy. Mondd meg tehát nekem: *sokáig fogok-e uralkodni? Továbbá boldog leszek-e? S végül sikerülnek-e feltett terveim?*

E kérdésekre így felelt az agg:

»*Annyi ideig fogsz uralkodni, mint atyád, de boldogabbul mulsz ki, mint ő, mert bármennyi szerencsétlenség ér is életedben, véged nem lesz boldogtalan.*«

»Tovább l« mondá a cár nevetve.

»*Egy év alatt lángba borul birodalmad, s hiába fogsz erőlködni a tüzet eloltani, mígnem a béke olajfája alá menekülsz. Három király fog ostromolni, de ez nem lesz ártalmas, míg azonban a saját néped ellenedi harca rengeteg bajt fog okozni.*«

»Bolond beszéd. — Ha azt akarod, hogy higgyek, add jelét prófétai tehetségednek.«

»Jól van, felség, ha parancsolod. Tehát jelét adom. Egy óra múlva hírnök érkezik hozzád azon hírrel, hogy legkedvesebb embered ellen gyilkossági merénylet történt; de ne higgy az üzenetnek: a merénylet híre nem való, csak arra jó koholmány, hogy néped ellen felingereljen.«

A cár ott hagyá a jóst, s alig hogy lakására ért, már jött a sürgöny Varsóból, miszerint Wielopolszky élete ellen merénylet követtetett el, a nyomozások folyamatban vannak.

A cár megrendült, — s parancsolá, hogy bárhonnán a jóst előteremtsék, beszélni akar vele.

A cárnak azonban ez az akarata nem teljesült — mert a vén prófétát halva találták lakásán.

E jóslat első pontja teljesült. Bár teljesebben a többi kettő is. Bár halna meg rövid uralkodású atyjával hasonló korban, bár annál boldogabban a cár — minél előbb; vagy ha már él, hadd ütne ki mulattatására egy kis muszka revolúció odahaza.

Az elől aztán, kíváncsi vagyok, hogy hová vinné a felesége?

276. sz., október 6.

Si fecisti nega

A Helfy esete, most már mi is azt mondjuk, megdöbbenő. Eleinte tartózkodók voltunk, a tegnapelőtti »Apróságainkat« még azon szelíd kérdő észrevétellel zártuk be: *vajon ki a hibás?*

Ma már az a kérdés, *ki a bűnös?*

A miniszterelnök azt mondá ünnepélyesen az ország képvisellete előtt: »én nem; Thaisz sem.«

Thaisz úr személyesen jelenik meg Helfynél s szinte kijelenti: »én nem.«

És mégis Tisza és Thaisz követték el a vakmerő merényletet.

Borzasztó dolog, jól tudjuk, azt mondani, hogy egy államnak a miniszterelnöke *nem mond igazat*, — de nem tehetünk róla, — amicus Tisza, amicus Thaisz, hanem a legjobb barát a — logika. Tisza is, Thaisz is, nem hiába viseli azon folyóvíz nevét (mire az előbbi egyik legutóbbi beszédében maga is hivatkozik), mely majd csendesesen folydogál, majd sietve siklik el a cserjék között, majd görbén kanyarog a rónán, minélfogva könnyen megmagyarázható, hogy Tisza és Thaisz urak azon deákos princípiumhoz fordultak: *si fecisti nega!*

Tagadják erősen, esküdöznek, mint a vereshagyma, de olyan ügyetlenül, hogy már maga a mentegetésük kész beismerés.

Tisza, amint a képviselőházból hazaért, tegnapelőtt azonnal megüzente Thaisznak, hogy:

»Helyettem, kis virág,
Tégy vallomást!»

Thaisz ennek folytán elhíreszteltette, hogy nem az »Ald-
zsi« tréfája volt mégis . . . hanem úgy esett a dolog, hogy
egy külvárosi rendőrhivatalnok, aki alkalmasint ordóra szá-
mított, a saját szakállára akarta őriztetni Helfy urat.

— Hm! Meglehet! — mondtuk mi — de akkor, mit
keresett ott az a cédula a hordárok kezében a »Thaisz nevével
és a Kisfaludy utca 14. sz.« felirattal?

Thaisz úr csakugyan belátta, hogy a mese rosszul volt
kigondolva, s úgy védekezett, hogy a külvárosi rendőrhiva-
talokban is vannak az ő nevével aláírt blanketták.

— Igen — mondta a közvélemény —, de ha csak privát
passzióból és nem is a Helfy szállására behatolni, hanem
csak az utcán leendő kémkedésre fogadta fel az a külvárosi
rendőrhivatalnok a hordárokat, miért adta nekik ezt a blan-
kettát? Semmi szükség nem lehetett rá! S hogy merték azok
magokat, ha csakugyan hordárok voltak, hordár ruhába
átöltözött rendőröknek mondani Helfy előtt? Vagy miként
vehette magának a szabadságot azon rendőrhivatalnok,
hatáskörén kívül, a belvárosba is kiterjeszteni kémkedését,
miután az »Egyetértés« szerkesztősege, mely szinte őrizet alatt
állott, a belvárosban fekszik.

Thaisz úrnak be kellett látnia, hogy a forgalomba hozott
mese szörnyen ostoba, s csinált hirtelen egy másikat, . . .
egy jobbat, hitte ő; egy ostobábbat, tartjuk mi.

Beösmeri, hogy az egész egy kis tévedés, és ő okozta.
Hát bizony úgy történt, hogy razziát tartatott a Kisfaludy
utcában. A rendőrök azonban nem tudták, hogy merre van
a Kisfaludy utca, miután ennek az utcának előbb az volt a
neve, ami a közönség Thaisz úr hibái iránti érzelmeinek,
»Türedelem«.

Ő tehát (a kedves ártatlan!) így szólott a rendőrökhöz:

— »Nem tudják az utcát? Miféle ostobaság! Menjenek
oda, ahol Helfy úr lakik.«

Ő ezzel az utcát akarta jelezni, szegény, — de az ostoba
rendőrök tévesen fogták fel, — s elmentek az akasztófára-
valók a Helfy szállására, ittak és ott őrizték, mint a foglyot.
Még ma is ott volnának, ha a nyomozást megkezdeni ígérő

Tisza, hogy a nyomozás útjába ne álljanak, el nem kergetteti a múzeum kerítése mellől . . .

Erre a magyarázatra aztán — minden okos embernek azt kell mondani, hogy oskolákat végzett embertől, aki az intelligens osztályhoz számítja magát, nagyon naiv, s eszünkbe juttatja az egyszeri üldözött embert, aki hogy üldözői elől menekülhessék, egy tökinda mellé guggolt s annak egyik levelével takarta be arcát, az egész természetét künn hagyva, de azon áldott jóhiszemben, miszerint ha ő nem látja üldözőit, ezen logikánál fogva, azok sem láthatják őt.

Mi azonban látjuk Thaisz úr alakját a tökinda mellett.

Mialatt azonban Thaisz úr a pókhálóban mőködik, addig Tisza Kálmán sem pihen.

Félhivatalos ajkak fecsegik szerteszét, hogy Thaisz egyenesen az udvartól kapta volna megbízatását Helfy kikémlésére, — majd, midőn az nem talál sehol hitelt, egy új verzió eresztetik szélnek, hogy a közös kormány rendelte el belügy-miniszterünk tudtán kívül az eljárást. (Miért nem már a canterbury-i érsek?)

Egyszóval olyan ügyetlenül védelmezték magukat, hogy a hazugságok láncolata immár hurokká szorult össze a nyakukon.

Az arcpirító komédia zátonyon akadt.

A dolog egészen világos. Tisza Kálmán titkosrendőrökkel véteti körül szabad Magyarország polgárait. A spicli-korszak rémes napjai beköszöntöttek. Rabok vagyunk. S ez az ország eszerint egy nagy börtön.

Thaisz úr mentegetőzéseivel nem tudván kimászni a hírnárból, — visszamondta az üzenetet Tiszának:

»Helyettem, kis virág,
Tégy vallomást!«

Tisza bejelentette a mai ülésen, hogy *még ki nem gondolta a vallomás szövegét.*

Ráth Károly megint nyilatkozik . . .

A tegnapi lapok mint valami nagy eseményt tárgyalták (némelyik ritkítva), hogy a miniszterelnök úr hidegen méltóztatott fogadni a Ráth Károly vezetése alatti küldöttséget, mely öfelsége névnapja alkalmából fölkereste, sőt horribile dictu, — *még csak kezet sem szorított a polgármester úrral.*

Hát ez bizony nagy gorombaság, szomorú jele az időknek, s vastag mellőzése a Sasku Károly által a »Pesti művelt társalkodó«-ban előírt tanoknak. Hova lesz a világ, ha már magában a »Tisztelt Ház«-ban is, a jó öreg Zsedényi abbeli szavaira: *»Eltekintve attól, ha van-e a bizottság elnökét a háznak felelősségre vonni joga«* — ilyen udvariatlanul kiált közbe valaki: *»Hogy a fenébe ne lenne!«*

De mindez semmi! A finomság hanyatlása a miniszterelnök úr tegnapi modorával nyert szentesítést. Nagy, mély jelentőségű esemény az, egy olyan kezet meg nem szorítani, mint öméltóságáé, a Ráth úré. Tisza úr haragos volt. Az idők méhében nagy események vajúdnak . . .

Ma bizonyára az egész világ azon töri fejét, mi származhatik ezen tényből Európa jövődjő átalakítására?

De Ráth Károly úr maga csak azon törte a fejét, vajon miért haragszik öexcellenciája? Honnan e nem érdemelt csapás?

— *Azért, mert nem illumináltál* — világosíták fel a bánkódót részvételtjes barátai.

— Oh, nem, nem — mondá Ráth úr siránkozó hangon, hiszen az ő, egyedül az ő kedveért tettem.

— Akkor hát másutt van a baj. Alkalmasint barátodnak, testvérednek, nődnek vagy fiadnak, levelet írtál, s bizalmasan *eljárt benne a szájad* . . . Tudod, hogy most *»cabinet noir«* működik itt, s a leveleket Tisza úr felbontatja a postán.

— Csitt az isten szerelmeért . . . elfognak. Meghallja valaki . . . Spiclik hallgatóznak, az utca szögletén. Ösmerem Lexit. Aztán különben is, mélyen kell erről hallgatni, — mert az auktoritás mindenekelőtt.

De a dolog, mint fennebb mondtuk, nem maradt titokban, a lapok írtak felőle s »a nagy nyilatkozó«, amint olvasta, mélyen elpirult, — de csak egy percre . . .

A másik pillanatban már vígan sodorgatta meg hosszú bajszát s kiderült arccal dünnyögé:

— Sapristi! Megint egy pompás alkalom nyilatkozni!
És úgy cselekvék, amint mondá:

Ráth Károly úr a következőleg nyilatkozik ma, mégpedig külön kitüntetésből ez egyszer *magyar lapban*:

»A küldöttséget őexcellenciája olyképpen fogadta, amint általában hatósági küldöttségeket ily ünnepélyes alkalommal fogadni szokás. Az általam mondott beszédre meleg, *nyájas szavakban* azt méltóztatott válaszolni: „kedves kötelességemnek ösmerem a főváros legjobb kívánatait legott őfelsége tudomására juttatni . . .” *E meleg szavak* — így nyilatkozik Ráth úr tovább — magok is megcáfolják a hírlapok közleményeit stb.«

Mi nem tudjuk, melegek voltak-e a miniszter úr szavai, vagy sem, hanem azt biztosan állíthatjuk, hogy a főpolgármester úr nyilatkozatának szavai szinte melegek, már tudniillik a megsértett hiúság tüzetől, mely azokat a naivság bögréjében (ez kérem nem célzás a Ráth úr fejére, csupán ügyetlen hasonlat) nyilatkozattá forralta.

Aztán még különben sem rontják le azon állítást, *hogy Tisza nem szorított vele kezét*. Ez az, amiért ő szegyenkezik, ezt pedig sem a melegség, sem a nyájasság, sem égmosoly, sem napfény nem képes pótolni »a nem illumináló« Ráth úrnak.

Mert hát őneki ez a baja.

Nekünk pedig, többi embereknek, az a bajunk, nem hogy nem szorít, *de túlságosan is nagyon szorít a Tisza keze*.

A Ráth Károly múltkori bécsi és a mai nyilatkozata között egyébiránt az a különbség, hogy akkor azon latin mondattal kezdtük »Apróságainkat«, amivel most végézzük:

»*si tacuisses philosophus mansisses.*«

Nem jó ómen, hogy ez a polgármester úrra *elől-hátul ráillik*.

Mióta Jókai járt Berlinben Bismarck nagy plajbászának megnézésére, azóta sem fordult ott meg olyan kalandos ember, mint *Crispi úr*.

Sokat is beszélnek most felőle szerteszét az egész világon . . . még tán a »Csingér« című lap is erről vezércikkezik.

Crispi úr, az olasz parlament Ghyczyje, — ambícióira nézve, valóságos Ráth Károly, furfangosságra igazi Thaisz Elek, — megfordítva.

Crispi úr passzust vett, jegyet váltott a vasútra, és Berlinbe utazott, hogy ott Bismarckkal válthasson jegyet.

És Berlinben a Jókai-látta nagy plajbász meg van hegyezve, — hogy egészen új dolgokat jegyezzen a történelem könyvébe . . .

Három ágú árvaleányhaj volt a Sándor cár hetyke kalapjának bokrétája . . . három árva hajszál, amibe fogózkodott . . . három hajszál azon a kopasz főn, melynek belső rétegein az intriguák rengetege nő gombaszámra. Jézus Mária! Mekkora erdő az!

Ha azt tudná kikémleltetni Thaisz Lexi!

Donec eris felix multos numerabis amicos. Sándor cárnak pompás cimborája volt — kegyes Vilmos, és az ő jobb-lába Bismarck. Nem is a »jobb keze«, mert kegyes Vilmos kormányzati célja az ultramontán katolikusokat *letapodni*: s ahhoz láb kell. Ittak egymás egészségére, szorongatták egymás kezeit, és csókolóztak, — most azonban amint beköszöntött Sándor cárhoz is a »baghi barát« Plevna és Sipka szoros alakjában, — Bismarck herceg jónak látja úgy tenni, mint Tisza Ráth Károlykával, kezd egészen közönyös fizionómiát vágni, s a kezét hátradugja.

Bismarck herceg úgy tesz most az orosz barátsággal, mint a megtépett »krispin«-nel szokás, leveti, hogy újat húzzon fel helyébe, amelyik több meleget tart.

S az új krispin — *Crispi*.

Crispi úr bejárta Berlint, Gasteint, Párizst, s jellemző, hogy milyen különböző véralkatú egyénekkel társalgott, reggelizett és ivott bruderschaftot, — Gasteinban Bismarckkal, Párizsban — Gambettával.

Illetékes körökben beszélnek, hogy egy német—olasz szövetség létesülése volt a Crispi útjának célja. Mi itt is eben gubát cserélünk.

Az orosz, képzelem sírva, ríva nézi, hogy válik meg tőle a »vasember«. S ha van valami, ami nagy veszteségében vigasztalja, az nem egyéb, mint hogy maradt még egy hú barátja, aki elsiratja — Andrásy.

279. sz., október 9.

A Helfy-esetre még egyszer vissza kell térnünk.

A képviselőház mai ülésében felolvasták az állítólagosan megejtett vizsgálatról szóló jelentést.

Hát a négy hordár bizony úgy jutott Helfyhez, hogy először az egyik egy kocsmába tévedt s ott oly sokat bevett a földi jóból, hogy eszébe jutott Helfy úrhoz felmenni egy kis barátságos diskurzusra.

Azután jött a másik hordár, az nem találta barátját a kijelölt helyen, a Kisfaludy utcában, minélfogva megszállta őt az isteni ihlettség és mindentudás, egyenesen az is Helfyhez ment, hol kedves cimboráját, Béres Pistát fel fogja találni.

És lábait csakugyan a jószerencse vezette. Helfy úrnál vidám borozgatás sora járta az előszobában . . .

A másik két hordár is, csodálatos módon megszagolta azt az »úri állapotot«, s oda ténfergett.

Egyszóval nem vétke itt senki. Csak Helfy, aki lerészegíti a rendőri közegeket s ezáltal elvonja a rájuk bízott foglalkozástól.

A Helfy inasa ugyan másképp vallott, de hát annak a vallomása »nem gilt«, mert az is bűnrészes a rendőr-hordárok leitatásában, minélfogva az összes adatokból kitűnik, hogy a hatóság ártatlan.

Kaas Ivor azt mondta a jelentésre, hogy »hazugság«.

Mi is azt mondjuk, amit Kaas Ivor.

És az egész ház apraja-nagyja, mind jól tudja, hogy hazugság . . . de azért megszavazta a fölmentést a »nagymogulnak«. És nem pirult el senki . . . senki.

**Jaj az olyan országnak, hol ennyire sülyyedett az erkölos !
Tegyük le a tollat ! . . . itt már megtörténhetik minden.**

*

A jó kuttenbergiek Csehországban nagyon tréfás gyerekek s szeretnek incselkedni a magyarokkal, ahol csak szerethetnek. Még oly komoly testületekkel is, mint a főváros.

A főváros hivatalos nyelvül tudvalevöleg a magyart használja, ezen levelezik külföldi hatóságokkal is.

Nemrég egy magyar táviratot küldött azoknak valamely tudakozódása folytán Kuttenbergbe. Ezek azt meg is kapták, de ráírván, hogy *»ix ungarisch«* s új borítékba zárva, azon módon küldték vissza folyó hó 5-én a főpolgármesternek.

A boríték belső része azonban egy kapitális cseh viccre szolgáltatott alkalmat, mivel a kezeink közt lévő borító papír egy augusztusról szóló színlap: *»Rózsa Sándor velky toupernik uchersky.«* (Rózsa Sándor, vagyis a legnagyobb magyar tolvaj.)

Milyen szellemdús célzás !

Egy új alkalom ismét Ráth Károly úrnak nyilatkozni, milyen kedélyesen nyájás a kuttenbergi derék magisztrátus.

280. sz., október 10.

Az erdélyi »puccs« fölfújt híreivel annyira megijesztették Szathmáry Gyuriék a muszkát, hogy immár béke hírek kezdenek röpködni a levegőben.

Az »Ellenőr« ugyan azt mondja mai esti lapjában, hogy ennek az őszi idő az oka, mely évszak az Ellenőr szerint a békülékenység és engedelkenység évadja, ami kétségen kívül igen fontos felfedezés s új észlelet a természettudományok tág mezején.

Igaz, hogy a legyek (*musca*) ilyenkor csakugyan erejüket vesztve, elszédelegnek . . . de ha kevés is a kettő között a különbség, én mégis azt hiszem, a *muszkák* nem olyan idegesek és elöítéletesekek az őszi viszontagságaival szemben, mint a *muscák*. Ha valami sarkallja őket a békére, az alkalmasint

a nyári évad rekkenő forrósága, mely a Sipka-szorosban és Plevna alatt megizzasztotta.

Azok a verejtékcseppek igen meggyöngítették a karokat és inakat . . .

A béke legeslegesítő olajága nem valami szelíd galamb csőréből mosolyog, — hanem egy angol államférfi, *Northcote* úr szájából, ki a béke megkötését ajánlja a hadakozó feleknek, s így biztatja őket: anélkül köthetik meg a békét a jelen pillanatban a hadakozók, hogy ezzel *katonai hírnevüknek ártanak*.

Alkalmasint úgy érti *Northcote* úr, hogy a *jelenlegi hírnevüknek*.

Mivelhogy hát a muszkák ez idő szerinti katonai hírnevéről csak komikusan lehet szólni s annak ártani teljes lehetetlenség.

Így tehát bátran megköthetnék a békét az oroszok, ha a török azt nem mondaná: *»majd ha fagy«*, és ha különben is meg nem írta volna *Palásthy*, hogy a háború tavaszig folytatódni fog.

*

Ragályi Ferdinánd bátyánk ma a bagatell ügyek részletes tárgyalása alkalmával általánosságban akart felszólalni.

— Ferdi bácsi! — mondja a háta mögött ülő pajkos fiatal képviselő mindjárt az első szavaknál, kabátjánál fogva, lehúzni iparkodva az ülésére — *a maga órája nagyon késik*.

— Egy minutumot se, édes öcsém . . . — szól hátra, tovább folytatva »ékes orációját«.

— De bizony csak késik. *Egy hétnél is többet*. Egy hét előtt volt az *általános vita*.

*

Per associationem idearum, eszünkbe jut Ferdi bácsiról Patay István urambátyánk, kivel rettenetes dolog történt . . .

Megolvasta az újságból a Helfy esetét, — és megirigylé vala a mártíromság dicsőségét . . .

— Hm — mondá magában —, a dolog jól van kifundálva . . . A nyüstyt! Mért ne lehetnék egyszer én magam is diplomata, hogy essék bele valamennyibe a súly . . . Fundáljunk, kombináljunk csak, egy makulányit! . . .

Pista bátyánk addig kombinált hát, míg kifundálta a dolgot.

Behítta a kocsisát.

— Hallod-e, édes fiam. Volt-e már a kezekben pistoly?

— De volt ám — felelte a kocsis.

— El tudod-e sütni a ravaszt?

— De el ám, *nagyságos* uram.

— Ember vagy, fiam. Most ide hallgass. Egy nagy politikai misszióval bízlak meg. De azt mondom, el ne járjon a szád, beste lelke, mert különben . . .

Marci megígéri, hogy olyan hallgatag lesz, mint a bunda.

— Hát fiam, Marci — mond Pista bátyánk —, ma délebben, mikor a veres szobában fogok szundítani, menj le az utcára és lőj be a kék szoba ablakán, lehetőleg olyankor, mikor senki sem lát, aztán szaladj el.

— Igen ám, csak hogy a golyó betöri az ablaküveget és kárt okozhat a szobában.

— *Ne bánd, fiam! Majd behozza az, amennyivel kevesebbet kell költenünk a választáskor.*

És ennek a politikai misszióknak csakugyan fogamatja lett: ma már ezt olvassuk a »Debrecen« című lapban:

»Polgárok, vigyázzatok! Patay István ablakán szombaton belőttek. Merénylet történt. Azt kell hinnünk, hogy a jóérdemű embereket „rendszeresen” üldözik sat.«

És ez a hír most be fogja járni az összes sajtót, — még a Pista bácsi szubvencionált orgánusát, a »Borsszem Jankót« is.

281. sz., október 11.

Az annyiszor hangoztatott »semlegesség«-et, melynek megőrzése végett történnek most Erdélyben az elfogatások, úgy látszik az egész monarchiában csak Ráth Károly úr tiszteli, aki a szigorú semlegesség elvei folytán még illuminálni sem mert a törökök diadala alkalmával.

Andrássy úr, a bonmot-k híres embere azonban nem sokat törődik a semlegességgel, — bonmot-jaival a törökök, hivatalos intézkedéseivel pedig a muszkák felé hajlik.

Csak e napokban járta be a lapokat a bodros fejű államférfi újabb élőcének híre, hogy a *plevnai diadal olyan jó játék, amihez rossz arcot muszaj vágni.*

S íme, ma már biztos adatok fekszenek előttünk, hogy a *lemborg—cernovici* (tehát osztrák területen fekvő) vonalon egész nyilvánosan szállítják az *oroszkok számára* a hajóhadakhoz szükséges hengereket. Legutóbb pedig *Itzkányban*, szinte osztrák területen, az orosz hadjárathoz szükséges szereket szállító vagonok feletti felügyeletet egyszerűen oroszok vették át.

Az illető osztrák hivatalnok, ki eddig felügyelt a vagonokra, nehogy az alsóbbrendű közegek átkutassák, valószínűleg szinte olyan jámbor gondolkozású, a semlegességben hívó férfiú volt, mint a mi Ráth Károlyunk, s Bécsbe intézett kérdést, mitévő legyen ezen hallatlan esetben, midőn oroszok követelik tőle a vagonokat.

Csakhamar megjött a válasz. Andrássy mondta tollba valamelyik subalternusának:

»Legyen ön engedékeny. Engedje az orosz ügynök urakat tenni mindent, amit akarnak, és járjon a kedvükben.«

Mit aztán az osztrák hivatalnok úgy fogott fel, hogy átadta az oroszok rendelkezésére az itzkányi pályaudvar épületeit, s hogy a kedvükben járjon, mindenik számára rendelt naponkint egy-egy font faggyúgyertyát vacsorára.

A muszkák még mai napig is ott őrzik az orosz hadiszereket a mi pályaudvari épületeinkben s jóízűen falatoznak a gyertyáinkból.

Itthon pedig Tisza Kálmán még mindig erősen hangsúlyozza a »semlegességet«.

Mi mondhatjuk aztán, hogy *ez olyan rossz játék, amihez jó arcot kell vágnunk.*

282. sz., október 12.

A magyar ember rég nevezetes arról az oldaláról, hogy sok a pénze. Nem azért mondom ezt, hogy például az arany rente-ra most is általánosan szegényeknek hitt emberek tízhúszezer forintot írtak alá, — a nagy buzgóság miatt, mely

annyira megnevelte a honfiúi áldozatkészséget, hogy ha szegény Bernáth Gáspár bátyánkat mai napig élteti a gondviselés, ő is legalább harmincezer forinttal rukkolt volna ki aránylag. A járadékkölcsönbe fektette volna szegény öreg bátyánk azt a sok százezer forintra rúgó rézkrajcárt, amit a párizsi Rothschild cég, mikor otthon, Hajó utcai szállásán jóhiszeműleg aludt, a zsebébe lopott . . .

Sem nem azért mondom, hogy sok a magyarnak a pénze, amiért a kormány naponként hat forintjával fizeti a spiclivé devalvált hordárokat, hogy olyan emberekre vigyázzanak, kik teljes életükben nem követtek el hat forint áru politikai mozgást, nemhogy egy nap alatt . . .

Hanem azért sok a mi pénzünk, mert sok, túlságos sok az időnk, s ha az angoloknak hinnünk lehet, a sok idő sok pénz.

Különben Tisza úr demonstrálta ezt.

A kiegyezési törvénnyel kapcsolatos, és a vámtarifán alapuló törvényjavaslatokat, a szesz- és cukoradóról, tárgyalás alá veszi a ház. A miniszterelnök gyermekes idegességgel és makacssággal fejébe vette, hogy rögtön tárgyaltassanak, s célját érte a spárgán mozgó parlamenttel szemben.

De milyen célt? Igyekezzünk kisebb dióhéjba szorítani a dolgot.

— A szesz- és cukoradóról szóló javaslatokat nem tárgyalhatjuk, mert azok a vámtarifán alapulnak, s a vámtarifát még nem ismerjük — mondá az ellenzék.

— Micsoda? — kiáltott közbe a kálvinista pápa, a hajmeresztő logika nagymestere. — Két dolog lehetséges, vagy ösmerik, vagy nem ösmerik; ha ösmerik, akkor miért mondják, hogy nem ösmerik, s ha nem ösmerik, akkor miért írtak már róla az önök lapjai?

— Uram, — védekezik odább az ellenzék, — minek tárgyaljuk a kiegyezési javaslatokat addig, míg létre nem jó maga a kiegyezés? Mi fog akkor történni, ha a kiegyezés meghiúsul.

— Puff. — Ez esetben sem lesz semmi baj. *Elcsappjuk a papírkosárba.*

Ez a logika aztán lefegyverzett mindenkit, s mulatságos dolog tudni, hogy a magyar parlament csupán azért tanács-

kozik most a szesz- és cukoradóról, hogy *legyen valami idő-töltése*.

Igy van az, akinek sok az ideje . . . értem a parlamentet, mert Tiszának, hisszük, *már nem sok ideje van hátra*. Az ő csillaga: hanyatló csillag . . . s nem tudni, melyik percben hull le a boltozatról, hol olyan görbe utat futott meg . . .

Hát bizony talán okosan is teszi, ha nem csinál semmit.
Tőle ez a lehető leghazafiasabb!

A Plandamour híres kométájának is az volt a legnagyobb érdeme, hogy elfogyott, mielőtt veszedelmet okozhatott volna . . .

283. sz., október 13.

[.]

285. sz., október 15.

A magyar járadékkölcsön nem sikerült. A külföldi pénzpiacok nem látják olyan rózsaszínű szemüvegen keresztül az ország anyagi viszonyait, mint itthon a többség, melyet Széll úr úgy forgat az ujján, mintha gyűrű lenne . . .

Az is a . . . hamis, talmi aranygyűrű.

Széll úr igen restelli, hogy felsült a rente-tal. A nagyhangú frázisok, melyekre a budget vitáknál előre készült, most már semmivé foszlottak, mint a füst, mint a köd . . .

— De hát hogy lehet az — kiált fel Széll úr —, hogy a külföldiek kevesebbet írnak alá, mint a magyarok?

— Milyen kulcs szerint veszed, druzsám, ezt a kérdést? — kérdi a másik Kálmán.

— Űgy, hogy bennünket ott kellene, hogy jobban becsüljenek, ahol nem ösmernek.

— Igaz a. De én meg azon kulcs szerint magyarázom, hogy sehol sincs *annyi jó bolond*, mint itthon.

— Ejnye! Hát már te is *magadnak opponálsz?* A többséget szírod!

A »Dráma a tenger fenekén« című darabban az eredeti francia szövegben az egyik személy neve *Sartene*. Rákosi úr, ki híres arról a tulajdonságáról, hogy az idegen szavakat magyar kosztümbe erőszakolja be, s kiejtésük szerint írja ki, ez egyszer bizonyos esztetikai szempontból még tovább terjeszkedett s *Szartén* helyett *Czártén* került a színlapra.

Egy francia ismerősöm, kivel egymás mellett ültünk a nézőtéren, igen bosszankodott afelett, hogy az utálatos »cz« betűt Rákosi úr a nyelvükbe csempészte.

— Az egész francia nyelvben, higgye meg, uram, egyetlen »cz« betű sincs . . . *Egy volt a »Mecz«-ben, de azt is elvesztettük.*

*

Az »Egyetértés« újságolja, hogy a »Kelet Népe« szerkesztését a páratlanul komikus módon kimúlt »Ébredés« szerkesztője, Asbóth János veszi át. Fenntartással közöljük e hírt, mert nem akarjuk kompromittálni, már tudniillik nem az »Egyetértés«-t, hanem a »Kelet Népe«-t, jól tudván, hogy . . .

Krátky tövén költ a ruca.

*

Ha már itt vagyunk, az »Egyetértés«-nél, egyúttal citálunk egy másik irodalmi hírt mai számából, mely szerint Féval Páltól egy »Jezsuiták« című regény jelent meg, — minélfogva az »Egyetértés« ajánlja Pétery Károly hasonló című munkáját.

Szegény Barnum ! ha ezt megélhette volna !

286. sz., október 16.

Franciaországnak nagy napja van. — A választások megindultak. Mint a föl kavart tengernek arca, oly zajongó Párizs, az ország szíve. A hullámok, melyeket e nap ver, messze túlcsapnak Franciaország határain. Kit ne érdekelne, mi történik ott, honnan a nap szokott feljönni a világnak ?

És ott mostan igazán sötét van.

Az a seb, melyet az aljas Mac-Mahon önön kezével ejtett magán, hogy a harc elől elmenekülhessen, árnyékot vet most e nemzet jövőjére.

Egy ilyen ember vissza nem retten semmitől . . . Minden azt mutatja, hogy a köztársaságnak e héten adatik meg a halálos döfés . . .

A kés már meg van köszörülve, s a gyilkos kezek felgyürkőzve állanak a marsall rendelkezésére.

De még nincs vége minden reménynek. A francia nemzetben van egy csodálatos ösztön, mellyel megéri a veszedelmeket, s a földre gyűrve, mikor már azt hinné mindenki, hogy elbukott, hogy alig liheg — villámhirtelen fölvetí karjait, s lerázva magáról ellenségeit, egy lábdobbanásával leteperi, s diadalszava, mint a menydörgés, felrázza a tőle tanuló világot!

Legutolsó tapasztalataink e mindent megtisztító vihar előszelét jelentik.

Decazes herceg, ki mellett százezreket költött a kormány, Libourneban megbukott.

Legyen ez az első szög ahhoz a koporsóhoz, melybe Mac-Mahont temeti — a legszentebb jog, a népek érzelme.

*

Érdekes históriája

annak, hogy miként történt I. Ferenc József uralkodása alatt a magyar nemzet inváziója nagy Oláhországba a »Pester Lloyd« bucaresti távirata nyomán szabadon lefordítva.

A baja-arámai bíró múlt hét csütörtökön összeveszett a feleségével. Ő ugyanis azt állította, hogy a közelgő örvendetes családi esemény eredménye ikrek leendnek, — mire a menyecske dühbe jött s úgy vágta arcon, hogy még három óra múlva is szikrázott tőle a szeme s ötvenszeresen látta képzeletében az ikreket.

A szegény baja-arámai bíró ezen közte s neje közt támadt keleti kérdés miatt felette elbúsulva világgá szaladt, s még most is futna, ha meg nem állott volna. Ott azon a helyen pedig, ahol megállott, véletlenül egy kocsmá volt.

Betért. Szomjas volt, tehát ivott; mivel pedig nagyon szomjas volt, tehát nagyon sokat ivott. Agya megzavarodott, midőn végre otthagya a léleküdtő helyet, nem csoda tehát, hogy eltéveszté az irányt, s ahelyett hogy a portájára tartana, a faluból kifelé indult.

A falu végén határőrök hányták el a havat. Volt vagy kilenc, s valami fényes fegyverféle villogott kezökben a sötét éjben.

— Huh! — kiáltá az arámai bíró gazda — ez, ha nem ásó, hát legalábbis szekerce, bárd, aminővel a barbár magyarok hadakoznak.

— Majka precesta Pál! A magyarok betörték.

Rögtön visszaszaladt a kocsmába, s még egy icce pálinkát és egy fél verdung tintát kért. Ezeknek segélyével aztán így írt a turnu-szeverini alpraefektnek:

Praefekt úr!

Sok magyar mutatkozik a határon, fénylő fegyverzetben. Mire e sorokat elküldöm, már a faluban lesznek, s én is, és valamennyien valszíniűleg hullák. Csak az vigasztal, hogy a feleségem is.

Gligor, bíró

Az alpraefekt ijedten ugrott fel éjjel ágyából, midőn e levéllel fölverték, s az írnokat kiáltá.

Az írno megjelent, s előljáró beszédképpen, hogy a nagy veszedelmet illusztrálja, egy nagyot rúgott rajta.

— Írjon ön rögtön jelentést nevemben a főpraefektnek, hogy a magyarok beütöttek Oláhországba, nőket, gyermekeket, aggokat, s mindent, ami útjokba akadt, elpusztítván, most körülbelül . . . Hány óra?

— Éjfél után . . .

— Mostan . . . mostan . . . lássuk csak! Azóta már Baja-Aramát fölégették, s reggelre körülbelül itt lesznek. Az az ostoba bíró ki nem teszi a számukat. Írjon egy kerek summát, barátom . . . Tegyen oda példának okáért hét ezer embert . . .

Az írno megírta a jelentést, az alpraefekt aláírta s küldte a főpraefektnek.

A főpraefekt, aki hír szerint bátor katona, összecsapta ijedten a kezeit és elájult.

Ez története főbb mozzanataiban a magyarok betörésének Oláhországba.

Egy nagy tanulság azonban mégis maradt e fontos hadjáratból az utóvilágra: az oláh igazságszolgáltatás példája.

Az egésznek a levét ugyanis a főpraefekt úr issza meg: mert hivatalából letéttetik s emlékül a következő verset kapja:

Sous le pied d'un rocher
J'ai vu l'ombre d'un cocher,
Qui avec l'ombre d'une brosse
Frottait l'ombre d'une carrosse.

(Egy szikla lábánál
Láttam egy kocsis árnyékát,
Ki egy kefe árnyékával
Dörzsölte egy kocsi árnyát.)

287. sz., október 17.

Tisza Kálmán álma

A petróleum-lámpa félig le volt eresztve . . . homályos fény derengett a miniszteri palota termében, a sok bécsi utazásban elcsigázott excellenciás tagok felmondták a szolgálatot, a magyar nemzet »jelenlegi gondviselése« behunyta szeméit, s elaludott. . .

Az álom istene gyűlöletes pillantást vetett rá, mintha irigyelné tőle az alvást, s hogy azt megzavarhassa, riasztó víziókat bocsátott reá.

Jekelfalussy ott ült a nagymogul ágya mellett és a legyeket kergette el a nagyméltóságú alvóról.

Ezen háládatos szakfoglalkozását váratlan siker koronázta . . . sokat megfogott, és egy üvegbe zárta, nem tudom, azért-e, hogy másnap mint korpus deliktiket a működéséről teendő jelentéséhez csatolja, vagy talán, hogy átadja a királyi ügyésznek kisütetni, ha nem részesek-e a »székely puccs«-ban . . .

Az álom istene eközben elszabadítja a víziókat. . .

Egy ördög ereszkedik le a magasból, óriás vasgolyókat tartva kezében, melyek ráereszkedve, egy sziklát is meglapítanak. . . Az ördög szédítő sebességgel kezdi dobálni az alvó miniszterelnök melléhez, rikácsoló hangon kiáltozva: *Ezek a bihari pontok.*

Tisza még csak oda sem hederít a víziónak; mélyebben hortyog, mint azelőtt, és a másik oldalára fordul.

Ekkor Teleki László véres árnya kél ki a sírból. . . Lassan lábujjhegyen lép a síkos padlón, odasuhan a hajdani elvbaráthoz, végigsimítja hideg halott ujját annak homlokán. . . és síri hangon, lágyan, rémesen kérdi: *»Te vagy az, Kálmán?«*

— Igen. Talán. . . Valószínűleg. . . Majd megkérdзем Andrásstól — felelé hörögve az alvó, és nem ébred fel, hanem a másik oldalára fordul.

Az álom istene dühbe jő, hogy nem bírja felébreszteni, egy iszonyú tableaut keres ki, a »Lelkiismeret« című mennyei cég lomtárából, s azt ereszti le borzalomnak. Iszonyú kép!

Egy szép, meztelenre vetkőzött hölgy fekszik zöld mezőben hármas hegy alatt, s testén undok piócák szívják a vért. . . A tündéarcú hölgy még él, de tehetetlen, oda van kötve egy démonarcú alakhoz, kiben az alvó saját magára ösmer. . . A démon alak egy kést tart kezében, s a tóduló piócáknak maga vág lékeket a patyolat testen, hogy annál kényelmesebben szívassák vérét. A tableau alatt ez a cím áll: *»A közgazdasági kiegyezés!«*

Irtóztató. De a miniszterelnök mégsem ébred fel. Lázasan hörög és a másik oldalára fordul.

— Tehát semmi sem képes felébreszteni ez érzéketlen embert! — kiált az álomisten (már persze szellemhangon, hogy Jekelfalussy ne hallja). — A legrettenetesebb még hátra van, megpróbálom ellene!

. . . Egy ittas kozák alakja gomolyodik ki a semmiből. . . égő csóvát tart a kezében, melyet az alvó miniszterelnök fejének visz, bevilágítva azt kísértetiesen, majd piszkos markával felrángatja: *»Holla! cimborá! Gyere, no, gyűjtogatni, először ott, — azután itt — nálatok.«*

Tisza teste megrázkódik, gépileg motyogja: *»Majd megkérdзем Bécsben«,* de nem ébred fel, hanem a verejtéktől csurgó arcát a párnákba temeti.

Több oldala már nincs, amire forduljon!

Az »áalom«-isten belátja, hogy hiába pazarolja fortélyait. Visszaküldi a víziókat a »Lelkiismeret« című cégnek azzal az üzenettel, hogy Tisza úrra nem tesznek hatást a — portékái. Majd maga is szép szelíden megvonul egy szögletben, lemondva a haszontalan erőlködésről.

Eközben Lauka Guszti bácsi lép be a miniszteri szalonba s átadja Jekelfalussynak az átvizsgált lapokat, hogy a *kiveresceruzázott* helyekre figyelmeztesse őt s általa a kegyelmes urat.

— Mi van a lapokban, Guszti? — kérde Jekelfalussy suttogva, nehogy a nagy urat felébressze.

— Kevés spanyol dolog — felelé Guszti sóhajtva. — A Guadalquivir partjai csendesek . . . fájdalom, nagyon csendesek . . .

— Hát urunkról, őexcellenciája a miniszterelnök úrról, mit írnak a lapok?

— Dicsérik, uram. . . a fizetésökhöz képest. . .

— Hát az »idegenek«?

— Nos, ezek sem írnak valami különös fontosat — felelé Guszti bácsi halkán —, kivéven a »*Budapesti Napilap*«-ot.

— Hát az mit ír?

Guszti bácsi a Jekelfalussy füléhez hajlik.

— Azt, hogy *Tisza le fog mondani*.

— Ézer villám! — kiált fel a miniszterelnök, hirtelen fölrijedve álmából. — Ki mondta azt? Lemondani, én? Soha, soha. . .

—*ih.*

289. sz., október 19.

Kossuth, Petőfi és . . .

Gyulai ismét megindult bogarászni a literatúra tarlójára. Elméjén koronkint bizonyos viszkető pattanások támadnak, melyeket ki kell nyomkodnia: *Feltűnőt mondani, mindenáron feltűnőt*. . . Jókaiba belekötött egy adomájáért. Persze nem ment vele semmire. Kivált Jókaival szemben nem, ki nem szokott adósa maradni senkinek.

Ismeretes az olvasóközönség előtt azon híres költemény, melyet sohasem fog olvasni — a »Romhányi«. A múlt évtizedben, midőn Gyulai úr, e soha el nem készülő mű első strófáin dolgozott, azt mondja egyszer Jókainak:

— Téged is behozlak, Móric embert a »Romhányimba«.

— Azt bizony nagyon jól teszed — mondja Jókai hirtelen —, *legalább megtudja onnan a világ, hogy én is éltem.*

(Ebben a költeményben fordul elő az is, hogy Görgey Arthúr milyen dicső hazafi, ami különben nem tartozik most ide lényegileg, csak mint *feltűnő* mondás.)

A legújabbban Gyulai Pál úr (kivel tudvalevőleg az törént, hogy királyi rendelet folytán lett doktorrá, mint ahogy egyszer Nógrád megyében főmérnöknek választották meg a marcali kirurgust) egyetemi előadásain arról a tárgyról értekezett, hogy Petőfi miért nem dicsőítette Kossuthot.

Gyulai úr e tárgyra vonatkozó megjegyzései tegnap, tegnapelőtt bejárták az összes sajtót, s szántszándékkal vártam egész e pillanatig, hogy az enyimnél tekintélyesebb toll fogja keresztültörölni azt a hamis tudományt, amit az egyetemen tanít.

Bizony nem tette senki, mert hát készpénznek kell venni amit Gyulai úr mond.

Nézzük, mit mond?

Elbeszéli, hogy Petőfi haragudott Kossuthra, s azért nem írt róla s nem dicsőítette soha. Haragudni pedig azért haragudott rá, mert Kossuth méltatlanul bánt vele. *Előszőr*, midőn 1844-ben Frankenburg az »*Életképek*«-et megindította, Kossuth, ki mint munkatárs engedte nevét a lapra kitéteni, azon ürügy alatt kérte azt később (midőn Petőfi is munkatársa lett) kihagyatni, *hogy olyan katonaszínészfélelember társaságában nem látja szívesen a nevét*, mi később a költő tudomására jutott.

Bizony nehéz elhinni, hogy Kossuth, aki akkoriban a demokrácia elvei mellett olyan hévvel és tüntetőleg küzdött, ilyen, egész lelkületével ellenkező, de még a legprimitívebb fölfogású embernek is szegyenére váló nyilatkozattal hagyatta volna ki nevét az »*Életképek*« címlapjáról.

De *tegyük fel*, ha ez igaz is, miként magyarázható meg viszont *Petőfi jelleméből*, hogy ezen halálos sértés dacára, 48-

ban, (mint Gyulai Pál úr mondja) dicsősége tetőpontján, mégis Kossuthhoz folyamodik pénzlelőlegért kiadandó költeményeire? amire Kossuth (említi fel Gy. úr *második* sértés gyanánt) nem válaszolt.

Bármily képtelenség is, *tegyük fel*, hogy ez is igaz, és hatoljunk bele Gyulai úr mélyebb célzataiba, ki Kossuthot kívánná megcsipkedni — tán azért, hogy azt is, mint Jókait, ő tegye halhatatlanná.

Mennyi naivság az érvekben! Milyen gyermekes aprólékosság! Kossuthnak kisebb gondja is nagyobb volt a viharos időszakban, mint versgyűjtemények kiadásával foglalkozni; s még ha nem is lett volna annyi elismeréssel a nagy költő iránt, mint amennyit az megérdemelt (éppen Gy. úr további fejtegetéséből tűnik ki azonban, hogy teljes elismeréssel volt), hibául róható-e ez fel azon években, midőn még íróhársainak egy része is hideg maradt működése iránt? Ráérhetett-e Kossuth egy háborgó ország élén figyelemmel kísérni a szépirodalmi lapok versezeteit is?

A harmadik sérelem (amint azt Gy. úr előadja) világosan mutatja, hogy sőt Kossuth nagyon is méltányolta Petőfit, mert őt és Egressyt bízta meg, az orosz invázió híre alkalmával, a lankadó lelkesedés felébresztésére; igen ám, csakhogy itt meg azt látja nagy sérelemnek a híres kritikus, hogy midőn már Petőfi éppen működni kezdett — Kossuth Szegedre utazott kabinetjével *anélkül, hogy Petőfinek csak egyetlen sort is írt volna.*

Eredeti gondolkozásra és különös ítélőtehetségre vall ezen állítás. Én ugyan még nem éltem abban az időben, mikor ez történt, de azért megsúghatom Gyulai úrnak, hogy e rémes napokban még a feleségétől is elfelejtett búcsúzni az ember, — nemhogy udvarias billet-doux-k váltására maradt volna ideje, hogy: *»Kedves Petőfi úr! Ne tessék már semmit sem csinálni, nem megyünk már mi semmire. Egyébiránt tisztelem a feleségét. Küldje meg a legújabb költeményeit sat.«* . . . ahogy ezt Gyulai úr az ő elméjében elképzeli.

De *tegyük fel*, hogy mindez igaz — mi szükség volt mégis a magyar nemzet rokonszenvébe, hol e két alak olyan magas piedestálon áll, meglehetősen *gyanús kézzel* belenyúlni s megzavarni azon harmóniát, mellyel e két nagy alakot az körülöleli?

Petőfi nem haragudott Kossuthra. Hiszen az ő elveinek dalnoka volt egész haláláig, s az ő elveiért halt meg. Egy zászló nyelét tartotta mind a kettő.

Nem Petőfi haragudott Kossuthra, — hanem Gyulai haragszik — *önmagára, ha valami komplementumot nem mondhat a kormánynak.*

Kossuthot megcibálni, az is kompliment — s ki-ki úgy komplimentírozik, ahogy tud.

Ez ennek az egyetemi előadásnak szomorú *morálja.*

M—th K—n.

290. sz., október 20.

Crispi, az olasz parlament elnöke, hosszas vándorlás után ideérkezett az »Adomák országá«-ba, mint Jókai találóan nevezte ezt a mi szegény, kedves hazánkat.

Két ismerőse már itt is volt, Óváry Lipót úr, kit otthonról, és Pulszky Ferenc úr, kit az »Üstökös« torzképeiből ismer.

Ezek lettek cicerone-jai.

Crispi úr ma reggel felkelvén, a Népszínházba kívánt jegyet váltani. Nem kapott. Minden hely el van foglalva, ami csak azon körülményben leli magyarázatát a rossz darabbal szemben, hogy *Kápolnai* nem játszik benne. Az egész nagy látványosságban az a legkedvesebb látvány, hogy *Kápolnai* nem látható.

— Ha a Népszínházba nem mehetek — mondja Crispi úr Pulszkyhoz bosszankodva —, melyik színházba menjünk. A legjobbba — a képviselőházba.

*

Odavezették Crispi urat a »főrendiek karzatá«-ra, s ő minden aprólékos dolog iránt kiváló érdekeltséget tanúsított.

— Ki az a rendkívül fáradt ember, aki most beszél?

— Signor Lukács — feleli Helfy, ki időközben olasz mivoltában prezentálta magát fent.

— Miről beszél, hogy olyan *savanyú* arccal hallgatja a ház?

— *A cukorról.*

(Egy fél óra múlva)

- Hát most miről szónokol az a másik úr?
- *A szeszről.*
- Si...si! Az a Patay lesz.
- Nem. Az a Ragályi.

*

(Széll Kálmán beszéde alatt)

- Ez itt a pénzügyminiszterünk — mutatja be Pulszky és fülig pirul.
- Čapisco... értem, signor... értem őt.
- Hogyan? Érti méltóságod, miről beszél... — vág közbe ijedten.
- Magától értetődik — *a téarul.*

*

(A háznagyi irodában)

- Kicsoda az a jó külsejű úr? — kérdi Crispi úr Kovács Lászlót, Puskásra célozva.
- Ez a titkárom.
- Az ördögbe is, én *a miniszterelnöknek néztem.*
- Csitt! Megneheztel...
- Kicsoda? A miniszterelnök?
- Ej, dehogy! A titkárom.

291. sz., október 21.

Ghyczy Kálmán ma nyilatkozatot tesz közzé, hogy Crispi úr látogatta meg őt először és csak azután ő Crispi, nem pedig ellenkezőleg, amint néhány lap írta.

Mikor ezt Ráth Károly főpolgármester, a »nagy nyilatkozó« ma az estilapokban megolvasta, fejét csóválta s így szólott ahhoz a »Budapesti Hirnök« által említett kis unokájához, ki őt »*nagy mester*«-nek nevezte:

- No, már ebben a dologban én sem nyilatkoztam volna.

És ez csakugyan hiba is volt. A vendégszeretet hazájában nagyon furcsán veszi ki magát ilyen vastag udvariatlanság. Azon netalán fölmerülhető vád *elhárítására* pedig, mely Ghyczy nevét fontos politikai tervek kezdeményezésével hozhatná kapcsolatba, bizony nem volt szüksége, mert az öregúrról az egész világ tudja, hogy önmagától még arra sem merné magát elhatározni, *milyen színű mellényt varasson a szabójával.*

293. sz., október 23.

A magyar időségi sajtó múltja tele van híres botlásokkal, melyek szeretetreméltón nyilatkoznak néha, s inkább komikusak mint bosszantók. Legtöbb a naivság rovására esik.

Ha valamikor ezeknek is akad megírójuk, az mint egy piramisnál áll meg az úgynevezett *»Greguss-nóta«*-nál.

Ez pedig, ha Greguss csinálta is, nem valami állatmese, sem pedig, ha nótának híják is, nóta, hanem csak egy elhírhedt *»gixer«* megjelölő kereszt- és vezetékneve.

Mikor még Greguss a *»Pesti Napló«*-nál entrefilet-eket csinált, született vala az ő elméjében egy igen érdekes hír, melyet a *»Pesti Napló«*-tól átvett az összes sajtó: mikor végre a legutolsó apró lapba, a *»Gyors Postá«*-ba került, s a *»Gyors Posta«* a Greguss kezibe, a lelkiismeretes hírlapírónak nagyon megragadta figyelmét ez a meglepő újdonság, s betette azon módon a *»Pesti Napló«*-ba, azon megjegyzéssel, hogy: *»a »Gyors Postá«-ban olvassuk e meglepő hírt.«*

Még ennél is különb azonban az *»Asbóth-nóta«*. Csodálatos az, amennyi övele történik! No, de ezúttal csakis ezt mondjuk el.

Cikket írt a *»Magyar Politiká«*-ba. A cikk, *akárhonnan vette*, kitűnő volt, s még a bécsi lapok is átvették. Legalább Asbóth onnan olvasta (persze nem a neve alatt) vagy egy hét múlva. Nem ösmert rá a gyermekére. Neki *könnyű* az!

Nem ösmert rá és megcáfolta, sikerülten és talpraesetten. . . *»hogy a bécsi lapok ilyen otrombaságot írnak sat.«* Csak a legvégén sült ki, hogy a mi derék Asbóthunk önmagával verekszik olyan nagyon. Ő maga bámult rajta legjobban,

pedig ő tudhatta leginkább, »mi« rövidíti meg olyan nagyon az emlékezőtehetségét.

Ez volt az »Asbóth-nóta«.

E két történelmi baklövés mellé sorakozik számos kisebb, mint a »Kelet Népe« azon érdekes esete, midőn a »tegnapi« saját híreit a »holnapi« számba nyírta bele; azon minden képzeletet meghaladó gyorsaság, mellyel az »Ellenőr« ma délután négy órakor írja meg a ma délután hét órakor kezdődő várszínházi előadásról a hiteles tudósítást. Igaz, hogy aztán a nagy gyorsaságban azt se tudhatja a működőkről, fiú-e vagy leány egyik-másik; aminthogy például Feleki — *a saját feleségévé avanzsírozott* a kritikában.

Hát bizony mind együttjár ez ezzel a foglalkozással . . .

Hanem rosszabb az annál, mikor valakinek úgy eljár a nyelve, mint ma a »Hon«-nak.

A »Hon«, a mindentudó »Hon« előadta a Crispi úr politikáját. Olvasott az ő teleszkópiumán keresztül az utazó olasz szívének titkos redőiben. Hát biz oda nagyon szép dolgok vannak beírva!

Sem többet, sem kevesebbet nem akar »aszongya« Crispi, mint hogy a *török birodalom romboltassék szét s szláv államok váljanak belőle.*

Erre aztán másnap ugyanez a »Hon« azt mondja, hogy Crispi s Andrássy közt pourparler volt s *Crispi a legnagyobb meglepéssel távozott.*

Mit jelent ez?

Egy kormánylaptól nagy tévedés ilyen vastagon kompromittálni öccellenciáját, Andrássy grófot.

Már ilyen öreg hiba talán még Asbóth Jánoson sem történt sohasem.

A kulisszák mögül

Múltkor történt, hogy Széll Kálmán pénzügyminiszterünk fejét nagy komorság szállotta meg, részint a rente sikeretlensége, részint egyéb kalamitások miatt.

— Hogy is lehet az, hogy ez a rente (kimondva *rant*) nem sikerült? . . . Pedig olyan szépen volt kikombinálva.

— Hja, barátom— mondja Tisza Kálmán —, rossz a neve; attól félték az atyafiak, hogy a *rant berántja*. Aztán különben is szomorú múltja van nálunk az államkölcsonöknök, amiket sohasem szoktak visszaadni. Emlékezel még a kényszerkölcsonre?

— Hogyne — mondja Széll sóhajtva. — Magamnak is benn úszik néhány forintom, amit illo tempore az államkasszának kölcsönöztem.

— Feneketlen örvény az, barátom, millió lyuka van annak. . .

— Érzem. . . tapasztalom -- mondja Széll fázós hangon. — Előre is borzadok, hogy azon megnyugtató budgetbeszédok után, melyeket tartottam, miként fogok egy napon a nemzet elé állni, hogy íme biztosítottalak benneteket, hogy ennyi és ilyen áldozatokkal ki foglak rántani a bajból, helyrehozom a zilált pénzügyeket, s most, nemhogy ezt tettem volna, hanem minden kevés, a takaró egyre szűkebb. . .

Tisza közbenevetett.

— Lári-fári! Te semmit sem tanultál attól a Menyustól. Kálmán! Kálmán! . . te rossz szemfényvesztő. . . rossz pénzügyminiszter vagy.

— Jogosult szemrehányás. . . de hát te is mit tehetnél, majd akkor. . . és az az »akkor« nagyon, nagyon közel van.

— Csigavér! Azt tenném, amit az egyszeri női szabó. . .

— Mit tett az a szerencsétlen?

— Azt cselekedte biz ő, hogy selyemruha-varrással bízták meg őt is, minthogy azonban a szövetsből per clincum clancum, itt is, ott is elkallódott egy darab, a ruha, melyről különben mértéket vett fel, igen szűknek ütött ki s be nem takarta az illető hölgy testét, kivált *elől* . . .

— Ühüm! Értem, aminthogy majd az én pénzkészletem sem lesz elég az államköltségek fedezésére. Nos, mi történt a szabóval?

— Az, hogy még neki állott feljebb. *Nem ő vette fel* — azt mondja — *rosszul a mértéket, hanem a nő bájai nevedtek meg azóta*. Tessék kiküldeni szakértő bizottságot.

— Ejnye, Kálmán! Mondasz valamit!

Életkép

Az egyetem ambitusán gyakran lehet látni, mert ötvenével jár ott. Kabátja poros, csizmája pirul afölött, hogy immár három hónapja nem látott keféét. Buzogány-tüskés haján pörge kalap libeg, lebillenve a szemre. A szem szikrát hány. Ha kémiai elemzés alá lehetne fogni ezt a szikrát, bizonyára költői önrzet és rosszul sikerült kollokvium sülné ki belőle; mert ő bölcsész, és ami fő, író. Akár az egyik, akár a másik jogcímen hallgatja a »honárulás dalnokát«, Gyulai doktor urat is, kinek önönmagánál is nagyobb szekundaíró plajbásza van. Az amice nemigen jár azonban az előadásokra, minél fogva nem is tud semmit: és ennél fogva előre is remeg attól a rettenetes szekundaíró plajbásztól. Lehetetlen, hogy keresztülmenjen, hacsak valami »jószerencse« nem adódik. Aminthogy adódik is. Azok az imposztor újságírók odáig mennek, hogy a Gyulai Pál irodalomtörténeti nyomozásai ellenében odavetik tollukat a mély vágányú, gondal lerakott tudománysínekre, miken a jövődí civilizáció vagonjai fognak robogni. . . Ohó! kiált fel az »egyetem Bendeguzá« önmagához! Ebből te hasznot húzhatsz, fiú! Most vedd ki azt a tudományodat, ami nincs benned! Cáfold meg a Kossuth-védőket, s vedd pártfogásodba Gyulait! A »Pesti Napló«-ban kiadják a »közön-ség köréből« s még tán a »Fővárosi Lapok«-ban is próbálhatsz szerencsét, olyankor, ha Vadnay nincs otthon. A tanári kebel hálája megsúgja a kéznek s a kéz a szekundaíró plajbásznak, hogy »emlékezzék«. . . Így lesz a Bendeguzból később Gyulai révén »doktor« annak tanuságául, hogy *ahány doktor, annyi-féleképpen — jut a diplomájához.*

*

Egy ferencvárosi választópolgártól vettük a következő sorokat, melyeket csak némi kihagyásokkal lehetett besoroznunk e rovatba:

Nemcsak a Teréz-, de a Ferencvárosban is most van búcsú. A Csernátony kilátásait búcsúztatjuk a kerületétől: vidám

énekszóval kísérik ki a kapun, melyen ezentúl nehezebb lesz neki bejutni, mint a bibliai tevének a tű fokán. Gúnyolólag volt említve néhány nap előtt a Liliom utcai »Sturm«, a »tizenkét apostol«, s ezek közt Besze János bátyánk, kinek egyedül adatott meg a természettől azon dicsőség, hogy »má-dártávlatból« nézheti az »ifjú fővárost«, s eszerint annak »Ferencváros« nevű részét is.

De hogy mindezekről szólhassunk, kezdjük a sajtón, ezen a gúnyos, szeszélyes szörnyetegen, mely egyre hangoztatja, hogy milyen átkos visszahatása lesz majdan azon közönyös-ségnek, mely a honpolgárok közt elharapózott a közügyek iránt, — s íme most, amint *Hets* Ödön vezérlete alatt néhány ember megmozdul, hogy kötelességét teljesítse, a sajtó az, amely siet, az egésznek nevetséges színezetet adni.

Tizenketten voltak, írta az »Ellenőr« gúnyosan. . . csak tizenketten . . .

Ez aztán a morál.

Hátha csak egyetlenegy lenne is, aki tudni kívánja, hű maradt-e képviselője a programjához, szabad-e azt azért kinevetni? Komikumot csinálni abból, hogy valaki a köteles-ségét teljesíti.

Ez a szomorú morál könnyen visszaeshetik a sajtóra. A polgári kötelesség teljesítésének elég jutalma az öntudat, s nem szorul a részrehajló sajtó dicséretére.

Mi csak azt üzenjük az »Ellenőr«-nek, hogy az nevet jól, aki utoljára nevet; — s azt Csernátynak, hogy az »Ellenőr« elég jó lehet arranézve, miszerint lehurrogassa a becsületes polgárok hazafias mozgalmát — de bármilyen nagy lepedő is, nem fed be akkora helyet mégsem, amiből ki lehetne hasítani egy választókerületet a — Csernátony számára.

Az a tizenkét apostol ezentúl is küzdeni fog az »álpróféta« ellen, ki a frigyládába, melyet választói rábízta, verklí instrumentumot tétetett és sírva-ríva csinálta a kormány mellett Petőfiből:

*Ma itten, holnap ottan,
Ez csak az élelmény. . .*

Most aztán, amint mi is más húrokat kezdünk pengetni, ő is Tóth Kálmánból keresget idézetet:

*Lemondani, lemondani,
Könnyű nektek azt mondani.*

Hanem hát a kérlelhetlen végzet... diktandó szerkeszti az eseményeket, s még a hatalmas »Ellenőr« is hiába bocsátkoznék vele polemiába.

A »Izenkét apostol« egy követője.

295. sz., október 25.

Hiába mondják, hogy a muszka fogékonytalan a civilizáció vívmányai iránt.

Már ő is érti az »utánvétel« szisztémáját.

A hadsereg intendanturája, mint a »Bud. Corr.« értesül, Bécsből és Budapestről negyvenezer darab »matracot« vásárolt, melyeket »utánvét« mellett Bukarestbe kell küldeni.

Örömet bocsátkoznánk e fontos katonai intézkedés beláthatlan következményeinek taglalásába, ha e tárgy nem volna oly kiválóan szaklapba illő, — minélfogva átengedjük a róla való elmélkedés jogát Balázs Sándornak, meginduló új közlönyébe, a »*Férjek Lapja*«-ba. (Lásd az irodalmi rovatot.)

*

Laikus politikusok egyébiránt azt mondják, hogy ez bizony nem jelent egyebet, mint azt, hogy a muszka *téli hadjáratra* készül. A szállongó béke hírek tehát hírlapi kacsák...

A Balkán melletti véres harc tovább foly... A mészárlások nem szűnnek meg... véres hó fog teremni az idén...

S ezekből a véres rózsákból a fehér havon nem fog szabadság kelni sehol.

Kétségbeejtő háború ez, melynek nem »béke« lesz a vége, hanem »bosszú«.

A lapok által elszórt béke hírek éppen oly kedvezőtlenül fogadtatnak Szentpétervárott, mint Konstantinápolyban.

Ott nem lenne elég téve a jelenleg kötendő béke által annak, amijök különben úgy sincs, a »hadi becsületnek«, s itt annak, amit ily hős harcok után méltán követelhetnek — a *létfenntartásnak*.

Ha Oroszország volna a törökök legnagyobb ellensége, még mindig diadallal kevélyen menekedhetnék meg a medve testébe vágott éles karmai közül.

Így csak meghalnia lehet kevélyen. . . ha csoda nem történik.

Mert egy nagyobb ellenfele van az oroszról.

Egy legyőzhetlen ellenfele a — *becstelenség*, mely az európai diplomácia kezét vezeti.

296. sz., október 26.

Ha az embernek annyi címe van is, mint bogdándi Sztupa György gyógyszerésznek, a vaskoronarend lovagjának, a fehértemplomi kerület országos képviselőjének, a nemzet szakácsnéjének sat. . . , még akkor is szomjúhozza az új titulusokat.

Legfényesebben mutatkozik ez a mánia — nem Posner Károly Lajos-, hanem tudvalevőleg Milán szerb fejedelmen, kit nem nemzete jóléte iránti gond csalogatott a török elleni hadjáratra, mert tudta, hogy az Abdul Hamidka — szárnya alul a Sándorka — szárnya alá kell kerülnie, ami sem több, sem kevesebb, mint eben gubát cserélni. Ami csalogatta, az a »királyi« cím volt. Emiatt aztán zálogba került a Dusan fringója, a felesége smukja, s megüzentetett a portának az achillesi harag, mely a buksi fejű »Králl« keblében dühöngött.

Hanem hát semmit sem könnyebb lehűteni, mint a vitézséget. Jó medicina az ilyen holdkóros nyavalya ellen a — *félhold*. Milán szilaj természete dicső ősei hajdani foglalkozásához idomult, *megjuhászodott*.

Milánból spekuláns lett.

Nathalie fejedelemasszony ráfőrmedt a fejedelmi fajnóra és megmondta neki, hogy ha künn nem lesznek a zálogok tavaszig, — akkor leforrázza.

Milánka tanulékony jó férj, meg van elégedve, ha a házi háborút képes legyőzni. Elég nagy hatáskör az neki. Aztán olyan édes otthon a gombolyagot tartani és a kis Dusánt elringatni. . . Csak ne rína-sírna annyit a kis akasztófávaló l. . .

A cár azonban nem így fogja fel a dolgot. Ő a vérben gázoló kéz, és szüksége van mindenik ujjára. Milán is egyik ujjá, mit ugyan tehetetlenné tett egy időre a görcs, de már azóta ismét mozdulhatnék. Levelet küld tehát, buzdító cári ígéretektől duzzadó levelet. Piros a pecsétje, finom a hajtása. Milán azonban nem törődik sem az ígéretekkal, sem a pecséttel, sem a hajtással, neki pénzeslevél kell. Minden Demosthenesnél szebben beszél az arany.

És a cár aranyat is küld, csak jöjjön már Milán a háborúba.

— Nem lehet — mondja Milán —, mert csak akkor lesz velünk a hadiszerencse, ha a Dusán kardját oldalamba köthetem; az pedig ott van a nagy zálogházban.

— No, hát nem bánom, váltsd ki. Itt van még negyven-ezer arany.

Mikor a kard már megvan, akkor ismét megy az üzenet.

— Mennék már én szívesen, de hitelezőim nem eresztenek.

— Nos, hát jól van, fizesd ki előbb minden adósságodat — így a cár —, küldöm hozzá a szükséges összeget. De meg ne csalj! Aztán siess!

— Mennék már én, felséges cár, de azon okoskodom, miből él addig itthon az én kis feleségem és a felséged kis keresztfiacskája, a Dusánow? Csak nem hagyhatom őket a novemberi *hurcolkodás* esélyeivel szemben, költség nélkül? És azon esetre is, ha én el találnék esni, csak illenék gondoskodni az özvegyemről.

— Vigyen el benneteket az ördög. Jól van, itt egy félmillió a feleséged számára. Mozogj, gyorsan!

— *Mennék én, — de a seregem nem akar jönni.* Pénz kellene nekik.

— Itt küldök. Oszd ki s jöjjetek!

Milán visszafelel:

— Most meg már éppen teljesen lehetetlen. A katonáknak küldött pénzt megtalálta mellényzsebemben a feleségem is elvette. Tudja felséged, milyenek az asszonyok.

— Itt küldök mást. Csak jöjj!

— *Dehogy mehetek, dehogy. . . A feleségem tőkéjének elhelyezésével vagyok sok időre elfoglalva.*

.. És Milán tovább is ringatja a kis Dusánt otthon, s nem vágyik sem a Sztupa, sem a Posner címeire. . . ha van valami gondolata, az legfeljebb arra szorítkozik, miként lehetne még »megpumpolni« a *fehér cárt*.

Egész Európa álmélkodik, hogy ilyen szépen *megjött az esze* . . .

*

Ma »Pál«, a szerkesztőségi szolgálta azzal nyitott be, hogy olvastam ám egy »Magyar Hírlap« nevű újságot?

— *Így árulja el, hogy »pálinkamérésben«* volt — jegyzi meg találólag valamelyikünk.

— Az aztán a lap. Annyira megírtak már ott mindent szögről-végről, ami ezen a gyarló világon megesett, hogy most már arról vagyon abban egy gyönyörű szép *cikköly*«, hogy »*Hol késnek a csókák?*«

— Hát hogy hol késnek?

— Hja, nagyon szépen van az ott elkrónikázva. Iszonyú »*ékö*« dolog az. Hogy hát ím minden eleven állat, aki itt szokott tartózkodni télire, visszagyütt már erre az istenadta szülőtte földjire, csak a csóka, varjú a nem jött meg. . . nem is gyün aszongya az idén. . .

— De hát miért, azt mondja már el, Pál?

— Hát csak azért, mert a csóka, varjú megérezte a muszka-halál szagát. Ott lakmározik mind Plevna és Jantra alatt az holtaknak az ő tetemein. . . Csakhogy ám nagyon ki van fundálva, nem bírom én azt úgy az én kurta eszemmel kicifrázni. Ehun ni, maga az újság, tessék megolvasni. . .

Fogom. Csakugyan benne a cikköly, hogy ott tanyáznak a mindent megszagoló csókák, hollók a Jantra alatt, »*de ha majd* (így ír a böcsületes újság odább) *a hófuvatagok elveszik a hollók- és csókáknak az ő keresetét, a hollók- és csókáknak rossz dolguk lesz, s majd eszébe jut mindeniknek a maga — hazája.* . .«

Eddig a cikköly. Szép és felette *találó* a — »Magyar Hírlap«-ra.

Éz »*ócsó*« újság hollói és csókái önmagukat szatírizálják.

Ezek is olyan vándormadarak. . . ma itten. . . holnap ottan. . . ahol temetkezés van. Tisza összegyűjtötte a hollókat

és csókákat a választások előtt közvéleményt csinálni. . . , ráeresztette őket. . . a publikumra. . . a levegő elég dögletes. . . tegyék még romlottabbá. Ha nincs elég hulla — tegyék azzá a — népakaratot. Mérgezzék meg a népet.

S az »olcsó« újságot tízezer ember járhatja. A szegény jámbor legyeknek *tetszik a légyvesztő papiros.*

. . . *De ha majd (hogy a légyvesztő papiros cikkölyéből idézzek) a hófúvatagok és a választási vihar megtisztítja a levegőt s elveszi a hollók- s csókáknak keresetét, a hollók- és csókáknak rossz dolgok lesz s majd eszébe jut mindeniknek a maga — hazája, melyet bolondítani, megmételyezni igyekezett a cikkölyeivel.*

297. sz., október 27.

A nemzeti génusz, a századok által megszentezett kölcsönös gyűlölség, nem bír veszíteni az erejéből. Ha egy-egy megrázóbb esemény, egy-egy kierőszakolt testvéri csók földre is gyúri egy időre e gyűlöletet, mint Anteus új erőt nyer az attól. . .

Nehéz a tüzet összepárosítani a vízzel. A víz felforr a tüztől, s a tűz elalszik a víztől. Régi dolgok, mik örökké újak maradnak.

Szomorú sógorság ez a mienk az osztrákkal, kivel most a közgazdasági kiegyezés van folyamatban.

Az egykori molnár is azt mondta, mikor a sógoráról volt szó:

— Ide fog jönni, örölni az én malmomba, s amilyen jó ember, fizet az nekem szívesen »*dupla vámot*« is.

Ugyanezen időben pedig így vélekedett az öröltető:

— Ez a molnár sógorom nekem: majd csak »*olcsóbban*« öröl, mint másnak.

Persze, hogy így aztán mikor kenyértörésre került a dolog, egyik sem lehetett megelégedve.

Innen származik az a megfoghatatlan dolog, hogy annak a fának nyesegetik odaátról az ágait, melynek az *árnyékában pihennek.*

Minélfogva fogy is lassanként az árnyék — pedig közelget az éjszaka.

Most a közgazdasági kiegyezésben beállott nehezítő, úgyszólván mindent meghiúsító körülmény felette nehezzé teszi a hivatalos és félhivatalos magyar lapok vezércikkíróinak feladatát, kiknek hivatalos kötelessége megszabja, hogy a kormány további útját egyengessék s amennyire lehet, dicsérik. . .

A hivatalos sajtó azonban találékony. . .

Van a kirakatokban egy kép. Hajlott korú delnőt ábrázol *lefekvés* előtt. Előtte kissé távolabb udvarlója térdel, ihletett arccal nézve, amint a hölgy bájait takaró ruhákat lassanként lehányja s egyetlen ingben áll ott, duzzadó kezeit kitarva. Majd egyik meztelen lábát ingerlőn felemeli egy karszékre, udvarlója felé nyújtva azt, hogy az a tyúkszemeket vágja ki.

A sajtó, vagy hová is beszélek. . . az udvarló megadással fog a munkához s hogy ilyenkor is eleget tegyen udvarló minőségének, olvadó pillantást vet a tyúkszemekre, s szíve érzelmeit a kép alatt látható, következő epedő felkiáltásban önti ki:

»Du haszt die schönsten Augen!«

Hát a hivatalos lapok is csak hadd udvaroljanak a kormánynak, hogy *»du haszt die schönsten Augen«*. Mi azért nagyon jól tudjuk, hogy ezekkel az ékes szemekkel lépkedni szokás, nem pedig kacsintani. Lépkedni pedig igen bajos, ha elbillen az ember lába alól az a vékony deszkapárkányzat, ami eddig *hid volt a Lajtán túlra*.

298. sz., október 28.

Egy igénytelen mesécske

Derék tudósunk-, Greguss Ágostnak, ama kis kutyácskája, melyről meséket szokott írni, igen lenézetté vált emiatt a többi fővárosi kutyák előtt, minélfogva búnak adta fejét és elbújdosott.

Amint megy-mendegél, találkozik egy kis csacsival. Az is igen búsan ballagott a poros országúton.

Megszólítja a kis csacsi a Greguss kutyácskáját.

— Mi bajod, kis kutya? Hová indultál?

— Nagy az én bánatom — mondja a kis eb —; adót vetettek rám ebben az országban, aztán még az újságokban is csúffá tesznek. Nem él itt már meg a kutya sem. Kibujdosom innen! Hát te, »nyulak anyja«, hová mégysz, mért búsulsz?

— Szerencsétlen vagyok — sóhajtott fel a csacsi. — Én sem bírok megélni. . .

— Hogyan? Te, akinek olyan széles atyafisága van a miniszteri büroókban? Ez hihetetlen!

— Éppen úgy, mint nálad — veté ellen a csacsi. — Hát neked nincs-e meg minden kvalifikációd hozzá, hogy húsos fazékhoz juthass Tisza alatt? *Tudod a farkadat csóválni.*

A két vándorló kölcsönösen felvilágosítván egymást, *karonfogva* visszatértek.

Tanulság:

Tisza kormánya alatt még az oktalan állatkák is *megokosodnak.*

Egy közönséges kínai történet

Az öreg Csing-Perc-El széles atyafisággal dicsekvék vala Kínában, melynek tagjai éppúgy, mint ő, bocskort viselének. Valának neki számos rizsföldjei Peking környékén, de ő mindazonáltal nem tartá elégnek osztályrészét az anyagiakból s így okoskodék:

— Vajha *szellemi javamból* is húzhatnék némi hasznot, mivelhogy szélesen elterjedt családom vagyom. És illik, hogy a mennyei birodalom minden bocskortviselő lakosa jól lakozzék.

Az ő szellemi javai pedig igen *parlagon hagyott* jószág valának, melyben nem termett meg sem a rizs, sem a kókusz, sem a tea, csak a dudva és zöldség. . .

Mindamellet ezen szellemi javak a rosszlelkű mandarinok által »kitűnőknak« mondatván, Csing-Perc-El megtétetett mandarinusnak, mely bírói tiszt örökké tartó, igen tiszteletreméltó és jövedelmező vala Kínában. A főmandarinok, kik a hivatalt neki adták, az országukban szokásos ősi hagyomány

szerint cselekvének, hogy »akinek az isten hivatalt ad, észt is ad neki hozzá«. Azonban az isten ez egyszer nem úgy cselekvék, amint a mandarinok gondolták. Csing-Perc-El igen hiányatos tagja volt a mandarinoknak, s alatta felette megfogytkozék az igazság istenasszonya a maga erkölcsiségének és józanságának mivoltában. Eddig csak vak volt, mostantól kezdve pedig siket és néma is lett. . . A mandarinok közül azonban találkoztak olyanok, kik belátván társuk gyarlóságait, őt érdemtelennek találták e hivatalra s úton-útfélen becsmérték.

Csing-Perc-El felette panaszkodék emiatt az őt pártfogoló főmandarinok előtt s így szóla az elégedetlen bírákról elmélkedve:

— Mi történjék, hogy beálljon a megelégedés?

Az egyik főmandarin közbevágott:

— Az igazság azt kívánná, hogy Csing-Perc-El atyánkfia hagyná el helyét, de minthogy nincs igazság, tehát az a teendő, hogy azon bírák hagyják el helyeiket, kik okosabbak az ő társuknál.

— Igen, de a bírákat csak az igazságügyet vezető főmandarin mozdíthatja, helyezheti el. . . — jegyzi meg egy másik főmandarin.

— Ennélfogva — mondja egy harmadik — legokosabb lesz, ha őt magát tesszük meg az igazságügyet vezető főmandarinnak. Ő leginkább képes kiválogatni a maga ellenségeit, hogy azokat lerázhassa.

— Igen, csakhogy a főmandarinság olyan hivatal, mely ideig-óráig való — ellenveté maga Csing-Perc-El. — Ha le talállok maradni a hivatalból, éhező gyermekeim 12 tál étel helyett csak 8 tál ételt ehetnének naponkint.

— Igaz — szólának áhítattal a rokon főmandarinok —, de gondoskodva lesz, hogy ez ne történjék. Midőn olyan emberekkel töltöd be már a főtörvényszéket, akikhez hozzá fogsz passzolni, s midőn a hajó már süllyedni fog, csak rajtad múlik, hogy ismét kinevezd magad bírászkodó mandarinnak. Mégpedig elnöknek. . . Aki rossz főmandarin tudott lenni, miért ne lehetne abból rossz bírászkodó mandarin is? A kinevezés a te kezében lesz — s hozzád legközelebb magad vagy.

A telhetetlen Csing-Perc-El még ehhez is szomorú ábrázatot vágván, így szólott:

— Erre magam is rájöttem volna. De más itt a bökkenő. Mint főmandarinnak tizenkétezer ezüstpénz lesz a fizetésem, mint bíraskodó mandarinnak meg aztán csupán kilencezer ezüstpénz. *Hova legyek e potom összeggel?*

A főmandarinok keblökre tévén kezöket, könnyezve vigasztalák:

— *Szenvedni fogsz a hazáért.*

Ez már nem mese, de csoda

A »Magyar Hirlap«-pal minduntalan történnek csodadolgok.

Az egyik cikkírója, akit látásból személyesen is ösmerünk s akit csak tegnapelőtt is alkalmunk volt látni az utcán, feltűnő szikár természetével, ma (október 27-iki számában) szóról szóra következőleg írja meg »*Sok vérnek kell még addig elfolyjni*« című vezércikkében egy sajtáságos, önmagán észrevett tünetet:

»*Az a csoda történt meg rajtam, hogy apányi ember létemre, elkezdtem anyának érezni magamat.*«

Azt láttuk, hogy e derék újság reményteljes állapotban van Tisza úr szimpátiái következtében — de ilyen eredményt, ilyen meglepetést sem a szikár, sem a kövér vezércikkíró úrtól nem vártunk volna.

Figyelmeztetjük a természeti tudományok művelőit és főleg a »*Magyar Hirlap*« gyámjait — ezen rendkívüli állapotra, melynek »üveg lábak« lehet a folytatása.

299. sz., október 29.

Az utolsó »adutt«

A muszka főhadiszálláson nagy volt a bosszankodás a Milán gyerek vásottsága miatt. Mintegy két nap előtt írtuk meg terjedelmesen, milyen álnok módon zsebelte ki a lurkó kegyteljes patrónusát, a felséges »fehér cárt«.

Egész neveltető komédia az!

A cár, úgy mondják, nagy haragra gerjedt és így szólott: Ki hitte volna, hogy ilyen »kozák«. . . »Baleknak« fogott. . . Engem, a minden oroszok cáriját! Tehát nincs, semmi de semmi eszköz hatalmamban, mellyel engedelmességre kényszeríthessem ez impertinens gyereket.

— Nincs, felség. . . — mondja Czerkavszky. — Nekem legalább nem jut eszembe sommi. Hanem talán kérdeztessük meg Gorcsakow hercegtől. A vén fickó ravasz, felség, nagyon ravasz. . . az még tán tudna valamit. . .

Ebből kifolyólag táviratoztak Gorcsakownak, az visszaírt azonnal:

»Azon már nem fog a világon semmi. Nem fél az már senkitől a felesége köténye mellett. Hacsak a világlátott Ignatieff nem tudna valami „csalhatatlan szert”.«

Nosza utána hát a kegyvesztett Ignatieffnek; azt meg is találják odahaza, fel s alá-járva a szobájában, amint folyton egy rögeszmével tépelődik, s keserűen dörmögi *»az ördögnek voltam adós egy gonosz úttal«*.

Benyit a cári küldött hozzá.

Szibériai hideg fut a tábornok tagjain végig; a cár küldötte majd mindig szomorú hírt hoz. Ignatieff nagyon jól tudja, hogyha még egyszer megutaztatják: *Szibéria lesz az útja*.

A küldött előadja a cár parancsát. Ignatieff megtörli Bécsben megfájult szemeit és látni kezdi az eseményeket világosan. .

— Mondd meg a minden oroszok cárijának, hogy diplomáciai utam alkalmával találkoztam egy magas barna emberrel, aki valamikor a *toptsideri parkban* nagyon furcsa komédiát rendezett, mely még igen élénk emlékében lehet a nagy Milos utódjának. A cár kerestesse meg ezt az embert és tartsa az udvaránál. Ennek az embernek Karagyorgyevics Péter a neve. Ha ez ott lesz a cár közelében, Milánnal egeret lehet fogatni.

A küldött elment, a cár szót fogadott s most Karagyorgyevics Péter bejáratos ember a gorni-studeni főhadiszálláson. . .

S Milán valószínűleg nemsokára mind visszaizzadja most azt az aranyat, amit azon ürügy alatt emelt el a cártól, hogy újra a csatasíkon lesz. . .

. . . Így kártyáznak a fejedelmek — emberekkel.

Philippovics altábornagyot, a határőrvidék új katonai parancsnokát igen szívesen fogadták a határőrvidékiek. Volt mindenféle ünnepélyesség, fáklyás zene, felirat-átnyújtás és *szerb-dikció*.

Az altábornagy úr, mint egy lap írja, igen megütözött a szerb beszéd fölött s így szólt:

— Nem szabad elzárkóznunk a *német kultúra* előtt, mert, uraim, hol állnának *önök és én*, ha nem sajátítottuk volna el a német tudományt.

Bizony nem tudom én, hol állnának a derék urak a német kultúra nélkül, — az az egy azonban kétségtelen, hogy most azon a ponton állanak, ahol azt szokás mondani az embernek: »jobb ha elülnek kendtek.«

*

[.]

A cár, mint Gorni-Studenén átutazott levelezőnk írja, még folyton búskomor s a szerbeket nem is szabad előtte említeni, mert akkor mindig haragra gerjed s ocsmány kifejezésekkel illeti őket.

A minap is egy ebéd alkalmával így kiáltott fel:

»*Azok a nyomorultak — kiket csak tévedésből nem teremtett az isten nyulaknak.*«

Ha akadna valami bátor ember a környezetében, elmondhatná őfelségének az egyszeri magyar paraszt esetét, kinek a felesége kukoricát lopott, s emiatt tíz virgácsra és fél napi kalodára ítélteték.

A jámbor férj rá hagyta magát szedni, hogy ő vállalja el a falusi kupaktanács által nevére diktált büntetést. Úgy is tett, kiállotta mind a virgácsot, mind a kalodát.

És az lőn az ő hitvesi hűségének jutalma, hogy valahányszor megharagudott rá Erzsók asszony, mindig szemére hányta:

— Takarodjék a szemem elől. . . *Nem ültem én kalodában, mint kend!* . . .

A szerbvel is megtörtént az a multság. Bizony kár az orosz cárnak rossz néven venni, hogy *nem csinálja másodszor*.

[.]

Az osztrák vasút új indóházának bejáratán levő érc-tábláról eleinte lemaradt a Tisza Kálmán neve s a tábla ilyenformán nézett ki:

I. FERENC JÓZSEF
őfelsége országlása alatt
PÉCHY TAMÁS
közlekedési és közmunka miniszter
idejében sat.

Tisza Kálmán emiatt méltó haragra gerjedt s megparancsolta, hogy ő is halhatatlanná tétessék a táblán, különben letépeti onnan hordárokkal Thaisz Lexi útján. Megrendelitetett tehát, hogy az ő nevét felvéssék, s fel is vették a Péchyé alá. Ez megint derogált neki, s meg lett súgva, hogy az ő neve illőbb helyre tétessék. Így lett aztán a táblán a következő felirat:

I. FERENC JÓZSEF és
TISZA KÁLMÁN
őfelsége országlása alatt.
Péchy Tamás sat.

Tisza megtekinté a táblát s azt jegyezte meg hosszú fontolgatás után, hogy ez mégis sok, egy kicsit lejjebb kell tenni egy sorral a nevét s eközben kegyteljesen mosolygott a vésnökre.

Tegnap aztán a megnyitáson post tot discrimina rerum már egészen rendben látta egy sorral lejjebb a királyénál s egy sorral föllebb a Péchy Tamásénál.

Így lett Tisza úr halhatatlan; és méltó joggal is; az ő neve kimaradhatlan arról az épületről, mely *Budapestet Béccsel köti össze*.

301. sz., október 31.

Falk Miksa tegnapi nagy hatást tett beszédében következőleg kezdett idézni:

— Azt mondja, uraim, a jeles francia nemzetgazdász *Móric*...

— *Pál?* — kiált közbe Simonyi Ernő.

— Nem, *Móric Bloch*. . . — igazítja helyre Falk hirtelen.

Ez intermezzo után tovább folytatja beszédét egész azon kifejezésig, hogy:

»*Már igen kérem, hogy ugyanazon lyukból egyszerre hideget is, meleget is lehessen fűjni. . .*«

— *És mégis Móric Pálról idéz* — dörmögi Simonyi mag elé merengve.

*

A szubvenciós »Magyar Hirlap« úgy definiálja a szabadságot: »*Mit mond erre aki gondolkozik?*« című mai cikkölyében.

»*Nagyobb szabadság már nem is képzelhető, mint amink nálunk van.* Hát mit nem szabad itt tenni? Mindent. Össze lehet gazemberezni akármely kormányférfit, nem kell hozzá még csak kurázsi sem, ott minden ember henceghet, ahol tudja, hogy a kutya sem ugatja meg. sat.»

Hát bizony azt mondja erre *aki gondolkozik*, hogy ahol az ilyen logikával bíró ember is szabadon jár, ott igazán nagy szabadság van.

302. sz., november 1.

Halottak napján

A hírlapírónak is vannak halottjai. . .

Sírok, melyeken nincs koszorú, melyek nem tudnak begyepesedni soha, hanem ott állnak némán, vádolón, mély repedésekkel engedve szűk benyílást a sötét üregekbe.

Hideg rögök, mik némán is beszélni tudnak és szavaikat megérti, akinek fájnak. . .

Emlékkövek, amiken nincs felirat. . . amikre nem vet fényt semmi mécs, amiket láthatlanná tesz a *hatalmasok által csinált mesterséges sötétség*. . .

Halottak, akik senkinek a szülöttjei és mégis mindenkinek a halottjai.

És mert mindenkinek a halottjai, tán éppen azért nem ünnepli ma senki, gyászoló nők és férfiak kinn járnak a temetőben és megszólják kedveseik porait. . . és azok a porszemek felelnek nekik. . .

Idebenn, az igazi nagy temetőben. . . csak a hírlapíró virraszt. . . az ő halottjai az eszmék között járnak. . .

Eszmék. . . remények. . . politikai programok! Megannyi sírkereszt.

. . . Itt egy magas domb, durva kőrakás, olyan nehéz sír, mintha csak arra volna számítva, hogy ki ne jöhessen alóla a feltámadás napján az, aki ott alussza álmát; kettős sír: az »Erkölcs« és »A politikai szemérem« fekszik alatta halva.

Ott egy mély gödör megásva, nyitott sír, mely még várja a maga halottját. . . ki most fekszik valahol a ravatalon: Talán »az önálló magyar bank« ez!

Amott egy harmadik sír. . . csupán garád. . . odalökték ki a benne nyugvót, ahova az *öngyilkosokat* szokás. . . megvetőn, hanyagul. A »nemzeti önértzet« dísztelen fekhelye az. . .

S hant hantot követ a szomorú mezőn, melynek »tejjelmézzel patakozó Kánaán« volt valaha a neve boldogabb időkben, most meg már a »Szahara kiélt sivatagja« is hízelgő nagyolás lesz. . .

Itt a remény fekszik, ott nagyszabású tervek hullái vegyülnek a megátkozott, erejéből kifosztott anyaföldre, mely már nem képes a lelkesedés gyökereit a föld színére föltolni. . .

És e nagy temetőben nincs mécs, nincs koszorú. . . csak a láthatlan kétségbeesés virraszt. . . Hát a kegyelet? A kegyelet rab e hazában. . . Az nincs itt. . . a maga helyén. A maga rabja ő. Ennek a temetőnek a nyugalomát *hordárok* őrzik. . .

És csakugyan nyugalom van. Semmi sem zavarja meg a szomorú fűfákat (a polgárokat); egykedvűn hullatják leveleiket, mik ott fognak rohadni az egyre szaporodó sírokon céltalanul. . . És a szaporodó sírokon nincs jel, nincs kő, amelyre az a nagyhatalmú úr, aki semmi áron nem engedte elhagyni nevét az indóház emléktáblájáról, szintén feljegyeztetné: »Tisza Kálmán miniszterelnöksége alatt.«

Vagy sejti tán, hogy e sírok meg fognak nyílani egykoron. . . s a fölnyíló hantok robaja millió darabra löki szét a köveket, mik oda nehezülnek. . .

A mi halottaink föl fognak támadni.

S amint így végig gondolkozom mindeniken, az út föl-kavart porában, virágok illatában, a tomboló vihar zúgásában, megszólítanak a politikai halottak egyenkint.

Az illat elenyészik, de nem vész el. . . a levegőbe olvad. . .

Az út pora, mely a virág kelyhébe temetkezik, új alakban kerül vissza a földbe.

Igen: A hírlapíró halottjai föl fognak támadni, húst öltenek, élet s vér pezsdül ereikben. . . s még ebben az életben karöltve járunk velük, akiket örökre eltemetve hittünk.

Ma a halottak napja van!

Nem a csüggedés merev fájdalomával, de a kegyelet meghatottságával lépünk e hantokhoz, s egy könnyet ejtünk. . . rájuk koszorú gyanánt. . .

Ez a könny, mely beszivárog a rögökön át az életrehívó emberi akarat igaz csöppje. . . súgja meg a halottaknak valamennyink hívó üzenetét. . .

Mikszáth Kálmán.

303. sz., november 2.

Még a mai nap is halottaké.

Ma alkalmasint a cár őfelsége is ünnepel. Neki is érző szíve van. . . Hisz a kereszténységért harcol.

Aztán, van akit ünnepeljen a halottak országában is.

Ott van teszem az az »egy halott«.

Mint halljuk, Szűcs Pátri annak a bizonyos egy halottnak koszorút küldött — szerbtövisből.

*

A halottak napján, bár jó sok nem szeretünk lenni, meg kell emlékeznünk a »Kelet Népe«-ről is. . .

Lányomnak szólok, menyem is értse!

Bámulatos a hanyagság és lelkiismeretlenség, mellyel némely lapok »szerkesztődnek«.

A »Kelet Népe« egyszerűen belenyírja mai számába a »Magyar Híradó« ama cáfoló sorait, melyekről mai hírrovatunkban szólunk bővebben, anélkül, hogy egy percre is gon-

dolgoznék, ha vajon tisztességes dolog-e egy lapot azért megtámadni, mert kötelességének, *minél több érdekes és eredeti értesülést hozni*, jobban megfelelt, mint az aluszékony »Kelet Népe«.

A komolyabb lapok nem is ugrottak bele a halottak napjára rendezett farsangi tréfába, melyet a »Magyar Híradó« azért reszkírozott meg, *mert elseje óta megszűntünk előfizetbi lenni*.

De egypár lap mégis lépen ragadt.

Szomorú jele ez a sajtó süllyedésének! . . .

Ha így megy tovább is, hogy minden megfontolás nélkül átvesszük, amit a gyanús híró »Magyar Híradó« összefirkál — megéljük, hogy holmi kicsapott boltoslegények csinálják Magyarországon a *közvéleményt*.

304. sz., november 3.

A »házból«

A mi kedves miniszterelnökünknek — mint ahogy a régimódi jó bácsiknak mindig van a zsebükben cukros mandula, mazsola-szőlő és korbács, amivel az elégedetlen gyermekeket megvigasztalhatják, részint megverhetik, — mindig van egy-két mennydörgős, egy-két mézes-mázos, egy-két hazafias frázisa, mellyel mint Jupiter, tetszés szerint csal ki a házban tapsmennydörgést, derültséget, megdöbbenést és csüggedést. . .

Tisza úr mester az ilyenekben! Mindenekelőtt megdorgálta és megleckéztette a ház tagjait, kiknek kívánatos volna némi felnőtték-oktatásaszerű előadásokat tartani a bankteória tárgyában.

Nem hisszük, hogy ezt Tisza komolyan kívánhatná. Ha a ház még valamivel többet tudna a bankteóriáról, Tiszának nem igen lenne keretje, ahova a készen tartott frázisokat beillesztheti, mert. . .

Az asszonyok erényét a férfiak gyámoltalansága menti meg.

Tisza bölcsessége — a többiek járatlanságán keresztül látszik nagynak.

Nagyon talmi tudomány lehet az s örülnie kell, hogy kevés az ötvös körülötte, mert hamar észrevennék.

Mikor a fentebb említett frázis nem tette meg a kellő hatást, elővette a vastagabbat:

»Vannak hitvány elemek — úgymond —, melyek a nemzet és uralkodó közé viszállyt hintenek.«

No, már ez majd csak megteszi a hatást — gondolta magában és körülnézett. . .

Hát csakugyan horgon akadt egy aranyhalacska. . .
Simonyi Ernő.

Felállt. Személyes ügyben szót kért. Őrá értette-e azt a miniszter?

Őexcellenciája mosolygott. . . Egynehány pillanatig ott evickéltette a halacsát a ház színe előtt, játszott. . . és mulattatá ezzel a komikus mozzanattal az ő kebelbarátjait, akik elméje nagyságában gyönyörködnek, s akiket nem szabad hagyni azért a potom öt forintért unatkozni, mert. . . az unatkozó ember könnyen ráfanyalodik arra is, hogy *gondolkozzék*. . .

Márpedig úgy sokkal kényelmesebb, *ha ő gondolkodik* valamennyi helyett.

305. sz., november 4.

[. . . .]

306. sz., november 5.

Denique megéltük, hogy az osztrák sógorok is a németet szidják. Nekik is bajuk van a némettel. De mi ez még a mi bajunkhoz képest? Nekünk *kétféle némettel* van bajunk.

Hogy világosabb legyek, mindjárt kijelentem, hogy az egyik a régi, az osztrák-német, a másik burkus-német.

Az osztrák is azt mondja most, amit mi váltig hajtottunk, hogy: »jaj, de huncut a német«, de nekünk most is megmaradt azért érintetlenül a százados tapasztalás, hogy igenis, huncut a burkus is, de azért mégis nagyobb huncut a »mi németünk«.

Magas védvámot állít fel, úgyhogy Németország nem fogadhatja el; mégpedig azért kell neki a védvám, hogy iparcikkeit rátukmálhassa Magyarországra olyan áron, amint ő akarja.

A százados önzés vigyorog ki minden tettéből.

Bezzeg még őneki áll felebb, hogy így, amúgy, a burkus-sal meghiúsult vámügyi szerződésnél mennyire szívén viselte a monarchia sorsát.

Igen, az ő felfogásuk szerint! *Az osztrák sasnak csak azért rendelt két fejet rendelkezésére az ő s fantázia, hogy Magyarországot gyorsabban megehesse.* A védvám mellett, igaz, hogy az osztrák iparcikkek itthon fogyasztatnak el s a magyar pénz a monarchiában marad, ahelyett, hogy a külföldre vándorolna; dehát azt felelik azok a jó urak, hogy Magyarországnak is élni kell: neki is jövedelemre van szüksége.

Az ő jövedelme pedig a nyersterményei. Azoknak utat kellene nyitni a külföldre, ha pénzmagra akar szert tenni: a védvám pedig éppen ellenkezőleg, elzárja az utat terményeink elől.

Miből vesszük meg Ausztria iparcikkeit, ha nem tudjuk értékesíteni a terményeinket?

Ez igen lényeges pont s még a népies észjárás is fölkarolta már régen: ha azt mondja a magyar ember, hogy *»adjon isten jó termést«* — rendesen hozzáteszi: *»és jó zsidót, aki megveszi.«*

Úgy látszik, a magyar népnek önkéntelenül is több vámügyi tudománya van, mint az *osztrák kormánynak*, mert a mienket, mely úgy sem numerált e meghiúsult egyezménynél, említeni is fölösleges.

Az önzés annyira vakká teszi, hogy nem látja, mikor Magyarország zsíros fazekát eltöri, miszerint többet árt magának, mint használ, mert ő is innen kosztol, zsírtalan lesz az étele. . .

Az ilyen gazdálkodás aztán nagyon hasonlít az egyszeri testvér-kocsmárosok rendszeréhez: kik egy nagy hordó bort vettek meg közösen, aztán kiszámították, hogy van benne ezer icce, ezért 10 krajcárjával éppen száz forint fog bejönni.

S hogy aztán ez a summa igazán kikerüljön, határozatba ment, miszerint ők magok sem isznak ingyen, hanem valahányszor egy iccét elfogyaszt valamelyik, mindig átadja a másiknak az árát.

Úgy is lett. . . víg élet folyt. . . vendég ugyan ritkán jött, de azért az üzlet mégsem szenvedett rövidséget. . . Ők magok ittak. . . és az öt garast mindig fizették pontosan. *

A nagy hordó bor elfogyott lassan. . . lassan. . . De csodálatos, a száz forint mindamellert nem volt sehol. . . Mai napig sem foghatják meg azt a »kalkulust«.

A védvám mellett megesszük szépen itthon amink terem, s amit iparunk előállít, de boldogulni, egymástól nemigen boldogulunk.

Két koldus még meg sem lophatja egymást!

307. sz., november 6.

A Vatikánból

Őszentsége beteg. Hiába, no. . . gyengülnek a karok és ereszkednek az inak. A pápa is csak ember, őrajta is fog az idő. Csúzos baja felette nyugtalanítja, s folyton nagyobb-nagyobb mérveket ölt. . . és nem használ se kis mise, se nagy mise, csak egyre betegebb.

A Szent Péter kulcsait, mik ott függnék a mennyezetes trón felett, meg-megzörgeti valami láthatatlan kéz. . . egyet csörrennek néha néma éjszakákon át, mintha mondanák: »Készülj öreg. . . a gyertyád béle már leégett.«

Vajon ki zörgeti?

A halál! A »csalhatatlan« halál.

A Vatikán fényes, de rideg falai közt orvosok és aggódó diplomaták járnak lábujjhegyen, és hallgatják a beteg lélegzetét, lesik utolsó érzületeit. Az »extraterritorium« szent hely, védi a nemzetközi jog. . . idegen láb nem lépheti át. . . de a halál szabadon belép, s ott leskelődik hiúz szemeivel — mintha a Hugo Viktor versére volna már nagyon kíváncsi.

Milyen szép, ha egy közönséges falusi pap haldokol.

Ágya fejénél ott sírdogál a sztereotip szakácsné, igaz könny a szemében. . .

Vajon jut-e Piusnak, a »világ urai« utódjának egyetlenegy igaz könnycsepp, amely szebben csillogna a tiara minden gyémántjainál!

Nem hiszem.

S mi lesz a tiarából?

Jut-e még belevaló fej? Vagy hogy beteszik örökre valamely múzeumba relikviának!

Ki tudhatná ezt még ma? Olyan kicsi kérdés lett ez most a XIX. században már, hogy még a canterbury érsek sem nagyon törődik vele. Ahogy lesz, úgy lesz, bizony nem esik ki miatta a világ feneké!

De maga a beteg pápa ragaszkodik a világhoz. Hiszen olyan szép az, és annyi benne a gyönyör és Péter-fillér, hogy kár itthagyni meggondolatlanul.

Igaz, hogy a politikai ügyek rosszul állanak, s őszent-ségét az utolsó napokban igen megviselték a Franciaországból jövő szomorú hírek.

— A választások rosszul ütöttek ki — jelenti egyik nap a főtitkárja. — A köztársaságiak kerekedtek fölül.

— Nem tesz semmit — mondá a beteg aggastyán mosolyogva. — Míg Broglie áll. . . addig van remény. Erős várunk ő nekünk.

Nemsokára jelentik aztán, hogy Mac-Mahon késznek nyilatkozik Broglie elbocsátani.

— Nagy csapás, gyermekeim — lihegé szomorúan környezetének —, nagy csapás, de még kiheverhető. . . eb fél, kutya fél, míg Mac-Mahon uralkodik. . .

— Igen, de a Mac-Mahon helyzete is kezd kényes lenni. . . a francia közvélemény hullámzó tenger immár. . . s hajjai könnyen szétesaphatnak feje fölött haragosan. . .

— Nagy baj, öreg baj — hörgi Pius —, le kell ez átkos hullámokat csendesíteni. . .

— Lehetetlen! Hogyan?

— *Írjátok Magyarországba, Lonkaynak, hogy eressen meg vagy négy vezércikket Mac-Mahon mellett.*

(Lásd a »Magyar Állam« múlt heti számait.)

A házból

Kaas Ivor beszélt. . . ő, aki jól ír és rosszul beszél. Kijelenté, hogy miután semmi párthoz sem tartozik, ennél fogva — egyetért magával. Pedig sokkal korrektebb lett volna, ha úgy fejezi ki magát, hogy mert magával egyetért, azért nem tartozhatik semmi párthoz, miután ővele nemcsak bajos egyetérteni, de őt megérteni is.

Ideális atmoszférákban mozog, s az önálló bankot is bizonyosan csak azért nem akarja, mert valami márból az önálló vámterületet akarja, s viszont ezen okot valami más okozat szülte, mely egy circulus vitiosusban, valahol Márkus Pistánál végződik, ha még nem odább egy kicsit.

Kaas Ivor izgatottan beszél, jól gondolkozik, de sohasem azt mondja, amiről gondolkozik. És ez az ő szerencséje. Mert ha úgy mondana el mindent, amint kigondolja, akkor Németh Bercinek sohasem maradna semmi mondani-
valója.

S ha Németh Berci ma nem beszélt volna semmit, akkor bizonyára mindenki azzal a tudattal ment volna haza a képviselőházból ebédelni, hogy: *»no, ma minden étvágyamat elvette a Kaas beszéde.«* Így azonban mindenki azzal a meggyőződéssel hagyta ott a házat, hogy: *»Ma megint a Berci napja volt.«*

Pedig Németh Berci ma, bármennyire megapprehendálja is, nem múlta fölül Kaast. Mögötte maradt még hasonlatok dolgában is. Olyan *simile*, hogy a »csizma megvarrásához már a tű megvolna. . . csak a bőr és a suszter hiányzik«, még a jó fekete hevesi földben is csak elvértve terem.

Irigykedett is érte Kaasra, s élesen rezonézott beszédje azon része ellen, mely neki »hiányatosnak«
lát-szék.

Egyébiránt Bercinek is »önálló bank«
kell.

Még egy ilyen beszéd — és meg lesz állapítva. Már t.i. nem az önálló bank, hanem a Berci jövője — a választókerületében.

A költői szív legszebb ékessége a kegyelet. S a kegyeletnek legszebb tárgya a *halottak*.

Kaas Ivor *Lónyait* védelmezte az Irányi vádjai ellenében, és azután védte a *Deák-pártot* — saját maga ellen. Ekkor azonban tapasztalta, hogy nem ért egyet magával — s tovább védelmezte Lónyait, hogy tovább is egyet ne értsen magával.

A régi »vacsorák« emléke egyszerre fölbukkant a ház régibb tagjai előtt. . . s mindenki megijedt, hogy most már a vacsora — utánok leírása következik a Kávéforrásban.

E beszéd alatt évek óta először jutott eszébe némelyeknek, hogy: »*Vajon mi lett azóta Tavaszi Andrisból?*«

És a többi között eszébe jutott *Csernátornyak* is.

És Csernátorny összeráncolta szemölcseit, haragosan ránézett Kaasra, és megíratta az »Ellenőr«-ben, hogy kár volt »kísérteteket idézgetni«.

309. sz., november 8.

Chlumetzky urat csak az nem ösmeri, akinek nem muszáj. Trefort sajnálja, hogy ösmeri, — mi pedig dühöseek vagyunk, hogy félreismer. Félreismer, és mégis egészen a gyomrunkba lát. Mi alig ösmerjük őt s mégis örökké rajtunk a keze is, — lenyom mindenütt. Ismeretlenül kedves ismerőse ő mindnyájunknak.

*

Chlumetzky úr az osztrákok Trefortja. De a mi Trefortunk nem a magyar Chlumetzkyje. Ennek különben nem Trefort úr az oka, hanem a szülői, akik nem részesítették kellő oktatásban — azon szakmában, amelyben ő kitűnik. De ez megint nem a szülei hibája, mert tudhatták-e, hogy fiok valaha kereskedelmi miniszter lesz, mikor még maga sem tudta ezt Trefort soha? Hogy Trefort rossz kereskedelmi miniszter, ennek egyedül Chlumetzky az oka, amiért ő sokkal jobb kereskedelmi miniszter. Mert ha Chlumetzky sokkal rosszabb kereskedelmi miniszter volna Trefortnál, akkor Trefort sokkal jobb kereskedelmi miniszter lenne Chlumetzkynél.

Chlumetzky egyébiránt igen gyarló ember. Fiatal korában keveset tanult, firtli volt és uraskodott, azután katonatiszt lett, — minélfogva elég bátorsága lehetett a miniszteri székbe beülni: katonadolog az!

Tud németül beszélni, írni és olvasni. . . s ez fenntartja őt, mert amit nem tud, mindig mástól kérdezi meg. Trefort is mástól kérdezi, amit nem tud. Csakhogy az, akitől Chlumetzky kérdezősködik, tud felelni, akitől pedig Trefort kérdezősködik, az csak szeretne tudni felelni.

De ha Chlumetzky kérdezősködik, őt is megkérdik néha. Az interpelláció úgy divik Lajtán túl, mint Lajtán innen.

Ott is vannak asszonyos természetű kiállhatatlan emberek, akik szögről-végről mindent tudni szeretnének.

*

A »Reichsrath« tegnap ülésén Herr von *Zschok* arra volt kíváncsi, *mi lett légyen sorsa azoknak a bizonyos Bécsből szállított s Budapesten s Orsován a magyar kormány által lefoglalt sineknek?*

Chlumetzky meg is felelt.

Olyan humoros beszédet mondott, hogy öröm volt elhallgatni.

S az osztrák parlamentnek volt is, lesz is és van is érzéke a kedélyesség iránt.

»Hát bizony úgy történt ez a dolog — beszél Chlumetzky —, hogy Tiszáék azon felfogásból foglalták le a sineket, miszerint ezek az oroszok által hadműveleti célokra szállítatnak:

Én ekkor felszólaltam, hogy a lefoglalást a magyar kormány revokálja.

És ekkor a magyar kormány táviratilag fel is oldotta a lefoglalást, miután az oláh kormány nyilatkozatát is kapta, hogy a sinek oláh vaspályák számára szállítatnak.« (Általános derűltég.)

*

És ez az »*általános derűltég*« azt jelentette, hogy a képviselőház a Chlumetzky válaszával meg van elégedve.

És jelentette továbbá, hogy az osztrák képviselőház szörnyen mulatságosnak találja a magyar kormány *naivitását*.

És az általános derültség, az a hahota, mely a Reichsrath tanácskozó termében fölharsogott, a metsző gúny éles nyila volt. . .

A magyar kormánynak fájhat ez nagyon. . . mert nevetésesnek lenni a legszomorúbb.

Az osztrák képviselőház Chlumetzkynek szavazott megelégedésével van oka meg nem elégedve lenni a mi kormánynak, — de főképp nagy oka van elégedetlennek lenni önmagával, amiért elég elbizakodott azt hinni, hogy: »Parva sapientia regitur mundus.«

310. sz., november 9.

Akiknek nem kell az önálló magyar bank:

És akik nem pirulnak ezt bevallani!

Kétszáztíz ilyen ember van a képviselőházban.

És nem dobban meg szívök, nem reszket szavuk, nem remegnek tagjaik, mikor kimondják: »*Igen*.«

Mikor arcul ütik az édes tápláló anyaföldet és azt mondják, fölemelt fővel: »*megtagadlak*.«

S a megtagadott anyának nincsen szava, hogy fölemelje: a néma rögök nem mozdulnak meg, a föld párázata nem válik élő méreggá, hogy megfojtsa őket. A néma föld jó és türelmes.

Hanem azok a gyermekei, akiknek szívében még meg nem hűlt az ősökötől öröklött vonzalom, mely eddig páncél volt a haza testén, azok vegyék fel az arcába vágott kesztyűt, s emlékezzenek meg erről a kétszáztíz gyászvitézről, majd amikor kell, a — *választásoknál*.

*

A mamelukok hosszú gárdája ez. Vert sereg, ütközet nélkül legyőzött nép, — mely előtt nincsen semmi szent.

A tékozló, aki az utódai által állítandó sírkövét is eladta az uzorásnak, nem meseszerű.

A mameluk eladja az — akaratát is.

S a mameluk mégis jól jár, mert olyan valamit ad el, amije nincs, — csak lehetne. A mameluk születik, s bizonyos titkos bélyeg mutatja arcán, modorán, szavaiban, hogy ő mameluk. S Tisza ösmeri ezt a bélyeget. És vásárolja az elveszendő lelkeket, kit egy kézszorítással, kit egy mosollyal, kit egy ígérettel. Nem azért, mintha a »pokolban« már nem az a pénz volna forgalomban, ami itt! De mert a mosoly, kézszorítás, ígéret, ha nem pénz is, de — foglaló.

... S akinek annyi megvett lelke van, az mégis *lelketlen*.

*

Mikoron a rutének a bécsi Reichsrathba menének vala, és a vezetőjük elprüsszenté magát, mindnyájan prüsszentének, s mikor a fejét vakarta, mind azonmódon cselekvék. . .

A mameluk is mind ebből az anyagból van gyúrva!

Az tehát nem is meglepő, hogy kétszázötven birka ugrott be a zavaros úszatóba a vezérkos után, kinek sárga-fekete a nyakszíja, s bécsi a csengője. . .

Hiszen a derék rutének is így cselekedtek volna! . . .

*

A kormánypárti lapok, melyekbe a rutének írnak cikkeket, dicsérik Tisza Kálmánt bölcs mérséklete és nagylelkű önmegtagadása miatt.

Az egyszeri falusi bíró is, ki a kocsin az előülésem ült, bölcs mérséklettel fölfogta a fa egy eléjük álló ágát, minél fogva az úgy vágódott oda a hátulülő nótárius arcához, hogy annak menten kifutott az egyik szeme.

— Köszönöm, bíró gazda — mondja a nótárius —, hogy elfogta a gallyat, mert különben kivágta volna ezt a másik szememet is.

A rutének is ezenképpen írnak köszönetet Tiszának.

Dehát én istenem! Hiszen azért rutének!

312. sz., november 11.

Thaisz Elek ismét életjelt adott magáról. Ezúttal nem fogott el sem a Váci utcán lövöldöző gyilkost, sem konstáb-

lereket nem rejtett el az országház táján, sem Helfy helyett nem fogott csizmadiát, hanem csak egyszerűen elájult a művész-ház ünnepélyes megnyitásán.

Ha a Prém József toasztja előbb ejtődik vala meg, minden gondolkozó ember azt hitte volna, hogy ettől lett rosszul, — s Lenhossék egy nagy könyvet írt volna »az emberi agy beteges kigőzölgesének kártékony hatásáról«.

Így Lenhossék nem fog írni semmit, s Prém írni fog örökké. . .

*

Az igaz, hogy kegyetlen a sors!

Itt van ez a Pipitz lovag is! Ilyenkor hal meg szegény! mikor az általa hirdetett felfogás érvényesült a magyar képviselőházban is! Milyen diadal lett volna megérnie, hogy Tiszával egy kézre dolgozik. Vagy hogy éppen emiatt vált fölöslegessé. Mundus se expediet! Elég lesz az osztrákoknak egy Pipicz; s az *Tisza*.

*

Simonyi Ernő is tett végre olyan indítványt, mely egyhangúlag el lett fogadva. —

Azt mondta, hogy rossz a ház levegője, minélfogva jó volna hazamenni.

(Általános helyeslés.)

Mi is azt tartjuk, hogy a házba tisztább levegő kellene, de azt nem a kőszéngőz rontotta meg, hanem az, hogy polítirozott fával fűtik.

A közvélemény, hisszük, a választások alkalmával *kiszellőzteti* egy kicsit.

A mai ülés 12 óra előtt oszlott szét, amint azt konstatálni lehetett a »nemzet óráján«.

Értem a Csatár óráját, melyet ő a hazának ajándékozott a láncsal együtt, nem is gondolva meg, hogy kivált a »lánc« — egészen a Tisza eszméje.

*

Tiszáról már eszmetársításnál fogva is mindjárt eszébe jut az embernek a — kozák. A kozákról a muszka stílus.

A stflusról Gyulai Pál. Gyulai Pálról a »Romhányi«. »Romhányi« a »sikertelenség«. A sikertelenségről pedig: *Karsz ostroma*.

Hát biz az úgy esett, hogy a vitéz muszkák — saját állításuk szerint — a Hafizról elnevezett erődöt nagy diadallal bevették, a törökökben nagy kárt okoztak, s a bevétel tényét *igen fényesen hajtották végre*.

De ami fő, a bevett várat egész fumigative megint csak otthagyták a törököknek — akiket a jelentés szerint egy lábíg lekaszaboltak.

. . . Csak úgy lehetséges biz ez, aminthogy Háy János két aranyórát kapott a nagy Napóleontól, de amint egyszer az operenciás tenger mellett pókált, — hetykén behajigálta.

*

Thaisz esete, hogy a Prém József elmondandó toasztjától beteg lett, epidemikus járványnak mutatkozik, s az európai diplomaták már is okultak az esetből.

A táviró meghozta a hírt, hogy a lordmayer lakomájára, melyen tavaly Disraeli ama mennydörgős beszédet tartotta, mely az év folyamán különben annak is maradt, ami volt: üres beszédnek, a *német*, az *orosz* és az *olasz* nagykövet nem fogadta el a meghívást.

Előre megbetegedtek attól a toaszttól, amit ott tartani szándékozik Prém József, vagyis akarom mondani — Lord Beaconsfield.

*

Beöthy Algernon helyett egy kiadatlan nyilatkozatot fogalmaztak és köröztek ma a képviselőházban még nálánál is tréfásabb barátai. A nyilatkozat a szerkesztőséghez van intézve s így hangzik:

Tisztelt szerkesztő úr!

A második numerus alatti Kákay Aranyos annyi latin idézetet rak az én számba a »*Fény- és árnyképek*«-ben, hogy otthon a választókerületemben rám nem ösmernek emiatt s annyira megijednek a tudományomtól, hogy a legigazabb atyámfia is ellenem fog szavazni irigységből, így okoskodván: »hiszen ha te ilyen tudományos ember vagy, Aldzsi, jóra való!

pályán is megkeresheted kenyeredet, — nem szükség törvényhozónak lenned.

Kijelentem tehát, hogy én a »hajtogatáson« kívül, az »amo« és »mensa« szavak kivételével, egy hangot sem értek deákul.

Beöthi Algernon

313. sz., november 12.

A kuvik

A dinasztia »balkeze«, Albrecht főherceg, hirtelen Budapestre jött, s a »pénteki« nap folyamán tanácskozás tartott hadi ügyekben.

Ezt eddig elismeri a sajtó egyhangúlag.

Az »Egyetértés« azonban megdöbbenő fontosságot és eredményt tulajdonít az értekezletnek.

Elhatározatott a háború török testvéreink ellen.

Meg kell halniok!

A nehéz Uchatius ágyú, melyek felében a mi pénzünkből vannak kiállítva, nemsokára megmozdítatnak a mi pénzünkön táplált katonák által, és végig fognak dübörögni a poros, a mi pénzünkön épített országutakon a határ felé, — és nemsokára meg is dördülnek azok védelmében, kik ocsmány kardjukkal a mi szívünket döfték át 48-ban, azok ellen, akik a rajtunk ütött sebet borogatták. . .

Rettenő gondolat! Hát már az isteni gondviselés is silány kerítőnévé aljasult, ki a többet ígérők karjaiba hajt bennünket!

Jól van. Megadjuk magunkat. Kénytelenek vagyunk: de érzelmeinket nem adjuk el. Tiltakozunk az isten előtt! Nem! Nem! És ezerszeresen nem!

A gyűlölet démoni szikrája villog szemeinkben. Félelmes tűzijáték! Meggyújtja a levegőt, s jaj azoknak, akik aztán e tüzet beszívják. . . Ne tegyenek erőszakot a természetben. . . mert a természet joga szent és örök, mert a természet útja nyílt és kimért. Isten legyen annak irgalmas, aki a kerék forgását visszafelé irányozza, aki szeretni tanítja azt, kit gyűlölni kell s megölni azt, kit megölni kell. . . A nagy, istenalkotta kerék küllői elcsavarhatók az irányból egy percre,

míg a gépezet ellentétes erőivel össze nem ütköznek. És ekkor megroppannak a gép bordái, és hitvány darabokra zúzza őket a megbosszantott, a lenézett és félreismert — erő.

Ha a tűzhez a víz ér, — a tűz kialszik, a víz elpárolog; ha a levegőbe füst keverődik, a levegő fellázad s megszűnik éltető lenni, fojtó lesz; ha az ebet megrúgják, nem csóvál farkat, fogait viczorítja, ha az oktalan állatot olyan kúthoz viszik inni, melynek fenekén hullá rohad, bögve riad vissza. . .

Csak mi vagyunk némák. Csak a magyar megyen amerre viszik. . . csak a magyar mosolyog, ha megrúgják is. . .

Fűnek, levegőnek, tűznek, oktalan állatnak »akarata« van. Csak a magyarnak ne legyen?

Me gyünk a török ellen!

Millió »csokjasának«, tengernyi üdvözlő telegramnak, hat millió toasztnak, nagyhangú lelkesedésnek szomorú *gúnyja*. Egy arculütött ország, amelynek nem szabad elpirulni!

Egy arculütött ország, melynek akarata olyan, mint a kínai cukrosdoboz. . . tele van édességgel, illattal, szebbnél szebb tárgyakkal, — de amik csak addig láthatók, míg Bécsben rá nem csattantják a fedelet: akkor aztán egy alak-talan *semmi*, melyet oda gurít a játékos, ahova akarja. . .

Csak küldözzék a honleányok ezentúl is a tépést a »török testvéreknek«.

Jó lesz azokra a sebekre kötelékül, amiket a »magyar testvérek« golyói ütnek rajtuk.

Nem tudjuk, mi igaz e konferenciáról. Az »Egyetértés« nyomán értesülünk, hogy egyelőre három hadtest mozgósítatik az oroszok javára leendő beavatkozás céljából.

Ha nem igaz is, a gyanítás indokolt.

Hadügyi tanácskozás volt. . . Nem jó jel.

Péntek volt. . . Rossz nap.

Albrecht főherceg itt járt. . . Rossz ómen!

És mikor a kuvik megjelenik a magyar ember háza környékén, — mindenki tudja akkor, hogy valami szerencsétlenség fog történni.

. . . És suttogva száll a családtagok közt szájról szájra az aggodalom elfojtott hangján: »Itt járt a kuvik!«

Mikszáth Kálmán

A cár naplójából

Egy orosz bagariabőrbe kompingált kis könyvecske ez; valószínűleg Posner Károly Lajos ajándéka. Az »Ellenőr« harctéri levelezőjének, ki itt Budapesten foglalta el figyelő állását, sikerült egy javított telefon segélyével meghallani a cár tollának percegését, midőn esténként feljegyzi napi élményeit, gondolatait és töprengéseit. Hogy a percegésről, melyet tisztán kivesz, miként tud a leírt betűk minőségére következtetni, az teljesen *megfoghatatlan dolog*, mint sok más egyéb az »Ellenőr«-ben. Ófelsége a cár azon gondolatai, melyeket világosabb percekben ejt és leír, nem lévén alkalmasak az »Ellenőr«-be vezércikk-anyagnak, az illető igen tisztelt harctéri tudósító el szokta itt-ott mondani a cár naplójából megfigyelt részleteket. E kútforrás nyomán közöljük az alábbiakat, ha hamis dolgok, az ő lelke rajta.

November 5. délben. Ma ismét nagy csapás ért. Egy chiffrírozott telegramot kaptam, amelyből ma délig ennyit bötűztem ki: »*Gurko tábornok elesett*«. . . Istenem, mily szerencsétlenség.

Nov. 5. Délután. Tovább bötűztem a titkos sürgönyt. Minden jól megy! Aszongya: »*elesett, megbotolván, részegen egy nagy kőben*«. Gurko tehát él! Mily szerencse! *Ő a legjózanabb tábornokom.*

*

Nov. 6. Tegnapelőtt Milánnak írtam, hogy jöjjön már. Dehogy jön, dehogy! No, még ilyen *kozákot* nem ismertem. Ma, amint megkaptam a *Darmay* Viktor előfizetési felhívását a »*Magyar Költők Albumá-ra*«, eszembe jutott, hogy ha »*Orosz költők*« arcképcsarnokáról lesz szó, ezt a mákvirág *Milánt* is bevétetem. Annyi temérdek orosz pénzt még nem *költött el senki*, mint ez a mihaszna gyerek!

*

Nov. 7. Minden jól megy.

Nov. 8. Minden rosszul megy. A carevna írt, hogy ismét meglátogat. No, ebből nagy háború lesz. Hová rejtsem az *ideiglenes viszonyaimat*? Csak már mielőbb elfoglalhatnám Budapestet s ott üthetném fel — hadiszállásomat! Ilyen esetben nem jönne az ember zavarba. Beküldeném ideiglenesen a Népszínházba művésznőknek! No, de ami késik, nem múlik. Ez a *Tisza* . . . nagyon jó emberem nekem!

*

Nov. 9. Ma lesz a lord-mayor lakomája Londonban. Az a gyámoltalan olasz nagykövet Andrássy Gyulát kezdi majmolni: tőlem kér *instrukciót* minden apró dologban.

Azt kérdi, hogy elfogadja-e a meghívást a lakomára?

Azt feleltem neki: »Ne!»

Azt felelte vissza, hogy nem tud ügyes kifogást találni. Miképp mentse ki magát?

»Bliktri!» sürgönyzém neki. . . »Hárítson mindent a mosónéjára: mondja azt, hogy *ehhez a lakomához nincs eléggé tiszta inge.*»

*

November 10. De még milyen jól megy minden! Addig hazudoztam az istennek, hogy a kereszténységért harcolok, miszerint elhitte, s most már nekünk kezd segíteni. No iszen, csak az én szövetségesem legyen ő, — tudom, megbánja a végén, mint Milán és Károly. Meg kell azonban adni, hogy szépen játszik a kezemre. Ma estefelé értesített Andrássy, hogy rá gondolták magokat, s ott is *mozgósítanak mellettem.*

Naiiv népség! Persze nem akarnak elmaradni az osztózástól! Azt hiszik, én kaparom ki nekik a sült gesztenyét! Kikaparom bizony, de a szemüket.

Pedig másképp jó, engedelmes, . . . megenni való emberek! Aminthogy meg is eszem őket. A török után ők következnek az *étlapon.*

Coriolánok lepedőben

Egy az Ipoly vize mellett fekvő kis városkának, *Balassagyarmatnak* jutott az a nagy skandalum: *Coriolánt lepedőben láthatni.*

Az egész ország gúnyosan nevet a kis városka századokig fennmaradó csúfságán, mely éppúgy üldözni fogja, mint a göcsejieket az eltolt templom, az elfutott búzavetés sat.

Pedig ha körültekintünk, ha kissé gondolkozunk felette, bizony sok lepedőben járó Coriolánunk van nekünk egyebütt is.

Nem is hiszem, hogy a sors szeszélye nem szándékosan, a mi komoly figyelmeztetésünkre csinálta ezt a kis tréfát, a nevezett városkában.

Itt van ez a Molnár György. Tagadhatlanul a legjobb tragikai művésznünk, és minden kétségen kívül megbecsülhetlen művezető, s mégis lepedőben engedjük coriolánoskodni a vidéken, míg itthon nem adhatjuk Coriolánt, mert mint báró Kaas Ivor mondaná: *a vitézi köntös megvolna hozzá, — de maga Coriolán hiányzik belőle.*

Márpedig shakespearei darabokat, mint Podmaniczky Frigyes mondja, *vagy jól kell adni, vagy sehogy, — de adni kell.*

Mi meg azt mondjuk, hogy ha valaki színházi intendáns, annak vagy magának kell eljátszani a shakespearei szerepeket, vagy más olyanokra szert tenni, akik eljátszák.

Podmaniczky Frigyes választott: Eleresztette Molnár Györgyöt: és maga játssza el a Nemzeti Színház renoméját.

*

Coriolán a lepedőben! Vagy lepedő Coriolánon!

Kinek ne jutna erről eszébe a mi Tisza Kálmánunk, ki a volszkusok táborába lépett s most Róma ellen harcol, melynek védőihöz tartozott valaha.

Csakhogy ez a Coriolán csak olyan lepedős Coriolán, kinek nem Veturia az anyja, aki lekérlelné, hanem Lukam emléiből szívja az erőt a hazája elleni hadjárathoz, — melyet sikerrel folytat.

De a kétszínű komédiás-lepedő rongyokban csügg már

alá . . . s Coriolán kezd tragikus történelmi sorsához közeledni, hogy t.i. agyonüssék magok a volksusok.

*

És sok-sok más lepedős Coriolánunk volt már nekünk eddig, és van most is. Szapora faj ez s magva nem szakad soha; lepedő és színpad is kerül számukra mindig. *De még tapsoló publikum is.*

Ne is nevéssük hát azt a szegény kis falut, — amelynek piszkos lepedőben mutogatják Coriolanust. Az annak az igazi kosztümje a mai időben.

17. sz., november 16.

A próféta kísért

Aki akarja, az még emlékezhetik a bécsi Burg »Fehér asszonyá«-ra. Aki nem emlékszik, annak én ugyan nem mondom el, nem vagyok barátja a kísérteties történeteknek: aztán különben is hozzászokhattunk már a bécsi Burg kísérteteihez; nem egyhez volt már szerencsénk. Mind onnan jönnek.

Hát most már a konstantinápolyi udvarnak is van kísértete. A fehérszakállú próféta lelke megjelent a paradis fényes ábrázata előtt és azt mondta neki, hogy *kösse meg a békét a hitetlenekkel*, mert különben veszedelem lesz.

Szűcs Pátri itt Budapesten még ugyan mindig azt mondja, hogy a törökök okvetlenül győzni fognak s az oroszoknak végképp magva szakad ez egyszer, de ez nem egészen matematikai bizonyosság, s úgy látszik, annak a kísértetnek, aki a paradisnak azt tanácsolta, oka van nem hinni abban, amit Szűcs Pátri mond.

És ennek a kísértetnek a megjelenése szomorú hír. . . Az elcsüggedés fonnyadt virágai koszorúzzák azt a sírt, ahonnan az évezredek óta porladozó próféta kilépett.

Nem jó jelek ezek!

Szebb volt az még akkor, midőn a próféta nyugodtan pihent szent sírjában, s az igazságos ügy védelmében még

meg nem rendült utóda, a szultán, az övéi védelmére itt hagyott szent zászlót akarta kezébe ragadni, hogy azt kibontsa, s mellét kitarva a vért szomjazó hordák millióinak, büszkén kiáltta a félvilágnak: »No, hát mérkőzzünk össze!«

A török udvari ármányok sokat ártottak Törökországnak. A csatatérekén küzdő oroszlanok sörénye vékony selyemfonallal oda volt kötözve az udvaroncok, a gyűlölt Damad pasa alacsony terveihez. Ez az a »civilizált selyemzsinór«, mely többet ártott a régi zsarnokság selyemzsinóránál.

Ez a zsinór bénította meg az ősz Abdul Kerim karját, ez rántotta száműzetésbe a derék Midhátot, s ez a zsinór húzta ki megkérgesült sirjából a prófétát, hogy teremtsen meg a csüggedést. Amire most már elég sok szomorú ok van azonkívül is.

Tépje szét Abdul Hamid ezt a gyenge selyemfonalat, s a próféta lelke visszaszáll a nyugalom hazájába, nem fogja háborítani véres élethalál-küzdelmüket, s nem fog semmiféle tanácsot osztogatni, nem neki való hivatal az! A hazajáró lelkek nem jó politikusok.

Ha visszakerül a világban bolygó öreg Midhat, hadd ő mondja meg, *mi a teendő?*

Mert ez a kísértet, aki eddig tanácsolgat per mopsz, olyanformán eleven kísértet lesz, aki tulajdonképpen nem is kísértet, hanem ő maga van megkísértve.

Egy szép napon megfogták, körülhálózták, suttoztak neki mézes-mázos csábító szavakat a fülébe — oroszul.

Ő pedig azt mondta, hogy: »oroszul nem tud.«

Erre aztán azt tanácsolták neki, hogy: »tanuljon hát meg!«

És egy nagy rakás aranyat szórtak a lábaihoz.

S a kísértet megtanult ettől oroszul. »S azóta kezdi tanítani a szultánt is.«

318. sz., november 17.

Egy kis mutatvány a »cikkölyekből«

A népbútító »Magyar Hirlap«-ban ma egy ilyen című vezércikköly foglaltatik: »Soha több fát, mint az erdőn!«

Ebben azután, hogy a saját stílusát használjuk, meg van írva, hogy »fenyi egy állapot ez a közösügyes állapot«. . . A »lebegőben« (honnan a légyvesztő újság vezércikk-anyagát kapkodja) fura párázatok úsznak. Ezekből a párázatokból az tűnik ki »aszongya« hogy »aszongya« az »odavalósi« bécsi kormányt nagyon szidják az odavalósi bécsi »cajtungok« amiért hogy ráhagyta magát szedni a bankalkudozásoknál a magyar kormány által.

Minélfogva a »Magyar Hírlap«, hogy mindennapi kenyérét kiérdemelni látszassék, naturalis filozófiával azon következtetést vonja le, hogy ha a bécsi kormányra haragusznak a bécsi lapok, ebből az következik, hogy a magyar kormány mégsem olyan rossz alkut kötött velük — aminő rossznak az atyafiak gondolják.

Végül pedig, miután bebizonyította sajátos bölcsességgével (Egy lat 3 kr. belőle), hogy a kormány mint csalta meg a németet, egy szellemes fordulattal így végzi cikkölyét:

»S mert ez így áll,
Jobb lesz: igyál.«

Tiszteljük a tisztességes sajtó azon szokását, hogy a zuglapok működéséről nem akar tudomással bírni — de nem értjük: mert midőn a népnevelés elhanyagolt állapotáról van szó, a tisztességes sajtó jajdul fel legjobban.

Ilyenkor pedig, midőn a népbutítás nagy arányokban üzetik egy élősdi lapban, méltóságán alulinak tartja a felszólalást, hanem hagyja a lépre rámenő népet megmételyezni oly cikkek által, melyekben azt a jó tanácsot adják neki nyomtatásban, hogy — *igyék*.

321. sz., november 20.

Tagadhatlan, hogy a bank- és vámügyben összehítt népgyűlésnek oly fontos és komoly feladat jutna Magyarországon, mint amennyi méltán megilleti a fölháborodott közvéleményt, midőn a nemzet legfontosabb létérdekeinek eljárásása fölötti méltatlankodását kell kifejeznie.

De úgy látszik, Magyarország nem az a talaj, ahol a meetingek meghonosulhatnak: komolyságuk belefűl néhány hiú és nevétséges ember szereplési viszketegébe; olyan szembetűnően tolják előtérbe a saját személyüket, hogy mint a fáktól az erdőt, nem lehet miattuk látni az — ügyet.

Hermann Ottó és Verhovay, Verhovay és Hermann Ottó! Együtt kávéznak a »Schodl«-ban, együtt írnak az »Egyetértés«-be és együtt vezetik a népet, illetőleg a nép azon részét, mely mintegy a látványosságok, sokadalmak és netalán botrányok iránti előszeretetből, minden falragaszban egy kínálkozó potyamulatságra keres alkalmat.

A komolyabb polgárok visszavonulnak az efféle spekta-kulumoktól. Éspedig azért vonulnak vissza, mert Hermann és Verhovay szerepelnek ott! Nem jól teszik. Verhovay és Hermann azért szerepelnek ott, mivel ők visszavonulnak.

Bármennyire tiszteljük is a népfenséget s mi vagyunk elsőik mindenkor, kik annak érdekében tollat fogunk, — meg nem állhatjuk, hogy meg ne rójuk az olyan népgyűléseket, ahol a nemzet legnagyobb írójának az egész világon ünnepelt neve után azt ordítja a tömeg, hogy »abzug«.

Ez nem lehet a nemzet szava! A csőcselék üres nyomaték nélküli lármája ez! A »Szabadi«-ból és »Schodl«-ból kiinduló politika ez, mellyel nem lehet messze menni; a komikumba vész örökké. . .

És ez jól is van így! Aki nem tud arabusul, — ne beszéljen arabusul! Aki nem alkalmas arra, hogy politikai gyűléseknek élére álljon, ne csináljon politikai gyűléseket!

Mert mi a célja az ilyen gyűlésnek?

Hogy imponálás legyen. Hogy oly izmosan torlódják gátja a közvélemény szava a könnyelmű államférfi meredek útja elé, miszerint az meghökkenve forduljon vissza, ha még nem késő. Legyen vihar, legyen mennydörgés, mely fölrázza, megremíti, kétségbeejti, de ne legyen csizmadia-inas füttye, mely mosolyra fakasztja.

Hermann Ottó vezeti Magyarországon a népgyűléseket? Hermann Ottó, a minden lében kanál. . .

Dehát miért ő? Ő és mindig ő! A természetben sok titok van, de e csodálatos rejtély megfoghatatlan.

A »civilizáció pápája«, Hugó Károly annyira elbúsult azon, hogy immár Hermann Ottó komédiázik itt Magyarországon a közönséggel, hogy tegnap este lefeküdt Milánóban és — meghalt.

Fölösleges lett!

322. sz., november 21.

Swippsz Pepi

A Nemzeti Kaszinó némely méltóságos tagjai mulatnak.

Mégpedig nemesen mulatnak. . .

Főúri sport egy szegény színész ellen.

Nem tudom, ki lehet az a H. J. úr, akit a »Budapesti Hírnök« egyik újdonsága »kis úr«-nak nevez, ma pedig a »Pesti Napló«-ban megjelent nyilatkozat H. J. kezdetűvel jelez, — de majdnem kétségtelen dolog, hogy ugyanazon úr az, aki ha a német színházba megyünk, ott gesztikulál a színpad között, kicsiny gnom-termetű, mint egy perpetuum mobile örökké izog-mozog, barna, keleti szabású arca elmaradhatatlan satirungja a színpadnak. Ahol balett-táncosné és színész van, ott eo ipso nem hiányozhat ő sem. Félóra múlva már ott láthatod a Népszínházban, műértő arccal vizsgálni a lábikrákat, a karokat, a lábak nagyságát, illetve kicsinységét, a portékának ő szabja meg értékét s ebben »Swippsz Pepi«-nek csodálatos gyakorlata van.

Ha Swippsz Pepi azt mondja cincogó hangján, hogy ez a táncosné vagy művész ennyit ér. . . az meg van mondva, az olyan szabott ár, hogy egy garassal sem több, nem kevesebb.

Ha a Nemzeti Színház kulisszái mögé vetődöl, ott is ráakadsz Pepire. Pepinek ott kell lenni. Én nem tudom, mi lesz, ha majd az Operaház felépül? Akkor tán kétfelé szakad Swippsz Pepi, hogy oda is jusson belőle!

Ugyanazon úr lesz az, aki nemrég a »Kapitány kisasszony« spanyol királynőjét detronizálta egyszerű »hercegnő«-nek. Mondják. Ő kísérte el a szomszéd vasúti állomásra, hogy vissza ne jöhessen. Bizony háladatos lehet neki érte a publikum.

Csakhogy Swippsz Pepit annyira elkapatta a szervezés, hogy most már Nikó Lina asszonyt szeretne volna eltávolítani a Népszínházból; bizonyosan van már neki in petto egy eddigi pályájáról lefogyatkozott szépsége, akit Nikó Lina helyére, *át kell adnia a nemzeti köztisztelőnek.*

Swippsz Pepi furfangos gavallér, aki háladatos azért, hogy per tu lehet a Kricsi gróffal és a Niki báróval, s még több olyan »jux«-csináló firtlivel, akik iránt olyan charmant-ul viselte magát a Nemzeti Kaszinó, hogy tagjai közé »fölvette«.

Swippsz Pepi kimondta, hogy Nikó Linának »menni kell«.

S erre minden eszköz jó.

Felkeresi őt magát, és azzal fenyegeti, hogy ha nem távozik, egy olyan párt van a kaszinóban, mely ki fogja füttyülni. A szegény művésznő megijed s zavarában szabadkozik, hogy neki szerződése van, azt ő nem bonthatja fel, hacsak 500 frt bánatpénzt nem fizet.

Swippsz Pepi egyet gondol, viasszaszalad a kaszinóba, s egy gyűjtőívet csinál az ötszáz forint összeterejtésére, ezen cím alatt: »*Nikó Linának meglepetésül.*«

Pepi hamarosan össze is hoz kétszáz forintot, s rohan vele a Népszínház igazgatójához.

De, oh, sors! Itt szenved hajótörést a terve, mert az igazgatónak nem elég argumentum az, hogy *Swippsz Pepi- és társainak Nikó Lina nem tetszik.* . .

És azóta Swippsz Pepi nem győzi eléggé bámulni, hogy egy igazgatónak nem elég argumentum egy színésznő használhatatlansága iránt az, ha neki és társainak nem tetszik. . .

Csodálatos igazgató ez!

Swippsz Pepi dühöng és azt mondja, hogy a Népszínházat most már meg kell buktatni, mert neki nem tetszik, s féktelen dühében könnyen meg is teszi, ha nem vigyázunk.

Méltó bosszú, mert ez az eset nagy szennyfolt a hírnevén. . . Dehát az ő hírneve olyan már, mint a pecsétes kabát, egy zsírfolttal több, vagy kevesebb, az mit sem tenne; — de a legnagyobb baj az, hogy a Kricsi gróf és Niki báró azt fogják mondani, »*a Pepi ügyellen.*« . . a Pepi *»már erre sem«* használható. . . *túl kell adni ezen az emberen.*

Ahogy a nép a politikát a maga költői fantáziájával be-
aranyozza s a maga ős humorával fölélenkíti.

Sejtelemszerűen megneveti a jóakarát érdemét, s metsző
satírával önti le az ellenséges irányzatokat.

Egy sajtáságos kombináció tartotta magát a múlt hóna-
pokban a plewnai verőfényes napok korában. Persze nem
olyan, mely az újságba belekerülhetett volna.

Valóságos rege volt az, egy ragyogó tündéralom folyta-
tása ébren. . .

Még álomnak is úgy volt lehetséges, hogy magyar fan-
tázia szülte. Virágos jókedvében a hetedik mennyország
patyolatos ágyán. . .

Olyan vakmerő volt még képzelgésnek is, hogy nem is
hihetta azt más el, csak magyar ember. Hanem az aztán
azonnal elhitte. Régi jó természet az már neki. Bízik a bámu-
latos, a meglepő, a természetfeletti dolgokban.

A hunok holt tábora alatt még most is ott porzik a tejút
a mennybolton, kik villogó kardjaikkal idejöttek harcolni
közénk, ezer évnél előtte, mikor bajban voltunk; az ő hite
szerint a mennybeliek gondja egyedül mi vagyunk. »Magyarok
istene« az isten, és a többi komiszabb nemzetet csak úgy
unalomból igazgatja, ha ráér; a »kiválasztott« nép mi vagyunk.
De meg aztán az »ország védasszonya« is ott van, hogy köz-
beszéljon, ahol kell. Nagy ott fenn a mi protekciónk. Nem is
lehet azt rossz néven venni, ha az égtől többet várunk, mint
magunktól. . .

No de, hogy a dologra térjünk, az a hír volt elterjedve,
hogy ha a török szultán, a mi jó barátunk, megveri a muszkát,
akkor Oláh- és Szerbországból egy külön királyságot alapít
és oda megteszi királynak — Kossuth Lajost.

Nagy lett a nyüzsgés e hírre. Szájról szájra járt a hisz-
keny nép között. Népdal a szárnyaira vette, s még a legtá-
volíbb helyre is eljutott. Évekig beszélni fog a Kossuth új
országáról méla furulyaszó, arató leányok dala. . .

Igaz, hogy azóta megváltozott a helyzet. A muszka kere-
kedett felül, s ebből az új királyságból nem lett semmi. . .
de mikor jut el ennek a híre oda?

Ahova eljutott is, ott sem változtatja meg a nép vérébe átment regét, hanem csak *módosítja*.

Azt a meggyőződést, hogy mi benne vagyunk ebben a játékban, ki nem lehet törülni hitéből.

Most az a hír járja, hogy ha a muszka veri meg a törököt, az orosz nép alkotmányt fog kapni. (Erről az alkotmányról egyébiránt a lapokban is szó volt.) Gorcsakoff már csinálja is nekik, de sehogy sem bír rajta eligazodni.

Mit nem gondoltak hát ki a cárék?

Kigondolták, hogy a cár elkéri kölcsön a mi királyunktól Tisza Kálmánt; hadd az csináljon nekik alkotmányt: az aztán lesz is, meg nem is lesz.

Itt is járt már, azt mondják, Budán a cár követe, de a mi királyunk nem cseréli el olcsóbban Tiszát, csak két muszka regementért. Öneki — mondja — annyit ér meg.

A cár sokallja. Bizony nem lehet tudni, lesz-e valami az alkuból, s lehetni fog-e Tisza nélkül *muszka alkotmányt* csinálni?

324. sz., november 23.

A Nikó Iina és Harkányi-féle affér oly hullámokat vert fel a közönségben, illetve oly felháborodást szült, mely örvendetesen jellemzi, hogy van közönségünk, s hogy nem hagy magával játszani.

Angliában, midőn nem oly nagyon régen felemelték a bostoni vasút menetjegyeinek árát, meetingek gyűltek össze a környék lakóiból s ott elhatározták, hogy sztrájkolni fognak: minden ember bármily sürgős útja legyen is, vagy gyalog utazik, vagy tengelyen, de gőzkocsin semmi esetre nem addig, míg a tulajdonos részvénytársaság annyira le nem szállítja az árakat, amennyire ők akarják.

S az egyesült akarat mit ne vinne ki?

A vasúti menetjegyek ára leszállott a kívánt összegre.

Nálunk eddig a közönség csak arra való volt, hogy legyen kit lóvá tenni. Nehezen mozduló nagy tömeg volt az, mely alig látszott élni, érezni, lassan mozdult, mint egy sün, vagy mint egy elefánt, akkor is csak úgy, ha vasvillával döfködtek: a túsúrásokat észre sem vette.

Örvendetes, hogy most észrevette a tűszúrást is, és felháborodott miatta.

Nem kellemes foglalkozásunk a szűnyogból elefántot csinálni s apró emberek éretlen cselekedetét eseményyé fűjni fel olvasóink előtt, s azokat, kik csak gúnymosolyra érdemek, megnevelni komoly ellenfeleknek.

A jelenlegi »népszínházi stikli« azonban sok történelmi visszaemlékezést ébreszt bennünk.

Aki a színházak ügyét figyelemmel kíséri évek óta, az elég keservesen tapasztalhatta, hogy a színházakat legtöbbször nem az intendáns vagy az igazgató, még kevésbé a közönség ízlése kormányozza, hanem némely méltóság urak szélsége, kik mulatságos sportot űznek belőle, ha művésznöket csinálhatnak pártfogoltjaikból, s pártfogoltakat a művésznőkből.

Fz uraknak (kiket hibásan tévesztenek össze magával a kaszinóval) intriguái oly hálózatnak látszottak már, hogy szinte lehetetlennek tartottuk, hogy az intendáns vagy igazgató kibonyolódhassék belőlük, mert a közönség csendes megadással tűrte.

Annál meglepőbb tehát ma, midőn a közönségre támaszkodhatott volna, ha nem »vi coactu« történt, a Rákosy nyilatkozata a »Pesti Napló«-ban.

Eszerint Harkányi úr egy nemesszívű emberbarát, aki a közönség érdekében lótot-futott, hogy azt egy kellemetlen jelenettől megmentse. Oh, a kedves, csókolni való Harkányi úr! Sőt a 200 frt-ot is csak azért kolledálta össze, hogy a közönséget megkímélje. — Oh, az áldott ember; rózsza fakadjon ezentúl a lába nyomán! mely mögött eddig de sok történelmi liliom maradt.

Rákosy úrnak is jobb lett volna nem nyilatkozni. Olyat, amit ő maga sem hisz el, bizony a közönség sem hisz.

S ha egyáltalában úgy hitte, hogy neki is pártot kell foglalnia, bizony rosszul tette, hogy nem a közönség mellé állott.

Végül pedig legszebben ő fejezhette volna be ezt az egész dolgot azzal, ha egyszerűen megtagadja Harkányi úrnak az engedélyt arra, hogy ezentúl a kulisszák mögé meheszen.

Harkányi úrra nézve ez lenne a legnagyobb és legméltóbb büntetés, amint a halra nézve az, ha kivesszük az éltető eleméből, a vízből — s künn a szárazon reked.

325. sz., november 24.

Ifj. Toldy Ferenc párbajáról van egy újdonságunk az illető rovatban. Nem tudjuk, megtörtént-e a párbaj vagy sem, igazak-e a felsorolt előzmények is, de annyi bizonyos, hogy ifjabb Toldy Ferenc érezte már e dolgok szagát, s még tegnapelőtt megkésztíté végrendeletét, melynek főbb passzusait magunknak is volt alkalmunk olvasni a következőkben:

1. Összes adósságomat, ha elesem, testálom Harkányi úrra. A méltányosság is azt követeli, hogy ő fizesse.

2. A csizmakefémét Lonkay Antal bátyámnak hagyom: hogy legyen mivel kifényesítenie a püspökök csizmáit.

3. *Ha »ő« visszajönne*. . . legyen a Rodich ezredé.

4. A tintatartóm adassék Asbóth Jánosnak. Én *»mások-nak«* írtam belőle, ő *»másokból«* írhat belőle.

Codicillus

Egyéb ingó-bingó dolgaimat és a jobbik pár cipőmet hagyom *II. Sándor cárnak*: elég komót; szaladhat benne in infinitum.

*

Ma Bánó elnöklete alatt folyt le a képviselőház ülése s ismét a Helfy napja volt. És milyen boldog napja. Ma nem őt viccelte Tisza, hanem ő viccelte Tiszát.

Van ugyanis a tárgyalás alatt levő büntető kódexnek egy olyan passzusa, mely szerint büntettet követ az el a közhatalóság ellen, aki annak akár törvényes, akár törvényellenes intézkedése ellen ellenszegül.

Megtetszett Helfynek ez a § és Tiszának szemére lobbantotta, hogy az alkalmasint nem volt tisztában e szakasz értelmével, midőn neki azt tanácsolta, hogy a hozzá betört hordárokat dobja ki.

Ha Tisza tanácsa szerint jár el, bizony kriminális bűntényt követett volna el a szegény Helfy.

És így sült ki a világ előtt, milyen fortélyosan akarta Tisza kriminálisba vonni az országgyűlés legjámborább emberét. . .

No, de fényes elégtételt vett, leviccelte érte. . .

Mert hát olyan kedvező volt hozzá az alkalom.

Tisza nem volt jelen az ülésen.

*

— No, Dani — mondja Szontagh Pál Irányi Dánielhez, midőn a büntető kódex az »izgatás«-ról szóló részét tárgyalták —, faragjuk már nektek a koporsót.

— Az asztalosok is halandók — viszonzá Irányi.

— Igen, de rólatok vettük a mértéket.

— Fogy, töpörödik az ember. Voltunk már mi valaha egyformák is.

327. sz., november 26.

A kódex-viták után

— Nem volt modern dolog töletek el nem törülni a halál-büntetést — mondja Wahrmannak egy ügyvéd barátja.

— Lehetetlen volt. . .

— Szeretném tudni, miért?

— Mert Csemegi már előre megrendelte a guillotine-okat. Csak nem hagyhattuk *a nyakán*.

*

Simonyi E. Mily extrémé? Zsedényi is velünk van. Neki sem *magyaros* a büntető eljárás.

Helpy. Vajon milyet akarna az öreg?

Simonyi E. Valószínűleg *egyféle* büntetést kívánna applikáltatni minden bűntényre.

Helpy (csodálkozva) *Hogyan? Egyfélét?*

Simonyi. *A mogyorófacskát.* Ez magyaros is, de meg *nem is kerül semmibe.* Terem az erdőkben bőven.

Helpy (neheztelve) *Ejnye, ejnye, Ernőt! Nem tudtál előbb szólni — míg nem beszéltem.*

— Te ugyan szépen megjártad, Náci, a jogtudósaidal — szól oda Falk Helfyhez, tegnap a »házban«. Ugyan rád pirított Csemege! Hogyis ne! Rossit olasz jogtudósnak nézed.

— No, tudod... izé... pedig én... tudom, ösmerem... jó barátom — hebegé Helfy szórakozottan —, de... kö... közelről rövidlítő vagyok.

— *Ne beszélj hát ezentúl csak messziről.*

328. sz., november 27.

Franciaország szereti a világot meglepni... .

Mikor már minden azt mutatja, hogy nyakát könnyedén aláhajlítja a marsall kénye-kedvének, hogy mint az aljas kerítő által mámoros eltompulásba ejtett leány, kevés fáradtság mellett dől akár a királyság, akár a császárság karjaiba: — acélizmai a »tizenkettedik« órában visszanyerik a ruganyos-ságot, az erőt s egy arculütéssel felel annak, ki mesterségesen kierőszakolt csókjára szomjazik.

Az utált Broglie-minisztériumtól sírva-ríva vett búcsút Mac-Mahon, de Franciaország az újbán is csak eben gubát cserélt. Oly gyalázatos kabinetet hozott össze, hogy mint egy francia lap megjegyzi, már maga e kormány *egy nagy pas- quille a nemzet ellen.*

A ház többsége, mint tudjuk, republikánus, s a kormány tagjait az államfő mégis egytől egyig a monarchia hívei közül választá.

Ez az akció reakciót szült. Az új kormány tagjai még csak székeiket sem melegíthették meg.

A parlament többsége határozatilag kimondta, hogy ezzel a miniszterummal érintkezésbe sem lép.

*

Nagy napja volt ez Gambettának. De nagy napja volt ez Franciaországnak is! December »2-ika« nemcsak a naptárban esett közel ehhez a naphoz, de valójában is. S íme a nemzeti öntudat bátor, nemes felébredése visszalökte azt, ha nem is örökre, de messzire.

Gambetta sápadtan várta a szavazás eredményét Jules Ferry hatalmas határozati javaslata fölött. Izgatottan vetette hátra székében halvány arcát, melyről halálos izzadság csorgott. Egy pohár vizet kért közben, azután lehunyta másik szemét is s ki sem nyitotta addig, míg ki nem lett hirdetve az elnöki székről az eredmény.

Ez volt az első nagy diadal. . .

A jobboldal zajongva gomolyodott össze a lestitött szemű, megcsúfolt miniszterek körül. . .

Gyalázat! Szégyen! hangzott több oldalról a republikánusok felé.

De azért a szégyen és gyalázat bélyege ott égett a marsall minisztereinek homlokán. . .

Gambetta elérzékenyülve szorította meg Ferry kezét:

— Thiers lát ma bennünket!

*

Mac-Mahon mindenre el volt készülve, de erre nem.

Csodálatos, hogy azok az emberek, kik a nagyravágás lejtőjén ereszkednek le a pokolig, — bizonyos tekintetben teljesen megvakulnak.

Egy államfő még sohasem blamírozta magát ennyire s veszélyesebb alternatívát is csak ritkán tolt maga elé.

Most csak két útja van.

Vagy a lemondás, és ez oh, mennyire keserű.

Vagy a polgárháború, és ez mennyire bizonytalan.

Mac-Mahon mellett ott áll a hadsereg, de nem kell feledni, hogy ez a hadsereg a *»francia nemzet hadserege«*.

S a francia nemzet — a köztársaság híve.

A marsall tehát egyedül áll az egész nemzettel szemben!

Egy törpe, az óriások millióival!

De azért a törpe nem enged, hanem mint a tréfás magyar mese fuldokló asszonya, még most is függet mutogat. . .

Nemsokára azonban szétcsap a hab fölötte, gyűlöletes alakja elmerül a mélységben s csak a víz futó gyűrűzése fogja mutatni még egy ideig, hogy ő is »volt«.

A pápára annyira hatott a Mac-Mahonon esett skandalum, hogy ő betegedett bele, s most — mint egy Budapestre érkezett távirat jelenti — haldoklik.

Orvosai aggódnak, hogy alig éli túl a mai napot.

A sajtó előszeretettel kezd foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy mik lesznek a pápa halálának következményei:

Hát először is az, hogy Lulu elveszti a keresztpapáját.

Lonkay meg nyer egy heti vakációt: mert a pápa halálára fiókjában készentartott cikkeket adja le a nyomdába. Vagy mély gyászában ki sem adja lapját.

Hogy még valaki ezenkívül is nyerne vagy veszítene vele, — azt nehéz kisütni.

Legfeljebb Mac-Mahonnak fog tán kissé fájni a szent-
atya halála, azért, hogy ezentúl maga lesz kénytelen bosszan-
kodni a törtéteken.

329. sz., november 28.

A képviselőházból

Napirenden volt a büntető-kódex részletes tárgyalása.

Simonfaynak akadt legelőbb mondanivalója. Őneki ugyanis nincs ínyére, hogy *politikai jogaik gyakorlásától* is felfüggesztessenek a bűnösök. Ez nem liberális dolog! Szerinte körülbelül be kellene a tolvajokat — például a bírói székekbe ültetni.

Alkalmasint akképp okosodik Simonfay, hogy aki maga is tolvaj, behatóbban fog tudni ítélni a tolvajok felett. . .

Igaz az! Hiszen mi vagyunk azon ország, ahol *Rózsa Sándort* tették meg *csendbiztosnak*.

. . . Hanem azért Simonfaynak nem lett igaza.

*

Ma az *»ignota quantitasok«* napja volt. Zay Adolf vett észre Simonfay után *igazítani valót a kódexen*. Mégpedig a 62. § ellen van kifogása, s nem kívánja elkoboztatni a büntető cselekményt képező nyomtatványokat, a sajtószabadság megszorítására. . .

Egy hang a főrendiház karzatáról (Valószínűleg a Swippsz Pepié):

— *Hogyisne! Még több szabadságot a firkoncoknak?*

És tán ez a hang győzött. Zay Adolfnak sem lett igaza.

*

Utánok a *»kis Komjáthy«* recitálta el mint egy kis iskolás diák elméletét a kegyelmezési jogról. Hogy hol vette, hol nem vette, bajos rájönni. Csúnyán beszélt, de okosan. Ő nem látja helyén a királyi kegyelem szándékolt nagymérvű kiterjesztését, s bele nem nyugszik abba, hogy az a pört törülje. . .

Ha meggondoljuk, hogy ezt a jogot a jövőben is miniszterek fogják kizsákmányolni, szorongva gondolunk a különféle visszaélések lehetőségére.

De azért a Komjáthy Béla demokratikusabb indítványának sem kegyelmeztek.

Neki sem lett igaza. . .

Mert hát igaza csak a tizenhárom-próbás mameluknak lehet.

331. sz., november 30.

Csodabogarak

A *»Magyar Hirlap«*-ban *»a közönség alázatos szolgálói«* aláírással cikk jelent meg a *»nagyérdemű közönséghez«*, melyben szervezett bandáknak nevezi azon lapokat, melyek őellene felszólalni mertek.

A *»közönség alázatos szolgálói«* ugyanis nagyon megrestellték a dolgot, hogy a hazai sajtó egy nagy része rosszállólag nyilatkozik azon működés és talán nem annyira rosszakaratból, mint inkább együgyűségből származó, a közönség megmetéyezését és butítását előidéző ponyvamodor iránt, melyet a *»közönség alázatos szolgálói«* használnak.

A közönség alázatos szolgálói ennél fogva arra érzik magokat indítatva, hogy lapjuk árát két forinttal fölemeljék, s megjavítsák ennek fejében a *papirosukat*.

Sokkal jobb lenne, ha leszállítanák két forinttal a lapjuk árát s megjavítanák a tartalmát. Abban van a hiba.

Enélkül azonban, hogy belőlük idézzünk:

Ha ez így áll,
Jobb lesz, igyál. . .

*

Bizony csak eredeti kis lap ez!

A nov. 25-iki számában megtámadja Harkányiékat.

A nov. 26-iki számban aztán egy nyilatkozatban revokálja s kéri a 25-iki számban megjelent dolgot meg nem jelentnek tekinteni.

*

No, ez még eddig volna, de a 28-iki számban megint egy mérges cikkölyt ereszt meg a mágnások ellen a »Mágnás-gavallérok« cím alatt.

Persze a 29-iki számban megint azt is meg nem jelentnek kéri tekinteni.

— — — — —
Mi is szeretnők a sajtó méltósága érdekében »meg nem jelentnek« látni a »Magyar Hirlap«-ot.

*

A »Magyar Hirlap« ilyen eljárása nemcsak a népet rontja pedig, — hanem úgy látszik, mint a ragályos nyavalya, a levegőt is megfertőzteti. E szimptomák mutatkoznak a mai »Hon«-ban Jókain is, amidőn a Bartók korrekt eljárásáért bocsánatot kér a »méltóságos uraktól«.

Hát ezért kellett neki a Szent István-rend lovagjává lenni!

332. sz., december 1.

Szándékosan nem akartunk többé beleszólni ebbe a szerencsétlen Nikó-ügybe. Amikor köztudomásúvá lett, hogy a méltóságos urak a skriblereket megesszik, sajnáltuk a dolgot és elhatároztuk, hogy olvasóink iránti tekintetből (kik elvégre is érdeklődnek e napi beszélgetés tárgyát képező ügy iránt)

Nikó Lina színésznő

ezentúl is úgy fogunk írni e tárgyról, mint eddig, bátran, érzelmeink szerint, nem rettenve meg a golyótul.

De mikor azt láttuk, hogy csak olyan színpadi lövöldözés, »gödi csata«, hol az emberek mintha egymás élete ellen törnének, de tulajdonképpen egyikben sem esik kár, megrestelltük a dolgot, s azon szempontból indulva ki, hogy egy ilyen dologba ne vegyüljünk, a Nikó-ügyet megszüntünk létezőnek tekinteni.

Most sem térünk rá vissza, mindössze a belőle levont tanulságokra.

És ezek nagyon elszomorító tanulságok.

Látjuk azt, hogy a magyar társadalom még egészen éretlen s kapkodó, mint egy kiskorú gyermek.

Nem a méltóságos urakat értjük: azok a maguk módja szerint cselekedtek, nekik az úgy tetszik. Ők következetesek.

Hanem itt van a társadalom tükre, — a sajtó.

Ez a tükör mutatja azokat a torzképeket, amikről röviden néhány szót kívánunk elejteni.

Egy úr egy színésznőt akar eltávolítani a Népszínháztól. Sottise-t követ el vele szemben: az blamírozva van.

A sajtó kiköszörüli a blamázt, most az uracs van blamírozva.

Az uracs is kiköszörüli (a maga módja szerint) a rajta esett foltot, s most a sajtó van blamírozva.

A színésznőt blamírozta az uracs, az uracsot a sajtó, s a sajtót — önmaga a sajtó.

Az a sajtó, mely évek óta sürgeti a minisztert, hogy hozzon szigorú törvényeket a párbaj ellen, az a sajtó, mely hasábot ír a párbajdüh kiirtására, mely »karclovagoknak« gúnyolja a napi pletyka szárnyaira vágyakozó hősöcskéket, az a sajtó (aki azért sajtó, mert nem is egyes ember), mely a társadalom őre és bírója, *leszáll bírói székéből, a társadalom bűnösei-vel együtt vétkezni. . .*

Hogy fog ez most már ismét bírói székébe ülni, hogy ítéljen? Hát lehet még az ő ítélete valaha érvényes is?

S amikor egyetlen ember, az »Üstökös« egy munkatársa jár el egyedül korrektül, a sajtó méltóságát szem előtt tartva, akkor annak az egy embernek nekíront a sajtó szerkesztője — Jókai; Jókai, a sajtó legtekintélyesebb képviselője!

Nagyon asszonyos szagú nyelvviszketegség az, midőn egy ilyen nagy ember holmi dolgokban koptatja állását, tekintélyét, kinek fenn kellene azt tartania olyan pillanatokra, mikor nagy kérdésekben nagy embereinek szavát, véleményét óhajtja hallani a nemzet.

Jókai ahelyett, mint egy komédiás, beleszól a »játékosdiba« s egy csinos »pukkedlit« vág a méltóságos urak felé.

Pedig bizony tőle is nagy merészség negédesen hátat fordítani a »népszerűség«-nek, mert könnyen megeshetik rajta egyszer, hogy amint ismét visszafordul, *nem találja ott a — háta mögött.*

334. sz., december 3.

A pápa halálának hírére várja a keresztény világ, mely mindenütt mindig szereti a rendkívülit, s mely minthogy csak egyetlen pápája van, aki már ötven év óta uralkodik, — pápahalált még nem látott a század utolsó felének változatos és izgató eseményei között.

A kereszténység mécsze valóban pislogóban van (ami nem is csoda, mikor az olajat mind kicsepegtette belőle Viktor Emánuel), de meg a bél is fogy már... a sokat hányatott aggastyán szemei lehunyóban... a Lonkay Antal bácsi asztalán a kikészített vereshagyma, mellyel a gyász hír vételével meg fogja dörzsölni szeméit... A mennyei fohászok másik közlönyében szinte kezdenek már zöldülni a kenetteljes siralmakat megelőző irány-stimmelások, s mikor a *szentatya betegségéről* ír szívfacsaró bulletinokat, azokat udvariasságból ily gyűjtőcím alatt adja: »A *szentatya egészségéről*«.

Azt hiszi a jámbor, félrevezeti vele magát a gondviselést is, ha az egészségről ír, mikor betegségről akar szólni. A gondviselés nem szokott szórakozott lenni az ilyenekben!

Az öregúr rosszul van és meg fog halni. Mindenki tudja és mindenki készül e napra. Hugo Viktor költeménye már ott van a fiókban készen, madame Mac-Mahon gyászruhája, amit ez alkalomra fog felölteni, hihetőleg már haza is került a szabótul, sőt még a bundáspátyi rektor sem mulasztja el egy hét óta mindennap meginni egy tojássárgáját, hogy a falusi

requiemen kellemetes torokkal énekelje meg a világot sújtó csapást.

Ilyen megsírathatlan a hatalmasok halála. . .

S itt kétszerte az, mert egy intézményt képvisel a szegény haldokló, egy olyan intézményt, amely már lejárta magát.

Érdekes lélektani világot vet azon összeköttetésre, mely a nép észjárása és a történelem kritikája közt fennáll, az, hogy a nép közt el van terjedve ama hit, miszerint a pápa már öt év előtt meghalt. Csak a jezsuiták bolondítják a világot, hogy él, azért, hogy tovább uralkodhassanak.

Holott, ha valamely kedvenc emberük hal meg, vagy egy olyan intézmény képviselője, aki vagy mely a társadalomra hasznos, ösztönszerű gyanújuk támad, hogy az illető nem halt meg: hanem csak a jezsuiták tették el láb alól. A szegény jezsuitákra ráfér minden!

A nép téved, de tévedésében nagy logika és nagy tanulság van! A pápaság valóban meghalt már, de maga a pápa még él és sehogy sem akar meghalni.

Az »Univers« legújabb értesülése szerint nemrég audien-cián volt nála egy előkelő francia, kihez a következő szavakat intézte búcsúzásakor:

— Ön Franciaországba megy, öntől majd kérdeni fog-nak újságokat a pápáról; eh bien, a pápának nem jó már a lába, de jó a feje.

Erre Mac-Mahon hír szerint azt jegyzé meg bizalmas tár-saságban:

— Eh bien, mit akar a pápa? *Nem lehet mindenkinek olyan jó lába, mint a cárnak.*

De igazán is, hogy nem lehet.

335. sz., december 4.

*Egy becsületes állampolgár egy közönséges napjának
hűséges leírása*

Reggel felkelsz, behozzák egy krajcáros stemplivel meg-adóztatott lapodat, a »Neue Freie Presse«-t (magyar ember levén persze ebből olvasod ki: mi történt Budapesten).

Ha a világ eseményeiről értesültél, s megbotránkoztál a tervbevett adóemeléseken, miket a Presse kilátásba hoz, inasod, akitől pontosan fizeted a luxus-adót, pontosan behozza kávédat, melynek fontjától nem tudom hány krajcár behozatali vámmal vagy megterhelve; ezek után befogadod lovidat, melyektől megfizetted a községi illetményeket, a kocsidba, melynek ruganyosságáért évi adódat leróttad, és egysétakocsizást teszel kegyetlenül megadóztatott birtokodon.

Délben visszatérsz falusi lakodba, melytől a házadót el nem mulasztottad kiegyenlíteni, s leülsz étkezni családod tagjaival, kiknek személyadójával szinte nem vagy hátrálékban. A megadóztatott ételeket és italokat jóízűen költöd el, s vendégeddel, a tisztelendő úrral, kinek pontosan fizeted a párbért, diskurzust folytatsz a szesz- és cukor-adóru. Lábad előtt kedvenc kutyád sompolyog az elmaradhatlan pléhéremmel nyakán, mely bizonyítja, hogy az öt forintnyi adót érte is befizetted az adóhivatalban.

Azután rágyújtasz dohányodra, melyet magad természetted kertedben, rémséges adót fizetve minden négyyszögöl után, s hogy az ebéd meg ne ártson, megadózott puskádat válladra vetve, a saját megadózott földjeiden kibérelt vadászterületre mégysz, míg ebbe is bele nem fáradva, előbb a dülőúton, melynek fenntartására községi pótlékkal adózol, azután az országúton keresztül, melytől fizeted a közmunka-vált-ságot, visszatérsz, s miután teljesen ki vagy merülve és az idő is már későre jár, álomra hajtod fejedet, melytől lefizetted a 8 forint fejadót, és azon sóhajttással, hogy »extra Hungariam non est vita« álomba merülsz.

Nagy szerencséd, ha számokkal nem álmodol!

Mert ellenkező esetben felteszed őket a lutriha s *álmod-tól is adózol a magas államnak.*

336. sz., december 5.

Swippsz Pepi naplójából

A »tisztelet házbán« voltunk. Mon Dieu! Mennyi lateiner! Minő emberek! Hogy beszélnek egymás ellen és mégsem eszik meg egymást! Csdálatos!

Má rólunk tárrgyálták! Azáz, hogy csak á mesterrés-günkről — a párrbájról.

Kricsi és Flicsi ázt mondta, hogy *ez egyszer* bonton el-menni a párrlamentbe s a kárzatról szemöldök integetéssel csinálni prressiót.

A dolog jól ment, a tisztelt földszinti zártszékek... akarom mondani »ház«, pártunkat fogta s csupán emberölésnek qualifikáltá a duellum folytán előforduló halálesetet. Merci.

Hehehe! Itt minket jobban respektálnak, mint a theat-rumban. A noble passziókhoz nem mernek nyúlni, úgy mint a theatrumban...

De mégis sok bosszúságot kellett elnyelni. Mennyire fárragatlan emberrek ezek az ablegátok!

A *Szálay* az jól beszélt. Persze obligat szekundánszá a lateinereknek. Ezérrt szólt a párrbajhoz. De mi szükség volt felhoznia azt az ostobá nagy Fricit (burkus királyt), aki ázzt mondta, hogy a párbajt megengedi, de csak ázzon esetben, he egyik fél halva marad, ellenkező esetben ákásztófa a bün-tetése.

Flicsi megdöfft és ázzt mondta:

— Pepi, ez célzás rád...

A *Záy* egy kitünő státusférfi. Látszik, hogy nemes em-ber... gavallér, és nem közönséges Molnár, aki szemére hányja a törvénszéknek, hogy minket mint »*ismeretlen tetteseket*« nyomoz ebben a mostani skribler-ügyben...

Hm! A törvénszék ha szemet huny, ákkor tudja leg-jobban, kik vagyunk!

No, hanem a Simonyi, az oszt demagóg! Jesus! Milyen ember az! Még most is borzong a hátám...

Azt mondja gúnyosan, hogy a párrbaj szabályok talán abból állanak, hogy egyik fél se találjon a golyójával.

Kricsi, ki mellettem állott, pirult el helyettem és oldalba lökött:

— Pepi, ez megint célzás rád...

Dühös voltam. Leugrottam volna satisfactiot kérni, ha fel nem áll á *Csémegi*. Ez lecsillapított, mert ókos ember.

Igaz, hogy *parvenu*, — de testestül-lelkestül velünk tárrt. Aztán egy olyan ember, akivel lehet bánni. Kigolyóztuk a kaszinóból — de ő azért mégis csak híve a kaszinónak.

Ezt nevezem én következetes jellemességnek.
Egyszóval jól ván minden. Éljen a párrbaj! Prrovokálom
az egész világot!

337. sz., december 6.

Kinek mit hoz a Mikulás?

Ma van a Mikulás előestéje; a hon jó, engedelmes gyermekeinek, kiket atyáknak csúfolnak, vajon mi jót hoz a Mikulás bácsi?

Csemeginek mézeskalácsból guillotine-t.

Helfynek cukros hordárt.

Báró Baldácsinak székely fakatonákat.

Tisza Kálmánnak *Lucaszékét*, miután eddig is annak nézte a magyar alkotmányt s *mindennap lefaragott róla valamit*.

*

Az öreg Zsedényiről beszélük, hogy ő is készült a *Barabás* jubileumra, bár némileg szepegett, hogy ott valahogy Lisztl találkozhatik.

Minthogy azonban újságot ritkán olvas az öregúr, de a kalendáriumot könyv nélkül tudja, s minthogy mára esett a Barabás Miklós névestéje, mára gondolta a jubileumot is.

Képzeltető tehát, mennyire megütközött, midőn ma egyik képviselő, akivel találkozott s akitől megkérde, hogy az estét hol töltötte, így felelt:

— A Barabás-jubileumon.

— Hát nem ma lesz? — kérdi gyanakodólag.

— Tegnap volt, nézze meg bátyám a lapok referádáit. . .

— Ejnye, no. . . Legalább már *ne vettem volna tiszta gallért*.

338. sz., december 7.

A színműsz-kongresszusból

A leborotvált arcok szezonja Budapesten. . .

Thalia papjai a zöld asztal mellett. . . Csodálatos kosztümök, XIV. Lajos korabeli nadrágok, amikben különben nem

egyszer Coriolán is harcolt a volszkusok élén, eredeti nyakken-dők, melyeket nem egy helyütt Marie Antoinette nyakáról kötötték le, midőn a guillotine-hoz lépett; egyszóval amit a vidéki ruhatárok pompát és eleganciát kölcsönözni képesek, az most itt mind egy csokorban van együtt a színészkongresszus tagjain.

Az írói körben (hol a gyűlések folynak), ami eddig soha sem történt, *eszmék* hangzanak. Hol eddig Szana Tamás unatkozott Szigethy Imre csodálatos kalandjain a feketekává mellett, ott Shakespeare, Molière és Racine beszélnek. . . amit úgy kívánok értetni, hogy a képviselő urak ezekből mondanak el egész monológokat, nagyobb pátozzsal, mint otthon, — mégpedig sűgő nélkül.

Csodálatos színdarab folyik ott három nap óta. Egy óriási quodlibet. . . egy iszonyatos káosz. És a darabban van bonyodalom is, csak a cselekvény nem halad előre sehogy. . .

Legtöbbet a hosszú felvonás-közök érnek a — Szikszayban.

Lauka Guszti bátyánk és Balázs Sándor (főfőképviselők) itt vannak igazán elemőkben.

S Guszti bátyánknak nem sikerült indítványát keresztülvinni a gyűlésen, hogy ne kelljen az igazgatónak kauciót fizetni, itteni indítványai általános elfogadásban részesülnek.

Az igazán nemes dolog, hogy Guszti bácsi a hitvány pénz-adta jogok ellen száll síkra. Ha tőle függne, még a mennyországba való menetel jussát is »Aufschreiben«-re lehetne megvásárolni.

Várható tehát, hogy Guszti bácsi lesz a legnépszerűbb képviselő a kongresszuson, ha még soká tart, márpedig tekintve azt, hogy mennyi a végzendője, és mennyit végzett, eltart úgy vagy harminc [napig].

És ez nagy baj lesz a hazai színészetre nézve, mert úgy járhatnak a derék urak, mint az Ulászlót választó rákosi országgyűlés nemessége: kifogyott az elemozsina a tarisznyájukból, mielőtt meg lett volna választva a király.

Mondok hát én ahhoz a tízezer indítványhoz, ami ott felmerült, egy tízezergyediket, mely eredményhez juttatja a tisztelt kongresszust!

Nem vették önök észre, hogy Szana is ott van önök közt?

Erre bázírozok mindent. Nagy kincs ő önök között, — bár lehetne egy ilyen a parlamentben is!

Ha valamennyien Szanával mondatják el a beszélnivalójukat, *Szana mind elmondja tíz perc alatt.*

S akkor mehetnek haza békén — ahol nem kell ingyen komédiázni.

S — y

339. sz., december 8.

Kovács Pál

Egy író jubileumát üli Győr. Az öreg Kovács bácsiét. Győr híres szép hölgyei babérkoszorút tesznek az aggastyán halántékaira, a polgárok aranytollat nyújtanak át annak, kinek ez volt teljes életében a fegyvere.

Toll, — de nem arany toll.

Szomorú fegyver ebben a tejjel-mézzel patakozó hazában; fegyver, nehéz, mint a mázsás buzogány; talpig ember, aki ötven éven át bele nem fárad a forgatásába; fegyver, mely éles, s az éle annak fáj, aki vagdalózik vele; fegyver, mely fényes, de fénye annak világít, aki szemet huny előtte.

Írni és egyre írni, milyen lesújtó végzet, ha nyomban mögötte lépdel a gúnyos kérdés: *»kinek?»*

Gondolkozni és nem tudni kivel közölni a gondolatokat. A részvétlenség, a közöny fonódnak nyaka körül siketen, belefojtani a kiröppenő eszméket, — mekkora erő kell mégis, hogy bekiáltson a néma pusztaságba, hol a visszhang megtartja s továbbadja lelkének ragyogását, szavait.

Nehéz magyar írónak lenni!

És mégsem nehéz!

Ha a földben fejlődő, megdagadt magnak csírája támad, bár kemény kő fekszi kívül a talajt, amin nem verhet át, amit nem tolhat el, azért mégsem semmisül meg a termő erő: rézsút keres kibúvó utakat. . .

Íróvá lesz az író. . . bármily kemény kő fekszik is a talajon.

A részvétlenség kövei közt is magasra nőhet.

Hiszen ha aztán megvan, s ki nem gyomlálja a gúny keze, viríthat, zöldülhet isten nevében. . . Hiszen nem bántja senki, tiszteli mindenki. . .

Persze, hogy tisztelik. Hogyne tisztelnék!

Megválasztják tiszteletbeli kaszinó-tagnak, még olyan helyen is, hol az öregapja sem járt, arcképét felakasztják az ebédlőben, ha ingyen jutottak hozzá; azt is tudják, hogy író, és méltányolják is amiért író, egy pohár bort szívesen megisznak egészségére, sőt odáig is elmennek, hogy eldicsekesznek ismeretségével, barátságával, de már arról: »mit írt?« – minden ember azt tartja, hogy »elég ha a többiek tudják«.

Kovács Pali bácsi a középosztály írója volt mindig. Nem valami fényes talentum, kinek működése belemarkolt volna a halhatatlanság üstökébe, olyan volt az, mint a »szép asszony főztje«: házias, jóízű és napi fogyasztásra szánt, nehogy kipárologjon az ereje.

De hát ki tehet róla, hogy ennek az országnak nincs az ilyesmihez étvágya? Az áldott jó étel még ki sem húlt s már nem fogyasztja senki.

Kovács Pál ma már olyannak tűnik fel, mintha szellem-idezés hatalmával pattantották volna életre a görögök.

Nem neki szemrehányás az, hanem a *nemzetnek*.

Vagy mit is beszélek?

Hiszen a nemzet ünnepli holnap. Készséggel csatlakozott Győr városához.

Díszküldöttségeket visz a vasút, s amerre elhúzódik magyar földön a villanyos drót, zúgva rezdül meg tündéri szárnya üdvözlő szók terhe alatt. . .

És fölhangzik az éljen-orkán, a nemzetek bőbeszédűségét pótló egyetlen szó, és megcsendülnek az összeütött kelyhek, habzó bor tartalmazói, magyar lelkesedés buborék-habjai, és megered toaszt toaszt után. . . és ünnepel az öreg magyar író. . .

. . . A méltatlankodás fagya, mely nemes szívét körülveszi, enged, egyre enged. Minden meleg szó egyet repeszt a kemény jégkérgen, mit egy hosszú pályán keresztül a részvétlenség odagurított torlasznak. . . Kicsordul szeméből a könny. . . már meleg könny. . . a hála megfakasztott forrásából. . .

»A jó magyar nép!« — sóhajt fel megdicsőülve. . .

S távol sötét zugokban, könyvkiadók padlásain, elfeledve, bemohulva, pönészszel megrakottan, egymásra vigyorognak az ünnepektől meg nem vett, elfeledett művei és utána mondják gúnyosan:

»A jó magyar nép!«

Mikszáth Kálmán

340. sz., december 9.

Őfelsége tegnap fogadta Bécsben a delegációkat, s több urat nyájas megszólítással tüntetett ki, mint azt a »Pesti Napló« tudósítója írja, kinek leveléből merítjük az alábbiakat.

Az öreg Zsedényire esett legelőbb a felség pillantása, (talán azért, mert az ő hatvanhetedszer kivásalt toalettje legjobban rítt ki a díszes csoportozatból.)

— Remélem, meg van ön elégedve a hadügyi költségvetéssel. Elégge takarékos — mondá a király.

— Túrhető — jegyzé meg az öreg, lutheránus stílusban —; de a közös hadsereget illető kiadásokon kívül sok a honvédségre való költség.

*

Őfelsége mosolygott e válaszon, mely ha akarom megelégedés, ha akarom elégedetlenség a hadügyi budget-vel, s talán az ötletből maga is hasonlólag jelenté ki Wahrmannak, hogy:

— Ön érdemeket szerzett a bankkérdés megoldása körül.

Már t.i. hogy még nem is oldatott meg a bankkérdés.

Most már az öreg Zsedényi mosolygott, hogy milyen takarékos őfelsége a dicséretben.

*

Márkus Istvánnal meg az történt, amiről sohasem álmódott volna.

A király ezzel döbentette meg:

— Olvastam az ön bankbeszédét. . .

(»Minden renoménak vége« — sóhajtott fel magában Márkus Pista.)

Azután áttért arra a nyájas kérdésre: Ott volt-e a jelen török—orosz háború egyes fázisainál is, mint a szerb háborúban?

A nyájasságról Márkus Pista azon föltevésre jött, hogy őfelsége alkalmasint a Wahrmann beszédével téveszti össze az övét, minélfogva felbátorodva felelte:

— Törvényhozói hivatásom teljesítése tartott vissza, hogy a csatatéren jelen legyek.

*

Őfelsége ekkor *Falkhoz* fordult, s jó néven vette neki, hogy úgy lapjában, mint a parlamentben Andrassy politikáját helyesli.

— Ha ön részleteiben is olyan pontosan ismerné az Andrassy politikáját, mint én, még erélyesebben helyeselné és támogatná azt.

Falk dicséretre méltónak mondá e politikát, mivel — úgy mond — áldozat nélkül óvta meg a monarchia *tekintélyét*.

. . . S e szó után élénken nézett körül, nincs-e ott valahol Simonyi Ernő, hogy közbevágjon. . .

*

Őfelsége ekként körbemenvén, természetesen megint az öreg Zsedényihez jutott, s amint reá pillantott ismét, a hadügyi budget lefaragásának titkos szándéklatait olvasta le ráncos arcáról és így szólott a kis Pulszky Gusztihoz:

— Szívére kötöm a hadügyi budget-t.

A kis Guszti hódolattal hajlott meg. Az öreg Zsedényi hosszan ránézett savószín szemével, mintha mondaná:

— Mennyi jó szót *tékozol* a király ezekre az emberekre hiába. »Igen«-t szavaz ez ügyis valamennyi. . . Nagyon benne vannak »otthonról«.

341. sz., december 10.

A magyar delegáció tagjai talán azon erős eltökéléssel mentek fel Bécsbe, hogy: no, most itt az alkalom, hogy magát Andrassyt lehet kikérdezni a monarchia politikai helyzete

iránt. Már tudniillik legalább néhány ember eszében fordult meg ez, mert tudvalevőleg a delegációba leginkább az olyan urakat szokta a kormány megválasztatni, akikről meg van győződve, hogy jó neveléssel bírnak s nem fognak igyekezni galibát csinálni — senkinek.

És a kormányoknak már jó végzete az, hogy ritkán csalatkoznak embereikben, aminthogy rossz végzete a kormányok embereinek, hogy nagyon ritkán nem csalatkoznak kormányaikban.

És éppen ezért mindig el lehetnek és el is vannak készülve a csalódásra.

Most sem csalódtak tehát abban, hogy csalódní fognak. Andrassy nem akar vallani. »Morgen, morgen, nur nicht heute.« Majd januárius közepén ad — azt mondja — keleti politikájára vonatkozó felvilágosítást. A »vöröskönyv« akkorra készül el, a megírására is kell egy kis idő, a bekompingálására is. Tisza meg pláne csak márciusban kívánja tárgyalatni a külügyi politikát; akkor, midőn a szerény ibolyák kezdenek kibújni a hó alul, és midőn már valószínűleg eső után köpönyeg lesz akár helyeselni, akár kárhozthatni azt, ami úgýis megtörtént.

És minthogy mindegy lesz akár helyeselni, akár kárhozthatni a bevégzett tényeket, miért ne helyeselné a lágy szívű delegáció. Hiszen, ha úgýis mindegy! . . .

De meg azután kötelessége is helyeselni. Hiszen pusztán az elég nagy dicsőség nekünk, *hogy magyar ember áll* a külügyek élén.

Pedig mit ér az nekünk, ha épp e tulajdonsága könnyíti meg neki azt, hogy mint egy labdával, úgý játsszék velünk.

Mert nem-e játék mindez? Egy arra szánt játék, hogy a keleti ügyek mumusával ijesztgessen mindaddig, míg a kiegyezés keresztül nem vitetik.

Andrassy úgý okoskodik:

— Ha most oszlatom el ezt a bizonytalanságot, ezt a ködöt, mely kényelmes a kiegyezésnek (pedig már Ausztria egyszer megjárta a köddel: a chlumival), a magyarok szeme felnyílik, s nem boldogulhatunk velök. Nos, tehát nem oszlatom el.

És úgý tesz, amint mondja.

A köd tovább is fölöttünk fog forogni, mert hát a delegátusok mind olyan csokolnivaló, szelíd, mindenre rávehető derék emberek, akik a »Gyulával« többnyire jól vannak, s arról is gondoskodva van, hogy jóba legyenek a többiekkel is.

Egy-egy diner Depretis úrnál sokat elsimít és sokat előidéz.

Kivált, ha jók az ételek. . . és különösen a borok.

Az »ellenfelek« gyanánt küldött derék urak tigris-szíve fölenged a pezsgőtől s hajlékonyá válik, mint a viasz.

Csodálatos ital ez a Depretisé! Ők isszák s mégis a *mi fejünk fáj tőle.*

S — y.

342. sz., december 11.

Mac-Mahon most igazán úgy van, mint XIV. Lajos, aki sohasem tudott felöltözködni, ha többféle mellényt tett eléje reggel öltözéskor a komornyikja. . .

Mac-Mahon előtt, aki elvégre is nem tudja feledni, hogy napóleoni bérruhát viselt, csak kétféle mellény fekszik.

Az egyik a republika.

A másik a kamara-feloszlatás.

A többihez, amiket nagyon szeretne, most még nem nyúlhat, el vannak csukva a fiókban.

Csak kétféle mellény fekszik előtte, és mégis már hetek óta habozik s felöltözetlenül elmélkedik a teendőkről.

A republika mellényét sem bánná egyelőre, ha nem volna neki nagyon szűk és nem szorítaná olyan nagyon, minélfogva azon ajánlatot tette, hogy hadd ő lefejtessen róla három gombot s varrhasson rá *három* új zsebet, amibe beleférjen a külügyi, a hadügyi és kereskedelmi tárca, amivel ne diszponálhasson a parlament többsége.

A parlament természetesen nem engedheti ezt a jelentékeny módosítást, s Mac-Mahon mai napig sem bírt felöltözni, mert a másik lajblinak meg az a tulajdonsága, hogy olyan átkozott visszataszító színe van, miszerint aki látja, azonnal olyan gondolata támad, hogy *ki kell porolni.*

Márpedig hátha akkor találnák kiporolni, mikor Mac-Mahon is benne lesz . . .

Ilyen bajos Mac-Mahonnak toalettet csinálni.

343. sz., december 12.

Sohasem illett még úgy be semmi az »Apróságok« rovatba, mint a vitéz cseh nemzet neheztelése, amiért a királyi család feltűnően sokat tartózkodik Magyarországon, s nagyon jó néven vennék, ha egy kicsit Prágába is lerándulnának lakni öfelségeik — persze, hogy ott a »Narodní divadlo«-ban a »Rózsa Sándor, velki lupežnik uherský« előadásain gyönyörködjenek.

Én istenem, mi minden nem kellene a tiszteletre méltó cseheknek, hogy jól érezzék magukat!

Pedig bizony volt egy idő, mikor ők is itt éldegéltek, egész falkaszámra származván át ide, s alkalmasint mai napig is itt lennének, ha el nem seperte volna egy általuk megtűrhetlen szélvész — az *alkotmányosság*.

Vagy hohó! Hiszen már ők is alkotmányos nép!

Csakhogy náluk az alkotmány olyan, mint a bunda, ímmel-ámmal hordják: hol letennék, hol felvennék . . . nem sokat törődnek vele.

Igaz, hogy nálunk is olyan, mint a bunda: de mint a medve bundája; csak úgy válik le róla, *ha megnyúzzák*.

Csehország mindenesetre elég szép hely arra, hogy ott a király is tartózkodhassék, de azon eszméláncolat alapján, hogy miután Magyarországon sokat időzik, azt kívánni, hogy náluk is annyit időzzék, — ahhoz sok kiskorúság és naivitas kell.

Vagy hogy talán a »kassai toasztot« irigylik tőlünk?
Az valóban jobban beillett volna — Prágába.

344. sz., december 13.

Plevna elesett!

A szegény török nemzet haldokló hörgése rázza meg Európát . . . ha ugyan még képes fölverni valami ezt a kiélt,

korhadtt matrónát, ki csak akkor lát, ha mindenesei (Bismarck, Andrassy sat.) fölteszik vörös orrára a pápaszemet, olyan színű és minőségű üvegből, aminő nekik áll érdekükben.

Tehát oda van . . . elbukott a nemes oroszlán, ezer tántogó sebből patakzik vére . . . marakodó kutya vették üldözőbe s pokoli kéjjel nyalják fel utána.

A gondviselés hazudik. Ezredévek óta ámitja vele az emberiséget, hogy bármily kétértelműen viseli is magát, előbb-utóbb mégis úgy fordul, hogy igazságos. Nyomorult ráfogás. A gondviselés is — ha van — egy őrült vak suhanc, aki köveket dobál az égre — és leköpi azt, amit mint szemefényét kellene dédelgetnie, a legszentebb dolgokat: a jogot, a méltányosságot, a hazaszeretetet.

Ha van gondviselés, ilyenkor kellene mozdulnia. De nincs . . . nincs, nem lehet!

Egy nyomorult féreg megindul országokat és embereket irtani, dölyffel, göggel, fekete lelkiismerettel és hazudott vallásos érzelmekkel, és öl, mészárol, gyermekeket, nőket, aggokat, és elpusztítja egy nagy részét annak, ami a teremtés folytatása, belevág az isten útjába, »nekem azok az emberek, akiket te teremtetél, fölöslegesek, tehát megölöm«, és az isten nem mozdul meg . . . sújtó balkeze nyugodtan összetéve pihen mellén, melynek egyetlen szívdobbanása fölmelegíti az egész világot, melynek egyetlen haragos hörgése az egész mindenség bordáit összehorpasztó óriás mennydörgés.

Ez az isten visszafojtja a leheletét is; nyugodtan nézi a nagy *bűn történetét*.

Elkövettetik. Földi hatalom nem akadályozza azt meg! Beaconsfield lord tavalyi beszédje nagyszájú kofa nyelvelése volt . . .

És mit várjunk a többi hatalomtól? Mit várjunk a hollóktól?

Megmondom.

Azok már régen szimatolják a vért, régen összedugták a fejüket és számot tartanak a *holttetemre*.

Az öreg holló, Vilmos, amint megérezte a hullaszagot, már tegnap üdvözölte a bűn hősét, a cárt, a testvért. Még véresen párologó kezekkel bonthatta fel a telegramot. Á mi Andrassynek még eddig ugyan nem tett semmit, de hát

Őneki most sok a dolga, s alkalmasint csak úgy suttymban köszönti fel a cárt, nehogy időnek előtte eltaláljuk, mi lesz a »vöröskönyv«-ben.

De különben hogyan várhassunk a földi hatalmaktól valamit, ha az égi hatalom is lemondott az igazság védelmezéséről?

Vagy hátha csak látszólag mondott le?

Legistenibb jogát a népekre ruházta át, s ezek közül reánk a kiválasztott népére.

Hátha így gondolkozott magában: »Megpróbálom népeimet, melyikben van még valami az ősz szikrából, mit beléjük öntöttem.«

»Hadd lássam, ha az igazság zászlóját le engedik-e taposni a királyoknak?«

»Fölemelik-e a sárból, hogy tisztára mossák a zsarnok vérében?«

»Ha nem, megérett rá a világ, hogy levegyem a gondom róla!«

Mikszáth Kálmán

345. sz., december 14.

A nemzet gyászolni akarja a plevnai napot. Nagy tüntetés készül vasárnapra úgy a fővárosban, mint a vidéken is.

Minek? Mit érnek vele a szegény törökök? Fekete zászlóknál, részvéttüntetéseknél többet érne egyetlen szál kard a védelmükre.

A magyar minisztereket akarjátok befolyásolni? Nem tudjátok, mit mondott Bismarck, mikor nemrég azzal gyanúsították, hogy Crispivel alkudozik? Azt mondta, hogy nem volna észszerű eljárás tőle holmi commis voyageur-ökkel állni szóba, akik csak egyszerű mustrákkal rendelkeznek megbízóik áruiról, mikor magával a megbízóval beszélhet.

Mit akartok ti a szegény magyar miniszterekkel? Azt sem tudják a boldogtalanok: hol a fejük.

Azoktól kívánjátok, hogy pórázon tartsák Európát, kik még Helfyt sem bírták megőrizni a saját hivatalos hatalmukkal: négy hordárt kellett megfogadniok erre az aktusra is.

Azt már csak lehetetlen kívánni tőlük, hogy annyi hordárt fogadjanak meg, amennyi kiverje az orosz a török területről; annyi hordár nincs is az országban!

Mit akartok hát, minek keserítitek szegényeket? Hogy van lelke hozzá annak a Verhovaynak és Hermannak!

Órájok gyakorolni pressziót! Milyen gondolat! Órájok, a commis voyageur-ökre, hogy más legyen a portéka, mint aminő mustrát nekik adtak róla. Hisz ők talán csak a mustrát látják, magát a portékát nekik sem mutatták meg!

Ha lesz tehát népgyűlés, legyen az impozáns, óriási nagy, [. . . .]; ha lesz tüntetés, legyen az egész ország mennydörgő szava, fegyvert követelő szava; és ezt a szót ne a szegény magyar kormány fülébe kiáltsuk, mely olyan mint a rossz telefon: csak gyöngén, halványan viszi át az Andrássyéba. Mellőzzük a commis voyageur-öket, beszéljünk magával az országgyűléssel. Őhöz intézzük a feliratot, vagy menesszük a küldöttséget, mely a magyar birodalom akaratának kifejezést adjon. Akkor majd kitudódik: *»mennyit nyom a nemzet?«*

Rendkívüli idők rendkívüli eszközöket engednek meg; a jelen idő pedig rendkívüli.

S azonfelől megdőbbentő.

347. sz., december 16.

Ha nem volnánk magyarok, e percben kétségkívül legjobban érdekelne a Mac-Mahon vergődése a republikánus többség hálójában.

Örülnénk rajta, hogy a »hős sebesült« beadta derekát, áhítatos szemfogatással mondván:

»Meghódolok az ország szavazatának.«

Azután pedig kételkednék rajta, ha vajon igazán meghódol-e hát, s igazán rendben van-e szénája a franciáknak, a világ e legkönnyűbb vérű nemzetének, hol a politikai élet hullámmzása még pillanatokra sem mutat stagnációt, az egyik szélsőségből a másikba dobva az állam hajóját.

De minthogy magyarok vagyunk, most kisebb gondunk is nagyobb a franciák bajainál és nem tudunk sem érezni s

kivált beszélni egyébről, mint a mi saját fájdmunkról, mely Plevna elestével ért.

Még a tréfa is elhalt ajkunkon . . . s e neki szánt rovatot a szomorúság örökölte tőle.

S e szomorúság, török tesvéreink baja egyre jobban fáj. Mert nem tudunk gyógyírt találni reá.

Mert a népgyűlés, habár egy gyógyszerész vezeti is, nem elég medicina.

Ozman basa lábát, mint egy mai távirat jelenti, amputálni fogják.

Most lesz ő igazán valódi testvére a magyar nemzetnek, még külsőleg is egy azzal.

Éppúgy, mint mi, *nem fog a maga lábán járhatni.*

348. sz., december 17.

OZMAN PASA

A török nemzet hőse elhunyt tegnap, Fratestiben. Meghalt a halhatatlan! Szabad nagy lelke nem bírt tovább ellakni abban a testben, mely az orosz cár rabságába került: elköltözött belőle, otthagya.

Jobb volt az így, szebb volt az így! . . .

A hős küzd emberfeletti erővel, elbukik, de az eszme diadalt ülend . . .

A nibelungi legendának kell hogy ez — legyen a vége.

A lélek otthagya a porhüvelyt, s millió és millió részre válva, s mégis mindenütt egészben maradva, elszállt messze, messze, a sivatag pusztákra, kelet tündérregéinek ígésző színhelyeire, a kupolás város karcsú minaretjeibe, hol a hívők ajkán imádság fakad Allahhoz, hogy nevelje szívükben világot elborító lánggá a honszerelmet.

S Allah meghallgatja az imádkozókat: módja van hozzá; az ott lebegő lelket felosztja közöttük, úgy hogy mindenkinek egy rész, s mégis egy egész jut: s világot elborító lánggá növekszik tőle a honszeretet . . .

S az Ozman hősi lelke száll, száll odább egyre . . . viszi a felhőknek villámterhes szárnya keletről nyugatra, a három

bérc honába, hol a testvér nemzet zokogása hallik . . . Felhó, amely hozza, magyar nép könnyétől növekedett naggyá . . .

S egyszerre fölszárad, mint villámütésre minden arcon a könny, egyszerre fölvilan minden szemben a tűz, s egyszerre reneti a mozduló földet óriás mennydörgés:

Fegyverre! Fegyverre!

S Budapestről messze az országban lázasan hömpölyög a merész orkánna dagadó kiáltás:

Ozman pasa lelke itt van immár köztünk!

Mikszáth Kálmán

349. sz., december 18.

A drágakövek

A tegnapi népgyűlés erős hullámokat vet az országban. Vagy hogy nem is a tegnapi népgyűlés, mert hiszen annak a híre csak ma jut még oda, s az ország minden részében megtartott népgyűlések határozata már előttünk fekszik, minde-
nik azt mondja röviden:

»Vezessetek minket az orosz ellen!«

Egyszerre született meg az akarat mindenütt, egyszerre szállott meg az aggodalom minden magyar szívet, egyszerre lepte meg a lelkesedés, egyszerre szorította össze a fájdalom és egyszerre dagasztotta meg a szilaj harag . . .

Háborút kívánunk.

S az országgyűlés, a nép képviselői, akik a nép véreből való vér, és húsából való hús kell, hogy legyenek, talán fontolóra vették küldőik akaratát, s ha már magok érezni nem tudnának, legalább csinált szavakkal sietnek azt tolmácsolni a hatalommal szemben?

Nem. A nép képviselői összejöttek, hogy törvényszéket tartsanak a nép fölött, hogy minősítsék, milyen bűn követte-tett el általa.

A vádló szavai tompán hangzanak, mint a lélekharang, s viharos »éljen« kél nyomukba.

Az »óljön« elhangzik és el van követve ismét egy »új bűn«.

Új vádló lép elő; százsámra akadna . . . hisz a csőcselék beszennyezni divat s aki nem mameluk, az mind csőcselék!

Maga Tisza szól, s itt sokkal biztosabb alapon áll. Itt ő az úr, komédiás a saját sátorában a saját familiája előtt; itt nem fognak pisszegni. Itt pompásan be van dresszírozva a saját szerepére mindenki.

Úgyes, mint mindig, vádol és támad s még érzékenykedik is. Érzékenykedni ő! Lucus a non lucendo.

Azokat a köveket, mikét ablakába dobott a tömeg, *örök emlékül teszi el.*

El is teheti.

Hiszen drágakövek! Azért, hogy fényök nincs, van súlyuk, s azért, hogy szennyesek és bepiszkolják, akire alulról dobattak, van azoknak fent a magasban értékök is.

Hát csak tegye el azokat a köveket Tisza Kálmán és mutassa meg »illetékes helyen«, — ahol megvan a becsük.

Jó hasznukat veszi.

Igaz, hogy ő is drágán jutott hozzájuk: egy nemzet szeretetét és becsületét játszta el értök.

No, de megvannak. Büszke lehet rájuk. Ő akarta így, mi szükség tehát vádlónak lépnie fel a nép ellen?

Kivált, mikor tudja, hogy a nép milliói előtt még ő a vádlott.

S ez a vád éles és lesújtó. Még védelme sem lehet ellene. Hiába is lenne.

A nép ítélete már ki van mondva. S a népek ítéletét föllebbezni nem lehet.

Az a néhány durva kéz, mely a föltépett kövezet darabjait dobálta ablakába, csak éretlen nyilvánulása annak a tudatnak, hogy egy elítéltről van szó.

Nem az ítélőbírák tette volt, csak a karzaté, — de az ítélet alapján. Ő szavakban hallotta az ítéletet s durvaságában nyomban tetté akarta azt fölvaltani.

Ezeknek a drágaköveknek tehát, ha a csőcselék dobta is, sokat jelentő komoly színök van.

Mikszáth Kálmán

Ki hitte volna, hogy e szomorú napokban is öröm érhet s éppen az orosz főhadiszállásról.

Jelentik, hogy *Ozman pasa még életben van*, sőt hogy sebe javulásnak indult.

Az egész távirat mint mondják tévedésen alapult, valami más Ozman nevű ember halt meg a foglyok közül, de nem a török nemzet hőse, Nuri Ozman.

Ma az »Egyetértés« is így ijesztette meg olvasóit, kiírván vastag betűkkel a hírek között:

Sziklay Emília meghalt:

Azután hozzátette:

... Egyik budai iskolának volt női kézimunka tanító-nője.

Nem helyeseljük a sajtó részéről az ilyen, bár nem rosszakarató, a közönséggel való enyelgésre számított játékosdit sem.

Mindamellettnagy örömünkre szolgált, hogy ezegyszer — *rászedtek*.

*

A megkövezett miniszter iránt kétszeres a hódolat vasárnap óta. A mameluknak az már természete, hogy egy bizonyos pontig annyira együttérez az »urával«, hogy amikor annak verik be az ablakát, — ő ragasztja be az ablaktábláját a bihari pontok egyik nyomtatott példányával. Arra még jó.

Tiszát nemcsak a »ház«-ban fogadták ovációval barátai, hanem a »klubban« is. Még a tarokk is megszűnt az első estén, csak imitt-amott fogdosták a pagátot immel-ámmal... a legnagyobb rész a haza nagy mártírja körül csoportosult, ki kék szemüvege mögé zárkózva, elégedetten nézett szét gárdáján...

Arcán a hazafiúi szenvedések sápadtsága terült el, s szinte felhitta a részvét-nyilvánításokat, melyek különböző alakban lettek feltalálva. Mert senki sem olyan találékony a világon, mint egy mameluk.

— A nép nagy szörnyeteg — mondá valaki.

— A nép az utcák szennyje . . . — ordítá bele Csernátony
»azzal kiosont, hogy »Hm, ez jó gondolat volt tőlem, szaladok
elmondom otthon, vezércikk-matériának«.

— A nép, uraim — jegyzé meg a haza mártírja mosolyg-
va —, a nép. . .

Meggörnyedve hallgatja mindenki.

— A nép tegnap nagy elégtételt adott nekem.

Általános csodálkozás, de azért semmi ellentmondás.
Mert a mameluk még tréfából sem mond ellent soha.

Nagy tömegekbe verődnek össze a mamelukok és rej-
télyes suttogás támad, mit értett vajon a kegyelmes úr, ez
alatt az *elégtétel* alatt.

— Nagyon egyszerű — mondja D. F. képviselő. — Ma-
gas szempontból kell venni a dolgot, a nép kétgarasos pén-
zekkel dobálta a miniszter ablakait, s semmi se bizonyít-
hatja jobban, hogy egy ország becsületesen van kormányozva,
mint az, hogy pénzzel hajigálkoznak az emberek. Ez ameny-
nyire páratlan a világtörténelemben, épp annyira emelni
fogja a külföld előtt hitelünket, s kedvező színben tünteti
fel *adózási képességünket*.

— Csitt, te. Erre megy Széll . . .

354. sz., december 23.

Tisza megint nem tartotta meg szavát.

Azt ígérte, hogy a miniszterelnöki palota ablakába vá-
gódó köveket emlékül teszi el.

S íme, ehelyett visszahajítja őket — Verhovayra.

Ami helytelen volt az utcai tömegtől, bizonyára helytelen
az Magyarország miniszterelnökétől is.

A fölfelé dobott kő elfárad, mire odaér, a lefelé dobott-
nak pedig megnövekedik a súlya, az esés alatt, s mélyen
belevágódik az anyaföldbe is, és nyomot, sebet hagy
rajta.

A csócseléknek szennyes a keze, a hatalomé erős: könny-
nyen túldob a célon. A csócseléknek szabad hibázni, mert
hisz azért van fölötte a hatalom, de a hatalomnak
nem szabad hibázni soha, mert nem áll fölötte senki.

Verhovay elfogatása nagy tapintatlanság és veszedelmes precedens.

Mert mi történt itt?

Egy ember fogatott el, aki egy törvényszerűen engedélyezett népgyűlésen megjelent, aki a Budára menő tömeghez csatlakozott, aki a népakarat nyilvánulásának e bizonyára rendkívüli alkalmánál fogva szónokolt a nem lázadási célból, hanem inkább kíváncsiságból a miniszterelnöki palota elé tódult néphez, éppúgy szónokolt, beszélt a néphez, mint akár Helfy, akár Sztupa, akár Hermann, vagy maga a miniszterelnök szónokolt volna, ha mint Angliában nem méltóztatnék méltóságán alattinak tartani lejönni a nép közé s beszélni hozzá, és nemcsak hogy megengedhető miszerint szónokolt, hanem úgyszólván kellett szólania, mert fel volt híva rá a tömeg által, már azon benyomásnál fogva is, melyet mint egy ellenzéki lap közkedveltségben álló cikkírója gyakorolt rá.

Hogy ez a tömeg, mely bizvást lehetett kíváncsi a miniszterelnök válaszára, később rakoncátlanul viselte magát, tehet-e erről Verhovay? Van-e egyetlen tanú is, volt-e egyetlen sor is a hírlapi tudósításokban, mely azt sejtetné, hogy Verhovay szólítá fel erre a népet?

Miben állt Verhovay hibája?

Mindössze abban, hogy nem lépett fel cselekvőleg a köveli dobálózás ellen.

De erre nem is lehet kötelezve senki törvényes szempontból.

Ha aztán azt nézzük, hogy mi volt tehát a lázítási bűnnel vádolt fiatalember legerősebb kitétele, rájövünk, miszerint azon kijelentés, hogy *»Tiszta örökre ki lesz a nép szívéből zárva«*.

Ez pedig olyan haszontalan, semmitmondó frázis, — aminőkben ő rendszerint bővelkedett, s miken okos ember csak mosolygni tudhat.

*

Kár volt Tiszának személyes bosszúját ilyen alakban önteni ki, és különösen kár volt elefánttá fújni a legyet, s néhány ablakbeverő suhanc csínyje miatt olyan hírbe keverni az országot, mintha lázító demagógokkal volna zsúfolva.

Igaz, hogy neki aztán jólesik tőkét csinálni belőle Bécsben, hogy itt megnyergelve tartja a forradalmat, de nekünk rosszul esik azt az anomáliát látni, hogy ha ő tesz valami *erőszakosságot*, azt akkor a hordárok csinálták, ha pedig a suszterinasok csintalankodnak, azt akkor mi csináltuk.

355. sz., december 24.

A kórórul a bodzára.

A bodzáról a kóóra . . .

Hétköznap Tiszát szidjuk, vasárnap aztán egy kis változatosság okáért Andrássyra kerül a sor. Igaz, hogy amikor Tiszát szidjuk, éppúgy értetődik alatta Andrássy, mint ahogy Tisza is hallgatagon benne van Andrássyhoz intézett jókívánatainkban. Hiába, ők egy cégnek »stille Gesellschafter«-jei.

A mesterséges ködből mindinkább kezdenek kifelé bontakozni a keleti politika szirmai. Mondhatom, gyönyörű rózsaszál, amit az orosz cár kebelére tűznek.

Ilyen virág számára bűn volt felhasználni virágcserepnek Ausztria—Magyarországot.

Amit Tisza nem mert elmondani, Andrássy eltagadott, — megtudtuk Bismarcktól.

Legújabb jegyzékében arra figyelmezteti Andrássyt, hogy a budapesti tüntetések által ne hagyja magát *eddiggi keleti politikájától eltántoríttatni*.

Elég volt. Most már helyén vagyunk. Most már tudjuk, milyen volt az az eddigi politika, melynek a pesti tüntetések általi megváltozásától tart Bismarck herceg . . .

Most már iszonyodó tekintettel állhatunk meg Andrássy kártyái előtt. Minden elveszett; egyetlen ütésünk sincs!

Most pedig emeljük fel még az »écarté«-t is: megszűnt már titok lenni.

Andrássy a delegáció előtt úgy nyilatkozott, hogy Ausztria—Magyarország érdekeit addig nem látja veszélyeztetve, míg Hercegovina és Bosznia nem támadtatik meg. Ezt tartja azon érdekvonalnak, mikor az osztrák gyíklesőt nekiszalasztja a beavatkozásnak.

Erre természetesen azt hitték jámbor török testvéreink: »no, ha Andrásy nem hagyja Hercegovinát és Boszniát érinteni a háború által, akkor oda be sem üt a szerb, s ha be nem üt, minek tartasuk ott hiába hadainkat; húzzuk ki onnan«.

És mint egy mai távirat jelenti, a porta ki is adta a rendeletet, hogy *katonasága vonuljon ki*. Minden török karra nagy mostan a szükség, az egész világtól elhagyatva, egyedül harcolnak utolsó csöpp vérig. Véték volna ott hevertetni a hősokeket, mikor a dicsőség várja őket másutt. A dicsőség, — a halál.

Ez után a gyönyörű leleplezés után, melyben a »vaskezü« herceg részesített Andrásy politikájára vonatkozólag, egy iszonyatos gyanú kezd belopódzni lelkünkbe, mely több mint gyanú, mert hiszen önként következik a »három császár szövetség«-ből, és a kapzsi osztozkodási politikából.

És pedig attól félünk, hogy Andrásy szánt-szándékkal játszotta a hódítók kezébe Hercegovinát és Boszniát e kiszámított nyilatkozatával, tudván, hogy annak folytán *védtelenül* fogja a porta a két tartományt hagyni.

A csapda jól volt kiállítva. A szegény török belement.

*

És mit fog Andrásy tenni, ha csakugyan megtámadják a hódítók a nyitvahagyott két tartományt? Azt, hogy olyanra teszi magát, mint a »Kelet Népe« egy szorgalmas olvasója (de ez lehetőleg nem tetette magát), kitől ilyen tartalmú levelezési lapot kapott hír szerint tegnap a szerkesztőség:

Igaz-e, hogy az oroszok bevették Plevnát?

Nagy János s. k.
r. kath. lelkész s a
»Kelet Népe« buzgó olvasója

Andrásy is akkor fogja majd hivatalosan észrevenni, hogy Hercegovina és Bosznia galád kézbe jutottak, mikor majd az osztozkodásnál — őt főzik le vele.

Egy konzervatív főúr, a felsőháznak tagja, a minap azon különös megtiszteltetésben részesült, hogy Andrássy meglátogatta a szállodában. Miután a külügyérrel úgyis közeli rokonok, a konzervatív főúr nem látta illetlennek, ha mostan négy szemközt kapva »Gyulát«, kikérdezi amúgy isten igazában a keleti kérdés szövevényeit. Csak valamit mondjon, majd kibetűzi ő abból az »igazit«, előtte ugyan hiába gombolozik be valaki, egy hajszálnyi nyílás s a veséjébe lát.

— Ugyan, Gyula, mondd meg, már neked tudni kell, hogy melyik hadakozó féllal rokonszenvez jobban őfelsége?

— Az izével . . . — mondja Andrássy nevetve.

— Aztán lesz-e valami? Beleavatkozunk?

— Az meglehet . . . illő módban és időben.

— Mely időben?

— Annak idejében.

— Pedig itt volna az ideje — veti ellen a derék öreg —, okot már szolgáltatottak rá.

— Mind a ketten — teszi hozzá Andrássy.

— Kik? Hányat?

— Ők! Akárhányat — felelte az elmésségben ritkán fogyatékos diplomata.

A konzervatív úr harmadnapra hazajött s nagy titkolódsza beszélt el a klubban e fontos léleplezéseket az Andrássy keleti politikájáról.

Hol vagytok, pásztorok?

Elmúlt a karácsony is. Szép fehér volt, semmi kifogásunk ellene. A kis Jézuska nem tudom, ha leszállt-e, de bizony nagy szükség lett volna rá, hogy leszálljon, és megmelegítse, bevilágítsa, megjobbítsa a szíveket. A hatalmasok szíveit, mik keményebbek azoknál a bizonyos köveknél, melyek a Tisza üvegszekrényében őriztetnek, s Jókai szerint *mustrák*

éptendő mauzóleumához. (Ami bizony éppen olyan furcsa gondolat Jókaitól, mint amilyen furcsák azok a mesteremberek; akik ilyen úton küldik fel megszemlélés végett a »must-rát«.)

Maga a nép együttérez, egy lélek, egy gondolat. Mind látja, ösztönszerűleg érzi a hazájára tornyosuló veszélyt, s a honszerelem templomában összesereglik egy zászló alatt, melyre a most, a földön járt üdvözítő szent tanaiból van hímezve a jelszó: *»Szeresd felebarátodat.«*

A nép együtt van, de hol vannak a hatalmasok?

Ezekkel úgy jártunk, mint a mándi pap, ki ezzel a felkiáltással kezdé karácsonyi prédikációját:

— Ide, pásztorok, ide! Hol vagytok, pásztorok?

Mire a kiliti csordás tisztességgel megtörülván a száját ködmöne ujjával, megszólalt:

— Mi, kilitiek, itt vagyunk, tiszteletes uram, de a mándiakat még sehum se látom.

... Adja isten, hogy a karácsonykor itt járt Jézuska a »mándiak« szívét is megszállta volna: s ezután azok is oda-jönnének — ahol mi imádkozunk: — a honszerelem templomába.

358. sz., december 28.

Álmok álmodója

A világért sem Asbóth Jánost értem, aki ugyan mint minden konzervatív ember, szintén álmok álmodója, s aki mikor már sehonnan sem követhetett el plágiumot, a saját álmait ollózta be regénynek. Úgy látszik, sokkal különb ember, mikor álmodik, mintha ébren van. Ne is legyen tehát soha többé *ébredése!*

De nem is órála beszélék. Ő most nem sok vizet zavar. Csendesen szürcsöli éjféli »feketéjét« a »Koroná«-ban, s még a török—orosz háború iszonyait is csak azon szempontból mérlegeli elméjében, amint többé-kevésbé alkalmas novellatárgyak, mert Asbóth megfordítva fejlődik: más ember a vers-íráson kezdi, onnan aztán a novellán, majd a regényen

keresztül a politikai tanulmányokig vergődik, míg ő a magas politikán keresztülesve, a regénybe ütődött bele, hogy már legközelebb a novella-írás bűnébe essék, honnan okvetlenül a kadenciaírásba fog kilyukadni — ötvenéves korában.

Asbóth már jó ember lett, s ha mégis ily hosszan foglalkozom vele, annak oka a természet rendje és etikettje, mely meghatározza, hogy az ember az előszobán keresztül jusson a szalonba, vagy hogy a katolikus vallás finom diplomáciát lehelő egyik dogmája szerint előbb az aprószenteket simogassa meg az ember, ha az öreg szenthez akar jutni.

Sennyei Pálról akarok beszélni s általa az összes konzervatív pártról.

A báró és pártja egy idő óta nagyon hallgatag. Csendes, miként a sír.

De éppen az az aggasztó. Nagy viharok előtt mindig nagy csend uralg a tengeren.

Az a sejtelem van elterjedve az országban, hogy a konzervatívok erősen szervezkednek, s hogy a választások alatt iszonyú erőfeszítéseket fognak tenni jelöltjeiket keresztülvinni, amihez hír szerint olyan alaposan kezdtek máris hozzá, hogy iparkodásuk oda irányult, miszerint a közigazgatási járási szolgabírák a megyékben mintegy észrevétlenül a konzervatív pártból csempésztettek be a tisztii karokba, amely szerencsés furfang igen meg fogja könnyíteni a konzervatívok dolgát.

Egy Vas megyei olvasónk panaszos levelet ír e tárgyban, mely így hangzik:

»Itt ugyancsak a pecsovicsook kerekedtek felül. Alispán ugyan Széll Kálmánnak a fivére, Ignác lett, de hát egyik tizenkilenc. másik egy híján húsz. Mi egészen a Sennyeiék körmébe kerültünk, kit a papok támogatnak. A „Budapesti Napilap” semmit sem ír a konzervatívokról, pedig erősen rebesgetik mindenfelé, hogy Sennyei kerül kormányra Tisza után. Az isten mentsen meg bennünket attól a csapástól, hogy folyton kisebbedjünk az alkotmányosságban és a magyaros tisztességben. Csodáljuk, hogy a „Budapesti Napilap” mindezekről a dolgokról nem ad felvilágosítást, mert a többi lapnak, mely vagy ennek, vagy amannak a nagy úrnak a gallérijához van varrva, csak vékonyan hihet a magyar ember.«

Erre a levélre akartunk válaszolni itt e rovatban olyan röviden, hogy már a cikkecske címe maga legyen a válasz:

Ne féljenek a Vas megyeiek semmit! Sennyey Pál még nagyon sokáig nem lesz miniszter.

Ha Asbóth könnyen beleollózhatta az álmaikat regénybe, Sennyey Pál nem fogja azokat olyan könnyen ollóztatni — *valósággá.*

Az álmok álmodója örökké álmodni fog!

És neki sem léssen soha ébredése . . .

360. sz., december 30.

A »Pesti Napló« mai száma egy komoly és szépen írt vezércikkben rosszallja Tisza újabb attentátumát, mellyel korlátok közé szorítja a gyülekezési jogot, s ennek folytán a szólásszabadságot.

A »Napló«-nak, mint minden jóra való lapnak, nem lehet inyére, hogy népgyűléseket csak úgy lehet tartani, ha azért, hogy rendetlenség és zavargás nem fordul elő, megbízható egyén kezkeskedik a hatóságnak.

A »Napló« azonban be nem elégszik ez alkotmányos államba nem illő visszásság konstatálása- és megrovásával, hanem kisüti, hogy *Magyarországon egyáltalán nem lehet többé népgyűlést tartani.*

Mi kíváncsian vártuk az argumentumot!

S richtig, amit a »Pesti Napló« mond, azt be is tudja bizonyítani.

Csakugyan nem lehet többé népgyűlés, mert mint a »Napló« mondja:

»Világos, hogy józan ember ily kezességet nem vállal, bolond embertől pedig el nem fogadja a kormány, s cszerint nincs többé népgyűlés.«

Hát ez bizony nagyon helyénlevő argumentum lenne, például a meginduló »Bolond Istók«-ban. (Előfizetési ára fél-évre 4 frt. Kiadóhivatal: Himző utca 1. sz.)

Nagyobb dolog az ennél, hogy egy idő múlva, ha egy helyi lap a tekintetbeni értesülése igaz, a »Budapesti Napilap« is képekkel illusztrálva fog megjelenni.

És pedig minden képe a Tisza »szabadelví« kormányzatát fogja illusztrálni.

Nem is kell mondanom, hogy ez a naponkint megjelenő kép egy a homlokzatra ütendő »stempli« lesz.

Tisza hamis gyerek.

Amit el nem érhetett a népgyűlések megszorítása által, kerülő úton támadja meg a legjogosultabb szabadszólást, mely a sajtóban nyilatkozhatik, mert a bélyegadó behozatala által halálos csapást mér a sajtó független s kormányzsubvenciával be nem mocskolt részére.

Ha olyan elszomorító nem volna a szabadelví párt uralodása alatt ez a visszaesés, azzal a tréfával ütném el ezt a dolgot, hogy:

Addig siessen prenumerálni a »Budapesti Napilap«-ra mindenki, míg nem lesz képeslappá!

De mivel tréfának egy kicsit nagyon keserű, tehát komolyan mondom.

(Ára negyedévre 4 frt. Kiadóhivatal: Szervita tér 5. sz.)

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

- MK = Mikszáth Kálmán
Jk = Jubileumi kiadás. Mikszáth Kálmán Munkái. 1–32. köt. Bp. Révai Testvérek kiad. 1910.
Hi = Hátrahagyott iratok. (A Jk folytatása.) 1–19. köt. Szerkesztette és sajtó alá rendezte Rubinyi Mózes.
Krk — A jelen kritikai kiadás.
M. = megjelent (újságban, folyóiratban, könyvalakban)
OSzK = Országos Széchényi Könyvtár
[Szögletes zárójelben] a sajtó alá rendező kiegészítései és megjegyzései.

TUDNIVALÓK

A jelen kötetbe foglalt dolgozatok kéziratái nem maradtak fenn.
A dolgozatok túlnyomó része ezúttal jelenik meg először kötetben. Az egyes *Tárcacikkek* kötetbeli megjelenését jegyzetanyaguk élén külön-külön részletezzük, míg az *Apróságok* közül kötetbe foglalt darabokról jegyzeteink bevezető részében számolunk be: 266–267. l.
E dolgozatokkal az eddigi Mikszáth-irodalom érdemben nem foglalkozott. Jegyzeteinknek ezért nincs — nem is lehet — Irodalom-
c. rovata.

BEVEZETÉS A JEGYZETEKHEZ

MIKSZÁTH A BUDAPESTI NAPILAPNÁL

Az írók, költők pályáját részletesen feltáró életrajzok nagy mértékben segítik, sőt vezetik a kritikai kiadás munkálatait; viszont a hiányosak újabbnál újabb, váratlan akadályokkal nehezítik. Amarra jó példa Petőfi és Arany, erre pedig Mikszáth.

Részletes, jó életrajz híján a pályakezdő Mikszáth ismeretéből hosszú esztendők esnek ki — főleg a pesti jogászévek és a különélés első éveit. Ezeken a szakaszokon kettős feladat vár arra, ki a kritikai kiadására vállalkozott: az anyagfeltáró munka mellett az életrajz ismeretlen, fehér foltjainak földerítése és lehető megvilágítása. Előkészületben levő részletes Mikszáth-életrajzunk töredékes fejezeteit iktatjuk be ezúttal a jegyzetekbe, hogy az itt először összegyűjtött publicisztikai dolgozatok minél egységesebb szerkezetbe kerüljenek.

Már az *Elbeszélések* ciklusában (Krk 29. köt. 238—240. l.) és a *Cikkek* II. kötetében (Krk 52. köt. 242—243. l.) rámutattunk arra, hogy az 1875. december végétől 1877. május végéig terjedő, szinte másfél esztendőszakon alig látjuk, alig követhetjük nyomon Mikszáthot. A Magyar Néplaptól 1875. dec. 24-én megválvá (vagy kiadója által elbocsátva?) a Budapesti Napilapnál történt alkalmazásáig, valamint a Budapesti Napilap megszűnésétől (1878. febr. 10.) Szegedre költözéséig (1878 júliusáig) csak néhány folyóiratban rendszertelenül felbukkanó cikkei, rajzai és elbeszélései jelzik, hogy író- és szerkesztő-barátai révén időnként valamelyes nagyon sovány, nagyon szerény keresethez jutott ezen a megszakításokkal két esztendeig tartó szakaszon is.

Elbeszéléseinek és cikkeinek azok a sötét jelenetei, amelyek Budapest éjjeli és alvilági életéről, zálogházakról, koldusokról és otthontalan, éhező emberekről (gyermekekről s felnőttekről), reménytelen sorsokról és öngyilkosságokról szólnak: részint a küzdelmes jogászévek, de még inkább az 1876—77-i nyomorúságos másfél esztendő, valamint az 1878-i első félesztendő élményeit és emlékképeit örökítik meg.

Az 1876—77. évi nélkülözések után valóságos oázist jelentett Mikszáthnak, hogy a Budapesti Napilap szerkesztője állandó, belső munkatársául szerződött.

Ki volt a *Budapesti Napilap* szerkesztője?

Egy kiváló képzettségű, derék hírlapíró, akinek nevét a hálátlan utókor teljesen elfeledte. Neve: *dr. Kakujay Gyula*. Mikszáthnak évfolyamtársa volt: 1847 januárjában született, Temes megyében. Családjá bolgár eredetű. Jogot végzett Pesten; aztán Bécsben és két évig (1869—70) Párizsban folytatott tanulmányokat. 1871-ben hazatérve előbb az Ellenőr munkatársa, majd pedig (1872) a Temesi Lapok szerkesztője. 1874-ben a Középpárt c. fővárosi lapot szerkesztette. 1876 szeptemberétől 1877 júniusáig Borostyáni Nándorral együtt, júniustól 1878. február 10-ig egymaga szerkesztette a *Budapesti Napilapot*. Ennek megszűnése (1878. febr. 10) után a Közvélemény c. napilap szerkesztőségi tagja lett. Nagybbszabású gyakorlati közgazdasági tevékenység kínálkozott számára, midőn a Kisbirtokosok Országos Földhitelintézetét létesítő bizottságban titkári állást nyert. Nagy reményekkel vált meg a Közvéleménytől, hogy ezen új működés terére lépjen, — de reményei nem valósultak. Később, 1881-től a Pesti Hírlap közgazdasági rovatát vezette. Utolsó másfél esztendejében tehát ismét egyazon szerkesztőségben dolgozott Mikszáthtal. Meghalt 1882. júl. 1-én Budapesten, harmincöt éves korában, a századvég pusztító betegségében, tüdőbajban.

Elhunytáról az egykorú sajtó nagy részvétellel emlékezett meg. Dicsérték kiváló képességeit, fáradhatatlan munkásságát s franciás műveltségét.

Ideiktatjuk a Pesti Hírlap gyászjelentésének szövegét, minthogy Mikszáthot is ott találjuk a Kakujayt búcsúztató jóbarátok sorában:

»Légrády testvérek, mint a Pesti Hírlap kiadótulajdonosai, úgy a saját, mint barátai: Borostyáni Nándor a Pesti Hírlap fő-szerkesztője, dr. Kenedi Géza a Pesti Hírlap felelős szerkesztője, Antalik Károly, Beksics Gusztáv, Eötvös Károly, Gélyi Ármin, Hevesi József, Mikszáth Kálmán, Schmitteli József, Scholder Hugó, Sziklay János, Törs Kálmán — a Pesti Hírlap szerkesztőségi tagjai — nevében mélyen meghatva jelentik feledhetetlen barátjuknak: dr. Kakujay Gyula úrnak, a Pesti Hírlap közgazdasági rovatvezetőjének július hó 1-én reggeli 5½ óraker, élete 35-ik évében történt elhunytát. A boldogult hült tetemei f. hó 3-án délutáni 3 óraker fognak lakásáról (Szerecsen utca 1. szám) örök nyugalomra tétetni. Áldás a hú barát és önfeláldozó bajtárs emlékének!»

»A szeretett pályatárs, az őszinte jóbarát« temetésén (júl. 3) ott volt a Pesti Hírlap egész szerkesztősége testületileg; tehát Mikszáth is (s vele együtt Reviczky Gyula is).

Mikszáthhoz való viszonyának és egyúttal érdemeinek megfelelően ismertette Kakujay Gyula életrajzát, sőt nekrológiáit is: — most már visszatérhetünk az 1877. év májusához, amikor Mikszáth kapcsolatba került a Kakujay Gyula által szerkesztett Budapesti Napilappal.

*

A Budapesti Napilap volt az első ellenzéki lap, amelybe Mikszáth dolgozott, s a politikai élet eseményeit szemlélve kedvére forgathatta éles-hegyes tollát. A Budapesti Napilap a fiatal Mikszáthnak — a

szépirórnak és a publicistának egyaránt — szabad, tág teret nyitott. Tárcairovata Mikszáthnak jóformán kizárólagos területe. Az 6 novellái és rajzai mellett más tárcaírókat alig találunk e lap hasábjain ebben az időben. Egy másik önálló rovatot is biztosított számára a szerkesztő: az *Apróságok* rovatát, amely Mikszáth politikai karcolatainak gazdag gyűjteménye.

Mikszáth — úgy látszik — 1877 május végén lépett be a Budapesti Napilap munkatársai közé. Első írása e lap máj. 31-i számában jelent meg. Június elejétől szakadatlan folyamatban, úgyszólván naponta követik egymást elbeszélései, cikkei, karcolatai egészen a lap megszűntéig.

Mikszáthnak a Budapesti Napilapban megjelent elbeszéléseit a jelen Krk 29. kötetében (*Elbeszélések* III. köt.) gyűjtöttük össze.

*

1878. január 1-én a Budapesti Napilap immár 5. évfolyamába lépett. Olvasóit a febr. 10-i számban (40. sz.) egészen váratlanul érte a fejléc alatt álló közlemény, amely szerint a Budapesti Napilap a holnapi számtól már nem jelenik meg, mert egyesül a *Közvélemény* c. lappal.

Mínthogy e váratlan eseménynek messze kiható következménye lett Mikszáth sorsára, s hogy magyarázatainkat könnyebben fűzheessük tovább: a közlemény szövegét ideiktatjuk egész terjedelmében:

T. OLVASÓINKHOZ

Miután lapunk eddigi közgazdasági politikai elvei az országgyűlési független szabadelvű párt programjában foglalt elvekkel teljesen megegyeznek és az azonos elvekért való küzdő erők egyesítése úgy az egymást bénító verseny-küzdelem mellőzése, mint a kitűzött közös célok kivívása érdekében kívánatos, sőt szükséges: a *Budapesti Napilap* a holnapi naptól, vagyis folyó hó 11-étől fogva a *független szabadelvű párt közlönyével*, a jelesen szerkesztett *Közvélemény* című politikai, közgazdasági s társadalmi napilappal egyesül, és lapunk t. előfizetői kárpótlásul a *Közvéleményt* fogják előfizetésük lejártáig kapni. — Fogadják t. előfizetőink és vevőink, úgyszintén összes munkatársaink lapunk iránt tanúsított pártfogásukért őszinte, meleg köszönetünket, s engedjék remélnünk, hogy a *Közvéleményt*, melyben a *Budapesti Napilap* által követett politikai irányt fogják feltalálni, további támogatásukban részesíteni szívesek lesznek. — Lapunk felelős szerkesztője: Dr. Kakujay Gyula úr a fuzionált lap körül mint szerkesztőtárs fog működni. A *Budapesti Napilapban* *„Véres kezek”* cím alatt folyó érdekfeszítő regény folytatását és végét külön mellékletben küldendjük meg t. előfizetőinknek. — Búcsút ez alkalommal nem veszünk t. olvasóinktól, miután már legközelebb a *Közvélemény*nél mindannyinkkal találkozunk. A viszontlátásra!

A *Budapesti Napilap* szerkesztősége és kiadó-tulajdonosa.

Sőt, be kell mutatnunk a *Közvélemény* febr. 11-i számában (2. évf. 41. sz.) megjelent közleményt is, amely az egyesülésről a maga részéről szintén tájékoztatja saját előfizetőit és a *Budapesti Napilap* volt olvasóit:

A »BUDAPESTI NAPILAP« OLVASÓIHOZ

A *Budapesti Napilap* megszűnván, előfizetőihez a mai naptól kezdve a *Közvélemény* köszönt be.

Az olvasók a *Közvélemény*ben ugyanazon politikai irányt fogják feltalálni, melyet a *Budapesti Napilap* követett.

A *Budapesti Napilap* körül csoportosult szellemi erők egyesülése a *Közvélemény* eddigi dolgozótársaival lehetővé teszi, hogy az olvasóközönségnek a hírlapok iránt fokozódó igényeit teljes mértékben kielégítsük.

Dr. Kakuja Gyula úr, a *Budapesti Napilap* volt szerkesztője, kinek élénk tollát biztosítottuk a *Közvélemény* számára, tevékeny részt veend lapunk szerkesztésében, mely köré most már a *Budapesti Napilap* számos buzgó külmunkatársa és levelezője csoportosul. Törekvésünk továbbra is az marad, hogy egy minden tekintetben jól szerkesztett, jól értesült, élénk és tartalomdús lapot nyújtsunk az olvasónak.

A *Közvélemény* kiadóhivatala gondoskodni fog a lap rendes és pontos szétküldéséről. A *Budapesti Napilap* azon előfizetőit, kik nem hajlandók a megszűnt *Budapesti Napilap* helyett a *Közvéleményt* megtartani, kérjük, hogy erről minket értesítve, előfizetési pénzük iránt rendelkezni szíveskedjenek.

A *Közvélemény* kiadóhivatala
megyeháztér 9. szám.

E két közleményből láthatóan az egyesülés magyarázata: a két lap »elveinek« és »politikai irányának« azonossága. Mindkét bejelentés hangsúlyozza a *Budapesti Napilap* munkatársainak átvételét a *Közvélemény* munkatársai közé. A *Budapesti Napilap* »mindannyinkkal« való találkozást ígér a *Közvélemény*hez csatlakozó előfizetőknek; viszont a *Közvélemény* is »a *Budapesti Napilap* körül csoportosult szellemi erőknek a *Közvélemény* eddigi dolgozótársaival való egyesülését« helyezi kilátásba.

Nem tudjuk pontosan: kik voltak a *Budapesti Napilap* munkatársai, és azok közül kik mentek át a *Közvélemény*hez? — de az bizonyos, hogy Mikszáth nem volt közöttük. Most már csak azt kell megállapítanunk, hogy miért maradt ismét (közel félesztendeig!) szerkesztés és biztos kereset nélkül?

A *Közvélemény* szerkesztését 1878. január 1-én Borostyáni Nándor vette át. Ugyanaz az eleven tollú író és publicista, aki háromnegyed éven át (1876. szept. — 1877. jún.) Kakuja Gyulaval együtt szerkesztette a *Budapesti Napilapot*, s akinek távozásakor a lap irodalmi jellegű rovatait Mikszáth vette át. A *Budapesti Napilap*nak a *Közvéleménnyel* való egyesülése, valamint Kakuja Gyulának és munkatársai

jó részének a Közvélemény szerkesztőségébe való bevonulása tehát már csak a régi baráti kapcsolatoknál fogva is könnyen érthető.

Mikszáth mindvégig jó barátságban volt Borostyáni Nándorral. Félév múlva Borostyáni ajánlotta őt a Szegedi Naplónak, később a Pesti Hirlapnál is munkatársak voltak, 1882 decemberétől pedig együtt szerkesztették a Magyarország és a Nagyvilág c. folyóiratot. Tehát sem Kakujayn nem múlt, hogy magával vigye, sem Borostyánin, hogy átvegye Mikszáthot.

Ha Mikszáth mégis kimaradt a Közvélemény általátvett munkatársak közül, annak okát másokban kell keresnünk. S a Közvélemény vezetőségének két tagjára tekintve tüstént felismerhetjük azokat, akik nem kívántak Mikszáthtal, — vagy akikkel nem kívánt Mikszáth együttműködni.

A Közvéleménynek ugyanis Lukács Béla volt a főszerkesztője és Vodianer Fülöp a tulajdonos-kiadója.

Ugyanaz a Lukács Béla, akit — lapjával együtt — sokszor kigúnyolt és megszégyenített Mikszáth az 1877. évi *Apróságokban*, s legérzékenyebb pontját, hiúságát sem kímélte. (Ld. a *Közvélemény*-ről írt összefoglalásunkat: 304—306. l.)

A Közvélemény tulajdonos-kiadója pedig ugyanaz a Vodianer Fülöp volt, akinek vállalatai közé tartozott a Mikszáth által 1874-ben és 1875-ben szerkesztett Magyar Néplap c. hetilap és annak Mulattató c. testvér lapja. Ugyanezen Vodianer Fülöp névleges kiadásában (vagyis Mikszáth pénztárcájának terhére!) látott napvilágot írónk *Elbeszélések* című kétkötetes gyűjteménye is (1874). Megírtuk annakidején (Krkz 52. köt. 241—243. l.), hogy Mikszáth 1876 karácsony napján minden valószínűség szerint Vodianer felmondása következtében elvesztette sovány, de rendszeres havi jövedelmét; éspedig feltehetőleg azért, mert az utolsó hónapban (december folyamán) kormányparti lapját feltűnően erős ellenzéki szellemmel telítette... És másfelől: *Elbeszélései* két kötetének nyomdai és kiadói elszámolása körül — e kiadványnak sikertelensége miatt — még évek múlva is differenciái voltak Vodianerrel. A kiadó azt sem felejtette el, hogy az egyik *Apróságba* (a jún. 25-i, 174. sz. cikkbe) MK kíméletlenül belevonta a Vodianer család nevét is...

A főszerkesztő és a tulajdonos-lapkiadó személyében — írónk hozzájuk való viszonyában — keressük és látjuk tehát Mikszáth újabb állástalanságának magyarázatát.

A Közvélemény 1878 első felében (amíg Mikszáth — Szegedre menetele előtt — Pesten küszködött) nyomát sem találjuk annak, hogy Mikszáth bármilyen néven vagy névtelenül és bármilyen minőségben e lap belső vagy akár csak külső munkatársa lett volna.

A Budapesti Napilapba nagy passzióval frogatott *Apróságai* a Közvéleményben nem folytatódna. »Apróságok« című rovat itt is elfordul néha, de nem rendszeresen s nem a mikszáthi zamattal!

A lap tárcarovatát pedig Borostyáni Nándor részint saját karcolataival és elbeszéléseivel, részint más hazai írók és költők (Tóth Kálmán, Pósa Lajos, Kenedi Géza stb.) írásaival, részint pedig

külföldi elbeszélők fordításával tölti ki (Karl Detlef [= Klara Bauer] németből és Paul de Kock franciából fordított regényeivel stb.).

Állandó munkaterületét s biztos mindennapi kenyerét elvesztve, 1878 február közepétől Szegedre költözéséig csupán a következő lapokban találkozhatunk Mikszáth nevével vagy névtelenül közölt írásaival:

A Petőfi-Társaság Lapja. (Fel. szerk. Szana Tamás, szerkesztőtárs: Balázs Sándor.)

Családi Kör. (Fel. szerk. Emilia [= Szegfi Mórné Kánya Emilia].)

Hölgyek Lapja. (Fel. szerk. Milassin Vilmos.)

Hasznos Mulattató és

Lányok Lapja. (Mindkét lapot Dolinay Gyula szerkesztette.)

Képes Hetilap és

A Család Lapja. (Mindkét lapot Németh Béla szerkesztette.)

Megjegyzendő, hogy a Vasárnapi Ujság 1877. és 1878. évfolyamait is átnéztük ebből a szempontból, de ebben a folyóiratban ekkor még nem fordul elő Mikszáth neve.

AZ »APRÓSÁGOK« ROVATA

Mikszáth — mióta (1875. dec. végén) meg kellett válnia a magaszerveztette Magyar Néplap és Mulattató című ikerlapoktól — a Budapesti Napilapban írhatott ismét annyit, amennyit tetszett, kedve szerint. Majdnem egy kötetnyi elbeszélés (Krk 29. köt.) és két kötetbe foglalt cikkgyűjtemény (206 cikk) mutatja: milyen szorgalmasan és szívesen dolgozott szerkesztő-barátjának, a vele egyidős Kakuaj Gyulának lapjában. A szerkesztő az úgynevezett »irodalmi és színházi« rovatot bízta rá. Mikszáth a tárcarovatot hónapokon át szinte kizárólag saját elbeszéléseivel és karcolataival töltötte ki. A színházi rovat kevésbé kötötte le; alig egy-két »színi kritikát« írt; beírta azzal, hogy színházi hírekkel, kommunikékkal látta el a rovatot. Ellenben annál szívesebben, mondhatni passzióval írogatta az *Apróságokat*. Publicisztikai tevékenységének ez a rovat felelt meg leginkább. Csapkedni, gúnyolni, ütni, vágni, ostromozni a bűnöket, mulasztásokat, visszaéléseket és ostobaságokat, — kifogyhatatlan gazdag adalékokat szolgáltatni a mindenkori »emberi butaság« kultúrtörténetéhez és a botlások s gonoszságok krónikájához . . .

Az *Apróságok* a fiatal Mikszáthnak éppoly sajátos publicisztikai műfaja volt, mint később a nevét leginkább népszerűsítő országgyűlési karcolatok. Szükséges tehát kissé közelebből szemügyre vennünk ezt a műfaj«-t: szerepét Mikszáth munkásságában és az egykorú sajtóban.

Az *Apróságok* rovata (műfaja) a lehető legszabadabb, teljesen kötetlen írásművek tára. Sem témaköre, sem terjedelme nincs kikalkulmazva. Az író azt írja és annyit ír, amit és amennyit éppen kedve tartja. Legfőbb követelmény: hogy témái frissek, időszerűek és érdekesek legyenek. Színesek, változatosak, mint a kaleidoszkóp képei.

E kedvenc műfaját úgyszólván hírlapírói pályája kezdetétől formálta és fejlesztette. A Nógrádi Lapokba 1873-ban írt cikkeinek jó részét is *Apróságoknak* tekinthetjük. De az *Apróságok* címet csak saját lapjában kezdi használni. Előbb a *Mulattatóban*, azután egy félév múlva (1874 júliusában) a *Magyar Néplapban*. E rovatot akkor (1874–75) túlnyomórészt politikai tárgyú jegyzetek részére tartotta fenn, de elvétele néhány más (társadalmi, gazdasági, irodalmi) kérdést is szőnyegre vitt.

A Budapesti Napilap *Apróságaiban* — az olvasó örömeire — a politikai kérdések mellett jelentős mértékben foglalkozik társadalmi, irodalmi és művészeti kérdésekkel is, s különösen szórakoztató olvasmányokat nyújt lapszemléiben és sajtópolémiaiban.

A maga számára 1874–75-ben kialakított *Apróságok* rovatát a Budapesti Napilap megszűnése után, következő fórumán: a Szegedi Naplóban is folytatta. (Ld. Krk 55. stb. köt.) Mondhatjuk tehát, hogy a publicista Mikszáth pályakezdő éveiben — fejlődése szempontjából — ez a rovat (műfaj) éppoly jelentős, mint az 1880-as években, a Pesti Hirlapnál megteremtett országgyűlési karcolatainak immár klasszikussá vált műfaja.

Félreértések elkerülése végett meg kell jegyeznünk, hogy *Apróságok* című rovatot — Mikszáthot megelőzően és őt követően — a többi lapokban is láthatunk. A címet nem ő találta ki. A Budapesti Napilapba már irodalmi rovatvezető-elődje, Borostyáni Nándor is írt elvétele »Apróságok«-at (B-i N-r jelzéssel) (pl. 1877. ápr. 7). Ily című rovatát Borostyáni Nándor új munkaterületén, a Közvélemény című lapban is folytatta (pl. 1878. jún. 6. névtelenül stb.). — De Jókai lapjának, A Honnak is volt ilyen című rovata (pl. 1878. jún. 9., jún. 13. stb., aláírva: Visi Imre; sőt később is, pl. 1881. nov. 19 stb.).

Egyik cikkében (jún. 18-i, 167. sz.) Mikszáth más lapokra is utal, ahol ez a rovat újabban feltűnedezik, részint *Apróságok*, részint más címen (pl. a Nemzeti Hirlapban »Terefere« címen).

Ugyanekkor azonban hangsúlyoznunk kell, hogy Mikszáth az *Apróságok* műfaját saját képére és hasonlatosságára, mintegy saját gondolat- és érzésvilágának kifejezésétül formálta ki.

A Budapesti Napilapban legelső napi (1877. jún. 6.) »apróságai«-t — új címet keresve — *Semmiknek* nevezte. De másnaptól mégis csak az *Apróságok* címet állandósította. (Egyidejűleg volt e lapnak — más munkatárstól — »Mindenfélék« című rovata is.)

Mikszáth több ízben tájékoztatja az olvasót arról, hogy mi a célja ezzel a rovattal. Bármilyen vegyes is a tárgyköre, — alapjában véve vidám és szórakoztató műfajnak szánta; nem rajta múlt, ha néha tragikus történelmi eseményekről és szomorú emberi sorsokról is meg kellett emlékeznie . . .

Olykor játszik a címmel, s *Apróságok* helyett »*Aprólékosságok*«-nak nevezi (júl. 1-i, 180. sz.); de ez a kicsinylés nem a rovatot, hanem csak a tollhegyre kerülő témákat illeti!

Leghatározottabban aug. 11-i (221. sz.) cikkében magyarázza meg *Apróságainak* sajátos, egyéni jellegét. Francia mintákra hivatkozik, mondván: »Ha *Apróságaink* messze maradnak is el tán a jobb

francia lapok e nemű közleményeitől egyebekben, a modor ugyanaz, s világosan kimutatja, hogy *Apróságainkban* nem mindig céloztatik a részletek valódisága, hanem a gyakran humoros, néha allegorikus, sokszor képzelt részletek összműködő hatása valamely való tény kiemelésére. És ennek úgy is kell lennie, mert különben e rovat elveszti létjogosultságát a sajtóban. — Tehát nem törekszik a följegyzett esetek történelmi hűségére, ellenben azt akarja, hogy a tollhegyre tűzött témákból, epizódokból az olvasó minél eredményesebben vonhassa le a szükséges tanulságokat. Mikszáth az *Apróságok*-ban is — mint minden írásművében — nemcsak szórakoztat, hanem igen okosan tanít és nevel.

Egyébként ismételtlen jelzi, hogy ő az *Apróságokat* szórakoztató vidám, tréfás rovatnak szánta. Sajnálja, ha az események csak ritkán olyanok, hogy a mi „rovatunkba” beilleszthetők legyenek; vagyis ha nem csupa örvendtes és vidám dolgok történnek nálunk s a nagyvilágban . . . (okt. 5-i, 275. sz.) — Egy másik cikkében (dec. 16-i, 347. sz.) hasonlóképpen sajnálkozik azon, ha *se tréfának szánt rovatot* időnként *sa szomorúságnak* kell átengednie . . .

*

Az *Apróságok* egyvelege élénk, tarka színeivel, nyelvének, előadásának, stílusának jellegzetes sajátosságaival (izesebbnél izesebb népies fordulatokkal, közmondásokkal, szállóigékkel, mese-elemekkel stb.) — a közbeszótt lírai megjegyzésekkel együtt — a névtelen darabok esetében is eléggé bizonyítja Mikszáth szerzőségét. Azzal, hogy időnként teljes névjelzéssel vagy betűjegyekkel látja el az *Apróságokat*, — csak erősíti a rovat szuverén birtoklását; csak azt hangsúlyozza, hogy szükség esetén sisakrostély nélkül is kiáll az arénára s természetesenülleg vállalja a rovat összes cikkeinek szerzőségét, — minthogy az az ő rovata! De mindezen felül a tartalmi és motívum-egyezések is lépten-nyomon bizonyítják, hogy a Budapesti Napilap olvasói nyolc és fél hónapon keresztül Mikszáth írásait élvezték az *Apróságok* rovatában. Éppen ezért az egyes cikkek »Tárgyi magyarázatai«-ban felhasználunk minden adatot és alkalmat, amelyek révén e cikkeket minél szorosabban összekapcsolhattuk Mikszáth egyéb műveivel (egyéb cikkeivel, karcolataival, elbeszéléseivel, sőt regényeivel is!).

Teljes névjelzéssel jelentek meg a következő *Apróságok* (részint polémiák, részint nekrológok, illetőleg írói arcképek, részint politikai szatírák): 1877: 223., 225., 260., 302., 313., 339., 344., 348., 349. sz.; 1878: 21., 29., 32. és 37. sz.

M—th K—n. betűjegyekkel: 1877: 268. és 289. sz.; 1878: 26. sz.

—th. betűjeggyel: 1877: 287. sz.; 1878: 28. sz.

Kákay Aranyos nr. 5. [1] tréfás álnévvel: 1878: 18. sz.

Két *Apróság* alatt (1877: 338. és 341. sz.) ezzel a szokatlan betűjeggyel találkozunk: *S—y.* Amde ezek se tűvészenek meg! Mikszáth tréfakedvelő, játékos szellemének ugyanolyan megnyilatkozásai, mint tucatszám alkalmazott álnevei (Fáy László, Berényi Pál, Gyarmati, Nyúl István, Mohorai Pál stb.). E szokatlan betű-

jegyű cikkek tartalma és stílusa éppoly egyéni és eredeti, mint a teljes névjelzéssel hitelesített cikkeké.

E két esetben Mikszáth alighanem egyik színészbarátjának, Solymosi (vagy: Solymosi) Eleknek, a Népszínház kiváló komikusának rovsáára követte el a tréfát. Solymosi tollforgató ember volt, könyvei jelentek meg, azonfelül politikával is foglalkozott. Az 1877. évi 237. sz. *Apróságok*ban MK egy rövid fiktív levelet is közölt a nevével, megjegyezvén, hogy: »Solymosi úr már régebben színházi kritikát ígért lapunknak . . .» Nos, az egyik *S-y.* jelzésű *Apróság* (a 338. számú) éppen színházi tárgyú (*A színész-kongresszus*ról szól), amelynek tömény mikszáthi humora, célzásai és motívumai alatt külön csemege lehetett írói és színészköriekben találgatni a rejtélyes *S-y.* névjelzést. — A másik *S-y.* jegyű *Apróság* (a 341. számú) politikai tárgyú cikk; minthogy azonban Solymosi politikával is foglalkozott, újabb mikszáthi tréfának tekinthetjük, hogy az előbbi követően pár nap múlva az Andrássyval (»Gyulá«-val) gúnyolódó cikk alá is odabiggyesztette a rejtélyes szignót. E cikk stílus-elemei, tréfái és szójátékai — mind csupa visszatérő motívumok, amelyeknek analógiái könnyűszerrel felismerhetők Mikszáth többi cikkeiben.

*

Mikszáth a Budapesti Napilapban 1877. jún. 6-tól 1878. febr. 8-ig összesen 190-szer írt *Apróságokat*. (1877 folyamán 158 ízben, 1878 folyamán pedig 32 ízben.)

Ha az egyes cikkek sokféle tárgyú fejezeteit külön-külön is tekintetbe vesszük, akkor — cikkenként átlag két-három témát számítva — nem kevesebb mint cca 400—450 fejezettel állunk szemben. Tehát ennyi fejezettel, illetőleg témaváltozattal kellett megbirkóznunk ebben a legtarkább, legváltozatosabb összetételű Mikszáth-kötetben.

Arra törekedtünk, hogy az olvasók és a szakemberek eligazodását ebben a téma-rengetegben minél jobban megkönnyítsük. Ebből a célból a zömében cím nélküli cikkeket tárgyukat jelző címekkel láttuk el a Tartalomjegyzékben. A jegyzetanyag áttekinthetőségét pedig oly módon igyekeztünk elősegíteni, hogy a legfőbb témaköröket-témacsoportokat összefoglaló fejezetekben ismertetjük jegyzeteink élén. Ezek az összefoglalások esetről esetre utalnak az egyes cikkekre, mint ahogy az egyes cikkeknél is mindig hivatkozunk az összefoglaló tájékoztatóra. Ilyen módon jegyzeteinkben a következő fontosabb és erősen szétágazó témakörökről készítettünk összefoglaló fejezeteket:

Hazai tükrök: 267—275. l.

Európai újrátalálások: 275—286. l.

Mikszáth mint Budapest írója: 286—288. l.

Lapszemlék és sajtópolemikák: 288—310. l.

A szereplő személyekről *Életrajzi jegyzetek* adnak tájékoztatást: 310—350. l., ahogyan azt a *Cikkek és Karcolatok* előző kötetében megkezdtük.

Ebben a kötetünkben külön betűrendes jegyzékbe foglaltuk a *Helységnevek és földrajzi nevek* magyarázatát: 350—354. l.

A Tartalomjegyzékben hiánytalanul felsorolt *Apróságokból* négy cikket — kizárólag az orosz — török háború tárgyköréből — mellőztünk a bennük megnyilvánuló elfogult nacionalista szellem bántó kifejezései miatt, amelyek a velünk szomszédos baráti államok érzékenységét sérthetnék. Más cikkekből (számszerint 17 darabból) csupán egyes szakaszokat, mondatokat vagy mondatrészeket töröltünk ugyanezen okokból. Eljárásunkat minden egyes esetben igazoljuk a jegyzetek közt.

A mellőzött részleteket a szövegben következőképpen jelöltük: [.]

A politikai cikkek közlésében időnként multhatatlanul szükséges ezen eljárás a Krk 51. köt. 271. lapján összefoglalt szerkesztőségi határozaton alapszik.

A szükséges törlések ellenére Mikszáth 1877—78. évi publicisztikája, illetőleg az *Apróságok* gyűjteménye — tartalmát és az író törekvéseit illetően — hiteles egész.

Gyűjteményünknek Mikszáth oeuvre-jét gazdagító újságát eléggé jelzi az a számadat, hogy az itt és a Krk 54. kötetében közölt 16 tárcacikkből a múltban csak 2 darab, a 190 *Apróságból* pedig csak 5 darab jelent meg a Hi különböző köteteiben.

Az »Apróságok« számontartása és egy pár darab újraközlése

Mikszáthnak a Budapesti Napilapban *Apróságok* címen megjelent írásait a jelen kötet összegezi először.

Az eddigi Mikszáth-irodalom alapján az *Apróságokról* csak hiányosan és töredékesen lehetett tájékozódni. A rovat számbavételére a múltban csak Rubinyi Mózes tett kísérletet. »Mikszáth Kálmán élete és művei« (1917) c. könyvének bibliográfiai részében (105—109. l.) az író kiadatlan dolgozatai között az *Apróságokra* is kiterjeszkedik. De 1877 június hónapját figyelmen kívül hagyva csak július 1-től lajstromozza a cikkeket. 1877-ből 44 darabot, 1878-ból 20 darabot sorol fel. Nagyrészt azokat, amelyeket Mikszáth teljes névaláírással vagy közismert betűjegyeivel (M — th K — n) jelölt. Azokat a darabokat, amelyeknek Mikszáth-szerzősége csak filológiai vizsgálódással állapítható meg, — Rubinyi teljesen mellőzte.

Ugyancsak Rubinyi Mózes közölt néhány darabot az *Apróságok* közül. Sajnos, olyan keveset (mindössze ötöt), amelyekből olvasóközönségünk félszázad óta alig tájékozódhatott ezeknek a kis írásműveknek célja, szerepe és összetétele felől. Ezt az öt darab szemelvényt Rubinyi az általa szerkesztett Hi-sorozatban publikálta. Éspe dig egyet *Az én ismerőseim* c. gyűjteményben (Hi 4. köt. = Jk 36. köt., 1914), négyet pedig az *Anekdóták* I. kötetében (Hi 12. köt. = Jk 44. köt., 1917). Az *Anekdóták* c. kötetben három cím nélküli darabot címmel látott el, egynek pedig új címet adott. Részletezzük e kötetbeli közléseket (zárójelbe téve a Hi-kiadás kötet- és lapszámait):

1877.

293. sz., okt. 23. Eredetileg cím nélkül, a Hi-kiadásban: *Újságírás* címmel. (Hi 12. köt. 1—2. l.) [Csonka közlés! Hiányzik a cikk utolsó hét bekezdése, onnan kezdve: »Hanem rosszabb az annál...«]

298. sz., okt. 28. Eredeti címe: *Egy igénytelen mesécske*. A Hi-kiadásban: *A Greguss Ágost kutyája*. (Hi 12. köt. 2—3. l.)

339. sz., dec. 8. *Kovács Pál* (Hi. 4. köt. 35—37. l.)

356. sz., dec. 25. Eredetileg cím nélkül, a Hi-kiadásban: *Andrássy és az interview*. (Hi 12. köt. 3—4. l.)

1878.

2. sz., jan. 2. Eredetileg cím nélkül, a Hi-kiadásban: *A régi szabadelvűség*. (Hi 12. köt. 8—9. l.)

Végül az *Apróságok* egyik darabját, éspedig a *Szigligetiről* írt nekrológot (1878. jan. 21., 5. évf. 21. sz.) Bisztray Gyula újította fel »Mikszáth Kálmán: Írói arcképek« c. gyűjteményében (Bp. 1953. Művelt Nép Könyvkiadó. 111—112. l.).

HAZAI TÜKÖR

Mikszáthnak a Budapesti Napilap lehetőséget adott arra, hogy rovataiban minden közérdekű kérdésre kiterjeszkedjék, legyen az a hazai politikai, gazdasági, társadalmi, irodalmi és művészeti élet vagy az európai politika bármely eseménye. Írónk szívesen látta el ezt a feladatot és nap nap után tűzte tollhegyre a kedvére való témákat.

Az uralkodóház. Közép- és Kelet-Európa politikáját akkor a »három császár szövetsége« irányította. Közülök az egyik »a legelső magyar ember: a király« volt. A 70-es években Mikszáth nemigen citálta a »Fóti dal«-nak ezt a romantikus frázisát. Mint ifjú a szabadságharc eszmekörében nevelkedett. Büszkén emlegette, hogy édesapja is részt vett a küzdelemben, s annak hősei az évek-évtizedek folyamán legendás alakokká nőttek előtte... Lélekbén republikánus volt; számtalanszor gúnyolta, ostorozta a monarchiák híveit. Álláspontjának megfelelően a kiegyezés után teremtett helyzetet is sokszor támadja. A »felségértés« súlyos vétségétől tartózkodik, de egyes kitételei, célzásai nem egyszer érintik-súrolják ennek határait.

Ferenc József 1877. szept. 11-én, a kassai hadiszemle után rendezett udvari ebéden felköszöntötte II. Sándor cárt és az összes külföldi katonai attasék jelenlétében »szövetséges«-nek nevezte őt, ami az akkori törökbarát magyar közvéleményben országos felháborodást keltett. Mikszáth — az ellenzéki sajtó több más képviselőjével együtt — kíméletlenül és bátran tárgyalja az esetet és nem fél kimondani, hogy ha ez a kijelentés megtörtént: akkor a nemzet legérzékenyebb pontját sértette. Utólag aztán a kormánylapok — Tisza Kálmán »hazugság-

gőpózotónok» segítségével — letagadták a pohárköszöntőnek ezt a kitételt, de Mikszáth többé-kevésbé átlátszó célzásokkal tovább is hirdette a Petőfitől tanult intelmet: »Nincsen többé szeretett király. . .« (251. és 254. sz.) Ekkor támadt ellenérzése csak később, Ferenc József szegedi árvizi látogatásának hatása alatt enyhült meg.

Erzsébet királynét MK az *Apróságokban* Zichy Mihály egyik festményével kapcsolatosan említi (»Erzsébet királyné Deák Ferenc ravatalánál«). Hódolattal övezi »a bájos királyné« alakját »s dicsfénnel szép fejét . . .« Róla egyéb írásaiban is mindig lovagias gyöngédséggel nyilatkozott. (Ld. pl. a *Királyné kedvence* c. elbeszélését, 1879: Krk 30. köt.)

Ellenben Rudolf trónörökös személyét — az országos közhangulattól eltérően — ironikus mosollyal szemlélte. Nem sok respektussal kezeli a Monarchia trónjának várományosát. Egy 1881. évi tárcájában meseköntösbe öltözteti s szép hegedűszóban mondja el a Csapkeország (Belgium) királykisasszonyával jegyben járó »egyszeri királyfi« gáláns kalandjait. (Ld. Krk 31. köt.) A jelen kötetben pedig a trónörökös »közigazgatási gyakornoki« működéséről szól hasonlóan gúnyos hangnemben (265. sz.).

A királyi családnak még egy tagját említi többször, — ezt már leplezetlen gúnyjal és megvetéssel: Albrecht főherceget. Részint kormányrendszerre az elnyomatás évtizedében, részint pedig makacs ragaszkodása a cári szövetséghez — gyűlöletessé tették nevét. Cikkeiben Mikszáth is haraggal emlegeti, nevezvén őt »a dinasztia balkezének, »kuvik«-nak stb. (189., 268., 264., 313. sz.)

A közélet három vezető férfia. A Budapesti Napilap ellenzéki lap lévén, természetes, hogy Mikszáthnak a közéleti férfiakról készített portréi nem reális jellemrajzok, hanem görbetükröben megöröklített karikatúrák. De egy jó karikatúra hívebb ábrázolás lehet, mint egy gyöngye fotográfia, mert épp a legjellemzőbb vonásokat élezi ki. Amellett Mikszáth karikatúrái nem is teljesen kidolgozott arcképek, hanem csak gyorsan odavetett szatirikus karcok, amelyeket a nézőnek, illetőleg olvasónak kell kiegészítve egységbe foglalnia.

A magyar politikai élet jelenségeit főleg Tisza Kálmán körül csoportosította. Mellette leginkább Andrássy Gyula személye vonzotta érdeklődését. A többi politikus többnyire csak mellékszereplője az eseményeknek. — Ebbe a galériába soroljuk Ráth Károlyt is; nem egyéniségénél fogva, hanem csak hivatala révén: mint Budapest főpolgármestere tartozott a közélet vezetőinek sorába.

Tisza Kálmán bemutatása a múltba való emlékeztetéssel kezdődik. Tisza Kálmán 1861-től másfél évtizeden át az ellenzék egyik vezére volt, de 1875 óta mint kormányelnök (»Magyarország jelenlegi gondviselése«) ugyanolyan rossz politikát csinál, mint amilyen ellen addig harcolt. Mikszáth többször figyelmezteti Tiszát ellenzéki múltjára és emlékezteti őt a »bihari pontok«-ra, melyekben annak idején igen határozottan összegezte a nemzet függetlenségi kívánságait. De hát — hova lett a tavalyi hó? ! . .

Tisza Kálmán jellemvonásai közül Mikszáth főleg erőszakosságát, ravaszágát és titokzatosságát emeli ki. Folyton csak köntörfalaz s kerülgeti a forró kását; boszorkánykonyhájába nem enged semmi betekintést. Hatalmaskodó, erőszakos természetéből következik, hogy kormányában, munkatársai és pártjának képviselői között nem tűr meg kiemelkedő politikai egyéniségeket. Környezetét találóan nevezte el az egykorú közvélemény »mamelukok« (vakon engedelmeskedő szolgák) seregének.

Míg a belpolitikát (minthogy a belügyminiszteri tárcát is kezében tartotta) ravasz és erőszakos természetének megfelelően intézi, — a külpolitikai irányvonalat állandóan Bécsből és a Bécsben működő Andrássy Gyula közös-külgügyminisztertől várja. Mikszáth ismételten kielezi azt a tragikomikus helyzetet, hogy a »felelős magyar minisztérium« elnöke nem az ország érdekei szerint vezeti az ügyeket, hanem minduntalan Bécsből kapja — Andrássyn keresztül — az irányítást.

Mikszáth — mint ellenzéki publicista — minden mellétekintet nélkül és sokszor kíméletlenül bánik a kormányelnökkel, éppúgy mint Andrássyval is. Alig lehet csodálkozás nélkül olvasni azokat a »tisztetelen« kifejezéseket, melyeket a miniszterelnökkel szemben használ. Tanulságos lesz kiragadnunk egypár Tisza Kálmánt illető »díszítő jelzőt«, képet és hasonlatot, annál is inkább, mert ez az ábrázolás a későbbi másfél évtized folyamán jelentős enyhüléssel módosulni fog, amint az majd Mikszáth további publicisztikai köteteiből kitérünk. Nevezi őt »kálvinista pápának« és »a hajmeresztő logika nagymesterének«, szfinxnek és nagymogulnak, Tartuffe-nak, »furfangos deák«-nak, magyar Mefisztónak, komédiásnak, kinek »lelkiismerete posvány« stb. stb.

Mikszáth jól megfigyelte Tisza Kálmán parlamenti beszédmodorát, orációinak úgynevezett »stílusát« és ezt több ízben travesztálja is. Bizonyítékait Tisza Kálmán rendszerint beszédének a végére ígéri, ott viszont a beszéd elején (állítólag !) elmondott bizonyítékaira hivatkozik. Egyszóval: szóban és cselekedetekben egyaránt furfanggal és személynyesztéssel dolgozik. — *Apróságai*ban kedvelt eljárása Mikszáthnak, hogy egy-egy váratlan fordulattal akkor is odakanyarítja a szót Tisza Kálmánra, ha történetesen nem politikai, hanem bármilyen más kérdéssel foglalkozik. Színházi ügyekről szólva nevezi őt komédiásnak, kinek Andrássy a sűgője; feltalálóról szólva őt is feltalálónak (különböző erőszakos eljárások feltalálójának) mondja; az álmokról tüstént átkapcsol Tisza Kálmán különös álmaira; Halottak napján pedig a Tisza uralma alatt elpusztult, eltemetett függetlenségi eszméket siratja. . . Gyakran szójátékokkal is formálja, torzítja Tisza Kálmán karikatúráját: a girbe-görbe Tisza folyó és a szintén kacskaringós pályafutású Tisza Kálmán hasonlatával stb. — Tisza Kálmán erőszakos belügyi intézkedéseiről olykor egész fejezetben, sőt fejezetek láncolatában emlékezik meg. Ilyenek: Helfy Ignác figyeltetése hordároknak öltöztetett rendőrökkel; ilyen az úgynevezett »erdélyi puccs« mesterséges felnagyítása és az amiatt foganatosított őrizetbevételek; a gyülekezési jog és szólásszabadság korlátozása stb.

Ismételjük: az ellenzéki pártállású Budapesti Napilap apró cikkeiben Mikszáth neveléses és torz képet rajzolt Tisza Kálmánról. A későbbi években ez a kép változni, módosulni fog, és a 90-es években már szinte baráti szálak fűzik őket egymáshoz. A jelen Krk teszi először lehetővé, hogy a kapcsolat alakulását évről évre nyomon kísérhesük egy nagy író és egy nem átlagtehetségű államférfi viszonylatában.

Andrássy Gyula karikatúrájában is a vonások egy része fiatalkorára, politikai múltjára utal. Andrássy a szabadságharc idején Kossuth megbízásából Törökországban képviselte a magyar forradalmi kormányt (ezért 1851-ben távollétében halálra ítélték és jelképesen fel is akasztották), és most, negyedszázad múltán, mint az Osztrák—Magyar Monarchia közös külügyminisztere működik. Az egykori törökországi követ a 70-es évekbeli hazai nacionalista közhangulattal szemben reális mérséklettel figyeli az eseményeket; sok megértéssel kíséri a balkáni népek függetlenségi harcát, bár a háború végén, a berlini szerződés megkötésekor engedelmesen követi Ferenc József parancsát — Bosznia és Hercegovina okkupációjával és annexiójával.

Hálátlan szerepe minden lépéséből kiütöközik és jó anyagot szolgáltat az ellenzéki publicistáknak.

Andrássy nagy úr volt: gazdag és előkelő arisztokrata, fényes történelmi név viselője, amellet a királyi család bizalmasa. Mikszáthot mindez nem gátolta abban, hogy az ő gúnyképét is csupa neveléses, torz vonásból állítsa össze.

Érdekes látni, hogy valóságos kis anekdotákat kerekít ki Andrássy egy-egy gyöngéjének kifigurázására. Pl. Andrássy »daltonizmusa« (247. sz.); külpolitikája: nem csinál semmit, »az a legbiztosabb mód rá, hogy nem csinál ostobaságot« (267. sz.); halogató taktikája (341. és 355. sz.). Ámde legjobb példa erre az a jelenet, amelyben Andrássy interjút ad (356. sz.). Kínos gonddal — és épp ezért nevelésesen — követi Talleyrand klasszikus tanácsát: a diplomatának a nyelve arra való, hogy gondolatait eltitkolja. Nos, Andrássy interjújából senki sem lesz okosabb a török birodalom szétbomlását jelentő »keleti kérdés«-ben. . . Végül kitűnő szatíra az is, ahogy Mikszáth kipellengérezzi Andrássy nosztalgiáját a hercegi cím után. Már mindkét külügyminiszter-kollegája (Bismarck és Gorcsakov) — herceg; illő volna, hogy ő is az legyen. Ferenc József nem is zárkózik el a gondolat elől, csak éppen »valami nevezetes tett« véghezvitelét várja Andrássytól. De a »nevezetes tett« egyre késik, és ezért elmarad a hercegi cím. Kárpótlásul Andrássy megkapja az aranygyapjas rendet, amely a legmagasabb kitüntetések egyike, többnyire csak hercegeknek szokott kijárni. . . Mikszáth nem mulasztja el a kfnálkozó szójátékot Andrássy híres, éjfekete, göndör hajzatáról: eddig csak csábos fürtjei voltak, most fürtjei mellé — gyapjat is kapott! (Ld. az 1878. évi *Apróságok* közt: Krk 54. köt.)

Ráth Károly — mint már említettük — csak mint Budapest főpolgármestere foglalhat helyet e díszes galériájában. Jelentéktelen,

óvatos, sőt túlóvatos bürokrata, kinek ténykedéseit a felsőség (a kormány és az udvar) tekintete irányítja. Mikszáth ennek megfelelően gúnyjal s kicsinylően kezeli, mint minden tétova jellemet. A Ráth Károlyról készített karikatúrák hatása: a kis ember — nagy hivatal komikus kontrasztján alapszik.

Mikszáth két ízben foglalkozik vele. Mindkét esetben Ráth Károly egy-egy nyilatkozata alkalmából.

Első ízben (szept. 24) a fővárosnak a plevnai török győzelmek örömeire történt kivilágítása alkalmából nyilatkozott. »Nem ő rendelte el a kivilágítást!« — hangoztatta s ezt írásban is adta a Neue Freie Presse című bécsi lapnak. Nyilatkozata olaj volt a tűzre. A török rokonszenv-tüntetésekkel szemben egy bécsi lapban mentegetőzni! Mikszáth — az egész magyar sajtóval egyértelműen — rátámadt a »begyulladt« főpolgármesterre. »Karl von Ráth«-nak titulálja s azt kérdi tőle: »Mért nem nyilatkozott mindjárt egy kínai lapnak?«

Ráth Károly második nyilatkozata (amiről az okt. 7-i *Apróság* szól) magyar [!] lapokban jelent meg. Ezúttal Tisza Kálmánnak vele szemben tanúsított — állítólag igen barátságos — magatartásáról tesz cáfoló közlést, amely szerint: Tisza Kálmán nem »ridegen«, hanem »meleg s nyájas szavakkal« válaszolt neki, midőn tisztelgő küldöttséget vezetett eléje, kérve, hogy »felsőségének névnapja« (okt. 4: Ferenc napja) alkalmából tolmácsolja a főváros legjobb kívánatait. . .

A többi *Apróság* csípsős megjegyzései »a nagy nyilatkozó« e két nyilatkozatával kapcsolatosak.

E cikkek után *Még újabb fény- és árnyképek* című karcolatgyűjteményében (1878) Mikszáth önálló fejezetet szentelt Budapest főpolgármesterének, ott újból tárgyalva a főpolgármester »két jeles művét«: a két nyilatkozatot. (Krk 64. köt.)

*

A politika kérdéseitől alig lehet elkülöníteni a mindenkori gazdasági és társadalmi problémákat.

A dualizmus korában a közös külügyek mellett a közös pénzügyek is állandó súrlódási felületet jelentettek. Az 1867. évi kiegyezésnek függőben maradt, tehát elintézetlen kérdései közé tartoztak az úgynevezett »közgazdasági kiegyezés« tételei, aminők főleg a bank- és vámügyek voltak.

Tisza Kálmán, mint az egykori »balközép« ellenzéki vezére annak idején az önálló magyar nemzeti bank megvalósítását is követelte, de a fúzió után, kormányra kerülve be kellett látnia, hogy ez nem egyeztethető össze a dualizmus alapelveivel. A nemzeti bank és önálló vámterület hiánya, valamint a közös »véderő«-re fordított hatalmas összegek mindvégig kiegyensúlyozatlan s bizonytalan helyzetben tartották Magyarországot gazdasági életét. Lónyay Menyhért és Kerkápoly Károly tág lelkiismeretű gazdálkodása, a súlyos visszaélések, főleg a vasútépítések és telekspekulációk körül folytatott elképesztő méretű panamák csakhamar pénzügyi csődre, »krach«-ra vezettek az egész Monarchiában. (Kerkápolyról: 157. sz.)

Tisza Kálmán kabinetjének Széll Kálmán a pénzügyminisztere 1875-től 78-ig. Az újabbnál újabb külföldi kölcsönök felvétele és a különböző adónemek bevezetése alapján nem sokat javított az ország pénzügyi helyzetén — csak az adófizető lakosság terheit növelte. (Széll Kálmán üres államkincstáráról: 163. sz., adókról és vám-tarifáról: 282. sz., a járadékkölcsönről 285. sz., a közgazdasági ki-egyezőségről: 297. sz., az önálló magyar nemzeti bankról és a vámkérdésről: 304., 306., 310., 321. sz.; 1878: 12. és 23. sz.)

S miközben a »felelős minisztérium« felelőtlenül növeli az ország terheit, az adók és egyéb bajok mindjobban sújtják a »becsületesebb állampolgárokat« (335. sz.), s a »tejjel-mézzel folyó Kánaán« a sokmillió koldus országává silányítja.

A társadalom, a 70-es évek uralkodó társadalmá: egy korrupt kormányzat idején anyagilag és erkölcsileg szétzüllő közönség. Utolsó vagy utolsóelőtti pecsenyéjüket sütögető feudális urak, eladósodott földbirtokosok, állami állásokba húzódnó hivatalnokok, képviselők és katonatisztek: ők állnak Mikszáth ekkori társadalomábrázolásának előterében. Kispolgárokról, iparosokról, falusi népről ritkán esik szó ezekben a cikkeken.

A hivatali ranglista tisztelete — e társadalom egyensúlyának alapfeltétele. Aki nem köszön az alispánnak, annak nincs helye Zala megyében! (162. sz.) Ferenc József öfelsége neve után Tisza Kálmán miniszterelnök következik, azután Péchy Tamás közlekedési és közmunka-miniszter — és így tovább. A márvány emléktáblákon szigorúan előírt sorrendben biztosítják nevüknek a »halhatatlanságot...« (300. sz.) Vanitatum vanitas!

S mit csinálnak a honatyák a parlamentben?

»A cselekvésbe beleszabadult ház az interpellációk özönébe merül...« Aztán folyik végeérhetetlenül a törvényjavaslatok részletes tárgyalása, indítványok és ellenérvek, — ahogy az Üstökös egy üres garattal járó szélmalomot ábrázolva mutatja, és ahogy Mikszáth is mondja: »Sok szó üresen...« (256. sz.) A honatyák sokszor azt sem tudják: milyen stádiumban van a születő törvény, amelyhez hozzá-szólnak. Így jár Ragályi Ferdinánd »bátyánk« (280. sz.), de később még Jókairól is hasonlót jegyez fel Mikszáth.

S mit csinálnak a többi urak és »úriemberek«?

Kártyáznak, lóversenyeznek, botrányokat rendeznek és párbajoznak. Kulturális tevékenységükről, irodalom- és művészet-pártolásukról: vajmi keveset hallunk. Balázs Sándor, Mikszáth íróbarátja azt a javaslatot teszi, hogy a kaszinótagok »shetenként egy ötkrajcáros szivar erejéig pártolják az irodalmat« (ld. *A fővárosból* c., jún. 11-i tárcában), — de még ennyi »áldozat« sem telt tőlük!

Botrányok és párbajok — e vitézi tettek körül csoportosult a kiváltságos naplopók társadalmá, s a pletykašes, ráérő közönség is nagyrészt az efféle híreket, csemegéket leste az újságban, reggeli kávéját szüresölve...

De a kiváltságos osztályok aranyifjai a maguk mulatságára is rendeztek különböző botrányokat, előkelően szólva: »jux«-okat.

Ebből a fajtából legnevezetesebb esemény ekkoriban az úgynevezett »népszínházi botrány«, amelyet egypár mágnás és fertálmágnás ifjanc abból a célból produkált, hogy a színházak az ő kényük-kedvük szerint váltogassák primadonna-készletüket (322., 324., 332. és 336. sz.).

A botrányoknak aztán természetes velejárói a párbajok. Mikszáth — több más újságíró-társával együtt — sokszor foglalkozott a párbajmániával, mint a századvég egyik társadalmi betegségével, amelynek hol tragikus, hol komikus szimptomái vannak. Megírták, hogy a párbajmániát a kiváltságos osztályok léhűtő ficsúrjai tartják fenn, akik — más dolguk nem lévén — szüntelenül gyakorolhatják magukat a céllövészet és kardforgatás nemes sportágaiban. A népszínházi botrányból is keletkeztek párbajok és főleg »lovagias ügyek« (325. sz.); de nagy számban terelődtek »lovagias útra« a politikai és társadalmi összejutkozések honatyák és honatyák között, katonatisztek és civilek között, főleg pedig szerelmi és házassági bonyodalmak miatt... Ilyen volt 1877 szeptemberében a Perczel—Wagner-féle párbaj, amely bizony az előbbi félnek (az igazságügyminiszter fiatal ügyvéd-fiának) halálával végződött (268. sz.). Párbajhősnek és párbajsegédnek lenni: társadalmi rangot jelentett. A korábbi évtizedekben az íróvilágból Kemény Zsigmond és Degré Alajos voltak a leghíresebb párbajsegédek. Ekkor, a 70-es években főleg Ivánka Oszkár dicsekedhetett mindkét fajta sikerekkel. (Mikszáth szerint: Ivánka Oszkár »szabadalmazott ügynöke a temetkezési egyletnek«. 270. sz.)

Ugyor, elvéte a városi polgárok és kisemberek is feltűnnek Mikszáth 1877—78. évi társadalmi tükrében. Ekkor még kevésbé ismerték életviszonyaikat és problémáikat. A társadalom alsó rétegeinek világát s főleg a kapitalizálódó főváros munkáselemeit csak felületesen említi; a munkáskérdéssel később sem foglalkozott behatóan. Csupán a nyilvános helyeken, utcán, vendéglőben, kocsmákban szerzett impresszióit jegyezte fel néha a fővárosi lakosság legalsó rétegeiről.

Az éjszakai Pesten »részeg emberek kurjongatnak széles jókedvükben...« — jegyzi krónikájába kedvetlenül. És hozzáfűzi kilátástalan jámbor óhaját, amely szerint: »A magyar elemnek sem ártana annyit dolgozni, mint az idegennek, és kevesebbet éjszakázni, mulatni, mert innen van aztán annak a nagy panasznak a forrása, mely aggodalommal tölt el sokakat, hogy t. i. a magyar elem satnyul és szegényedik...« (*A fővárosból* c., júl. 16-i tárcában.)

Későbbi írásai a szépirodalom és a publicisztika terén egyaránt tovább árnyalják s színezik ezt a Bruegel-i kompozíciót.

*

A politika és társadalom időszerű kérdései mellett természet-szerűleg az irodalmi és művészeti élet eseményeire terjeszkedett ki leginkább Mikszáth figyelme. Mindkét területen fontosabbnak tartotta az intézetek és intézmények, a csoportok és irányok megnyilatkozásait, semmint az egyesek (írók és művészek) törekvéseit; ez utóbbiakról csak néha számolt be egy-egy irodalmi mű vagy színészi játék alkalmával.

Az irodalmi élet jelenségeit a haladó szellemű fiatal írónemzedék és egyúttal baráti köre: a Petőfi Társaság oldaláról figyelte. Annál is inkább, mert legfőbb író-eszménye, Jókai állott e Társaság élén; míg a másik, a patinásabb, de konzervatív egyesületnek, a Kisfaludy Társaságnak Gyulai Pál és Szász Károly voltak a hangadói. (Arany János ekkor már szinte teljesen visszavonult.) Gyulai és Szász Károly ekkoriban válnak Mikszáth hegyes nyflainak, éles szatíráinak céltábláivá. Gyakran talál alkalmat, hogy részint Gyulai Jókai-ellenes kritikáival, részint Szász Károly puffogó ódáival szemben hallassa a méltányosság és igényesség szavát. (Pl. 180., 275., 289., 294., 312. sz.)

Költőink közül Jókaival együtt Petőfi és Arany szabta meg a fiatal Mikszáth fejlődésének útját. Aranyról ekkori írásaiban nemigen esik szó. De Petőfi alakjához minduntalan visszatér, ha a hódolat kifejezése vagy a kegyelet parancsa inti. (Pl. 165., 171., 180. és 289. sz.)

E nagyok mellett egyes írókkal elég ritkán találkozunk Mikszáth 1877—78. évi cikkeiben a Budapesti Napilap hasábjain. Könyvismertetései (a Tárca-cikkek között) és tréfás-gúnyos glosszái (pl. a 196. sz.: Lauka Gusztávról, a 358. sz.: Asbóth Jánosról) többnyire röpké impressziók. Ellenben figyelemre méltó az az alkalmi megemlékezése, amelyet Kovács Pál jubileumakor (339. sz.) és Szigligeti Ede halálakor írt (1878: 21. sz.), mert fontos és jellemző reflexiókat közöl az írói pályáról, hivatásról, az író és nemzet viszonyáról.

A művészetek köréből főleg a színház világa érdekelte a fiatal Mikszáthot.

Három színházat látogatott; nem éppen rendszeresen, de beszámolóiból láthatóan eléggé gyakran: a Nemzeti Színházat, a Népszínházat és a Budai Színkört. E színházak tagjai között nem egy barátja akadt (pl. a Nemzeti Színház operai társulatában Odry Lehel, a Népszínházban Solymosi Elek, a Budai Színkörben Molnár György). Elismerését a kiváló színészek és színésznők iránt (pl. Blaha Lujza, Nikó Lina, Helvey Laura) nemcsak hosszabb-rövidebb glosszáiban, hanem önálló cikkeiben is tolmácsolja. A közvélemény szavát hallatja, amikor szót emel Molnár György megbecsültetése, nevezetesen a Nemzeti Színházhoz való szerződötése, valamint Nikó Lina népszínházi szereplése érdekében. (Molnár Györgyről: 167., 169., 315. sz.; Nikó Lináról 322., 324. sz. stb.) A Nikó Lina személye körül támadt népszínházi botrány tárgyalásakor elsősorban a színház és társadalom elvi kérdéseit akarta tisztázni, míg a Nemzeti Színház és a Népszínház vitájában a Mikszáth és kortársai előtt fontosnak és jelentősnek látszó népszínmű sorsa felett kívánt szilárd döntésre jutni. (1878: 5., 17., 19., 21. és 22. sz.)

A képzőművészeti kérdéseket sem annyira esztétikai szempontból, mint inkább a publicista tájékoztató, bíráló és nevelő szándékaival ismertette Mikszáth.

E területről ebben a időben egyetlen esemény ragadta meg érdeklődését: az a vita, amely Zichy Mihálynak egyik képe körül keletkezett. A polémia Zichy Mihály és Ágai Adolf között folyt, de mint-hogy abba Gyulai Pál is beleavatkozott: Mikszáth annál szívesebben kereste az ellentétes álláspontok áthidaló megoldását — Gyulaival

szemben. Ezúttal sem a vitás tárgy esztétikai oldalával foglalkozott, hanem a polémia kiindulási pontját: az irodalomnak és egyúttal a publicisztikának a társadalomhoz való viszonyát állította előtérbe (203. és 224. sz.).

Mikszáth hazai tükrében tekintélyes szerep jut a lapszemléknek és sajtópolemikiaknak is. Éppen azért ezekről külön fejezetben számolunk be.

EURÓPAI ŐRJÁRAT

Mikszáth Kálmán összes műveinek feltárása és időrendjének megállapítása a jelen Krk-ban — lehetővé teszi végre gondolatvilága kialakulásának és fejlődésének közvetlen megismerését.

Hogyan bontakozik ki látóköre előbb hazai, majd pedig európai viszonylatban? — e kérdésekre egyre több világosságot vet minden újabb kötetünk.

Szűkebb pátriája, Nógrád, majd pedig Budapest megismerése után első külföldi útja, 1873 tavaszán, Bécsbe vezetett. Megtekinti a bécsi világkiállítást és beszámol tapasztalatairól. (Ld. Krk 51. köt.) Azután csak hosszú évek múlva utazhatott ismét külföldre. Az osztrák fürdőket kedvelte, oda többször is ellátogatott, de egyébként Ausztria is, Németország is távol állott személyes érdeklődésétől. Politikai felfogása németellenes volt. Szívét, lelkesedését csak két nyugati ország töltötte be: Franciaország és Itália.

Az 1877. és 1878. évi eseményei elsősorban dél és kelet irányába tereltek a figyelmet. Az orosz — török háború került az érdeklődés homlokterébe. Emögött másodrendűvé vált minden egyéb európai esemény.

Az orosz — török háború

1877 — 78-ban az orosz — török háború volt az európai sajtónak és így a magyar sajtónak is legfőbb témája.

Előre kell bocsátanunk, hogy a korszak történetében e háború hazai krónikája igényli leginkább az elfogulatlan szemléletnek megfelelő kiigazítást.

A hazai törökbarát közvélemény és sajtó teljesen romantikus szempontból ítélte meg az orosz — török háború eseményeit. Negyedszázaddal a világosi fegyverletétel után gyűlölettel nézték a szabadságharcunkat leverő I. Miklós cár fiát, II. Sándort, viszont »testvéri« közösséget éreztek a törökök iránt, akik a kurucok és a 48 — 49-i szabadságharc menekültjeinek védelmet nyújtottak. Ugyanakkor teljesen megelégedtek arról, hogy a Balkán népei ugyanolyan jogos felszabadulási és függetlenségi harcukat vívják a törökkel szemben, mint a magyarság majdnem kétszáz évvel azelőtt. Bulgária például nem kevesebb mint négyszáznyolcvanöt évig viselte a török igát!

A hazai közvélemény és sajtó azonban — beleértve Mikszáthot is — teljes értetlenséget tanúsított a balkáni népek szabadságtörökvei és harcai iránt.

Az egykorú hazai sajtó ezen romantikus szemléletével és nacionalista elfogultságával szemben tudnunk kell a következőket:

Az akkori Törökország nem volt egységes etnikai terület, hanem nagyobb részben más népek alávetésével, kegyetlen ázsiai típusú despotizmussal létrehozott birodalom. Európai szemmel nézve: egy idejét múlt feudális elnyomó hatalom, amelynek felbomlása az egyetemes történeti haladás fontos mérföldkövének tekintendő. Csak elfogult nacionalista gondolkodás helyeselhette a Balkán félszigetre is kiterjedő török uralmat mint védőbástyát a szláv terjeszkedéssel szemben. Egyébként példátlan anakronizmus volt, hogy a porta még a XIX. század utolsó harmadában is rabságában tarthatta a Balkán szláv és nem-szláv nemzeteit.

Az események helyes mérlegeléséhez Oroszország akkori belső viszonyairól is tájékozódnunk kell.

A cári politika nem támaszkodott egységes közvéleményre. Abban az időben az orosz forradalmi mozgalom egyik szárnya igen erélyes küzdelmet folytatott a háború ellen és elítélte a cárizmus hódító törekvéseit. Az orosz forradalmi narodnyikok másik csoportja pedig a cári fegyveres erők helyett a balkáni szláv népek forradalmi mozgalmától várta a török birodalom felbomlását. A közvélemény jelentős része tehát nem a hódító cári politikával, hanem a szabadságukért küzdő balkáni népekkel rokonszenvezett. A cári kormány számára persze előnyös volt ez a rokonszenv és fel is használta a maga céljaira. A közvélemény és a kormány politikai céljai azonban nem voltak azonosak.

A balkáni háborút kommentáló egykorú magyar sajtó a »pánszláv veszedelem« hangoztatásával is igyekezett kimélyíteni a törökbarát érzelmi politikát. — A tények helyes szemléletéhez tudnunk kell, hogy a pánszlávizmus — mint a reális külpolitikai körülményekkel nem számoló, szélsőségesen sovinizta törekvés — ellenzéki iránynak számított Oroszországban. A cári politika nem tehetette magáévá a pánszláv mozgalom jelszavait. Az akkori eseményekkel kapcsolatosan tehát csupán pánszláv hatásról lehet szó.

Az orosz—török háború idején Magyarországon úgyszólván általános török-szimpatíák Mikszáth írásait is teljesen áthatják. E közhangulatból következőleg az ellenszenv nem szorítkozott a cári hatalomra, hanem annak szövetségeseire is kiterjedt.

Mint hogy Mikszáth nacionalizmusa és törökbarát álláspontja 1877—78-i cikkeiben mindvégig érvényesül, — e nagymérvű elfogultságra már itt előljáróban felhívjuk a figyelmet. — Az orosz—török háború és a balkáni népek felszabadulási küzdelmeinek alábbi összefoglalásában pedig, valamint jegyzeteinkben esetről esetre is a tények reális, helyes megvilágítására törekszünk.

*

Az 1877—78. évi orosz—török, illetőleg balkáni háborúnak Oroszország és a balkáni népek részéről más-más indítékaik voltak, de a különböző érdekek és törekvések a közösen viselt háború folyamán találkoztak.

A cári Oroszország aspirációi nagyrészt az úgynevezett »keleti kérdés« problémakörébe tartoztak. A »keleti kérdés«: a török birodalomnak a XVII. században kezdődő fokozatos gyöngülése által fölvetett politikai és diplomáciai problémák közös elnevezése. Ez a kifejezés magában foglalta a cári Oroszország törekvéseit a Fekete-tenger melletti török területek (Bosporusz, Dardanellák) —, valamint a nyugati nagyhatalmak (Nagy-Britannia, Franciaország stb.) törekvéseit a törökországi gazdasági és politikai pozícióik megszerzéséért; e problémakörbe tartozik továbbá a Balkán-kérdés, vagyis a balkáni népek önálló nemzeti államaik megteremtéséért folytatott küzdelme.

Oroszország török háborúi a XVII. század végétől kezdve mind e kérdéskomplexummal kapcsolatosak. Nagy Péter, II. Katalin, I. Sándor, I. Miklós és II. Sándor cár valamennyien minél kedvezőbbben igyekeztek megoldani Oroszország számára a »keleti kérdés«-t. E törekvések részint Oroszország és Nagy-Britannia, részint pedig Franciaország és Ausztria (illetőleg a Monarchia) érdekeivel ütköztek. Ezen ellentétek vezettek az 1853—56. évi krími háborúhoz, melynek az 1856. márc. 30-i párizsi békeszerződésben hozott súlyos feltételeit Oroszország csak 1871-ben, a békeokmány londoni revíziójával tudta enyhíteni.

A cárizmus külpolitikáját II. Sándor cár uralkodása idején (1856—1881 között) Gorcsakov külügyminiszter irányította. E külpolitikát az a törekvés vezette, hogy visszaállítsa Oroszországnak a krími háborúban elszenvedett veresége miatt megrendült tekintélyét, hogy mentesüljön a párizsi békében rákényszerített korlátozásoktól és kiterjessze befolyását a Balkánon. Ezt a célt szolgálta az 1877—78. évi orosz—török háború, melynek kiváltásában jelentős szerepe jutott Ny. P. Ignatyevnek, Oroszország törökországi követének.

A balkáni háború az ottani elnyomott népek fölkelésével már 1875 óta izzott, készülődött. 1875 nyarán (júniusban) Hercegovinában, majd Boszniában nagyarányú parasztfölkelés tört ki. A fölkelés mind hatalmasabb méreteket öltött; a török kormány nem volt képes a nyugtalanságot lecsendesíteni, sem pedig annak továbbterjedését megakadályozni. Mukhtár pasa érzékeny vereséget szenvedvén, a fölkelők néhány erősséget elfoglaltak, melyek azontúl a hadviselés biztosabb bázisául szolgálhattak.

Csakhamar Bulgária is a fölkelők mellé állott. A bolgár fölkelésben jelentős szerepe volt Kriszto Botev (1847—1876) trónak és Ivan Vazov (1850—1921) költőnek, akik munkásságukkal nagyban segítettek népük forradalmi mozgalmát. Botev előbb mint a Bukarestben élő emigránsok feje működött, később fegyverrel is részt vett a harcokban. (Kár, hogy Mikszáth egyikük szerepét sem említi!) A bosszúért lihegő törökök mintegy tizenkétezer bolgárt (többnyire fölkelő parasztokat) mészároltak le. A haladó európai közvélemény egységesen tiltakozott a szörnyű mészárlás ellen.

A bolgár fölkelés vérbefojtása alig leplezte a török udvar belső zavarait és gyöngeségét. Egy palotaforradalom alkalmával Abdul Aziz szultánt a trónról letaszították; (néhány nappal később állítólag

saját kezével vetett véget életének). Utódja, V. Murád, három havi árnyékuralom után hasonlóképpen elmozdítatván a trónról: 1876. aug. 31-én ennek öccsét, II. Abdul Hamidot választották szultánná. Az új szultán az angol kormány bizalmát élvezte s hajlandónak mutatkozott fegyveresen is szembeszállni az orosz beavatkozással.

1876. júl. 1-én Szerbia is csatlakozott az elnyomott testvérepek mozgalmához. Hadat üzent Törökországnak, seregei átlépték a török határokat, Csernyajevo orosz tábornok pedig — mint a szerb hadsereg főparancsnoka — behatolt Bulgáriába. A törökök viszont Abdul Kerim pasa vezérlete alatt benyomultak Szerbiába, a Morava völgyén haladtak lefelé és Knyazevác mellett megverték a jóval kisebb számú szerbeket. Eközben az orosz nagykövet, Ignatyev, Konstantinápolyban követelte a portától: jelentse ki feltételeit a béke mielőbbi megkötése iránt. Ekkor két havi fegyverszünet jött létre a hadviselők között.

A helyzet azonban ezalatt sem javult. II. Sándor cár okt. végén nyilvános alkalommal (a moszkvai nemesek gyűlésén) csodálatát és együttérzését tolmácsolta a balkáni »keresztény népek« iránt, s kérésére helyezte fegyveres segítségét.

Az európai nagyhatalmak és Törökország képviselői 1876. dec. 23-án Konstantinápolyban konferenciát tartottak, hogy megtárgyalják a keresztények-lakta török tartományok problémáit. A konferencia azonban eredménytelenül végződött. — Kézzel ezután (1877. jan. 8.) a török kormány »alkotmány«-nyal lepte meg a világot. Midhat pasa, az alkotmány értelmi szerzője ezzel akarta Oroszországot erkölcsi kudarcnak kitenni. De az »alkotmány« komolyságában senki sem hitt; aminthogy azt a háború végén vissza is vonták.

Törökország taktikáját látva, az orosz kormány sürgetésére az európai nagyhatalmak jegyzőkönyvet írtak alá Londonban, amely szerint a török kormánynak a keresztény-lakta területeken végre kell hajtania a konstantinápolyi konferencia határozatait. A török kormány ezt a határozatot is visszautasította, mire Oroszország 1877. ápr. 24-én hadat üzent Törökországnak.

Az Osztrák—Magyar Monarchia helyzetének és magatartásának mérlegeléséhez tudni kell, hogy Oroszország és a Monarchia, valamint Németország között már 1876-ban tárgyalások folytak a balkáni eseményekről. 1877. januárjában Budapesten az orosz kormány olyan értelmű egyezményt kötött a Monarchiával, hogy orosz—török háború esetén a Monarchia semleges marad; semlegessége fejében a háború végén elfoglalhatja Boszniát és Hercegovinát. Erről a titkos tárgyalásról a hazai közvélemény természetesen nem tudott, a sajtó sem érintette; ez a magyarázata, hogy a törökbarát megmozdulásokkal szemben a hivatalos körök mindvégig tartózkodó, illetőleg elutasító magatartást tanúsítottak.

A cári kormány a román kormánnyal is megállapodott az orosz csapatok átvonulása kérdésében (1877. ápr. 16.). Ezek után Románia is hadat üzent Törökországnak.

A balkáni háború nagy erővel indult meg, sok véráldozatot követelt és változó szerencsével folyt. A háború kitörésekor Oroszország

mintegy 300.000 embert állított hadba; körülbelül ugyanakkora volt Törökország hadereje is.

Az orosz hadak az Al-Dunán és Ázsiában egyszerre támadták meg a törököket. A Duna-melléki hadsereg élére a cár maga állott. Az ázsiai hadsereg 60.000 emberrel Lorisz-Melikov parancsnoksága alatt működött.

Abdul Kerim pasa nem volt képes szétszórt hadait teljesen egyesíteni; ennek következtében az orosz hadsereg átlépvén a Dunát, nagyobb akadály nélkül eljutott Bulgária szívébe. A trónörökös, Sándor nagyherceg átlépte a Jantra folyót és ostrom alá fogta Ruszcsuk (Russze) városát. Gurko tábornok a Balkán szorosait lepte el seregével; heves harc után átlépte a Sipka-szorost és Rumélia támadására készült.

Ebben a válságos helyzetben a porta visszahívta Abdul Kerimet, és helyét mint a török hadak főparancsnoka, Szulejmán pasa foglalta el, ki Montenegróban számos jelét adta hadvezéri képességének. Szulejmán pasa Rumélia védelmét vállalta, míg Oszmán pasa Vidin felől jövén, átlépte a Vid folyót és Plevna (Pleven) mellett megerősített táborba szállott. Mehemed pasa pedig kiindult Ruszcsukból, hogy a Lom mellett álló orosz trónörökös csatára kényszerítse. A három török parancsnoknak az volt a terve, hogy seregeiket egyesítve az orosz hadsereget körülfogják és megsemmisítsék. De az egyesülést az orosz hadvezetőség megghiúsította, — s ezzel lényegében eldőlt a háború sorsa.

Az ázsiai harctéren eleinte kevés szerencsével járt az oroszok hadművelete. Ardahan és Bajazet nehéz küzdelem után elesett, de Karsz ostroma nagyon hosszúra nyúlt. S miután Lorisz-Melikov júl. 26-án vereséget szenvedett, kénytelen volt Karsz ostromával felhagyni.

Bulgáriában, a plevnai földvárban hónapokon át keményen tartotta magát Oszmán pasa; dec. 10-én azonban 43.000 emberével kénytelen volt kapitulálni. Ezzel a balkáni török sereg zöme kiesett a küzdelemből.

Majdnem ugyanazon időben az ázsiai hadszíntéren hasonló fordulat állott be. Karszot az oroszok rohammal bevették, és Mukhtár pasa nyílt ütközetben is vereséget szenvedett.

Gurko, Szkobelev és vezértársaik véres harcok után átlépték a Balkán szorosait, elfoglalták Filippopoliszt (Plovdiv) és 1878. jan. 20-án Drinápolyban egyesültek. Onnan pedig Konstantinápoly felé nyomultak.

Már-már úgy látszott: Törökország sorsa végleg eldőlt, amikor közelépett az európai diplomácia. Az európai hatalmakat megdöbbenette az oroszok győzelme, siettek tehát Törökországot — saját érdekeik védelmében — megmenteni. Nagy-Britannia a Márvány-tengeren felvonultatta hadiflottáját. Ekkor Oroszország fegyverszünetet kötött a kimerült török állammal, márc. 3-án pedig Konstantinápoly egyik külvárosában, San-Stefanóban megkötötte a békét. A békekötés szerint Bulgária a török szultántól függő fejedelemséggé alakult át, Szerbia, Montenegro és Románia pedig teljesen önálló állam lett, Bosznia és Hercegovina egyelőre önkormányzatot kapott.

Anglia és a Monarchia nem nézhette tétlenül Oroszország balkáni befolyását, azért a Monarchia európai konferenciát javasolt a san-stefanói béke felülvizsgálatára. Így jött létre a berlini kongresszus (júl. 1–13), amely — kivált Oroszország és Bulgária rovására — jelentősen módosította a korábbi eredményeket.

(Az elmondottak alapján remélhetőleg könnyebben eligazodik és realisabb tájékozódást nyer az olvasó az 1877–78. évi *Apróságok*nak e háborúval kapcsolatos szövevényében.)

Franciaország

Nyugat felé tekintve a fiatal Mikszáth tájékozódása elsősorban Franciaországra irányult. Nem aktuális jellegű érdeklődés ez nála, hanem állandó érzelmi és világnézeti vonzalom, amely hajlamaiban, eszményeiben és műveltségének gyökereiben leli magyarázatát. A nagy francia forradalom, Napóleon kora, az 1848-i februári revolúció, majd pedig az 1870-i porosz–francia háború tragikus fejleményei éppúgy igézetükben tartották, mint a francia szellem, irodalom és tudomány nagyszerű alkotásai és eredményei. Igen figyelemre méltó jelenség, hogy legelső novelláinak egyike, *A kedves Gaillard apó* (1871., Krk 27. köt.) az épp akkor lejátszódott porosz–francia háború eseményeiből meríti tárgyát. Abban az időben Mikszáth nyelvgyakorlatként is fordított egypár anekdotát s novellát franciából (Krk 28. és 29. köt.). Az 1870-es években tehát a köztársasági államformát védő Franciaország és a szabadságharcában diadalmas Itália sugárköre vonzotta leginkább a fiatal Mikszáthot.

Franciaország ez időbeli politikai eseményeit leegyszerűsítve két név körül csoportosítja. Az egyik: Thiers — írónknak kissé elfogult szemléletében: a republikánus gondolat megtestesítője. A másik: Mac Mahon köztársasági elnök — aki Sedannál játszott gyanús szerepe óta és főleg monarchista törekvései miatt Mikszáth külpolitikai cikkeinek leggyakoribb céltáblája.

A Thiers tábora és Mac Mahon reakciós klikkje között zajló parlamenti harc jelenetei töltik ki főleg Mikszáth franciaországi krónikájának lapjait.

Mac Mahon 1873-tól 1879. jan. 30-ig ült az elnöki székben. Thiers bukása után a nemzetgyűlés monarchista és katolikus többsége választotta meg államfőnek. »A marsall« egész politikai s főleg elnöki működését ez a két tényező irányította; arra törekedett, hogy visszaállítsa a monarchiát, és e szándékában legfőbb támasza, szövetségese a katolikus egyház volt, IX. Pius pápával az élén.

Thiers éppen ebben az időben (1877. szept. 3-án) halt meg. A monarchisták még ravatala és temetése körül is szították a viszályt; Thiers tetemével együtt — mint mondták — a republikánus eszmét is szereték volna elhantolni. Mikszáth reflektora ekkor Gambetta és Grévy személyére irányul. Ők Thiers törekvéseinek folytatói és a jövő ígéretei.

A másik oldalon — a sötét oldalon — Mac Mahon személye egyre gyűlöletesebb színben tűnik fel Mikszáth külpolitikai körképén.

Alkotmányértő, erőszakos intézkedések, választási visszaélések és egyúttal (szerencsére!) kudarcok, gyakori kormányválságok (Mikszáth szavaival: »MacMahon vergődése a republikánus többség hálójában») — jórészt ezekből az eseményekből bontakoznak ki MacMahon bel- és külpolitikájának körvonalai. Ahogy Thiers oldalán feltűnik a reflektor fényében Gambetta, Ferry és Grévy alakja, ugyanúgy MacMahon reakciós táborának némely gyűlöletes figurája is átvonul olykor a színen (Broglie és Decazes herceg, valamint »a gúnyos és ocsmány szavú» Cassagnac stb.).

A keleti háború kérdésében Franciaország Törökország pártján áll, ami az akkori magyar közvélemény és Mikszáth felfogásában rokonszenves álláspont. De a francia barátság értékéből sokat levont az a körülmény, hogy nem határozott segítő készségen, hanem csak az ellenkező szövetséget pártoló német-ellenességen alapult.

Előrebocsátva ezeket az alapvető tudnivalókat, ismerve egyúttal Mikszáth tiszta demokratizmusát és szenvedélyes antiklerikalizmusát: nyilvánvaló, hogy MacMahon működéséről a legnagyobb ellen-szenvvel és haraggal ír, s az elnök személyét kíméletlenül ostromozza.

E vezető személyiségek és a vázolt események körül csoportosulnak Mikszáth 1877-i francia vonatkozású cikkei. (A részletkérdéseket a Tárgyi magyarázatok világítják meg.)

Anglia

Két országra — Angliára és Németországra — kizárólag az orosz — török háború szempontjából vet néha egy-egy tekintetet.

Amennyi együttérzéssel és szeretettel ír Törökországról és ahogyan félti Franciaországot MacMahon reakciós politikájától, épp annyi idegenkedéssel szemléli s éles bírálattal, fanyar megjegyzésekkel illeti Anglia kétszínű politikáját.

Anglia politikája abból állott, hogy színleg Törökország pártján állva hideg számítással figyelte az orosz — török háború fejleményeit, várva (kívárva) a mérlegnek azt a billenését, amely alkalmat ad érdekeinek a »keleti kérdés«-ben való határozott érvényesítésére.

Mikszáth részint Anglia vezető személyiségeinek (a királynő és a kormányférfiak) akcióit jegyzi krónikájába, részint »a brit orosz-lán«-nak mint európai nagyhatalomnak magatartását elemzi:

»Az angol orosz-lán már körülbelül egy év óta emelgeti a lábát, egyet lép jobbra, egyet lép balra, azután úgy tesz, mintha megfordulni akarna, majd újra odadörzsölgdik, mint azelőtt, a gyapjúsákhöz, a farkát dühösen felemeli, egyet-kettőt cserdít vele példának okáért a levegőben, aztán újra leereszti, s lankadtan függ alá...« — írja a júl. 27-i (206. sz.) cikkben. »Hát iszen azt mondják, hogy ez is politika« — teszi hozzá, a maga véleményét sem hallgatván el: »En el is hiszem, hogy az, de nem egy nagy, hatalmas nemzethez méltó politika!« Törökország Anglia segítségét, tiltakozását, közbelépését várta a cári imperializmus terjeszkedésével szemben. 1876-ban, a háború kezdetén Lord Beaconsfield miniszterelnök tartott is egy mennydörgős

beszédet (amelyre MK kétszer is utal: nov. 11: 312. sz. és dec. 13: 344. sz.) — a hangos fenyegetődzés azonban üres beszéd (MK szerint: »nagyszájú kofa-nyelvelés») maradt. . .

Az 1877 nyarán mutatkozó török győzelmek feltüzelik a hazai közvéleményt. A törökbarát ellenzéki tömeg beavatkozást sürget Törökország mellett: »Az egész világ szeme rajtunk függ» — írja MK aug. 4-én (214. sz.). Úgy véli: a Monarchia akciója Angliát is cselekvésre készíti: »Anglia arra vár — úgymond —, hogy mi mit fogunk cselekedni!»

Ezekben a napokban (aug. 9) úgy érzi, hogy még »Anglia habozó, hideg politikája is átmelegsik. . . Egyszóval a török győzelmek mindenütt megtették a kellő hatást az európai diplomáciában. . .»

A küzdelem sorsa év végére eldőlt. 1878-ban a cári hatalom már győzelmét ünnepli. S Mikszáth nem mulasztja el megjegyezni, hogy Viktória angol királynő is »illatos levélkével» köszönti a győztest (jan. 25., 25. sz.).

Az orosz hadsereg akkor már Konstantinápoly felé tartott. Ez volt a döntő pillanat, amikor Anglia közbelépett: megakadályozta a török főváros elfoglalását; a békekötés alkalmával pedig tőle lehetően igyekezett megfosztani Oroszországot a győzelem eredményeitől. (Ld. előbb, az orosz—török háború vázlatában: 279—280. l.)

Németország

A történelemnek ezen a szakaszán Németország ügyeiből csupán az orosz—török háború, illetőleg a »keleti kérdés» mérlegelése érdekelte Mikszáthot.

Az uralkodó, I. Vilmos császár, és »vaskezű» kancellárja, Bismarck személye áll előtérben.

Mikszáth — márcsak erős francia rokonszenvenél fogva — sohasem volt németbarát. Írásaiban a kétféle német (az osztrák és a másik: a porosz, bajor, szász stb.) többnyire sötét árnyképeként jelennek meg. Elbeszéléseiben akad egypár kedélyes német vendégünk, akiket barátságosan ábrázol, — de a német politika, Vilmos császár és Bismarck, előtte mindenkor a terjeszkedő hatalom képviselői. Vilmos császárt legfeljebb azért respektálja, mert ő futamította meg az osztrákot Königrätznél (Sádovánál), (ld. aug. 6: 216. sz.). Egyébként csak kétes értékű díszítő jelzőt emlegeti: »az istenfélő», »a kegyes», »a vallásos», — melyeket a katolikus egyházzal szemben tanúsított érvelés állásfoglalásáért kapott.

Nem felejtí el Mikszáth, hogy Vilmos császár hozta létre 1872-ben a »három császár szövetségét» (Ferenc Józseffel és II. Sándor cárral), és ennek megfelelően az orosz—török háborúban Németország látványlag oroszbarát politikát folytatott. A török sereg bukásakor Mikszáth szívből fakadt keserűséggel nevezi Vilmos császárt »öreg hollónak, aki tüstént megőrzi a hullaszagot. . . (dec. 13: 344. sz.)

Mikszáth Bismarckban látja az európai politika legfőbb irányítóját — elsősorban persze a »keleti kérdés»-ben. Szerinte: Bismarck és

Gorcsakov orosz külügyminiszter, »a két herceg« tartja kezében Európa sorsát (szept. 24 :264. sz.).

A Monarchia külügyi irányvonalát, Andrásy külpolitikáját is teljes mértékben Bismarck határozza meg. Ezért Andrásyról szólva Mikszáth félkézzel mindig Bismarck felé mutat . . . (aug. 26: 236. sz.; szept. 27: 267. sz.) Év végén (dec. 13: 344 sz.) Bismarckot és Andrásyt »Európa mindenesei«-nek nevezi . . . (Ld. még dec. 24: 355. sz.)

Amde Németország orosz-barátsága sem bizonyult tartósnak. Az átmeneti török győzelmek hírére Bismarck »kezd egészen közönyös fizonómiát vágni« s újabb szövetségest keres — Olaszországban. (okt. 8: 278. sz.)

Midőn a háborúból Oroszország került ki győztesen: Bismarck is kemény kézzel támogatta az »egyensúly-politikát« — a cári hatalom visszaszorítása végett.

Az 1878. évi *Apróságok*ban már csak a Monarchia balkáni területszerzésére (Bosznia-Hercegovinára) vonatkozó titokzatos tárgyalásaival jelenik meg egy-egy pillanatra Bismarck (»a három-hajszálú öregember«) alakja . . . (jan. 9. sz. stb.)

Vatikán

Mikszáth figyelmét — külpolitikai kitekintése közben — többször is magára vonják a Vatikán eseményei és a pápa személye. Nemesak hogy protestáns, hanem határozott antiklerikális szempontból mérlegeli és bírálja a világpolitikának ezt a tényezőjét.

Az akkor uralkodó IX. Pius pápa személye és politikája több vonatkozásban érdekelte Mikszáthot. Először azért, mert — mint a szabadságmozgalmak lelkes híve — élénk rokonszenvenvel kísérte Garibaldinak az olasz egységért folytatott harcát, amelynek egyik főcélja éppen a pápa világi hatalmának megdöntése volt. Ezzel függ össze Mikszáthnak Viktor Emánuel király iránti szimpátiája is, mint-hogy a pápa és szövetségesei ellenében ő valósította meg az olasz egységet.

A hatalomvesztés — Mikszáth logikája szerint — a Vatikán és a pápa rossz politikájának legfőbb bizonyossága. Különböznél is tudja összeegyeztetni a »lelkek« kormányzásának feladatkörét azzal a küzdelemmel, amelyet a Vatikán — mint hadviselő hatalom — vívott »gyilkoló zuávjaival« . . . (okt. 5-i, 275. sz. cikk.) Mikszáth teljes elégtétellel állapítja meg, hogy az olasz egység zászlója győzött, és Viktor Emánuel »az olajat mind kicsepegtette« a Vatikán mécseséből. (dec. 3., 334. sz.)

»A szegény tehetetlen öregúr erővel politikát akarna fűzni — írja Mikszáth (júl. 17-én, 196. sz.) —, csakhogy nem ért hozzá!« Éppen azért határozottan elutasítja a pápának minden akcióját, amely Európa politikai ügyeivel s kivált a Monarchia belügyeivel kapcsolatos. (uo.)

Amint szabadság- és haladás-ellenes volt a pápaság politikája Itáliában, éppúgy az a francia politikára gyakorolt befolyása is.

Mac Mahonnak a monarchista arisztokrácia mellett az egyház s főleg IX. Pius volt legfőbb támasza és szövetségese. Innen van, hogy Mac Mahon ténykedéseit Mikszáth minduntalan összekapcsolja a Vatikánal és viszont azt sem mulasztja el megjegyezni, hogy Mac Mahon térvesztései a pápát is »igen megviselik...« (nov. 6., 307. sz.)

Mikszáth nem tud napirendre térni IX. Piusnak a pápa tanítói csalatkozhatatlanságát kimondó 1869. évi dogmája fölött sem, amely még az egyházon belül is sok ellentmondást váltott ki. Nem véletlen, hanem a »világegyház« hatalmával való tudatos szembefordulás és tüntető állásfoglalás a lelkiismereti szabadság mellett, hogy a lutheránus vallású Mikszáth első publicisztikai dolgozatait (1869—1870) egy olyan »katholikus napilap«-ba, a Szabad Egyházba írja, amely mögött éppen az említett dogma hazai ellenzéke sorakozott fel. (Ld. idevágó jegyzeteinket a Krk 51. köt. 207—208. l.)

E fejezet körébe tartozik egy botrányhistória is: az Antonelli-ügy. 1877 nyarán nagy feltűnést keltett az az esemény, hogy egy olasz főrangú hölgy, Lambertini grófné örökösödési pört indított Giacomo Antonelli pápai államtitkár rokonai ellen. A pör — amely az európai sajtót élénken foglalkoztatta — újabb fegyvere volt Mikszáthnak az ultramontanizmus ellen folytatott csatározásában.

IX. Pius pápa sokáig, harminckét évig uralkodott. Halálát hosszú betegség előzte meg. Mikszáth — a külföldi sajtó nyomán — már 1875-ben írt *Apróságaiban* mérlegelte »a szentatyá bekövetkezhető halálának« esetleges kihatását. (Krk 52. köt. 155—156. l.) Amit ott megírt (a pápa hosszú uralmáról, lassú haldoklásáról és arról a laikus elközelésről, hogy halála után egyáltalán fenntartassék-e a pápaság?) — ezekben az 1877. évi cikkeiben is megismétli.

Az egykorú lap tudósítások alapján legtöbbet a pápa betegségével foglalkozik. Egy ízben (nov. 6) a pápa »csúzos baját« említi. Egy másik cikkében (dec. 3) az *Univèrs* c. francia lapra hivatkozva a pápa »beteg lábait« hozza szóba.

IX. Pius 1878. febr. 7-én halt meg. Minthogy Mikszáth lapja, a Budapesti Napilap pár nap múlva befejezte pályafutását, frónknak már nem volt alkalmá még egyszer, utoljára elmondani vele kapcsolatos antiklerikális nézeteit.

Mikszáth ismételten említi *Apróságaiban* Victor Hugo nevét olyan vonatkozásban, hogy egy a pápáról szóló művén dolgozik. A hozzá eljutott hírek szerint ez a mű »egy alkalmi költemény a pápa halálára«. (Ld. okt. 5-i 275. sz. és nov. 6-i 307. sz. cikkben.) Mikszáth nagyon szerette és becsülte Victor Hugo — »a nagy költő«, »a mély gúnyolódó« — monumentális alkotásait (említve közülök »A Notre-Dame-i toronyőr«-t); épp azért alig tudta megérteni Victor Hugónak a katolicizmus és vallásos miszticizmus felé fordulását. — Victor Hugo műve, amelyre Mikszáth céloz, valóban csak a pápa halála után jelent meg: 1878-ban. Oly nagy sikere volt, hogy egy kezünkben levő példány már a tizennegyedik kiadás az 1878-ik évben! Címe: »Le pape.« Száznegyven lapra terjedő dramatizált költemény, amely a pápa egy álom-sorozatát jeleníti meg. Az álom-sorozat felidézti a pápa életének főbb mozzanatait; egy-egy jelenetben felvillan a Vatikán küzdelme az

olasz szabadságharcban, a pápa útja az infallibilitás (csalatközhatatlanság) dogmájáig, szegények, elesettek, gyermekek gyámoltatása, hitetlenek térítése stb. Egyszóval: Victor Hugo e műve IX. Piusnak valóságos apoteózisa.

IX. Pius pápa súlyos betegsége a magyar közvéleményt az *utódlás* szempontjából is érdekelte. Egy időben az a híresztelés terjedt el, hogy egy magyar főpap: Haynald Lajos kalocsai érsek is esélyes jelöltje a pápai trónnak. Bakócz Tamás pápai aspirációja óta ekkor kísértett újból egy magyar főpap pápaságának lidérces gondolata.

Mikszáth többször foglalkozik Haynald Lajos személyével. A magát alacsony sorsból felküzdött kalocsai érsek az ország legnépszerűbb főpapja volt. Mikszáth azt írja róla (jún. 7., 156. sz.), hogy »mindenütt szeretik»; kár, hogy »sohasem lehet szegényből kardinális, mert a csalhatatlanság ellen szavazott Rómában...« Kevéssel ezután (jún. 26) már azt újságolja, hogy »Haynald van kiszemelve pápának«, de nem mulasztja el hozzátenni az egykorú lapokban közölt ama határozatot, amely szerint a római bíbornokok csak olasz pópát hajlandók választani... Ezzel aztán a Haynald személyéhez fűzött kombinációk elestek.

Mikszáth nem öncélúan a kívülálló fél érdektelenségével foglalkozott a Vatikán és IX. Pius pápa kérdéseivel. Publicista tolla, hivatása szorosan összefügg ezekkel az ügyekkel. Hiszen antiklerikalizmusában jelentős szerepe volt a klérus hazai képviselőinek és sajtóorgánáinak. Lonkay Antal és Jósika Kálmán lapjai (a Magyar Állam és a Magyar Korona, ld.: 289—292. l.) éppúgy beletartoztak ebbe a kérdéskomplexumba, mint például politikai szembenállása báró Sennyey Pál konzervatív pártjával, minthogy ezt a reakciós pártot elsősorban szintén az arisztokrácia és a klérus támogatta. (Ld. a Kelet Népe c. lapról szóló jegyzeteinket is: 295—297. l.)

Olaszország

Az »egységes Olaszország« megteremtéséért folyó küzdelem szoros összefüggésben állott a magyar szabadságharc eseményeivel. Szabadságharcunk elbukása után a magyarság elsősorban az olasz győzelemtől és annak kihatásától várta hazánk sorsának jobbrafordulását.

Mikszáth is ebben a reményekkel kecsegtető várakozásban nevelkedett. Szemléletében az olasz szabadságért harcoló Garibaldi a világtörténet egyik legnagyobb hőisévé emelkedett. Írásaiban többször idézi a Garibaldit és »Türr Pistát« hívó és váró egykorú dalokat, Garibaldi alakját pedig novelláiban és cikkeiben egyaránt megasztalja. Ld. pl. *Garibaldi butéliei* c. elbeszélését, 1874 (KrK 28. köt.); *A tót atyafiaknak Az aranykisasszony* c. darabjában regényhőisével együttérezve teszi föl a lelkesült kérdést: »Van-e Garibaldinál nagyobb hős akár az ó-, akár az új-világ történelmében?« — Annál feltűnőbb, hogy ugyanakkor az olasz szabadsághárcok két olyan kiválósága,

mint Mazzini és Cavour — még csak említve sincsenek a fiatal Mikszáth írásában.

Az 1877—78. évi *Apróságok*ban Olaszország két királyával és két neves politikusával szerepel. II. Viktor Emánuel (a »Rè gentiluomo« — a becsületes király), fia: Umberto, továbbá Francesco Crispi és Visconti-Venosta tűnnek föl egy-egy jelenetben ezeken a lapokon.

Viktor Emánuel halála (1878. jan. 9) alkalmából nekrológ helyett egy anekdota-sorozatot közöl (jan. 11., Krk 54. köt.), mert úgy érzi, hogy ezekkel a kedves történetekkel közvetlenebbül bemutatathja és jobban megbecsülteti a »jó polgárkirály« emberségét, mint holmi sablonos sírásmokkal. — Ugyanott Viktor Emánuel környezetében említi Visconti-Venosta jobboldali politikust, a király külügyminiszterét, aki Crispivel együtt előkészítette Olaszország csatlakozását a három császár szövetségéhez.

Viktor Emánuel fia és utóda: Umberto — bár atyja nyomdokain haladt s »szigorúan alkotmányos szellemben« kívánt uralkodni — egyik legelső ténykedésével máris kihívta Mikszáth ellenérzését és gúnyos megjegyzését; mert Umberto »meggátolta Franciaországot abban, hogy két előkelő republikánus által képviseltesse magát a Viktor Emánuel temetésén; helyettük Canrobert-t, a vén bonapartista-t kívánta ott látni. . . « (jan. 17., Krk 54. köt.)

II. Viktor Emánuel mellett legtöbb figyelmet (és legtöbb teret) szentel Mikszáth Crispinek, az akkori Olaszország egyik legkiválóbb államférfiának. Crispi — a régi forradalmár, Mazzini egykori híve és Garibaldi követője — az egységbe forrasztott Olaszország megszilárdítására törekedett. Ebből a célból készítette elő a központi hatalmakhoz való csatlakozást. Crispi ily irányú tárgyalásainak és a magyarországi látogatásához fűzött kommentároknak visszhangjait halljuk Mikszáth 1877. évi 278., 290. és 291. sz. *Apróságai*ban.

MIKSZÁTH MINT BUDAPEST ÍRÓJA

A régebbi, szegényes és hiányos Mikszáth-irodalom sok elvégzetlen feladatot hagyott reánk örökül. Ezek közé tartozik az író különböző kapcsolatainak, viszonylatainak tisztázása korához, illetőleg a kor politikai, társadalmi és kulturális megnyilatkozásaihoz.

Király István alapvető Mikszáth-monográfiája (Bp. 1952; 2. kiad. 1960) számos hiányt pótol és új szempontokat nyitott a további vizsgálódás számára. A századvég és századforduló politikai és társadalmi életének Mikszáth műveiben mutatkozó tükröképét az ő tanulmánya világította meg először.

Ezt az »igazi Mikszáth«-hoz vezető reális ábrázolást kívánjuk egy-két vonással kiegészíteni, amikor közelebről szemügyre vesszük Mikszáth és Budapest kapcsolatát, vagyis a főváros szerepét az író gondolkodásában és fejlődésében.

A régebbi Mikszáth-tanulmányok nyomán egyoldalúan rögződött a köztudatba az a felfogás, mintha Mikszáth idegentül élt volna Budapesten. Kétségtelen, számos idézet hozható fel annak iga-

zolására, hogy nem érezte magát mindvégig otthonosan hazája fővárosában és ismételten elvagyódott onnan. A Szegedre költözés, majd pedig a horpácsi kúria állandó vonzása élete utolsó éveiben — beszédes bizonyítéka annak: mennyire bántotta őt a gyors ütemben kapitalizálódó központ vásári lármája és tülekedése.

De amikor megállapítjuk a főváros időnkénti tisztító szerepét, amit Mikszáthnak Pest- és általában nagyváros-ellenes kitételei számos esetben tanúsítanak, — ugyanakkor rá kell mutatnunk Budapesttel való ismerkedésének mozzanataira is, Budapest »felfedezésére«, hogy jobban megérthessük az író szeretetteljes közeledését hazája fővárosához és másfelől az elidegenedés okait, mert ezek a folyamatok mint témák és mint művészi élmények tükröződnek írásaiban.

A Budapestre vonatkozó hiányos és ezért téves ábrázolásnak kettős oka volt. Első az, hogy írónk művei (a jelen Krk megindulásáig) csak válogatott gyűjteményekben jutottak el az olvasókhoz. Néhány — legalább részletében — fővárosi tárgyú regénye és nagyobb elbeszélése (*Galamb a kalitkában*, *Két választás Magyarországon*, *Új Zrínyiasz*, *A sipsirica*, *A Noszty-fiú*, *Jókai Mór élete és kora* stb.) úgy látszik, nem volt elegendő ahhoz, hogy a köztudatban ellensúlyozza a szülőföld (Nógrád és a felvidék), valamint az Alföld (Szeged) emlékvilágát idéző s valóban jelentős műveinek hatását.

A másik ok (szoros összefüggésben az elsővel!): a régebbi Mikszáth-irodalom már fentebb is említett szegénysége. Régebbi irodalomtörténészeink közül senki sem vette a fáradságot, hogy áttanulmányozza Mikszáth teljes életművét, felkutatva az egykorú folyóiratokban és napilapokban *száz-számra*, *sőt több ezer-számra* kallódó, kötetbe nem gyűjtött írásait: elbeszéléseit és cikkeit . . . Pedig éppen ez a hatalmas írástömeg hivatott arra, hogy megváltoztassa, kiigazítsa az egyoldalúan megrögződött hibás felfogást; mert ezen írások túlnyomó része Budapesttel, a főváros életével, utcaival, intézményeivel és problémáival foglalkozik — ugyanolyan érdekeltséggel, mint akár a felvidéki, akár pedig a szegedi vonatkozású művek ama tájakkal.

Ebben a szegényes Mikszáth-irodalomban hiányzott s mint már mondtuk: mindmáig hiányzik egy minden részletre kiterjedő életrajz, amely szükségképpen megvilágítaná Mikszáth pesti korszakait: a jogászéveket és a pályakezdés esztendeit, majd pedig a Szeged után következő évtizedek budapesti vonatkozásait; a főváros falai közt élő és alkotó író kapcsolatait; a hatást, amelyet Budapest kedvező vagy kedvezőtlen irányban gyakorolt rá . . . Egyszóval: egy jó biográfia már sok évtizeddel ezelőtt megmutathatta volna az ország központjának Mikszáth gondolat- és érzésvilágát formáló szerepét.

A mi feladatunk egyelőre nem lehet más, mint minden egyes kötet újonnan feltárt anyagában figyelni és kihangsúlyozni azokat a mozzanatokat is (többek közt például Budapest szerepét!), amelyek előbb-utóbb a régebbi Mikszáth-irodalom kiegészülésére, gazdagodására vezetnek.

A jelen kötet és a csakhamar következő 54. sz. kötet különösen alkalmas arra, hogy a fiatal, éppen harminc éves Mikszáth budapesti szálait (testi-lelki gondjait, problémáit, terveit és reményeit) új fényekkel s szempontokkal világítsa meg. Követhetjük lépteit amint

ismerkedik a fővárossal és felfedezi a maga számára azt a Budapestet, amely vidékről hozott szemléletét és európai érdeklődését egyaránt foglalkoztatja. Szinte magunk előtt látjuk amint utcáról utcára, kerületről kerületre magába fogadja az impressziókat; kíváncsisága érdekeltségével egyenes arányban nő s mind mélyebb rétegekbe hatol — a fővárosnak akár társadalmát, akár gazdasági vagy művelődési viszonyait vizsgálva.

Természetes, hogy a fővárosban új otthonát kereső fiatal író legelőször is Budapest helyrajzi viszonyaival és jellegzetes alakjaival ismerkedik. Számbaveszi utcáit, tereit, üzleteit, kirakatait, vendéglőit és kávéházait. De érdekli a politikai és gazdasági élet is, a parlament, a pártok, a különböző színárnyalatú újságok, a pénz szerepe, a főváros művelődési intézményei (M. Tud. Akadémia, egyetem, irodalmi társaságok, Nemzeti Színház, Népszínház, budai színház), a könyvnyomdások; a főváros építkezései és árvédelmi gondjai. Éles szemmel figyeli Budapest társadalmát és tömegmegmozdulásait: amint egy-egy választói gyűlés lezajlik a külső kerületekben; amint egy-egy politikai vagy gazdasági célú tömegtüntetés folyik. . . Figyeli és följegyezi napi krónikájába a polgárság — kereskedők, iparosok, kishivatalnokok — mellett a megmozdulásokhoz csatlakozó munkásosztályt és a könnyen hevülő ifjúságot is. . . Milyen a gyűlekezési és a szólásszabadság? A politikai és társadalmi élet keretében milyen szerepet tölt be az arisztokrácia? (amelyet mindig erős ellenszenvvel kezelt!) Hogyan alakul a viszony a »nemzet« és a Habsburg-ház között tíz évvel a kiegyezés után? Milyen a kapcsolat a nép és a hadsereg között? (Nagyon rossz! Távoli eszmény: a francia nép és francia hadsereg egysége!) Erős szatírával jegyezi föl az uralkodó osztály életmódját, szokásait, társadalmi betegségeit (botrányok, afférok, párbaajok); egyaránt érdeklik a kisemberek adóterhei és a nagyurak vagyonszerzései (a panamák!). A »nagyvárosi fények« mellett észreveszi és fotografiaszerűen örökíti meg a jellegzetes figurákat is (a rendőr, a kávéházi újságolvasók, a zsiráns-keresők, képzelt betegek, szélhámósok és félvilági hölgyek, népszerű külön alakok stb.).

Mindez együttvéve — a főváros élete, egyszerűen: Budapest.

Az egyes rajzokra, karcolatokra és cikkekre itt nem is utalhatunk külön-külön. Némelyiknek a puszta címe (*A fővárosból*, *A Duna*) eléggé jelzi idetartozását. Az *Apróságok* túlnyomó része (a külpolitikai tárgyúak kivételével) Mikszáth Budapestjét és Budapest Mikszáthját vetíti elénk.

LAPSZEMLÉK ÉS SAJTÓPOLÉMIÁK

Az *Apróságok* egy része polémia és csipkelődés különböző lapokkal.

A sajtó kialakulásával szinte egyidejűleg született a »lapszemle« műfaja — az egymás közti véleménykülönbségek tisztázása és a közönség mulattatása céljából. Efféle rovattal a lapok ma is gyakran élénktik hasábjait.

Mikszáth lapszemléje — mint minden írása — a bíráló és nevelés eszköze. A sajtómorál, a sajtóetika, egyszerűen magasrendű hivatástudat készíteti őt arra, hogy laplátszáival szembeszálljon, túlzásait vagy mulasztásait feltárja, hibáikat és tévedéseiket kiigazítsa. Fegyvere, gúnyja — mint egy ellenzéki lap munkatársának — elsősorban Tisza Kálmán kormánylapjai ellen irányul; de nem kíméli ellenzéki laplátszáit, sőt a családi folyóiratokat sem, ha megjegyzésre, kritikára adnak okot.

Mint ahogy Mikszáth lapszemléi és sajtópolémiai általában nem szorítkoznak egyetlen alkalomra, hanem rendszerint visszatérnek vagy folytatódnak: könnyebb áttekintés végett az egyes lapok köré csoportosítjuk a szétszórt fejezeteket.

A lapszemlék és polémiaiak jelentkezésének időrendjében haladunk. (Fejezetünkben az 1877. évi *Apróságok* utalásai mellett az 1878. éviekre is kiterjeszkedünk. Az 1878. évi *Apróságok*at a Krk 54. kötetében találja az olvasó.)

Magyar Állam és Magyar Korona

Az *Apróságok* gazdag sajtószemléi és sajtópolémiai közt kétségtelenül legszórakoztatóbb fejezetek azok, amelyek a két klerikális napilapról szólnak.

A *Magyar Állam* című katolikus egyházpolitikai napilap (az *Idők Tanuja* folytatásaként) 1868. dec. 16-án indult meg és 1908. decemberéig állott fenn. 1870-től 88-ig (rövid megszakításokkal) Lonkay Antal szerkesztette. Mint a klérus elfogult szellemű sajtóorgánumát a haladó törekvésű írók, köztük Mikszáth is, állandóan gúnyolták és ostromozták. Mikszáthnak számos gúnyos megjegyzése szól ellene, pl. Krk 29. köt. 142. l., Krk. 51. köt. 190. l., Krk 52. köt. 152. l. stb. Az *Új Zrínyiaszban* is van egy glosszája a »papi babonák« képviselő Magyar Állam c. lapra (Krk 10. köt. 62. l.).

A *Magyar Korona* című »politikai, társadalmi és közgazdasági« lapot (előbb mint hetilapot) báró Jósika Kálmán indította meg 1876. dec. 11-én. Lapja 1877. júl. 1-től kezdve napilappá alakult át. A Magyar Koronát 1885. dec. 25-ig, tehát a lap megszűntéig szerkesztette Jósika.

A Magyar Államnak és a Magyar Koronának a »katolicizmus védelme« és a »krisztusi szeretet« jegyében egymás ellen folytatott ádáz harca a küzdelem szemléleit és a háborúskodást kommentáló írókat, főleg a humoristákat sok lelki gyönyörűséggel töltötte el.

Mikszáth antiklerikalizmusa mindjárt pályája kezdetén jelentkezik, végigkíséri egész munkásságát és egyik legnagyobb alkotásában, *Különös házasság* c. regényében tetőzik.

Lonkay Antal, a Magyar Állam szerkesztője, jó céltáblául kínálkozott. Egy »kiugrott pap«, aki családot alapítva igen élelmes vagyonszerzőnek bizonyult, megmaradva mindvégig az »egyházi élet« területén: katolikus lapot szerkesztett, katolikus kiadóvállalatot alapított és katolikus irodalmi egyesületet szolgált. Munkásságának részleteit

elmondtuk életrajzában. (329—330. l.) A vele kapcsolatos fejezetek részleteit az egyes cikkek tárgyi magyarázatai világítják meg.

Ezúttal csak a Magyar Állam általános képéhez nyújtunk néhány adalékot az egykori lapok, főleg a konkurrens Magyar Korona közleményei és Jókai Ústökös c. éleclapjának humoreszkjei alapján.

Jósika Kálmán minden író társánál jobban ismerte Lonkayt, hiszen éveken át egymást váltva szerkesztették a Magyar Államot. Egy ideig békésen megfértek a közös gyékényen; de az érdeklentétek miatt Jósika éppen háromszor vált ki a lap kötelékéből, s végül Magyar Korona címen ellenlapot alapított. Először 1868 decemberétől 1870 április végéig szerkesztette a Magyar Államot. Első kiválásakor az Ústökös (1870. máj. 7. sz.) »Jóka ördöge« aláírással a következő szellemes »tüskés« epigrammát közölte:

A Magyar Államból elköltözte Jósika Kálmán.

Hunnia, meg nem örülj! — nem te vagy az, csak a — lap.

1872. jan. 1-én visszatért, de már okt. 8-án ismét kivált. 1875. júl. 1-én harmadszor is visszatért, dec. 31-én azonban végleg otthagytá Lonkayt.

Megindulván a Magyar Korona: a két klerikális lap szerkesztőinek korábbi barátsága egymás közti polémiák, sőt bíróság előtti pereskedések sorozatává alakult át.

Mi mindenben kaptak hajba?

Jósika szerint: »Lonkay a legigazságtalanabb támadások és gyanúsítások özönét zúdítja ellene — ledobva alarcát és megmutatva a maga természetes képét.« (M. Korona 1877. ápr. 15.) Megvédolta őt (Jósikát) azzal, hogy nem is katolikus. Ő viszont hiteles nyilatkozatokkal bizonyítja, hogy a közben fölvetett ref. vallásról visszatért a kat. hitre. Azzal is demoralizálja Lonkayt, hogy ő (Jósika) nem tud latinul s a teológia egyik ágában sem járatos. . . Erre Jósika következőképpen vág vissza: »Csodálatos, hogy ezt Lonkay csak most hozza tudomására, miután 1875-ben igen hízelgő szavakkal adta tudtára a Magyar Állam olvasóközönségének, hogy reá (Jósikára) bizza a lapot. No, de persze akkor még nem jelent meg a Magyar Korona, amely fölkelte Lonkay kenyéririgységét, sérti magánérdekeit . . .« stb.

Jósika — jól ismerve Lonkay manipulációit — sorra leleplezi azokat. Például: hogyan szerzi Lonkay a társadalmi tekintélyét növelő tisztségeket? »A budapesti kat. politikai kaszinó a múlt vasárnap megtartotta második közgyűlését« — idézi Jósika a Magyar Állam egyik közleményéből. Majd így folytatja: »Hogy hol? — arról Lonkay lapja hallgat. Csak annyit közöl, hogy a jan. 7-i „közgyűlésen“ Lonkay Antal „egyhangúlag s közfelkiáltással“ a kat. politikai egyesület elnökéül választatott. . . Jósika leleplezi, hogy ezek az évi »közgyűlések« a legnagyobb titokban tartatnak meg Lonkay legintimebb köréhez tartozó tíz-tizenöt személy részvételével. . .

Jósika ezen (1877. máj. 13-i) leleplező cikkének további részletei: »Lonkayról még legjobb barátai sem tartanak sokat s egyetlen mentségeül azt szokták felhozni, hogy „korrekt katolikus“.« Jósika

erre megjegyzi, hogy: »vezéri minőségben a korrekt katolicizmushoz ész, belátás, tapintat, egyéni önzetlenség, megtámadhatlan igazság-szeretet, megbízhatóság is szükséges, különben a „katolikus korrekt-ség” könnyen paródiává válik. — Lonkay egész eddigi pályafutását a kat. hírlapirodalom terén százzszorosan rábizonyítható hazudozás, gyanúsítás, rágalmazás stb. bélyegzi. . .«

Jósika leleplezi Lonkay szerkesztői műhelymunkáját is (1878. jún. 6): »Hogyan szerkesztik a Magyar Államot?« — kérdi. Felelet: »Kimutathatjuk mindennap, hogy Lonkay 20 forintos lapjának minden egyes számában nyolc-tíz hasáb tele van töltve oly lapokból kiollózott közleményekkel, melyeket ugyancsak Lonkay össze szokott ezéért szidni. Ez eljárás már magában véve is több a „szemességnél”, de ahhoz ugyan mily aljas lelkiismeretlenség szükséges, midőn a más lapokból kiollózott táviratot nemcsak sajátjának, de egyenesen s közvetlenül hozzá érkezett sürgönynek mondja valaki? Ily „erkölcsi” alapon nyugszik s ily impudentiával csen Lonkay húsz forintos lapja!«

A durva személyeskedések végül már nem ismernek semmiféle határt. »Mai dühöngésében — írja Jósika 1878. jún. 13-án — Lonkay rátámad a legpiszkosabb személyeskedéssel a Szent István-Társulat alelnökére, igazgatójára; a társulati igazgatás ellen gyanúsító célzásokkal él. Miért? Mivel azt hiszi, hogy e Társulat vezérférfiai nem hajlandók Lonkay kedvéért a Magyar Koronát üldözni. Kell-e még e példátlanul nemtelen eljárást bővebben megvilágítani? Kell-e ezen embernek álarcát lerántani? Hiszen ledobja ő maga és megmutatja borzasztó arculatát mindenkinek.«

Másnap (jún. 14-én) utalva »Lonkay tegnapi őrjöngésére« állítja, hogy »Lonkaynak semmiféle vallása sincs; bizonyítja ezt minden vallásos érzületet arculverő galád marakodása, mellyel mindenkit üldöz, kiről csak legtávolabbról is híhetni véli, hogy a Magyar Koronának nem ellensége. E tekintetben a „nemes lovag” úr túltesz minden revolverzsurnalisztán. . .« stb.

*

A legilletékesebb nyilatkozó — Jósika Kálmán — után igen jellemzőek Jókai Űstökösének »Páter Templonkai« péterfillér-gyűjtéséről stb. szóló közleményei.

Lonkay lapja hosszú időn át a pápa érdekkörébe tartozó Don Carlos spanyol trónkövetelő mellett vitte a szót. Don Carlos leverésekor az Űstökös (1876. márc. 25.) »Elegia Lonkayana« címen mulatságos leoninusokban pellengérezte ki Lonkay kudarcát:

.. Kit fog védeni már Szent Gergely pápa lovagja?

Hogyha a legszentebb ügy is eképp bukik el!

Mennyi remény szállott a hegymögi [= ultramontán] éji sötétbe!

Oh, Károly VII-ik — sírni fogunk hetekig!

Isten ügyét védted, mert hasznát venni remélted,

És ime, a sátán győze az úr csapatán! . . . stb.

Igen tanulságos az Űstökös ama közleménye is (1877. jún. 24), amely Lonkay vagyonszerző műveleteiről és szerkesztői eljárásáról

‘Jósikához hasonlóan) tájékoztatja a kortársakat. A cikk így hangzik:

»Lonkai a pápánál. Az „Osservatore Romano”, mely soronkint 25 centesimóért szokta közzétenni a római zarándokok fölíratát, közli Lonkainak, a „Magyar Állam”-nak csúfolt ponyván bukfacezód „kat. író”-nak fölíratát is. E fölíratban Lonkai azt igazolja, hogy ő a magyar kat. írók képviselője; továbbá megelégedését fejezi ki, hogy Magyarországon a kat. hitélet virágzik, amit leginkább bizonyít az, hogy Lonkainak Budapesten három háza (Zöldfa utca 39. sz. és Só utca 7. s 8. sz.) és egy „kéjlaka” van Balatonfüreden, és emellett még három vejét is nobiliter ellátja minden pereputyostul. Ahol annyit lehet questálni, ott a katolicizmus virágjában kell hogy legyen! Pater Lonkai ajánlá is a pápának, hogy kövesse példáját, s akkor Victor Manó [= Victor Emanuel] nemhogy elvonná a vagyonát, hanem jó kamatra szépen kérni is fog kölcsön tőle. Probatum est! — mondá páter Lonkai. — A páter azt állítja a fölíratban, hogy 18 év óta, amióta a „Magyar Állam” iszákjával questálni jár, ő írta meg egyedül a lapot. Igazad van, páter, mert a többiek — *ollóztak!* Különben az ollózástól a zsebelésig — il n’y a qu’un pas.«

Kár, hogy ezt a merész leleplező cikket Jókai éppúgy megtagadta, mint később a népszínházi botrány ügyében az Üstökös hasábjain megjelenet egyik közleményt. (Ld. ezzel kapcsolatos jegyzeteinket!) Valószínűleg mindkét közlemény szerzője azonos, t. i. Bartók Lajos, az Üstökös akkori segédszerkesztője. Jókai ugyanis az Üstökös következő számában (júl. 1) szerkesztői nyilatkozatot tett közzé, amely szerint a fenti cikk csak véletlen elnézésből jött bele a lapba. »Nem tartózkodom kijelenteni — úgymond —, hogy ily modorban frótársaimról írni nem az én szokásom s különösen családi ügyeiket érinteni nem találkozhatik helyesléscimmel. A család eszméjét mindenkor érintetlen szentélynek tartom« — így végződik Jókai nyilatkozata. (Valószínűleg Lonkay megfenyegette, hogy ő is közölhet kényelmetlen leleplezéseket. . .)

*

E párhuzamos kortársi nyilatkozatok után — úgy véljük — Mikszáthnak Lonkayról szóló cikkei és a Magyar Állam s Magyar Korona polémiáit érintő humoros megjegyzései is világosabbá és teljesebbé válnak.

Az a körülmény, hogy Mikszáth oly sokszor és annyiféle fordulattal hozza szóba Lonkay Antalt s viselt dolgait: mutatja, mennyire érdekelte — kortársaival együtt — ez a cinikus tollforgató, aki a tömegek jámbor hitéből — a klérus asszisztenciájával — olyan kitűnően üzletelt. Különböző díszítő jelzőkkel szokta ellátni ezt a figurát, nevezvén őt »páter Lonkay«-nak, »Lonkai Szent Antal«-nak stb.

Ahogy Lonkayra talált beszédes gúnyneveket, ugyanúgy Jósika Kálnánt is elkerezeteli »Jézuska Kálnán«-nak, »Jóska úr«-nak stb. (166. sz., jún. 17.)

Jósika lapját, a Magyar Koronát eleinte (jún. 17) »egy ifjabb Magyar Állam«-nak nevezi, de valamivel később (jún. 30) már »a kisebb rossz«-nak tartja a Magyar Államhoz képest.

Röpke Ívek

A jún. 18-i *Apróságok* egyik fejezete egy Balassagyarmaton megjelenő szépirodalmi lapot »ismertet«, olyan kicsinylőben, mondhatni: sértő modorban, hogy azt alig lehet megértenünk.

Mikszáth az »ismertetést« azzal indokolja, hogy arra »két ízben is fel lett szólítva«. Részben talán épp a türelmetlen sürgetés váltotta ki belőle ezt az ingerült hangot. De egészen biztosan valami sértődés, neheztelés is lappangott benne Balassagyarmattal szemben. Mióta Pestre költözött s kivált mióta — feleségétől való különválása folytán — megszakított minden kapcsolatot szülőmegyéje székhelyével: írásában szétszórtan csupa kellemetlen akkordot vált ki a kis megyeszékhely emléke. Sajnos, életrajzának fiatalkori fejezete sokkal hiányosabb, semhogy világosan és pontosan megállapíthassuk e kényes rezdülések okát. De minél több megfigyelt mozzanatot jegyünk fel, annál közelebb juthatunk az életrajz »fehér foltjai«-nak megismeréséhez.

A Röpke Ívek című hetilap, amely »az irodalom és művészet köréből« meríti anyagát, 1877. május 20-án indult meg két levélből (vagyis négy lapból) álló negyedréti füzetekben.

»Szerkesztője — Mikszáth szerint — valószínűleg valami borbély-legény.« Erre a sértő kitételre alig lehet mentséget találni. A Röpke Íveket ugyanis ketten szerkesztették: Komjáthy (a lapon: Komjáti) Jenő és Luby Sándor. Komjáthy Jenő (1858—1895) a századvégi magyar líra egyik figyelemre méltó alakja, aki a Vajda—Reviczky-féle filozófiai irány vonalán haladt s szimbolizmusával némileg Ady előkészítője. Polgári iskolai tanár volt Balassagyarmaton. Szerkesztőtársa: Luby Sándor (1855—1905) költő, műfordító, újságíró volt; 1883-ig Balassagyarmaton tanító. (Nyolc évvel később, a Pesti Hírlap 1885. évf.-ban ugyanezen Luby Sándor egy verskötetéről igen elismerőleg írt Mikszáth I. Ld. *Az én ismerőseim* c. posztumusz-köt. 173—177. l.)

Igazságtalan Mikszáth a lap tartalmi értékelésével, jobban mondvá: megsemmisítő ítéletével is.

A Röpke Ívek mutatványszámának szerény beköszöntője sem hívja ki a kritikát: »Hosszú program helyett csak röviden jelezzük, hogy ez új vállalattal oly lapot akarunk a t. közönség kezébe adni, mely minden igényt kielégítsen, mit egy vidéki jó szépirodalmi laphoz kötni lehet.« Felsorolja a közreműködésre felkért munkatársakat, s köztük a Mikszáthtól is becsült Csalomjai (Pajor István), továbbá Horváth Danó, Jakab Ödön, Majthényi Flóra, Reviczky Gyula, Rudnyánszky Gyula és ifj. Szinnyi József nevével találkozunk.

Mikszáth csak két munkatárs nevét emeli ki: Gáspár Imre és gróf Vay Sarolta nevét. Gáspár Imrével 1873-ban heves polémiaja volt (ld. jegyzeteinket a Krk 52. köt. 252—255. l.); Vay Sarolta grófnő vagy későbbi írói nevén: Vay Sándor gróf dilettáns írásai ártalmatlan lapöltelékek. Gáspár Imrétől verset és Molière-ről szóló csevegést, Vay Saroltától pedig »Kisvárosi fotográfiák« című humoreszkeket találunk. (Ez utóbbiak talán azért bosszantották Mikszáthot, mert az ő egykori »vármegyei fotográfiái«-nak gyöngé utáztatái.)

Ellenben nem említi Mikszáth a tartalmi »különös ismertető jelek« vagy akár az »általános megjegyzések« között, hogy a Röpke Ívek legszorgalmasabb munkatársa Reviczky Gyula volt, a kor egyik legjelentősebb költője! Reviczky — mint Komjáthy Jenő barátja — úgyszólván minden számba adott kéziratot, némelyikbe kettőt is: verseket, regényrészletet és értekező prózát (»Az ambicióról«).

Az utolsó pontban igaza lehetett Mikszáthnak: »Olvasóközönsége — nincs.« A jobb sorsra érdemes folyóirat mindössze három hónapig élt: az aug. 16-i számmal (10. sz.) hirtelen megszűnt.

A Röpke Ívek fenti részletesebb ismertetésével nem tettünk egyebet, mint helyreigazítani igyekeztünk Mikszáthnak egy sértődésből vagy indulatból fakadt igazságtalan ítéletét. A kritikai kiadásnak ugyanolyan kötelességszerű feladata ez, mint akár egy tollbotlás vagy tárgy tévedés helyesbítése.

Egyetértés

Az *Egyetértés* című politikai napilap a függetlenségi és 48-as párt lapja volt. 1874-ben alapította és 1899-ig szerkesztette Csávolszky Lajos.

Mikszáthnak az Egyetértést ostromozó-nevelő cikkei között különös figyelmet érdemel a jún. 23-i *Apróság*, amelyet a sajtó hivatásáról és rangjáról szóló reflexiói vezetnek be.

A »némely lapoknál elharapódzó komolyság-hiányt« és »a sajtó hitelét veszélyeztető neveléses nagyozást« kifogásolja az Egyetértés két szépirodalmi munkatársának reklámozásában. Mikszáth szigorú, józan, realista felfogása még a lapok reklámszövegeiben sem tűri a »nagy szavakat«.

Az Egyetértés 1877. jún. 10–30-ig minden szám élén közölt »Eloffizetési felhívás«-aiban túlzó magasztalásokkal ajánlgatja olvasóinak Degré Alajos és a teljesen jelentéktelen Pétery Károly egy-egy regényét. Szó szerint következőképpen: »Tárcáink a legközelebbi napokban Degré Alajos egy igen sikerült regényének közlését kezdi meg. A kiválón érdekes regény a jelen korban játszik s mesterileg esesteteli annak bűneit, erényeit egyaránt. . . Degré regénye után, melynek közlése körülbelül két hó alatt be lesz fejezve, ismét Pétery Károlytól, a roppant tetszéssel fogadott „Utolsó Bebek” jeles szerzőjétől fogunk újabb regényt közleni. . .« stb.

(Degré bejelentett új regénye ezt a címet viseli: »Itthon.« Kezdődik a jún. 14-i számban. — Pétery Károly »Az utolsó Bebek« c. történeti regénye a 80. sz. folytatásos közléssel végződött jún. 8-án.)

Megjegyzendő, hogy Mikszáth a jún. 25-i *Apróságok*ban is utal a két »gyenge regényíróra«, Péteryre és Degrére.

Végül az okt. 15-i számban kipellengérezi az Egyetértés előző napi reklámját, amely Paul Féval francia regényíró »Jezsuiták« c. művének megjelenése alkalmából Pétery Károly 1873-ból való hasonló című munkáját ajánlja — »kalauzul«.

Ugyancsak a jún. 23-i *Apróság* második felében az Egyetérést. vezércikkeinek hangnemtét kifogásolja — teljes joggal. E lap 1877 jún. 22-i számának »Akarjuk-e?» című vezércikke, Verhovay Gyula tollából, egészen alpári hangon »ellenzékieskedik«. (A vezércikk egy kirívó részletét idézi is Mikszáth.)

Kelet Népe

A *Kelet Népe* című politikai napilap (fel. szerk. 1875—1879: Halász Imre) a konzervatív pártnak, az úgynevezett »jobboldali ellenzék«-nek volt a sajtóorgánuma. Minthogy pedig a jobboldali ellenzéknek báró Sennyei Pál vezette: valahányszor a Kelet Népről történik említés MK írásaiiban, az többnyire Sennyei Pállal is kapcsolatos, — és viszont: Sennyei Pál személyéről is gyakran fordul tolla a Kelet Népre.

Sennyei Pál személye — mindenkori reakciós magatartása miatt — sohasem volt népszerű. Valahányszor csak előtérbe került a neve egy-egy kormányválság alkalmával, mindig kiderült, hogy — egy szűkebb körű klerikális és arisztokrata-csoportot nem tekintve — nincsenek hívei; nincsen olyan tábor, amely vezetőjéül hívná vagy elfogadná.

Mikszáth publicisztikai munkásságának első éveitől kezdve élesen állást foglalt Sennyei Pál- és politikájával szemben. »Sennyei miniszteriségének nagy reménnyel néz elébe a katolikus papság és a főnemesség« — írja csipős éllel a Magyar Néplap egyik cikkében (1875. február. 12). De miniszterjelöltsége sohasem vált valóra, és »azóta nagyon savanyú arcot vág az eseményekhez« (uo. febr. 26). Mikszáth legtöbb Sennyei-ellenes cikkének tartalma aztán körülbelül abban foglalható össze, hogy sem életképes pártja, sem számbavehető programja nincs. Ld. már a Krk 52. köt. idevágó cikkeit is, a jelen kötetben pedig különösen a következőket:

a) a júl. 2-i, 181. sz. cikket, amely Sennyeiék »konzervatív politikáját« és nemlétező »programját« kutatja;

b) a dec. 28.-i, 358. sz. cikket, amely szintén a konzervatív párt eszmei zűrzavarát és életképtelenségét bizonygatja;

c) az 1878. jan. 25-i, 25. sz. cikket, amely a konzervatív párt egyik megmozdulásáról számol be. Mikszáth megkockáztatja a föltevését, hogy a Kelet Népet még a párttagok sem mindnyájan járattják, s akik járattják is, nem mindnyájan olvassák . . . (Ld. Krk 54. köt.)

d) a jan. 27.-i, 27. sz. cikket, amelyből kiderül, hogy Sennyei — bár betegsége miatt nem jelenhetik meg a »küzdterén« — pártjával teljes egyetértésben érzi és vallja magát, — amit tulajdon pártja »hálásan« vesz tudomásul. (Ld. uo.)

e) a febr. 2-i (33. sz.) cikket, amely a kislétszámú konzervatív párt jövőjét újból és ismét reménytelennek mondja. Ugyanitt a klérusnak a Kelet Népe szerkesztésébe való befolyását is bizonyítja trefás példákkkal. (Ld. uo.)

Mindezen cikkek és megjegyzések lényegükben a konzervatív párt ténykedéseivel foglalkoztak s éppen csak érintették a párt lapját.

Mikszáthnak — mint láttuk — a lapról, a Kelet Néperől sem volt kedvezőbb véleménye, mint a pártról. Egyszer régebben (1875. júl. 23-án) azzal jellemezte e lapot több más ellenzéki lap társával együtt, hogy közlését, illetőleg közléseiket »ha igaz volna, sem lehetne elhinni, mert ők mondják«. (Krk 52. köt. 165. l.)

Ezúttal, 1877. és 1878. évi cikkei alapján még a következő sajtótörténeti jellemrajzot vázolhatjuk fel:

A Kelet Népet kevesek által olvasott — még a konzervatív párttagok általsemolvasott — újságnak tartja. (Ld. fentebb a c) pontot!)

A Kelet Népe az újságróli stílus szempontjából is erősen kifogásolható. (Ld. fentebb a d) és e) pontot l) — Másutt is kiszakít egy-egy idézetet ennek a se nem szabatos, se nem eleven stílusnak illusztrálására. Pl. a jún. 20-i, 1879. sz. cikkben, ahol a lap előfizetési felhívásából idéz egy ostoba mondatot.

Legsúlyosabb kifogásai azonban a Kelet Népe »szerkesztés«-módját és késedelmes, lassú, »aluszékony« hírszolgálatát illetik. Felületes, hanyag, sokszor már komikussá váló szerkesztés-módját több ízben kipellengérezte Mikszáth. Így az okt. 23-i (293. sz.) cikkben elmondja a Kelet Népe nek azon érdekes esetét, midőn a »tegnapi« sajtó hírt a »holnap« számba nyírta bele.

A Kelet Népe »belenyíró« eljárását (vagyis nem író tollal, hanem ollóval végzett »szerkesztési« munkáját) máskor is szóvá teszi. Így a nov. 2-i (303. sz.) cikkben, alaposan megleckéztetve »az aluszékony Kelet Népet« ezen állandósított gyakorlataért. A publicista Mikszáth, az újságírás iskolájának egyik klasszikus mestere tanításából ezúttal is a hivatástudat igéit halljuk: »Szomorú jele ez a sajtó süllyedésének! — mondja —. Ha így megy tovább is, hogy minden megfontolás nélkül átvesszük [más lapok felelőtlen közleményeit]: megéljük, hogy holmi kicsapott boltoslegények csinálják Magyarországon a közvéleményt!«

Az ollózó-szerkesztés, a más lapokból való tömeges hír-kölcsönzés eljárását 1878. jan. 29-i (29. sz.) cikkében csattanós végű anekdotába foglalja.

A Kelet Népe többször kihangsúlyozott »aluszékonyosságá«-nak tréfás iskolapéldáját szolgáltatja Mikszáth dec. 24-i (355. sz.) — úgy látszik karácsonyi »ajándék«-nak szánt — apró humoreszkjében, ahol egy költött levelet közöl a Kelet Népe egy »buzgó olvasójá«-tól. A naiv levelecske kacagtató hatása abban rejlik, hogy írója dec. 24-én érdeklődik egy nevezetes világesemény felől, amelyről az egész magyar sajtó (Mikszáth lapja is) már legkésőbb dec. 13-án beszámolt. Csak a Kelet Népe nem tudott róla! (Persze, csupán Mikszáth humoreszke szerint!)

Polémiába Mikszáth egyszer sem bocsátkozott a Kelet Népevel. Beírta azzal, hogy fölényesen enyelgett az arisztokrácia és a klérus ezen ártalmatlan, unalmas lapjával.

Sőt, kifogyhatatlan ötletességével arról is gondoskodott, hogy glosszáiban még ez az unalmas lap is érdekessé és mulatságossá váljék.

Legutolsó *Apróságában* (1878. febr. 8., 38. sz.) a Kelet Népe »annonce«-ai (újsághirdetései) útján tréfálja meg a lapot s a lapot fenntartó konzervatív pártot.

A két kiszakított és önkényesen csoportosított hirdetés humorának jobb megértéséhez tudni kell a következőket:

Az 1870-es években, s főleg a 70-es évek derekán alig volt fővárosi újság, amelyben ne találkoznánk egy élelmes orvos reklámjaival. Handler Mór fővárosi »orvos és sebésztudor, szülész és szemész« reklámhirdetéseiben főleg a »titkos betegségek« (nemibajok, férfi- és női betegségek), valamint a »gyengeségek« és »tehetetlenségek« (impotencia) »fényes és tartós sikert biztosító« gyógykezelését ajánlotta. — Mikszáth — tárcáiban és cikkeiben — nem egyszer hivatkozik Handler Mórnak e jó tréfákhoz alapot szolgáltatató hirdetéseire. Ezúttal is kiszakít a Kelet Népe hirdetési oldalán megjelent orvosi reklámszövegből két kifejezést (»Titkos betegségek« és »Tehetetlenségek«) — és az előbbihez odacsatolja »Az új vámtarifát«-nak, az utóbbihoz pedig »Greguss Ágost meséi«-nek címszavait. Ilyen módon egyszerre üti-verivágja-csúpi a Kelet Népet, a konzervatív pártot, az új vámtarifát megállapító kormányt, és a Greguss Ágost meséit nem kedvelő Gyulai Pál kritikáját is nevetéséges »műfaji formába« sűríti.

Sőt (ha lúd, hát legyen kövér!) — a konzervatív párt szubvencionált lapjával, a Kelet Népevel együtt még egyszer, utoljára odasújt az Ellenőr című lapnak is, amelyet viszont a kormánypárt szubvencionált.

Magyarország és a Nagyvilág

(Az 1877. júl. 5-i *Apróság*)

E »szépirodalmi és ismeretterjesztő képes hetilapot« 1870-től 1880-ig Ágai Adolf (Porzó) szerkesztette. A folyóirat ennek az évtizednek egyik legélénkebb és legérdekesebb családi lapja, friss és gazdag képanyaggal. Az illusztrációk jó része Jankó János művészetét dicséri.

A fiatal Mikszáthnak már 1871 óta számos elbeszélése látott napvilágot ebben a folyóiratban. Éspedig a következők: *Pletyka*, 1871. jún., *Mikor az új kastély füstbement*, 1871. nov.—dec., *Fotográfia a vármegyéből*, 1872. szept.—okt., *A fotográfia regénye*, 1873. máj. (ld. Krk 27. köt.) Továbbá: *Az én öreg Miska kocsisom*, 1874. jún., *Aki nem akar úr lenni*, 1876. nov., *A költő utolsó karácsonya*, 1876. dec. (ld. Krk 28. köt.) Végül: *A vármegye rókája*, 1877. aug.—szept. (ld. Krk 1. köt.)

A folyóirattal való több éves kapcsolata és a szerkesztő iránti megbecsülése készítette Mikszáthot arra, hogy amikor az »uborkaszonban« egy feltűnően gyöngé szám jelent meg (júl. 1-én, a 14. évf. 26. száma) — tollhegyre tűzze e lapot. Ámde szúrását enyhíti a bók: e lapban az olvasók elsősorban Ágai »szellemdús« tárcáit kedvelik, ezért hiányérzetet kelt minden szám, amelyikben nincs Ágaitól tárcsa...

E számot különösen az érdektelen versek teszik unalmassá. Egyetlen valamirevaló név sem található benne! Vay Sarolta »Egy virágról«, Dengi János »Jól van, lemondok. . .«, Déri Gyula »Ha fáradt lelkünk. . .« és Malomhegyi István »Gond nélkül« című érzelmes versei mellett Fürjes Károly »A négy keserves hét« című karcolata a tábori életből — töltik ki nagyrészt a tartalmat. Valóban gyöngé névsor! A Mikszáth által kiszerveztetve nevek ma már a feledés pora takarja. Fürjes Károlyról még Szinnyi József mindentudó írói lexikonja sem tud semmit. — *Dengi János* (1853—1903) tanár volt; költeményeket, színműveket, irodalmi tárgyú és tanügyi cikkeket írt. — *Malomhegyi István* (1846—?) jogot végzett és egy ideig gróf Forgách Antal (egykori udvari főkancellár) mellett volt titkár. (Nem a legjobb ajánlólevél az irodalomba!) Később a kassa—oderbergi vasút hivatalnok. Versei a fővárosi szépirodalmi lapokban jelentek meg, önálló kötetre nincs. — *Déry Gyula* (1854—1919) író és szerkesztő. Sokoldalú tevékenységet fejtett ki az iskolán kívüli népművelés területén. Költeményeket, regényeket, elbeszéléseket és színművet írt. Megírta »A magyar ellenzéki hírlapírás történetét« (1906) és Petőfi Zoltán életrajzát (1909).

Alföld

(Az 1877. júl. 7-i *Apróság*)

Mikszáth elbeszélései és rajzai hamar magukra vonták az írók és a közönség figyelmét. Nem csoda tehát, ha némelyik tárcájára az irodalmi élet kalózai is szemet vetettek s a szerző megkérdése nélkül, nevének elhallgatásával vagy költött névvel, illetőleg betűjeggyel (s persze honorárium nélkül) újból »leközltek« frásait.

Efféle plágiumokkal már az első években is találkozunk. *Az újságfaló* c. rajzát például (amely a Fővárosi Lapok 1875. jan. 23-i számában jelent meg): »A kávéházból« címen — r. jeggyel közölte valaki csekély módosítással a Budapest o. képes politikai napilap 1877. dec. 12-i számában. Mikszáth nem hagyta szó nélkül a kárára elkövetett irodalmi orzást és *Az irodalmi tisztesség érdekében* címen tüstént bejelentette tiltakozását. (Ld. idevágó részletes jegyzeteinket a Krk 28. köt. 262—4. l.)

Hasonlóképpen MK tudta és hozzájárulása nélkül vette át és közölte újra *Egy rossz előfizető* c. rajzát (Krk 29. köt.) az Alföld című, Aradon megjelenő politikai napilap: 1877. júl. 5-i számában (17. évf. 152. sz., 2. l.), a tárcarovatban.

Bár a rajz eredeti közlésében (Budapesti Napilap 1877. júl. 1.) ott szerepelt az író — *th* — *n.* betűjegye, amelyből — Mikszáth teljes névjelzéssel ellátott írásai alapján — könnyen ki lehetett találni az író nevét: az Alföld szerkesztője névtelenül közölte a tárcát. Még szép, hogy a tárcá címét nem módosította! (Megjegyzendő, hogy ez az aradi lap akkoriban szívesen töltötte ki tárcarovatát a fővárosi lapokból átvett írásokkal, így főleg Porzó, vagyis Ágai Adolf karcolataival, de azoknál legalább feltüntette a szerző nevét, olykor még a forrást is.)

Mikszáth a júl. 7-i *Apróságokban* szólal fel e tisztességtelen eljárás ellen. Keserű gúnnyal »csodának« nevezi az eljárást, amely szerint két különböző lap azonos tartalmú tárcát közölhet, de gúnyja alig leplezi haragját e kalózkodás miatt. A lapot »aradi Times«-nek nevezi. Tudjuk, hogy Mikszáthnál az értékjelzők kisszerű alkalmazása igen erős gúny: lenézésének és megvetésének kifejezése (pl. mucsai Cicero stb.).

Mikszáth megemlíti azt is, hogy az átvett tárcán a szerkesztő bizonyos módosításokat végzett; e módosítások olyan látszatot adnak a tárcának, mintha azt egyenesen az aradi lapnak írták volna. Íme a megtévesztő módosítások:

MK-nál: a *Tiszán innen* — Alföld: a *Maros mellett*

MK-nál: *itt* hagyni Pestet — Alföld: *hagyni* Pestet

MK-nál: *feljött* a fővárosba — Alföld: *felment* a fővárosba

MK-nál: melyet a »*Budapesti Napilap*«-tól kapok — Alföld: melyet az »*Alföld*« szerkesztőségétől kapok stb.

Az Alföld c. lapot — mint MK is írja — *Tiszi Lajos* szerkesztette. (Élt 1835 — ?) Előbb színész volt, később Arad város főlevéltárnoka. 1867-től 83-ig szerkesztette a szóban levő lapot.

Mikszáth tiltakozása megtette hatását: az aradi Alföld többé nem kalózkodott az ő írásai között. De még bocsánatkéréssel sem magyarázkodott. Megleckéztetését némán könyvelte el.

Magyar Hirlap

(Az 1877. júl. 18., aug. 4., okt. 26., 28. és 31., nov. 17. és 28., valamint az 1878. jan. 9-i *Apróságokban*.)

A Magyar Hirlap rövidéletű politikai napilap volt. 1877. januárjában indult és 1879-ben megszűnt. 1877-ben Kuliffay Ede szerkesztette. Minthogy a szerkesztőt Mikszáth egyszer sem nevezi meg s ezért nem kerülhet a betűrendes magyarázatok közé, itt adjuk életrajzi adatait. Élt 1839 — 1881. Eredetileg papnak készült, később jogot hallgatott és hírlapíró lett. Egy ideig Vahot Imre Napkelet c. folyóiratának segédszerkesztője volt. Utolsó éveiben a Nemzeti Színház segédtitkára. Felesége Beniczky Irma írónő, a rejtélyesen elhunyt Beniczky Lajos testvérhúga. Kuliffay Ede verseket és népszerű történeti műveket írt (Magyarország története, 1871; A szabadság hősei és vértanúi, 1872; Erdély története, 1878). Színműveket is fordított.

A Magyar Hirlap Tisza Kálmán egyik kormánylapja volt, akárcsak a Hon és az Ellenőr. Mikszáth mindvégig lenézéssel, sőt megvetéssel szól erről az újságról, amelyet »Tisza Kálmán csúnyábbik lapjának« nevez. Egy helyütt gúnyosan megjegyzi azt is, hogy e lap »születését és életfolyását mély homály fűdi...«

A részletezés kellő magyarázatát adja Mikszáth kedvezőtlen vélekedésének. Most csak annyit bocsátunk előre, hogy Mikszáth főleg a lap alacsony színvonalát, elvtelenségét és megalkuvását, megbízhatatlan közléseit és nyegle népieskedését kifogásolja, mellyel a

szerkesztő körülírázta »cikkölyei«-t. Mikszáth szerint csak a pálinka-mórészekben olvassák ezt a »népbutító« újságot (okt. 26. és nov. 17.).

A Magyar Hirlap hasábjain sűrűn akadnak »csodadolgok« és »csodabogarak«. Mikszáth részint ezeket pécezi ki, részint pedig nyelvi és stíláriis furcsaságait teszi nevétség tárgyává.

A Magyar Hirlapot nemcsak a Budapesti Napilap (Mikszáth) támadta, hanem több más lapjárása is. Ezért a szerkesztő — Mikszáth-tal polemizálva — kénytelen a többi lap ellen is hadakozni, amint ezt pl. az okt. 27. és nov. 26-i számban teszi.

A tárgyalt hónapok idején két ízben vagyunk tanúi annak, hogy a Magyar Hirlap ellenőrizetlen híreit és nagyhangú felszólalásait sunnyogva visszavonja.

Júl. 18-án MK megrója a lapot egy valótlan híre miatt, amelyet »Muszka kém Budapestén« címen közölt a jún. 25-i számban. A hír közönséges pletyka, amit már a bevezető sorok is elárulnak: »Suttogva beszéltek nemrég és ma már bizonyos körökben határozottan állítják, hogy X. muszka herceg, ki nemrég távozott el fővárosunkból, oly szolgálatokra volt itt Budapestén hivatva, aminőket a kének szoktak teljesíteni... « A pletyka persze valótlanak bizonyult, mert — mint Mikszáth írja — »Úgyan miféle titkot« tudhatott ki egy idegen a mi magánainktól? ! A Magyar Hirlap (júl. 18-i számában) vissza is vonja a »hazug és alaptalan« hírt, sajnálkozását fejezván ki a beküldött mende-monda közlése miatt.

A másik visszatáncolás a Magyar Hirlap nov. 26. és 29-i számaiban zajlott le. Erről ld. *A népszínházi botrányról* szóló összefoglaló jegyzeteinket.

Aug. 4-én Mikszáth a Magyar Hirlapnak egy egészen triviális, mondhatni duhaj közlést teszi szavá. A Magyar Hirlap aug. 3-i számának »A nagy török győzelem« c. vezércikke végén olvashatók a Mikszáth által idézett sorok arról, hogy: »ittunk is bort a törökök egészségére sokat, s hozzájárulván az öröm, be vagyunk rúgva tökéletesen.« [!]

Okt. 26-án Mikszáth a Magyar Hirlap »Hol késnek a csókák?« c. cikke fölött humorizál. Ez a »cikköly« a Magyar Hirlap okt. 25-i számának hírvolatában jelent meg. A primitív közlemény, amelyből Mikszáth is adott némi ízelítőt, eredeti szövegében így hangzik: »Minden megvan már s nagy természetben, ami egy őszű kép keretébe tartozik, csupán a károgó holló- és varjú-csapatok hiányoznak még. Miért nincsenek, hol vannak? kiveszett-e fajuk? — hiszen más években ilyenkor régen beszorultak a falak közé éjjeli szállásra. A múzeum, egyetemi templom s Károly-laktanya tetejét, a szárnyas fekete sereg ez ismeretes gyűlpontjait csupán a verébhud uralja még; és kívül, a mezőn is alig-alig látni az idén egypár vetéspusztító varjú-társaságot... Mi lehet oka a csókák és varjúk ezen hűtlenségének? Akár mosolyog az olvasó, akár nem, mi megkísértünk rá feleletet adni, s azt hisszük, eltaláltuk az igazat, ha azt mondjuk, hogy a vitézlő csóka-urak és úrfiak a csóka-asszonyokkal és csóka-kiasszonyokkal egyetemben, beálltak a „vöröskereszt“ hívei közé, s ha nem is a genfi egyezmény értelmében, de temetik a csatatér halottjait a maguk legjobb belátása

szerint. Igenis, ő-szárnyasságaik most a csatátér eleven sírjai és sírásói egy füst alatt. Nagy munkában vannak, jó dolguk van. Föltehetjük tehát azt is, hogy nem egyhamar lesz szerencsénk hozzájuk, ha csak a téli hófuvatagok nem veszik át a sírásó-szerepet. Plevna alatt, Jantra mentén... De ha majd a hófuvatagok elveszik a hollók és csókák keresetét, a hollók- s csókáknak rossz dolguk lesz, s majd eszébe jut mindegyiknek a maga régi hazája — a jobb otthon...»

Mikszáth persze nem állja meg, hogy e bőségesen lakmározó madarokról — természetesen képzettársítással — ne utaljón a Tiszai-kormány szubvencióját élvező sajtóra.

Ugyanott a Magyar Hirlapot gúnyosan kétszer is »ócsó« újságnak nevezi. Olcsóságát a kormánytámogatás tette lehetővé. Évi előfizetési díja mindössze 10 forint, ezzel szemben a többi lapnak, így pl. a Közvéleménynek is, évi előfizetési díja általában 16 forint.

A Magyar Hirlap nem fojthatta el érzelmeit e támadások miatt. Az okt. 27-i számban a szerkesztő »a lap barátaihoz« intézett üzenetében önti ki fájdalmit és haragját. Több lap támadására utal, de felelete jórészt s Budapesti Napilapnak (Mikszáthnak) szól! Védi lapja »olcsóságát«, s minden támadást rosszindulatra, irigységre magyaráz: »Az, hogy bennünket támadnak, hogy mocskolnak, hogy rágalmaznak — higgyék el nekünk, uraim —, még annyira sem bánt, mint egy, egyszerű reklamáció... A rágalom nem bánt, mert alaptalan. Lelkiismeretünk pedig nyugodt aziránt, mintha valakinek kárt okoztunk volna; sőt okozunk hasznot, mert adunk egy olcsó és tömött lapot oly jól szerkesztve, amilyen jól szerkeszteni csak tudunk. Ezáltal használunk a közönségnek, mert alkalmat adunk a szegényebb sorúaknak is arra, hogy a napi és világeseményekről tudomást szerezzenek, terjesztjük az olvasás lehetőségét és ezáltal a művelődést... Mikor keletkezőben voltunk, ránk sem néztek, meg sem említettek, nehogy a közönség figyelmét a tízforintos lapra fölhívják; most azonban, hogy sajtát erőnkéből is el tudtunk jutni idáig: nekünk-állnak s az irigységi düh egész szótárát alkalmazzák ellenünk...» stb.

Az okt. 28-i *Apróságok* közt arról értesít Mikszáth, hogy »a Magyar Hirlappal minduntalan csodadolgok történnek«. Idézi is e lap okt. 27-i száma vezércikkének egy ügyetlenül megfogalmazott részletét. Ezt az ostoba mondatot jobban megértjük, ha valamivel nagyobb darabot szakítunk ki a cikkből. Szerzője elmondja, hogy egy hétig vidéken tartózkodott. Ott — mint pesti embert — nagy érdeklődéssel vették körül. Így folytatja: »Hát akkor vettem észre, hogy nini! „valami baj van itt a ködmön körül”, mintha például a szívem fájna. Az a csoda történt meg rajtam, hogy apányi ember létemre elkezdtem anyának érezni magamat, és szétnézve az én hozzám tartozóim közt, vettem észre, hogy sok ezer része nincs itt azoknak, s hogy míg én itt ennek az egynehányanak beszélek újságról, török háborúról, és elhallgatják pipaszár-cuclizás mellett, akárcsak anyatejet szopnának [Ezért érezte magát anyának!] — hát addig a többi kedves, akiknek már szintén úgy megszoktam a beszédet, hogy már nem is esik jól, ha nem sok ezer, aki hallgatja, — tehát nem hallja a hangomat...» — Rövidebben és értelmesebben szólva: otthoni szűkebb

családi körében hiányzott neki »hozzátartozóinak« szélesebb köre, vagyis cikkeinek sok ezer főnyi olvasója. A sok ezer főnyi előfizetőre való utalás: burkolt szerkesztői és kiadói reklám!

Okt. 31-én »szabadság«-definíciója miatt leokézta meg Mikszáth »a szabvenció Magyar Hírlapot«. Ez ugyanis »Mit mond erre aki gondolkodik?« című két részes cikkének okt. 30-i fejezetében a Tiszarezsim alatt kifejlődött szinte korlátlan személyes szabadságot magasztalja, mondván: »Méltóztassanak elhinni, hogy ami nálunk a politikai személyes szabadságot illeti, nagyobb szabadság már nem is képzelhető, mint amilyen nálunk van. Hát mit nem szabad itt tenni? Forradalmat csinálni? Na, már az ilyen szabadságból nem is kérünk! — Mit nem szabad beszélni vagy írni? — Hiszen ha valakinek lelkére fér összegazemberezni valamely kormányférfit, megteheti még azt is. Privát embert ha összegazemberez, jól elverik vagy becsukják, de amint miniszterré lett valaki, azt már lehet gazemberezni bátran, nem kell hozzá még csak kurázi sem. Ott [tudniillik a parlamentben] minden ember henegeghet, ahol tudja hogy a kutya sem ugatja meg, sőt ezen nagy hazafiságaért még bámulói is akadhatnak. — Mi tehát itt az, ami nem szabad? — A tényleges rend és az állam elleni dolog, a rendőri és a kriminális vétség, ez nem szabad...«

A nov. 17-i *Apróság*ot MK kizárólag »a népbutító Magyar Hírlap«-jellemzésére fordítja. Tiszteli — úgymond — a tisztességes sajtó azon szokását, hogy a zuglapok működéséről nem akar tudomással bírni, — de nem érti: »mert midőn a népnevelés elhanyagolt állapotáról van szó, a tisztességes sajtó jajdul fel legjobban. — Ilyenkor pedig, midőn a népbutítás nagy arányokban üzetik egy élődsi lapban: méltóságán alulinak tartja a felszólalást, hanem hagyja a lépre rámenő népet megmételyezni oly cikkek által, melyekben azt a jó tanácsot adják neki nyomtatásban, hogy — igyék.«

A fentiekben kiszerveztett »cikköly« a Magyar Hírlap nov. 16-i számának »Soha több fát, mint az erdőn!« c. közleménye. Andrassy és Tisza közönségi politikáját próbálja mentegetni azzal az érveléssel, hogy a közügyek bizonyos intézkedései éppen a bécsi kormánynak nem tetszenek. A cikk »naturalis filozófiája« szerint tehát: ami nem jó Bécsnek, az talán nem is olyan rossz nekünk . . . A Mikszáthtól kiemelt szakaszok szó szerint így hangzanak e népieskedő magyarázatban: »Most meg a bécsi kormánynak van szerencséje amúgy istenigazában megdögnyöztetni magát a bankkérdés miatt. Az odaváló szabadalmazott hazafiak irtóztató dühösek azért, hogy a bankkérdésbe még Magyarországnak is adtak beleszólási jogot . . . Szentül meg vannak róla győződve, hogy mindennek nem más az oka, mint a kormány, amely megalázta magát a magyarok előtt . . . Most tehát csupán az a kérdés, hogy melyik ellenzéknek van igaza? . . . Az egészről pedig az tűnik ki, hogy bizony fenyi egy állapot ez a közönségi állapot [Ezt a részt MK is idézi!], ahol nemcsak a birodalom két fele vicsgorogtatja a fogát egymásra, hanem összeveszejt a polgártársakat egymással itt is, ott is, és az a rész, amelyik ezt a közös táncot, hopp! kénytelen nem örömet, de mégis csak járja: folytonos dulakodásban van azokkal, akik nem akarják járni sem itt, sem ott. Szerencsétlen állapot, való-

ságos kényszerzubbony, melynek kellemetlenségét mindkét fél érzi, de azért — nehogy közbehatoljon valami idegen lebegő [Így idézi MK is!], egyik sem meri levetni magáról. Csak bele kell szokni, azt mondják . . . » Végül a Mikszáthnál is olvasható kétsoros versidézettel végződik a cikk.

Nov. 30-án MK *Csodabogarak* címen tesz megjegyzéseket a Magyar Hírlap nov. 26-i számának »A nagyérdemű közönséghez!« intézett felhívására. A felhívást a szerkesztőség e hiperlojális búcsúszavakkal végzi: » legmélyebb tisztelettel maradunk ezentúl is a nagyérdemű közönség alázatos szolgálói.« — MK éppúgy kifogásolja ezt a sajtóhoz méltatlan hízelgést, mint a közlemény több más ízléstelen részletét. Ideiktatjuk a felhívás azon szakaszait, amelyekből MK néhány mondatot kiszakított:

»Tisztelt olvasóközönségünk elégszer olvasta már lapunkban, hogy egy vagy más támadásra felelünk anélkül, hogy a támadást intézőt megnevezzük; nem neveztük meg pedig azért, mert nagyon jól tudjuk, hogy az elterjedés színvonalára felvergődni semmiképpen nem tudó lapokra nézve az lenne a legnagyobb jótétemény, ha oly elterjedt lap, mint a mienk, emlegetni kezdené . . . Nehány helybeli lap, melyekre nézve leginkább veszélyesek vagyunk, össze is beszélt (erről biztos tudomásunk van), hogy folyton támadásokat fognak intézni ellenünk, s ha más célt el nem érnek vele, legalább saját közönségüket tartják vissza a hozzánk csatlakozástól — ami hogy sikerüljön nekik, nem bánjuk . . . A mai naptól kezdve tehát minden ellenünk intézett támadásra hallgatással válaszolunk, jól tudván, hogy ha ma ennek felelünk, holnap az, holnapután pedig amaz fog belénk kötni; az pedig csak nem lehet feladatunk, hogy egy egész szervezett bandával folyton verekedve a t. olvasóközönséget afféle ízléstelenségekkel mulattassuk, amit talán megelégtelt már eddig is. Hallgatni fogunk tehát, de hallgatásunk mindig apelláció lesz az olvasóközönséghez.« — E dühkitörés után váratlan fordulattal bejelenti, hogy újszándóttól kezdve a lap évi előfizetési díját két forinttal fölemeli. Bármennyire is dicsekedett tehát a Magyar Hírlap (okt. 27-i számában) olcsóságával és a közművelődésnek az olcsóság révén való elősegítésével: Mikszáthnak és hírlapíró-társainak az »olcsó« árra tett megjegyzései mégsem maradtak hatástalanok a lap kiadójára. A drágítást »a mostani nagyon gyenge papiros helyett adandó jobb papirossal« indokolja. Egyéves olcsóságáért pedig következőképpen mond saját magának elismerést: »Úgyis a mi egyedüli érdemünk, hogy megmutattuk: miként 10 forintért is lehet napilapot adni, s bár a feltékenység rágalmat rágalomra halmozott, azért egy másik lap a 16 forintos árt azonnal 14-re szállította, pedig azt beszélte addig, hogy a 16 forintból sem bír megélni; azonfelül indult mellettünk egy 12 forintos napilap, sőt — mint halljuk — újvére egy 10 forintos másik napilap is megindul. Sok szerencsét kívánunk, megkezdtük az úttörést!«

Az *Apróságokban* 1878. jan. 9-én bukkan fel még egyszer, utoljára a Magyar Hírlap neve.

A kalandos politikai tervektől fűtött, dúsgazdag Baldácsy Antal báró Esztergom megyei birtokán kőszentet találtak. Minthogy a bárót

bökező mecénásnak ismerték: »Az új irodalmi vállalatok ismét felütni kezdték fejöket, s a Magyar Hírlap emberei gondolkozó fővel járnak fel s alá az utcákon felsóhajtva: — Hogy már nem ezeltött két évvel találták meg azt a köszénbányát!« A gúnyos célzás értelme: a Magyar Hírlap vezetőit csak a pénz, a bárhonnán megszerezhető »támogatás« érdekli . . .

Közvélemény

A *Közvélemény* »politikai és közgazdászati napilap« volt, amelyet 1877. jan. 1-én indított meg Lukács Béla mint felelős szerkesztő.

A lap felelős szerkesztését 1878. jan. 1-én Borostyáni Nándor vette át, és ettől fogva Lukács Béla mint »főszerkesztő« szignálta a lapot.

Lukács Béla egyidejűleg országgyűlési képviselő is volt; 1872-ben választották meg Deák-párti programmal. Később, a Wekerle-kormányban kereskedelemügyi miniszter lett, Baross Gábor utóda. (1892. júl. 16—1896. jan. 16.)

Mikszáth 1877 augusztusában élehangú polémiát folytatott a *Közvélemény* c. lappal, éspedig éppen Lukács Béla személyével kapcsolatosan. Polémiává fejlődött cikkei a következők: 219., 221., 223. és 225. sz. (augusztus 9., 11., 13. és 15-én).

A három utolsó cikk kizárólag Lukács Béla török rendjel iránti folyamodásával foglalkozik, míg az első (az aug. 9-i, 219. sz.) cikk más aktuális eseményeket is érint.

A török rendjelek körüli bonyodalom jobb megértéséhez előre kell bocsátanunk a következő tudnivalókat:

Azokat a fiatalembereket, akik a magyar ifjúság képviselőjében Konstantinápolyba utaztak és ott 1877. jan. 13-án díszkardot nyújtottak át Abdul Kerim pasának: a Medzsidje-rend különböző osztályaival tüntették ki. Ezek a fiatalemberek (ahogy akkor nevezték őket: »a szerencse fiai«) itthon sokak előtt irigyelteké váltak nem annyira vállalkozásukért, mint inkább a Konstantinápolyban kapott fermánért és az azzal járó rendjelekért. Egyes közéleti férfiak valószínűleg spórtot űztek abból, hogy ők is hasonló rendjeleket kapjanak. (Ézt abban az időben »gomblyuk-betegség«-nek vagy »mell-betegség«-nek nevezték.)

Egy török részről akkoriban elhangzott — igen kellemetlen — nyilatkozat szerint: majdnem háromezázra rúgott ama kérvények száma, amelyeket részint a budapesti török konzulátushoz, részint közvetlenül Sztambulba küldtek — rendjeladományozásért. A kérvényezők között legtöbb volt a képviselő (kormánypárti és ellenzéki egyaránt), továbbá ügyvédek, kereskedők stb. A török nyilatkozat szerint: ugyancsak kényes helyzetbe kerülnének a kérvényezők, ha folyamodványaik szövegét valaki esetleg közzétenné . . .

A diszkréció mégsem tartotta vissza a török nyilatkozót attól, hogy legalább egypár közéleti férfiú nevét meg ne említse. A lajstromokban szerepeltek: Ráth Károly főpolgármester, Kamerlmayer Ká-

roly polgármester, Thaisz Elek főkapitány, Királyi Pál, Pest város főjegyzője, Sztupa György és Lukács Béla képviselők stb.

A török nyilatkozat végül csöppet sem leplezett gúnnyal ezeket mondja: »E lajstromok miatt a török kormány nem tudja mitevő legyen. Ha valamennyit elfogadja, akkor a török sebesültek javára Magyarországon begyűlt összes pénzt új rendjelek gyártására kell fordítania, s még így is megtörténhet, hogy a rendjel-osztályokkal vagy ki nem elégíti az illetőket, vagy nagyon is érdemteleneket tüntet ki...« Szerencsére a török kormány hivatalos információkat is kért Magyarországtól, s ezek az információk a folyamodók többségéről rendkívül kedvezőtlenül nyilatkoztak... »A török kormány végre is abban állapotodott meg, hogy ily körülmények közt egyelőre napirendre tér s nyugodtabb időpontra halasztja a rendjel-szétosztási fermán kibocsátását.«

Mikszáth olvasta a lapokban ezt a nyilatkozatot s a kiemelt nevek közül jól megjegyezte Lukács Béla képviselő és szerkesztő nevét. Amikor aztán, néhány hét múlva, papírra vetette aug. 9-i *Apróságait*: nem mulasztotta el egy oldalvágást mérni feléje, mondván: »A legutóbbi török győzelmek hírére... Lukács Béla *újra* be készült adni a rendjel iránti kérvényét.«

Olajat öntött a tűzre! A Közvélemény mindjárt másnap (aug. 10) sértődötten válaszolt Mikszáth névtelen cikkére: »Tévedés vagy rágalom?« — kérdi a Közvélemény. Idézve Mikszáthnak Lukács Bélára vonatkozó csípős megjegyzését, így folytatja: »Azt szeretjük hínni, hogy a kérdéses közlemény írója nem lapunk felelős szerkesztőjét értette s csak tévedésből cserélte el a keresztnevet, noha ez esetben is nehéz mentséget találni azon könnyelműség és lelkiismeretlenség számára, melyről ily fölületes hírlapírás tanúskodik. Azon reményben, hogy e föltevésünk jogosult s említett lap sietni fog helyreigazítani közleményét, tartózkodunk egyelőre a további megjegyzésektől.«

Mikszáth elfogadta a kihívást, s az *Apróságok* másnapi (aug. 11-i) rovatát a Közvélemény-nek adott felelettel töltötte ki. Csípős megjegyzéséből egy szót sem vont vissza. Mindenekelőtt megmagyarázta a Közvélemény-nek *Apróságai* tendenciáját, majd pedig aláhúzta a kifogásolt észrevételt: »E bizony sem nem tévedés, sem nem rágalom. Mi csakugyan Lukács Bélára értettük ezt...« stb.

A szembenálló lap kihívó hangja most már kissé alábbhagyott (aug. 12): »Visszavonás«-nak nevezi ugyan Mikszáth választát, de azt csak a következő szócsavarással tudja indokolni: »Tudomásul veszszük, hogy ama lap, melyet „Tévedés vagy rágalom” című közleményünkben tegnapi interpelláltunk, ma kijelenti, miképp „Apróságai” rovatában nem mindenkor mond valót a részletekre nézve: magyarán, hogy *füllent*. E töredelmes beismerés fölülegessé tesz minden további megjegyzést.«

A Közvélemény fenti (aug. 12-i) válaszára következett a Budapesti Napilap aug. 13-i számában Mikszáth Kálmán teljes névaláfrással ellátott viszonzválasza.

A Közvélemény »fészkelődő újdondásza« még egyszer és utoljára megeresztette tollát (aug. 14), a következőket írva: »*Nyilatkozat*

féle. Egy helybeli zuglap [1] hogy magának reklámot csináljon, aljas incselkedések által a Közvélemény-t akarta rávenni, hogy vele szóba álljon. S valóban, lapunk egyik munkatársa megtette neki ezt a szívességet, sajnos hogy e rovat [= a „Különlélek” c. rovat] vezetőjének a rovására, aki most már nem tehet egyebet, mint azt, hogy röviden kijelentse, miszerint az egész feleselésről előleges tudomása nem volt, s hogy oly lappal, mint amelyről szó van, s oly urakkal, kik azt nagyrészt csinálják, nem szokott szóba állani, mivel kissé finnyás és válogatós. („Újdondász.”)*

Ezt a nyegle és pökhendi hangot ismét nem lehetett szó nélkül hagyni. Mikszáth az aug. 15-i (225. sz.) *Apróságban* újból teljes név-aláírással válaszolt »Még egyszer utoljára a Közvélemény-nek«. Idézve az ellenfél egy »míveletlen kifejezését«, megjegyzi, hogy »nem természete ilyeneket használni«, s visszafelé fordítva az ellenfél fegyverét, kimondja: a »helybeli zuglap« nem más, mint a Közvélemény! Mégül kioktatja ellenfelét, hogy ha ő sisakrostély nélkül, személyének megnevezésével áll ki a párviadalra, — ellenfelében is lehetne annyi lovagiasság, hogy hasonlóképpen cselekedjék!

Ezzel a párbaj, azaz hogy polémia véget ért.

*

Az élehangú polémián felül akad még néhány hasonlóan kevéssé barátságos megjegyzése is Mikszáthnak, amelyek eléggé jelzik viszonyát a Közvéleményhez és annak szerkesztőjéhez, Lukács Bélához.

Ilyen például az aug. 9-i (219. sz.) cikknek a Közvélemény stílusáról mondott jellemzése, amely szerint ez »a stílus azon neme, mely bizonyos nagyhangzású, minden logika nélküli szavak összefüggéséből« áll. Nevezi továbbá »goromba tollal írt« »zuglap«-nak is a Közvéleményt (aug. 15-i 225. sz.); címének sem felel meg a lap: gyakran »beszorul a saját észjárásának feneketleniségébe« stb. (uo.). Máskor meg azzal tréfálja meg a Közvélemény-t, hogy ennek példányaiba csomagolva csempészték hadiszereket az úgynevezett »erdélyi fegyverszállítások«, másnéven »székely puccs« alkalmával (okt. 1-i 271. sz.).

Mіндеzen dolgokat márcsak azért is össze kellett foglalnunk, mert döntő szerepet játszottak abban, hogy 1878 február közepén, amikor a Budapesti Napilap beleolvadt a Közvéleménybe: Mikszáth egy félesztendeig szerződés és biztos kereset nélkül maradt... (Ld. 259—262. l.)

Pesti Napló

(Az 1877. aug. 24. és 29., okt. 23. és 24., nov. 21. és 23., dec. 30., valamint az 1878. jan. 17-i *Apróságokban*.)

Az »öreg Napló« Mikszáth korában már a legrégebb magyar politikai napilapnak számított. 1850 március elején indult meg, hosszú időn át, a Deák-párt »fénykorában« Kemény Zsigmond neve fémjelzte; 1861 óta külön esti kiadása is volt; előbb Emich Gusztáv,

majd pedig az Athenaeum nyomdai rt. kiadvállalata a lap anyagi alapjait is kellőképpen biztosította. Egy szóval: a Pesti Napló patinás, tekintélyes és amellet országzserte elterjedt újság volt.

1869-től 87-ig — tehát Mikszáth jelen kötetbeli írásainak idején is — Urváry Lajos szerkesztette mérsékeltellenzéki szellemben. Urváryt kortársai jeles publicistának ismerték; az Írók és Művészek Társasága elnökéül választotta, sőt a parlamentbe is bekerült.

Mikszáth mindennapi lapszemléjébe a Pesti Napló vezércikkei s egyéb közleményei is beletartoztak. Ennek tárcarovatában találkozik először a fiatal Riedl Frigyes névével (ld. aug. 24-i Apróság); a Pesti Napló szívesen helyet ad Gyulai Pál kritikáinak és Gyulait védő közleményeknek (okt. 24-i Apr.); hasonlóképpen a népszínházi botrány ügyében tett nyilatkozatoknak is (nov. 21. és 23. Apr.); ugyanott szóal fel Jókai ellen Feleki Miklós színművész is (1878. jan. 17. Apr.) stb.

A témákat és ötleteket adó lapszemle mellett a sajtóetikát formáló és a közönségnevelés céljait szolgáló polemikus jellegű, csipkelődő cikkek sem hiányzanak Mikszáth Pesti Naplólal kapcsolatos *Apróságai*ból. Ilyen természetű cikkei a következők:

A Pesti Napló aug. 28-i reggeli kiadásának névtelen (de minden valószínűség szerint: Urváry Lajos tollából való) szenvedélyes hangú és rapszodikus menetű vezércikke a török győzelmeket ünnepli. »Győzelem Ázsiában, győzelmek Európában!» — harsogja a vezércikk. A győzelmek rövid felsorolása után következnek a Mikszáthnál kiemelt részeket, melyeknek első öt sora egymás alá írt, pattogó rövid mondataival valóban úgy hat, mint egy vers strófája (»Győzelem! Egy feldúlt ország fényes győzelmei.« stb.).

Ennek analógiájára aztán Mikszáth a vezércikk egyes további részeit is »versebe szedi«, azaz hogy egymás alá írt sorokba tördeli, holott azok a Pesti Naplóban már prózai mondattagolásban folynak. (»Vért szomjúhozva . . .« stb.)

A török győzelmektől elragadtatott vezércikkíró ugyanis feltűnően ritmikus sorokba öntötte szavait, s így mintegy sugalmazta a humorista számára a patetikus előadás kiparodizálását.

A tréfa (vagyis a ritmikus »strófák«) kedvéért a harmadik »verset« Mikszáth már csak egy kis szövegmodosítással tudja kierőszakolni. A Pesti Napló szövegében ugyanis ez áll: »Honnan is kapna szegény [Törökország] segítséget? A kétszínű magyar kormánytól bizony nem várhat semmi jót. Az oroszbarát közös kormánytól annyit se. Rosszat igen . . .« stb. Mikszáth a patetikus »verset« előbb Victor Hugo szélesen áradó költeményei magyar kiadásának nevezi — »persze csak „sajn”-ban« (vagyis nem csengő aranyépít az, hanem csak zörgő papírbankó l), — de a végén már — félre minden tréfával — kimondja, hogy ez bizony igen gyenge versezet — a vezércikk helyén!

Az okt. 23-i (293. sz.) *Apróságban* jóljú anekdotát mond el a Pesti Napló múltjából. Az anekdotának itt és ebben a formájában leleplező szerepe van: Íme, ennyi szórakozottsággal és figyelmetlenséggel írták hajdanában, a lap »fénykorában«, Kemény Zsigmond

szerkesztősége idején a lapot! Történt ugyanis, hogy Greguss Ágost egy maga-költötte politikai hírt (entrefilet-t) egypár nap múlva a tőle kölcsönöz lapok egyikétől kölcsönözte vissza — tulajdon Pesti Naplójába! Újságíró-körökben sokáig mulattak ezen a baklövésen, s nemzedékről nemzedékre, szájról szájra adták tovább »Greguss-nóta« címen.

Végül a dec. 30-i *Apróságban* (360. sz.) Mikszáth úgy dicséri meg a Pesti Naplónak a gyülekezési jogot és szólásszabadságot veszélyeztető rendelet ellen felszólaló »komoly és szépen írt vezércikkét«, hogy ugyanakkor a vezércikk kifícamodott érvelését a Bolond Istók című élelapp hasábjaira utasítja.

Ellenőr

(Az 1877. aug. 29., szept. 23., okt. 10., 23., 24., nov. 7., továbbá az 1878. jan. 5., 7. és febr. 8-i *Apróságokban*.)

Az Ellenőr Tisza Kálmán politikáját támogató napilap volt, amely 1869-től 1882-ig állott fenn; akkor A Honnal egyesült, s a két lap *Nemzet* címmel folytatta útját. Előbb Csernátony Lajos szerkesztette, de az itt tárgyalt időszakban Palásthy Sándor a szerkesztője. (Ld. a betűrendes magyarázatoknál: 336. l.)

1877 májusától a lapnak reggeli és esti kiadása volt. Az Üstökös tréfásan jegyezte meg (1877. máj. 6), hogy »ezentúl nemcsak mint reggeli jelenik meg, hanem mint esteli is, mert van neki ebédre valója«. Az »ebédre való«: a bőséges kormánytámogatás, a »szubvenció«, amit Mikszáth is gúnyosan hangsúlyoz.

Az Ellenőrrel foglalkozva MK legelőször is (aug. 29) egy reklám-eljárását kifogásolja. Nevezetesen azt, hogy a közönség török-szim-patiájával számolva hirdetőtáblákat készíttetett ezzel a szöveggel: »Ma ismét nagy török győzelmek hírére hozza az Ellenőr esti lapja.« Ezeket a táblákat aztán minden adandó alkalommal — török győzelmek esetén — kiakasztják a trafikok bejáratánál. A »nagyvárosias« reklámtrükk annál különösebbnek tűnt fel, minthogy az Ellenőr a kormánypolitikát szolgálta, a kormány pedig kínos gonddal ügyelt semlegességére. Ezért mondja Mikszáth, hogy ez a reklám-eljárás »megnyugtatóan szolgálhat török testvéreinknek...«

Á kormánylap minden közleménye alkalmas arra, hogy MK ezek felhasználásával is gúnyolja, ostromozza Tiszát és fegyvertársait.

Az Ellenőr szept. 22-i reggeli kiadása (9. évf. 386. sz.) »A háború« o. névtelen vezércikkének második részében többek közt ezeket írja: »... mióta a telephonia [telefon] fel van találva, csak nem kívánhatjuk, hogy azt ne értékesítse a fürkésző emberi elme. S ha oly országban, mint nálunk, hol már „Feltalálók egyesülete” is létezik a „Szabadi”-ban, a szép találmányt titkos beszélgetések és rejtett gondolatok „továbbbítására” is tökéletesítik, azt csak nagyon is természetesen találjuk...«

Ehhez a szakaszhoz fűzi MK szept. 23-i megjegyzését. Valójában persze szó sincs arról, hogy Szabadi-féle vendéglőben működő »Fel-

találók egyesülete Tisza Kálmánt és Thaisz Elek budapesti főkapitányt »tisztületbeli tagokul« választotta volna, — de minthogy »a férfiak csakugyan nagyszerű találmánnyal gyarapították a XIX. századot«: mért ne lehetnének tisztületbeli felalálók?! A továbbiakban felsorolja »nagyszerű találmányait«: tudniillik az ellenzéki mozgalmak elfojtására tett erőszakos intézkedéseiket.

Az okt. 10-i *Apróságban* az Ellenőrnek »A háború« c. vezércikke miatt csipkedi meg Palásthy Sándor szerkesztőt. Palásthy ugyanis — az időjárás viszonyaival számolva — a háború téli szüneteltetését és tavaszi folytatását jósolja. Szó szerint ezeket írja: »A Balkánban, a sok vért ivott szoros utakban a hó, a fergeteg és a jeges eső veszi át korlátlan uralmát; ember keveset parancsol ott már ez idén... Az ázsiai harctéren azonmódon nyugalomra hajlik minden... Az egyetlen vonal, hol még nagyobb akció lehet ez idén, a Jantra. De csakis napokkal mérhető már az erre alkalmas idő, melyet elmulasztva a téli szállásokba költözésnél egyéb teendője nem marad a hadviselő feleknek.«

Okt. 23-án az Ellenőr felelőtlen szerkesztésmódját pellengérezi ki: már délután négy óraker megírják az esti hét óraker kezdődő várszínházi előadásról szóló tudósítást, — persze hogy nevetéséges baklövással!

Okt. 24-én *A tizenkét apostol* egy követője aláírással állítólag a közönség köréből érkezett — de minden valószínűség szerint MK tollából való — levelet közöl a ferencvárosi választási előkészületekről. Az éles hangú levél az Ellenőr egyik csúfolkodó hangú közleményére hivatkozik. Ezt a közleményt »A tizenkét apostol« címmel az Ellenőr okt. 19-i reggeli kiadásában (436. sz.) találjuk. (Tulajdonképpen a Magyar Híradó egyik tudósítását közvetíti.) Eszerint: »A Sturm-féle vendéglő helyiségében, a Ferencvárosban ma „viharos” értekezlete volt a polgároknak; nem voltak ugyan mindnyájan választók, se ferencvárosiak, de azért mind összevéve lehettek harmincan-negyvenen. Az értekezlet célja volt mozgalmat indítani meg a célból, hogy a választók közgyűlése hívja fel Csernátonyt, a Ferencváros képviselőjét, hogy a vám- és bank-ügyben a küszöbön lévő országos tárgyalások alatt független jegybank és külön vámterület mellett foglaljon állást. Besze János tette meg az indítványt. „Ne riasszon el bennünket — úgymond — az, hogy kevesen vagyunk; a tizenkét apostol lelkesedése hódította meg a világot; mi, kik itt vagyunk, legyünk a szent ügy apostolai...” Viharos „éljen!” követte szavait, s az elnök: Hets Ödön felszólalása után elhatározták, hogy választási gyűlést hívnak össze vasárnap d.e. tíz órára a Liliom utcai Sturm-vendéglőben, mely tán az ily viharos ülésekről nyerte a nevét...«

Nov. 7-én MK Kaas Ivor parlamenti beszédével és az Ellenőr erre tett megjegyzéseivel foglalkozik. (Ellenőr, nov. 6., 469. sz., esti kiad.) Idézzük az Ellenőr névtelen vezércikkének ama szakaszát, melynek ismeretében MK *Apróság*-beli reflexiói világosabbá válnak:

»Kaas Ivor báró — a ház általános csudálkozására — azzal a váratlan felfedezéssel kezdte, hogy ő szerencsés egy nézetten lenni — önmagával, ami iránt némi kételyek nyilatkozván, Kaas hosszasabb

igazolól eljárással él, melynek végeztével azonban maga is szemléto-
mást megingott az önmagával való egyetértésről táplált elhamarko-
dott véleményében. Hosszabban kifejtette ezután elvi állását, mely-
nek súlypontja az önálló vámterületre nehezkedik, s az önálló bankot
csak mint ennek appendixét tekinti, mely azonban közös bankkal is
pótolható. Attért azután beszéde tulajdonképi tárgyára: Lónyay
Menyhért grófra, kit Irányi Dániel sújtó vádjai ellen oltalmába vett,
több jóakarattal, mint szerencsével. Kaas különös kedvveléssel idézte
fel sírjából a néhai Deák- és balközép-pártok szellemét. De tapasztal-
hatta, hogy e spiritiszta mutatvány a házban vajmi csekély figyelem-
ben részesül, s legfeljebb sajnálkozást kelt a siralmas vergődés, mely
a régi viszály emlékének felidézésével akarja fűszerezni a hangulatot.
Végezetül Kaas egy leleményes banktervet fejtett ki, mely azonban
keservesen szenved — az osztrák kormány és bank belegyezésének
hiányában . . . »

Az *Apróság* utolsó mondata tehát a »kísértetek idézgetéséről«
a néhai Tisza- és Deák-párt rossz emlékének felidézését jelenti.

Az 1878. jan. 5-i *Apróságban* MK tizes népies kifejezésekkel
és egy jól alkalmazott anekdotával leleplezi az Ellenőr szemfényvesztő
okfejtését és »görbe logikáját«. Az Ellenőr ugyanis az Osztrák—Magyar
Monarchiának a keleti kérdésben elfoglalt álláspontja helyességét a
távoli Anglia hasonló álláspontjával kívánja igazolni.

Mikszáth ezúttal is kritikai magatartásra és tisztánlátásra fi-
gyelmezteti olvasóit.

ÉLETRAJZI JEGYZETEK

II. *Abdul Hamid, török szultán* (élt 1842—1918, uralk. 1876—
1909) — Két egymást követő puccs után lépett trónra. 1876. dec.
alkotmányt adott az országnak, de az orosz háború után visszavonta.
A háború veszteségei következtében elismerte a balkáni államok
függetlenségét. Az európai nagyhatalmak nyomására bizonyos re-
formokat léptetett életbe, de a súlyos belviszályok miatt azok sem
hoztak kellő eredményt. A görög, krétai, örmény és makedon nem-
zetiségi mozgalmak és a vallási problémák is egyre gyöngítették a
nagy területi veszteségeket szenvedett birodalmat. A főleg külföldön
szervekedett »ifjú-török párt« forradalmi követelésére Abdul Hamid
1908-ban újra életbe léptette az alkotmányt, de az első alkalmasnak
látszó pillanatban azt ismét visszavonta. 1909. április végén aztán a
parlament letette a trónról a tékozló és kegyetlen szultánt. Élete
hátralevő részét Szalonikiban őrizet alatt töltötte. (Mikszáth —
1877. okt. 26-i cikkében — nem alaptalanul kicsinyíti »Abdul Ha-
midkának«.)

Abdul Kerim pasa (1807—1885) — török hadvezér. Katonai
képzését Bécsben nyerte. Részt vett a krími háborúban, és mint
hadügyminiszter Abdul Aziz szultán alatt érdemeket szerzett a török
sereg újjászervezése körül. 1876 őszén ő vezette a török sere-
get Szerbia ellen, s az alexináci győzelem által nagy hírré jutott.

Az 1877–78-i orosz–török háború kitörése küszöbén a törökbarát magyar ifjúság díszkard átnyújtásával fejezte ki iránta való tiszteletét. Mivel az oroszok átkelését megakadályozni nem tudta, vissza hívták és Lemnosz szigetére küldték számkivetésbe. (Életének e mozzanatairól MK is megemlékezik.)

Albrecht főherceg (1817–1895) — Károly főhercegnek, a napóleoni háborúk híres hadvezérének, az *vasperni győző*-nek a fia. Húsz éves korában lépett katonai szolgálatba. 1848–49-ben az olasz harctéren, Radetzky alatt működött. Aztán egy ideig Csehországnak, 1851-ben pedig — Haynau elbocsátása után — Magyarországnak lett kormányzója és főparancsnoka. Nemcsak hogy nem tudta megnyerni a nemzet rokonszenvét, de sőt: legnépszerűtlenebb embere lett az országnak. Emiatt 1860-ban le is váltották. 1866-ban a hadsereg főfelügyelője lett. Hatáskörénél fogva egyike volt az uralkodóház legbefolyásosabb tagjainak. Az 1877–78. évi orosz–török háború idején ő volt a cári szövetség legfőbb szószólója.

Ali Mehemed (csak az 1877. aug. 23-i cikkben) — ld. Mehemed Ali.

Andrássy Gyula gróf (1823–1890) — életének főbb mozzanatai: Részt vett a szabadságharcban és diplomáciai kiküldetést vállalt Törökországban. 1858-ig emigrációban élt. Ekkor szakított az emigrációval, hazatért és Deák Ferenchez csatlakozott. A kiegyezés megtörténvén, ő lett a miniszterelnök (1867. febr. 17). Miniszterelnökségének első éveiben heves parlamenti csatákat kellett vívnia a Tisza Kálmán vezetése alatt álló balközéppel. A miniszterelnökség mellett a honvédelmi tárcát is viselte. 1871. nov. 14-én a miniszterelnökséget a közös-külgügyminiszteri tisztséggel cserélte fel; a miniszterelnökséget utána gróf Lónyay Menyhért vette át. 1879. okt. 8-án lemondott a külügyminiszterségről, s ezután csak ritkán hallatta szavát a politikai életben. — Mikszáth ebben az időben (1877. júniustól 1878. februárig terjedő eseményekről szólva) meglehetősen kedvezőtlen képet fest Andrássyról. Szerinte: erősen Bismarck befolyása alatt áll és Németország politikájához igazodva intézi a Monarchia külügyeit. Mint ember sem rokonszenves ebben az ábrázolásban; nagyképűen tartózkodó, hiú; a történelem erőit inkább megkerüli, mint irányítja.

Antonelli, Giacomo (1806–1876) — IX. Pius pápa államtitkára. Karrierje 1847-ben magasra lendül: IX. Pius borborsá nevezte ki, 48-ban pedig pénzügyminiszterré, államtitkárrá és miniszterelnökké tette. 1848. nov. 24-én a pápával együtt menekült Gaštába, és 1850. ápr. 12-én a pápával együtt vonult be Rómába. Ettől fogva élete végéig korlátlan befolyással kormányozta az Egyházi Államot, melynek Olaszországba való bekebelezése ellen hasztonal tiltakozott. — Halála után rokonai és Lambertini grófnő feltűnést keltő pert folytattak az örökségért. (Ld. a júl. 9-i, 188. sz. *Apróságot* és ottani jegyzeteinket.)

Apponyi Albert gróf (1846–1933) — politikus, 1906–10. és 1917–18: kultuszminiszter. Mint képviselő 1872 óta szerepelt a parlamentben. Előbb a jobboldali ellenzék tagja, később a nemzeti párt vezére és a függetlenségi párt elnöke.

Asbóth János (1845–1911) — író és publicista. Apja, Asbóth Lajos a szabadságharcban honvédtábornok volt. Miután 1863-ban összeesküvés gyanúja miatt haditörvényszék elé állították, műgyermeni tanulmányait Zürichben fejezte be. 1866-ban Párizsban belépett a Klapka-légióba. Ennek feloszlása után hazatért. Előbb szülőföldjén, Krassó megyében hivatalnok, majd honvédelmi miniszteri titkár, de 1872-ben lemondott ezen állásáról. A Kelet Népe főmunkatársa lett, majd pedig a Sennyey-párt megbízásából a kolozsvári Ebredést szerkesztette rövid ideig. Később a Magyarország c. lap főmunkatársa. 1880-ban és 84-ben Egyiptomban és Afrikában tett nagyobb utazást. 1881-ben a külügyminisztériumban működött mint Kállay Béni munkatársa. 1887-ben országgyűlési képviselővé választották. Művei közül MK itt *»Álmok álmodója«* c. regényét említi.

Auersperg, Adolf, herceg (1821–1885) — osztrák államférfi. Előbb hivatásos katoná, s csak 1867-ben (amikor mint dragonyos-őrnagy nyugalomba vonult) kezdte meg politikai pályáját. A cseh tartománygyűlés elnöke, majd pedig (1870) Salzburg tartomány helytartója lett. 1871-ben a szabadelvű minisztérium elnöke. (Pár évvel azelőtt, 1868-ban, Károly Vilmos nevű bátyja volt a miniszterelnök.) A Magyarországgal való kiegyezés meghosszabbítását (1877) Ferenc József személyes közbenjárása mellett keresztülvitte a Reichsratban, de midőn a Reichsrat többsége a bosnyák okkupációt is elítélte, Auersperg lemondott (1879. febr.). Ekkor a legfelsőbb számvevőszék elnökévé nevezték ki.

Augusta Mária Lujza Katalin (1811–1890) — német császárné, a szász-weimari nagyherceg leánya. 1829-ben Vilmos porosz kir. hercegnek, a későbbi I. Vilmos német császárnak felesége lett. Az irodalmat és művészetet pártolta, politikával nem foglalkozott.

Ábrányi Emil (1850–1920) — Ábrányi Kornél zeneszerző fia. Korán kezdett írni, különböző lapoknak dolgozott (Pesti Napló, Figyelő, Magyarország, Koszorú, Budapesti Napló stb.). 1878-ban az akkor alakult Petőfi Társaság tagjává választotta. Hazafias verseivel vált népszerűvé; a munkáosztállyal együttérző költeményeket is írt. Byron *»Don Juan«*-jának (1884–92) és Rostand *»Cyrano«*-jának átültetésével (1898) legkiválóbb műfordítóink közé írta be nevét. 1889-ben országgyűlési képviselővé választották függetlenségi programmal.

ifj. Ábrányi Kornél (1849–1913) — író, hírlapíró, a Kisfaludy és Petőfi Társaság tagja. Ábrányi Kornél zeneszerző idősebbik fia. 1868-ban öccsével, Emillel *»Európa költőiből«* cím alatt egy kötet műfordítást adott ki. Később színműveket és regényeket írt. Főmunkatársa volt a Kelet Népe-nek (erre MK is utal), s szerkesztője a Magyarországnak, később pedig a Pesti Naplónak (1887–94 és 1901–02 között). A minisztériumok szervezőesek a miniszterelnökség sajtóosztályához nevezték ki, de onnan 75-ben megvált. Politikai élet- és jellemrajzot írt Andrássy Gyuláról és Tisza Kálmánról, s több más politikusról Kákai Aranyos No. 2. álnév alatt *»Újabb országgyűlési fény- és árnyképek«* c. munkájában (1877). 1884 óta hosszabb időn át képviselő. 1906–09-ig a sajtóiroda főnöke volt. — Mikszáth ifj. Ábrányi Kornélról általában nem sok elismeréssel nyilatkozott.

(Pl. Az *Ábrányi-dinasztia*, ld. majd a Krk 54. kötetében); *A politika svindlerei* c. röpiratában pedig (1878) nagyon is kompromittáló leleplezéseket közöl ifj. Ábrányi Kornélnak egy mandátumhajhászó eljárásáról (ld. majd ugyancsak a Krk 54. kötetében). Kapcsolatuk később barátivá enyhült.

Ágai Adolf (1836–1916) — író és szerkesztő. Élénk, könnyed tárcanovelláival tűnt fel. Magyarország és a Nagyvilág c. képeslapjába Mikszáth is írt elbeszéléseket. (Ld. Krk 27. köt.)

Bach, Alexander, báró (1813–1893) — osztrák nacionalista politikus, 1849–59 közt belügyminiszter, a magyarság féktelen ellensége. — Mikszáth »*Bach-szisztem*« néven gyakran emlegeti elnyomó rendszerét.

Balázs Sándor (1830–1887) — író és szerkesztő. Humoros elbeszéléseket és vígjátékokat írt; Dickens és Thackeray magyar tanítványa, fordított is tőlük. Egy ideig Szana Tamás mellett társ-szerkesztője volt A Petőfi-Társaság Lapjának, ahová MK is dolgozott. — MK baráti köréhez tartozott; írónk sokszor emlegeti, mindig szeretettel szól róla.

Baldácsy Antal báró (1802–1878) — dúsgazdag földbirtokos, kormánypárti politikus, Debrecen országgyűlési képviselője. Politikai naivsága, hiszékenysége miatt kortársai gyakran megréfták. Egyébként Baldácsy egy jelentős alapítvánnyal örököltette meg nevét, amennyiben 8.000 holdnyi földbirtokát — katolikus létére — protesztáns művelődési célokra hagyta.

Barabás Miklós (1810–1898) — festő és grafikus, rendkívül keresett arcképfestő volt. A múlt század számos író, tudós, művész stb. kiválóságának vonásait örököltette meg. Memoárja érdekes művészettörténeti korrajz.

Barnum, Phineas Taylor (1810–1891) — amerikai üzér (spekuláns), a reklám és humbug királya. Kiállítások, hangversenyek rendezésével, cirkuszával stb. hatalmas vagyont szerzett. A humbugról és a vagyonszerzésről könyveket is írt.

Bartók Lajos (1851–1902) — költő, színműíró, szerkesztő. Egy ideig az Üstökös és a Bolond Miska, majd pedig a Bolond Istók c. élelapokat szerkesztette. Politikai tárgyú versei — főleg satírák és paródiák — élelapjaiban jelentek meg. Mint lírikus a szabadság, a szerelem és a természet dalnoka.

Bazaine, François Achille (1811–1888) — francia tábornagy. Szolgált Afrikában, Spanyolországban, Krímben, Lombardiában és Mexikóban. A francia–porosz háború (1870) súlyos vereségei után rendkívül passzívan viselkedett, azt remélve, hogy Franciaország úgyis békét kér a németektől és akkor az egyedüli francia fegyveres hatalom élén ő lesz a helyzet ura. Számfűtásaiban csalódott, mert a francia sereg még öt hónapig tartóztatta fel a németeket Párizs alatt. Végül is Bazaine 170.000 főnyi seregével letette a fegyvert a németek előtt. A francia közvélemény árulónak bélyegezte, s haditörvényszék elé állították, amely őt (1873. dec. 10-én) lefokozására és halálra ítélte, de Mac-Mahon köztársasági elnök kegyelemből húsz évi várfogságot szabott ki büntetéséül. Bazaine-t a Cannes

melletti Sainte-Marguerite szigetén levő várban helyezték el fogságra, ahonnan azonban 1874. aug. 10-én felesége segítségével megszökött és Spanyolországba menekült. Később a maga mentésére röpiratot írt (1883).

Bánó József (1824–1910) — országgyűlési képviselő. A szabadságharcban egy gerilla-csapatot vezetett. 1865–78-ig tagja mindenik országgyűlésnek s 1872–78-ig alelnöke is. 1892-ben a békécsabai kerület képviselője lett nemzeti párti programmal.

Beaconsfield lord (Disraeli Benjamin) — angol államférfi és író. Élt 1804–1881. Több ízben volt miniszterelnök.

Benedek Lajos (1804–1881) — osztrák hadvezér. 1846-ban, a Krakóban támadt zavarok leverésében »vitézkedett« először. 1848-ban Olaszországban működött, majd pedig mint altábornagy Haynau alatt Magyarországon szolgált. 1854-ben lembergi hadosztályparancsnok, 1859-ben ismét Olaszországba rendelték. 1860-ban, Albrecht főherceg visszalépése után, mint tábornagy Magyarország fő-kormányzója lett. Az októberi diploma kibocsátásakor Velencébe helyezték át. A Poroszország ellen való fővezérséget az északi harc-téren átvéve, az ő nevéhez fűződik a königrátrzi csatavesztés (1866. júl. 3.). Ld. részletesebben: 351. l.

Beöthy Algernon (»Aldzsia«) (1839–1900) — két évtizednél hosszabb időn át országgyűlési képviselő. Kedélyes természete és elmés-sége révén a szabadelvűpárt egyik legnépszerűbb tagja volt. Tréfáiról számos anekdota maradt fenn (ld. pl. Tóth Béla: »A magyar anekdota-kincs.« 5. köt. 324–330. l.).

Beöthy Zsolt (1848–1922) — irodalomtörténész és esztétikus, 1882 óta egyetemi tanár. Főbb munkái »A tragikum«, »A szépprózai elbeszélés a magyar irodalomban« és »A magyar irodalom kis tükré«, amely tizenhat kiadást ért. Pályája kezdetén szépirodalmi műveket (regényt, verses regényt stb.) is írt.

Bernát (MK-nál: Bernáth) *Gazsi* (1810–1873) — tréfái miatt népszerű bohém, kivált az 50-es 60-as években. Ügyvédi oklevelet szerzett, de ügyvédi gyakorlatot sohasem folytatott. Humoreszkjei, anekdotái és képtelen nagyításai (ügynevezett »gazsiádái«) ország-szerte népszerűvé váltak. (Ezekből jó néhányat csak Mikszáth föl-jegyzéseiből ismerünk.)

Besze János (1811–1892) — országgyűlési képviselő. A szabadságharc egyik legkedveltebb népszónoka volt; a fegyverletétel után tízévi várfogságra ítélték. — MK mint hatalmas természetű férfiút említi.

Bismarck, Otto, herceg (1815–1898) — német államférfi, kan-cellár; a német nagyburzsoázia és földbirtokos osztály érdekeit szolgáló militarista szellem fő képviselője.

Block, Maurice (1816–1901) — francia statisztikus és nemzet-gazdasági író. 1852–62-ig Párizsban a statisztikai hivatalban mű-ködött. Később csupán az irodalomnak élt. 1880-ban az Institut tagja lett. Főleg a nagyvárosok háztartását vizsgálta; a nemzetgazda-ságtant pedig az összehasonlító nemzetközi statisztika alapján művelte.

Brătianu, Ioan (1821–1891) — román politikus. Párizsban tanult; visszatérve hazájába a francia forradalom eszméit hirdette; azért az 1848-i forradalom leveretése után kénytelen volt menekülni. 1857-ig Párizsban élt, ahol az akkori emigránsokkal élénk összeköttetésbe került. Az 1856-i párizsi békekötés után hazatért s Havasalföld és Moldva egyesítésén dolgozott. Cuza fejedelem detronizálása után hohenzollerni Károly jelölése mellett buzgólkodott. Az új fejedelem 1867-ben, mint a liberális párt vezéré, miniszterelnökké nevezte ki, de a következő évben Brătianu megbukott. 1876-tól 88-ig másodízben volt miniszterelnök; ez idő alatt, 1877. máj. 22-én szakadt el Románia végképpen a török birodalomtól és emelkedett önálló királyság rangjára.

Brindza — három Apróságban szerepel a neve. A Monarchia párizsi nagykövetségének hivatalnokja volt.

Broglie, Jacques Victor Albert, herceg (1821–1891) — reakcionárius francia politikus és történétíró. Pályáját történelmi és moralista művek írásával kezdte. 1871-ben Thiers a londoni nagykövetséggel bízta meg; minthogy azonban Broglie a monarchia visszaállítása körül buzgólkodott, Thiers már a következő évben visszahívta. Ekkor Broglie a monarchista párt élére állva Thierst 1873. máj. 24-én megbuktatta s Mac Mahon megbízásából egy durván reakciós kabinetet alakított. De még a legitimisták támogatását sem sikerült megszereznie; ezek a köztársasági párttal együtt 1874 májusában megbuktatták. 1876-ban a szenátusba jutva a reakcionárius pártok vezére lett. 1877. május 16-án olyan kormányt alakított, amelynek élén most már nyíltan tört a köztársaság megbuktatására; a nemzeti ellenállást szuronyokkal próbálta elfojtani. Ámde az októberi választásokon a Gambetta szavára hajló köztársasági párt győzött, mire Broglie okt. 20-án beadta lemondását. Élete utolsó szakaszában — éppúgy, mint pályája elején — élénk történétírói munkásságot fejtett ki.

a *cár* és a *cárevna* — II. Sándor orosz cár és felesége: Mária (Alexandrovna).

Carolu — Károly román király.

Cassagnac, teljes nevén: *Granier de Cassagnac, Adolphe* (1806–1880) — francia politikus és publicista. Mint éles tollú hírlapíró szolgálta III. Napóleon és a bonapartista párt érdekeit. 1876-ban a képviselőház tagja lett. — Fia: *Paul Adolphe* (1843–1904) szintén a bonapartista törekvések mellett harcoló politikus és publicista. 1876 óta szintén képviselő. Mint a bonapartista párt vezére részt vett a harmadik köztársaság ellen intézett összes mozgalomban és politikai merényletekben. — Mikszáth utalásai az apára és a fiúra egyaránt illenek, de talán inkább az ifjabb Cassagnac magatartására vonatkoznak.

Ohlumecky (MK-nál: Chlumetzky), *Johann, báró* (1834–1924) — osztrák politikus. 1867-ben tagja lett a morva tartománygyűlésnek, majd a birodalmi gyűlésnek. 1871-ben a földművelési tárcát, 1875-ben a kereskedelmi tárcát vette át. 1879-ben leköszönt, de továbbra is megmaradt a német szabadelvű párt egyik vezérférfiának.

Ogălniceanu (vagy *Kogălniceanu*), *Mihail* (1817–1891) – haladó szellemű román politikus, publicista és történérfő. Iskoláit Moldvában elvégezvén Berlinben és Párizsban folytatta tanulmányait. 1838-ban visszatért hazájába és őrnagyi rangot kapott a hadseregben. Később lapokat szerkesztett és a nemzeti akadémia történelemtanára lett. Cuza fejedelem alatt kultuszminiszter és miniszterelnök; mint ilyen a jassyi egyetemet alapította. 1868–70-ig (Károly fejedelem alatt) ismét Románia miniszterelnöke. 1877–78-ban külügyminiszter, 1879–80-ban belügyminiszter. Munkái között igen jelentősek a román történelemre vonatkozó forráskiadványai (a moldvai krónikákról stb.).

Crispi, Francesco (1819–1901) – olasz liberális államférfi. Ügyvédként kezdte pályáját. 1848-ban a szicíliai fölkelők sorában harcolt; a fölkelés leverése után Franciaországba menekült. 1860-ban részt vett Garibaldi szicíliai expedíciójában. 1861-ben képviselőnek, 1876-ban a képviselőház elnökének választották. 1877-ben ellátogatott Párizsba, Berlinbe, Bécsbe és Budapestre. (Erről a magyarországi látogatásáról szólnak MK *Apróságainak* egyes fejezetei.) 1877–78-ig és 1887-ben miniszterelnök. A 80-as években már a hármasszövetség híve; ismételten meglátogatta Bismarckot és Kálnokyt, s teljesen szakított a francia szövetséggel. 1893-tól 97-ig harmadszor volt miniszterelnök. Olaszországban több helyen állítottak szobrot emlékének.

Osztár Zsigmond (1836–?) – mint tanító kezdte pályáját, majd községi jegyző lett; jegyzősége idején jogot végzett és ügyvédi diplomát szerzett. 1875-ben Csongrádon függetlenségi párti programmal képviselővé választották. Két cikluson át képviselte e kerületet. 1887-ben antiszemita programmal választották meg Gyulán.

Csemegi Károly (1826–1899) – büntetőjogász. Mint ügyvéd kezdte pályáját. A kiegyezés után az igazságügyminisztériumba került s csakhamar az államtitkárságig emelkedett. Több törvényjavaslat elkészítése fűződik nevéhez; így többek között az 1878-ban, ill. 79-ben elfogadott magyar BTK megalkotása is. 1879-től 94-ig kúriai tanácselnök volt.

Oszengery Antal (1822–1880) – politikus, publicista és történérfő. 1845–49 között a Pesti Hírlap szerkesztője; a centralisták köréhez tartozott. 1849-ben a Szemere-kormány belügyminisztériumában tanácsos; a »mérésékelt« irányzat híve. Az 1860-as években jelentős szerepe volt a kiegyezési tárgyalások előkészítésében. 1868–79-ig a Deák-párt egyik vezetője, képviselő. (MK mindig feltűnő ellenszenvvel nyilatkozik róla.)

Oszepreghy Ferenc (1842–1880) – színműíró. Apja asztalosmesterségre adta és 1872-ig mint asztalos működött. Közben frogatni kezdett s 72-től teljesen az irodalomnak élt. Miután nőül vette Rákosi Jenő testvérét, Idát, a Népszínház megnyitásakor (1875) Rákosi őt a színház titkárává tette. 1877-ben került színre legjobb színműve, a »Sárga csikó«, a következő évben pedig »A piros bugyelláris«. Mindkettő nagy sikert aratott. Ezután számos látványos darabot írt,

Verne-regényeket dramatizált stb. — Összegyűjtött műveit Rákosi Jenő adta ki öt kötetben (1881).

Cserkaszki (MK-nál: *Ozerkavszky*), *Vlagyimir Alexandrovics, herceg* (1821—1878) — orosz államférfi. Mint a szabadelvű párt híve erőlyesen működött a jobbságértéltérlése érdekében. 1864-ben kilépett az államszolgálatból s mint a szláv jótékonyági egylet tagja szolgálta a pánszlávizmus eszméjét; majd Moszkva polgármestere lett. 1877-ben Bulgária igazgatásával, később annak önálló fejedelemséggé szervezésével bízták meg.

Csernátony (*Cseh*) *Lajos* (1823—1891) — politikus, publicista. A szabadságharc idején Kossuth titkára; a Március Tizenötödike o. lap egyik szerkesztője. A katasztrófa után Franciaországban, majd Angliában telepedett le. Távollétében halálra ítélték. Az emigrációban (1860-ban) csatlakozott Garibaldi seregeihez. 1867-ben hazatért. Előbb Jókai lapjának, A Honnak volt főmunkatársa, majd az Ellenőrt szerkesztette; e lap megszűnté után a Nemzet munkatársa lett. Eleinte a balközéphez tartozott, az 1875-ös fúzió után Tisza Kálmánhoz csatlakozott, s hosszabb ideig képviselő volt.

Csernyajev (MK-nál: *Csernajeff*), *Michail Grigorjevics* (1828—1898) — orosz tábornok. Harcolt a Kaukázusban és Krím-ben, azután főkonzul lett Belgrádban. 1864-ben a taskenti hadjárat fővezére; lemondva ezen állásáról Moszkvában mint közjegyző telepedett le. 1876-ban átvette a szerb hadsereg fővezérletét, de okt. 29-én a törököktől vereséget szenvedett. 1882-ben a cár Taskent főkormányzójává nevezte ki, 1890-ben pedig a haditanács tagjává.

Dalton, John (1766—1844) — angol fizikus és kémikus. Saját magán tanulmányozta az úgynevezett színvakságot, helyesebben: szintézest, amelyet utána daltonizmusnak neveznek.

Damad basa (Mahmud Damad) — Abdul Hamid szultán sógora. Feleségével (a szultán nővérével) együtt teljesen befolyása alatt tartotta a fiatal, gyöngé jellemű uralkodót. Damad basa mint »a palota marsallja« és a tüzéség főparancsnoka valójában legfőbb birtokosa volt a hatalomnak. Údvari cselszövénnyel — Redif basa, a hadügyminiszter közreműködésével — ő buktatta meg Michat basát (ld. ott 1). Damad basa és Redif basa rendkívül népszerűtlének voltak. Mikszáth tehát méltán hangsúlyozza »a gyűlölt Damad basa alacsony terveit«.

Dante »világhírű művét« (amelynek első részére: a »Pokol«-ra történik utalás) 1877-ben Mikszáth két magyar fordításból ismerhette: Császár Ferenc 1857. és Bálinth Gyula 1864—65. évi fordításából. (Szász Károly művészi fordítása csak 1885-ben jelent meg.)

Darmay Viktor (családi nevén Viczmány Győző) (1850—1878) — birtokos nemescsalád fia; a fővárosba kerülve a jogi pályát ott hagyta az irodalomért. Mikszáth baráti köréhez tartozott. Kötteményeket írt és humorisztikus lapot szerkesztett. Néhány bátorhangú republikánus verse megérdemli, hogy nevét kiemeljük a feledésből. — Az 1877. nov. 6-i *Apróság*-ban említett »Magyar Költők Albuma« c. antológiáját csak tervezte, de pár hónap múlva bekövetkezett halála (1878. márc. 28) miatt már nem valósíthatta meg.

Deák Ferenc (1803–1876) személyéről és működéséről MK mindvégig elismeréssel szól. Gyakran föleleveníti Deák Ferenc anekdotáit és szellemes mondásait. — Az 1870-es években már erősen gyöngülő Deák-párt felbomlását szükségszerű folyamatnak tartja.

Decazes, Louis Charles Elie Armandeu, herceg (1819–1886) — apját törvényszéki bírói tisztségből XVIII. Lajos emelte grófi és hercegi rangra. Ő maga is mindvégig a monarchista törekvéseket támogatta. Előbb mint diplomata működött, 1871-ben a nemzetgyűlésben a monarchisták egyik vezére. 1873 novemberében a Broglie-kormány külügyminisztere lett. 1877 októberi választásokon megbukott s többé nem kapott mandátumot. (Erre utal Mikszáth.)

Degré Alajos (1820–1896) — a márciusi ifjúság egyik vezetője; tagja volt a Tízek Társaságának; a szabadságharcban mint huszárkapitány tüntette ki magát. Sue és Dumas modorában írt szalon- és kalandregényeket, novellákat és vígjátékokat. Ma már csak »Visszaemlékezései« hatnak közvetlenül; ezeket MK is olvasta és némely részleteit hasznosította is regényeiben.

De Pretis (MK-nál: Depretis): *Pretis-Cagnodo, Sisinio de, báró* (1828–1890) — olasz eredetű osztrák politikus. 1872-ben mint pénzügyminiszter belépett Auersperg kormányába. Az 1873-i pénzügyi válság (krach) orvoslásában nagy tevékenységet fejtett ki. 1878-ban a kormánnyal együtt lemondott. 1879 febr.—aug. újból pénzügyminiszter, azután Trieszt helytartója volt 1889-ig. — Mikszáth De Pretisnek a magyar delegációnál elért pénzügyi sikereit, illetőleg **Andrássy és Tisza Kálmán** engedékenységet gúnyolja ki.

Disraeli ld. Beaconsfield lord.

Dobsa Lajos (1824–1902) — ügyvéd, földbirtokos, politikus és író. Jogi tanulmányai befejeztével színésznek állt; mint ilyen ismerkedett meg Petőfivel, kivel sokáig együtt lakott. A szabadságharc idején kormánybiztos. Két ízben Makó képviselője volt. Színművei, főleg történeti tragédiái az ötvenes években sikert arattak.

Don Carlos Maria de los Dolores Juan Isidoro José Francisco (1848–1909) — madridi herceg, spanyol trónkövetelő. 1869-ben és 1872-ben fölkelést indított, de mindkét esetben leverték. XII. Alfonz trónralépte (1874. dec. 30) után zsoldosai elhagyták, a királyi hadak pedig kiűzték az országból (1876). Don Carlos ekkor Velencébe költözött.

Don Pedró — Bartók Lajos írói álneve.

Dumas, Alexandre, az idősebbik (1802–1870) — műveit a fiatal Mikszáth nagy érdeklődéssel olvasta; gyakran utal rájuk, rendszerint kiemelve romantikus túlzásaikat.

Dusán, vagyis Sándor Obrenovics Milán szerb király egyetlen fia és trónutóda. Szül. 1876., uralk. 1889-től 1903. jún. 10-ig, amikor is feleségével együtt meggyilkolták.

Edhem pasa (1818–1893) — török államférfi; görög szülők gyermeke; mint szolgafíú nevelkedett; gazdája, egy pasa, észrevette tehetségét, taníttatta s magasabb kiképzésre Párizsba küldte. Visszatérve Konstantinápolyba a vezérkarnál nyert alkalmazást. Később több ízben miniszter, 1876-ban berlini nagykövet, 1877-ben nagyvezér.

További pályáján bécsi nagykövet (1878–83), majd pedig belügy-miniszter (1883–85).

Egressy Gábor (1808–1866) — a magyar színészvilág egyik kiválósága, a Nemzeti Színház tagja. Játékát az akkori szavaló irány mellett megkapó természetesség jellemezte.

Endrődi (MK-nál: Endrődy) *Sándor* (1850–1920) — nagyváradi reáliskolai tanár, 1892-től képviselőházi naplószerkesztő. Heine jeles fordítója; hatása alá is került. Nagy sikere lett 1897-ben kiadott »Kuruc nótái«-nak. Líráját mély érzés és idealizmus jellemzi. — »A magyar költészet kincsesháza« c. antológiája a Toldy Terenc és Horváth János antológiája közötti időben a legnagyobb arányú s legnépszerűbb ilyenmű kiadvány volt.

Eötvös József báró (1813–1871) — a kiváló költő, regényíró, politikus és bölcselő egyéniségéről és munkásságáról MK-nak nincsen összefoglaló jellemrajza. Különválasztotta benne az államférfit és a költőt, s míg amazt a legkiválóbbak közé helyezte, ennek jelentőségét nem foghatta fel teljes nagyságában. Műveiben mindvégig idegen ízt érzett. — Eötvös Petőfinek egyik legelső méltatója volt: »Petőfi költeményeiről« 1847. máj. 14-én megjelent cikkére utal MK a júl. 1-i *Apróságokban*.

Epaminondas (szül. i. e. 418 körül, megh. 362) — görög államférfi és hadvezér, az önzetlen hazafiság példaképe. MK mint az igazmondás eszményét említi, »aki még tréfából sem hazudott«.

Erzsébet királyné (1837–1898) — Miksa József bajor herceg leánya; 1854-ben ment nőül Ferenc Józsefhez. A kiegyezés után gyakran és szívesen időzött Magyarországon: Budán és Gödöllőn. Az uralkodóháznak egyetlen olyan tagja volt, aki valóban meg tudta nyerni a magyar nép szeretetét. Halála tragikus: egy olasz anarchista szíven szúrta Genfben.

Eugénia, III. Napóleon francia császár neje (élt 1826–1920) — apja spanyol arisztokrata, anyja skót származású. Miután a véres államcsíny révén császárrá lett Napóleon a régi legitim uralkodó családok női tagjai sorában hiába keresett hitvestársat, 1853-ban a feltűnő szépségű Eugéniát vette nőül. 1856-ban fiuk született (»Lulu herceg«). A nagyravágyó Eugéniának fő szerepe volt a német–francia háború kitörésében. A sedani katasztrófa után Angliába szökött, hol fiával Chislehurstben, London közelében telepedett le.

Falk Miksa (1828–1908) — író, politikus, publicista. Széchenyi, Deák és Kemény Zsigmond híve, Erzsébet királyné magyar tanítója. A kiegyezés után a Pester Lloyd szerkesztője. Több ízben országgyűlési képviselő.

Favre, Jules (1809–1880) — francia államférfi. Jelentős szerepe volt az 1848. februári forradalomban, amely után előbb belügyi, majd külügyi helyettes államtitkár lett. Napóleon Lajos ellenfele; az 1851. dec. 2-i államcsíny egyelőre véget vetett politikai pályájának. 1858-ban képviselő lett, s az »engesztelhetetlen« ellenzékhez tartozott. A köztársaság kikiáltása után a nemzeti védelem kormányának külügyminisztere. 1871-ben a németekkel ő kötötte meg a békét. A békekötés súlyos feltételei annyira megtörték, hogy azután már alig szere-

pelt a politikai életben (A szept. 6-i cikkben MK Favre császárbuktató szerepére céloz.)

Fáy András (1786—1864) — a reformkor jelentős alakja; regényt, elbeszélést, színművet és tanító meséket írt; emellett igen sokoldalú társadalmi tevékenységet fejtett ki.

Feleki Miklós (1818—1902) — színész. Tizenhét éves korától a színháznak élt. A szabadságharcban honvédszázados. 1852-től — — csekély megszakítással — a Nemzeti Színház tagja. Kiváló hős- és jellemszínész. Írt és fordított is színműveket.

Ferenc József (élt 1830—1916, uralk. mint osztrák császár 1848-tól, mint magyar király 1867-től). E kötetben tárgyalt szerepéről: 267—268. l.

Ferry, Jules (1832—1893) — francia államférfi. Mint ügyvéd és hírlapíró kezdte pályafutását. 1869-ben képviselő, 76 óta a mérsékelt republikánus párt vezetője. 1879—80: közoktatásügyi miniszter, 1880—81. és 1883—85: miniszterelnök. 1891-től a szenátus tagja, 93-ban annak elnöke. Mint ilyen komoly jelölt volt a köztársasági elnökségre, de váratlanul meghalt.

Féval, Paul (1817—1887) — francia regényíró. Sue modorában írta ügyesen bonyolított, de felszínes és alapjában léha felfogású regényeit. Számos regénye magyarul is megjelent.

Frankenburg Adolf (1811—1884) — író és szerkesztő. Életképek c. folyóiratában a 40-es évek legkiválóbb magyar íróit egyesítette.

II. Frigyes (a »Nagy») Poroszország királya (élt 1712—, uralk. 1740—1786) — mint felvilágosodott abszolutista uralkodó számos reformot léptetett életbe. (MK egy párbajellenes rendelkezését említi.)

Gambetta, Léon Michel (1838—1882) — francia államférfi. Pályáját ügyvédként kezdte s a politikai perekben merészen támadta III. Napóleon kormányrendszerét. 1869-ben képviselőnek választották; az ügynevezett »engesztelhetetlen« balpárthoz csatlakozott. A sedani katasztrófa után, szept. 4-én ő indítványozta III. Napóleon letételét és a köztársaság kikiáltását. »A nemzeti védelem kormányában« a belügyi tárcát vállalta. A későbbi években ő szervezte a köztársasági pártot és elkezeredett harcot folytatott Mac Mahon elnök monarchista törekvései ellen; végre 1879-ben meg is buktatta az elnököt. Az új elnök, Jules Grévy alatt Gambetta a képviselőház elnöke lett s mint ilyen szinte korlátlan hatalommal intézte Franciaország politikáját. Minthogy a köztársasági elnökségre pályázott, sokáig nem vállalkozott kabinetalakításra, hogy tekintélyét le ne járassa. 1881 novemberében mégis kénytelen volt elvállalni a miniszterelnökséget. De külpolitikájával kudarcot vallott, a kamara pedig 1882. jan. ban leszavazta; ekkor leköszönt és lapjában, a République Française-ben hirdette tovább eszméit. Szenvedélyes, heves természetével sok ellenséget szerzett, de ellenfelei is elismerték lángoló hazaszeretetét.

— MK így jellemzi: »egy megtestesült respublika, tűz, vihar, villám.«
Gáspár Imre (1845—1910) — író és hírlapíró. Gimn. tanulmányait 1872-ben befejezván, Pestre költözött és egy irodalmi társaságot alapított, melynek tagjai közül néhányan Mikszáthnak is barátjai voltak. Több fővárosi lapba dolgozott, 1890-ben a Pesti Napló belső

munkatársa lett. Önálló verseskötetei mellett kiadott egy antológiát (Új nemzedék, 1877), ismertette a szlovák nép életét és költészetét (1879), fordított Sládkovič műveiből stb. — MK és Gáspár Imre viszonya a 70-es években barátságtalan; később kedvezőbb.

Ghyczy Kálmán (1808—1888) — politikus, a kiegyezés utáni magyar közélet egyik vezető alakja. 1874-ben a Bittó-kormány pénzügyminisztere; a Tisza-féle fúzió alkalmával (1876) lemondott e hivataláról s a képviselőház elnöke lett. — Személyével és működésével MK sokszor foglalkozott publicisztikai dolgozataiban. (Ld. Krk 51. és 52. köt.)

Golemberski (vagy *Goleberski*), *Wladislaw* (1834—1891) — lengyel politikus. Jelentékeny szerepet játszott az 1863. évi fölkelés vezetőségében. A »fehérek« táborához tartozott. Később az osztrák irányzat híve. A 60-as évek végén és a 70-es években Budapesten működött. Ő kezdte megszervezni a budapesti lengyel kolóniát (1869), amely már 1872-ben szövetségbe tömörült. 1874 végén »Ojczyzna« (Haza) címmel lapot indított Lwówban. Összekötetésben állt a szintén száműzetésben (Drezdában) élő honfitársával, Józef Ignacy Kraszewskivel, a kiváló íróval. (Életrajzi forrásunk: Csapláros István »Kraszewski és Magyarország« c. munkája, Bp. 1963.)

Gorcsakov (MK-nál: *Gorcsakoff*), *Alexander Mihajlovics, herceg* (1798—1883) — orosz diplomata. Ausztria-ellenes és francia-barát politikát folytatott. 1866-ban az orosz birodalom kancellárja lett. Az 1877—78-i orosz—török háború előkészítésében fő része volt.

Görgey Artúr (1818—1916) — szerepét MK mindenkor tartózkodóan ítéli meg. Gyulai Pállal is azért helyezkedik időnként szembe, mert Gyulai makacsul küzdött Görgey rehabilitációja érdekében.

Greguss Ágost (1825—1882) — író, kritikus, egyetemi tanár; az esztétika kiváló művelője. — MK mint pályakezdő publicistát és tanító célzatú államtese-íróként említi.

Grévy, Jules (1807—1891) — francia államférfiú. 1848 előtt mint ügyvéd működött Párizsban. Ekkor a nemzetgyűlés tagja lett, a baloldalhoz csatlakozott és határozott ellenfele volt Napóleon Lajos elnöknek. Az 1851-i államsíny után visszavonult a politikától. A császárság bukása után beválasztották a nemzetgyűlésbe és annak elnöke is volt. A mérsékelt köztársasági pártot vezette. Mac Mahon visszalépése után — 1879. jan. 30-án — nagy szótöbbséggel a francia köztársaság elnökévé választották. E minőségében szigorúan alkalmazkodott az alkotmányhoz. 1885. dec. 28-án ismét megválasztották e méltóságra, de már két év múlva (1887. dec. 1) lemondatták vejenek rendjel-botránya miatt.

Gurko, Oszip Vladimirovics (1828—1901) — orosz tábornok, varasói katonai kormányzó. Katonai pályáján gyorsan emelkedett. 1860-ban a cár szárnysegéde, 1861-ben ezredes. 1863-ban részt vett a lengyel fölkelés leverésében. 1876-ban hadosztály-parancsnok lett. Az 1877—78-i orosz—török háború kezdetén előhadával a Balkánon át Drinápolyig nyomult előre. Akciója révén az oroszok a Sipka-szoros birtokába jutottak; de előretolt hadait a török déli haderege hamar visszaszorította. Dec. végén ismét átkelt a Balkánon és 78. jan. 4-én

megszállta Szófiát. Onnan Filippopoly (Plovdiv) ellen ment, ott Szu-lejmnán pasa hadseregét három napi csata után (jan. 15–17) szétszórta, mire az orosz főhadserggel Drinápolynál egyesült, s ezzel együtt egész Konstantinápoly közeléig haladt előre. — A háború befejezése után lovassági tábornoki rangot kapott és a cár főhadsegéde lett; 1879. ápr. 14-én pedig Szentpétervár teljhatalmú kormányzójává nevezték ki. Később (1883) a varsói katonai kerület kormányzóságát bízták rá. 1894-ben tábornagi ranggal vált meg a szolgálattól.

Gyulai Pál (1826–1909) — költő és kritikus, a budapesti egyetem tanára volt. — Mikszáth mindhárom minőségében ismételtelen támadta.

H. J. ld. Harkányi József.

Halász Boldizsár (1806–1888) — a Pest megyei Dabasi Halász földbirtokos-család tagja. A szabadságharc idején és a kiegyezés után is több cikluson át képviselő.

Halász Imre (1841–1918) — publicista. Jogot végzett, 1865-ben az újságírói pályára lépett. 1866-ban szerkesztette a »Magyarország anyagi érdekei« c. közgazdasági lapot. 1867-ben Lónyay Menyhért mellett mint miniszteri hivatálnok működött. 1871-ben Andrássy Gyula meghívására átvette a miniszterelnöki sajtóosztály vezetését. 1872-től kizárólag a publicisztikának élt. 1875-től négy éven át a Sennyey Pál vezetése alatti »jobboldali ellenzék« közlönyét, a Kelet Népet szerkesztette. Később a Pesti Naplónál működött. Cikkeinek száma ezekre megy. Az 1900-as években a Nyugatba dolgozott és kortörténeti esszéi 1911-ben »Egy letűnt nemzedék« címen jelentek meg. Másik jelentős tanulmánya »Bismarck és Andrássy« (1913).

Halmi Ferenc (1850–1881) — színész. Pályáját Aradon kezdte; 1873-ban a Nemzeti Színházhoz szerződötték. Bár a természet nem kényeztette el testi kiválóságokkal (nagyorrú, gyér- és fakóhajú, vézna emberke volt): egyike a legjelesebb magyar bonvivant-színészeknek. Játékát megnyerő kedvesség és szellemesség, másfelől pedig drámai erő hatotta át. Mikszáthnak is egyik kedvenc színéze volt.

Harkányi József. A Harkányiak családi neve eredetileg Koppely. A Wodianer-családdal rokonságban álló dúsgazdag termény- (főleg búza-) kereskedők voltak. A család egyik tagja, Koppely Frigyes 1867-ben magyar nemességet nyervén, nevét Harkányira változtatta; 1895-ben báróságot szerzett. Bárá Podmaniczky Zsuzsannával kötött házasságából két fiúk születtek: János és György. Később elváltak, s Podmaniczky Zsuzsanna gróf Vigyázó Sándor felesége lett. E házasságból született gr. Vigyázó Ferenc, a M. Tud. Akadémia nagylelkű mecénása, akivel a Vigyázó-család kihalt. — A Harkányiakkal legrésztetesebben foglalkozó tanulmány (Vargha Zoltán: »Gróf Vigyázó Sándorné báró Podmaniczky Zsuzsanna életrajza«. Bp. 1931) nem tud a népszínházi botrány középpontjában álló Harkányi Józsefről. Más genealógiai munkák sem említik.

Haynald Lajos (1816–1891) — bñbornok, kalocsai érsek. 1848-ban mint prímási irodaigazgató működött. E fontos állásában 1849-ben nem engedte kihirdetni a trónfosztó határozatot és az antimonarchikus rendeleteket; ezért a forradalmi kormány elmozdította állásából, de

később visszahelyezték. 1852-ben erdélyi püspök. A kiegyezés előtti években a jogfolytonosság híve; a bécsi törvénytelen intézkedéseknek bátran ellenszegült. 67-ben kalocsai érsek, 79-ben bsbornok. Sokat tett a népiskolák ügyében. Kiváló botanikus volt.

Helpy Ignác (1830–1897) — író és politikus. A szabadságharc alatt Kossuth irodájában működött. Később részt vett az emigráció mozgalmában. 1859-ben Turinban telepedett meg mint több francia lap levelezője; »L'alleanza« (Szövetség) c. lapja — melybe Kossuth és Klapka is írtak — a magyar emigráció hivatalos orgánuma volt. 1867-ben a kiegyezés hírére »A magyar magyar« c. folyóiratot alapította, melyet titkon nagy mennyiségben hoztak be az országra. 1869-ben Kossuth ajánlatára a szentlőrinci kerület képviselőjévé választotta. A szélsőbalpárt reá bízta lapjának, a Magyar Újságnak szerkesztését. 1878-ban Debrecen, 1881-től több cikluson át a szentgotthárdi, székeljudvarhelyi és szegvári kerület választotta képviselővé. Midőn Kossuth anyagi gondokkal küzdött, Helpy bírta rá iratai kiadására, és ez iratokat ő rendezte sajtó alá. — Mikszáth az *Apróságokban* ismételtelen említi Tisza Kálmánnak és Thaisz Elek budapesti főkapitány-nak azt az erőszakos intézkedését, amely szerint négy hordárnak öltöztetett rendőrt küldtek Helpy Ignác háziőrzetére, Kisfaludy utcai lakására. Erről részletesen szólnak az okt. 4-i *Apróságok* és azok jegyzetei.

Helvey Laura (1852–1931) — a színiakadémia elvégzése után mindjárt szerződötték a Nemzeti Színházhoz, hol drámai hősnői szerepkörét évtizedeken át sok sikerrel töltötte be. 1885-ben nőül ment Urváry Lajos publicistához. — Előbb fiatal heroinákat játszott a shakespeare-i műsorban; valódi területét azonban Paulay Ede igazgatása alatt találta meg a francia társadalmi drámákban. A közönség és a kritikusok (köztük Gyulai Pál is) versengtek játékának méltatásában. — Mikszáth is nagy elismeréssel szokta emlegetni; egyik *Fény-és árnyképe*ben szellemesen jellemzi Helvey Laura művészi egyéniségét. (Ld. majd Krk 54. köt.)

Herbst, Eduard (1820–1892) — osztrák politikus. Előbb (1847-től) egyetemi tanár, a büntetőjog professzora; számos alapvető jogtudományi munka szerzője. 1861-ben lépett a politikai pályára és rövid idő alatt az alkotmányos német párt egyik vezéralakja lett. 1867. dec. az igazságügyi tárcát vállalta az Auersperg Károly (Carlos) herceg elnöklete alatt megalakult első alkotmányos (polgári) minisztériumban. 1870-ben lemondott és a parlamentáris ellenékek sorában foglalt állást. Midőn 1878-ban a kormány Bosznia okkupálását tervezte, Andrásy mindenekelőtt Herbstet igyekezett megnyerni e hódító politika részére, de ő párthíveivel együtt mind a delegációban, mind a birodalmi gyűlésben hevesen ellenezte az okkupációt. Auersperg Adolf (Károly öccse) kabinetjének távozása után gróf Taaffe kormányával szemben folytatta az ellenzéki harcot (1879–85).

Herman (MK-nál olykor *Hermann*) *Otto* (1835–1914) — természettudós, etnográfus és politikus. Tudós pályáját Kolozvárt kezdte; 1872–75: a Magyar Nemzeti Múzeum állattárának tisztviselője. 1875-ben országgyűlési képviselőnek választották a szóta 86-ig függetlenségi

programmal mint Szeged, Miskolc és Törökszentmiklós követe részt vett a parlament működésében. Széleskörű irodalmi munkásságot fejtett ki. Nagy érdemei vannak az ősemler magyarországi nyomainak felkutatásában és a pástorélet beható megismertetésében. A magyar halászatról és a magyar ősfoglalkozásokról írt művei alapvetőek. A természettudományi és néprajzi szakkifejezések magyarosításával a legkiválóbb nyelvűvelők sorába emelkedett. Publicisztikai téren is nagy hatással működött. Művei közül többet idegen nyelvekre is lefordítottak.

Hets Ödön — budapesti polgár, aki 1877 októberében egy ferencvárosi választói gyűlésen elnökölt. (Ld. az okt. 24-i *Apróság*ot és annak jegyzeteit l)

Hieronimi (MK-nál: *Hyeronimy*) *Károly* (1836—1911) — politikus. Mérnöki diplomát szerzett, a közlekedésügyi minisztériumban szolgált; 1874 óta mint helyettes államtitkár a minisztérium legfontosabb ügyeit vezette. A vízszabályozás, az útéptítés, a vasúti tranzakciók és az árvízmentesítés terén korszakos munkásságot fejtett ki. 1875 óta állandó tagja volt a képviselőháznak és a szabadelvű pártnak. 1892—95: belügyminiszter, 1903—1905. és 1910-től haláláig kereskedelmi miniszter.

Hohenzollern — német uralkodó család, melyből 1415 óta a brandenburgi választófejedelemnek, 1701 óta a porosz királyok és 1871 óta a német császárok származnak. A család egyik ága a *Hohenzollern-Sigmaringen* ház, amelyből többek között *Károly román király* származott (MK kizárólag reá utal).

Horn Ede (1825—1875) — közgazdasági író és politikus. 1870-ben Pozsony képviselője, 1875-ben kereskedelmi minisztériumi államtitkár. (Párizsban élő fia és leánya a későbbi években Mikszáth műveinek szorgalmas francia fordítói.)

Horváth Mihály (1809—1878) — történetíró, politikus. 1847-ben hatvani prépost-plébános; 1848 nyarán csanádi püspök lett. 49-ben a Szemere-kormány kultuszminisztere. A szabadságharc leverése után halálra ítélték s az ítéletet jelképesen végre is hajtották. Tizennyolc évig élt számkivetésben, jórészt Genfben és Brüsszelben. Történeti munkáin mindvégig buzgón dolgozott. 1867-ben hazatért. A király Rudolf trónörökös történetnarratívájára hívta meg s címzetes püspökké nevezte ki. Szeged egyik kerületének képviselőjéül választotta. Főművei: »A magyarok története«; »Huszonöt év Magyarország történetéből 1823—48«; »Magyarország függetlenségi harcának története«.

Hugó Károly (1808—1877) — drámaíró; magyar, német és francia nyelven írta darabjait. Elmebaja, mely főleg nagyzási mániában nyilatkozott meg, mindjobban elhatalmasodott rajta s végül teljesen megőrült.

Hugo, Victor (1802—1885) — francia író és költő, a romantikus iskola vezéralakja. Műveit Mikszáth jól ismerte és nagyon szerette, sokszor utal rájuk. Az egész francia irodalomból Victor Hugo nagysága és képzeletgazdagsága ragadta meg leginkább.

Huszár Imre (1838—1916) — író, hírlapíró, politikus. 1869-től fogva három cikluson át képviselő. 1880-tól hosszabb ideig Párizsban

élt. Termékeny műfordító. (MK a jelen kötetbe foglalt írásaiban csupán mint karikatúra-figurát említi a Pulszkyéval vetekedő nagy orra miatt.)

Ignatyev, Nyikoláj Pavlovics (MK-nál: Ignatiev és Ignatief) (1832—1908) — orosz diplomata. 1860-ban pekingi követté nevezték ki. 1863-ban az ázsiai tartományok ügyeinek igazgatója lett s e minőségében kezdte meg pánszlavisztikus törekvéseit a Keleten. 1864-ben Konstantinápolyban lett nagykövet, s ottani működése nagyban hozzájárult az 1877-i orosz—török háború kitöréséhez. Követi minőségében ő szította az 1866-i krétai felkelést, a görög—bolgár konfliktust s a boszniai fölkelést, melyekről hamis híreket küldött haza. Az 1877-i san-stefanói békeszerződés is javarészen az ő műve volt. 1882-ben, egy évi belügyminisztersége után, visszavonult az aktív politikától.

Irányi Dániel (1822—1892) — a márciusi ifjak egyike, 48—49-ben képviselő és kormánybiztos. Az emigrációban értékes munkásságot fejtett ki. A kiegyezés után hazatért, képviselővé választották s a szélsőbal, majd a függetlenségi párt vezére lett; a közjogi, egyházpolitikai és választójogi kérdésekben egyaránt érvényesítette viszonylag radikális felfogását.

Ivánka Oszkár (1852—?) — Ivánka Zsigmond Hont megyei ellenzéki képviselő fia: jogot végzett, tanulmányait Heidelbergben fejezte be. E kötetben még csak mint párbajszakértő (párbajsegéd) szerepel; később (1892-től) országgyűlési képviselő lett, a nemzeti párt tagja.

Jekelfalussy Lajos (1828—1899) — a m. kir. fővárosi államrendőrség és az országos csendőrség megszervezője. Részt vett a szabadságharcban, aztán jogot végzett. A Noszlopy-féle összeesküvés gyanúja miatt elfogták és az Újépületbe zárták. Kiszabadulván 1860: Borsod megyében főszolgabíró, később Miskolc polgármestere. 1865-ben országgyűlési képviselő. 1870-ben a belügyminisztériumban miniszteri tanácsos lett; ebben a tisztségében szervezte meg a fővárosi rendőrséget és az országos csendőrséget. Tisza Kálmának bizalmas embere.

Jókai Mór (1825—1904) — hatása Mikszáthot egész pályáján végigkísérte, bár a tanítvány idővel túljutott mesterén. Már mint kezdő újságíró állandó érdeklődéssel kísérte Jókai írói és politikai megnyilatkozásait. A szeretet hangjai elég korán vegyülnek szatirikus, csípős megjegyzéseivel. Nem nézte el Jókai gyöngeségeit, főleg politikai botlásait, de csodálata Jókai írásművészeete iránt élete végéig megmaradt.

Jósika Kálmán báró (1837—1910) — hírlapíró és író. Jósika Miklósnak unokaöccse. Jogot végzett, de kizárólag az irodalomnak élt. Tehetséges, de ellentmondásokkal teljes egyéniség. Mint hírlapíró a Magyar Állam, majd pedig a Magyar Korona című klerikális lapok szerkesztője (ld. 289—292. l.); mint színműíró nálunk a naturalista dráma egyik úttörője.

Józsa Gyuri (1793—1847) — tiszafüredi földbirtokos, Jókai „Egy magyar nábob”-jának és Csollán Bercijének, valamint Vas Gereben népszerű regényhőseinek mintája.

József főherceg (1833–1905) — József nádor fia; lovassági tábornok, a m. kir. honvédség főparancsnoka. Már úgyszólván gyermek-kora óta (1845-től) katonáskodott. Húsz éves korában már dragonos őrnagy, huszonkét éves korában ezredes, huszonhét éves korában vezérőrnagy stb. Mint a nádori ágból származó »magyar főherceg« bizonyos népszerűségnek örvendett, amit a magyarság tüntetőleg fejezett ki a gyűlölt Albrecht főherceggel szemben.

Kaas Ivor báró (1842–1910) — publicista és politikus. Mint hírlapíró A Hon, majd a Hazánk szerkesztőségében kezdte pályáját, később a Reform, a Pesti Napló, a Budapesti Hírlap és végül az Alkotmány munkatársa lett. Közben több cikluson át tagja volt a képviselő háznak, előbb mint Apponyi Albert híve, később néppárti programmal.

Kakas Márton — Jókai egyik írói álneve.

Karagyorgyevics Péter (1844–1921) — Szerbia királya. Apjának, Sándor fejedelemnek elűzetése után (1858) Genfben és Franciaországban tanult; részt vett az 1870–71-i francia–német háborúban; 1875–76-ban egy szabadsapat élén a hercegovinai és boszniai felkelők között harcolt. 1895-től Genfben élt, de állandó összeköttetésben maradt szerbiai híveivel. Az 1903. jún. 11-i királygyilkosság után, amikor is az Obrenovics-ház kipusztult, a szerb szkupstina őt választotta meg Szerbia királyának. Politikája kezdetől fogva ellenséges volt az Osztrák–Magyar Monarchiával szemben. — MK itt (1877. okt. 29) az Obrenovics- és Karagyorgyevics-háznak a trónigény miatt nemzedékeken át tartott viszályára utal.

Kákay Aranyos álnéven Kecskeméthy Aurél (1827–1877) adott ki először (1861-ben) egy politikai karikatúra-gyűjteményt, »Országgyűlési árny- és fényképek« címen, amelyet aztán ifj. Ábrányi Kornél (Kákay Aranyos No 2) és Mikszáth (Kákay Aranyos No 3) utánoztak egy-egy hasonló című kötetben. — Mindezek után jelentkezett a Vas megyei Közlönyben egy IV. Kákay Aranyos, amiért is MK szóban lévő »apróságát« trefából Kákay Aranyos nr. 5 jelzéssel látta el.

Kállay Benjamin (MK-nál: Benő és Béni) (1839–1903) — politikus és történétfő. Már ifjú korában elsajátította a török és a balkáni szláv nyelveket. Andrássy Gyula korán bevonta munkatársai közé: 1867-ben kinevezte belgrádi főkonzullá és diplomáciai ügyvivővé. 1875-ben hazajött; Sennyey konzervatív programjával képviselővé választották. De az ellenzék oldalán is helyeselte — párhíveivel szemben — Andrássy külpolitikáját az orosz–török háború kérdésében. Éveken át fontos pozíciót töltött be a külügyminisztériumban. 1882 júniusában közös pénzügyminiszterré nevezték ki; ezzel egy szersmind a megszállott tartományok legfőbb adminisztrátora, kormányzója lett. Névéhez fűződik — két évtizednél tovább tartó minisztersége alatt — Bosznia és Hercegovina közigazgatásának megszervezése. — Történelmi tanulmányaiban főleg a balkáni szláv népek történelméről dolgozta fel.

Kápolnai Antal — a Népszínháznak igen jelentéktelen tagja volt. (Nevét még a Népszínház egykorú ismertetései is rendszerint mellőzték.)

Károly (Carol), Románia királya. Élt 1839–1914. A német Hohenzollern-Sigmaringen hercegi családból származott. A román nemzetgyűlés 1866 májusában — Cuza Sándor fejedelem elűzése után — Románia fejedelmévé választotta. Az orosz–török háború kitörésekor Károly az oroszokkal lépett szövetségre s nekik Románia keresztül szabad átvonulást biztosított. Ez a szövetség a törökök támadását vonta maga után, mire a román parlament 1877. máj. 22-én kimondta Románia függetlenségét. A háborúban Románia eleinte nem vett részt, csak midőn az oroszok Plevna előtt két ízben is súlyos veszteséget szenvedtek, kérte maga II. Sándor cár Károly segítségét. Károly ekkor három román hadosztállyal Plevna alá sietett s átvette az egész ostromló sereg főparancsnokságát (1877. aug.). A román sereg derekasan harcolt s szept. 11-én elfoglalta a fontos Grivica erődöt. Plevna eleste (dec. 10.) után Károly visszatért a harcterről. 1881 márciusában a román országgyűlés Károlyt királlyá proklamálta. Külpolitikája a szomszédos nagyhatalmakkal, elsősorban az Osztrák–Magyar Monarchiával való barátságos viszony fenntartására irányult. — Mikszáth csípős-gúnyos megjegyzéseit Károly 1877. évi oroszbarát politikája magyarázza.

Kemény Mihály (születése és halála évét nem ismerjük) — Petőfi évfolyamtársa lehetett, mert három évig együtt járt vele Aszódon. 1869-től 1878-ig Békés megye egyik országgyűlési képviselője volt. 1878 novemberében Szolnok-Doboka megyében kir. tanfelügyelőnek nevezték ki; később Csanád megyébe helyezték át. 1890 óta nyugalomba vonulva Kolozsvárt élt. — Petőfiről életrajzi adatokat között részint a Kislelady Társaság 1877. jún. 27-i ülésén, részint pedig a Pesti Naplóban (1877. évf. 163. sz.). Számos cikke jelent meg a Gazdasági Lapokban, a Falusi Gazdában, a Pesti Naplóban, a Fővárosi Lapokban stb.

Kerkápoly (Mikszáthnál olykor: Kerkápolyi) **Károly** (1824–1891) — politikus, egyetemi tanár. 1846-tól a pápai főiskola bölcészeti tanára. 1861-ig nem vett részt a politikai életben. 1861-től Deák-párti képviselő. 1868-ban kinevezték a pesti egyetem államtudományi tanszékére. 1870-ben a Lónyay-kormány pénzügyminisztere lett, de a feladatokkal nem tudott megbirkózni. Pénzügyi politikájának sokféle kudarcát a 153 millió forintos úgynevezett uzoara-kölcson kibocsátásával tette teljessé. A jobb- és baloldal, Sennyey és Tisza Kálmán pártja egyforma hevességgel támadta. A támadások végül is lemondásra kényszerítették (1873). Az ország pénzügyeit nagy rendetlenségben, súlyos adósságokkal hagyta hátra. — MK szenvedélyesen osztorozza a minisztersége után nyilvánosságra került panamái miatt (telekspekulációk, vagyonygyűjtés stb.).

Klapka György (1820–1892) — a szabadságharc egyik kiemelkedő alakja; honvédtábornok, 49-ben egy ideig hadügyminiszter, végül Komárom parancsnoka. Számos győzelem fűződik nevéhez. A szabadságharc bukása után Londonban, Oroszországban, Svájcban és Konstantinápolyban élt. Az emigrációban több ízben sikertelenül próbálkozott Magyarország felszabadításával. 1867-ben hazatért, képviselővé választották, de csakhamar ismét kiment Törökországra

és Itáliába. Az 1877–78-i orosz–török háború idején Konstantinápolyban hadi tanácsokkal szolgált a portának, 1877-ben pedig itthon agitált egy Törökország javára viselendő háború mellett, de kísérlete meddő maradt.

Klug Nándor (1845–1909) — orvos; 1878-tól a kolozsvári, 1891-től a budapesti egyetem tanára. Főleg az érzékszervek és az idegrendszer vizsgálatával, valamint életvegytannal foglalkozott. Gazdag szakirodalmi munkásságot fejtett ki. MK — mint említé — egy újságközleményből kiindulva szerkesztette róla a círral való tréfás jelenetet.

Komjányi Béla (1847–1916) — ügyvéd, politikus. 1875-től 1906-ig — alig egy év kivételével — országgyűlési képviselő függetlenségi párti programmal. Alelnöke volt a függetlenségi és a 48-as pártnak. Mint ügyvéd különösen a politikai sajtóperek terén ért el sikereket, mint képviselő pedig főként pénzügyi és közgazdasági kérdésekkel foglalkozott. 1879–80-ban a nagy árvíz után létesített szegedi kir. biztosságnak biztosi tanácsosa és a kisajátítási bizottság elnöke volt. (MK ekkor ismert meg s jóbarátok lettek.) Irodalmi munkásságot is folytatott. Mikszáth is több ízben foglalkozott személyével: *A királyi biztos és udvara* c. fény- és árnyképek V. sz. fotográfiája (Szegedi Napló 1880. febr. 29); *Toldalék a Komjányi fotográfiájához* (uo. márc. 3); *Komjányi mint költő* (uo. jún. 27) stb. — MK egy-egy tréfás megjegyzése Komjányi testes, kövér alakjára utal.

Komócsy József (1836–1894) — költő, tanár, szerkesztő. A Petőfi Társaság egyik alapítója és alelnöke. Versei jórészt szerelmi és hazafias költemények és népdalfélék.

Kossuth Lajos. — Mikszáth — a szabadságharc és a nemzeti függetlenség eszmekörében nevelkedve — mindig tisztelettel és sok elismeréssel adózott a nagy emigránsnak. *Apróságai*ban is többször felszólal a Kossuth személyét érintő kérdésekben. Utal Kossuth józan, reális terveire s figyelmeztetéseire az orosz–török háború, majd pedig Bosznia okkupációja idején. Közismert dolog, hogy Kossuth Andrássyt nem tartotta valami kiváló államférfiúnak, de remélte, hogy Andrássy is belátja a veszélyt, mely abból származnék, ha a Monarchiához vagy éppen Magyarországhoz a Balkánon szláv tömegek csatoltatnának. Egyébként az 1876–77. évi háború idején Kossuth bizton hitte, remélte a török győzelmet.

Kovács (MK-nál: *Kovács László* (*Visontai*)) (1827–1889) — gazda és politikus. 1848–49-ben honvéd százados. 1867-től haláláig tagja volt az országgyűlésnek, hol a háznagyi hivatalt negyedszázadon keresztül viselte.

Kovács Pál (1808–1886) — orvos, író és szerkesztő. Győrött működött. 1847-ben megalapította a *Hazánk* c. újságot, melynek Petőfi és Arany is munkatársa volt. Mint színműíró Kisfaludy Károly iskolájához tartozott; derűs hangulatú, realiztikus vígjátékaival és egyéb műveivel korának egyik divatos írója lett s múló népszerűséget szerzett.

Krátky János (születése és halála évét nem ismerjük) — hírlapíró. A 70-es évek végén és a 80-as évek elején az Egyetértés munkatársa volt; ebbe a lapba 1877 körül főleg színikritikákat írt. 1881

ben Kaposvárra költözött és ott szerkesztett lapokat (Népjog: 1881—82; Világosság: 1882—1883. dec. 9; Nép Zászlója: 1883 márc.—szept.). Tehát 1883 végéig kísérhetjük pályáját. Ezután eltűnt. Állítólag Amerikába vándorolt ki. Politikai röpiratokat, Kossuthról élet- és jellemrajzokat, regényeket és egy népszínművet írt.

Krupp — A Krupp család gyára a német imperializmus szolgálatában Németország legnagyobb vasipari telepévé fejlődött. Főleg messzehordó és gyorstüzelő ágyúival vált ismertté.

Kuffstein úrról közelebbi adatokat nem sikerült megtudnunk. Az 1877. szept. 11-i *Apróság*ból kiolvashatóan: az Osztrák—Magyar Monarchia párizsi nagykövetségének hivatalnokja volt. — Nevével kapcsolatosan Mikszáth megjegyzi: »kedves név Magyarországon.« Ezzel a keserű megjegyzésével a kuffsteini vár egykori magyar lakóira utal: Kazinczy Ferencre és a 48—49-i szabadságharc után ott bebörtönzött hősökre.

Kunszt József (1790—1866) — kalocsai érsek (1851-től). A kalocsai papnevelő-intézetet újjáalakította.

XIV. Lajos francia király, a »Napkirály« (élt 1638—, uralk. 1643—1715). — Mikszáth különösen nagy pompakedvelését szokta emlegetni, valamint udvartartásának és a francia etikettnek egész Európára gyakorolt hatását.

Lambertini Laura grófnő (Mikszáthnál: grófné) — neve az egész világsajtót bejárta abból az alkalomból, hogy Antonelli bíbornok (ld. ott!) halála után — mint ennek állítólag természetes gyermeke — örökösödési perbe keveredett a bíbornok testvéreivel.

Lauka Gusztáv (1818—1902) — író, szerkesztő. Humoreszkjeivel és tréfás verseivel szerzett nevet. Az *Apróságok*ban (1877. júl. 17) szóba hozott emlékiratai önálló kötetekben is megjelentek (»A múltról a jelennek«, 1879; »Emlékjegyzetek«; év nélkül). Spanyol vonatkozásokat vele kapcsolatosan MK azért emleget, mert Lauka humoros költeményeinek egy részét a spanyol románcok mintájára írta Don Guna-roz álnevén. — A kiegyezés után Lauka egy ideig mint sajtóreferens működött. Erre az állására utal az okt. 17-i *Apróság*. A dec. 7-i cikkekcske viszont tréfás célzás arra nézve, hogy Lauka »Gusztai bácsi« egész életében hadilábon állt a pénzzel. Ötletes adósságsinálásairól egész legenda-, azaz hogy adomakör alakult ki.

László Mihály (1849—1932) — író és pedagógus. Egy ideig mint hírlapíró működött; 1876-ban fővárosi tanár lett, majd 1878-ban megalapította tan- és nevelőintézetét, a később kéteshírvé vált, bizonyítványgyártó »László-féle magángimnázium«-ot. 1887 óta hosszú időn át képviselő volt. Számos elbeszélést, rajzot, ismeretterjesztő cikket írt. A Petőfi Társaság alapítóinak egyike. — Mikszáth bizalmas baráti köréhez tartozott.

Lenhossék József (1818—1888) — budapesti orvosprofesszor. Tanulmányai a központi idegrendszer finomabb szerkezetével, a vese szerkezetével, valamint a magyar koponyatípusok vizsgálatával foglalkoznak.

Lonkay Antal (1827—1888) — író, publicista. Papi pályára lépett, de a szabadságharc után megnősült (Tóth Kálmán költő nővé-

rét vette feleségül), és hírlapíró, majd pedig tanár lett. 1860. jan. 1-én alapította az Idők Tanúja c. klerikális napilapot, amely 1868. dec. közepén összeolvadt Török János Pesti Hírnökével Magyar Állam címen. A Magyar Államot éveken át hol Jósika Kálmán szerkesztette, hol pedig Lonkay Antal. 1877 januárjában Jósika Kálmán új lapot adott ki Magyar Korona címen, s ettől fogva a két klerikális lap mindvégig szemben állott egymással. A Magyar Állam c. lapnak 1873-tól kiadótulajdonosa lett Lonkay, aki időközben tekintélyes vagyont szerzett (pesti házak, balatonfüredi villa stb.) amint erről MK csípős hangú cikkeiből többször is értesülünk. 1870-ben alapította a »Hunyady Mátyás katolikus irodalmi intézet«-et, amelyről MK szintén megemlékezik. A Szent István Társulat működésében is tevékeny szerepet játszott. — Életrajzához és MK glosszáinak jobb megértéséhez hozzátartozik az is, hogy Lonkay szorgalmasan gyűjtött »péterfilléreket« a Vatikán számára és több ízben rendezett zarándokutakat Rómába. Ezen tevékenységéért a pápa a Szent Gergely-rend lovagjává, a Szent Szilveszter-rend kommandátorává és aranyserkentyűs vitézzé nevezte ki. (Ezért gúnyolták őt »Lonkay páter«-nek is és »lovag Lonkay«-nak.) — Irodalmi munkásságát 1850-ben a Hölgyfutárban kezdte. Számos folyóiratba dolgozott és munkái önálló kötetekben is megjelentek (magyar irodalomtörténet, világtörténet, német nyelvtan; első római útjáról beszámoló stb.). — Mikszáth nemcsak az *Apróságok*ban csipkedte, hanem egyéb cikkeiben és karcolataiban is sokszor támadta, gúnyolta. *Pater Lonkai* címen önálló cikket is írt róla (*Még újabb fény- és árnyképek.* 1878., Krk 54. köt.).

Lónyay (Mikszáthnál többnyire: *Lónyai*) *Menyhért gróf* (1822—1884) — politikus és publicista. Személye a kiegyezés idején került előtérbe. Deáknak és Andrásynak közgazdasági tanácsadója volt, s mint pénzügyminiszter foglalt helyet az Andrásy-kabinetben. 1870-ben közös pénzügyminiszter lett. 1871-ben grófi rangot nyert. 1871. okt. 31-től 1872. dec. 2-ig miniszterelnök. De kormányelnöksége a Deák párt jelentékeny része előtt nem volt népszerű. Alatta indult meg a Deák-párt bomlása. A párt egy része (az úgynevezett »vacsora párt«, amelyre MK is céloz az 1877. nov. 7-i *Apróságban*) továbbra is Lónyayt vallotta vezérének, s a fúziós tárgyalások idején neve többször is kombinációba került, de mégsem jutott többé a kormány élére. Ezután fokozott közgazdasági tevékenységet fejtett ki.

Lorisz-Melikov, Mihail Tarjelovics Tajnov, gróf (Mikszáthnál: *Loris-Melikoff*) (1826—1888) — örmény származású orosz hadvezér és politikus. 1856-ban a Terek-vidék kormányzójává nevezték ki. 1877-ben mint az örményországi hadtest parancsnoka Erzerumig nyomult előre, de ennek közelében jún. 25-én vereséget szenvedett Mukhtár pasától. Az év végén azonban (nov. 18) mégis elfoglalta Karsz várát. Erdemeiért 1878-ban grófi rangot kapott. Később harkovi főkormányzó lett. 1880-tól 81 májusáig (II. Sándor cár meggyilkolásáig) belügyminiszter volt.

Lucam (MK-nál: *Lukam*), *Wilhelm* — az osztrák bank igazgatója. (Ld. még a nov. 14-i *Apróságok* Tárgyi magyarázatainál is.)

Lukács Béla (1847–1901) — politikus. 1872-ben Deák-párti programmal képviselővé választották. Egy ideig a Közvélemény o. lap szerkesztője volt. (Ebben a minőségében emlegeti Mikszáth.) 1886-ban a MAV igazgatójává, 1889-ben a kereskedelmi minisztérium államtitkárává, majd pedig Baross Gábor halála után (1892) kereskedelemügyi miniszterré nevezték ki.

Lulu — Napóleon Lulu: Napóleon Jenő Lajos János József herceg, III. Napóleon császár egyetlen fia. Élt 1856–1879. A sedani vereség után anyjával együtt Angliába menekült. Atyja halála után (1873) belépett a tüzériskolóba. 1879-ben a Zulu-földön harcoló angol hadseregben elesett. — MK ezúttal (1877. nov. 27) az extrónörökösnek a Vatikánnal való szoros kapcsolatára utal. Másutt (novelláiban és karcolataiban) rendszerint az egykorú sajtóban »Lulu« kalandjairól szóló közlésekre tesz tréfás-gúnyos megjegyzéseket.

Mac Mahon, Magenta hercege (1808–1893) — ír származású francia hadvezér. Részt vett a krími háborúban (1854–56), majd az osztrák–olasz–francia háborúban (1869), amelynek során a magentai csatában aratot győzelméért marsall címet kapott és Magenta hercege lett. A francia–porosz háború idején (1870–71) a sedani kapitulációra kényszerült főserg, majd a párizsi kommún leverésére küldött hadsereg főparancsnoka. 1873-tól 79-ig köztársasági elnöként sikertelen kísérleteket tett a monarchia visszaállítására.

Madarassy Pál (1828–1903) — nemzetgazdasági író, pénzügyi szakember. Korán, már 1848 előtt hivatalba lépett. A kiegyezéskor a pénzügyminisztériumba került, ahol 1873-ban helyettes államtitkárrá lett. (MK-nál is államtitkári szolgálatáról van szó.) 1884-ben a pénzügyi közigazgatási bíróság elnökévé nevezték ki.

Madarász József (1814–1915) — politikus. Az 1848-i országgyűlésen a radikális ellenzék egyik főszereplője volt, majd Kossuthhoz csatlakozott és követte a kormányt Debrecenbe. Kufsteinban fogóságot szenvedett. 1865 óta évtizedeken át tagja volt a parlamentnek, mint a függetlenségi eszmék harcosa. Százegy évet élt.

Madách Imre (1823–1864) — Mikszáth jól ismerte Madách főművét, többször idézi is egyik-másik részletét, bár nem mindig egészen pontosan. (Ld. a Tárnyi magyarázatoknál!) Madáchot márcsak a közös nógrádi származás alapján is szokta emlegetni. (Pl. Krk 51. köt. 57. l.)

Marschall — a híres »Angol királynő« szálló és előkelő étterem bérőlje.

Matejko, Jan (1838–1893) — a XIX. századi történelmi festés legkiválóbb lengyel képviselője. Münchenben és Bécsben tanult, és számos külföldi tanulmányutat tett. 1873-ban az újjászervezett krakkói művészeti iskola igazgatója lett. A történelmi képek hosszú sorozatát alkotta. Leghíresebb, amelyet MK is említ: »Báthory István Pszkov előtt« (1872).

Mária Antoinette, francia királyné (1755–1793) — Lotharingiai Ferenc császár és Mária Terézia magyar királynő logifjabb leánya, XVI. Lajos felesége. Férjére gyakorolt politikai befolyása és szertelen pazarlása miatt igen népszerűtlen volt. A nagy forradalom idején elfogták (1792. aug.) és 1793. okt. 16-án lefejezték.

Márkus István (1847–1880) — publicista, országgyűlési képviselő; Márkus Emilia testvérbátyja. 1867–75-ig minisztériumi tisztviselő, 1875-től országgyűlési képviselő. Tagja és előadója volt a véd-erő-bizottságnak és a delegáció hadügyi bizottságának. (Ebben a minőségében említi MK.) Mint publicista a Reform és a Pesti Napló Munkatársa, a Nemzeti Hirlapnak pedig szerkesztője (1878–79). Toldy István baráti köréhez tartozott.

Mehemed Ali pasa (1827–1878) — török hadvezér. Eredeti neve: Karl Detroit; Brandenburgba vándorolt hugenotta családból származott. Mint hajósinas jutott a Levantéra s Konstantinápolyban hajójáról megszökött. Itt Ali béghez, a későbbi nagyvezérhez került, ki őt, miután áttért az iszlámra, katonának neveltette. 1853-ban Omer pasa hadsegéde lett s gyorsan emelkedett. 1861–62-ig Montenegró ellen harcolt, 1865-ben pasa és tábornok lett. 1875–76-ig Boszniában, 1877-ben pedig Ó-Szerbiában vezérekedett. Az orosz–török háborúban Abdul Kerim letétele után 1877. júl. 18-án őt nevezték ki a bulgáriai török sereg fővezérének. Mint ilyen a Lom vonalát elég sikeresen védelmezte, de már szeptemberben visszahívták. Ezután Szófiában, majd Konstantinápolyban volt főparancsnok. 1878 júniusában a berlini kongresszusra ment mint Törökország második képviselője. Hazatérvén, az albán felkelés elnyomására küldetett, de Gyakovóban a zendülők megölték.

Melikov (MK-nál: Melikoff) ld. Lorisz-Melikov.

Midhat pasa (1822–1884) — török államférfi, Törökország 60–70–80-as évekbeli történetének egyik jelentős alakja. 1867-ben az államtanács elnöke, 1869–72-ig Mezopotámia kormányzója. 1872 augusztusában nagyvezérnek nevezte ki a szultán, de már októberben elmozdította. 1875-ben igazságügyminiszter lett és Abdul Aziz szultán letételében főrésze volt (1876. máj. 30). Ezután alkotmányt dolgozott ki Törökország részére s 1876 decemberében mint nagyvezér kihirdette azt. De önérzetes viselkedésével magára vonta II. Abdul Hamid haragját, ki őt 1877 februárjában száműzte. 1878-ban — Anglia közbenjárására — Szíria főkormányzójának, 1880-ban pedig Szmirna kormányzójának nevezték ki. 1881-ben ismét kegyvesztett lett s Abdul Aziz meggyilkolásában való részvétele miatt halálra ítélte a szultán, de aztán örökös száműzetésre Arábiába küldte. — Az 1877–78. évi sajtó — és Mikszáth is — általában nagy rokonszenvvel ír Midhat pasáról, mint aki »a török reformok lelke és a porta függetlenségének erélyes védője« volt.

Mihály (*Mihail Nyikolajevics*), orosz nagyherceg (1832–1909) — I. Miklós cár negyedik fia. 1863-ban Kaukázus helytartója, 1877-ben az ázsiai orosz hadsereg fővezérévé nevezte ki II. Sándor cár. 1877. nov. 18-án elfoglalta Karsz várát és 1878. febr. 21-én bevonult Erzerumba. A háború után tábornaggyá nevezték ki és újra Kaukázus helytartója lett. 1881–1905-ig a birodalmi tanács elnöke volt.

Miklós (*Nyikolaj Nyikolajevics*), orosz nagyherceg (1831–1891) — I. Miklós cár harmadik fia. Az 1877–78-i orosz–török háborúban a dunai orosz főhadserg parancsnoka volt. Eleinte szerencsével harcolt, 1877. júl. — aug. azonban Plevna előtt súlyos vereségeket szenved-

dett, úgyhogy csak névleg maradt meg fővezérnek. Később kiderült, hogy a háború folyamán elkövetett szállítási visszaélésekben része volt. Ezért 1880-ban megfosztották rangjától, 1882-ben pedig pazarlási miatt gondnokság alá helyezték. 1890-ben visszakapta méltóságát.

Milán Obrenovics (Obrenović) — szerb fejedelem, majd király. Élt 1845—1901, fejedelem 1868—82, király 1882—89. 1875. okt. 17-én nőül vette Pjotr Ivanovics Kesko orosz ezredes leányát, Natáliát. 1876- és 1877-ben hadat üzent a töröknek, de csakhamar békét kötött. 1888-ban elvált feleségétől, 1889-ben lemondott a trónról fiának, Sándornak javára. — Milánt az orosz—török háborúban játszott szerepe miatt Mikszáth sok gúnyval illeti.

Milóš Obrenovics, szerb fejedelem (szül. 1780 körül, meghalt 1860) — Apja, Teso, parasztgazda volt, aki egy jobbmodú gazdának, Obrennek özvegyét vette másodsorú nőül és ezután az Obrenovics családnevet használta. Az 1813. évi fölkelésben kivívta azt, hogy a törökök elismerték Pozsega, Kragujevac és Rudnik kerületek főnökének. Az 1815-i fölkelés után egész Szerbia főhadvezére lett, s miután Kara Györgyét megölette, 1817 novemberében a szerb főpapok és előkelőségek Szerbia fejedelmévé választották. Méltóságát 1827-ben örökletessé tette családjában, mihez 1830-ban a szultán is hozzájárult. Zsarnoki uralma ellen több felkelés tört ki, 1839 júniusában le kellett mondania trónjáról idősebbik fia, Milán javára. 1858 decemberében visszahívták, de nem egészen két évi uralkodás után meghalt. A trónon ifjabbik fia, Mihály követte.

Mirabeau, Honoré Gabriel Riqueti, gróf (1749—1791) — francia államférfi, kiváló szónok. — MK többször alkalmazza egy-egy szállóigévé vált mondását, melyet semmi esetre sem az eredetiből, hanem valamely idézetgyűjteményből vett át.

Mollinary (MK-nál: Molinár) *Antal báró* (1820—1904) — cs. és kir. tábornok. Mint utász-hidász tiszt tűnt fel az olasz háborúban. 1869-ben tábornok és anconai várparancsnok. 1866-ban mint altábornagy a königgrätzi csatában az egyik hadtest parancsnoka volt. 1870-ben zágrábi, 1878-ban brünni, majd lemergi hadtestparancsnok lett. 1867 óta az ő nevét viselte a 38. sz. cs. és kir. (kecskeméti) gyalogezred.

Molnár Antal (1847—1902) — publicista, országgyűlési képviselő. Szamosújvári örmény szülők fia. Szülővárosa 1871-től ismétleten megválasztotta képviselőjének. 1879-ben a Magyar Lapok c. ellenzéki politikai napilapot, 1880—81-ben a Magyarország és Nagyvilág c. képes hetilapot szerkesztette. Főműve: »A középkor története« (két kötetben, 1881); megírta Szamosújvár monográfiáját; örményből és franciából több művet fordított.

Molnár György (1830—1891) — színész és színházigazgató. 1847-ben kezdte pályáját. 1858-ban színtársulatot szervezett. Számos vidéki város után 1867—69-ben a budai Népszínház igazgatója lett. 1870-ben a Nemzeti Színház szerződtette mint tragikuszt és rendezőt. Jeles Shakespeare-alakító volt, de még jobban kitűnt mint rendező. (E két értékes tehetségét — csipkelődései ellenére — MK is elismerte.)

Molnár György jól értett a nagy csoportok mozgatásához és a darabok stílszerű rendezéséhez. Több színészeti munkát írt.

Montesquieu, Charles, báró (1689—1755) — francia filozófus, sokoldalú író. Munkái az államtudomány fejlődésére korszakos jelentőségűek. — Mikszáth — franciás műveltsége jelzésül — elég sokszor emlegeti és idézi.

Móricz Pál (1826—1903) — földbirtokos, ügyvéd, országgyűlési képviselő. 1868-tól a 80-as évek végéig volt a parlament tagja. Kezdetben a balközéphez tartozott, a fúzió után mindvégig Tisza Kálmán híve. A mezőgazdaság terén élénk szakirodalmi munkásságot fejtett ki.

Mukhtár pasa (Ahmed Mukhtár el Ghazi) (1832—1919) — török hadvezér és államférfi. Részt vett a krími háborúban, azután a katonai akadémia tanára lett. 1875—76: Hercegovinában és Montenegróban harcolt. 1877-ben az ázsiai török sereg főparancsnokává nevezték ki; több győzelmet vívott ki az oroszok felett; fölmentette Karsz várát és újból visszaverte az oroszok támadását (1877. júl.—aug.). Ezért a szultántól a »Ghazi« (győzelmes) nevet kapta. De miután két vereséget szenvedett, visszahívták. 1878-ban a krétai lázadás leverésére küldték. 1879-ben monasztíri kormányzó lett. Már régen nyugalomba vonult, amikor 1912 júliusában nagyvezérré nevezték ki, de e tisztségéről már okt. végén lemondott.

Namik pasa — az Abdul Kerim fölött ítélkező törvényszék elnöke. Szerepéről részletesen szólunk *A haditörvényszék előtt* c. tárcacikk jegyzeteiben.

Natalia, szerb királyné (élt 1859—1941) — Kesko (Kecsko) Ivanovics Péter orosz ezredes leánya. Romániában nevelkedett s 1876-ben ment nőül Milán akkori szerb fejedelemhez. E házasságból született 1876-ban Sándor (a későbbi szerb király). Uralomra vágyó és féltékeny természete később összeütközésbe hozta könnyelmű életű férjével, ki tőle 1888-ban elváltatta magát. De Natalia tiltakozott ez ellen s férjének lemondása után, 1889 végén visszatért Belgrádba fiához. A szkupstina azonban — az ország belső békéjének biztosítása érdekében — 1891-ben kiutasította őt Szerbiából. Ezután többnyire Franciaországban tartózkodott, hol 1902-ben katolizált s később zárdába vonult.

Náday Ferenc (1840—1909) — a Népszínházban lépett fel először (1862), a következő évben a Nemzeti Színház szerződöttette, s ennek mindvégig tagja maradt. Eleinte szerelmes szerepeket játszott, később bonviván és jellem szerepekre tért át.

Németh Albert (1820—1887) — ügyvéd, politikus; 48—49-ben képviselő, de fegyveresen is részt vett a küzdelemben. 1861-ben és a kiegyezés után hosszú időn át képviselő; előbb Heves megye, majd pedig (1873) Hódmezővásárhely választotta meg. A szélsőbal híve, aki mindvégig hódolattal viseltetett az emigrációban élő Kossuth Lajos iránt; több ízben meg is látogatta — MK gyakran emlegeti a jó humorú, kedélyes »Német Berci«-t.

Nikó Linu (1853—1905) — színésznő. 1868-ban kezdte pályáját. Sokáig vidéken működött (Szabadkán, Pécsen, Szegeden stb.). 1877-ben a Népszínház tagja lett. 1896-ban a Vígszínház szerződöttette s ott

működött haláláig. Kivált komikai szerepekben tűnt fel jellemző erejével és természetes humorával. Főleg mint »kiállhatatlan anyós« aratott nagy sikereket. A közönségnek állandó kedvence volt. Főbb szerepei: Nefelejts (»Csókonszerzett völegénye«), Orsolya (»Vasorrú bába«), Marjolaine (»Államtitkár úr«), Gabriella (»Osztrigás Mici«) stb.

— MK a jelen kötetben a Nikó Lina személye körül lezajlott népszínházi botránnyal kapcsolatosan emlegeti — teljes rokonszenvennel.

Nikolaj nagyherceg ld. Miklós (Nyikoláj Nyikolajevics), orosz nagyherceg.

Northcote, Stafford Henry (1846—1911) — angol politikus, diplomata. Hivatali szolgálatát 1868-ban a külügyminisztériumban kezdte. Egy ideig mint Lord Salisbury (Derby kormányában India államtitkárja, később miniszterelnök) magántitkára működött. Utóbb (1876—77) a konstantinápolyi angol nagykövetségen attasé. 1877—80: a pénzügyminisztériumban szolgált. 1887-ben baronet címet kapott. A továbbiakban számos jelentős tisztséget viselt.

Odry Lehel (1837—1920) — operaénekes; Odry Árpád színművész apja. 1862-ben a Nemzeti Színház énekkarába került. 1865-ben a kolozsvári Nemzeti Színház tagja lett, majd 1869-ben visszatért a budapesti Nemzeti Színházhoz, melynek 1876-ban operai rendezője is lett. Midőn az Operaház megnyílt, annak lett elsőrendű tagja. 1895-ben nyugalomba vonult. Kitűnő hangját tisztá szövegejtés, magyaros előadásmód s nem mindennapi színjátszó képesség emelte. Főbb szerepei: Bolygó hollandi, Hamlet, Brankovics György, Lothario stb. — Irodalmilag is működött: írt egy kötet visszaemlékezést (»Az életről és a színpadról«, 1875) és néhány népszínművet (»Virág asszony lánya«, »Piros Panna« stb.). — Mikszáth baráti köréhez tartozott.

Offenbach, Jacques (1819—1880) — francia zeneszerző. A zenei paródiával új műfajt teremtett. Száznál több operettet írt. A legismertebbek: »Orfeus a pokolban«, 1858; »Szép Heléna«, 1864; »A kék-szakállú herceg«, 1866; »A gerolsteini nagyhercegnő«, 1867. Főműve: »Hoffmann meséi«, melyet halála után Delibes fejezett be, 1881-ben.

orosz cár ld. II. Sándor, orosz cár.

Oszmán (MK-nál: Ozman) *Nuri pasa, Ghazi* (1837—1900) — török hadvezér. Kitűnt a krími háborúban (1854—56) és a krétai felkelés (1867) leverésében. 1876-ban hadosztálytábornokká lépett elő s a viddini hadtest élén két ízben legyőzte a szerbeket. Ugyanazon év novemberében tábornaggyá nevezték ki. Az 1877-i orosz háború kitörésekor 35 000 főnyi seregével megszállotta Plevnát s onnan fenyegette az oroszok balszárnyát. Itt egymásután visszaverte a támadásokat. Ezután hatalmas földsáncokkal vette körül Plevnát, és seregét 60 000 főre szaporította. A cári sereg a román sereget is segítségül hívta, de Oszmán pasa szept. 11—12-én visszaverte a támadást. A cári sereg ezután Totleben vezetése alatt rendszeres ostrom alá fogta Plevnát s azt teljesen elzárta a külvilágtól. Miután a török fővezér nemigen tett kísérletet a fölmentésre, Oszmán pasa dec. 10-én nagy kitörésre szánta magát, de visszaverték; ő maga is megsebesült, s kénytelen volt 40 000 főnyi seregével kapitulálni. Az oroszok nagy

tisztelettel bántak vele, s már 1878 februárjában kibocsátották a fogságból. A szultán »Ghazi« (győzelmes) nevet adományozott neki, a török nép pedig rendkívül nagy hódó'attal adózott a »plevnai orosz-lán«-nak. 1878–88-ig kisebb megszakításokkal hadügyminiszter volt, de hivatali visszaéléseivel tönkretette népszerűségét. Végül palotamarsall lett s haláláig nagy kegyben állott II. Abdul Hamid szultán előtt. Egyik fia a szultán leányát vette nőül.

Óváry Lipót (1833–1919) — történétíró. Részt vett az 1848-i magyar és az 1860-i olasz szabadságharcban. 1876-tól 1908-ig az Országos Levéltár tisztviselője. 1892-ben a M. Tud. Akadémia lev. tagjává választotta. Mint historikus főleg az olasz–magyar történelmi kapcsolatok földerítésével foglalkozott. Munkái: »Nápolyi Anjou-kori kutatások«; »A magyar Anjouk eredete«, »Zsigmond király és az olasz diplomácia« stb.

Paczolay (MK-nál: Pacolay) *János* (1818–1884) — országgyűlési képviselő. Már a pozsonyi diétán szerepelt. A 48–49-i törvényhozásnak is tagja volt. 1865-től haláláig az ipolysági kerületet képviselte; előbb a konzervatív párt, utóbb a Deák-párt, végül pedig a mérsékelt ellenzék tagja. A delegációnak is tagja volt. — Az Ústökkös egyik karikatúrája szerint: belügyminiszterségről álmodott — de hiába! Mikszáth egy helyütt (szept. 16) nagy, testes alakjára utal.

Palásthy Sándor (1842–1881) — hírlapíró és szerkesztő. Szatmárból került fel Pestre (1872). Az Ellenőrnek előbb vezércikkírója és színikritikusa, utóbb (1877–78) fel. szerkesztője lett. 1878-tól haláláig a Pesti Hírlap munkatársa. Kortársai elismeréssel szólnak zamatos magyarságáról. Montesquieu, Verne és Byron műveiből fordított.

Patay István (»Están bácsi«, 1808–1878) — katonai tanulmányokat végzett. 1848-ban mint közhonvéd lépett a magyar hadseregbe, de csakhamar tisztté nevezték ki s 1849-ben Pest térparancsnoka lett. — A kiegyezés után Debrecen egyik országgyűlési képviselője, s egyike annak a hét tagból álló töredéknek, mely a szélső baloldalt megalakította. Az egykorú élelapok, főleg a Borsszem Jankó gúnyoldásainak egyik céltáblája. — MK is mindig kicsinylőleg, gúnyal nyilatkozik róla.

Patrubány Gergely (1830–1891) — orvos, országgyűlési képviselő. Erzsébetvárosi örmény család fia. 1856-ban szerzett orvosi oklevelet. 1863: egyetemi magántanár (a himlőoltás tárgy köréből). Később tíz évig az országos oltóintézet igazgatója. Mindvégig a járványügyek terén működött. 1867–69: a tifusz-kórház igazgatója. 1869-ben szülővárosa országgyűlési képviselővé választotta. Három ízben volt a főváros tiszti főorvosa. (Erre utal Mikszáth.) Az 1878-i párizsi viláigiállítás alkalmával mint a főváros küldötte részt vett a közegészségügyi kongresszuson. — Magyarra fordította Virchow »Sejtkórtan«-át.

Perczel Béla (1819–1888) — Perczel Mór testvéröccse. 48 előtt Tolna megye szolgálatában állt, a szabadságharc után visszavonult. 1865-ben képviselővé választották. 1872-ben a képviselőház alelnöke, majd pedig elnöke. A fúzió után (1875) igazságügyminiszter lett. O

nyújtotta be a Csemegi-féle büntető-törvénykönyvet. 1878: a semmítőszék alelnöke. 1881: a Kúria másodelnöke, 1884: a Kúria elnöke.

Petőfi István (1825—1880) — Petőfi Sándor testvéröccse. Mészároslegény volt. A szabadságharcban századosi rangot ért el. Világos után három évig tartották börtönben. Kiszabadulása után gazdatiszt lett. Ő maga is írogatott verseket.

Petőfi Sándor — Arany Jánossal és Jókaival együtt — Mikszáth legfőbb költőszeménye. Számos cikke, sőt egy-két elbeszélése is hódol a költő emlékének. Petőfi verseit nagyon jól ismerte, gyakran idézi; a költő szókincse is beleötvöződik Mikszáth írásaiába. — E kötet *Apróságai* is mutatják, hogy Mikszáth mindig tollat ragad, ha Petőfi emlékéről, kultuszáról, vagy vele kapcsolatos tévedésekről, esetleg kegyelet-sértő megnyilatkozásokról van szó. Kevés nagyságról ír annyi rajongással, mint róla.

Péchy Tamás (1829—1897) — politikus. Mint őrnagy végigküzdötte a szabadságharcot. 1868-ban balközépi programmal képviselővé választották. 1875-ben csatlakozott a szabadelvű párthoz s tagja lett a fúziós Wenckheim-, majd 1880-ig a Tisza Kálmán-féle kabinetnek mint közmunka- és közlekedésügyi miniszter. Rendezte az északi és keleti vasutakat s a vasutak ügyvitelében érvényre juttatta az államnyelvet. 1880—87-ig a képviselőház elnöke volt. — MK több cikke és karcolata foglalja közre.

Pétery Károly (1819—1877) — földbirtokos és országgyűlési képviselő; publicista, regény- és színműírő. Szépirodalmi dolgozatokkal az 50-es években lépett fel. Publicisztikai munkásságát 67 után kezdte (az *Ellenőr*, a *Magyar Újság* és az *Egyetértés* hasábjain). Első önálló kötete *»A jezsuiták«*-ról írt könyve (1873); regényei: *»Az utolsó Bebek«* (1877), *»Csendes napokból«* (posztumusz kötet, 1883). Kéziratban még négy regényt és négy színművet hagyott hátra.

Philippovich József báró (1819—1889) — osztrák—magyar tábornakszernagy. Apja boonyák eredetű határőrvidéki törzstiszt volt. 48—49-ben a magyarok ellen harcolt; 48. okt. 7-én az Ozoránál lefegyverzett Róth tábornok seregében dandárnok volt, s a lefegyverzőkora a magyarok foglya lett. 1850 után gyorsan emelkedett a rangfokokozatokon: 1859-ben már vezérőrnagy a VI. hadtestben, mellyel az olasz hadjáratot végigharcolta. 1860-ban bárói rangot kapott. 1866: altábornagy, 1874: tábornakszernagy. 1878-ban a Boszniába rendelt csapatok fővezér-ségét átvevén (erre utal Mikszáth I), júl. végén Bród mellett átlépte a Szávát és személyesen vezényelte a középső hadoszlopot, mely aug. 19-én Szarajevót bevette, szeptemberben pedig az okkupációt teljesen bevégezte. — 1882-ben a prágai 8. hadtest főparancsnoka lett.

Pipitz, Joseph, lovag (1798—1877) — az osztrák nemzeti bank kormányzója. 1821-ben kezdte állami szolgálatát. Egykorú közlemények szerint: »nagy fáradtsággal nyelvünket is elsajátította«.

IX. Pius pápa (élt 1792—, uralk. 1846—1878). Az ő és szövetségesei ellenében vívták ki az olaszok hazájuk egységét. Az 1869. évi vatikáni zsinaton ő hirdette ki a pápa tanítói csatlakozhatatlanságának (infallibilitás) dogmáját, amely az egyház körében is erős ellenzéssel találkozott, sőt bizonyos töredékek szakadására is vezetett. —

Jelen kötetbeli cikkeiben MK főleg a pápa hosszas betegeskedésével és halálával foglalkozik, gúnyosan tárgyalva egyúttal a Vatikán politikáját.

Plater, Ludwik, gróf — lengyel szabadsághős, ki a lengyelek ügyeit a francia kormánynál képviselte.

Podmaniczky Frigyes báró (1824—1907) — író, politikus. A szabadságharcban mint huszárcapitány és osztályparancsnok harcolt a császáriak ellen, ezért a világi fegyverletét után közlegényként a gyalogsághoz sorozták be, de 1850-ben hazabocsátották. Ezután egyelőre visszavonult a közélettől és szépirodalommal foglalkozott. 1861—1906 között országgyűlési képviselő. 1875—85 között az Operaház és a Nemzeti Színház intendánsa volt. 1873-tól 1906-ig mint a Fővárosi Közmunkák Tanácsának alelnöke sokat tett Budapest fejlesztéséért. (MK főleg intendánsi és városépítési működését emlegeti.) — Számos regényt írt, ezek hamar elavultak.

Pór (MK-nál: *Poór*) *Antal* (1834—1911) — történet- és egyházi író, esztergomi prelátus-kanonok. 1849-ben mint tizenöt éves ifjú részt vett a szabadságharcban. Azután papi pályára lépett s előbb mint gimn. tanár, később mint főpap működött Esztergomban. Gazdag történetírói munkásságáért a M. Tud. Akadémia tagjává választotta. — MK a júl. 12-i *Apróságok*ban anekdotaszerű epizódot örökít meg róla.

Porzó — Ágai Adolf egyik írói álneve.

Posner Károly Lajos (1823—1887) — budapesti nagyiparos. Őnerejéből végezte középiskolai és kereskedelmi tanulmányait. Párizsban megtanulta a művészi könyvkötészetet, s 1854-ben hazatérve megalapította műintézetét, melynek keretébe fölvette a papírkereskedelem, a könyvnyomtatás, térképkészítés, valamint a könyvkötészet minden ágát. Mint a magyar kormány kiállítási biztosa részt vett az 1871-i londoni, 1873-i bécsi és 1882-i triezsti kiállításokon. — Mikszáth és korának többi humoristája is sokat élcelődött Posner hiúságán. Posner ugyanis valósággal hajszolta a kitüntetések: magyar nemes, lovag, királyi tanácsos, érdemkereszték tulajdonosa lett stb.

Prém József (1850—1910) — középiskolai tanár, író. Költeményei, elbeszélései, tárcái, könyvismertetései és színikritikái számos folyóiratban jelentek meg; önálló köteteinek száma is tekintélyes. 1878-ban a Petőfi-Társaság tagja lett; ahhoz az írói körhöz tartozott tehát, amellyel MK a hetvenes évek végén együttműködött. MK mindig kicsinylőleg szól Prém Józsefnek valóban középszerű tehetségéről. (A jelen kötet cikkeiben különösen sokszor!) Viszont Prém József is némi éllel ismertette MK egyik novelláskötetét.

Prielle Kornélia (1826—1906) — a legjelesebb magyar drámai színésznők egyike. 1844-ben a Nemzeti Színház szerződött, de 45-ben vidékre távozott. 1846-ban Petőfi kérte nőül (hirtelen fellángolásában), 47-ben Szerdahelyi Kálmán vette feleségül. 1857-ben ismét a Nemzeti Színház tagja lett s az is maradt holtáig. Már mint idős özvegy-asszony kevéssel halála előtt Rozsnyai Kálmánnal kötött házasságot. (Erre MK is utal Jókai-életrajzában: Krk 19. köt. 171. l.) Játékát természetesség és finomság jellemezte.

Prinkipora — neve *A haditörvénytől* c. tárcacikkben fordul elő. Magasrangú török hivatalnok volt (miniszteri tisztséget is viselt), aki Abdul Kerim pörében játszott valamelyes szerepet.

Pulszky Agost (1846—1901) — publicista és politikus. 1872: egyetemi magántanár, 1875-től a jogbölcsezet rendes tanára. 1871-től országgyűlési képviselő, előbb Deák-párti programmal, később Tisza Kálmán híve. Eötvös Loránd mellett egy ideig közoktatásügyi államtitkár volt. — Mikszáth gyakran csipkedte a két Pulszkyt: az apát és a fiút. (Ld. *Még újabb fény- és árnyképek*. 1878., Krk 54. köt.)

Pulszky Ferenc (1814—1897) — író és régész. A márciusi forradalom után a politikában is részt vett. Kossuthal bejárta Angliát és Amerikát. A kiegyezés után élénk közéleti és tudományos tevékenységet fejtett ki. — Mikszáth számos cikket és karcolatot írt Pulszkyról; gúnyolta sokféle közéleti szereplését, csúfolta nagy orrát stb. Mindezt nemcsak a jelen kötetben, hanem a következő kötetekben is láthatjuk.

Puskás — Kovács László képviselőházi háznagy titkára. Az okt. 20-i *Apróságok* szerint méltóságteljes megjelenésű férfiú lehetett. Személyéről semmiféle adat nem áll rendelkezésünkre; utónévét sem tudjuk.

Ragályi Ferdinánd (1814—1881) — Gömör megyei földbirtokos. Mint a haladó párt független tagja a 40-es években élénk részt vett a megyei mozgalmakban, hivatalt azonban nem vállalt. 1848-ban, valamint 1861-től fogva Gömör megye rozsnói kerületének országgyűlési képviselője.

Rákosi (MK-nál: Rákosy) *Jenő* (1842—1929) — író és hírlapíró. Huszonnégy éves korában tűnt fel »Aesopus« c. vígjátékával. Kemény Zsigmond a Pesti Naplóhoz szerződtette vezércikkírónak; később a Reform c. napilapot szerkesztette. A 60—70-es években több vígjátékot adták elő sikerrel. 1875-ben átvette az akkor megnyílt Népszínház igazgatását, melynek létesítése körül annak idején buzgón munkálkodott. Kitűnő társulatot szervezve népszínműveket, operetteket, látványosságokat vitt színre. 1881-ben megvált a Népszínházról és megalapította a Budapesti Hírlapot; lapja csakhamar a kormánypárt orgánuma lett. (Később az Ady elleni támadások egyik irányítója.) — MK az *Apróságokban* jórészt Rákosi Jenő népszínházi működéséről és a Nemzeti Színházzal (Szigligeti Edével) szemben támasztott versengéséről szól.

Ráth Károly (1821—1897) — Budapest főpolgármestere (1873-tól). Előbb (1867) a Józsefváros képviselője, majd pedig (1871) a kir. tábla alelnöke. — Mikszáth más műveiben is említi — nem sok elismeréssel. Az *Apróságokban* főleg a következő esetekről szól: A pleynai török győzelem hírére tüntetések kezdődtek a fővárosban. Ráth Károly — a be nem avatkozás álláspontján levő kormány politikájának megfelelően — eltöltött minden tüntetést, sőt az egyik bécsi lapban nyilatkozatot is tett közzé a magyar főváros »semlegességéről«. De — Mikszáth szerint (okt. 7) — minden lojalitása mellett sem élvezte Tisza Kálmán gráciáját. Kudarcait rendszerint »nyilatkozatokkal« igyekezett kimagyarázni; ezért nevezi őt Mikszáth »a nagy nyilatkozót«-nak.

Redif basa — török hadügyminiszter. Kortársi jellemzések szerint: erőszakos természetű férfiú. Fő része volt Abdul Aziz szultán elfogatásában, akit nemsokára meg is ölték. Abdul Hamid szultán uralkodása alatt a nagy hatalmú Mahmud Damad (ld. ott!) legfőbb támasza. A közvélemény őt okolta az ázsiai harcra történt kedvezőtlen fordulatért, mert az ottani török haderő felszerelésének elemi követelményeit sem biztosította. Mahmud Damaddal együtt rendkívül népszerűtlen volt.

Riedl Frigyes (1856—1921) — esztétikus és irodalomtörténész, budapesti egyetemi tanár, Gyulai Pál tanszéki utóda. — Mikszáth a Jókai új regényét élesen boncoló fiatal Riedlt nem ismerve, nevét Gyulai álnevének vélte.

Ristić, Jovan (1831—1899) — politikus, a szerb liberális párt egyik vezéralakja. 1861-ben Szerbia törökországi követe, 1863-ban külügyminiszter. 1865—1888 között öt ízben volt miniszterelnök. Ezután visszavonult s mint a belgrádi tudományos akadémia elnöke több történelmi munkát írt. Mikszáth — a kor nacionalista felfogásának megfelelően — erős ellenérzéssel nyilatkozik róla.

Rodich Gábor báró (1813—1890) — cs. és kir. tábornagy. Határőrvidéki ezredekben szolgált s 1848—49-ben Jellachich seregében harcolt hazánk ellen. Az 50—60-as években az olaszországi harcra vezérelkedett. 1870—81: Dalmácia helytartója. — Mikszáth (az 1877. nov. 24-i *Apróságban*) a közvélemény legmélyebb megvetését tolmácsolja a Nemzeti Kaszinó urai által protegált színészről írást, midőn azt kívánja, neki hogy: legyen az egész Rodich-ezredé!

Rossi: De Rossi, Pellegrino Luigi Odoardo, gróf (1787—1848) — olasz büntetőjogász és államférfi. Carrarában született. 1812: Bolognában a büntetőjog, majd pedig 1819: Genfben a római jog tanára lett, egyszersmind a köztársaság tanácsának is tagjává választották. 1832-ben a »Pacte Rossi« néven ismert alkotmánytervezetet dolgozta ki. 1834-ben a párizsi jogakadémia tanára; 1840-ben az államtanács tagja. 1846-ban vatikáni nagykövet és francia gróf lett. Nagy része volt IX. Pius pápa megválasztásában és reformjainak előmozdításában. 1848-ban újból olasz állampolgár és egyúttal Bologna követe, de a kamara megnyitásokor meggyilkolták. — Három főművét (büntetőjog, francia alkotmányjog és gazdálkodáspolitikai) francia nyelven írta.

Rothschild — a napóleoni háborúk idején meggazdagodott bankárcsalád, melynek Európa több országában volt központja. — Mikszáth a párizsi bankházat említi: ezt abban az időben Rothschild Alphonse vezette.

Rózsa Sándor (1813—1878) — a híres alföldi rablóvezér alakját Mikszáth nem a betyároromantika szemzőgéből rajzolta. — Rózsa Sándor »csendbiztosi« tisztsége a róla keringett mendemondák közé tartozik.

Rudolf trónörökös — Ferenc József egyetlen fia. Szül. 1858-ban; rojtélyes körülmények között halt meg erőszakos halállal 1889-ben. Apja katonai és polgári tanulmányokat végeztetett vele. (Az *Apróságok* egyikében is éppen közizgatási gyakorlatáról van szó.)

Saint-Simon, Claude Henri de Rouvroy, comte de (1760—1825) — fró és közigazdász, a tudományos szocializmus úttörője. Tanításainak jórésze utópista elveken alapszik.

Sasku Károly (1806—1869) — a régi Pest egyik közismert alakja. Ügyvédi és mérnöki diplomát szerzett, amellelt mint líceumi tanár is működött. A szabadságharcban honvédszázados; gerilla csapatot is szervezett. Fogságba kerülve sokat szenvedett a rendőri zaklatások miatt. Üldözési mániába esett, s ez a betegsége csöndes örültte tette. (Ezért nevezi Mikszáth »zsandár-félf, megbillentett elmé«-nek.) Az ót rémképeiben üldözö rendörkérek ellen úton-útfélen beszédeket tartott s fokosával fenyegetődzött. (Ilyen pózban ábrázolja ót Tóth Béla »A magyar anekdotakincs« c. műve VI. kötetének 99. lapján látható illusztráció.) Egyébként széleskörű nyelvismerettel bíró, művelt ember volt. 1860-ban a M. Tud. Akadémia kiadványai korrektorának alkalmazta. Számos önálló műve jelent meg (latin nyelvtan, didaktika, mértan stb.). — Mikszáth (az 1877. jún. 21. és okt. 7-i *Apróságokban*) Sasku Károly illemtanát említi. Ez a műve három kiadást ért. Az első kiadás címe: »Illendőségtan, vagyis a művelt és jó erkölcsű magaviselet szabályai.« Pest, 1854. A második kiadás címe: »A művelt társalkodó, vagyis illendőség és jó erkölcsű magaviselet szabályai. Hív útmutatás, miképp kelljen magát a társas élet különféle viszonyaiban viselni.« 1856.

II. Sándor, orosz cár (élt 1818—, uralk. 1855—1881) — I. Miklós cár legidősebb fia és trónutóda. 1841-ben nőül vette *Mária (Alexandrovna)* hesszeni nagyhercegnőt (élt 1824—1880), kitől hat fia és egy leánya született. Befejezván a krími háborút, Ázsiában hódított új területeket Oroszországnak. Az 1870—71-i francia—német háború alatt a Fekete-tengeren új hadiflottát és hadikikötőket teremtett. Támogatta a Balkán keresztény népeinek fölkeléseit a török uralom ellen. Ez az akciója az 1877—78-i török háborúra vezetett, melynek nagy áldozatokkal megszerzett gyümölcseitől (San-stefanói béke) a berlini kongresszus fosztotta meg Oroszországot. Belpolitikájában eleinte reformokat kezdeményezett (1862: a jobbágység eltörlése), de az ellene sokszor megismételt összeesküvések és anarchista merényletek miatt egyre kíméletlenebb abszolutizmust vezetett be. Végül is bombamerénylet vetett véget életének. — Mikszáth — a magyar közfelfogásban osztozva — mindig gúnyval és gyűlölettel szól a szabadságharcunkat leverő I. Miklós cár fiáról.

Sembery István (1841—?) — földbirtokos, politikus. Fialakorában az olasz, német és lengyel forradalmi mozgalmakkal állott kapcsolatban. 1869-ben részt vett a függetlenségi párt alakításában és a szétvált ellenzékietek tömöríteni akarta. 1875-től 84-ig országgyűlési képviselő.

Sennyey (MK-nál *Senyei* is) *Pál báró* (1824—1888) — politikus. Egész pályafutása alatt szemben állt a haladó erőkkel. A szabadságharc idején és a Bach-korszakban visszavonult a politikától. 1860-tól kezdve a konzervatív csoport egyik vezéré. 1865—67-ben mint tárnokmester irányítja az ország belügyeit. A konzervatívok közt ó állt legközelebb a Deák-párthoz, melyet a választásokon is támoga-

tott. De miután nem kapott helyet a kormányban, 1872-ben a konzervatív ellenzék élére állt. A fúzió (1875) végleg megghiúsította azt a reményét, hogy kormányra jusson. 1884-ben elnyerte az országbírói méltóságot s a főrendiház elnökévé nevezték ki. — Mikszáth mindvégig élesen támadta Sennyeyt, híveit és politikáját, annál is inkább, minthogy ez retrográd törekvéseit a klérus szövetségében igyekezett megvalósítani. — *Még újabb fény- és árnyképek* c. gyűjteményében (1878) egyik *árnyképe* Sennyeyi Pálékról szól.

Simeoni, Giovanni (1816—?) — bíbornok, pápai államtitkár. Földműves szülők gyermeke. A papi pályára lépve szónoki tehetségével gyorsan emelkedett. 1843 óta a diplomáciai pályán működött (hosszabb ideig Madridban). Az 1850—60-as években püspökké és érsekké nevezte ki a pápa, 1875-ben pedig bíbornok lett. Antonelli halála (1876) után pápai államtitkár. IX. Pius pápa hosszú betegsége idején mint a pápai szék egyik jelöltjét emlegették. (De nem ő lett az utód.)

Simonfay János (1833—?) — ügyvéd, országgyűlési képviselő. 1867-ben ügyvédi irodát nyitott Pécsen. A Baranya megyei és pécsi ellenzék szervezője, majd pedig elnöke (1872). 1887-ben és 92-ben is képviselővé választották függetlenségi és 48-as programmal.

Simonyi Ernő (1821—1882) — politikus. A szabadságharoban mint nemzetőr és gerillavezér vett részt. A bukás után külföldre menekült s Hamburgban és Londonban élt. 1866-ban meglátogatta Kossuth Lajost s vele összeköttetésbe lépett. Hazatérve 1868-tól több cikluson át függetlenségi párti képviselő. Irodalmi munkásságában jelentősek történelmi forráskiadványai.

Simonyi Lajos báró (1824—1894) — Simonyi József öbesternek (»a legvitézebb huszár«-nak) fia. Végigküzdötte a szabadságharcot. A fegyverletétel után várfogságra ítélték. Az 1861. évi országgyűlésen a határozati párthoz csatlakozott s mint Tisza Kálmán híve később egyik előkészítője volt a balközép- és a Deák-párt összeolvadásának, amely után földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszterré nevezték ki. 1878-ban lemondott s a magánéletbe vonult vissza. 1885-ben a főrendiház tagja lett.

Simor János (1813—1891) — bíbornok, hercegprímás, esztergomi érsek. Papi szolgálatát a fővárosban kezdte. Szónoki tehetségével hamar feltűnt s az egyházi hierarchián gyorsan emelkedett. 1857-ben győri püspök; 1867 januárjában hercegprímássá nevezték ki. Ő koronázta meg Ferenc Józsefet. — Mikszáth tréfái (1877. jún. 14. és 17) talán valami egykorú mendemondán alapulnak, amelyet ma már nem ismerünk.

Somssich Pál (1811—1888) — politikus és publicista. Az 1840-es évekbeli országgyűléseken Somogy megye követe. A »fontolva haladó párt«-nak ő volt a legtekintélyesebb szónoka. Mint ilyennek az utolsó rendi országgyűlésen éles vitája támadt Kossuthal. A márciusi napoktól kezdve visszavonult. A kiegyezési törekvésekben élénk szerepet játszott Deák Ferenc mellett. A kiegyezés után a képviselőház elnöke (1869—72), s egyik legfőbb mozgatója volt a balközéppel való fúciónak. Minthogy azonban a szabadelvű párt nem elégtette ki

várakozását, az ellenzékhez csatlakozott s mint Apponyi Albert híve harcolt Tisza Kálmán rendszere ellen. — Mikszáth egy szatirikus karcolatban is megörökítette a lassan, körülményesen fontolgató Somssich alakját (*Hát velem mi lesz? — Az apró genry és a nép* c. kötetében).

Strossmayer József György (1815—1905) — diakovári püspök. Linzből Szlavóniába származott család fia; nyelvére tehát inkább német volt, de a horvát politika legbuzgóbb élesztője és a pánszlávizmus egyik fő harcosa lett. Teológiai tanulmányait a pesti egyetemen végezte. 1849-ben, harmincnégy éves korában Jellachich bán ajánlata rá diakovári püspökké nevezték ki. — MK a júl. 17-i (196. sz.) cikkben említi. MK utalásával összefügg a Magyar Korona c. lap 1877. júl. 19-i számának egy közleménye, amely szerint a rohicsi gyógyfürdőn üdül Strossmayer püspök »kohlománynak nyilvánítja azon hírt, mintha ő Simeoni bibornoktól utasításokat kért volna az állítólag Ausztriához csatlakozni kívánó bosnyákok ügyében«. — Egyébként további pályáján is a pánszláv törekvések buzgó híve és bőkezű támogatója. 1888-ban nagy feltűnést keltett az orosz kereszténység 900 éves fennállása alkalmából tartott kijevi szláv kongresszusra küldött üdvözlő távirata, amely miatt Ferenc József igen erőlyesen megdorgálta. Legfőbb becsvágát, a zágrábi érsekség elnyerését nem sikerült megvalósítania. (Pánszláv magatartásával kapcsolatosan Tóth Béla egy igen jó esetet közöl róla: *A magyar anekdotakincs*. 6. köt. 345. l.)

Suwarow ld. Szuvorov.

Swippsz Pepi ld. Harkányi József.

Szalay Imre (1846—1902) — földbirtokos és országgyűlési képviselő. 1875—96-ig hat cikluson át képviselte a lengyeltóti kerületet. — Kiváló szőlőgazda és bortermelő volt, aki lellei pincéjének boraival arany- és ezüst-érmeket nyert külföldi kiállításokon. A balatoni kultúra érdekében is sokat fáradozott. Szenvedélyes utazó; ismerte Európa minden államát, azonfelül járt Afrikában, Kelet-Indiában és Ceylon szigetén. Útjairól gazdag vadász- és néprajzi gyűjteményekkel tért haza. Számos cikket és több önálló művet írt, főleg mezőgazdasági tárgyúakat és útirajzokat.

Szana Tamás (1844—1908) — ügyvédi oklevelet szerzett, de mindvégig irodalmi pályán működött. A magyar irodalom és művészetek buzgó ismertetője volt a német és francia folyóiratokban s maga is szenvedélyes műgyűjtő. A Petőfi Társaságnak kezdettől fogva főtitkára, majd tiszteleti tagja. Szorgalmas műfordító és szerkesztő. Folyóiratai: Figyelő 1871—75, Otthon 1875—76, Regélő 1876, A Petőfi-Társaság Lapja 1877—78, Koszorú 1879—82. (Egy részüknek Mikszáth is munkatársa volt!) Számos önálló művet írt: »Csokonai élete«, »A két Kiszalud«, »Molière élete és művei«, »Magyar költők szerelmei«, »Újabb elbeszélők«, »Petőfiné Szendrey Júlia«, »Izsó Miklós«, »Jankó János«, »Markó Károly« stb. — Mikszáthtal két hosszabb tanulmánya foglalkozik, viszont Mikszáth is több írásában örökítette meg Szana Tamás alakját. (Ld. pl. *A Sz... Tamás doktor»* c. elbeszélését, Krk 29. köt.) Hadaró, gyors beszédét gyakran említi tréfásan.

Szathmáry (Nagy) György (1845—1898) — művelődéspolitikus. Előbb hírlapíró (A Hon, Nemzet, Vasárnapi Ujság, Fővárosi Lapok munkatársa), azután évekig főreáliskolai történelemtanár; 1881—1890: országgyűlési képviselő. 1890-től haláláig mint kultuszminisztériumi min. tanácsos a népoktatásügyet intézte. A MTA lev. tagjául választotta.

Szász Károly (1829—1905) — költő és műfordító; Arany, Tompa, Lévy, Gyulai barátja. Nagykőrösön Arany János tanártársa. Később ref. lelkész, püspök. Közben országgyűlési képviselő, majd pedig miniszteri tanácsos a kultuszminisztériumban. Kortársai (Mikszáth is) gyakran gúnyolódtak alkalmi ódáin és pályadíjakra törekvő színművein.

Szell Ignác (1846—1914) — Szell Kálmán testvéröccse. Mint közigazgatási tisztviselő Vas megyében kezdte pályáját, melynek 1877-ben alispánja lett. (Erről tesz említést Mikszáth.) 1883-tól a belügyminisztériumban szolgált, 1895—6-ban belügyi államtitkár. — Harminc-három évvel későbbi esemény, de Mikszáth-kapcsolatánál fogva föl-jegyezzük: Szell Ignácot fia, Szell József mint fogarasi főispán (a Horthy-korszakban belügyminiszter) 1910-ben Mikszáth helyett szeretne volna megválasztatni Fogaras képviselőjévé, de a kerület hallani sem akart róla, s ezért visszalépett.

Szell Kálmán (1845—1915) — a századvég és a századforduló egyik vezető politikusa. Mint Deák Ferenc gyámleányának, Vörösmarty Ilonának férje, pályájának kezdetétől »a haza bölcsének« legbizalmasabb környezetéhez tartozott. Közgazdasági és pénzügyi szakképzettségével nagy tekintélyre tett szert. A fúziókor (1875) pénzügyminiszter lett, de 1878-ban a boszniai okkupáció pénzügyi kérdésében elfoglalt ellentétes álláspontja miatt lemondott. Mint pénzügyminiszter igyekezett megjavítani az ország megrongált hitelét és állampénzügyi viszonyait. Visszalépése után tevékeny részt vett a közgazdasági életben és rátóti birtokán mintagazdaságot szervezett. 1899—1903-ig miniszterelnök volt. — Pályájának erre a későbbi szakaszára a *Cikkek és Karcolatok* további kötetében még többször is visszatérünk. Mikszáth nem egy publicisztikai dolgozata foglalkozik Szell Kálmán személyével és működésével.

Szigeti (MK-nál: Szigethy) Imre (1831—1902) — színész, Szigeti József öccse. Előbb vidéki városokban működött mint igazgató, majd 1868 óta a Nemzeti Színház tagjaként. Főleg humoros szerepeket alakított; sok darabosság volt a játékában.

Sziklay Emma — énekesnő a hetvenes években. (A színháztörténet ma már nem is tartja számon.) Hangjáról Mikszáth elismeréssel nyilatkozott írásaiban (pl. Krk 29. köt. 91. l.); ez magyarázza az 1877. dec. 19-i *Apróságot* is.

Szontagh Pál — Az 1870-es években két ilyen nevű politikus működött. Mikszáth mindkettőt említi. Az egyik Szontagh Pál (1820—1904) — nógrádi: Tisza Kálmán híve. (Az ő horpácsi kúriáját és birtokát vásárolta meg Mikszáth.) — A másik Szontagh Pál (1821—1911) — gömöri: a Deák-párt híve volt, a fúziót nem helyeselte és a mérsékelt ellenzékhez csatlakozott.

Sztupa György (1812—1884) — gyógyszerész, országgyűlési képviselő. Mint nemzetőr-kapitány részt vett a szabadságharcban. 1875—78: a fehértemplomi kerület országgyűlési képviselője mérsékelt ellenzéki programmal. Dolgozatai az Orvosi Hetilap, Gyógyászat, Gyógyszerészeti Hetilap stb. hasábjain jelentek meg.

Szulejmán pasa (1838—1892) — török hadvezér. Részt vett az 1862-i montenegrói és az 1867-i krétai hadjáratban. Azután a hadi iskola tanára, majd igazgatója lett. A szerb háborúban 1876-ban mint hadtestparancsnok tűnt ki Knyazevác és Alexinác mellett. 1877-ben Bosznia és Hercegovina főparancsnoka lett és Montenegróba nyomult; onnan Ruméliába hívták s ott a Sipka-szoros elleni támadásokat vezette. 1877. okt. 3-án a dunai sereg főparancsnokává nevezték ki, de 1878. jan. 16—17-én Filippopoly mellett serege majdnem teljesen megsemmisült. Ezért elfogták s dec. 2-án rangvesztésre és tizenöt évi börtönre ítélték, a szultán azonban megkegyelmezett neki.

Szuvorov (MK-nál: Suwarow), *Alekszander Vasziljevics, herceg* (1729—1800) — orosz hadvezér. Harcolt a hétéves háborúban, a török háborúban (1774, 1789, és 1790), leverte a lengyel fölkelést (1794); a napóleoni háborúkban fényes győzelmeket vívott ki a franciák fölött, de Svájcban szenvedett kudarca miatt a cár előtt kegyvesztett lett s nem sokára meghalt.

Szűcs Gyula (becenevén: *Szűcs Pátri*) — annak a magyar ifjúsági küldöttségnek a vezetője, amely díszkarddal ajándékozta meg Abdul Kerim pasát. — MK többször említi mint a magyar—török barátság legfőbb ifjúsági szószólóját.

Tahir bej (1842—?) — katonai pályát választva Párizsban taníttatták, többek között a st.-cyri iskola növendéke is volt. Visszatérve hazájába gyorsan emelkedett: 1865-ben kapitány, majd őrnagy, 1875-ben a konstantinápolyi katonai iskola tanára. Midőn Abdul Hamid trónra lépett, hadsegédjévé nevezte ki. 1877-ben a szultán a magyar népnek az orosz—török háborúban tanúsított török-rokonszenve viszonzásául visszaküldte a magyar nemzetnek, ill. a budapesti Egyetemi Könyvtárnak ajándékozta a Budavár elfoglalásakor (1541) török kézre került Corvin-kódexekből fennmaradt 35 kötetet. E Corvin-kódexeket Tahir bej hozta magával. Amde a külügyi kormány — a magyar tömegek szimpátia-tüntetésétől tartva — Tahir bejt nem engedte Budapestre. A Mátyás király könyveit tartalmazó díszes ládát Bécsben kellett átadnia egy miniszteri hivatalnoknak, — az hozta le Budapestre. »Tahir bejt nem láthattuk — írja egy akkori lap —, de neve, emléke azért gyökeret vert szívünkben.« Jókai Üstökös c. élelappja pedig keserű gúnyval írja (1877. máj. 6): »A „Tolonc” címszerepét közelebb a Corvinák játszták el. Dicsőség a két drabantnak, aki szíves volt őket Budapestre bekísérni.«

Talleyrand-Périgord, Charles Maurice, gróf (1754—1838) — francia államférfi. Napóleonnak nagy segítségére volt a direktórium megbuktatásában, ezért külügyminiszterré tette. Mivel azonban nem helyeselte Napoleon hódító terveit, kegyvesztett lett és ekkor a Bourbonokkal szövetkezett. 1814-ben ő indítványozta a szenátusban Napoleon trónfosztását; ennek bukása után a Bourbonok alatt szolgált. Kora leg-

kiválóbb diplomatája, de jellemét kortársaival együtt az utókor is megbélvezi.

Tavaszi András (1823—1882) — a Magyar Földhitelintézet jogügyi tanácsosa és az Országos Magyar Gazdasági Egylet igazgatósági tagja volt. Két országgyűlésen képviselte a Ferencvárost. Az 1875. évi választásokon Csernátony Lajossal szemben megbukott. (Ezzel kapcsolatosan 1875. évi *Aprósdáiban* Mikszáth nem sok elismeréssel nyilatkozik róla. Ld. Krk 52. köt 159. és 160. l.) Utolsó éveit súlyos betegségben töltötte.

Teleki László gróf (1811—1861) — politikus és drámaíró. 1848 előtt az ellenzék vezére volt. A bukás után emigrációba ment. 1861-ben újból képviselő, a határozati párt vezére; szőszegéssel vádolták, meghasonlott önmagával és öngyilkos lett. 1844-ben írta »Kegyenc« c. tragédiáját.

Thaisz Elek — a kiegyezés után hosszú időn át Budapest rendőrfőkapitánya. Tisza Kálmánnak bizalmasa. Tőle eredtek a Helfy Ignác és Herman Ottó ellen foganatosított intézkedések (ld. 125. és 145. l.). Jókai Üstököse kövérségéért és erőszakos intézkedéseiért »török basá«-nak nevezte (1877. febr. 3. sz.). — Meddig állt a fővárosi rendőrség élén? — nem tudjuk. Még a 90-es évek elején is mint »kir. tanácsos, főkapitány« közölte rendeleteit a lapokban.

Thiers, Louis Adolphe (1797—1877) — francia államférfi, történetíró. Pályáját ügyvédként kezdte, majd publicisztikai és történetírói működésével aratott sikereket. A restauráció rendszerével szemben a liberális ellenzéki burzsoázia egyik vezére, a júliusi monarchia idején több ízben miniszter, 1836-ban és 1840-ben rövid ideig miniszterelnök és külügyminiszter volt. III. Napóleon uralomra jutása után száműzetésben élt. Az elvesztett francia—porosz háború után a nemzetgyűlés a végrehajtó hatalom fejevévé választotta (1871. febr.). Ebben a minőségében megkötötte Poroszországgal a frankfurti békét, majd a kormány székhelyét Versailles-ba helyezve irányította a párizsi kommun leverését. 1871 aug.-ban a harmadik köztársaság első elnökévé választották. 1873-ban a monarchisták nyomása alatt lemondott. Mint történetíró egyik kezdeményezője volt a francia forradalom és a napóleoni korszak liberális-polgári feldolgozásának. — Mikszáth mint a köztársaság harcosát nagy tisztelettel emlegeti. (Ld. különösen *Thiers a ravatalon* c. tárcáját a jelen kötetben.)

Tisza Kálmán (1830—1902) — A szabadságharc idején a vallás- és közoktatásügyi minisztérium tisztségviselője. A bukás után testvéreivel együtt külföldi tanulmányútra ment. 1861-ben Debrecen képviselője, a határozati párt híve, és nagybátyjának, Teleki Lászlónak halála után a párt vezetője. 1865-ben Debrecen újból képviselővé választotta. A kiegyezés utáni politikai életnek csakhamar központi alakja lett. Kezdetben ellenzéki vezér, 1875—1889-ig miniszterelnök. Magyarországnak a kiegyezés teremtette fonák helyzetét ő állandósította. Másfél évtizedes kormányzása az ország politikai és társadalmi züllésének szomorú korszaka. 1877—78. évi működéséről a 268—270. lapokon részletesen szoltunk. — Mikszáth viszonya és magatartása Tiszával szemben a 70-es években erősen hullámzott. Időnként hevesen

támadta. A 80-as és 90-es években szoros baráti kapcsolatba került vele, de elsősorban »nem mint politikust, hanem mint embert« becsülte. Alakját, egyéniségét számos karcolatában örököltette meg.

Tisza Lajos (1832—1898) — Tisza Kálmán öccse. 1871—74 közt közlekedésügyi miniszter. Az 1879-es árvíz után Szeged újjáépítésének, mint királyi biztos, ő volt az irányítója. Abban az időben írta MK *Tisza Lajos és udvara Szegeden* címen karcolatainak egy gyűjteményét.

ifj. Toldy Ferenc — az irodalomtörténetről Toldy Ferenc fia. Írói lexikonaink nem szólnak róla. — MK mint a Budapesti Hírnök c. könyvnyomatos lap szerkesztőjét említi, aki a népszínházi botrány nyilvánosságára hozatala miatt párbajba keveredett.

Toldy István (1844—1879) — Toldy Ferenc fia. Író és hírlapíró. Jogot végzett s előbb a belügy-, majd a pénzügyminisztériumban, végül (1870—75) a miniszterelnökségen működött. 1875 után kizárólag az irodalomnak élt. Regényt, novellákat és színműveket írt.

Tóth Kálmán (1831—1881) — hazafias és szerelmi költeményei annak idején igen népszerűek voltak. Baráti köre erősen túlértékelte; ma már szigorú kritikával mérlegeljük munkásságát.

Trefort Agoston (1817—1888) — politikus és publicista. A publicisztika terén főleg a bank- és vasútügy, valamint a városok fejlesztése érdekében dolgozott. 1861- és 65-ben országgyűlési képviselő és a Deák-párt egyik tekintélyes tagja. 1872-ben vallás- és közoktatásügyi miniszter lett s maradt egész haláláig. Közben (1876. aug. — 1878. dec.) ellátta a kereskedelemügyi miniszteri tárcát is. (MK-nál itt erről a működéséről van szó!) — MK mindvégig feltűnő tartózkodással, időnként gúnynyal és kemény bírálattal kíséri Trefort működését.

Uchatius Ferenc báró (1811—1881) — cs. és kir. tábornagy. 1861-ben mint őrnagy az ágyúöntöde igazgatója lett. Feltalálta egy újfajta löport és az ágyúcsöveket acélbronzból készítette (Uchatius-féle ágyúk). Ezt az ágyútípust 1874-ben fogadta el a hadügyminiszter s az egész osztrák—magyar tüzérséget két év alatt ezzel a fússal szerelték fel. Találmányát a nagy kaliberű partvédő ágyúknál is értékesíteni akarta, de ennek technikai és hivatalos akadályok állottak útjába. Emiatti elkeseredésében főbelötte magát.

Ürményi Miksa — Ürményi József alnádor fia. 1861-ben a kismartoni (Sopron m.) kerület országgyűlési képviselője volt. Életrajzának egyéb adatait nem ismerjük.

Vadnai (Mikszáthnál: *Vadnay*) *Károly* (1832—1902) — író és szerkesztő. 1864-től Tóth Kálmánnal, 1867-től egyedül szerkesztette a Fővárosi Lapokat 1893-ig, amikor a hivatalos Budapesti Közlöny szerkesztőjévé nevezték ki. Regényei elavultak, de memoárjai ma is frissen hatnak. — Mikszáthnak egy róla rajzolt írói arcképe szerint: »Amely posztra állították, mindenütt egész ember volt. A Fővárosi Lapoknak minden porcikája magán viselte ennek az okos, hidegszű embernek egyéniségét. Polémiai, kritikái, apró megjegyzései harminc évig irányították a közvéleményt és nevelték az írókat.«

Vahot Imre (1820—1879) — író és szerkesztő. Vachott Sándor testvéröccse; nevét »magyarosan« írta. 1843-tól szerkesztette a Pesti

Divatlapot; 44-ben Petőfit szerződtette segédszerkesztőjéül. 1857-től 1862-ig fennállott lapja, a Napkelet, nagy számú olvasóközönségre tett szert.

Varga János (1846–1881) — ügyvéd, Arad tiszteletbeli főjegyzője. Mint nevelő működött Tóth Kálmán fia, Tóth Béla mellett, akinek az anekdoták és kuriózumok iránti érdeklődésére jelentős befolyással volt. Számos humorisztikus és egyéb cikke jelent meg a Bolond Miskában, a Fővárosi Lapokban és a Vasárnapi Ujságban. Később Aradra költözött és ott ügyvédi irodát nyitott. Egy ideig szerkesztette az Arad és Vidéke c. ellenzéki lapot. Főműve a »Babonák könyve«, a magyar orvosok és természetvizsgálók által 200 frt díjjal jutalmazott pályamű (Arad, 1877). Írt néhány színművet is, melyeket a Nemzeti Színházban előadtak.

Vefik — Az 1877. évi publicisztikában részint mint a török képviselőház elnöke, részint mint az Abdul Kerim fölött ítéltkező haditörvényszék elnöke szerepel.

Verhovay Gyula (1848–1906) — publicista és politikus. 1875-ben az Egyetértés munkatársa. 1879-ben megalapította a Függetlenség c. napilapot. 1878–87. országgyűlési képviselő. A tiszaezslári pör után antiszemita irányba fordult, de miután a csángók visszatelepítése érdekében indított gyűjtés körül lapjánál visszaélések történtek, lapja hanyatlott s megszűnt (1887), ő maga pedig visszavonult a közélettől. — Demagóg szereplését MK több ízben kifogásolta.

Verne, Jules (1828–1905) — francia író, a természettudományos-fantasztikus regény megeremelője, — nem tartozott MK kedvencei írói közé. Különösen bosszantotta, ha Jókait Verne-hez hasonlították: »Jókai oly magasan áll mint író Verne felett — úgymond —, akár a Mont-Blanc az Eiffel-toronyhoz viszonyítva.«

II. Viktor Emánuel (élt 1820–1878, uralk. mint Szárdinia királya 1849–61, mint olasz király 1861-től haláláig) — Károly Albert szárdiniai király idősebbik fia. Cavour segítségével diplomáciai úton, Garibaldi támogatásával pedig katonai erővel is megeremeltette az olasz egységet. — Mikszáth — márcsak a Garibaldival való szövetség és a pápa világi hatalmának megdöntése miatt is — mindig rokonszenvel említi a közvetlen és barátságos természetű uralkodót.

Vilmos császár (az »istenfélő« és »kegyes«) — I. Vilmos (1797–1888). 1861–88: porosz király, 1871–88: német császár. 1849-ben leverte a badeni forradalmat. Átszervezte a porosz hadsereget; 1862-ben Bismarckot tette kancellárrá. 1866-ban az osztrák, 1870–71-ben a francia háborúban győzelmet aratott. Ekkor (1871) Versailles-ban német császárrá kiáltották ki. Erélyesen állást foglalt a katolikus egyházzal szemben (Kulturkampf); innen a »vallásos« stb. jelzője. Előbb orosz-barát politikát folytatott s 1872-ben létrehozta a »három császár (Vilmos, Ferenc József, II. Sándor cár) szövetségét«, de a berlini kongresszus (1878) után hozzájárult az Osztrák–Magyar Monarchiával kötött szövetséghez (1879). Alkotmányellenes politikája miatt több sikertelen merényletet követtek el ellene.

Wahrmann Mór (1832–1892) — kereskedő és politikus. Budapest V. kerületének 1869-től haláláig képviselője. Előbb a Deák-párt-

hoz, később a szabadelvű párthoz csatlakozott. Tagja volt a delegációnak és a pénzügyi és közigazgatási bizottságnak. A budapesti kereskedelmi és iparkamarának és a Lloyd-társulatnak elnöke volt.

Wagner László (1841—1888) — gazdasági író, 1867-től a műegyetemen a mezőgazdaságtan és erdészettan tanára. Jelentős tevékenységet fejtett ki a gazdasági egyesületi életben, valamint bel- és külföldi kiállítások rendezésében és kongresszusokon. Számos gazdaságtudományi munkát írt magyar és német nyelven. — Mikszáth 1877. évi cikkeiben nem a tudóssal, hanem a családi becsületéért párbajt vívó férfjjal foglalkozik. Ellenfele, Perczel Aurél fővárosi ügyvéd, Perczel Béla igazságügyminiszter »másod-legidősb fia« holtan maradt a párbaj színhelyén, a rákospalotai erdőben. A párbajvétség miatti bírósági tárgyalást az egykorú lapok részletesen ismertették. (Ld. még Mikszáth: *A párbajról* c. tárcájával kapcsolatos jegyzeteinket a Krk 29. köt. 291—292. lapján.)

Wielopolski, Alexander, gróf, Gonzaga marquis (1803—1877) — lengyel politikus; Dembinski tábornok unokaöccse. Az 1831-i forradalmi országgyűlésen a békepárthoz tartozott, ezért amnesztiát kapott az oroszoktól. Mindvégig oroszbarát politikát folytatott; a legrosszabb emlékezetű cári ügynökök közé sorolják. 1861-ben mint közoktatásügyi miniszter tagja lett a cártól kinevezett lengyel nemzeti bizottságnak, mely reformokkal akart segíteni az általános elégedetlenségen. Honfitársai azonban bizalmatlanul fogadták, emiatt decemberben lemondott. 1862-ben Konstantin nagyherceg mellé polgári kormányzóvá nevezték ki, de ő sem tudta megakadályozni az 1863-i felkelés kiterjedését. Ezután Drezdába vonult vissza; ott halt meg.

Zalka János (1820—1901) — püspök, egyházi író. Előbb Esztergomban tanulmányi felügyelő (1849), később a pesti egyetem tanára (1863). 1867-ben győri püspökké nevezték ki. Főleg a tanítóképzés terén tevékenykedett. Több hitbuzgalmi folyóiratot szerkesztett és ily tárgyú könyveket írt.

Zay Adolf (1850—1907) — ügyvéd, országgyűlési képviselő, Nagyszébenben született, jogi tanulmányait Bécsben végezte és egész pályáján az erdélyi szászok érdekeit szolgálta. 1875-től húsz éven át volt tagja az országgyűlésnek mint a szászsebesi, vidombáki és végül a brassói I. ker. képviselője; a mérsékelt ellenzék soráiban foglalt helyet, bár a szász néppárt programját vallotta. A 90-es években miniszteri tanácsossá nevezték ki a kereskedelemügyi minisztériumba. — MK mindig erős tartózkodással szólt róla. *Nyugta egy németről* c. elbeszélésében (Krk 36. köt.) mint a német terjeszkedés egyik hazai ügynökét említi.

Zichy Géza gróf (1849—1924) — tizennégy éves korában vadászserencsétlenség következtében jobb karját amputálni kellett, de kitartó akarattal balkezének ügyességét a tökéletességig fejlesztette. Mint zongoraművész Liszt Ferenc, majd Volkmann Róbert tanítványa. 1876-ban a Nemzeti Zenede elnöke lett. Verseket, regényt és drámákat írt. A Kisfaludy és a Petőfi Társaság tagjául választotta.

Zichy Mihály (1827—1906) — világhírnő magyar festő. Pesten és Bécsben tanult; élete nagy részét Párizsban és Szentpéterváron

töltötte, ez utóbbi helyen mint a cári udvar festője, miután itthon a képzőművészet terén következetesen mellőzték. Főleg bravúros rajz-készségével és kompozícióinak kifejező erejével hódította meg korát. Madách Ember tragédiájához, Arany balladáihoz és Petőfi költeményeihez készített illusztrációi művelzetünknek és lelki örömeinknek ma is kifogyhatatlan tárháza. — A jelen kötetben, az *Apróságok* között »Erzsébet királyné Deák Ferenc ravatalánál« című nagyszabású történelmi képéről van szó. (Ld. a júl. 24. és aug. 14-i Tárgyi magyarázatoknál!)

Zsedényi Ede (1804—1879) — konzervatív politikus. A kiegyezés után Deák-párti képviselő. Mint politikus főleg a protestáns érdekekért küzdött. »Takarékossága«, mellyel jelentékeny vagyont gyűjtött, közmondásos volt. Mikszáth — ahányszor csak szóba hozza — mindig fukarsága és rendetlen öltözködése miatt gúnyolja ki. Egy ilyen vonatkozású anekdotát Tóth Béla »Magyar Anekdotalincse«-e is följegyzett Zsedényiről (VI. köt. 58. l.)

HELYSÉGNEVEK, FÖLDRAJZI NEVEK

Aix — Aix-en-Provence: az ugyanilyen nevű arrondissement-nak, a régi Provence-nak székhelye.

Aladzsa-dagh (MK-nál: Alladsa) — a Kara-dagh hegy nyúlványa, mely ágazataival betölti az orosz-kaukáziai Karsz vidékének déli részét. Itt győzték le az oroszok 1877. okt. 15-én a Mukhtár pasa alatt küzdő törököket.

Baia-de-Aramă (MK-nál: Baia- és Baja-Aráma) — helység Romániában, a Retyezáttól délre, nem messze Târgu-Jiu várostól. Ettől délre fekszik az egyidejűleg (1877. okt. 16) említett Turnu-Severin város.

Balassagyarmat — Mikszáthot többféle szál fűzte szülőmegyéje, Nógrád székvárosához. 1871-ben itt szolgált mint tb. esküdt Mauks Mátyás szolgabíró mellett, kinek leányát később feleségül veszi. Ugyancsak itt ügyvédsegédként is dolgozott. 1873-ban a Balassagyarmaton megjelenő Nógrádi Lapok főmunkatársa volt. Számos elbeszélést és cikket írt a város viszonyairól, »közhelyei«-ről (vendéglők, kávéházak), alakjairól stb. (Ld. Krk I., 27. és 51. köt.) — Feltűnő, hogy amint Peetre költözött és megnősült, elszakadva szülőföldjétől, a megyeszékhelyről egyre több idegenkedéssel emlékezik meg. Az 1877. nov. 14-i (315. sz.) cikkben is, amint erre a cikk jegyzeteiben rámutattunk. Idegenkedése és gúnyos megjegyzései bizonyára egykori sérelmeivel függnek össze (mellőzése 1872-ben a megyei tisztviselőválasztásoknál stb.).

Besztercebánya — Mikszáth korában Zólyom vármegye székhelye.

Bjela (lengyelül: Biala) — kerületi székhely volt Szjedlec orosz kormányzóságban, a Krasznaja mellett. A Radziwill hercegek kastélyával. (Bizonyára itt fektet beteg a cár az 1877. aug. 9-i, 219. sz. cikk utalása szerint.)

Brăila — Románia egyik nagyvárosa, az ugyanily nevű prefektúra székhelye volt; a Duna bal partján fekszik.

Chlum (Chlumetz) — csehországi helység Hradec Králové (Königgrätz) közelében. Az 1866. júl. 3-i nagy osztrák vereséggel végződött königgrázi csata idején Chlum helység volt az osztrák állás kulcspontja.

Gastein — három helység viseli ezt a nevet Salzburg osztrák tartományban. Itt (1877. okt. 8., 278. sz. cikk) *Bad-Gastein*-ről, az európai híru fürdőhelyről van szó.

Gornji-Studen (MK-nál: Gorni-Studen) — a mai Jugoszláviában, a régi Szerbiában fekvő helység. A török elleni balkáni háborúban itt volt a cár főhadiszállása.

Guadalquivir — Spanyolország egyik legnagyobb és hajózás szempontjából legfontosabb folyója. (MK rendszerint csak ezt az egy spanyol folyót szokta emlegetni.)

Innsbruck — Tirol fővárosa, az Inn mindkét partján fekszik.

Jantra — a Duna jobboldali mellékfolyója Bulgáriában, a Balkán-hegységben ered. Az 1877-i orosz — török háborúban az oroszok egyik fontos működési bázisa volt a Jantra; nyugat felé Plevna, keletnek pedig az erődítmények ellen.

Karajal (a szept. 18-i, 258. sz. cikkben) — talán azonos Karagan türkisztáni helységgel. (?)

Karsz — az ugyanilyen nevű orosz transzkaukáziai terület fővárosa. Ókori eredetű város, a X. században az örmény királyok székhelye. Később a szeldzsuki törököknek, a mongoloknak és a perzsáknak volt birtoka. A törökök jelentékeny erősségeket építettek körülte. Az oroszok három ízben vették birtokukba (1828-ban, 1855-ben és 1877-ben). Az 1877. évi orosz — török háborúban fontos szerepet játszott. MK (nov. 12-én) Karsz ostromát említi, a többi lapok pedig dec. 22-én jelentik Karsz bevételét. Lazarjov orosz tábornok foglalta el. Az oroszok a régi erősségeket kijavították és újjakal szaporították.

Königgrätz (csehül: Hradec Králové) — város, annak idején az egyik cseh kerületi kapitányság székhelye, az Adler és Elbe torkolatánál. A porosz — osztrák háborúban 1866. júl. 3-án véres harcoknak volt színhelye. Az egyesült porosz sereg döntő győzelmet aratott a Benedek Lajos tábornagy fővezérlete alatt harcoló osztrák seregen. — E csatát másnéven sadovai csatának is nevezik a Königgrätz közelében levő *Sádová* nevű faluról. A königgrázi (sadvai) csúfos osztrák vereséget a magyarság — főleg a kiegyezés előtt — mindig kárörömmel emlegette. MK is sokszor gúnyolódik fölötte.

Kufstein (Kopfstein) — város, a hasonló nevű tiroli kerületi kapitányság székhelye, az Inn jobbpartján, a bajor határon. A város mellett meredek sziklán van Geroldseck vára, régebben állami fogház, jelenleg kaszárnya. A Habsburg-abszolútizmus idején többek közt Kazinczy Ferenc, a világsíki fegyverletétel után pedig számos magyar szabadságharcos volt itt bebörtönözve. — MK a szept. 11-i (251. sz.) cikkben Kufstein osztrák hivatalnok nevével kapcsolatosan idézi fel e vár szomorú emlékeit.

Kuttenberg (csehül Kutná Hora) — város Csehországban; kerületi kapitánysági székhely volt, egykor több cseh király székvárosa.

Libourne — város Gironde francia département-ban, a Dordogne és Isle összefolyásánál; hajógyárakkal, vasöntökkel, répacukorgyártással és bortermeléssel. E városban szobra van Decazes hercegnek (ld. 318. l.).

Livadia — orosz cári birtok Taurisz kormányzóságban, 5 km-nyire Jaltától, a Krim félsziget déli partján, két palotával. II. Sándor cárnak volt kedvelt lakóhelye.

Longchamp — Boulogne-sur-Seine-től 2 km-nyire, Párizs mellett fekvő helység. A Boulogne-i erdő széle és a Szajna jobbpartja közt terül el híres lóversenytere. A teret katonai szemle céljából is használják. Ld. a júl. 3-i (182. sz.) cikket.

Metz — Lotharingia egykori fővárosa. A XVI. század közepe óta francia birtok. A porosz-francia háború idején (1870. okt. 27-én) a németek kezére került. Ma ismét Franciaországé.

Nagyőrce — Gömör megyei város a murányi völgyben.

Nikápoly (Nebul) — város Bulgáriában, a Duna mellett. 1877. júl. 13-án az oroszok megtámadták és három napi ostrom után elfoglalták. (Erre utal MK a júl. 21-i, 200. sz. cikkben.)

Plevna (Pleven) — az ugyanily nevű járás székhelye Bulgáriában. 1877-ben heves harcok folytak itt a törökök és oroszok, valamint a velük szövetséges románok közt. Oszmán pasa erős földvállal alakította át Plevnát, melyet az ellenség a szept. 11–12-i sikertelen rohamok után hónapokon keresztül hasztalanul ostromolt. Végre is Oszmán pasa elesége és lövészsere elfogyott, s dec. 10-én az a kísérlete, hogy az ostromló seregen átvágja magát, meghiúsult, mire 40 000 emberrel megadta magát. E harcok emlékét a városban és környékén 300-nál több emlékmű hirdeti. — A nyári és főleg a szeptemberi plevnai török győzelmek nagy örömmel és várakozással töltötték el Európa törökbarát népeit. A magyar sajtó (ld. MK szept. és okt. cikkeit!) lelkesen ünnepelte Oszmán pasát, a fővárost kivilágították stb. Költőink versekben magasztalták a török győzelmeket. (Ld. Arany János 1877. szept. 21-én írt »Plevna« c. költeményét és Szabó Endre »Csok jása!« c. versét a Budapesti Napilap 1877. aug. 12-i számában.) — Ezzel szemben a dec. 10-i kapituláció, amikor Oszmán pasa maga is orosz fogságba került, rendkívüli megdöbbenést váltott ki, mert a kapitulációval eldőlt a háború kimenetele. (Ld. Mikezsth dec. 13–19-i, 344–350. sz. cikkeit.)

Ploesti (MK-nál: Plojesti) — Prahova román kerület székhelye.

Sadova ld. Königrätz.

Schwechat — község Bruck an der Leitha alsóausztriai kerületi kapitányságban, Bécs mellett. A szabadságharc idejében (1848. okt. 30) a Móga altábornagy vezetése alatt álló honvédsereg vereséget szenvedett itt Windischgrätz seregével szemben.

Sedan — város Ardennes francia départementban, a belga határon, a Maas jobbpartján. A porosz-francia háború 1870. szept. 1-én lezajlott döntő ütközetének színhelye. A körülkerített francia sereg áttörési kísérletei nem sikerülvén, előbb a várfalak alá húzódott,

amikor pedig a németek (délután) a várat kezdték bombázní, a franciák kítűzték a fehér zászlót. Másnap (szept. 2. délelött) aláírták a kapitulációt. III. Napóleon császárral együtt a francia hadsereg egész maradványa fogságba került.

Sipka-szoros (vagy: Sipka-hágó) — 1308 m magas, igen fontos hágó a Nagy-Balkán gerincén; rajta megy át a Grabovóból (Bulgária) Kazanlikba (Keletrumélia) vívő keskeny és néhol elég meredek országút. Déli kijáratában van Sipka falu. — 1877. júl. 17-én az oroszok észak felől támadták meg a Sipka-szorosot, de visszaverettek; júl. 19-én Gurko tábornok sikerrel megújíttotta a támadást. A Sipka-szoros orosz állásait később (aug. 20—27) Szulejmán pasa ostromolta s már-már elfoglalta, de az oroszok szívósan védekeztek. Végre az orosz főhaderő átkelt a Balkánon, megkerülve a törököket, Vesszel pasát heves küzdelmek után arra kényszerítette, hogy Sejnovonál megadja magát 32 000 emberrel és 93 ágyúval. — A Sipka-szorosért vívott harcokról MK több ízben megemlékezik, így főleg az aug. 4-i (214. sz.), aug. 22-i (232. sz.) és okt. 10-i (280. sz.) cikkekben.

Solferino — falu Mantova olasz tartományban, a Garda-tó melletti fennsíkon. Itt III. Napóleon az egyesült francia—szárd hadakkal 1859. jún. 24-én az osztrákokon véres győzelmet aratott, minek következménye Lombardia elvesztése lett. A csatában az osztrákok 22 000, a franciák 12 000, a szárdok 5500 embert vesztek.

Suchum-Kale ld. Szuhum-Kale.

Szülisztria — 1912-ig bolgár, 1913-tól kezdve román város a Duna jobbpartján, fontos átkelőhelyen. Régen egyike volt a legjelentősebb dunamelléki váraknak. 1878-ban Bulgáriához került, amelytől az 1913. évi bukaresti szerződés értelmében Románia birtokába jutott.

Szuhum-Kale — Szuhum transzkaukáziai járás székhelye a Fekete-tenger egyik kis öblének partján, jó kikötővel; klimatikus gyógyhely. A török uralom alatt vár volt, és a rabszolgakereskedelem központja. 1829-ben lett orosz birtokká. (MK egy baráti tréfával kapcsolatosan említi a jún. 27-i, 176. sz. cikkben.)

Temir-khán sura (más néven: Bujnakszk) (MK-nál: Temir) — Dagesztán orosz-kaukáziai tartomány fővárosa, az Erpili Ozen folyó mocsaras völgyében. — Ezt a városnevet MK egyik (két hónappal azelőtt, 1877. júl. 12-én írt) elbeszélésében is említi, de tréfásan a Balkán félszigeten levő falunak mondja. (Ld. *Állatok a muszka hadseregben*. Krk 29. köt. 95. l.)

Theresienstadt (Terezin) — város és egykori vár Csehországban, az Eger mellett. A várat Mária Terézia alapította. Az 1848—49-i szabadságharc hőseinek egy része itt szenvedett börtönt.

Turnu-Szeverin (Turnu-Severinu) — Mehedinți romániai kerület székhelye, a Duna mellett.

Vezirköprü (MK-nál: Vezir) — az ókori Andrapa, városka Arnázia szandzsákban, Kisázsiaiában, közel a Kizil-Irmak völgyéhez.

Zimnica (Zimnicea) — város Romániában a Duna mellett, Bukaresttől délnyugatra.

1877

A TÁRCACIKKEK JEGYZETEI

A FŐVÁROSBÓL

M. *Budapesti Napilap* 1877. június 4., 4. évf. 153. sz. (2.1) A tárcarovatban. *Nyúl István* álnévvel.

Kötetben itt először.

1877 június elején Mikszáth *Nyúl István* álnévvel jelentkezett a *Budapesti Napilap* tárcarovatában. Ezzel az álnévvel szignálta jún. 4-én jelen karcolatát, június 8-án pedig *Mire jó a kártya?* című novelláját (Krk 29. köt.). Többé azután nem is használta ezt az álnévet. A *Budapesti Napilap*ba írt s névjelzéssel ellátott cikkei és elbeszélései vagy teljes nevét tüntetik fel, vagy *—th.*, illetőleg *M — th K — n* betűjegyeit.

Az írói álnevek eredetére és alkalmazására nem minden esetben van pontos magyarázat. A *Nyúl István* álnév eredetét sem ismerjük teljes bizonyossággal. Mégis úgy véljük, hogy az 1876 elejétől majdnem másfél esztendőn át rendes újságírói állás nélkül tengődő Mikszáth — erős öngúnnyal — az óvatosságot akarta hangsúlyozni, amelyre körülményei kötelezik (pontosabban szólva: köteleznélk) egy új lap hasábjain. Ezért mondja jún. 11-i karcolatában, hogy »mint még tapasztalatlan ember» szólalt meg . . . De keze — nyúlbőrbe bújtatva is — bátran, merészen, sőt elszántan forgatta a tollat, úgyhogy a komikus álnév már két héten belül szükségtelessé vált.

A szövegről

Egypár sajtóhibát javítottunk s néhány idegen szót és tulajdonnevet átírtunk a mai helyesírási szabályok szerint. (Zárójelben a *Budapesti Napilap* — rövid.: BpN — szövege.)

Lap Sor

5 : alcímben stb. *Oszmán* (*Osman* és *Osmán*)

„ 19 képviselőnek. (képviselelőknek.)

6 : 20 *sejk* (*sejk*)

7 : 26 *díványján* (*dívánján*)

Tárgyi magyarázatok

Mikszáthot — úgy látszik — kissé váratlanul érte a *Budapesti Napilap* meghívása. Nem voltak tartalékolt kéziratái, sem új témái. Ezért többnyire korábbi jól bevált tréfáit és ötleteit használta fel ezúttal is — meglehetősen laza keretben. Ez az oka annak, hogy alábbi

tárgyi magyarázatainkban minduntalan az előző évekből ismert írásaira kell utalnunk.

Lap Sor

- 6 : 1-4 »Ha az egyszeri udvarias francia...« stb. — V.ö. *A kedves Gaillard apóval* (Krk 27. köt.), aki a csatatéren, mielőtt elvérezne, ez udvarias szavakkal búcsúzik bajtársaitól: »Apropos! Majd elfeledtem. Van szerencsém magamat becses barátságukba ajánlani... Serviteur.«
- „ 8-24 A tréfás önéletrajz humora a tényekkel ellenkező előadásban van. Az író nem volt nemesember, nem volt sem élelmes, sem tapintatos. Igaz, hogy »iskoláit nem végezte el«, azaz: jogi tanulmányairól semmiféle bizonyítványt nem szerzett, ezzel szemben viszont: nem választották meg megyei tisztviselőnek (szolgabírónak), sem pedig (legalábbis 1877-ben még neml) »országos képviselőnek«. Végül: apja nemcsak hogy nem szerezte be hírlapírónak, de sőt: igen lecsújtó véleménye volt az egész írói mesterségről.
- „ 26-28 XIV. *Lajos francia király mellényei* — Mikszáth a szerkesztésében megjelent Magyar Néplap 1876. szept. 11-i számának (37. sz.) vezércikkében is említi (Krk 52. köt. 101. l.).
- 6 : 20 *a múlt héten... a »boa konstriktor« kékjutazásra rándult ki* — Az Állatkert óriáskígyójának eltűnéséről majd mindenik lap megemlékezett (máj. 22-27 között) — különböző magyarázatokkal.
- „ 20-22 *»a sejk két párduca... vadász-macskára devalválódott«* — Még az óriáskígyóénál is nagyobb sajtója volt az Állatkert legújabb szerzeményének: két kis párduckölyöknek. (Sztintén a máj. 22-27-i lapszámokban.) Egy Ahmed Hariri nevű arab sejk, a mekkai mecset főpapja, értesülve a magyar nép török-rokonszenvennyilatkozatairól, két párduckölyköt hozott Budapestre, az Állatkertnek. Elutazása után jelent meg az Állatkert igazgatóságának szakvéleménye, amely szerint a sejk állatjai tulajdonképpen nem párducok, hanem gepárdok. — E közlemény alapján tette MK is idézett megjegyzését.
- „ 28 *a Mac Mahon elleni... merénylet* — MK a jún. 1-i lapokban olvasta »azon elterjedt hírt, hogy Mac Mahon merénylet következtében agyonlövetett«. — A merénylet azonban nem vált be igaznak, — vaklárma volt az egész.
- „ 36 *»kié Ardahan?«* — Ardahan (vagy Ardaan) erődítmény Karsz transzkaukáziai orosz kormányzóságban. Lorisz Melikov foglalta el a töröktől; a berlini szerződés értelmében (1878. júl. 13) végleg orosz kézben maradt. — MK azért teszi fel a kérdést, mert az erőd sorsáról az újságok máj. 25-jún. 2. közötti számai igen ellentétes híreket közöltek. Máj. 31-én »hivatalosan megerősítették« Ardahannak a török csapatok által történt visszavételét, ámde másnap már valótlannak minősítették e hírt.

Lap Sor

- 7 : 5—7 *Legjobb lenne, ha őfelsége átíratná Magyarországot a felséges feleségére . . .* — Ezt a naiv népi mondást MK gyakran használja. Egy ízben említette, hogy a porosz—osztrák háború idején terjedt el. (Ld. még *A becsületbírak elött* c. elbeszélésében: Krk 35. köt. 17. l., továbbá *A vén gazemberben*: Krk 17. köt. 45—46. l.)
- „ 20—8 : 6 *Oszmán pasa macskájának története* — Ezt az anekdotát MK pár hónappal azelőtt (1877. jan. 28) már elmesélte a *Hasznos Mulattatók* c. ifjúsági folyóiratban *A pasa macskája* címen. (Krk 28. köt. 123—124. l.)

A FŐVÁROSBÓL

M. *Budapesti Napilap* 1877. június 11., 4. évf. 160. sz. (2. l.) A tárca-
rovatban. *Teljes névjelzéssel.*

Kötetben itt először.

Mikszáth már otthonosabban érzi magát a Budapesti Napilap hasábjain. Két ízben itt is korábbi ötleteihez folyamodik (ld. a *Tárgyi magyarázatoknál*!), de egyszersmind eredeti szerkezeti megoldással jeli meg az olvasót.

A szövegről

Három sajtóhibát javítottunk. (Zárójelben a BpN hibás szövege)

8 : alcímben: A Balázs Sándor szivarjairól. (. . . szivarjaiból.)

9 : 6 Musset Alfréd (Munet Alfréd)

11 : 12 közölni fogjuk (közölni fogják)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 8 : 1 *„Amaz érdemes céh, melybe beléptem . . .* — MK úgy mutatkozik be, mintha csak most, a Budapesti Napilapban kezdené meg a hírlapírást, pontosabban: a tárcaírást. Ma már tudjuk — a Krk 51—52. kötetéből —, hogy 1869 óta, tehát úgyszólván szépirodalmi munkásságával egyidejűleg kezdte meg s élete végéig folytatta publicisztikai tevékenységét.
- „ 2 *Porzó* — Ágai Adolf (1836—1916) egyik írói álneve. Mikszáth osztozott egyes kortársainak ama túlzó magasztalásában, amely *»az öreg Porzó«*-t a magyar tárcaírás *»atyamesterének«* nevezte. A magyar tárcaírás korábbi kezdetekre nyúlik vissza. Ágai e műfajnak egyik valóban érdemes művelője.
- „ 10—12 *»arról panaszkodtam . . . mint Nagy Sándor: hogy már énelőtem mindent elhódítanak . . .* — Mikszáth elbeszéléseiben és oikkeiben sokszor említi világhódító Nagy Sándornak atyjához, Fülöp makedóniai királyhoz intézett szavait: *»Atyám, te nekem semmi hódítani valót nem hagytál!«* — Ld. *A lutri* (Krk 1. köt. 97. l.), *Az őszön* (Krk 51. köt. 25. l.), *A kolera* (uo. 69. l.) stb.

- 9 : 6 *»azt mondja Musset Alfréd...«* — Többször megjegyeztük már, hogy a fiatal Mikszáth előszeretettel tüzdelt meg elbeszéléseit és cikkeit hangzatos külföldi idézetekkel (Montesquieu, Mirabeau stb.). Idézteit többnyire nem eredeti szövegekből merítette, hanem túlnyomórészt idézetgyűjteményekből.
- „ 15 *»piros a pecséje, finom a hajtsása«* — MK gyakran szótte be mondanivalójába költőeszményeinek: Jókainak, Petőfinek és — mint ezúttal is — Arany Jánosnak szavait.
- „ 20—31 *Klobucsek úr festett haja* — A fiatal Mikszáth sokszor kicsúfolta a hiú és piperkőc férfiakat, akik hajfestéssel hazudnak magukra fiataliságot. Ld. pl. *A bityus zsidó lánya* c. elbeszélésében (Krk 1. köt. 37. l.) és *Látogatás Stofi bácsinál* c. karcolatában (Krk 27. köt. 168. l.).
- 10 : 2 *Lucus a non lucendo.* — Mikszáthnál gyakran előforduló latin szállóige. (A Quintilianusból merített szállóigét a helytelen szószármaztatásokra és értelmetlen magyarázatokra alkalmazzák.)
- „ 2—3 *»Őn nem nyúl, őn tigris...«* — Ez a tréfás megjegyzés is némi magyarázatul szolgálhat Mikszáth rövid ideig használt *»Nyúl«* álnevéhez. Lehet, hogy éppen gúnyos természetének és kíméletlen satíráinak leplezésére választotta a szelíd tapsifüles nevét.
- „ 6—7 *Jókai »Egy az Isten«* című regénye ugyanezen évben (1877) jelent meg. Jókainak alig volt műve, melyet Mikszáth azon melegében el ne olvasott volna.
- „ 11 *Gyulai Pál »Romhányi«* című »költői beszélyét« hosszú időn át írta, de végül is befejezetlenül hagyta hátra. A kidolgozás lassú menete és gyakori elakadása fölött Gyulai kortársai (Jókai, Mikszáth stb.) sokat gúnyolódtak.
- „ 16 *Recés-Kutyamánd* — költött helységnév.
- „ 23—30 *A régi idők dicsérete, a katolikus és a kálvinista kliens honoráriuma ügyvédjének* — a fiatal Mikszáth kedvelt motívumai. Megírta már 1873-ban a *Nibelungok harca* c. novellájában (Krk 1. köt. 183. l.), valamint *A vármegye rókája* c. hosszabb elbeszélésében (1877) és ennek különböző változataiban is. (Krk 1. köt. 119., 207., 215. l.).
- „ 32 *Kutyini Péter de eadem.* — *A de eadem* kifejezés a nemescsaládok előnévére, ill. származás-helyére utal. Ebben a tréfás költött névben (mely átlátszóan a kutyabőrre céloz!) kb ezt jelenti: Recés-kutyamándi Kutyini Péter.
- „ 35 *quodlibet* — egyveleg, vegyes tartalmú írásmű.
- 11 : 2 *A Petőfi-Társaság Lapja* — az 1876 őszén létesült Petőfi-Társaság 1877. jan. 1-én megindított folyóirata, mely fenti címnél 1878 december végéig működött. Szana Tamás és Balázs Sándor szerkesztette. Folytatása a Koszorú.
- 11 : 2—5 *Balázs Sándor tárcája A Petőfi-Társaság Lapjában* — Balázs Sándor — korának egyik kedvelt novellistája és A

Petőfi-Társaság Lapjának társszerkesztője — e lap 1877. jún. 10-i számában (1. köt. 24. sz., 377—378. l.) cikket írt »A kaszinókról és körökről«. Cikkének gondolatmenete a következő:

Elismeri, hogy a kaszinóknak és köröknek első és legfőbb feladata: kellemes összejöveteli és szórakozási helyül szolgálni. Kaszinóink és köreink az alapítások majdnem kivétel nélkül programjukba vették a közműveltség terjesztését. Ámde ezen kötelezettségüknek alig tesznek eleget. Könyveket alig vásárolnak, könyvtáraikat nem fejlesztik. Nagy részük nem nevezhető egyébnek zártkörű kávéházaknál. Az országban kb 2.000 kaszinó és kör működik. Ha ezeknek legalább egyharmada, mintegy 700 kaszinó, rendszeresen megvásárolná irodalmunk újabb termékeit, nagyot lendítenének a magyar irodalom ügyén. Javasolja, hogy a kaszinók minden tagja hetenként [MK tárcájában szórakozottságból azt írja: »évenként«] 5t krajcárral járuljon hozzá a könyvvásárló alaphoz.

MK tárcája végén megígéri az állítólagos levélírónak, hogy teljesíti kívánságát és »holnap« közölni fogja Balázs cikket. A Budapesti Napilap másnapi (jún. 12-i) számában a tárcarovatban olvashatjuk is Balázs Sándor fenti írását a forrás megnevezésével: »A P. T. L. legutóbbi számából.«

- 11 : 8 »a bazilika felépítési költségei...« — A pesti Szent István-templom, melyet közönségesen bazilikának neveznek, rendkívül lassan, egy félszázadon át épült (1851—1905). Költségeire a vallásalap és a főváros hatalmas összegeket folyósított. — MK nem egyszer tesz gúnyos célzásokat a hosszú és költséges építkezésre.

GRÓF ZICHY GÉZA KÖLTEMÉNYEIRŐL

- M. I. *Budapesti Napilap 1877. július 3., 4. évf. 182. sz. (2. l.)*
A tárcarovatban. Névjelzés. *M — th K — n.*
- II. a) *Jk 36. köt. = Hi 4. köt. 1914. Az én ismerőseim.* Apró jellemrajzok. 17—20. l.
- b) *Ua., sorozatcímlapok nélkül és évjelzés nélkül.* [Címlapkiadás.]

Zichy Géza neve már beleveszett a századvég és századforduló homályába. Igazi dilettáns volt a szó jobbik értelmében, vagyis: amatőr. Zongoraművész, aki félkarral bár, de bravúrosan játszott a hangszeren s külföldi vendégzsoroplósein is sok sikert aratott, amint arról visszaemlékezéseiben (1911) beszámolt. Sőt, a hozzá hasonló bönák számára útmutatással is szolgált »A félkezű ember könyvé«-ben (1915).

— Az amatőr muzsikus gróf műkedvelésből verseket és színműveket is írt. Több verseskötete jelent meg; legismertebb műve az, amely »A leányvári boszorkány« történetét mondja el (1881). Ezt Mikszáth is felhasználta *Az eladó birtok* c. kisregényében, ld. Krk 5. köt.

A cikkben különös figyelmet érdemel Mikszáth bókja a Petőfi Társaság felé. A társaságot többnyire barátai alapították (Komócsy József, Szana Tamás, Balázs Sándor stb.), a társaság elnöke Jókai volt. A társaság folyóiratának Mikszáth is szorgalmas munkatársa. Minden oka megvolt tehát, hogy szeretettel szóljon az új irodalmi társaságról, amely a vaskalapos Gyulai Pál és Szász Károly Kisfaludy Társaságával szemben a fiatal oróket tömörítette. (XX. századi későbbi szakaszán a Petőfi Társaság egyre inkább a tehetségtelen, szürke poéták gyűlése lett.) A társaság könyvkiadásba is kezdett az áldozatos derék Aigner Lajos (rói nevén Abafi Lajos) segítségével. A társaság könyvkiadványainak két első kötete Zichy Géza költeményeit nyújtotta.

Mikszáth — mint már másutt is mondtuk — nem volt irodalmi kritikus; de lényegre tapintó érzéke többnyire jól nyilatkozik meg. Zichy jószándékú dilettáns verseinek fő jellemvonását részint a tartalomban, részint a poénban látja. Zichy versei valóban nem üresek; mindenikük egy-egy eszme köré fonódik. A formai megoldásra vonatkozó megjegyzése is helyes. Az amatőr verselő főúr legfőbb költői mintája — amit Mikszáth nem mond ki —: Heine volt. Heinétől tanulta a poének kiélezését. Egész költészete mutatja a Heine-epigont.

Megjegyezzük, hogy néhány év múlva Mikszáth a Szegedi Naplóba is írt egy cikket Zichy Gézáról. (1881. ápr. 1., 74. sz.; kötetben: *Az én ismerőseim*, 63—66. l.)

A szövegben egy szót javítottunk. A 13. lapon olvasható »Egy asszony halt meg...« kezdetű versidézet első sorában a BpN szövege sajtóhibával: *az éjjel*. Javítottuk Zichy verseskötetének eredeti szövege szerint, így: *ez éjjel*.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 11 : 13 *»A Hon... eredeti regényt közli«* — A Hon ebben az időben Jókai *»Görög-tűz«* c. elbeszélés-ciklusát közli, amelynek alcíme: *»Elbeszélések. Mindenféle igazhívó népek történetéből.«*
- „ 13 jegyzetben MK az Egyetértés regényére is utal — nem sok elismeréssel. Az Egyetértés ekkor Degré Alajos *»Itthon«* c. regényét közölte folytatásokban.
- 12 : 1—3 *»A Petőfi-Társaság Lapjának csak ötszáz előfizetője van«* — nem érdektelen sajtó- és művelődéstörténeti adat!
- 13 : 6 *»A »Deák Ferenc halálára«* c. verssel kapcsolatosan Mikszáth Szász Károly *»végtelen ódáját«* említi. Szász Károly könnyen rezdülő lantjáról mindig kicsinylően szól.

A FŐVÁROSBÓL

Az utcán

M. *Budapesti Napilap* 1877. július 16., 4. évf. 195. sz. (2. l.) A tárcarovatban. *Névezés nélkül.*

Kötetben itt először.

Általános tájékozódásul ld. bevezető jegyzeteinknek *Mikszáth mint Budapest trója* c. fejezetét: 286—288. l.

Mikszáth kifogyhatatlan mesélő. Még tárcacikkeiben is szívesen mesélget, de persze nem mindig mesél újakat!

E cikk szerzőségét például épp azért lehet könnyen megállapítani, mert «névtelen»-írója többnyire olyan dolgokat érint, amelyeket Mikszáth más írásaiból jól ismerünk. Szinte szakaszról szakaszra hivatkozhatunk a megfelelő párhuzamokra.

Lap Sor

14 : 6 *Az utca kövezete millió regénynek egy-egy parányi csücske...* stb. — Hasonlóan képzelet-indító szerepe van MK-nál a jégpályán a «keresztül-kasul belevágódott vonalak»-nak is. «Azoknak a kanyarulatoknak mindnek története van...» — mondja *A jégen* (1878) c. tárcájában (Krk 30. köt.).

„ 10—11 *Mindig szerettem az utcát...* *elszórakoztat és gondolatokat kölcsönöz.* — V.ö. *Az igazi humoristák* (1879) c. kötete *Humor az utcán* c. fejezetének e megjegyzésével: «Köteteket lehetne írni arról, ami anyagot az utca szolgáltat a humor-nak...»

15 : 9—14 A fővárosi építőiparban dolgozó szlovák napszámosokról MK másutt is, elég sokszor tesz említést — többnyire hasonló megjegyzések kíséretében.

„ 15 *A napszámosok a széles kalapú tót atyafiak...* — A négy év múlva nagy sikert, «beérkezést» jelentő kötet címszavai talán itt jelennek meg MK-nál először.

„ 30—végig A tivornyázó Budapest népe — a korcsmatöltelék és az éjszaka lányainak serege — bezzeg magyar! — Ezt a szégyenletes tapasztalatát MK már nem egyszer szóvátette. Pl. *Budapest éjjel* c. tárcájában (Krk 51. köt. 47. l.) hasonló szomorúsággal elmélkedik az éjszakai Budapest magyarságán. — Az éjszakai hölgyek magyarságát pedig nemcsak itt szégyelli. Már a bécsi vilákiállításon, 1873-ban tett látogatása alkalmával is hasonlóképpen vélekedett. (Krk 51. köt. 83—95. l.)

Megjegyezzük végül, hogy a 15. lap 7. sorában említett *Nagy-róce*: Gömör megyei város, a murányi völgyben. Mikszáth célzása arra vonatkozik, hogy az 1870-es években e város lakosságának majdnem a fele szlovák-ajkú volt.

Egy szövegjavításunkról is számot adunk:

16 : 1—2 Amiből az a tanulság, hogy (BpN: Amiből az a tanúság, hogy)

DON PEDRÓ MINT ÖSSZEGYÚJTOTT POÉTA

M. *Budapesti Napilap* 1877. augusztus 2., 4. évf. 212. sz. (2. l.)

A tárcarovatban. Névjelzés: —*th.*

Kötetben itt először.

Mikszáth publicisztikai dolgozatai között számos irodalmi tárgyú cikket találunk: írói arcképeket, könyvismertetéseket, nekrológokat. Mikszáth átható tekintetű és éles tollú kritikus volt, a politikai, társadalmi és művészeti élet éber figyelője. De elsősorban publicista és nem esztéta. Ezt hangsúlyoznunk kell, amikor irodalmi, színházi vagy képzőművészeti cikkeiről szólunk. Ilyenmű írásait túlzás lenne az irodalmi vagy művészeti kritika igényével mérnünk.

A jelen kötet tárcacikkei közt két könyvismertetését és két színikritikáját olvashatjuk; *Apróságai*ban pedig sokszor találkozunk irodalmi és művészeti kérdéseket érintő glosszákkal.

Bartók Lajos — humoros írásaiban használt álnevének: *Don Pedró* — Mikszáth baráti köréhez tartozott; azon barátai közé, akikről (mint például Balázs Sándorról is) mindig szeretettel szól, ha szavait tréfába vagy iróniába burkolja is. Bartók ebben az időben Jókai Üstökös c. képes élolapjának segédszerkesztője. Minthogy pedig Jókai egyéb szerkesztései (A Hon), regényírássai, képviselősege stb. mellett vajmi keveset foglalkozott az Üstökössel, annak szellemét és tartalmát éveken át Bartók Lajos határozta meg, maga írván a lap túlnyomó részét (tréfás verseket, humoreszköket, bolond híreket stb.).

Az Üstökösben közölt, nagyrészt politikai tárgyú tréfás és gúnyos, humoros költeményeiből több kötetnyi kitelt. Ezeknek első gyűjteménye a szóbanlevő, amelyet Mikszáth cím nélkül említ. Címe: »Örtüzek. Írta Bartók Lajos (Don Pedró). Bp. 1877.« (112 lap.)

Az ismertetés igen jó s jellemző példája Mikszáth irodalmi bírálatainak. Bevezetőül rendszerint (mint itt is) elmondja a kötet rendeltetését, tartalmát vagy témakörét és tendenciáját, aztán minden magyarázgatás nélkül bemutat néhány szemelvényt. Don Pedró humoros verseit dicsérően különbözteti meg az osztrákok »vizenyős« élolap-költészetétől. Miután mindezt röviden előadta, az elismerésnek azzal a legmeggyőzőbb — és persze egyúttal legkényelmesebb — eszközével él, hogy átveszi a kötet két-három költeményét részben vagy egészben. Helyes érzékkel emeli ki a gyűjtemény élén álló, prologyszerű verset, melyet a szerző maga is — úgy látszik — legsikerültebb önvallomásának tekintett, mert két év múlva (1879) kiadott újabb hasonló kötetében — amelynek címe: »Rugott csillagok« — újból közli a szóbanlevő prologust. Szerencsésen választotta ki Mikszáth a második verset is (Petőfi szüleinek sirjáról), minthogy ez a vers Bartók Lajos közismert lelkes Petőfi-kultuszára utal.

Mikszáth e könyvismertetésével kapcsolatosan érdemes kézbevenni Bartók mindkét említett kötetét. Előttünk a »Rugott csillagok« külön érdekességet nyer azzal, hogy humoros, tréfás verseinek nagy része ugyanazon politikai és társadalmi kérdéseket érinti, mint amelyeket Mikszáth jelen kötetbeli *Apróságai*ban találunk. Ebből következik,

hogy Mikszáth jelen *Apróságai* és Don Pedro kötetének bökversei párhuzamosan olvasva többé-kevésbé ugyanazt a hatást keltik. Politikai szemlélete az orosz – török háborúról, a Monarchia politikájáról, a delegációról stb. szintén szakasztott ugyanaz. Mind a kettő a kor azonos szellemű krónikája; az egyik prózában, a másik dalban elbeszélve.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 16 : 2 *Endrődi* (MK-nál: Endrődy) Sándor itt említett »Költeményei«-nek kötete 1877-ben jelent meg.
- „ 5–7 a »*Parnassus mappáját*« még kiadhatja az *Ellenőr* — MK ezúttal is csíp egyet az *Ellenőr* c. kormánylapon, amely képek és térképmelléletek ajándékozgatásával is igyekezett előfizetőket fogdosni.
- „ 23 *Kakas Márton* — Jókai álneve.
- 17 : 1 *Kipfelhauser* — itt Tóth Kálmánt jelenti. Tóth Kálmán »*Bolond Miska*« c. élelclapjának kedvelt alakja volt a germanizálást kigúnyoló Kipfelhauser, kinek neve alatt költeményeit a szerkesztő külön is kiadta.
- „ 4 »*Petőfi szüleinek elhagyatott sírja a Józsefvárosi temetőben*« — Tetemüket később a Kerepesi temetőben helyezték el és sírjukra emlékművet állítottak.
- 19 : 20 »*szerves egésszé . . . kögít*« — Greguss Ágost szócsinálómánya, amely miatt kortársai sokáig gúnyolták. A szó jelentése: összeilleszt, egybefűz, egységbe foglal; itt: összegyűjt.
- „ 23 *Bolond Miska* — A Tóth Kálmán által alapított és 1860 óta szerkesztett képes heti élelclapot 1874-től 1875. dec. 4-ig Don Pedro (Bartók Lajos) szerkesztette; akkor a lap megszűnt.
- „ 23 *Bolond Istók* — képes heti élelclap, amelyet Don Pedro 1875. dec. 11-től 1876. jún. 24-ig, majd pedig 1878. jan. 6-tól haláláig (1902) szerkesztett.

Végül megjegyezzük, hogy Mikszáthnak van még egy baráti melegséggel írt cikke Bartók Lajosról. Címe: *A kétféle ember*. [Az érzelmes költő és az éles tollú satirikus.] (Pesti Hírlap 1885., 64. sz., kötetben: *Az én ismerőseim* 1914., 167–172. l.)

ARRÓL A BIZONYOS NAGY ORRÓL

M. *Budapesti Napilap* 1877. augusztus 8., 4. évf. 218. sz. (2. l.), a tárcarovatban. *Teljes névjelzéssel*.

Kötetben itt először.

(Az alábbiakban adjuk egyszersmind a júl. 25., 28., szept. 28. és okt. 20-i *Apróságok* Pulszkyról szóló szakaszainak magyarázatait.)

Pulszky Ferenc változatos közéleti szereplése mindenképpen »halás témát« nyújtott Mikszáthnak, aki rendkívül szerette tollhegyre tűzni az ilyeszerű színes egyéniségeket — minden fonáksággal együtt.

Már az a pusztta tény, hogy negyedszázadon át — mint kezdő újságró és mint országos tekintélyű író — ismételten hozzányúlt Pulszky figurájához: jelzi érdeklődését e sokoldalú férfú iránt.

Pulszkyval mint hálás modellel nemcsak Mikszáth, hanem humorista társai és az egykorú élclapok is mindig szívesen foglalkoztak. Az Üstökös és társai tele vannak gúnyképeivel: nagy orrának és még nagyobb politikai bakugrásainak kifigurázásával.

Mikszáth későbbi, kidolgozottabb vázlati Pulszkyról — kötetkebe foglalva — már régóta ismeretesek. Ezt a karcolatát — az *Apróságok* idevágó szakaszaival együtt — mindeddig a feledés pora takarta. Most, hogy ezeket is beiktatjuk a nagy életmű keretébe: nemcsak teljesebbé, de élénkebbé is válik a Pulszky-ábrázolások sora.

Mínhogy e »nagy orról« szóló karcolat olyan korábbi eseményekre hivatkozik, melyekről Mikszáth az *Apróságokban* számolt be, célszerűnek látszott utalásait ezekkel a szétszórt krockikkal együtt magyarázni.

A júl. 25. és 28-i *Apróság* meséli el az előzményeket.

A keleti, vagyis orosz—török háború hazánkat érintő kérdései ügyében egypár ellenzéki politikus július 26-ra népgyűlést hívott össze. — A sajtó hasábos cikkekben foglalkozott a népgyűlés céljaival és a közvéleményt is felrázta. A népgyűlést a józeefvárosi lovárdában tartották. (A közelmúltban lebontott lovardaépület a mai Pollack Mihály téren, a M. Nemzeti Múzeum mögött állott.)

A népgyűlést Pulszky Ferenc elnöki beszéde nyitotta meg. Bevezető szavaiban használta azt a komikus frázist (»megvénült csataló«), amely miatt aztán Mikszáth és író társai sokat gúnyolták Pulszkyt. Íme a beszéd nevezetes szakasza:

»Két éve múlt, hogy a politika teréről visszavonultam a tudomány és a művészet körébe azon meggyőződésben, hogy ott hasznosabbat hajthatok végre, mint a meddő vitatkozások által. Ha azonban az emberiség szent ügye forog fenn, ha a haza életérdekei vannak szóban: akkor, mint a megvénült csataló a trombitászóra, ismét helyt állok ottan, hová polgártársaim bizalma állít...«

(A népgyűlés lefolyását részletesen ismertetik és az elhangzott beszédek teljes egészükben közlik a júl. 27-i lapok.)

*

A júl. 25-i *Apróság* a népgyűlés előkészületeivel foglalkozik, a júl. 28-i *Apróság* pedig annak lefolyását és egyik utóregzését vázolja.

Mikszáth a szerkesztőségi mőhelyben több olyan mozzanatról értesült, melyek a gyűlés vezetői és szónokai s a kormány hivatalos tényezői közötti viszonyt élesebben megvilágítják. Ilyenek: Andrásy, a közös külügyminiszter »véletlenül« beteg volt azon percben, midőn őt Klapka Bécsben meglátogatni kívánta; Thaisz Elek főkapitány — voltaképpen Tisza Kálmán, akinek a főkapitány csak eszköze volt! — »nem szimpatizozik« meetingek [= nyilvános gyűlések] tartásával — tehát annak engedélyezése két nappal előbb még bizonytalan volt.

Mikszáth jól ismerte Pulszky megalkuvó egvéniségét. Erről a júl. 25-i *Apróságban* kíméletlen, de találó, igaz jellemzést ad. A júl.

28-i *Apróság* a népgyűlés lefolyásáról csak futólag emlékezik meg, és inkább egy utóregzésével foglalkozik. Egy szélsőséges politikai csoport ugyanis — Verhovay Gyulával az élén — »különleges indítványokat» akart tenni a gyűlésen, de ott egyszerűen nem engedték szóhoz jutni, minthogy a szónoklatok rendjét előre megállapították. Mikszáth ezúttal dicsérettel emeli ki Pulszky Ferenc elnöki erélyét.

Időrendben most kapcsolódik be a Pulszkyról szóló krónikás töredékekbe az aug. 8-i tárcsa: *Arról a bizonyos nagy orról*.

Ez a kis frászmű voltaképpen nem egyéb, mint szellemes-tréfás bevezetés egy gúnyvershez; a vers keletkezéstörténetét összefoglaló keret.

Ábrányi Emil verse (és Mikszáth tárcája is!) bizony »goromba dolog, akárki mit mondjon» — de híven tükrözi az egykorú közfelfogást Pulszkyról.

A júl. 25-i, szept. 28-i és okt. 20-i *Apróságok* Pulszky orrát helyezik előtérbe. Az elsőben idézi Mikszáth (talán először) a palókok ellenzéki kortesdalát a nagy orrú, rossz ború, kétfejű sast (Ausztriát) is tisztelő Pulszkyról. Ezt a kortesdalt (éppúgy, mint a »vén csataló« kifejezést) Mikszáth még harminc év múlva is jellemző vonásnak tartja Pulszky portréjához. (A »Magyar Regényírók Képes Kiadásá«-ban, 1909)

A későbbi két *Apróság* e nagy orr torzképeire utal, melyeket főleg az Üstökös (Jókai élc lapja) népszerűsített. (Képmellékleteink közt mi is bemutatunk kettőt.)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 19 : alcím *Szikszay vendéglő* — Mikszáthnak és baráti körének (tróknak, színészeknek) kedvelt találkozóhelye volt. Mikszáth többször említi más írásaiban is. — Kerthelyiségének »vén fájá«-ról a Budapesti Napilap 1877. júl. 30-i számában is szó esik: a fa alatt írók és színészek üldögélnek és bökverseket gyártanak — ekkor is.
- „ 1 Az összehasonlítást Huszár Imre hasonlóan »historiai nevezetességű« nagy orrával MK a szept. 28-i *Apróságban* is megismétli.
- „ 6 *Jókai és Pulszky pisztoly-párbaja* 1869-ben volt. Csernátony Lajos sértette meg Pulszkyt A Hon-ban, de Pulszky a szerkesztőt, Jókait hívta ki. (Ld. Krk 19. köt. 71—72. l. és jegyzetek: 232—233. l.)
- 20 : 3—5 »*Tahír bej azt hitte, hogy maga Mátyás király támadt fel az ő nagy orrával és személyesen jön átvenni a Corvinákat Bécsben* — Ezt a bizarr hasonlatot MK-nak talán az Üstökös 1877. ápr. 29-i (201. l.) karikatúrája sugalmazta. A kép »Nem halt meg Mátyás király!« címen a nagyorrú Pulszky Ferenc bécsi bevonulását ábrázolja. (Kötetünkben az V. sz. képmelléklet.)
- „ 9—10 »*Egy szellemes nő (a kis Toldy Feri ismeretségi köréből)* . . . » — MK-nak más megjegyzéseiből is azt olvashatjuk ki, hogy

Lap Sor

- ifj. Toldy Ferencnek széleskörű ismeretsége volt a nem éppen szalonképes hölgyek világában.
- 20 : 37 *én magam megírtam apróságnak prózában* — ld. a júl. 28-i *Apróságot*.
- „ 38 *az Üstökös kiadta fotografiájában* — az Üstökös 1877. aug. 5-i száma (369. l.) karikatúrát közöl ily címen: »A vén csataló. (Jelenet a nemzeti népnyerelő intézetben.)« (Kötetünkben a IV. sz. képmelléklet.)
- 21 : 8 *»a feleségem névnapjára küldeném Mohorára . . .«* stb. — A vers tartalmát tekintve igen tapintatlan, bántó utalás a Nógrád megyei Mohorán különváltan élő feleségére, Mauks Ilonára, akinek éppen közeledett a névnapja (aug. 18). — Már az is szokatlan, hogy MK megemlíti a különváltan élő asszonyt, akiről éveken át alig szól írásiban.
- „ 10 *sottise* — ostobaság, izetlenség.
A vers 1. szakaszában: *Schwechat* — község Bécs közelében. A szabadságharcban (1848. okt. 30-án) a schwechati csatában a honvédség vereséget szenvedett.
A 6. szakaszban *London* említése — célzás Pulszky szerepére a szabadságharcban és az emigrációban.

A NÉPSZÍNHÁZBAN

[Ifj. Ábrányi Kornél: A kis gróf szerelme]

M. *Budapesti Napilap* 1877. *augusztus 11., 4. évf. 221. sz.* (2—3. l.), az »Irodalom, művészet és tudomány« o. rovatban. Cím nélkül. Névjelzés: — *ih.*

Kötetben itt először.

Bár ez a színikritika nem a tárcarovatban, hanem a művészetek rovatában jelent meg: mégis idesoroltuk a tárcóák és karcolatok közé, mert lapfordelési elhelyezésén kívül semmi sem különíti el a tárcarovatban közölt könyv- és színmű-ismertetésektől.

Mikszáth a *Budapesti Napilap* tárcarovatának vezetője s egyúttal az irodalmi és színházi események referense volt. (Színi referensi munkakörére a szept. 29-i *Apróságban* külön is utal.) A lapnál eltöltött kilenc hónapja alatt mindössze két színikritikájával találkozunk; színi referensi egyéb ténykedéseit az *Apróságokban* szétszórt polémiái, glosszái és Szigligeti-nekrológja jelentik.

Ifj. Ábrányi Kornél e felszínes népszínművében sem Mikszáth, sem az egykorú sajtó nem talált különösebb értékeket. Mikszáth ezúttal is — mint legtöbb színműismertetésében — beéri azzal, hogy elmondja a darab tartalmát és röviden jellemzi a szereplőket meg a színészek játékát. A »lélektani indokolás« és a népies nyelv hiányának is jut egy-egy megjegyzése.

Mikszáth kritikáján jobban eligazodhatunk, ha felsoroljuk ennek a dalokkal és táncokkal, valamint E. Gy. [Erkel Gyula ?] zenéjével felszerelt három felvonásos eredeti népszínmű-nek szereposztását:

Daru István	Morvai
Daru Istvánné	Pártényiné
Ferkó	Bakonyi
Julcsa	Nikó L.
Balog Csicsa	Tihanyi
Balog Bandi	Tamási
Gábor gróf	Eőri
Hamis Kata	Szabó K.
Tihamér	Solymosi

Mikszáth színikritikája nem nagyigényű frás, de ifj. Ábrányi Kornél népszínműve még ennyit sem érdemelt.

A népszínműről ld. még Galamb Sándor összefoglaló jellemzését »A magyar dráma története 1867-től 1896-ig« c. monográfiája I. kötetében (Bp. 1937. 296—8. l.).

ODRY LEHEL ÚRNAK

[Szerkesztői jegyzet]

*M. Budapesti Napilap 1877. augusztus 18., 4. évf. 228. sz. (2. 1.)
Teljes névjelzéssel.*

Kötetben itt először.

Mikszáth — mint a Budapesti Napilap tárcarovatának vezetője — aug. 18-án helyet adott *O — y L — l.* [Odry Lehel] »A semmiben« című újdonságát népmesé-jének.

Az allegorikus mese a »Semmi országá«-ban játszik, ahova a bukott színművek kerülnek. Odaérkezik egy Kényes Bertók nevű kékbeli ember, akit az ország királynője, Hiúság, meg akar házasítani. »Virág asszony lányát« szánta neki. »Virág asszony lánya« azonban annyira hiú, hogy nem megy nőül Kényes Bertókhhoz, mert van már neki jövődóbelije, éspedig »A kis gróf«. A mese vége így hangzik: »Eközben csakugyan belép a Kis gróf, de két másik ifjú is ott terem, mire verekedés fejlődik ki a férfiak közt a „Virág asszony lányá“-ért. Mindenik akarná. A királyné, Hiúság, trónusára lép s e szavakkal csillapítja le a verekedőket: — Ne marakodjatok érte! Hát nem vagyok én valamennyiteknek a szeretője? Szeretője és szülőanyja.«

Odry Lehel tehát »Virág asszony lánya« című saját népszínműve és ifj. Ábrányi Kornél »A kis gróf szerelme« című népszínműve körül bonyolítja allegorikus meséjét.

Ehhez a tárcához fűzi Mikszáth pár soros szerkesztői jegyzetét udvarias magyarázatul, amiért Odry Lehel meséjét kiessé átsimította, szelédftette. A balkáni háború iránt országszerte megnyilvánuló »közrészvét«-re való utalás alkalom a tréfás párhuzamra: a sok elkeseredett szívű színműró sebeit sem szabad fölszaggatni!

(Odry Lehelről ld. még a júl. 15-i *Apróságot!*)

THIERS A RAVATALON

M. *Budapesti Napilap* 1877. szeptember 7., 4. évf. 248. sz. (2. 1., a tárcarovatban.) Névjelzés: *M—th K—n.*

Kötetben itt először.

*

A publicista Mikszáth a 70-es években az európai politika vezető alakjai közül talán Thiersnek adózott legtöbb tisztelettel. A demokratikus eszmék szilárd harcosát látta benne, s magasztalásával egyidejűleg kifejezhette haragját és gyűlöletét Thiers jobboldali ellenfelével, a monarchista Mac Mahonnal szemben. Ámde egyoldalú magasztalásai közben Mikszáth »megfelekedezett» Thiers reakciós lépéseiről, főleg arról, hogy ő verte le a francia kommünt.

Mikszáth szétszórt megjegyzéseinek világosabb, összefüggő áttekintése végett ide vesszük a jún. 21., szept. 8., 9., 11., 12., 25. és 30-i *Apróságok* Thiers-re vonatkozó szakaszainak magyarázatát is. (Zárójelben esetről esetre feltüntetve a vonatkozó *Apróságok* dátumát.)

Thiers-t MK minden alkalommal elismerő jelzőkkel díszíti: »Thiers maga a mérséklet és bölcsesség» — írja róla kevéssel a francia államférfi halála előtt (jún. 21).

Thiers 1877. szept. 3-án hunyt el Saint-Germain en Laye-ben. A szept. 7-i jelen tárcacikkben MK olyan őszinte megilletődéssel gyászolja, ahogyan csak a magyar politikai és szellemi élet nagyjairól szokott megemlékezni. Érthető, hogy annál jobban megdöbbenették azok a kicsinyes torzsalkodások, amelyek Thiers temetése körül mutatkoztak.

A magyar képviselőtestületet is mellőzés és sérelem érte Thiers temetésekor. Az Osztrák—Magyar Monarchia párizsi nagykövetsége, illetőleg a nagykövetség megbízottja ugyanis nem vállalta el a magyar képviselők részvételének tolmácsolását Thiers özvegye előtt azon a címen, hogy »a nagykövetség politikai tüntetésekbe [...] nem elegyedhetik...« — Az sem szolgált a magyar képviselőtestület dicsőségére, hogy részvétiratát valaki esetlen, rossz fordításban tolmácsolta az özvegynek (szept. 11 és szept. 25).

A temetés után a francia reakciós politikusok — halotti tort ülven — nem állották szidalmakkal beszennyezni azt, aki mindenkor bátor és nyílt ellenfelük volt. Mikszáth két ízben utalt Cassagnac képviselőre, a bonapartista párt vezérére.

A szept. 30-i *Apróságok* közt találjuk utoljára Thiers nevének említését. Thiers »manifesztumá«-ra, politikai végrendeletére történik itt utalás, amelyet a francia választások alkalmából készített, és saját kézírásában hagyott hátra.

(Az érintett — szám szerint hét — *Apróság* Tárgyi magyarázatait a vonatkozó számoknál külön-külön részletezzük !)

Most visszatérve a *Thiers a ravatalon* c. tárcacikkre: Mikszáth ábrázoló módszerére figyelemreméltónak találjuk, hogy nekrológiájában a francia államférfit »két apró vonás«-nak nevezett anekdotikus esettel jellemzi. Mikszáth anekdotáinak nem pusztán szórakoztató, hanem alakformáló, jellemző, eszméletető és nevelő szerepére nézve ezek a

följegyzések is igen jó példák. Megjegyezzük végül, hogy a második anekdotát (a három ízben megkurtított diszkabátról) Jókai Üstökösében is olvastuk — verses feldolgozásban. (Lehet, hogy ez a kedves, humoros vers volt Mikszáth anekdotájának forrása.)

A tárcacikk szövegéről

Egy pár helytelenül írt francia szót (nevet) és a Mikszáth kéziratának téves olvasásából származott sajtóhibákat javítanunk kellett. Részletezve:

Lap	Sor	
24	: 16	A Notre-Dame templom (A notre-dame-i [!] templom)
„	17	még távol (még távol)
25	: 2	Aix-ben (Aixban)
„	35	Bourgoin (Burgois)
26	: 18	mondám <i>önvéim</i> előtt [Így van, ehelyett: mondám <i>enyéim</i> előtt. Meghagytuk változatlanul.]
„	27	e kabátban óhajtok menni (e kabátba óhajtok menni)

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor	
24	: 7	»Ezerek elesét hozza a hír szárnya . . . a csaták teréről . . .« — utalás az orosz–török háború súlyos embervesztéseire.
„	17–18	»még . . . Budapesten is ott leng a fekete zászló az Akadémia homlokzatán . . .« — Thiers-t történetírói munkásságáért a francia akadémia már 1834-ben tagjául választotta; a M. Tud. Akadémia 1864-ben választotta külső tagjai közé. (Emlékbeszédet Trefort Ágoston tartott felette, ld. Akadémiai Emlékbeszédek 1885.)
„	22	»Öreg volt«. — Nyolcvan éves korában halt meg.
25	: 1	»midőn még egyszerű ügyvéd volt Aix-ben« — Thiers pályája kezdetén a szülővárosa, Marseille, közelében fekvő Aix (Aix en Provence) városban működött mint ügyvéd 1821-ig, amikor is mint hírlapíró és történetíró szerzett nevet.
„	35	Bourgoin — város Isère francia département-ban, 79 km-re Grenoble-tól. (A Budapesti Napilap eredeti szövegében ugyan »Burgois« nevű falu szerepel, de minthogy ilyen nevű helység nincs, a hasonló szóképű Bourges város pedig még messzebbre esik Aix-től: Bourgoin-ban véltük megtalálni a helyes helységnevet. Ez ugyan nem falu, hanem város, és nem is szomszédos Aix városával, — de mégiscsak a közelben fekvő helység . . .)
26	: 6	»mint a francia állam feje« — Thiers 1871-től 73-ig volt Franciaország köztársasági elnöke.
„	30	»Több apróbb jellemző dolgot Thieréről — más alkalommal.« — Ezt az ígéretét MK részben beváltotta a szept. 12-i <i>Apróságokban</i> , ahol Thiers demokratikus elvhűségének egyik bizonyítékául előadja, hogy feleségét akár hercegnővé is tehetné volna, »hogya valamit tartana az ilyen ostobaságokra«.

A HADITÖRVÉNYSZÉK ELŐTT

M. *Budapesti Napilap* 1877. szeptember 13., 4. évf. 253. sz. (2. 1.), a tárcarovatban. Névjelzés: *M—th K—n.*

Kötetben itt először.

*

Ellenzéki lapjaink — s köztük a *Budapesti Napilap* — sokkal szerényebb anyagi viszonyok között működtek, semhogy külföldi tudósítokat tarthattak volna. Külpolitikai híreiket részint a »könyvmatos«-ból, részint a külföldi lapokból merítették.

Ez a tárcza sem egyéb, mint a *Kölnische Zeitung* pérai levelezője tudósításának kommentárja. Mikszáth nem közvetlenül a német lapból szerezte értesülését, hanem az *Egyetértés* 1877. szept. 12-i számban olvasta az átkölesőnzött törökországi beszámolót.

Mikszáth politikai vagy éppen külpolitikai cikkeinek szerkesztéségi műhelymunkáját jól megfigyelhetjük, ha jelen tárcáját összehasonlítjuk a forrásul szolgáló tudósítással. A párhuzamból egyúttal kitűnik felfogásának, kritikájának és egyúttal mindenüvé belopódzó humorának fénye, zománca is.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 27 : 11 »*Nem jó politika annak a fának az ágait nyesegetni, melynek az árnyékában pihenünk.*« — Ezt a közmondást más megfogalmazásban MK 1877. okt. 27-i (297. sz.) *Apróságában* is megismétli.
- „ 14 *szeraszkerátus* — a török hadügyminisztérium.
- „ 26 Az Abdul Kerimnek küldött díszkarddal kapcsolatosan ld. az Abdul Kerimről és Szűcs Gyuláról szóló életrajzi jegyzeteinket: 310—311. és 345. l.
- 28 : 11 »*Denique az orvosokat Törökországban is könnyű kapacitálni.*« — A Krk eddigi köteteiben sokszor rámutattunk már arra, hogy Mikszáth egész pályafutásán gúnyval, sőt ellenszenvvel szólt mindig az orvosokról. Főleg nagyképűséggel leplezett tudatlanságukat és mérhetetlen kapzsóságukat ostromozta kíméletlenül. Orvos-ellenességének okait és műveiben való megnyilatkozásait részletesen kifejtettük *A fekete kakas* c. elbeszélésének jegyzeteiben : Krk 12. köt. 214—216. l. — A fenti megjegyzés tovább gyarapítja a szomorú példatárát.
- 29 : 29 *a generalissimus* — a fővezér, vagyis Abdul Kerim.
- „ 35 »*eb legyen Turóc vármegyében viceispán!*« — Műveiben MK másutt is emlegeti ezt a szállóigét.

FECSEGÉSEK

M. *Budapesti Napilap* 1877. szeptember 20., 4. évf. 260. sz. (2. 1.)

A tárcarovatban. Névjelzés: —*th.*

Kötetben itt először.

Az első szakaszban elmondott anekdota kialakítása alighanem Mikszáth tréfája. Ha történt is valami hasonló eset, az legfeljebb egy-egy díszmagyar-öltöny baráti kölcsönzéséből állhatott. Erre utal az alcím is: »A vándorló díszruha«. — A király megtévesztése a díszruha által — nem nagyon valószínű.

A »Fecsegések« többi része a törökök plevnai győzelme alkalmából országsszerte és elsősorban a fővárosban rendezett kivilágításról és rokokoszenv-tüntetésekéről szól — a szept. 19-i lapok beszámolóí szerint.

Amikor a menet visszatért a Kálvin-térre, a Múzeum utca sarka előtt Herman Ottó egy bérkocsi tejéjére állva beszédet intézett a törökök mellett tüntető tömeghez.

Ekkor a Kecskeméti utca felől egy szakasz rendőr ugratott a kocsi elé, amelyen ő állt. Perc múlva volt, hogy Herman Ottót a kocsiba leültni utasították, s a kocsi egypár pillanat múlva már a Múzeum körút felé vágatott. A Múzeum előtt aztán szépen letették a kocsiról.

A lapok följegyezték azt is, hogy Thaisz Elek rendőrkapitány egy bérkocsiból személyesen vezényelte a rendőrséget.

A szept. 18-i törökbarát-tüntetésről és Herman Ottó »megsétakocsiztatásáról« Mikszáth két alkalommal számolt be. Először itt, a *Fecsegések* c. tárcában (szept. 20-án), másodsor pedig a szept. 23-i *Apróságokban*. — A tárcacikk színesebb, derűsebb riport, amelyben a belvárosi tüntetés mellett megemlékezik a kijebbi fekvő városrészek lakóinak megnyilatkozásairól is. Így pl. a Király utca (a mai Majakovszkij utca) és az Országút (a mai Múzeum körút és Tanács körút) környékéről is följegyez egy-két mulatságos jelenetet. Az *Apróságok* krónikájában kevesebb a humor. Ezt a fejezetet inkább a szatíra keserű íze hatja át. A tárcákban szórakoztatni akarja olvasóit, az *Apróságok* rovatában nevel.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 30 : 5 *fizonómia* — a *fiziognómia* népiesen torzított szóalakja. (Jelentése: arckifejezés és az arcvonások.) — MK gyakran használja, híven megőrizve az élőbeszéd pongyola ejtését.
- „ 13 *tigris* — Tisza Kálmán híveit, a »balközéppárt« tagjait nevezték »tigrisek«-nek, mert vidékről Pestre jöve a »Tigris« szállodában laktak. — MK csak tréfából alkalmazza ezt a melléknevet Simonyi Ernőre, aki Tiszának nem híve, hanem ellenfelei közé tartozott.
- „ 21 *Szegény gazdagok!* — Nyomon kísérhetjük, hogy MK Jókainak úgyszólván mindenik regényét megjelenésük után tüstént elolvasta. A »Szegény gazdagok« 1860-ban jelent meg, tehát MK-nak még ifjúkori olvasmánya lehetett.
- „ 23 *»A legszegényebb városrész, a vén Gellérthegy oldalában fekvő alacsony vízkök...«* — MK itt a Tabán nevű városrésze utal. Hepohupás, szűk utcáit, düledező földszintes házacskáit az 1920–30-as években számolta fel a főváros. Helyén ma tágas park húzódik a Krisztina-tér felé.

- 30 : 31—32 »A levegőben van a lelkesedés. Elvegyül annak miriád atomjaiban, s aki magába szítja, csodálatos zsidongást érez ereiben...« stb. — Amit MK itt »a lelkesedésről« mond, hasonló szavakkal elmondta már (1877. májusában) »a szabadságról« A *selyemkórkárda* c. novellájában (KrK 29. köt.), majd pedig (1877. aug. 26.-án) »a liberalizmusról« is A *vármegye rókája* c. nagyobb elbeszélésében.
- 31 : 6 »Horn Ede gyermekei« — jelentése: a Király utca- és környékének zsidó lakossága.
- „ 19 »Éljen Mihád [helyesen: Midhat] basa!« stb. — A suszterinas tüntetését (Mikszáthnak ebben az anekdotikus előadásában) Pulszky azért nevezte »Törökország belügyeibe való beavatkozás«-nak, mert Midhat pasát időközben (1877. febr.) a szultán száműzte.
- 32 : 7 *Orczy-ház* — A XVIII. század végén épült nagykiterjedésű emeletes bérház; a régi pesti Országúton (a mai Tanács körúton) állott, a mai Madách tér és Dohány utca között. Az 1920-as években bontották le.
- „ 22 *elfogyott... klínkum-klankum* — potyán, elkótyavetyélve, kárba veszve.

A LEGÚJABB BOTRÁNY

M. *Budapesti Napilap* 1877. november 9., 4. évf. 310. sz. (2. l.), a tárcarovatban. Teljes névjelzéssel.
Kötetben itt először.

Mikszáth színikritikái jórészt a tartalom vázlatos előadásából, valamint a figurák és a színészi játék rövid jellemzéséből állanak. Mélyebb dramaturgiai elemzésekbe, sem pedig a rendezői feladatok vizsgálatába nem bocsátkozik.

Ezúttal egy francia vígjátékot ismertet, melynek szerzője, *Théodore Barrière* (1823—1877), az 50—60—70-es években gyakran szerepelt színpadjainkon. Egyik drámáját (»A márványhölgyek« címűt, 1855-ben) Gyulai Pál ismertette (ld. »Dramaturgiai dolgozatok« I. köt. 1908. 57—81 l.). Gyulai is megállapította — amit Mikszáth szintén konstatál —, hogy Barrière színműveinek »nem sok műbecse van«, aminek egyszerű magyarázata az, hogy a szerző szerény költői tehetséggel, de annál több színpadi ügyességgel bonyolítja közérdekű politikai és társadalmi kérdéseket érintő meséit.

»A legújabb botrány« c. három felvonásos vígjátékot 1877. nov. 7-én mutatta be a Nemzeti Színház, Feleki József fordításában. Felsoroljuk a szereplőit, mert ennek alapján Mikszáth színikritikája is világosabbá válik.

Blançay, özvegy hercegnő	Paulayné
Blançay Gaston herceg	} unokái Halmi
Tresnoy Albert gróf	 Nádai

Ripari marquis	Bercsényi
Marquisné, neje	Sz. Prielle C.
Luiza, Maillan grófné	Lendvayné
Letellier Julia, Ripari marquise felolvasó- nője	Helvey L.
Villedieu Maxime	Benedek L.
Báró Strade, követségi titkár	Kőrösmezey
József, a hercegnő szolgája	Sántha

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 32 : 1 »*Piccolino*« — víg dalmű 3 felv. Írták: Sardou Victorien és Nutter Károly. Ford. Böhm Gusztáv. Zenéjét szerzette Guiraud.
- „ 2 »*Mignon*« — regényes opera 3 felv. Goethe »Meister Vilmos tanulóévei« c. regénye után írták: Carré és Barbier. Ford. Ormay F. Zenéjét szerzette Thomas A.
- „ 3 »*Az afrikai nő*« — opera 5 felv. Írta Scribe. Zenéjét szerzette Meyerbeer.
- 33 : 10 »*Marjolaine-féle haj* — A Népszínház 1877. szeptemberi újdonsága volt Lecocq »Kisasszony a feleségem« c. operettje; a főalak, Marjolaine szerepét Soldosné (Blaha Lujza) játszotta. E szerep-beli hajviseletét nevezték el »Marjolaine-féle haj«-nak.
- „ 30 »*Maxime is (kiből sohasem lesz jó színész)*« — Ezt a szerepet — mint a fenti névsorból láthatni — Benedek Lajos játszotta. (MK még csak meg sem nevezi!) Benedek Lajos (1858—1890) 1876 óta volt a Nemzeti Színház tagja. Főként vígjátékok jókedvű, fiatal alakjainak s könnyűvérű gavaléroknak alakításában jeleskedett, de klasszikusokban (Molière-vígjátékokban) is megállta helyét. (Mikszáth kedvezőtlen jóslatát tehát további működésében megcáfolta.) Felesége, Kölesi Mari, Blaha Lujza húga, szintén a Nemzeti Színház tagja volt.
- „ 36 »*societas*« — itt : a kiváltságosak, előkelők társasága.
- 34 : 19 »*t. c. publikum*« — teljes című, vagyis : tisztelt közönség.
- „ 20 »*Szejaludy Náci*« — MK baráti társaságának tagja lehetett. E névvel sehol sem találkoztunk. — A furcsa név föltehetően sajtóhiba »Szépfaludy« helyett. Ebben az esetben talán azonosítani lehet Szépfaludy Ö. [= Örlöcy] Ferenc fróval (1845—1906), akitől MK *Farkas a Verhovinán* c. elbeszélésének témáját kapta. (Ld. Krk 4. köt. 123. l. és jegyzeteink: 244—245. l.)

A tárcza utolsó harmadában MK — éppúgy, mint ahogy egy-némelyik irodalmi és művészeti tárgyú *Apróságánál* tette — hirtelen fordulattal rátér a politikai élet területére. A premier nézőközönségének soraiban, egy földszinti páholyban feltűnt *gróf Andrássy Gyula*

alakja leomló fürteivel, melyeket — mint Andrásy gondosan ápoló férfi-ékesességét — MK sohasem hagyott megjegyzés nélkül. — Andrásy személye egyszeriben a külpolitikai kérdések felé tereli az érdeklődést.

AZ APRÓSÁGOK JEGYZETEI

A szövegről

A Budapesti Napilap (BpN) szedőinek szokatlan volt Mikszáth apróbetűs, nehezen olvasható s többnyire ékezetlen írása. Ezért Mikszáth itteni cikkeiben feltűnően sok az értelemzavaró, súlyos sajtóhiba. Sajnos, Mikszáth sem ellenőrizte kellő gondnal a nyomdai munkát.

Alábbi részletes jegyzékünk a hibákat és mulasztásokat híven szemlélteti. Néhány szó elavult írásmódját is kivetítjük.

(Zárójelben a BpN eredeti, illetőleg hibás szövege.)

Újságszám Lap Sor

155. sz. 36 : 23 a portára. (a postára. [!])
 163. sz. 46 : 17 *szekretáriusa*, (*zecretarius*.)
 169. sz. 51 : 4 Tartuffe-jével. (Tartuffe-jével.)
 172. sz. 55 : 2 *küls*. (az Egyetértés eredeti szövegében: *kelés*.)
 175. sz. 57 : 7 *sínylödő* (*sínlödő*)
 181. sz. 64 : 9 *korifeusoktól* (*kouferisoktól* [!]).
 181. sz. 64 : 23 *díványán* (*dívánján*)
 184. sz. 66 : 4 stb. önkéntelenül (*önkéntelenül*)
 186. sz. 68 : 10 A *spiritualisták* (A *spiritalisták*)
 190. sz. 72 : 23 Mironoff (Mironaff) [Javítottuk ugyanezen névnek a 27. és 35. sorban is előforduló alakja szerint.]
 194. sz. 75 : 2 »Virágasszony leánya« (»Virágasszony lánya«) [Javítottuk a népszínműnek a 76. lap 4. és 20. sorában is előforduló *helyes* címe szerint.]
 203. sz. 81 : 22—23 csinálja a dolgot Mehemed Ali — ha tudja, és az *anglus* — ha akarja. (csinálja a dolgot Mehemed Alis [!]) — ha tudja, és az *angins* [!]) — ha akarja.)
 207. sz. 84 : 24 *Madách* (*Madács*)
 207. sz. 84 : 35 stb. Helyi és Hefi [MK a nevek *y* vagy *i* végződését általában vegyesen használja.]
 210. sz. 85 : 10 *fringia* (*frigia*)
 239. sz. 107 : 21 »fád« [fáde] (»fádee«)
 255. sz. 117 : 1 *perzsa* (*persa*)
 257. sz. 120 : 7 hogy a Jókai *stílusában* szóljak (hogy a Jókai *státusában* [!]) szóljak)
 257. sz. 120 : 25 már t. *i*. izé, (már t. c. izé.)
 262. sz. 123 : 23 *Cassagnac* (*Cassagna* [!])
 262. sz. 124 : 7 guillotine-t farag (Hibás olvasással és betűcserével: *Gelotin faratg* [!])

265. sz. 129 : 21 [*Átvette*] Zsedényi e számlát [A BpN OSzK-beli példánya itt csonka. Értelemszerűen kiegészítettük.]
266. sz. 130 : 29 Hanem ami a stílust illeti, ez aztán stílus ! [A csonka szöveget kiegészítettük.]
267. sz. 132 : 12 reszkess, Bizanctum ! [Sajtóhiba? vagy tréfás névtorzítás?]
268. sz. 134 : 24 guillotine-t (guillotint)
273. sz. 143 : 22 Martinovics-összeesküvés (Martinuzzi-[!] összeesküvése)
274. sz. 145 : 11 Thaisz *Elek* (csak itt hibásan: Thaisz *Ede*)
274. sz. 146 : 16 tête-à-tête (Bizonyára csak a nyomda betűkészletének elégtelensége miatt tét-á-tét)
274. sz. 147 : 4 ahelyett, hogy befogatta volna. (ahelyett, hogy befogadta [!] volna.)
276. sz. 149 : 20 *si* fecisti (*se* [!] fecisti)
278. sz. 154 : 27 *jónak látja* (*jóval látja*)
278. sz. 155 : 5 nagy veszteségében (nagy veszteségben)
282. sz. 160 : 5 *azt a sok százezer* (azt sok százezer)
286. sz. 164 : 24 előljáró beszédképpen (előjáró beszédképpen)
286. sz. 165 : 5 tanulság (tanuság)
291. sz. 172 : 4 Ghyczy (csak itt: Ghycy)
293. sz. 173 : cfm A kulisszák mögül (A koulissák mögül)
293. sz. 174 : 23 és az az »akkor« (és az a akkor)
296. sz. 178 : 25 gombolyagot (gombolyogot)
296. sz. 179 : 34 — Most meg már (— Most még már)
299. sz. 186 : 8 és 10 Gorcsakow [eddig Gorcsakoff névalak szerepelt. A kétféleség a névírás egykorú bizonytalanságát jelzi.]
312. sz. 203 : 29 szerkesztő úr ! (szerkesztős úr !)
313. sz. 204 : 12 a határ felé (a határ elé,)
313. sz. 205 : 4 Ha a tűzhez [Megtartottuk a rag régies alkalmazását.]
314. sz. 206 : 17 bötáztem ki: (bötöztem ki:)
317. sz. 210 : 23 eleven kísértet lesz, (eleven kísértet ez,) [Értelemszerűen javítottuk !]
321. sz. 212 : 7 »Schodl«-ban, (»Schodt«-ban,) [A Schodl-kávéházról alább, a 23. sorban is szó esik.]
321. sz. 212 : 31 a közvélemény szava (a közlemény szava)
322. sz. 213 : cfm ben és szövegben Swippsz Pepi (A BpN-ban vegyesen: Swippsz és Swipps névalak.)
322. sz. 214 : 4 egy eddigi pályájáról (egy eddig [!] pályájáról)
323. sz. 215 : 1—4 [Ez az első két mondat pongyola megfogalmazása miatt befejezetlenül hat.]
323. sz. 215 : 19 mikor bajban voltunk, (mikor bajba voltunk,)
332. sz. 225 : 10 stb. tanulságok. (tanuságok.)
332. sz. 226 : 1 asszonyos szagú (asszonyos szgum [!])
335. sz. 228 : 24 közmunka-válságot (köz munkaválságot),

Újságszám Lap Sor

338. sz. 231 : 31 vagy harminc [*napig.*] [Kiegészítettük a befejezetlen mondatot.]
339. sz. 233 : 15 főztje (főzíte)
341. sz. 236 : 36 a chlumival (a chumival [!]) [Chlum helységnév magyarázatát ld. 351. l.]
344. sz. 239 : 8 emberiséget, (emberséget,)
354. sz. 247 : 3 mosolygni [A BpN-ban is így !]
355. sz. 248 : 24 écarté (*escarte* [!])
355. sz. 249 : 12 melyben . . . részesített (melybe [!]) . . . részesített)
357. sz. 251 : 7 összesereglik (összereglik [!])
358. sz. 252 : 6 etikettje, (*etiquette.*)
358. sz. 253 : 5 beleollózhatta (beleollóztatta)
360. sz. 253 : 3 korlátok közé (korlátok köré [!])
360. sz. 253 : 22 „Bolohd Istók”-ban. („Bolond Istók”-ba.)

Az egyes közleményekről

155. sz., jún. 6. [Főcím ez egyszer:] *Semmik.* [Másnapról a rovat címe mindvégig:] *Apróságok.*

1877-ben az orosz–török háború állt az európai érdeklődés homlokterében. Természetes, hogy Mikszáth is a háború eseményeivel kezdte szemléjét a neki juttatott rovatban.

A cikk első része az orosz, második része a török fellel foglalkozik.

»A görögök is vérszemet kaptak . . .« írja Mikszáth törökbarát elfogultsággal az újságokból vett értesülései nyomán. — A görög nép az orosz–török háborúba nem bonyolódott bele, de a háborút lezáró berlini kongresszus Görögországot is területi növekedéshez juttatta.

A következő három rövid szakasz a »fehér cár«-ral gúnyolódik. Ebből két szakaszt — amely már nem a cár személyével kapcsolatos — mellőztünk.

A cikk második részében Mikszáth hűvös tartózkodással fogadja Jókai lapjának, A Hon-nak jún. 4-i romantikus híret a török főurak »áldozatkészségéről«. Romantikus gesztusok helyett a hadsereg korszerű felszerelését ajánlja.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 36 : 14 Jókai »Kökényesdj« nevű figuráját MK itt csak tanulságos példaként említi. Amde rajzaiba és novelláiba mesetárgynak is átkölcösönzte a furfangos betörőt, »ki a szűro alól észrevétlenül kibújt . . .« stb. (Ld. *A rendőr.* Krk 29. köt. és *Szegedi titkok.* Krk 30. köt.)
36 : 18 *altera pars* — a másik rész, a másik fél.

Lap Sor

- 37 : 2 »a szegény Kerkápoly is gyalog járt...« stb. — Kerkápoly panamáiról MK az *Apróságokban* többször is föllebbenti a fátylat. Ld. mindjárt a jún. 8-i, 157. sz. cikket!
- „ 11 A török népdal említése (amelyet valamely folyóiratban olvashatott) éppúgy, mint a cikk népi szólást idéző első mondata (»Mikor a bolhák köhögni kezdenek!«) és Jókai »Kökényesdi«-je — mint stíluselemek és többször visszatérő motívumok — önmagukban is rávezetik az olvasót Mikszáth szerzőségére.

156. sz., jún. 7.

A kölcsönös feltételezéseken alapuló tréfa, amely itt »a kis Pulszky« (Gusztáv) javára szolgál: más vonatkozásokban és másokra alkalmazva is előfordul Mikszáth írásaiban.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 37 : 17 »a csalhatatlanság ellen szavazott Rómában« — A pápa tanítói csalatkozhatatlanságáról szóló dogmát jegyzeteinknek a *Vatikán* c. fejezetében is érintjük: 284. l.
- 38 : 4 »Ez az én szerelmes fiam, akiben nekem kedvem telik« — a biblia szerint Isten szavai Krisztusról.
- „ 7 »Mária országa« — Magyarország. (A hagyomány szerint: Szent István ajánlotta Magyarországot Szűz Mária oltalmába. Innen a »Patrona Hungariae« — Magyarország Nagyasszonya kifejezés.)
- „ 7 »ad maiorem Dei gloriam« — Isten nagyobb dicsőségére. (A jezsuita-rend jelmondata.)
- „ 8 *Haynald... még mai napig is fenntartotta... Kalocsán a jezsuitákat.*« — Haynald Lajost 1867-ben nevezték ki kalocsai érsekké. Valószínűleg MK is jól tudta, hogy a jezsuiták kalocsai rendházának fenntartása vagy esetleges megszüntetése kívül esik az érsek hatáskörén.
- „ 11—20 A Gyurka és Jancsi hitvallásáról szóló tréfát MK Jókai és Vas Gereben anekdotagyűjteményeiben egyaránt olvashatta.
- „ 25—26 *A kecske jóllakásáról és a káposzta megmaradásáról* szóló »lutheránus« elvet MK szívesen citálta írásaiban (Pl. a Magyar Néplapba 1874. okt. 10-én írt vezércikkének címe: *Hogy a kecske jóllakjék s a káposzta is megmaradjon.* Krk 51. köt. 152. l.)

157. sz., jún. 8.

Kerkápoly Károly működésével Mikszáth több ízben foglalkozott, főleg Magyar Néplap c. lapjának 1874. évfolyamában.

Ezúttal csak egy-két cspós megjegyzése van az egykori pénzügyminiszter rossz gazdálkodására; a cikk túlnyomó része Kerkápoly személyét, illetőleg gyanús spekulációt világítja meg.

Kerkápolyról eddig csak két jellemrajzot ismertünk. Mindkettő barátainak (Kautz Gyula és Tóth Lőrinc) tollából való; ez a két idealizált portré élt mostanig az utókor emlékezetében. Mindketten sokat retusáltak a modell eredeti vonásain. Amit az emlékbeszédeket író jóbarátok kifelejtettek, azt Mikszáth — a kortárs-publicista — keresetlen szavakkal papírra vetette úgy, amint Kerkápoly Károly »háztáji« működésének hírei a köztudatban keringtek. Fényt vet Kerkápoly Károly gellérthegyi telekspekulációira és pesti építkezéseire egyaránt. Leleplezésének legmerészebb, valóban kíméletlen szakasza az, amikor Kerkápolyt Zsedényi ingéhez hasonlítja, ami bizony »piszkos«-at jelent í — S Kerkápoly — úgy látszik — jobbnak tartotta észrevétlenül továbblapozni a Budapesti Napilapban Mikszáth *Apróságait*, — mert frónk ellen semmiféle eljárás nem indult . . .

Kerkápolyt — Tóth Lőrinc szerint is — sokszor illették életében a »fukarságot« vádjával »nagyfokú takarékosága« miatt. A jókora magánvagyonot harácsoló rossz pénzügyminiszter emlékét csak kevésbé engeszteli ki az a körülmény, hogy vagyona nagy részét jótékonyági intézeteknek s árvák nevelésére hagyta.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 39 : 8 *vályk* — vályog.
 „ 9 *Csillag utca* — a mai Gönczy Pál utca

158. sz., jún. 9.

A cikk hét rövidke fejezetének közös tárgya: a Monarchia rejtélyes külpolitikája a keleti kérdésben. (Mikszáth mindvégig csak »Ausztria diplomáciájáról« beszél, mintegy kitagadva a magyar nép köréből Andrásy, a közös külügyminisztert.)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 39 : 3 *»a kétfejű sas«* — Ausztria. (A Habsburg-ház címerképe.)
 40 : 1 *»E sasnak két száját rendelt szolgálatára az ősfantázia . . .«* — Ausztria, ill. a Habsburg-ház kapzsiságára és telhetetlenségére utal.
 „ 5 *secundo genitura* (jogi kifejezés) — másodszülettségi utódlás; az olyan hitbizomány, amely a család másodszülettt (secundogenitus) fiát illeti. (Mikszáth itt Boszniára céloz.)
 „ 12 *John Bull* (Bika János) — az angol polgár gúnyneve. Itt: Angliát jelenti.
 „ 19 *»az Uchatiusok«* — az Uchatius-féle ágyúk. (Ld. a betűrendes névmagyarázatok közt !)
 „ 28 *»egy sárga-fekete harisnyakötő«* — gúnyos utalás Ausztria titkos szövetségére a cárral. (A sárga-fekete: a Habsburg-ház színei.)
 41 : 6 *»egy Festetics, kinek Solferinónál a lábát lötték el . . .«* — MK utalása a helyet illetően téves! Nem az 1869. jún. 24-i solferinói ütközetben, hanem az 1866. júl. 3-i kőniggrätzi

csatában történt Festetics tábornagynagy súlyos megsebesülése (lábának ellövése); tőle Mollinary Antal tábornagynagy vette át a hadtest vezényletét. (Egyébként az osztrákok Solferinónál is, Königrätznél is súlyos vereséget szenvedtek.)

41 : 7 »*Ezentúl kevesebb csizmára lesz szükségem* — mondta Festetics — Mikszáth szerint.

Ismeretes ennek a Festetics-anekdótának egy másik változata is. Eszerint: Huszárja nagyban kesereg, látván gazdája féllábának elvesztését. Mire a kemény katona ráförmed: — Ne óbergass, betyár! Úgyis tudom, titkon örülsz magadban, hogy ezentúl csak egy csizmámat kell suvikszolnod!

„ 8—15 *Dákos uram, a varjak helyett saját csizmakészletét lövöldöző csizmadia* — Ezt az anekdotát MK itt Ausztria figyelmébe ajánlja. Két évvel korábban (egy 1875. márc. 26-i vezércikkében) a magyar parlament szélsőbaloldali ellenzékének okulására mesélte el (Krk 52. köt. 69. l.) (Itt jegyezzük meg, hogy a Dákos nevet másutt, egyik elbeszélésében is használja Mikszáth. *A nagy emberbarát* című, 1885-ből való novellájában szerepel Dákos Mihály uram, egy derék szabómester. »Ha még legalább csizmadia lenne!« — veti oda bemutatásakor Mikszáth. Ld. Krk 36. köt.)

159. sz., jún. 10.

E nap *Apróságainak* első darabja a hazánkban élő lengyel emigránsokkal, illetőleg a lengyel ügygel foglalkozik. A magyarországi lengyel egylet ugyanis fennállásának tizedik évfordulóját készült megünnepelni. Erről az Egyetértés c. lap is hírt adott (jún. 9., 2. l. az »Újdonságok« rovatában). Közlésében — egy elég szerencsétlenül választott kifejezéssel — »mulatság«-nak nevezte a tervezett ünnepséget. Ezen akadt fenn az újságolvasó és glossza-író Mikszáth. Mikszáthnak a lengyel ügy iránti rokonszenvből fakadó megjegyzését »egy lengyelbarát« zokon vette s »neheztelő sorokat« írt neki. Erre válaszol Mikszáth jún. 12-én. (Ld. ahhoz tartozó jegyzeteinket is.) Megemlíttjük továbbá, hogy a tízéves jubileum megünnepeléséről júl. 24-én számolt be Mikszáth igen meleg hangon, sok szeretettel.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

41 : 6 *mazurozzanak* — mazurkát táncoljanak. (A mazurka: a keringőnél lassúbb lengyel népi tánc.)

„ 8 »*Jeszze Polska ne zginęta*« (MK-nál hibásan: »jesztye polszka nyezginulata«(!)) — nincs még vége Lengyelországnak (vagy: nincs még veszve Lengyelország!) — a Dąbrowski-induló első sora. Mintegy válasz a »finis Poloniae« (vége Lengyelországnak!) kijelentésre. Az indulót 1796-ban énekelték először. Dallamának szerzője ismeretlen.

A cikk második és harmadik fejezetében Mikszáth a keleti háború romániai fejezetére vet újabb tekintetet. Abból az alkalomból,

hogy a cár Romániába utazott, és ott, Plojestiben nagy lelkesedéssel fogadták: Mikszáth elmesél egy régi anekdotát I. Ferenc, illetőleg a napóleoni háborúk idejéből s idéz egy gúnyverset, amely már csak azért is figyelemre méltó, mert nemcsak ez egyszer hasznosítja írásaiban. Elmondja egy év múlva *Az apám ismerősei* c. regényében is (Krk 2. köt. 11. l.).

Ekkoriban nagyon kedvelt egyik stíluseszközét, a szójátékot a cikk második fejezetében is alkalmazza.

160. sz., jún. 11.

A hivatalok packázásait és a bürokrácia ostobaságait megöröktítő, soha-be-nem-telő hatalmas panaszkönyvbe Mikszáth igen tekintélyes számú fejezetet írt. Ez a cikk is idetartozik.

A cikk második fejezetében arra inti a »Simonyiak«-at (Simonyi Ernőt és ellenzéki párti híveit), hogy ne fecséreljék a drága időt Tisza Kálmánt ostromló interpellációkkal.

161. sz., jún. 12.

A rovat első fejezete visszautal a »vasárnap« (vagyis jún. 10-i) *Apróság*ra, ahol Mikszáth — az Egyetértés egy félreértése okot szolgáltató kifejezése (a »mulatság« szó) miatt — csipőse észrevételt tett. Ezúttal megmagyarázza szavait. (Kimagyarázkodásra nem volt szükség!) Ő is teljes mértékben osztozott az össz-magyarország általános rokonszenvében a lengyel ügy iránt, kivált miután a cár környezete azt a célzatos közlést igyekezett terjeszteni, hogy a lengyeleknek semmiféle követelésük nincs, mert békességben élnek...

A további három szakaszban Mikszáth újraközi A Hon egyik csúfolkodó cikkét s a maga részéről is megtoldja azt sovíniszta megjegyzésekkel. Bántó, sovíniszta hangjuk miatt e szakaszokat mellőztük.

162. sz., jún. 13.

A cikk öt fejezete négy különböző témát érint.

Az első kettő a koronázás (1867. jún. 8.) emlékéért újítja fel a tizedik évforduló alkalmából. Az évfordulóról csak a kormány félhivatalos lapja, a Jókai szerkesztette A Hon emlékezett meg, az is csak kissé megkéskéve.

Ma már aligha lehet megállapítani, hogy az első fejezet harmadik és negyedik szakaszában Jókairól szóló részletnek mi a háttere? Nem tudjuk: kiknek társaságában és milyen »kedves, feledhetlen hölgyekkel« mulatott Jókai az évforduló napján.

A *koronázási ebéd* (43 : 3), a *koronázási posztó* (43 : 13), a *koronázási emlékpénz* (44 : 1) és a *koronázási ingyen ökörszűtés* (44 : 16): a koronázási szertartást követő ünnepély és népünnepély hagyományos szokásai és ajándékai.

Az »*ominózus* [baljóslatú] *kezdet*« (44 : 2): utalás Lónyay Menyhértnek, a kiegyezés utáni kormány pénzügyminiszterének felelőtlen fináncpolitikájára, amely 1873-ban országos »krach«-ra vezetett.

A koronázási évfordulóról meglepedkezett sajtóra az Egyetértés azt a szellemes megjegyzést tette, hogy »valamennyi hírlapról Ugocea megyéből való« (44 : 5—6). Az ismert történelmi anekdota szerint ugyanis: »Ugocea non coronat« (Ugocea nem koronáz!). — Az anekdota eredete bizonytalan. Valószínűleg I. Ferdinánd koronázásával kapcsolatos, miután a rendek az 1506-i rákosi országgyűlésen arra kötelezték magukat, hogy II. Ulászló halála esetére idegent nem választanak többé királyukká. — Egy újabb magyarázat szerint: III. Károly alatt, az 1722-i pozsonyi országgyűlésen hangzott el ez a kijelentés, amikor afölött folyt a vita, hogy megkoronázzák-e a leányörököt is, vagy sem?

A második fejezetben Mikszáth utal a Budapesti Napilap »Mindenfélék« című rovatának »érdemes« írójára (44 : 8). Sajnos, a Budapesti Napilap szerkesztőségének öszetételéről nincsenek adataink; ezért Mikszáthnak ezt a kollégáját nem tudjuk megnevezni. 44 : 15 *knapp* — pontosan, éppen.

A harmadik fejezet Szana Tamásról szól. Róla Mikszáth több ízben készített fotográfiát. Ez az anekdota — csekély átfogalmazással — a *Fény- és árnyképben* is előfordul majd (Krk 54. köt.)

A negyedik fejezet egy társadalomtörténeti dokumentum.

Mikszáthnak — az előző napi újságok közt böngészve — szemébe ötlött az Egyetértés jún. 11-i számából a »Nyílt tér« rovat, amelyben »Egy Zala megyei bizottsági tag« kérdést intéz »az igen tisztelt igazságügyminiszter úrhoz«, név szerint Perczel Bélához. Kérdi, hogy vajon az igazságügyminiszter »a törvényszéki bírák társadalmi állásával megegyeztetetőknek« tartja-e azt, hogy egy Zalaegerszegrre kinevezett törvényszéki bíró nem emel kalapot sem a főispán, sem az alispán előtt?! Kérdés formájában javasolja a levélíró a miniszternek, hogy vagy küldjön e bírónak egy illemtant, vagy pedig helyezze át más vármegyébe »hol a műveltség iránti igények tán kisebbek, mint nálunk«.

A megyei despoták »tekintélyének« e komikus védelmét látva Mikszáth méltán ítéli el a »demokratikus« Egyetértés hasábjain megnyilatkozó »arisztokratikus gögőt«. Fiatalkori novelláiban (ld. Krk 27. és 28. köt.) Nógrád megye fő- és alispánjairól ő maga is körülbelül úgy vélekedett, mint a kalapját nem emelgető zalaegerszegi bíró.

Az ötödik fejezet Lonkay Antalt pécézi ki, aki ez alkalommal Rómában tartózkodott. A lapok megírták, hogy jún. 11-én a pápa két magyar zarándokosapatot fogadott. Először a Zalka János győri püspök által vezetett híveket, azután pedig a Lonkay-féle zarándokosapatot. Mindkét csapatot — a szokásnak megfelelően — megáldotta. (Mindezen mozzanatokra utal Mikszáth!)

Azt is olvassuk ebben a fejezetben, hogy Lonkay a zarándokút idején »szemszedetett vejeire bízta lapjának, a Magyar Államnak hajóját«. Gyászjelentésekből megállapítottuk, hogy Lonkaynak három veje volt, és pedig: Iphigenia nevű leányának férje dr. Lőrinczy Ferenc; Irén férje dr. Hortoványi József, és Lenke férje dr. Prém József. (A továbbiak során Prém József még sokszor szerepel Lonkay lapjával kapcsolatosan.)

Egyébként általános tájékozódásul ld. *Magyar Állam és Magyar Korona* című jegyzeteinket: 289–292. l.

163. sz., jún. 14.

A szinte napi feladatként végzendő *Apróságok* számára Mikszáth változatosabbnál változatosabb kereteket talált ki. Ezúttal három miniszter rovására költ egy-egy »szenzációs hírt« csak azért, hogy egy valóban »igaz« sajtóközleményt »valószínűvé« tehessen.

Legerősebb a harmadik tréfa, amelynek lényege az, hogy Andrássyt a keleti politikában tanúsított irányáért méltán oda lehetne ajándékozni a cárnak.

46 : 19 a ballplatzai palota — a külügyminisztérium épülete Bécsben,

165. sz., jún. 16.

Ez a cikk »a Petőfi életbenlétéről keringő hír«-rel foglalkozik. Név szerint itt még nem említi meg (csak egy héttel később: a jún. 22-i 171. sz. cikkben!) azt a Manasses Dániel nevű csalót, aki a közvéleményt e hazug hírral felbolygatta. Ámde egy névtelen utalás itt is van — a cikk második fejezetében — a Manasses-féle hazudozásra, amely szerint Petőfi valamelyik oroszországi bányában sínylődik...

(A Manasses-ügy részletes tárgyalását ld. Dienes András »Petőfi a szabadságharcban.« Bp. 1958. 311–314. l.)

A szóban levő (jún. 16-i) *Apróságokban* Mikszáth a Budapesti Napilapnak címzett, gúnyos és keserű hangú levelet írat Petőfivel. (Ebből a megjelölt helyen egy félmondatot kihagytunk.) E költött levélből megtudjuk, hogy A Petőfi-Társaság Lapjának mindössze ötszáz előfizetője volt. Prém József (Mikszáth nyilainak egyik gyakori céltáblája!) ezúttal is kap egy kicsinylő megjegyzést, mint ahogy a jún. 22-i, 171. számból sem marad ki.

Petőfinek ezt a »m. k.« (maga kezével) »aláírt« és »hitelesített« levelét — Mikszáth szerint (lelke rajta!) — a Budapesti Napilap két előfizetője »igaznak vette«. (Ld. az aug. 11-i 221. sz. cikket!)

A jelen *Apróságok* második fejezetében Mikszáth az Egyetértés egy cikkére utal a Petőfi-kutatás ügyében. Az Egyetértés előző napi (jún. 15-i) számában, az »újdonságok« rovatában találjuk azt a közleményt, amely írónk megjegyzésének alapjául szolgált.

Ugyanezen fejezetben Mikszáth egy angol példabeszédet idéz, amely már többször előfordult s még a továbbiakban is megismétlődik nála. (Pl. Krk 16. köt. 81. l.; Krk 51. köt. 111. l.; a jelen kötetben az aug. 26-i, 236. sz. *Apróságban* is stb.)

A cikk utolsó fejezete az orosz — török háború szerbiai szakaszára, pontosabban: Milán újabb beavatkozási szándékára tesz szokott, gúnyos megjegyzést.

168. sz., jún. 17.

Általános tájékoztatónkat ld. bevezető jegyzeteinknek *Magyar Állam és Magyar Korona* című fejezetében: 289–292. l.

Ezt a cikket Mikszáth teljes egészében a két klerikális lap szerkesztőjének »szenteli«. Azaz hogy Lonkayt csak egy kézlegyintéssel

intézi el, — tulajdonképpeni tárgya: báró Jósika Kálmán és Magyar Korona című lapja. Abból az alkalmából »méltatja« e lapot, hogy fél-éves hetenkénti megjelenés után most, júl. 1-től napilappá alakul át. Később Mikszáth egy fokkal enyhébben ítéli meg a Magyar Koronát, mint a Magyar Államot, de ekkor még úgy látja, hogy a Magyar Korona nem egyéb, mint »egy ifjabb Magyar Állam! Egyik tizenkilenc, másik egy híján húsz.«

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 48 : 1—2 »A Lonkay és a báró Jósika válópörrel végződött viszonyáról« nemcsak az ő lapjaik foglalkoztak, hanem más sajtószervek is. Így pl. Jókai Ústökös c. élelappja 1877. márc. 25-én »Lonkaiáda« címen egész kis gyűjteményt közölt a Magyar Államnak (szerinte: »Magyar Állam«-nak) arról a belügyéről, hogy Jósika végleg kivált onnan és helyét Lonkay egyik veje, Prém József foglalta el.
- „ 12 a »szabadoncok« — azoknak a katolikusoknak gúnyneve, akik nem fogadván el IX. Piusnak a pápa tanítói csatlakozhatatlanságáról (infallibilitás) szóló dogmáját (1870. júl. 18), szakítottak a pápasággal és úgynevezett »szabad egyház«-ban tömörültek. Magyarországon is voltak híveik; ezeknek Szabad Egyház c. közlönyébe a pályakezdő Mikszáth is írt egypár cikket. (Ld. Krk 51. köt. és ottani jegyzeteinket: 207—208. l.)
- „ 14 ultramontanizmus — pápapártiság.
- „ 20 és 49 : 5 »Non videbis annos Petri« — nem éred meg Szent Péter éveit, vagyis: nem érsz meg huszonöt esztendő-t, amennyi ideig Szent Péter — a hagyomány szerint — Róma püspöke (pápa) volt.
- 49 : 1 delektál — gyönyörködött.

Az utolsó fejezetben Mikszáth valóban a Magyar Korona egypár cikkének címét idézi. Éspedig az előző napi (jún. 16-i) számból. Megtaláljuk ott a Mikszáthnál említett vezércikkeket és mellékcikkeket, valamint a »Vegyes hírek« rovatának kiemelt közleményeit is. A legutolsónak jelzett közlemény (a »fiatal, izmos szakácsnőt« kereső hirdetés) persze nem egyéb, mint Mikszáth kitalált vaskos tréfája.

167. sz., jún. 18.

Ez a cikk megint azok közé tartozik, melyekben az író gondolatái s megjegyzései szeszélyesen röpködnek helyről helyre.

I. Először Tisza Kálmán egy »titkos« rendeletét teszi közhírré az Egyetértés nyomán. »A Mac Mahon-korszakban«, vagyis a politikai erőszak és visszaélések idején kiadott titkos utasítás a magyar nép törökbarátságát kívánja lefékezni.

II. A Nemzeti Hírlap c. politikai napilap (szerk. Toldy István) előző napon (jún. 17., vasárnap) kezdte meg »Terefere« c. rovatát »Notárius« aláírással, amelyet aztán vasárnaponként folytatott. Mikszáth éles megfigyelésére igen jellemző, hogy naponkénti lapszem-

léje közben, legalább tíz-húsz fővárosi és vidéki újságot átböngészve, tüstént észrevette a Nemzeti Hírlap újan felbukkanó rovatát, amely az *ő Apróságait* akarta utánozni.

III. A *Röpke Ivek*ről *Lapszemlék és sajtópolémiák* c. jegyzeteink közt részletes tájékoztatást adtunk: 293—294.

V. *Sarolta* — Vay Sarolta grófnő (MK-nál: grófné [1]), későbbi írói nevén Vay Sándor gróf (1859—1918): író, újságíró; főleg XVII—XVIII—XIX. századi művelődéstörténeti tárcákat írt.

IV. A Molnár Györgyről szóló két apróság meggyőzően mutatja: milyen sokra értékelte Mikszáth ezt a hányt-vetett életű, rendezőnek is igen kiváló színészünket. — Egy »ellessett párbeszéd« formájában hibáztatja a Nemzeti Színházat, amiért »szűk udvara« (vagyis igazgatósága) nem teszi lehetővé ennek a kiváló színésznek szerződötését. — Mikszáth — szokott szokimondásával — »históriai nevezetességű pletykás hely«-nek nevezi az akkori Nemzeti Színház intéző köreit.

Molnár György vidéki vendégszerepléseinek egy anekdota-szerű jelenetét később önálló *Apróságban* írta meg Mikszáth. Ld. a nov. 14-i, 315. sz. cikket: *Coriolánok lepedőben*, és jegyzeteinket.

169. sz., jún. 20.

Ez a nyúl farknyi cikk első felében a Molnár Györgyről szóló előbbi *Apróságokat* folytatja. Ezúttal éppúgy melléje — a kitűnő komédiás mellé! — állítja Tisza Kálmánt, mint a fentebb említett (nov. 14-i) Coriolán-féle cikkben.

A második apró fejezetben említett *Eriksson* (MK-nál: Erikson) *Matild kisasszony* nevét az egykorú kézikönyvekben nem találjuk. Budapestről vidékre (MK-nál a Piripócs jelentésű »Bundás-Páty«-ra) került, hamar »lecsúszott« énekesnő lehetett.

A Kelet Népet kipellengérező szemelvényről ld. *Lapszemlék és sajtópolémiák* c. jegyzeteinket: 296. l.

170. sz., jún. 21.

Ezt a cikket Mikszáth a francia politikának szenteli. Olvasva a lapjelentéseket a francia kamarában dülő heves »viharok«-ról, álláspontjának megfelelően csipkedi vagy dicséri a francia jobb- és baloldal vezetőit.

Írónk ebben az időben feltűnő előszeretettel élénkíti cikkeit bonmot-ekkel és szójátékokkal. A bonpartista-párt vezérét, Cassagnacot »kígyó-nyelvű« s »kaszanyakú Cassagnac«-nak nevezi; durva kifakadásából ítélve — úgymond — aligha olvasta a legelterjedtebb magyar illetant, a Sasku Károlyét; hozzá képest a mi szokimondó Németh Albertünk »szalon-szónok«-ká süllyedt stb.

Kifakadásai után annál több elismeréssel méltatja Gambetta és Grévy jellemét. Egy-egy anekdotát, illetőleg elmés mondást rögtönöz mindkettőjükéről. Gambettának máris előlegezi a halhatatlanságot Plutarchos tollából; a magyar parlament óvatos és aggályoskodó elnökét, Ghyczy Kálmánt pedig szívesen fölcserélné a francia kamara baloldali politikát képviselő elnökével, Grévyvel.

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
52 : 24 *Palais de Justice* — igazságügyi palota; a törvényszék épülete.
„ 25 *Café Procope* — egy párizsi kávéház.
„ 29 *Rue de Rivoli* — Párizs belvárosának főutcája. (MK párizsi vonatkozású írásában majdnem mindig ezt az egy utcát szokta emlegetni.)
53 : 12 *Kálvinista kakas ül a tetején* — gúnyos célzás a református Tisza Kálmánra.

171. sz., jún. 22.

Ez a cikk szorosan összefügg a jún. 16-i (165. sz.) *Apróságokkal*. Ld. azzal együtt jegyzeteinket is.

Prém Józsefet ezúttal mint az alkalmi ihlet poétáját gúnyolja ki. Felsorol három folyóiratot, melyeket Prém József képes lenne mind elárasztani verseivel. Ezek a következők:

Családi Kör — szépirodalmi és divatlap „a művelt magyar hölgyek számára”. Szegfi Mórné Kanya Emilia (írói nevén: Emilia) szerkesztette 1860-tól 1880-ig. Az első évfolyamokban Arany János és Tompa Mihály költeményeivel is találkozunk. Pályája kezdetén Mikszáth szintén munkatársa volt e lapnak. (Ld. Krk 29. köt. 231. l.)

Déliáb — Debrecenben 1877. ápr. 6-tól 1879. ápr. 4-ig megjelent hetilap a szépirodalom és művészet köréből. Előbb egy éven keresztül Dengi János szerkesztette, azután (1878. ápr. 5-től) gróf Csáky Alfonz.

A *Röpké Ívekről Lapszemlék és sajtópolémiák* c. összefoglaló jegyzeteink közt részletesen szóltunk: 293—294. l. E folyóiratot Mikszáth a jún. 18-i (167. sz.) *Apróságokban* elfogultan és igazságtalanul kicsinyelte.

172. sz., jún. 23.

E cikk első két szakaszára általános tájékozódásul ld. *Lapszemlék és sajtópolémiák* c. jegyzeteinknek az *Egyetértésre* vonatkozó fejezetét; idevágó magyarázataink: 294—295. l.

A harmadik szakaszra vonatkozólag Andrássyról és Tisza Kálmánról szóló jegyzeteink tájékoztatnak: 268—270. l.

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
54 : 19—20 *„a Degré bongré-malgré írt műve* — francia szójáték a francia eredetű Degré Alajos nevével. Jelentése: a Degré ihlettel vagy kényszeredetten (szó szerint: akarva — nem akarva) írt műve.
55 : 20 *„egypár Mórícz-fiú* és a jún. 27-i (176. sz.) *Apróságokban*: *„Mórícék* — a Tisza Kálmán körüli protekciós ifjak gyűjtőneve. Híveinek (mamelukjai-nak) fiait és rokonait Tisza Kálmán egészen fiatalon helyezte magas hivatali állásokba; főispánná, törvényszéki bíróvá, ügyésszé nevezettette ki, országgyűlési képviselővé választatta stb. Tiszának és rend-

szerének ezt a visszaélését az egykorú sajtó (az élelapokkal együtt) sokszor támadta, gúnyolta. Ld. pl. Don Pedró (Bartók Lajos) »Dolinay Gyula keserve« c. költeményét, amelyet a Krk 29. köt. jegyzetei közt (237—8. l.) újra közöltünk. Bartók Lajos »Aurélka«, »Oszkárka«, »Paliska« néven emlegeti a protekciós csemetéket. Mikszáthnál viszont általános gúnyjótöveik: »Móriczok«, »Móricz-fiúk« stb.

174. sz., jún. 25. (Ez egyszer Kakas Mártonnak ajánlva.)

A Jókaiival kapcsolatos fejezetek között bizonyára legjelentősebb ez az *Apróság*, mert itt Mikszáth egyik elbeszéléséről, illetőleg Jókai egy hasonló tárgyú elbeszéléséhez való viszonyáról van szó.

A Krk 29. kötetében közöltük MK »*Hasis» és »vutki»* című novellaiklusát, és ennek II. sz. darabjaként *Ukáz* c. elbeszélését. A kis novella Katalin cárnőről szól, aki egyik kegyencétől, Szemenofftól egy szép kutyát kap ajándékba; magas elismerése jeléül kegyence nevét a kutyára is átruházza. Telt-múlt az idő, s egyszer csak a kutya kilehelte jámbor páráját. Midőn a cárnő erről értesült, kiadta az ukázt, hogy »Szemenoff«-ot nyúzzák meg és tömjék ki. Katonái tüstént teljesítették parancsát: Szemenoffot, a kegyencet elfogják, elevenen megnyúzzák és kitémlik.

Mikszáthnak ez az elbeszélése eredetileg a Budapesti Napilap 1877. jún. 24-i számában jelent meg.

A szóban levő *Apróság*ból arról értesülünk, hogy ugyanazon napon az Üstökösben Kakas Márton (vagyis Jókai) tollából szintén megjelent egy hasonló muszka-történet. Mikszáth fölveti a találos kérdést: hogyan lehetséges ez, »dacára, hogy soha össze nem beszél-tünk...« A továbbiakban tréfásan azzal szorítja háttérbe a problémát, hogy a mese kétféle kidolgozása mégis csak eltér, amennyiben az ő kegyencét valóban megnyúzzák és kitémlik, ezzel szemben Jókai kegyence életben marad, mert hát Jókai »lojális ember és nem akarta, hogy orosz vér tapadjon a kezére...«

Jókai és Mikszáth »véletlen« találkozása az Üstökös és a Budapesti Napilap hasábjain — kétségtelenül meglepte az olvasókat. Mikszáth szerint: kérdések is tétettek ez irányban... Ő azonban megmarad a »véletlen találkozás« magyarázatánál.

Az irodalomtörténeti vizsgálódás ebben az esetben nem fogadhatja el a »véletlen találkozások« teóriáját. Egy távoli kor és távoli ország ily különös meséje semmiképpen sem születhetett meg egyidejűleg két író képzeletében. A magunk részéről Mikszáth ügyes tréfájának tartjuk a »véletlen találkozást«. A szóban levő *Apróság* első szakaszában elismeri, hogy Kakas Márton (Jókai) »Muszka rajzok« című ciklusa »csábította« őt is arra, hogy »utána csinálja« a Budapesti Napilapban. Kézfekvő a föltevés, hogy Mikszáth nemcsak »utólag«, az Üstökös friss számaiban olvasta Jókai e történeteit, hanem némelyiket (legalább is ezt az egyet!) még kéziratban vagy nyomdai levonatban, egyszerűen: az Üstökös megjelenése előtt lát-hatta. Ha tudjuk, hogy az Üstökösben ebben az időben tulajdonképpen

a segédszerkesztő, Bartók Lajos (Don Pedró) tartotta kezében (Jókai éppen csak átadta neki időnként egy-egy újabb kéziratát), s ha tudjuk, hogy Bartók Lajossal Mikszáth szoros baráti kapcsolatban volt: könnyű elképzelni, hogy pl. jún. 23-án az Üstökös szerkesztőségében tett látogatásakor kefelevonathban láthatta a másnap megjelenő számot és abban Jókai elbeszélését, s ő — a tréfa ötletétől lelkesítve — rendkívül gyors íráskészségével tüstént papírra vetette a mesét és azonnyomban elhelyezte a Budapesti Napilap tárcarovatában. Másnap reggel aztán — Jókainak és olvasóinak nagy csodálkozására, de Mikszáthnak annál nagyobb mulatságára — egyszerre jelent meg az azonos mese a kétféle lapban. (*Dacára, hogy soha össze nem beszéltünk...*)

(Olyanféle tréfa ez, mint az egyszeri olvasásra megtanult és aztán szó szerint elmondott beszéd trükkje, — amit Mikszáth az elbeszéléseiben többször is felhasznál; leghatásosabban *A Noszty-fiú története* c. regényében.)

Hasonló bohém-csínyek (*juxok*) Mikszáth baráti körében szinte napirenden voltak.

Mikszáth egyébként (akarva? nem akarva?) maga is rávezeti az olvasót a jólsikerült tréfára, midőn az *Apróság* második felében pontosan kimutatja: hol és mennyiben tér el az ő meséje Jókai meséjétől.

Más kérdés aztán, hogy vajon Jókai honnan, milyen külföldi forrásból (anekdotagyűjteményből?) merítette a mesét? De az kétségtelen, hogy Mikszáth viszont Jókai történetéből merítette a magáét!

*

Cikkét Mikszáth azzal a vallomással kezdi, hogy Jókai »szellem-
dúsan írt muszkatörténetei« csábították őt hasonló tárgyú novellák írására. »*Hasis*« és »*wutki*« c. ciklusának egyik darabjából sem ütközik ki annyira az utánzás, mint az *Ukázból*. De ha már megvilágítottuk ennek viszonyát Jókai-féle mintájával: vessünk egy tekintetet a ciklus többi darabjára is. Csupán az I. és a III. számú jöhet figyelembe. Amannak címe: *Egy poéta története* (megjelent 1877. jún. 23), emezé pedig: *Muszka vendégszeretet* (megjelent jún. 30). E két kis elbeszélés címe és első megjelenésük dátuma önmagában jelzi a Jókai-féle minták utánzását. Jókai ciklusának 3. számú darabja ugyanis (az Üstökös 1877. jún. 17-i számában) ezt a címet viseli: »Hogy becsülik meg a poétákat Oroszországban?« Puskin és Lermontov kierőszakolt párbajának tragikus történetét meséli el a következő tanulsággal: »Poéták! Mégiscsak jó lesz itthon maradni!« — Mikszáth két története szintén hasonló intellemmel zárul. Az első történet hőse egy »átkozott rossz álom« után sürgősen elhagyja a cár udvart; a másik elbeszélés szenvedő alanya pedig tizenöt évi kényszermunka árán tanulja meg, hogy mit jelent »a cár vendége lehetni«. Ebben a két kis novellában tehát (melyek éppen egy, illetőleg két héttel későbbiek az említett »Muszka-rajz«-nál) csak a mesék alapeszméje és csattanója emlékeztet a Jókai-féle mintára.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 55 : 7 »*Ha Kakas Márton nem lenne olyan gyenge regényíró . . .* stb. — MK itt jún. 23-i (172. sz.) cikkére utal. Az Egyetértés c. lap Pétery Károly és Degré Alajos regényeit »remek« műveknek nevezte. Mik legyenek akkor Jókai műveinek értékjelzői? — kérdezte Mikszáth.
- „ 9 *magna ingenia conveniunt* — a nagy szellemek találkoznak.
- 56 : 9 *erckmansatriánoskodnak* — jelentése: közösen, összejártszva dolgoznak. *Erckmann—Chatrian*: egyesített neve két közösen dolgozó francia írónak. *Émile Erckmann* (1822—1899) és *Alexandre Chatrian* (1826—1890) 1847-ben kezdtek együttesen dolgozni. Az elzászi falusi életet írják le regényeikben jó megfigyeléssel és kedves humorral. A francia—porosz háború után a sovíniszta irányhoz szegődtek. Két munkájuk már 1873-ban, ill. 75-ben megjelent magyar fordításban.
- „ 14 *Cumerland* — vagy MK tollbotlása, vagy még inkább sajtóhiba. Jókai bankárját ugyanis *Souderland*nak hívják.
- „ 34 *kokettíroz* — kacérkodik, szemez valakivel.
- „ 36 »*a muszka Wodianer*« — az orosz bankár. (MK a Wodianer bankár család nevét közszóként alkalmazza.)

175. sz., jún. 26.

A cikk első fejezetére vonatkozólag ld. a *Vatikánról* szóló jegyzeteinket: 283—285. l. A második fejezetre vonatkozólag pedig a *Franciaországról* szóló tájékoztatást: 280—281. l.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 57 : 3 »*Mária országa*« — ld. a jún. 7-i (156. sz.) cikk idevágó jegyzetét.
- „ 4 »*az Apponyi nemzetséget*« mint a klérussal szoros érdekkapcsolatban álló főúri családot említi MK.
- „ 18—19 *Haynald és a kalocsai jezsuiták* — ld. a jún. 7-i (156. sz.) cikk idevágó jegyzetét.
- „ 24 a »*Barátok temploma*« — a ferencrendiek temploma (Pesten, a belvárosban).
- „ 26 »*Habemus papam!*« — van pápánk! megválasztottuk a pápát! (A pápaválasztás eredményének bejelentési formulája.)
- „ 28 »*a bugás-pircsiek, akik abban büszkélkedtek, hogy ónátuk volt a legnagyobb kolera*« — MK írásában többször előfordulnak olyan ügyügy atyafiak, akik veszteségük nagyságával szoktak dicsekedni. (Pl. *Talpig ember* c. elbeszélésében egy gergei ember falujuk nagy tűzvészével dicsekszik. Krk 28. köt. 76. l.) A népi humor olyanféle adatai ezek, amilyenekből MK *Az igazi humoristák* c. kötetének (1879) *A megcsúfolt falvak* c. fejezetét összeállította. (Ld. Krk 54. köt.)
- 58 : 14 »*Mikor azt az urat mocskolta, ömre ismertem a stílusról.*« —

A »mocskos« stílus alapján történő ráismerést és kategorizálást MK többször is alkalmazza. (Ll. pl. *Budapest éjjel. Málnás-mulatság* c. karcolatának zárófejezetét: Krk 51. köt. 48–49. l.)

176. sz., jún. 27.

A cikk mindkét fejezete Bosznia tervbe vett okkupációjára, illetőleg a Monarchia balkáni politikájára vonatkozik.

Mikszáth — ellensége lévén minden hatalmi terjeszkedésnek — kezdettől fogva az okkupáció ellen küzd. Ebben a kérdésben a magyar nép túlnyomó többségének álláspontja azonos, egységes volt.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 58 : 1 *»Mint ahogy múltkori apróságainkban megjövendőtünk . . .«* — utalás a jún. 23-i (172. számú) cikkekre.
- „ 7 *»Csepregi derék asztalosunk«* — Megtévesztően mind a két Csepregy-testvérrre vonatkozhat. *Csepreghy Ferenc* (1842–1880), a népszínműíró, harminc éves koráig éppúgy az asztalosmesterséget folytatta, mint öccse, *János* (szül. 1844). Minthogy azonban itt az 1877-ben is e mesterséget űző »derék asztalosunk«-ról van szó, kétségtelen, hogy MK ez utóbbira céloz. Csepreghy János a főváros iparostársadalmának tekintélyes tagja volt. Külföldön is képezte magát; az ipar érdekeiért tollal és szóval is harcolt; később az asztalosok ipartestületének elnökévé s városi képviselővé is megválasztották.
- „ 9 *Hodie mihi, cras tibi!* — ma nekem, holnap neked ! (holnap rád kerülhet a sor !)
- „ 13 *Móricék* — Ezt a nevet MK ezúttal is típusjelző gyűjtőfőnévként használja. Jelentése: kormánypárt jó állásokat hajhászó stréberei.
- „ 16 *»Szuhum-Kale* (MK-nál: *Suchum-Kale*) *bevétele is a „Komló”-ban.«* — Mikszáth asztaltársaságának valamiféle tréfája vagy »hadműveleti« vitája lehetett a »Komló«-vendéglőben. (*Szuhum-kaleról* a földrajzi nevek magyarázatai közt szoltunk: 353. l.)
- 59 : 10 *»tölygüt fosztani«* — tollat fosztani.
- „ 16 *mathesis sublimior* — magasabb matematika.
- „ 16 *argumentum in infinitum* — bizonyítás a végtelenségig.

177. sz., jún. 28. A »Ház«-ból.

A három rövid fejezet magannyi csipős élc a »Ház« és a »honatyák« rovására.

Az első fejezet az előző napi *Apróságok* második részének pótlásul tekintendő.

A második — bibliai idézet formájában — keserű gúnyval jelzi a Sándor utcai szélmalomról, hogy: »A garat, a garat üresen jár . . .«

A harmadik fejezetben Wahrman Mór, a régi Deák-párti, gúnyolódik az egykori ellenzékiségüket szegre akasztó Tisza-pártiakon

(Móricz Pálon és a nógrádi Szontagh Pálon). Somssich Pál kivétel, mert ő az ellenzékhez csatlakozott. (Ld. életrajzukat a betűrendes magyarázatok között!)

Tárgyi magyarázat

Lap Sor

59 : 3 A bibliabeli *Benjámín*: legifjabb (tizenkettedik) fia Jákobnak, az izraeliták törzsatyjának. — MK — Kállay Benjámínra alkalmazott tréfával — »legéretlenebb«-nek nevezi a legifjabb fiút.

178. sz., jún. 29.

Mikszáth publicisztikai dolgozataiban ellenségeit támadva a szatíra minden hatásos eszközét igénybe veszi.

Bernát Gazsi néha szellemes, néha esetlen tréfái még abban az időben is elszórakoztatták a közönséget (pl. Jókai »Üstökös«-ének lapjain). Az ő nagyotmondásait (»gazsiadái«-t) is felhasználja tehát Mikszáth — a körülményekhez alkalmazva — az ellenfél kigúnyolására.

Mellőztük a cikk első szakaszát és a második szakasz első mondatát.

179. sz., jún. 30.

Az általános tudnivalókat ld. *Magyar Állam és Magyar Korona* c. jegyzeteinkben: 289 — 292. l.

Míg a jún. 17-i (162. sz.) cikket Jósika Kálmánnak és Magyar Korona c. lapjának ismertetésére szánta Mikszáth, addig ezt — az egyensúly kedvéért — a régebbi klerikális lap és szerkesztője bemutatására fordítja.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

61 : 1 a »*Hunyady Mátyás*« katolikus irodalmi intézet-et Lonkay 1870-ben alapította. Ennek nyomdájában állították elő lapját, a Magyar Államot.

„ 15 és 24 *Ora et labora!* — imádkozzál és dolgozzál!

62 : 1 »*A jövő bűjti napon újra folytatjuk belőle a szemelvényeket*« — üres ígélet, nem folytatta.

„ 12 *a német színház felgyújtása a negyvenes években* — nevezetes eseménye volt Pestnek. A tetteseket sohasem sikerült megtalálni. Ezután a német polgárság is inkább részokott a Nemzeti Színház látogatására. Erre az eseményre Mikszáth többször is visszatér írásaiban. Pl. az 1878. jan. 15-i (15. sz.) *Apróságokban* is (Krk 54. köt.), valamint egy 1881. szept. 9-i Pesti Hirlapbeli cikkében (címe: *Aki a cseh színházat felgyújtotta*). Mikszáth azt írja, hogy a pesti német színház a József nádor halálát (1847. jan. 13.) követő éjjel égett le.

180. sz., júl. 1. *Apróságok, jobban mondva vaprolékösságok.*»

A cikk két részből áll. Az első: Mikszáth megjegyzései Gyulai-nak az Akadémia védelmében Jókai ellen intézett polémiajához. A második: az úgynevezett Manasses-história és egyéb Petőfi-legendák.

Gyulai Pál támadó cikke a Fővárosi Lapok jún. 26-i számában (15. évf. 144. sz. 703. l.) »Petőfi és a m. t. akadémia« címen jelent meg.

Mikszáth sorra veszi Gyulai cikkének első szakaszait és azokhoz fűz egy-egy reflexiót.

»Az sem igaz — írja Gyulai —, hogy Petőfit országunk nagyjai semmi figyelemre nem méltatták s csak a kunyhók becsülték. Eötvös elég országnagy volt mind vagyonára, mind politikai és irodalmi állására nézve és 1846-ban ő írt egy egész cikket Petőfi mellett...«

Mikszáth megjegyzése: »Ezzel az egy példával Gyulainak jobb lett volna nem aprólékoskodnia, mert az nem ront nemcsak az Üstökös adomáján, de azon a kiszakított állításon sem.«

Mikszáthnak igaza van, mert a Petőfit méltató Eötvös József ritka kivétel a 40-es évekbeli magyar mágnásvilágban.

A megjegyzések e két szakaszának az a csattanója, hogy a nagyurak nem méltatták eléggé figyelemre Petőfit. Ezen a tényen a késői jutalmazás nem sokat változtatott! — Mikszáth tehát elsősorban a történet politikai csattanóját élezi ki.

Mikszáthnak ez az első Gyulai-ellenes cikke. Később lesz még több is!

*

A Gyulai Pálról szóló karikatúrák rendszerint a szigorú kritikus apró alakjával tréfálkoznak. Ő a legkisebb termetű nagyság a magyar irodalomban.

Jókai élelapjának, az Üstökösnek hasábjain gyakran szerepel »Kolibri Pál« néven, fején magas köcsögalappal, amint méltóságtelesen lépked Pest utcáin és a magyar Parnasszuson. Egy egykorú riport szerint: bizonyos ünnepélyen Gyulai Pál »termetéhez illő rövidséggel« mondott pohárköszöntőt. — Mikszáth sem marad ki a tréfacsinálók sorából. Egyik *Aprósága* (okt. 24) Gyulai egyetemi tanárságával foglalkozik. Ebben azt mondja, hogy Gyulainak »még önmagánál is nagyobb szekundafró plajbásza van« stb.

Gyulai személyének másik célpontja: költői munkássága és ezen belül hosszú időn át írt, de végül is befejezetlenül maradt lírai regénye, a »Romhányi«. Nincs az a Luca-széke, melynek lassú készületéről annyi tréfás-gúnyos megjegyzés szólna, mint a »Romhányi«-ról. Az *Apróságok*ban Mikszáth is minduntalan visszatér erre a hálás célpontra. Júl. 1-i (180. sz.), okt. 19-i (289. sz.) és nov. 11-i (312. sz.) csipkelődései közt újra meg újra szerepel »a jövő század költői regénye«, a »Romhányi«, »azon híres költemény, melyet a közönség sohasem fog olvasni, mert az »soha el nem készül...« stb.

Ámde Gyulai torzképei nemcsak apró termetének és soha el nem készülő »nagy művének« kigúnyolásából állanak. Irodalomtörténeti és kritikai munkásságáról is kicsinylően nyilatkozik Mikszáth. Gyulai irodalomtörténeti bűvárlatai és kritikai fejtegetései — Mikszáth szerint — nem egyebek, mint »aprólékoskodások«, »cirkálások« és »bogarászások« a literatura tarlóján. (Ld. *Apróságok* júl. 1. és okt. 19.)

*

A 180. sz. cikk második felében Mikszáth részint az úgynevezett Manasses-féle historiáról, részint Kemény Mihály visszaemlékezéseiről nyilatkozik.

Manasses Dániel hazudozásairól ld. a 165. sz. (jún. 16-i) és 171. sz. (jún. 22-i) cikkeket és azokhoz fűzött jegyzeteinket.

Kemény Mihály országgyűlési képviselőnek Petőfiről szóló visszaemlékezéseit Vadnai Károly olvasta fel a Kisfaludy Társaság júni. 27-i ülésén. Ebben Kemény azt állította, hogy Petőfi még élt a segesvári (fehéregyházi) csata után és augusztus 12-én, bolyongásai közben ölték meg. — Mikszáth rémképnek minősíti e »hajmeresztő dolgot«, mint ahogy később a költő sírjának kutatását, csontjainak esetleges széthányását is helytelenítette.

*

A cikk elején álló három betű arra utal, hogy ezt az írását (pontosabban: ennek csak első felét) Mikszáth A Petőfi-Társaság Lapjában is közölte, éspedig egyidejűleg, ugyanezen címmel és alcímmel szintén névtelenül (1877. júl. 1., II. köt. 1. sz. 16. l.). A Petőfi-Társaság Lapját (rövidítsük mi is PTL-nak) ekkor Balázs Sándor (Mikszáth bizalmas barátja) és Szana Tamás szerkesztette. Mikszáthnak számos cikke és elbeszélése jelent meg e folyóirat első évfolyamában: *Humor az utcán*, *Humor az aktákban*, *Népies ésjárás a tudományban*, *Még most is várja*, *A jövő század novellái*, *A »fekete folt«*.

A PTL-ban — mint említettük — a cikkek csak első fele látott napvilágot: a második csillagjelig terjedő rész (»De hagyjuk Gyulait! . . .« kezdetű szakaszig).

Egypár apróbb *szövegeltérés* is mutatkozik a kétféle közlésben. Ezek a következők (zárójelben a PTL szövege):

Lap	Sor	
63	7	Micsoda? Az ország nagyjai nem méltatták (Micsoda, <i>hogy</i> az országnagyok nem méltatták)
,,	8	Az állítás abszurdum! [A PTL-ban e pár szó hiányzik!]
,,	14	Magyarországban Görgei (Magyarországban például Görgei)

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor	
62	7	<i>fantazmagória</i> — rémlátás; beteges képzetben jelentkező kép.
63	15	<i>Gyulai úr dícsversezeteket is írt Görgei mellett</i> — »Romhányi« c. költeményének IV. és V. énekében.
64	2	<i>Petőfi még élt a segesvári csata után, csakis augusztus 12-ikén öletett meg bolyongásai közben a mezőkön . . .«</i> stb. — Ez az 1877-ben hírosztelni kezdett mendemonda még Arany János lelkében is kétségeket támasztott; »Harminc év múlva« című, 1879-ben írt költeményének utolsó sorait e szörnyű föltevés sugalmazta.

181. sz., júl. 2.

Ez az *Apróság* Sennyey Pál személyével és pártjával, a konseratív párttal foglalkozik.

Mikszáth már 1874-ben, Magyar Néplap című lapjában többször latolgatta a kérdést, hogy a halódó-szétzüllő Deák-párt után melyik parlamenti csoport tudna a nemzet többségére támaszkodó kormányzatot biztosítani. Az erőviszonyokat mérlegelve Sennyey Pál konzervatív és Tisza Kálmán balközép-pártja között enged választást. De végül is csak Tisza Kálmán pártját tartja kormányképesnek. (Ld. Krk 51. köt. 1874. dec. 18-i vezércikk: *Tisza-e, vagy Sennyey?*)

Sennyeyék pártját vizsgálva legfőbb jellemzőjének tartja, hogy tulajdonképpen nincs is programja. Minden törekvése negatívumokban nyilatkozik meg: elutasítani a Deák-párti kormányokat és elfoglalni helyüket — eszmék, tervek és kezdemények nélkül. Ezt a nagyképűséggel leplezett ürességet és tehetetlenséget gúnyolja ki a jelen *Apróságban* is.

Ez a szellemes szatíra azért is figyelmet érdemel, mert Mikszáth egy év múlva átdolgozta és kiadta *Még újabb fény- és árnyképek* c. kötetében is (1878-ban) *Sennyei Pálék* címen.

Tárgyi magyarázat

Lap Sor

64 : 23 »*A falu rossza*« — Tóth Ede (1844–1876) híres népszínműve. (1875. jan. 15-én került színre.) Az idézett nótát (»Én vagyok a falu rossza, Engem ugat minden kutya«) a darab hőse, Göndör Sándor énekli a II. felvonásban. — Mikszáthot baráti kapcsolat fűzte a szerencsétlen sorsú Tóth Edéhez. Őt is, műveit is gyakran emlegeti. (Ld. *A külön utolsó karácsonya* c. visszaemlékezését és ahhoz írt jegyzeteinket : Krk 28. köt.)

182. sz., júl. 3.

A zürnichi táviratra — egy másik furcsasággal kapcsolatosan — a 190. sz. (júl. 11-i) *Apróságokban* is visszatér MK.

A párizsi »*Le Siècle*« (A század, vagy Századunk) c. francia folyóiratot MK gyakran lapozgatta, többször hivatkozik rá. E folyóirat közölt is tőle elbeszélést; pl. *Ami a lelket megmérgezi* címűt »*Le bandit*« címen, 1893-ban. (Ld. Krk 1. köt. 252. l.)

A francia lap szerint: a francia hadsereg a francia néppel, egész Franciaországgal egyet jelent. Ehhez a büszke megállapításhoz fűzi MK keserű megjegyzését: vajon a mi hadseregünk (»*kaszárnyaszagú világunk*«) eljut-e, s ha igen, mikor jut el hasonló egységhez ?

184. sz., júl. 5.

Az első részre vonatkozólag ld. *Lapszemlék és sajtópolémiaiak* c. jegyzeteinknek *Magyarország és a Nagyvilág* c. fejezetét: 297–298. l.

A második rész a Vasárnapi Ujság folytatásos közleményére utal: »*Déryné naplójából.*« Törs Kálmán bevezető és kísérő szövegével. A Vasárnapi Ujság 1877. márc. 18-tól szept. 16-ig terjedő számaiban, huszonöt folytatásban.

Déryné naplója kötetkiadásban 1879–80-ban jelent meg, I–II. köt. A Kisfaludy Társaság megbízásából sajtó alá rendezte s jegyzetekkel ellátta Törs Kálmán.

A korábbi közlési adatok nem hitelesek; össze sem egyeztethetők a naplótírás megkezdésének időpontjával.

186. sz., júl. 7.

A rovat első feléről, az *Alföld* c. aradi lap eljárásáról jegyzeteinknek *Lapszemlék és sajtópolemikák* c. fejezetében szólnunk: 298–299. l.

A második részben Mikszáth egy franciaországi politikai pletykát jegyez fel.

Nincs adatunk arra nézve, hogy Mikszáth hol hallotta vagy olvasta ezt a pikáns mendemondát. Ellenben az egykorú Mac Mahon-párti sajtóban találtunk olyan cáfolatokat, amelyek szerint Mac Mahon nem kívánja a császári trónt — magának . . .

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

68 : 25 *satoul* (német: Schatulle) — doboz, skatulya, ládika, szekrényke.

„ 34 *couvert* — levélboríték.
mark — levélbélyeg.

187. sz., júl. 8.

1871-től 1879 februárjáig Auersperg Adolf herceg volt Ausztria miniszterelnöke. Természetes, hogy Mikszáth 1877–78. évi cikkeiben az ő személye is felbukkan egypárszor. (Először 1877. jún. 14-én, utoljára pedig 1878. febr. 5-én.)

Ezúttal Mikszáth Auersperg herceget Herbst Eduarddal, az osztrák parlamenti ellenzék egyik vezéralakjával fiktív levelezésbe bonyolítja. A ki nem mondott tárgy: a Magyarországgal való közgazdasági kiegyezés, amit Auerspergnek sikerült is keresztülvinnie.

A bevezető szakaszban idézőjelben és aláhúzással kiemelt szavak Auersperg jellemére és Magyarországhoz való viszonyára utalnak.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

69 : 8 *post scriptum* — utóirat.

„ 9 *billet doux* — szerelmeslevél.

„ 18 *„Több is vezett — Sadovánál.”* — csípős utalás az 1866. júl. 3-án lezajlott sádovai csatára (Königgrätz közelében), amelyet az osztrákok a poroszokkal szemben vívtak Benedek Lajos tábornaszernagy fővezérlete alatt. A csata az osztrákok súlyos vereségével végződött. (MK gúnyja abban rejlik, hogy a veszített csatában — még mint aktív katonatiszt — Auersperg herceg is résztvett.)

188. sz., júl. 9.

Mikszáth egyik legélesebb hangú antiklerikális satírája. Mikszáth egyházellenességéről ld. a *Vatikán* c. jegyzeteinket: 283–285. l.

Az itt *»hősköltevény«*-be foglalt botrányról az egykorú lapok Európa-szerte megemlékeztek.

Lambertini Laura grófnő, egy »ősregi« olasz család tagja, Giacomo Antonelli pápai államtitkár halálakor (1876) örökösödési pert indított az elhunytnek rokonai ellen, azon a címen, hogy ő Antonelli leánya.

Mikszáth cikke éppen a pör tárgyalási napjaiban jelent meg. (Tárgyalták júl. 11-én, 21-én, ezúttal nyilvános tárgyaláson stb.) A laptudósítások hangsúlyozták, hogy »Egész Európa nagy érdeklődéssel kíséri e pört...«

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 70 : 1 *saison morte* — holt idény, uborkaszезon.
 „ 2 *chronique scandaleuse* — botránykrónika.
 „ 4 *Prémes József* — Prém József. Mikszáth gúnyjának gyakori céltáblája. Rossz költő, de még nagyobb bűne, hogy Lonkay Antalnak veje és Magyar Állam c. lapjának állandó munkatársa volt.

189 sz., júl. 10.

Az 1877. évi *Apróságokban* Mikszáth többször foglalkozik Albrecht főherceg személyével és szereplésével. Két ízben (ezúttal és nov. 12-én) az egész rovatot a gyűlölt főherceg alakjával tölti ki.

Albrecht főherceg júl. 7-én érkezett Bécsből Budapestre Edelsheim-Gyulai kíséretében. A »Hungária« szállodában tíz szobát rendeztek be számára; a szállodára pedig feltűzték a fekete-sárga lobogót, ami miatt az ellenzéki sajtó s azzal együtt Mikszáth is erélyesen szót emelt.

Népszerűtlenségének illusztrálására Mikszáth elmond egy anekdotát, amely Albrechtet a népszerű József főherceggel állítja szembe.

A szövegről

A 71. lap 37. sorában az első szót javítottuk: »*Eredj* már, no !« Az eredetiben értelmetlenül: »*Arak* már, no !« — MK nehezen olvasható, apróbetűs kéziratát elég sokszor szedték hibásan a gyakorlatlan nyomdászok. De az is feltételezhető, hogy Mikszáth e helyen ezt írta: »*Arrább* már, no !«

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 71 : 9 *Rózsavölgyi és Tábornosky* — zeneműkereskedők; üzletük a Szervita-téren (ma: Martinelli tér) állott.
 „ 11 az »*Orosz himnusz*« — célzás arra, hogy Albrecht főherceg mindvégig makacsul ragaszkodott a cári szövetséghez.
 „ 13 »*palatinusi ág* — II. Lipót császár-király legifjabb fiának, József nádornak a leszármazottai. Itt József nádor fiáról, József főhercegről van szó.
 „ 22–24 »*Albrecht főherceg . . . a leggazdagabb az uralkodó család minden tagja közt*« — Nemcsak az uralkodóháznak, hanem az

egész monarchiának egyik leggazdagabb földbirtokosa és nagyiparosa volt. Magyarországon a magyaróvári és bélyei uradalmaknak volt az ura.

190. sz., júl. 11.

Ld. *Az orosz-török háborúról* szóló jegyzeteinket: 275—280. l. MK a cikk mindkét fejezetében a cárnak küldött hadijelentések »fogalmazásának titkát« leplezi le gúnyosan.

Az első fejezetben júl. 3-i (182. sz.) cikkére utal, illetőleg az abban említett »zimnicai távirat«-ra (a huszonhat ponton elmerült Duna-híddal), ami nem egyéb, mint saját hírlapi tréfája (»kacsá«-ja).

Most újabb »kacsákat« röptt világgá, gyakori eljárása szerint saját magát harmadik személynek tüntetvén fel: a Budapesti Napilapnak »a muszka főhadiszálláson működő munkatársaként«. (Hasonló tréfával fokozza előadásának hatását *Az ívás művészete* és *Állatok a muszka hadseregben* c. elbeszéléseiben is. (Krk 29. köt.)

Ezúttal azt a tréfát találja ki, hogy a cári sereg Ázsiában a török »tengeri lovasságot« tette tönkre . . . Az ötlet sugalmazóját is megnevezi: Offenbachot, aki egyik operettjében »svájci admirális«-t szerepeltet . . .

A cikk második fejezetében az *Apróságok* egyik gyakori szerkezeti formáját alkalmazza: gúnyos célzatú költött párbeszédet közöl.

191. sz., júl. 12.

Ismét két téma egy bokorban.

Az egyik: a diplomata-nyelv és magatartás példái. Irányadó elv a Talleyrand-nak tulajdonított mondás, amely szerint: A beszéd a gondolatok eltitkolására való.

Tisza Kálmán, Disraeli, Abdul Kerim és Andrassy javára vagy rovására említ MK egy-egy példát.

Disraelivel kapcsolatosan elismeréssel szól ennek »Lothair« o. regényéről (1870), melynek főúri hőse sokáig hánykolódik a katolikus világnézet és a forradalmi eszmék küzdelmei között, mígnem az anglikánus államvallásban megnyugvást talál. — A regény említése Mikszáth 70-es évekbeli olvasmányaira vet egy újabb sugárt.

A második fejezet: anekdotaszzerű tréfa Pór Antal rovására. A tréfa szerint Tisza Kálmán akár székesfehérvári püspökségre is ajánlja Pórt a kultuszminiszter — Trefort — figyelmébe, csakhogy szabaduljon a túrhetetlen hízelgőtől. Pórból nem lett püspök, csak esztergomi prelátus-kanonok. (De az sem volt megvetendő stallum !)

192. sz., júl. 13.

Mikszáth életelme a mese. Publicisztikai dolgozataiba is minduntalan beleszó egy-egy mesét vagy anekdotát, mert úgy érzi: ezek segítségével a politikai és társadalmi mondanivalókat is szemléletesben és meggyőzőbben lehet kifejezni, mint az értekező-próza bármilyen briliáns eszközeivel.

Ez az allegorikus meséje Franciaországot példázza, vezetőinek monarchista törekvéseivel. (Nem véletlen, hogy épp a franciák nemzeti ünnepére — július 14-re — írta !)

Tárgyi magyarázatok

Lap : Sor

- 74 : 2—5 a »*sas*« és a »*méhék*« — Napóleon címer- és jelvény-képei. A mesében III. Napóleonra (74 : 13 Sedan !) és fiára, Jenő Lajos (»Lulu«) hercegre történik célzás, aki a bonapartista párt trónjelöltje volt. Trónigényét a pápa is támogatta (75 : 22—26).
- „ 6—8 a »*lilium*« — a Bourbonok címerképe.
- „ 9—11 »*egy öreg, elvénhedt csontú állat, nyakában a Bourbonok címerével*« — a legitimista (Bourbon-) párt trónjelöltje: Chambord gróf, akit hívei V. Henrik néven emlegettek; a meggyilkolt Berry herceg utószülött fia, X. Károly francia király unokája. (Élt 1820—1883). A legitimista párt 1848-ban is, 1873-ban is igyekezett őt a francia trónra jutatni; Chambord gróf azonban mindkét esetben meghiúsította a ter veket. Makacsul vonakodott ugyanis a fehér liliumos címert (amit MK is említ!) a trikolorral fölcserélni, mert még a látszatát is ki akarta külni annak, mintha a forradalom vívmányait hajlandó lenne elismerni. Halálakor a Bourbonok trónigényei az Orléans-családra szálltak.
- „ 12—17 »*a gyűlés elnöke is, egy vén róka . . .*« — Mac Mahon, a köztársaság elnöke.
- 75 : 3—7 és 28—29 »*egy megkötözött angyalka*«, *kinek szárnyait le akarják vágni* — a jog és alkotmányosság szimbóluma.

194. sz., július 15.

Ezt az *Apróságot* MK barátjának, Odry Lehel operaénekesnek védelmében írta. Nem osztozik több lapnak ama felfogásában, hogy a kiváló énekes rossz népszínműveket ír.

Mikszáth a Fővárosi Lapok és a Bihar című nagyváradi lap közleményeihez fűzi észrevételeit. De az Odry Lehel irodalmi munkásságát bíráló közleményekhez a kolozsvári Magyar Polgár c. napilap egy cikke is hozzátartozik.

A Bihar c. lap (júl. 12) Odrynak Nagyváradon is színpadra került »Piros Panna«-járól ezeket írja: »Hibás alakjaiban nincs egy fikarenyi életrevalóság, s az egész nem egyéb, mint egy szerencsekísérlet, amellyel tekintélyes bakot lőttek.«

A Magyar Polgár (ugyancsak júl. 12-i számában) »a legjavíthatatlanabb népszínműró«-nak nevezi Odryt.

A Fővárosi Lapok (júl. 14.) átveszi a Magyar Polgártól »a legjavíthatatlanabb népszínműró« titulust. Enyhén cáfolja a kolozsvári lap nézeteit, de megjegyzi, hogy: »A művész koszorúhoz nincs köze a sikertelen [!] tollpróbálgatásnak . . .«

Az *Apróság* végén említett »*Kávéforrás*«: irodalmi kávéház volt a Fürdő utcában (ma: József Attila utca); Rákosi Jenőnek és barátai körének volt »törzskávéháza«.

196. sz., júl. 17.

A cikk első fele irodalmi, második fele politikai témát érint.

Az irodalmi témát Lauka Gusztáv memoár-írása szolgáltatta. Emlékiratai — amint erre MK is utal — először a Petőfi-Társaság Lapjában jelentek meg, utóbb aztán (1879-ben) önálló kötetben is, ily címmel: »A múltról a jelennek. Emlékjegyzetek.« E kötetet is a Petőfi-Társaság adta ki, amelynek Lauka már a megalakuláskor tagja lett.

Mikszáth ezúttal kevés elismeréssel nyilatkozik Laukáról.

Laukát Mikszáth a dec. 7-i (338. sz.) cikkben is említi, mint aki »a hitvány pénz-kérdést fölényesen kezeli, ellenben annál nagyobb barátja a terített asztalnak s jó boroknak... Két évvel később (1879 novemberében) már meleg elismerő szavakat is talál a negyvenéves írói jubileumát ünneplő »Gusztai bácsi« számára. (Ld. MK: *Az én ismerőseim* c. posztumusz kötetében.)

A második rész magyarázatát ld. *Európai úrjártat* című jegyzeteinknek a *Vatikánról* szóló fejezetében: 283—285. l.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

77 : 26 *sic?* — így? (tehát így?)

„ 27 *ius placeti* — tetsvényjog; az államnak az a joga, hogy az egyházi törvényeknek és rendeleteknek kihirdetését és végrehajtását állami jóváhagyástól teheti függővé.

„ 28 *bliktri* — csekélység, semmiség.

197. sz., júl. 18.

Tájékoztatóul ld. *Lapszemlék és sajtópolémia* c. jegyzeteinknek a *Magyar Hírlapról* szóló fejezetét: 299—300. l.

Tárgyi magyarázat

Lap Sor

79 : 4 » — *Kend az az Alvinczy* [MK-nál: Alvincy]? — Utalás egy, az inszurrekció korából fennmaradt anekdotára, amelyet Mikszáth előszeretettel emleget. Amikor Napóleon hada Győrnél szétverte az alig fölfegyverzett nemesi fölkelő sereget, a visszavonulókat a pesti hajóhídon megállította báró Alvinczy József generális, a fővezér. Szemükre hányta, hogy a győzhetetlennek hirdetett magyarság, sőt épp a nemesség ily csúfosan megfutamodott. Ekkor előállott egy inszurgens s megkérdezte tőle: »Kegyelmed az az Alvinczy?« A vezér azt felelte: »Én vagyok.« Most az inszurgens felmutatta se kakassal, se kovával el nem látott, ellenben égetett *agyaggolyókkal* [!] »felszerelt« puskáját, s keresetlen szavakkal megmondta neki, hogy mit műveljen azzal a puskával! (Az odamondásnak többféle változata van. Ld. Tóth Béla: »A magyar anekdotakincs.« II. köt. 105—107. l.)

200. sz., júl. 21.

Abdul Kerim bukásáról ld. *A haditörvényszék előtt* c. tárcacikket (26—29. l.).

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

79 : 2 *szúra* — a korán egy fejezete.

80 : 3 *Bazaine* és *Benedek Lajos* említése itt gúny: — mindketten híres csatavesztők!

203. sz., júl. 24.

A glosszák első részéhez, amely Zichy Mihály festményét méltatja, ld. még az aug. 14-i (224. sz.) cikket és ahhoz fűzött jegyzeteinket. Ezúttal csak a második részről szólunk.

Mikszáth már jún. 10-én és 12-én foglalkozott a magyarországi lengyel egyesület fennállása tizedik évfordulójára tervezett ünnepély híreivel. — A jubileumi ünnepélyt július 22-én tartották meg.

Az *Apróság* végén az egykori kecskeméti embert idézi, aki így kiáltott fel: »Most aztán lássuk a medvét!« E szállóige egy színészet-történeti anekdotából szakadt ki.

Jókéainál ezt a magyarázatát találjuk: »Ez a közmondás a kecskeméti gányóról maradt fenn, ki abban a hiszemben látogatta meg a komédiaházat, hogy ott medvét fognak mutogatni; s mikor aztán nagyon kezdte unni a végzetetlen tragédia egymást nyújtó párbeszédeit, lekiáltott a galériáról, hogy: Nem ér semmit az a sok beszéd, nem ütjük avval el, — lássuk már a medvét!« A szállóige jelentése tehát: Térjünk már a dolog velejére, lássuk a dolog lényegét! (Részletesebb magyarázatát ld. O. Nagy Gábor: *Mi fán terem? Magyar szólásmondások eredete.* Bp. 1957., 248—249. l.)

204. sz., júl. 25.

A keleti háború ügyében tartott népgyűlésről és Pulszky Ferenc szerepéről részletesen szoltunk *Arról a bizonyos nagy orról* c. karcolat jegyzeteiben: 000—000. l.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

81 : 10 *meeting* — nyilvános gyűlés, nagygyűlés. — Mikszáth többször használja ezt az angol kifejezést, nemcsak cikkeiben, hanem elbeszéléseiben is; pl. *Melyik a külön ember?* c. ugyanezen évi (1877) novellájában (Krk 29. köt. 8. l.) stb.

82 : 12 *denique* — elvégre, utóvégre, tehát, szóval.

„ 15—19 Az ellenzéki, gúnyos kortesdalt (s különösen annak három utolsó sorát) MK sokszor felújítja, amikor Pulszkyról ír. Pl. a »Magyar Regényírók Képes Kiadása« 26. kötetének (Pulszky: »A magyar jakobinusok« c. regényének) bevezetésében, 1909. (E bevezetés újabb kiadását ld.: MK: *Írói arcképek* c. kötetében, sajtó alá rendezte Bisztray Gyula, 1953., 95—99. l.)

206. sz. júl. 27.

Anglia kétszínű politikájáról ld. összefoglaló jegyzeteinket: 281—282. l.

Elmarasztaló ítéletét MK itt egy csattanós anekdotával is nyomatékositja.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 83 : 4 »*Árva vármegyének is megderogálna.*« — Ennek a kifejezésnek itt mértékjelző szerepe van. Árva: a régi Magyarország egyik legkisebb és legszegényebb megyéje volt; s Mikszáth — a költői hatás kedvéért — még így is rangban Anglia fölé helyezi!
- „ 6–8 »*Simonyi Ernőék 1871-ben Franciaország... földarabolásának megállításáról tanácskoztak...*« — MK itt a szabadságszerető népek szolidaritásának egyik szerény példájaképpen emeli ki Magyarország ellenzéki pártjának állásfoglalását a német-francia háború befejezésekor, Elzász-Lotharingiának Franciaországtól való elszakítása és Németországhoz csatolása ellen. E tiltakozásnak akkoriban az ellenzék vidéki sajtója is kifejezést adott. Erre vonatkozólag Mikszáth — mint a kormánypárti Nógrádi Lapok főmunkatársa — már évekkel előbb is (1873. máj. 18-án) tett némi fanyar megjegyzést. (Ld. Krk 51. köt. 59. l.)

207. sz., júl. 28.

A júl. 26-i népgyűlésről és Pulszky Ferencről (a »megvénült csatáló« kifejezésről stb.) részletesen szóltunk *Arról a bizonyos nagy orról* c. karcolat jegyzeteiben: 362–364 l.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 83 : 4 *Scylla* (MK-nál: *Scilla*) és *Charibdisz* (Szküllá és Kharübdisz) — Szküllá: az ókori mitológia egyik nevezetes szörnyalakja, amely a messinai szorosban Kharübdisz szikláival szemben lakozott egy barlangban; ha a hajósok egyiküket elkerülték, a másik fenyegette őket pusztulással. — Átvitt értelemben: olyan helyzet, amelyben minden oldalról veszedelmek érhetnek.
- „ 6 Herman Ottót, a kiváló természettudóst MK találóan nevezheti »a múzeum pókjá«-nak, mert nagyrészt a Magyar Nemzeti Múzeum épületében fejtette ki tudományos munkásságát. De ezt a képes kifejezést inkább csak a párhuzam kedvéért alkalmazza, hogy Verhovay Gyulát annál megvetőbb hangsúllyal nevezhesse »az Egyetértés cserebogará«-nak.
- „ 7 a *szofta-vendégségek* — Magyarország és főleg a magyar ifjúság török-szimpatiatüntetései idején a török teológus-diákok (szofták) egy csoportja ellátogatott hazánkba; a török vendégeket nagy ünnepséggel fogadták.
- 84 : 2 *furórét csinálni* — viharos tetszést aratni.
- „ 23–24 »*az ember hiú és gyenge, gyenge... mint Madách mondja*«

Lap Sor

— Nem szó szerinti idézet, hanem csak utalás »Az ember tragédiájá«-ra. Vagy a mű egészének végső tanulságát foglalja össze tömören, vagy esetleg a XIV. szín (az eszkimó-jelenet) következő részletének parafrázisa: »... mi nyomorult, Akit remeknek alkotál, az ember le — Ez a pontatlan utalás másutt is előfordul Mikszáth írásaiban, pl. *Az örökös vőlegény* c. elbeszélésében (Krk 31. köt. 29. l.)

84 : 29 *»nem számítva ide Ceglédet«* — E közbevetett gúnyos mondat arra utal, hogy Verhovayt Cegléd választotta képviselővé. Hasonló célzás a 85. lap 1. sorában is, midőn MK Verhovayt »a nagy ceglédit«-nek nevezi.

„ 31—33 *Mirabeau* mondását, amely szerint: *»ha az egész világ téved — az egész világnak mégis igaza van«* — MK nem egyszer idézi.

210. sz., júl. 31.

Az író kételyei adják ennek a cikknek a humorát. A politika eseményeit csupa álomnak, megfoghatatlan dolgoknak tartja.

S mindezen álmok sorozatát Toldy István »szerencsétlen kime-netelű álma« vezet be. Ennek az utalásnak magyarázata az, hogy Toldy István, a Nemzeti Hírlap szerkesztője, cikket írt Lengyelország visszaállításáról s mondanivalóját egy álom keretébe foglalta. E cikke miatt az ügyészség sajtópert indított ellene, és pedig »felségsértés« címén. (Komolyabb folytatása nem lett az ügynek. Ennyit is csak három egykorú lapnak egy rövid közléséből sikerült megállapítanunk.)

E napokban Ausztria »mozgósításának« hírével tele voltak a lapok. De a hír csak vaklármának bizonyult.

Egy rövid bekezdést sértő hangja miatt mellőztünk.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

85 : 9 *bumbumgenerálisok* — a békeidőben háborús frázisokat puffogtató, egyébként azonban félnéken lapuló törzstisztek gúnyos elnevezése.

„ 10 *»parádézni úrnapiján a processzióban«* — Úrnapiján (pünkösöd nyolcadát követő csütörtök) a körmenetben a cs. kir. hadsereg legmagasabb rangú tisztjeivel képviseltette magát.

86 : 9 *»a háborúnak lényege a pénz«* — Montecuccoli híres mondásának (amely szerint a háborúhoz három dolog kell: pénz, pénz és pénz!) egyszerűsített változata.

212. sz., aug. 2.

Újabb gúnyirat Tisza Kálmán ellen.

Mikszáth kifogyhatatlan bőséggel ontja Tiszára a gúnyos és megbélyegző kifejezések tömegét. Ezúttal Verne-regényhőssé teszi, aki az írot plagizáló licenciával »a felhők fölött, a nagy semmiben« jár: vaklármát út uyanis török melletti és cár elleni beavatkozását hírsztelve...

A rövidke cikkben éppen háromféle irodalmi reminiscenciát ismerhetünk fel.

Az első: Verne »Servadac Hector« c. regénye. (Mikszáthnál tollbotlás miatt vagy sajtóhibával a regényhős neve: Hector helyett *Viktor*. Nem javítottuk!) — Ez a hivatkozás sok egyéb utalással együtt arra vall, hogy MK élénk figyelemmel kísérte az egykorú könyv- és folyóirattemetést és sokkal többet olvasott, mint amennyit a régebbi Mikszáth-irodalom (főleg Schöpflin Aladár) téves magyarázatai nyomán eddig feltételeztünk. Verne-nek ez a regénye »Servadac Hector kalandos vándorlása a naprendszeren át« címmel a Vasárnapi Ujság 1877. évfolyamában számos folytatásban jelent meg; írónk tehát ott, még könyvalakban való megjelenése előtt olvasta. A regény fenti teljes címe egyúttal a jelen *Apróság* Tiszára alkalmazott párhuzamait is világosabbá teszi.

A másik irodalmi reminiscencia: Garay János »Obsitos«-a: a felhőkről lábait lógázó Hány János és a »nagyot prüszszentő furfangos diák« említésével.

A harmadik reminiscencia pedig: Petőfi »Csatadal«-a, idézvénnak kezdősorát: »Trombita harsog, dob pereg...«

213. sz., aug. 3.

Ez a cikk a 210. sz. (júl. 31-i) cikknek szerves folytatása. Ott említi először Toldy István »szerencsétlen kimenetelű álmát«, amely miatt — mint ezúttal megírja — az államügyész pört indított ellene. (Ld. ottani jegyzeteinket is.)

Itt elvi síkra helyezi a kérdést: a sajtószabadság súlyos megsértésének tartja az állítólag folyamatba helyezett pört — s párizsi példákra veti a szemét, ahol senkinek sem jut eszébe »felség sértésé«l valódnia a hivatását teljesítő és meggyőződését követő publicistát.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 87: 2—3 »Eddig is vámat vetettek az atyáskodó kormányok a jó magyar ember álmaira a lutri által...« — MK ismételten kifejezte véleményét a lutri ellen, amely szerinte a munka megbecsülése helyett a vakszerencse kilátásaira csábítja a tömegeket. Ld. pl. 1872-ben írt *A lutri* c. elbeszélését (Krk 1. köt.), *Nemzetes uraimék* c. regényének egyik szakaszát (Krk 2. köt. 125. l.), *A kis primás* egy hasonló utalását (Krk 4. köt. 89. l.) stb. stb.
- „ 12 »a hatalmas kényúr« és 23: a »Tuileriák [a párizsi királyi palota] ura« — III. Napóleon.
- „ 14 *Le Figaro* — konzervatív irányú párizsi napilap. 1854-ben mint hetilap indult meg, 1865-től napilap lett. Könnyed és csípős hangja az úgynevezett bulvár-lapok legnépszerűbbjévé tette.
- „ 14 »numéro fantaisiste« — képzeletbeli, kiagyalt, fantasztikus szám; az olvasóval tréfát űző újságszám.
- „ 19 *senatus consultum* — szenátusi határozat.

214. sz., aug. 4.

A három fejezetre osztott cikk alapján véve egyetlen tárggyal foglalkozik: a keleti kérdéssel, illetőleg az orosz — török háború fejleményeivel. Utal Anglia hidegen számító, várakozó álláspontjára, az Osztrák — Magyar Monarchia mindkét kormányának s főleg Tisza Kálmánnak óvatos tartózkodására, a török sereg ideiglenes sikereire s a cári és a török hadvezérek személyével kapcsolatos eseményekre. Ez utóbbi híreket Mikszáth az előző napi újságokból vette át.

A cikk elején a harmadik bekezdést — amely sovíniszta aggályokat tolmácsol — kihagytuk.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 88 : 26 *ab invisis* a *fait accompli* után — látatlanul (látatlanban) a befejezett (megmásíthatatlan) tény után.
„ 32 *Tisza Kálmán csúnyábbik* lapjáról, a *Magyar Hirlapról* jegyzeteinknek *Lapszemlék és sajtópolémiai* c. fejezetében szóltunk: 299 — 304. l.

216. sz., aug. 6.

Ez a cikk két külpolitikai kérdést érint. Az egyik: a cár és a német császár titkos szövetsége arra az esetre, ha a Monarchia fegyvert fogna a török barátság érdekében. A másik: a Monarchia hadügy- és külügyminisztériumának egy-egy ellentétes megnyilatkozása; *állítólag* az orosz főhadiszálláson lévő osztrák katonai képviselők is harcoltak a törökök ellen; másfelől viszont Andrássy közös-külügyminiszter *hidegen fogadta* Románia kiküldöttjét (a későbbi külügyminisztert), pedig Románia az oroszok oldalán állott.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 89 : 1 *Mióta az »Egyetértés«* a Varga János *»Babonák könyve«*-ből a *»kísértetek«*-ről szóló fejezetet közli... — Az Egyetértés két nappal MK jelen cikke előtt, aug. 4-én kezdte közölni Varga János *»A babonák könyve«* c. művéből *»A kísértetek«* c. fejezetet.
„ 11 *»Vilmos császár megmutatja még egyszer a Sádova panorámáját«* Ausztriának — MK-nál gyakran megismétlődő gúnyos célzás Ausztria egyik sorsdöntő vereségére. Sádova (cehül: Sádová) falu Königrätz cseh kerületi kapitányságban. A porosz — osztrák háborúban 1866. júl. 3-án véres harcnak volt színhelye. Az egyesült porosz sereg döntő győzelmet aratott a Benedek Lajos tábornagy fővezérlete alatt harcoló osztrák seregen. — E csúfos vereség után Ferenc József császár sietve kereste a *»kiegyezést«* az elnyomott Magyarországgal; ezt a Habsburgokat mentő akciót Deák Ferenc *»bölcsessége«* hamarosan foganatosította.
90 : 9 *Allgemeine Zeitung* (röv.: *Allg. Zit.*) — mérsékelt liberális irányú politikai napilap volt, mely 1798-ban Stuttgartban

Lap Sor

létesült, majd 1803-tól Ulmban, 1810-től pedig Augsburgban jelent meg, ahol virágkorát élte. 1882-ben Münchenbe költöztették. 1908-ban hetilappá alakult át. A múlt század második harmadában Európa legtekintélyesebb és legolvasottabb lapjai közé tartozott. Hazánkban igen népszerűtlen volt a szabadságharc után tanúsított magyarelles magatartása miatt.

90 : 10 *tertium non datur* — harmadik lehetőség nincsen.

219. sz., aug. 9.

A török rendjel-adományozásokról és Lukács Béláról ld. *Lapszemlék és sajtópolémia*k c. jegyzeteinknek a *Közvéleményről* szóló fejezetét: 304—306. l.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 90 : 1 *A legutóbbi török győzelmek* . . . — utalás Oszmán pasa plevnai győzelmére. (Ld. *Az orosz-török háborúról* szóló összefoglaló tájékoztatónkban: 279. l. és a helységnevek magyarázatai közt: 352. l.)
- „ 5 *a beteg embert* — az európai diplomáciában így nevezték a gyöngyűlő, széthulló Törökországot.
- 91 : 3 *Andrássy szabadabban lélegzik* — mert nem szorongatja a törökök melletti beavatkozást sürgető magyar közvélemény.
- „ 3 *„Tiszta nem kénytelen annyit hímezni-hámozni* — ugyancsak a fenti okból kifolyólag.
- „ 5 *„a hatalmas paradisi* — a török szultán (II. Abdul Hamid).
- „ 8 *szégyenletében, hogy Abdul Kerimmel barátságot kötött* — mert időközben Abdul Kerim kegyvesztetté vált.
- „ 9—10 *„Abdul Kerim haber gönderdi*» (*Abdul Kerim azt üzenté*) — a Kossuth-nóta dallamára készített alkalmi török dal.
- „ 11 *„A Gurko katasztrófája rehabilitálta az öreget.*» — a cári hadsereg kudarca rehabilitálta Abdul Kerim pasát.
- „ 31—92 : 3 *a cár párbeszéde dr. Klug orvosprofesszorral* — Mikszáth tréfája az előre kihelyezett poén kedvéért. A poén: a megvesztegetett sajtó hazug hírközléseinek magyarázata.

221. sz., aug. 11. *Felelet a „Közvéleménynek*.

Általános tájékoztatás *Lapszemlék és sajtópolémia*k c. jegyzeteinknek a *Közvéleményről* szóló fejezetében: 304—306. l.

Tárgyi magyarázat

Lap Sor

- 92 : 14—19 *Petőfi Sándor költött levele Szibériából* . . . — MK e tréfáját ld. a jún. 16-i (185. sz.) *Apróságban*.

222. sz., aug. 12.

Ez a rövid *Apróság* voltaképpen az előző napi cikk folytatása. Azt azon végezte Mikszáth, hogy Szerbia fegyverkezik az orosz-török

háborúba való beavatkozás céljából, — ezt ugyanazon közlés megismétlésével kezdi.

A cikket — a rokon tárgyúakkal együtt — az a fölényeskedő nacionalizmus hatja át, amely a múlt század végén és a századfordulón — főleg a szomszédos népekkel és államokkal szemben — sajtónkban szinte általános volt. Ma már csak a nacionalista elfogultság dokumentumait látjuk az effajta megnyilatkozásokban. Éppen azért mellőztük.

223. sz., aug. 13. (Válaszul annak a bizonyos lapnak . . .)

Teljes névjelzéssel.

Általános tájékoztatás *Lapszemlék és sajtópolémiák* c. jegyzetelneknek a *Közvéleményről* szóló fejezetében: 304—306. l.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

93 : 1 »Lukács evangélistát úgy festik . . .« — Mikszáth 1878-ban megjelent *Még újabb fény- és árnyképek* c. karcolatainak záró-fejezetében valamennyi evangélistát és apostolt felsorolja jelképeikkel együtt. (Ez mintegy ecsetpróba ahhoz a képhez.)

„ 7 és 13 »K—ny« — a *Közvélemény* c. napilap.

94 : 1—2 »Jókai híres „ficus”, mely a petróleum-lámpa melegétől . . . lombot eresztett« — Jókainak alig volt Mikszáthnál hívebb, lelkeesebb olvasója. Minden új művét, regényét és elbeszéléseit már folytatásos közlésükben elolvasta és minduntalan hivatkozik rájuk — mint ezúttal is.

224. sz., aug. 14. Az *Ágai—Zichy* afférhoz. [A Budapesti Napilapban: *affaire-hez.*]

Tájékozódásul ld. előbb a júl. 24-i (203. sz.) cikket — Zichy Mihály képének fogadtatásáról és Mikszáth benyomásairól.

Az irodalomtörténet és a művészettörténet egyaránt számon tartja azt a polémiát, amely Ágai Adolf és Zichy Mihály között zajlott le Zichynek »Erzsébet királyné Deák Ferenc ravatalánál« című képe körül. A polémiába Gyulai Pál is beleavatkozott, és éppen ez a mozzanat váltotta ki Mikszáth megjegyzéseit. Így tehát az emlékezetes ecsetpaté történetéhez most már Mikszáth teljesen feledésbe ment glosszái is hozzácsatlakoznak.

A tollharc lefolyása a következő:

1877 júliusában a magyarság örömmel értesült arról, hogy a kép, amelyet Zichy a kormány megbízásából festett, elkészült.

A sajtó elismeréssel számolt be az eseményről. Mikszáth is (a júl. 24-i *Apróságban*) meleg szavakkal jegyzi föl a kép megszületését.

Amint a kép a nyilvánosság elé került, Ágai Adolf (a Pesti Napló aug. 9-i reggeli kiadásában) feltűnést keltő nyilatkozatot tett. Eszerint: ő maga is látta a másfél évvel azelőtt lejátszódott jelenetet,

iól is vázolta egy papírra, amit azután útbaigazítása szerint Jankó János, a jeles grafikus, művészi módon átrajzolt. Ezt a rajzot Ágai közölte is lapjában (Magyarország és a Nagyvilág, 1876).

Meg kell jegyeznünk, hogy cikke elején Ágai általánosságban a sajtó munkásainak érdekében emelt szót. Cikkének címe is ez: »Helyet a tollnak és rajzónak!« A szóban levő ünnepi jelenethez őt mint szerkesztőt — a többi hírlapíróval együtt — nem engedték be; ő egyszerűen besurrant. Pedig éppen ez a példa (az ő vázlata) mutatja, hogy a sajtónak mennyire fontos szerepe van ily történelmi eseményeknél.

Zichy Mihály nem hagyta szó nélkül Ágai cikkét. A Pesti Napló másnapi számában (aug. 10., reggeli kiad.) válasz-nyilatkozatot közölt, melyben elutasítja Ágai föltevését. Eddig nem is tudott arról — úgymond —, hogy Ágai vázlatot készített és azt közölte valahol. Neki (Zichynek) — midőn néhány hónappal Deák halála után Budapestre jött — az egész hatóság (a temetés parlamenti rendezősége) és a temetési vállalat igazgatósága segédkezett a jelenet rekonstruálásában, sőt mi több: maga a királyné és udvarhölgyei is segítségére voltak.

Ágai azonban tovább vitatta a dolgot. A Pesti Napló ugyanazon napi (aug. 10) esti számában válaszol Zichynek. Fenntartja állítását; nem vitatja a »részletek hűségét«, de újra kijelenti, hogy a festmény az alakok elrendezésében, főleg a királyasszonyt illetőleg, ugyanolyan, mint az ő »gyarló karcolatának csoportján«. Ezzel pedig főleg azt kívánja bizonyítani, hogy a festmény azon pontról van fölvéve, amely pontról ő készítette vázlatát.

Ágai második cikkére Zichy tüstént válaszolt (Pesti Napló, aug. 11., reggeli kiad.): »Kénytelen vagyok újra egyszerűen, de határozottan és szavamra kijelenteni, hogy arról, vajon Ágai úr jelen volt-e a kérdéses jelenetnél, vagy nem, innen vagy onnan nézte-e azt, csinált-e róla vázlatot, megjelent-e az valahol vagy nem — mindeddig egyáltalán semmit sem tudtam.« Majd így folytatja: »A csoportozás természet hozta magával, hogy a jelenetet más pontról, mint festményemen van, helyesen felvenni nem is lehetett, és e tekintetben a felvétel azonossága egyenesen a dolog természetében feködt . . .«

E kölesönös nyilatkozatok után Gyulai Pál is belevatkozott a polémiaiba. Éspedig háromszor egymásután nyilatkozott a Fővárosi Lapokban (aug. 12., 17. és 22). (E polemikus cikkeit ld. Gyulai Pál: »Bírálatok, cikkek, tanulmányok« c. köt. 198—201. l. Bp. 1961.)

Gyulai első cikkére Ágai aug. 14-én válaszol és visszaadja az »arrogáns« jelzót. Tovább is megmarad érvelése mellett, hogy Zichyt az ő vázlata befolyásolhatta a nézőpont megválasztásában. Aug. 23-án újból felel Gyulainak s felháborodik azon, hogy Gyulai őt — szerinte — üzleti számitással védolta. Aug. 26-án (ismét csak a Fővárosi Lapok hasábjain) még Herman Ottó is beleavatkozik a bonyolult vitába; azzal cáfolja Ágai állítását, hogy ő fejlődés közben látta Zichy festményét.

Az egykorú sajtó valósággal kétfelé oszlott a vitázó felek mellett. Urváry Lajos, a Pesti Napló szerkesztője (aug. 10, reggeli kiad.) Ágai védelmére kel Zichy egy bántó megjegyzése miatt. — Viszont az Üstökös (Jókai élcslapja) két számában is elmarasztalja Ágait.

Mikszáth az aug. 14-i *Apróságot* teljes egészében e vitára összpontosítja. Alkati tulajdonságot lát abban, hogy Gyulai minden irodalmi polémiaiba beleavatkozik, s akár van, akár nincs hozzá köze — mindig övé kell legyen az utolsó szó. Mikszáth nem kívánja eldönteni a vitát sem Ágai, sem Zichy mellett, inkább ráirányítja a figyelmet Ágainak e polémiait kiváltó első cikkére, ahol voltaképpen a sajtó munkásai érdekében szólalt fel.

Gyulai beavatkozását Mikszáthtal együtt a sajtó több más munkása is helytelenítette. Urváry Lajos (Pesti Napló, aug. 13., reggeli kiad.) »Az irodalmi kakas szomorú története« c. cikkében igen kíméletlen leckét adott Gyulainak.

Az Üstökös pedig (aug. 26.) »Ágyulai és Izgágai« címen gúnyverset közölt, amelyben Ágait is, Gyulait is nevetséges színben festi.

Mindezeket Mikszáth nagy mulatsággal olvasván: az aug. 24-i *Apróságban* arra a következtetésre jut, hogy Gyulai — »a Zichy — Ágai ügyben szenírozott polémia balkimenetele miatt immár szégyell a saját neve alatt írni« — ismeretlen álnevet választott tehát, s legújabb Jókai-kritikáját már »Riedl Frigyes álnév« alatt írta. (Ld. az aug. 24-i, 234. sz. cikket és annak jegyzeteit.)

225. sz., aug. 15. *Mégegyszer utoljára a »Közvélemény«-nek.*

Általános tájékoztatás *Lapszemlék és sajtópolemia*k című jegyzeteinknek a *Közvéleményről* szóló fejezetében: 304—306. l.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 96 : 5 *lucus a non lucendo* — MK egyik leggyakrabban használt latin kifejezése. Ld. még *A fővárosból* c. jún. 11-i tárcát és annak jegyzeteit is: 10. és 357. l.
- „ 24 A nem tollal írt, hanem más lapokból kinyírt, vagyis »ollóval szerkesztett« lapokról Mikszáth mindig mély megvetéssel nyilatkozott. Ld. különösen a *Kelet Népe* c. lapról szóló megjegyzéseit: 296. l.
- „ 33 a *jogmeghatatlanság* — itt talán nem sajtóhiba, hanem akkoriban felkapott szójáték (megfoghatatlanság), amely vagy nyelvbotlásból, vagy egy közderültséget keltő sajtóhibából keletkezett.
- 97 : 1—2 »*mít a bölcs lángesze föl nem ér*« — idézet Berzsenyi Dániel »Fohászkodás« c. költeményéből. (A költemény első sora: »Isten! kit a bölcs lángesze fel nem ér,«) — Mikszáthnál előfordultak már más Berzsenyi-idézetek is.
- „ 8 »*Pedig hát ott volt Königrätznél...*« — vagyis alaposan megfutamították az 1866. évi porosz—osztrák háborúban a »burkusok« (poroszok). Ld. *Königrätz* magyarázatánál: 351. l.
- „ 19 »*a kardforgatásra pedig véletlenül elfelejtették taníttatni*« — Figyelemreméltó nyilatkozat Mikszáthnál, aki általában hevesen ellenezte a párbaj-mániát, de bizonyos esetekben elkerülhetetlennek tartotta a párbajt. (Ld. *A párbajról* c. tárcanovelláját és ahhoz fűzött jegyzeteinket: Krk 29. köt.)

228. sz., aug. 18.

Ignatyev orosz diplomata konstantinápolyi nagyköveti állásában nagymértékben hozzájárult az 1877-i orosz — török háború kitöréséhez. Mikszáth »híres hazudozó«-nak nevezi. Ez a titulus nem az ő leleménye. Ignatyevet Európaszerte általában a »hazugság atyjá«-nak nevezték. Mikszáth — a török-barátok vágyálmaként — Ignatyev »betegségéből« azt olvassa ki, hogy kegyvesztett lett a cárnál. De sem az Ignatyev további pályája, sem családtagjainak karrierje nem erősíti meg ezt a föltevést. Az Ignatyev »szembajára« tett megjegyzés — éppúgy, mint a szept. 6-i, 247. sz. cikkben — figyelmeztető módon arra utal, hogy Ignatyev nem látja vagy nem akarja tisztán, világosan, helyesen látni az európai kormányok állásfoglalását a keleti háború kérdésében.

231. sz., aug. 21.

A törökbarát és nacionalista elfogultság egyik jellemző példája ez a cikk.

MK Ristićet, az eréllyel és eredménnyel működő szerb politikust és neves történetírót mint a cári imperializmus eszközt és a dicsvágy áldozatát igyekszik feltüntetni.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

98 : 4—6 Kállay Benjámin mint a szerbek történetének historikusát tréfásan állítja szembe Ristić-cel.

„ 18 *alte Liebe rostet nicht* — régi szerelem nem rozsdásodik meg!

232. sz., aug. 22.

A keleti háborúban megélénkült harcok során a török sereg ismét előretört. A cári vereségeket Mikszáth — az egész magyar sajtóval egyetértően — megalégedéssel jegyzi krónikájába.

233. sz., aug. 23.

Az orosz — török háború balkáni fejezetéről szólva a fiatal Mikszáth általában olyan sovinszta hangot üt meg, amely pályája további szakaszain sohasem jelentkezik többé. Egykorú sajtónknak — és Mikszáthnak — e rendkívüli elfogultságát kétségtelenül az országszerte megnyilvánult török-szimpatia váltotta ki. A szabad államiságra törekvő balkáni népek természetes szövetségükhöz, az orosz cári hatalomhoz csatlakoztak a sok-évszázados török uralom megszüntetéséért. Sajtónk — és azzal együtt Mikszáth — elfogultsága tehát a szomszédos déli népek iránt: a cári szövetségestükkel szemben táplált gyűlöletnek, más szóval: a magyar uralkodó osztályok akkori érzelmi politikájának volt a következménye. Ez a körülmény magyarázza — ha nem is mentheti — sajtónknak különösen a román és szerb néppel és új államalakulatokkal szemben használt erős, gúnyos, bántó kifejezéseit. Hogy a közszellemen osztozó Mikszáthnak ez a felfogása mennyire átmeneti jellegű volt: azt éppen e népek iránt később tanúsított politikai és irodalmi megnyilatkozásai bizonyítják legjobban. (Pl. *A szelistyei asszonyok*, fogarasi képviselősége idején írt cikkei stb.)

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
 100 : 2 »*Beatus ille, qui procul negotiis . . .*« — boldog, az ki az ügyes-
 bajos dolgoktól (a közügyektől) távol . . . (Horatius egyik
 híres ódájának kezdősora.)
 „ 5 *Si vis pacem, para bellum* — ha békét akarsz, készülj a
 háborúra. (A IV. században keletkezett latin szállóige.)
 „ 6—7 *kooperál . . . laborál . . . operál . . .* — a szójáték kedvéért
 használt s szándékosan zsúfolt latin kifejezések (együtt-
 működik . . . fáradozik . . . javára szolgál . . .)
 „ 16—17 az *egyszeri róka történetéről* szóló *hexameternek* (helyesen:
 disztichonnak) ismertebb változata így kezdődik: »Egyszer
 egy róka nagy ehetnámban lyukba bebújta magát, Dombos . . .
 stb.
 „ 23 *guzlica* — pengetős hangszer a déli szláv népeknél.
 101 : 6 »*Cinye mintye, Carolu Romanulu!*« — tartsd eszedben ! —
 (soha el ne felejtsd !) román Károly [király] !

234. sz., aug. 24.

A Jókai—Gyulai-vonatkozású megjegyzések között különös
 figyelmet érdemel ez, amely Jókai »Egy az isten« c. regényével foglal-
 kozik.

A regényről a Pesti Naplóban (1877. aug. 19. és 20-án, 28. évf.
 214. és 215. sz., a tárcarovatban) hosszabb bírálat jelent meg *Riedl*
Frigyes tollából és teljes névjelzésével.

Mikszáth — Jókai iránti kedvező és Gyulai iránti kedvezőtlen
 elfogultságában — a tárgyilagos, de szigorú bírálatot Gyulai írásának
 tartotta s a még ismeretlen, fiatal (mindössze huszonekét éves) *Riedl*
Frigyes nevét Gyulai Pál valamiféle új álnevének hitte. E tévedése
 alapján *Riedl* helyett Gyulait támadja ebben a cikkében is.

Mikszáthnál: »Jókai jellemfestései rosszak . . .« — *Riedl*nél:
 »A regény hősnőjét, Blanka hercegnőt csak általános körvonalakkal
 rajzolta a szerző; megkapó és találó individuális jellemvonások nem
 élénkítik meg halványan feltüntetett alakját . . .«

Mikszáth: » . . . lélektani indokolásai gyengék . . .« — *Riedl* szó
 szerint így mondta: »A lélektani indokolás gyenge . . .«

Mikszáthnál: »mondatait többnyire a „meg” és az „és” sat. köti
 össze . . .« stb. — *Riedl* igen jellemzőnek tartja a regényíró elbeszélés-
 modorára a logikailag legfontosabb mondatrészek: a kötőszók használá-
 tát. »Jókai csak egymás mellé sorolja mondatait és nem az összefüggésre
 és az indokolásra, hanem az elbeszélésre fekteti a fősúlyt. Jókainál
 — úgymond *Riedl* — nemigen akadunk a *mert*, a *tehát*, az *azért* és
ennél fogva kötőszókra, mert ő leginkább csak a *meg* s az *és*-sel köti
 össze mondatait, ami szintén a valódi elbeszélőre vall. Az angol
 regények lélektani becsé nagyobb, de Jókai jobb elbeszélő.«

Mikszáth ezután egy részletkérdésre tereli a szót, amellyel *Riedl*
 valóban aprólékosan foglalkozik; ez a solferinói csata leírása.

Mikszáth utolsó glosszája a regény első részének címére vonatko-
 zik. Erről *Riedl* valóban ezt írta: »Az első rész címe: „Regény, mely a

végén kezdődik." Jókai talán azért kezdi a végén, mert tudja, hogy a kezdet mindig a legnehezebb . . . »

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 101 : 1 » *Zichy–Ágai ügyben szenírozott polémia*» ld. az aug. 14-i (224. sz.) cikket és jegyzeteinket.
„ 14 *Gyulai mint »irodalmi pápa«* – Jókai Üstökösének egyik gúnyképén jelent meg először. (Ld. e kötet VI. sz. mellékletén!) MK kétségtelenül innen kölcsönözte az idézőjelbe tett kifejezést.
102 : 5 és 12 *Generalstabs Bureau* – vezérkari iroda.
„ 18 *gaukléria* – kóklerség, szemfényvesztő mutatvány; itt: megtévesztő eljárás.

235. sz., aug. 25.

A cikk első fejezetében Mikszáth a balkáni események nacionalista szemléletével regisztrál egy boszniai hírt. Ezt bántóan fölényes és sértő hangja miatt mellőztük.

A második fejezetben még egyszer – az 1877–78-i *Apróságok* rovatában utoljára – nyilatkozik a lengyel kérdéstről. Ez a fejezet tehát szorosan csatlakozik a jún. 10., 12. és 24-i *Apróságok* lengyel fejezeteihez.

Azokban a napokban, midőn Mikszáth ezt a cikkét írta, ülésezett a lembergi »landtag«, vagyis a galíciai tartománygyűlés. Helyzete fölötté kényes volt, mert az óvatos Ausztria miatt tiltakozó szavát nem emelhetette föl kellő eréllyel a cári elnyomással szemben. – A közvéleményben általános volt a nézet, hogy Lengyelország helyreállításának eszméje nagy fegyver lenne Oroszország ellen, ha azt Európa egy konzervatív s a fölosztásban résztvett hatalma, t. i. Ausztria venné a kezébe.

A vérmes reményekkel kísért galíciai tartománygyűlés végül is egy csupa jóreménységéből álló, szintelen s nagy általánosságban tartott felirattal zárult.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 103 : 10 *Le Temps* – mérsékelt irányú, gazdag külpolitikai rovatáról híres, 1861 óta fennálló párizsi estilap.
„ 15 »*Persze nem „petició” alakjában.*» – MK gúnyos célzása a lembergi tartományi gyűlés fentebb említett feliratára (folyamodványára).
„ 18 »*No, de azért jól megy minden.*» – Az aug. 22-i (232. sz.) cikk zárómondatának (»Ígazán, minden jól megy.«) refrénszerű ismétlése.

236. sz., aug. 26.

Tisza Kálmánt az ország belpolitikájáért, Andrásy-t a Monarchia külpolitikájáért ostorozta Mikszáth.

E cikk írására a közös külügyminiszternek az az intézkedése kész-tette, amely miatt az egész magyar sajtó, még a fő kormánylap, A Hon is (ugyancsak az aug. 26-i számban) élesen szót emelt. Andrássy ugyanis arra utasította gróf Zichy Ferenc konstantinápolyi osztrák — magyar követet, hogy az ottani német és olasz követekhez csatlakozva tegyen »komoly előterjesztést« a portának amiatt, hogy a török had-sereg az orosz foglyokon elkövetett kegyetlenségek által megsértette a genfi conventiót. — A lapok szerint Andrássynak ez az intézkedése azt jelenti, hogy a Monarchia a keleti háború kérdésében kétféle mér-tékkel mér. Mikszáth e cikkének mintegy figyelmeztető folytatása a szept. 20-i (260. sz.) cikk: *A »Sárkány« kirakata előtt.*

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

103 : 16 — 104 : 7 »... van valahol Olaszországban... egy város, abban a városban egy torony, azon a tornyon három rézgalamb...« stb. — Ezt az anekdotát MK megírta *Még újabb fény- és árnyképek* c. kötetének *Sennyei Pálék* c. fejezetében is (ld. majd a Krk 54. kötetben !), éspedig »a pizai híres torony«-hoz rögzítve a tréfát. De elmesélte jóval, később (1898-ban) *Horváth Boldizsár*ról írt nekrológiájában is, Páduába helyezve a tornyot (Jk 20. köt., *Az én kortársaim*. I. köt. 92. l.).

237. sz., aug. 27.

Ezen a napon Mikszáth három különböző témát tűzött tollhegyre. Az első a cárról, a második egy amerikai grand guignolról, a harmadik pedig egy népszínházi bemutatóról szól.

I. A napilapok aug. 26-i száma közölte a hírt, hogy aug. 18-án, Ferenc József születésnapján a cár főhadiszállásán meghívta asztalá-hoz az ott levő osztrák katonatiszteket és felköszöntötte császárukat. Pohárköszöntője így hangzott: »Ófelsége Ferenc József császár barátom és testvérem egészségére ürítem poharamat. Kívánom és remélem, hogy a barátságos egyetértés Ausztria — Magyarország és Oroszország között mindkét állam javára [E szóhoz ellenzéki lapjaink zárójeles kérdőjelet tettek] örök időkhig fenntartassék !« Erre általános »Hur-rá!«-k között játszta a zenekar a »Gott erhalte«-t.

Ehhez a hírhez fűzte Mikszáth a maga megjegyzéseit, abban a föltevésben, hogy: »A magyar király nem szorítja azt meg viszonzá-sul« (t. i. a cár kezét). Ebben nagyot tévedett, mert nemsokára (szept. 11-én) Ferenc József is viszontköszöntötte a cárt, éspedig — szándé-kosan! — nem Ausztriában, hanem Magyarországon, Kassán! (Ld. a 254. sz., szept. 14-i *Apróság*ot és ahhoz fűzött jegyzeteinket !)

II. Az aug. 27-i *Apróságok* második fejezete egy *látszólag*, csak esetlegesen előrángatott amerikai grand guignol híre, kiillóva az egyik napilapból. De — ismerve Mikszáth újságíró-művészetét — könnyű észrevenni, hogy ez nem esetleges, hanem nagyon is szándékos, kiszámított szerkesztői eljárás! A Ferenc Józsefet cári koccintással éltető tősztra keresve sem lehetne méltóbb folytatást találni e rovat-ban, mint egy akasztási történetet! (Október 6-ról, az aradi gyász-

napról a publicista Mikszáth többször is megemlékezett! Nos, minden átmenet nélkül, mintha csak véletlenül tenné: rátér egy amerikai akasztására. A Kelet Népe 1877. aug. 26-i számából vette át a hírt.

III. Aug. 26-án, vasárnap új darabot mutattak be a Népszínházban: Balla Kálmán és Lukácsy Sándor *»A zsandárs»* című eredeti népszínművét, dalokkal, négy felvonásban.

Mikszáthnak — aki a Budapesti Napilapnál a színházi rovatot is vezette — nem tetszett a darab. Kedvezőtlen véleményét nem részletes színi-kritikában fejtette ki, hanem — szellemes tréfával — egy a szerkesztőségnek beküldött levél formájában. — Őrsike (a darabban: Őrzse) személyét Mikszáth azért emeli ki, mert ennek szerepét B. Nikó Lina asszony, a közönség egyik kedvence — mint vendég — játszotta. B. Nikó Linát csakhamar szerződtette is a Népszínház, és kevéssel azután körülötte, miatta, ellene zajlott az úgynevezett népszínházi botrány, amelyről Mikszáth ismételen nyilatkozott. (Ld. az erről szóló *Apróságokat* és ottani részletes jegyzeteinket.)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 105 : 10 *»Gott erhalte...»* (Isten tartsd meg [császáruunkat!]) — az osztrák császárhimnusz kezdőszavai.
- „ 11 *»Mein Herz, was willst du noch mehr?«* (szívem, mit akarsz még [ennél is többet!]) — Heine egyik dalának önkényesen módosított sora, amely szállóigévé vált. — MK-nál gyakran előfordul.
- „ 17—26 a francia udvariasságnak ezt az anekdotikus példáját MK Aszalay József *»Szellemi omnibus»* c. gyűjteményében olvasta; onnan vette át.
- „ 29 *»sose emlegesse elöttünk a Síp-káját...»* — Az orosz—török háború idején MK gyakori szójátékainak egyike.
- 106 : 10—11 *»hogy Bartók stílusában szóljunk, szerves egészzé kögítve fog elküldenit»* — A szerves egészzé kögiteni kifejezés (ezzel a jelentéssel: egységbe foglalni, egyesíteni, összesűríteni) Greguss Ágost *»A szépezzet alapvonala»* c. művében (1849) fordul elő nem is egyszer. Gregusst sokáig csúfolták, bosszantották e latinból formált szócsinálmanya miatt. Mikszáth — ekkor még nem tudva, hogy a különös kifejezés Gregusstól származik — nem rá hivatkozott, hanem Bartók Lajosra, aki Don Pedró álnéven írt verses és prózai humoreszkjeiben ezt a furcsaságot is fel-felhasználta. (Ld. pl. a jelen köt. 19. lapján olvasható versidézetben is.)
- „ 22 *»No lám, hogy az az Odry is!«* — Ez a csodálkozó felkiáltás alighanem arra utal, hogy még az az Odry is kritizál, akinek dilettáns színműveit kortársai nem győzték eléggé ósárolni. (Ld. a jelen kötetben is a 194. sz. *Apróságokat* és ahhoz fűzött jegyzeteinket.)

239. sz., aug. 29.

Tartalma: csipkelődések a *Pesti Naplóval* és az *Ellenőrrel*.

Általános tájékoztatásunk a *Lapszemlék és sajtópolémiai*k fejezetben: 306—308. és 308—310. l.

241. sz., aug. 31.

Ez a humoreszk — mint a második bekezdésben MK is írja — egy Pest megyei »külügyi vitához« kapcsolódik. Pest megye azokban a napokban (aug. 29) tartotta évnegyedes közgyűlését.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 108 : 11 a »Gyula« iránti »noblesse oblige« — az Andrássy iránt kötelező magatartás (tisztelet).
„ 19 hol-hol megfogott — régies kifejezés, jelentése: időnként, esetenként megfogott.

247. sz., szept. 6.

(Feltűnő az aug. 31. óta eltelt pár napos szünet az *Apróságok* írásában.)

Ez a fanyar humorú cikk a diplomaták szembajait (rövidlátásukat, nagyralátásukat stb.) s köztük Andrássy »daltonizmusát« fejtegeti.

Andrássy csak két színt ösmer: az orosz és a porosz színeket. E színvaksága miatt a Monarchia vonatját könnyen szerencsétlenség érheti — mondja Mikszáth.

Nem véletlen, hogy az író Andrássy sokféle fogyatékoságához most a daltonizmust is odacsatolja. A magyar vasútigazgatóság ugyanis éppen azokban a napokban foglalkozott a színvakság kérdésével. (Ld. pl. a Nemzeti Hírlap szept. 12-i közleményét.)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 109 : 32 »Favre orvos találta fel a daltonizmus gyógyításának a módját.« — MK tréfás gúnyja, utalással a cikkben említett államférfiakra és szembeállítva velük Jules Favre francia politikai egykori forradalmár szellemét. (Szembajokkal foglalkozó »Favre orvos«-t az orvostörténet nem is ismer !)
„ 7 a három császár szövetsége — Vilmos német császár, Ferenc József osztrák császár és II. Sándor orosz cár szövetsége.

249. sz., szept. 8.

A három fejezetre osztott cikk elseje Milán szerb fejedelem, másodikika Károly román fejedelem aspirációival, harmadika pedig a Thiers temetése körüli bonyodalommal foglalkozik.

Az első kettőt teljesen áthatja az orosz — török háború idején az egész magyar sajtót jellemző nacionalista szemlélet, amelyben a fiatal Mikszáth is osztozott. — Emiatt a második fejezetről kihagytunk három bekezdést.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 111 : 1—4 *Kevély a szeretőm pedig Se akla nincs, sem majorja . . .* — MK itt mint elterjedt román népdalt idézi, míg másutt közismert szlovák népdalként emlegeti. Ez utóbbi a helyes; egyébként ekkor (1877-ben) még nem is tudott románul; később (fogarasi képviselő korában) is csak egypár sablonos mondatot tanult meg. A »*Kevély a szeretőm. . .*« kezdetű szlovák népdalt, amelyet valószínűleg ő maga fordított magyarra, sokszor idézi vagy említi. Előfordulásait és változásait részletesen felsorolja Király István *A lohinai fű* jegyzeteiben: Krk 3. köt. 289. 1.
- „ 12 *elgsáfteli* — eladja, elvesztegeti, továbbadja.
- „ 16 *Tres faciunt Sipka szorosium* — tréfás módosítása ennek a latin szállóigének: Tres faciunt collegium, aminek jelentése: legalább három ember kell ahhoz, hogy tanácskozzanak, ill. érvényesen határozzanak; röviden: hárman alkotnak gyűlést. — A MK által torzított mondat jelentése: hárman csinálják a Sipka szorost, vagyis: hárman részesek a Sipka szorosban.

250. sz., szept. 9.

A bevezető szakaszt, amely egy francia törvényt idéz: Mikszáth szó szerint átvette a Pesti Napló szept. 8-i számából.

A Pesti Napló beszámol arról, hogy Gambetta perét azokban a napokban tárgyalják »a párizsi fenyítőszék előtt«. A vád: a köztársaság elnöke (Mac Mahon tábornagy) elleni sértésről (offense) és a miniszterek elleni gyalázásról (outrage) szól. Félhivatalos lapok utalnak az 1849. júl. 27-i törvényre, mely szerint a lapoknak nem szabad tudósításokat közölniök a perről. A vádban felhozott vétségekre kiszabható büntetések a következők: Az államfő megsértéséért egy hónaptól három évig terjedhető fogság és 100—5.000 frank pénzbírság; miniszterek gyalázásáért tizenégy naptól két évig terjedhető fogság és 100—4.000 frank bírság.

A per előzményeinek és a kiszabható büntetésnek ezen részletes ismertetése után hivatkozik a Pesti Napló az 1852. febr. 2-i törvényre, amelynek idézésével kezdi Mikszáth e cikkét.

A Pesti Napló (szept. 10-én) még három közleményben foglalkozik Gambettával. Közli, hogy Thiers temetésén Gambettát »vive!« kiáltásokkal fogadta a tömeg, de ő a tüntetések elől visszavonult és még a beszédek előtt ohagya a temetőt. Közli továbbá, hogy Thiers a választások kezdetén kiadni szándékolt manifesztumát épp a halála előtti napokban akarta átnyújtani Gambettának. És végül közli Gambetta lille-i beszédéből az inkriminált részeket. A vád alapjául szolgál »a köztársaság elnökének megsértése« címén a beszéd három részlete, »a kormány rágalmozása« címén pedig a beszéd hat részlete. (Mai ítéletünk szerint: egyik részlet sem haladja meg az alkotmányos országokban szokásos politikai bírálat mértékét.)

Ez a hír adta Mikszáth kezébe a tollat, hogy ismét kifejezze — ezúttal is igen szenvedélyes hangon — együttérzését a francia republikánusok (Gambetta, Grévy) politikájával és gyűlöletét Mac Mahon s Broglie monarchista törekvéseivel szemben.

Gambetta perbe-vonása Mac Mahonék átlátszó gonosz cselekvéséből a célból, hogy az ellenzék vezérének cselekvőképességét a küszöbön álló októberi választások idején megbénítsák. A per gyors kimenetelét eléggé jelzi az a körülmény, hogy az októberi választásokban s a monarchisták bukásában Gambettának irányító szerepe volt.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 112 : 16 *Anteus meséje* — Anteus: az ókori görög mitológiában a tenger istenének és a föld istennőjének a fia; ha ereje csökkenőben volt, a földet megérintve visszakarta erejét.
- „ 28 *»Franciaország... világforgató karjait kinyújtja...«* — Ismét annak a romantikus költői képnek egyik változata, amelyre már több ízben rámutattunk, s amely már MK első nagyobb elbeszéléseiben jelentkezik. (A *»civilizáció«*, a *»liberalizmus«*, a *»szabadság«* világot borító szárnyait szétterjeszti stb. *Nibelungok harca* stb. Krk 1. köt.)
- „ 34 *»Thiers meghalt, éljen Thiers!«* — Franciaországban a király halála és utódának trónraléptekor szokásban volt, hogy a palotanagy szertartásosan bejelentette a népnek: *»Le roi est mort, vive le roi.«* (A király meghalt, éljen a király!) — Mikszáth ezt a szöveget alkalmazza itt Thiersre, illetőleg utódaira: a köztársasági gondolat harcosaira.

251. sz., szept. 11.

A cikk első felében MK elmond egy kitűnő történelmi anekdotát az egyik Habsburg császár- király kassai látogatásáról. Ugyanezt az anekdotát — más változatban — újból elmeséli *A két koldusdiákban* (1885., Krk 3. köt. 111—112. l.) és *A Bureczky-pőr epilógja* c. novellájában (1886., Hi 10. köt. *Dekameron*. III. köt. 230—231. l.)

Az anekdotát abból az alkalomból eleveníti föl, hogy Ferenc József szept. 8-án háromnapos látogatásra, illetőleg hadsereg-szemlére Kassára érkezett. A látogatást a közvélemény és a sajtó lojális nyilatkozatokkal kísérte; jóhiszemű várakozásuk azonban nem vált be, amint ez a későbbi cikkekből kitűnik. Ld. 254. sz., szept. 14. stb.

A cikk második felében a Thiers temetése körüli magyar vonatkozású eseményekkel foglalkozik. Az országgyűlés együtt-nem-létében a képviselőháznak éppen ülésező bizottságai Thiers özvegyének táviratilag részvétnyilatkozatot küldtek, s egyúttal felkérték a párizsi osztrák—magyar nagykövetséget, hogy nevükben koszorút helyezzen Franciaország nagy halottjának ravatalára. — A párizsi osztrák—magyar nagykövetség Kuffstein nevű hivatalnoka azonban visszautasította a magyar képviselők részvétének tolmácsolását — azon a címen, hogy *»a nagykövetség politikai tüntetésekbe nem elegyedhetik.«*

A párizsi nagykövetség egy másik hivatalnokának, Brindza úrnak nevéből azért csinál MK szójátékot (114:3—4), mert ez a szó románul túrót jelent, ami még keserű lehet Kuffstein úrnak . . .

Kuffstein úr és Brindza úr további szereplését ld. a 265. sz. (szept. 25-i) *Apróságokban*.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 114 : 2 *immortell* — immortella (szó szerint: halhatatlan); kiszáritás által hosszú ideig tartósítható kerti növény, fehérfészekű szalmavirág. (Franciaországban különösen kultiválják.)
- „ 8 *Handgeschmierer* — kéz-kenő (kenőcsölő, mázoló); a kesz-kenő (kendő) szó félreértésen alapuló helytelen fordítása németül. — MK elriasztó példaként említi ezt a fordításfordítést annak illusztrálására, hogy éppen ilyen zavgyván fordították le franciára a magyar képviselők részvétávirátát, amelyből idéz is egy pár kifejezést.
- „ 17 *de mortuis aut nihil aut bene* (más változatban: *de mortuis nil, nisi bene*) — magyarul (a mondatsorrend felcserélésével): a halottakról vagy jót (mondjunk), vagy semmit !

252. sz., szept. 12.

Általános tájékozódásul ld. a *Thiers a ravatalon* c. tárcacikkekhez fűzött jegyzeteinket: 367—368. l.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 114 : 13 *Van itt Magyarországon egy sötét emlékezetű férjű . . .*. MK itt gróf Forgách Sándorra céloz, aki 1849-ben testvérével, Antallal együtt az ellenséges táborban szolgált. (MK többször is megírta e Forgách grófok gyászmagyar-szerepét.)
- 115 : 4 *bourgeoisie* — burzsoázia, polgárság.
- „ 5 *marquis* — márkai, örgróf (főnemesi cím Nyugat-Európa több országában).
- „ 6 *Gothai almanach* — egy gothai könyvkiadónál 1764-ben megindult családtörténeti évkönyv az uralkodó-házak és a főúri családok tagjairól.

254. sz., szept. 14.

Ferenc József szept. 8-án meglátogatta Kassát és három napig tartózkodott a város falai között. Hadsereg-szemlét tartott. Kíséretében volt Tisza Kálmán miniszterelnök és Szende Béla honvédelmi miniszter, valamint Albrecht főherceg, báró Edelsheim-Gyulai Lipót főparancsnok stb. A lapok kiemelik a lakosság rendkívül hűvös magatartását.

Szept. 11-én udvari ebédet rendeztek, amelyen a kíséret tagjain kívül részt vettek az összes külföldi katonai attasék is. Az ebéden Ferenc József — a cár aug. 18-i tósztjának viszonzásául (ld. a 237. sz., aug. 27-i *Apróságokat*!) — a következő pohárköszöntőt mondta:

»Sándor-, Oroszország császárijának, drága barátom- és szövetséges tár-
samnak, kinek ma névnapját ünnepeljük, egészségére ürítem pohá-
ramat !«

A cárt «szövetséges»-nek nevező tóaszt (vagy ahogy akkor ejtet-
ték: »toaszt«) olyan felháborodást keltett országszerte, hogy a kormány
szükségesnek látta valahogyan »paralizálni« vagy »kima gyarázni« a
dolgot. Huszonnéggy óráig tartott a zavar és megdöbbenés. Huszonnéggy
óra múlva aztán a hivatalos lap (a Budapesti Közlöny) és a félhivatalos
lapok (A Hon, Ellenőr stb.) »helyesbített« (valójában: kilúgozott,
hazug) szöveget publikáltak az eredeti pohárköszöntő szövege helyett.
Eszerint a király pohárköszöntője következőképpen hangzott: »Kedves
barátom az orosz császár jólétéért, kinek névnapját ma ünnepeljük;
az isten tartsa meg és oltalmazza őfelségét !«

Magyarázatot is szerkesztettek a »javított« szöveghez. A »téves
közlés« úgy történt — mondják —, hogy a toaszt eredeti szövege tar-
talmazta ugyan a »szövetséges« szót, de ez közvetlenül az ebéd előtt,
Tisza miniszterelnök felszólalására kihagyatott, s őfelsége nem is
mondotta el, de erről elfelejtették tudósítani amaz udvarmesteri
hivatalnokot, ki az áldomás szövegét átadta a »Correspondenz Bureau«
tudósítójának s egyéb hírlaplevelezőknek . . .

Végeredményben tehát »a király fölséges ajkairól elhangzott
szavakért« egy szürke hivatalnokra hártottak minden felelősséget.

Az ország népe persze nem hitte el az együgyű »dementi«-t, de
az mégis megtette a kellő szolgálatot: a király kíséretében levő kor-
mányelnök, Tisza Kálmán, moshatta kezét. Az ellenzéki sajtó aztán
keserűen állapította meg, hogy Tisza Kálmánt hazugság-apparátusa
most sem hagyta cserben !

A szept. 14-i *Apróságokban* Mikszáth is híven tolmácsolja az
ország népének közhangulatát. Támadó tolla az érzéseit és szándékait
nyíltan kimondó király helyett a képmutató, hazug politikát folytató
Tisza és Andrássy ellen fordul. (Egy mondatot, amely ma félreértést
okozhatna, a megjelölt helyen töröltünk.)

A »hírhedt kassai toaszt«-ot még sokáig emlegették országszerte.

Az Üstökös szept. 16-án gúnyverset közölt a kassai toasztról,
ötletesen variálta a pikáns kérdést, hogy: »Benne volt-e, vagy nem volt
benne ?«

Mikszáthnál még hónapok múlva is visszajár a kassai toaszt
rossz emléke. (Ld. az 1878. jan. 16-i *Apróságokban* is.)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

116 : 5—7 »*még meg sem hült élettelen teteme annak a nagy férfiúnak,
aki kimondta, hogy a „király uralkodik, de nem kormányoz”.*« —
Mikszáth — a köztudattal egyezően — Thiersnek tulajdonítja
ezt a közjogi igazságot, amely franciául így hangzik: »Le roi
règne et ne gouverne pas.« De már Jan Zamoyski (1541—
1605) hirdette a lengyel országgyűlésen deákul: »Rex regnat,
sed non gubernat.«

Lap Sor

- 116 : 13 *akiket már a muszka szövétség temetett el* — MK e helyütt elsősorban a magyar szabadságharc 1849-i hősi halottaira utal; de egyúttal az akkor dúló orosz — török háború áldozataira is céloz — erős számbeli túlzással (»azon milliók«!).
- „ 26 stb. *Egy barátságos kéz* — gúnyos célzás a kassai toaszt szövegét enyhítő (meghamisító) Tisza Kálmánra.
- „ 32 *démenti* — válótlan közlemény; hír cáfolata, meghazudtolása.
- 117 : 25 *Corr. B.* — Correspondenz Bureau (egy bécsi hírügynökség).

255. sz., szept. 15. *Keleti rege a keleti kérdéshez.*

Mikszáth még úgy tudta, hogy Mirza Safi költeményei és mesés történetei, amelyek Bodenstedt német fordításában váltak Európaszerte ismertté: egy valóban élt perzsa költő hagyatékából kerültek elő.

A különös, keleti fénybe vont versek és történetek frónkat annyira megigézték, hogy az itt elmondott »regét« egy év múlva újból föllevenítettte; de akkor már nem Andrásy Gyulára, hanem Wenckheim Bélára alkalmazva. *Még újabb fény- és árnyképek* c. karcolatgyűjteményében (1878) a Wenckheim Béláról szóló fejezetet szintén ezzel a valóban szép, allegorikus mesével kezdi. (Krk 54. köt.)

Az Andrásyra alkalmazott jelenlegi (1877. szept. 15-i) változatban Mikszáth a szép mesét visszajára, csúnya fonákjára fordítja: a rózsaszirmot egy »rozsmaringyszálacska«-val helyettesíti be; a »rozsmaringyszálacska« pedig nem egyéb, mint a király szerencsétlen kassai toasztja, amelyet eszerint Andrásy alkalmazott volna . . . (Ld. előbbi jegyzeteket.)

256. sz., szept. 16.

A cikk első fejezete az új ülészakra összegyűlt parlamentről, a második fejezet a romániai hadi eseményekről szól.

Az első fejezet a parlamentet üresen forgó malomnak mutatja be: a képviselők nyáron semmit sem változtak, sem külsőleg, sem belsőleg. Ismerjük már az ellenzéki szónokokat is, Tisza Kálmán újból megismétlődő kitérő válaszait is stb.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 119 : 12 *a Diana-Saal* — Diana-terem, éjjeli mulatóhely volt Pesten.
- „ 14 *Zsedényin nincs új kabát* — Zsedényi Ede rendetlen, elhanyagolt öltözködését MK nagyon sokszor kifütyölte.
- „ 14 *Paczolay . . . nyomatékossága* — kövérsége.
- „ 21 *Illik ez nekik rettenetes[!]t* — egy népdal egyik sorának önkényes módosítása. (»Amiért kend kicsit ragyás, Én szeretem kendet, nem más. *Illik kendnek rettenetes!*», Hogy egy kicsit himlőhelyes !«)

A II. fejezetben erős nacionalista elfogultság vezeti MK tollát; ugyanakkor humanista állásfoglalás is a zsidóüldözésekkel szemben.

Ezt a fejezetet néhány sérelmezhető kifejezése miatt mellőztük.

257. sz., szept. 17.

A cikk két téma körül mozog: az egyik az orosz—török háború, a másik a kassai tószit és a »szövetségésünk« szót letagadó dementi. Ez utóbbiról ld. a szept. 14-i (254. sz.) cikket és jegyzetet.

258. sz., szept. 18.

A szeptemberi — átmeneti — török sikerek föllekesítették a törökbarát magyar sajtót. Az örömben Mikszáth is osztozik és a cári hatalommal szemben érzett megvetésének egy újabb cikkben ad kifejezést. Ez az *Apróság* úgyszólván egyetlen, refrénszerűen visszatérő mondat parafrázisa. Egy hadijelentés — szokás szerint enyhíteni igyekezőn a veszteséget — túlzott jóakarattal »csak egy halott«-ról számol be. Ez az »egy halott« aztán — legalább is Mikszáthnál — valóságos szállóige lesz. Megismétli későbbi cikkeiben is, de megismétli egy kevéssel ezután (szept. 27-én) megjelent tárcaelbeszélésében is. (A *párbajról*. Krk 29. köt. 162. l.)

A cikkben két helyen egy-egy mondatot mellőztünk.

121 : 2 »Die Russen sind vernichtet« mondhatná Albrecht főherceg — az oroszok meg vannak semmisítve. — Mikszáth csak gúnyból adja e szavakat, Albrecht főherceg ajkára, mert ő épp ellenkezőleg a törökökre mondta, illetőleg a török hadsereg megsemmisítését kívánta.

260. sz., szept. 20. A »Sárkány« kirakata előtt
Teljes névjelzéssel.

Ez a cikk az aug. 26-i (236. sz.) cikkhez kapcsolódik. MK megdöbbenve szemlélte a Váci utcai Sárkány-féle fényképészet kirakataiban felsorakoztatott fotográfiákat, amelyek a balkáni háború véres jeleneteit ábrázolták. Embersége, részvéte átforrósodott szavakban — hangosan felkiáltó és kérdő mondatokban — keresett kifejezést, amint hosszasan szemlélődött a képsorozat előtt.

Mint hogy a fejezet némely szakaszai bántó sovíniszta hangúak, a cikket teljes egészében mellőztük.

261. sz., szept. 21.

Mikszáthnak ez a cikke kiválóan szemlélteti, hogy szatírája tulajdonképpen nem a balkáni népek ellen irányul, hanem elsősorban uralkodóikra vonatkozik, akik népeik véráldozata árán építik ki hatalmukat.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

122 : 10 *Takovo-rend* — szerb királyi érdemrend. Mihály fejedelem alapította 1865-ben. 1878 óta öt osztálya volt. — Sándor király meggyilkoltatása után a Karagyorgyevica-dinasztia e rendjelet megszüntette.

„ 12 *Hodie mihi, cras tibi* — ma nekem, holnap neked.

„ 13 *galgen-humor* — akasztófahumor.

123 : 10 *sequestum* — bírói zárlat.

262. sz., szept. 22.

Ld. *Franciaországról* szóló jegyzeteinket: 280—281. l.

A cikk végén említett allegorikus figurák (az Igazság és az árulás liliuma) az olvasó előtt már ismerősök a júl. 13-i (192. sz.) cikkből.

Lap Sor

123 : 23 *Cassagnac gúnyos és ocsmány szavai* — Ez a kifejezés itt szintén ismétlés. Cassagnacról a jún. 26-i (176. sz.) cikkben is hasonlót olvastunk.

263. sz., szept. 23.

A »fetalalók budapesti egyletéről« szóló első szakaszra ld. jegyzeteinknek az *Ellenőr* c. lapra vonatkozó fejezetét: 308—309. l.

A törökharát-tüntetésére és Herman Ottó »megsétakocsiztatására« nézve pedig a *Fecsegések* c. tárcacikk jegyzeteit.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 124 : 13 »*Van olyan mártírnők (nem is egy, de tizenhárom), akik felakasztottak . . .*« — Mikszáth az aradi tizenhárom vértanúról szólva ismételtelen elköveti ezt a tévedést. Az aradi vértanúk közül kilencen haltak meg bitófán, négyet főbelöttek; de Mikszáth mindig tizenhárom akasztásról beszél. Pl. az *Apróságok* Szigligetiről szóló fejezetében (1878. jan. 21., Krk 54. köt.), továbbá a *Beszterce ostromában* (Krk 6. köt. 173. l.), valamint a *Két választás Magyarországon* c. kettős elbeszélésében (Krk 9. köt. 120. l.).
- „ 14 »*akadt olyan is, akik lenyakaztak . . .*« — Martinovics Ignácra és társaira utal.
- „ 14 »*akik főbelöttek . . .*« — a szabadságharc számos vértanúja, elsősorban gr. Batthyány Lajos.
- „ 15 »*Neugebäude (Újépület)* — MK két gyászos emlékki ausztriai helységgel együtt említi ezt a pesti kaszárnyát, amelyet a szabadságharc után börtönül is használtak s falai mögött több halálbüntetést hajtottak végre; itt végezték ki gr. Batthyány Lajost is. A pavillonokkal szegett s több udvart magában foglaló óriási kaszárnyát II. József építtette 1786-ban. 1898-ban lebontották. Helyére a Szabadság-tér és palotái kerültek.
- 125 : 22 és 27 »*hosszú, mennydörgős . . . és kacskaringós konstrukció*« — a bérkocsi és a pattogó ostor tréfás körülírása.
- „ 29 »*Herman urat aztán szépen letették otthon, a múzeum előtt . . .*« — Herman Ottó (akit 1876-ban országgyűlési képviselővé választottak) mint a Magyar Nemzeti Múzeum osztályvezetője a Múzeum épületében lakott.

264. sz., szept. 24.

Általános tájékozódásul ld. jegyzeteinknek *Ráth Károly*ról szóló fejezetét: 270—271. l.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 125.: 1 *Si tacuisses philosophus mansisses* — ha hallgattál volna (azaz: ha nem mondtál volna ostobaságot), bölcs maradtál volna.
- 126.: 12—14 *magam a főpolgármester úr is illuminált, midőn este a Frohnerből hazahajtott: tudniillik gyertyát gyújtatott a kocsilámpákba* — Ez a megjegyzés kitűnő példája annak: hogyan formálódik MK egy-egy tréfás ötlete anekdotává. — A Frohner: divatos pesti vendéglő volt.
- „ 17 *egy halott, Herman úr dikciója is feledésbe ment hamar . . .* — Ld. a 263. sz. (szept. 23-i) *Apróságot* és annak jegyzeteit. (Herman Ottó szónoklata azért *halott*, mert elnémitották, mielőtt java mondanivalója elhangzott volna.)
- „ 32 *„Majd az érem másik oldalára kerül, oda ahol a sas van.* — Gúnyos célzás Ráth Károly bécsi nyilatkozatára. A *„sas* (a váltópénzek egyik oldalán szereplő kétfejű sas): a Habsburgok címerképe.
- „ 35 *N. Fr. Presse* — Neue Freie Presse, bécsi politikai napilap.
- 127.: 11 *proklamálja urbi et orbi* — kinyilvánítja a városnak és a földkerekségnek. (A teljes búcsúval járó pápai áldás szövegéből.)
- „ 28 *„Ich gratuliere . . .* — A lapok közölték, hogy a cári seregek sikerei alkalmával Albrecht főherceg sietve gratulált az orosz katonai attasénak.

265. sz., szept. 25. *Képek a jövőből.*

Ismét három fejezetre tagolódo cikk:

1. Gúnyirat II. Sándor cár ellen.

2. Hír Rudolf trónörökös közigazgatási gyakornokságáról. — MK ezúttal sem sok *„alattvalói hódolattal* ír a trónörököséről.

3. A párizsi osztrák—magyar nagykövetség két hivatalnokának: Kuffstein és Brindza uraknak elszámolása Thiers temetése alkalmával a magyar képviselőháznak végzett szívességekről. Ez a fejezet a 251. sz. (szept. 11-i) *Apróságok* folytatása.

Efféle tréfás elszámolásokat (»Kézhez vettem: 100 forint, Jöttem-mentem: 100 forint») MK többször is alkalmaz cikkeiben és elbeszéléseiben. E tréfa humorát fokozza az a körülmény, hogy az elszámolás Zsedényi Edével (a magyar képviselőházi bizottságok elnökével) történik, aki közismerten a krajcároskodásig takarékos, fősvény ember volt.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

127.: 2 *carevna* — a cárné.

128.: 12 *minden csendes* — A szállóige teljes szövege: »A Sipka-szorosban minden csendes.« Verescságin orosz festő egy harmas képének címéből vált általánosan ismertté. A képek egy órálláson felejtett orosz katonát ábrázolnak, amint a hó egyre

Lap Sor

- jobban belepi s végül már csak a szurony hegye látszik ki a fehér szemfödél alól. — MK többször idézi e szállóigét, pl. az előző napi (264. sz.) *Apróságokban* is.
- 128 : 18 *Falstaff* — Shakespeare egyik színpadi figurája; kövér, kedélyes, léha, nagyszájú, korhely és nőcsábász, alapjában véve azonban gyáva.

266. sz., szept. 26.

Ennek a Tisza Kálmán elleni satírának találó címe lehetne: »Le styl c'est l'homme« (a stílus az ember).

Logikai és stilisztikai bakugrásaival jellemzi Tiszát, a »magyar Mefisztó«-t. — Tisza furfangos stílusáról aztán rátér az orosz — török háború egyes hadijelentéseiben olvasható furcsaságokra is.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 129 : 1 *Delphi* (görög Delphoi) — ókori görög város a Parnassos hegység déli lejtőjén. Apolló-szentélyéről és annak jóslóhelyéről volt híres.
- 130 : 6 *force* — valaminek a nyitja; itt: valakinek az erős oldala, különös ügyessége.
- „ 10—11 »*Ez meg az a dolog így áll, amint azt beszédem végén be fogom bizonyítani . . .*« stb. — Tisza Kálmánnak ezt a »force«-át MK ötödik évf. év múlva (1882. febr. 23) is föleleveníti egy Pesti Hírlapbeli névtelen cikkében (címe: Gróf Hunyadi László).
- „ 12 *periódus* — itt: körmondat.

267. sz., szept. 27.

Erre a cikkre is szó szerint ráillik Mikszáthnak az a jellemzése, mellyel dec. 24-i (355. sz.) *Apróságait* kezdi: »A kórórul a bodzára. A bodzáról a kóróra . . .« Tiszáról minduntalan Andrássyra, Andrássyról pedig ismét Tiszára siklik a tolla.

A második szakasz mondatát mellőztük a megjelölt helyen.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 131 : 32 »*a zempléni híres verebek közé eregetett puskatöltések . . .*« — Ez az utalás a zempléni születésű gr. Andrassy Gyula híres anekdotájára vonatkozik: — Ha lelőnek egy sürgönydróton ülő tizenkét veréb közül (más változat szerint: hét veréb közül) egyet, hány veréb marad ott? Felelet: — Egy sem, mert a többi elrepül! — MK *Az igazi humoristák c. gyűjteményének Népies észjárás a tudományban c. cikkében* is megemlíti ezt az anekdotát. (Ld. Krk 54. köt.)
- „ 24—25 *Andrassy. »hú a politikájához, — az a legbiztosabb mód rá, hogy nem csinál ostobaságot.«* — Önkényes módosítása annak a MK által is gyakran idézett angol szólásnak, amely szerint: »Az alkotmányos király nem tesz rosszat, mert semmit sem

- tesz. (Andrássy »hűsége« saját politikájához szintén abban áll, hogy nem tesz semmit! A balkáni háború egész tartama alatt passzív magatartást tanusított.)
- 131 : 38 *uti figura docet* — amint az ábra (a példa) mutatja.
- 132 : 3 *elült* — elhallgatott, elcsendesült. (A parlamentben használt kifejezés, felszólítás volt: üljön el! — hallgasson el!)
- „ 4 *»Szegény drága szövetségesünk«* — gúnyos utalás Ferenc József kassai pohárköszöntőjének nagy kavarodást okozó s végül is letagadott kifejezésére. Ld. a szept. 14-i, 254. sz. cikket és ahhoz fűzött jegyzeteinket.
- „ 7 *»Most meg már a lengyelek is háborognak . . .«* Ld. az aug. 25-i (235. sz.) cikket és jegyzeteinket.
- „ 12 *vesskess, Bizancjum!* — tréfás fenyegetés.
- „ 18 *nem messze van még a sedani katasztrófa intő példája* — A sedani csatavesztéskor (ld. 352. l.) III. Napóleon császár maga is az ellenség fogságába került. (Erre az intő példára gondoljon a cár is!)
- „ 27 *»A bécsi lapokból olvasták a pestiek (valószínűleg Ráth Károly úr szíveségéből) «* — gúnyos célzás arra, hogy Ráth Károly, Budapest főpolgármestere, szept. 23-án egy bécsi lapban nyilatkozott a budapesti épületek kivilágításáról. (Ld. az említett cikket és jegyzeteinket.)
- „ 28 *Marschall* — az »Angol Királynő« c. előkelő pesti szálloda és étterem bérője.
- 133 : 8 *Tisza Kálmán fia még csak nyolc éves* — Tisza Kálmánnak három fia volt: István, szül. 1861-ben (ekkor tehát 16—17 éves), Kálmán, szül. 1867-ben (ekkor tehát 9—10 éves), Lajos (1879-ben, csak két évvel az itt emondott események után született).

268. sz., szept. 28. *A Wágner—Perczel-párbaj.*

E témával foglalkozik még a következőkben: 269. és 270. sz., szept. 29. és 30.

A népszínházi botrányval kapcsolatosan és Mikszáth korábbi párbaj-történetéből ismerjük már az író állásfoglalását a századvégén dühöngő párbajmániával szemben. Ellenezte a párbajt az elvek harcában, politikai, irodalmi, művészeti téren, főleg pedig a társaséletben felvetődő nézeteltérések esetén, amelyeket többnyire a »k. u. k.« (»kaiserlich und königlich«, vagyis: császári és királyi) tisztikar kéréserkedése váltotta ki.

Ellenben e határozott állásfoglalás mellett is van az életnek egy parcellája, ahol még Mikszáth is megengedi, sőt — mint a szept. 28-i *Apróságokban* kifejti — kötelező megoldásnak tartja a párbajt.

Ézt az álláspontját későbbi írásaiiban is vallja; pl. *A párbajdíüh* c. cikkében (Pesti Hírlap, 1881. jún. 18.)

Emlékeztetjük az olvasót MK *Sáríka grófnő* c. elbeszélésére is (Krk 27. köt.), ahol egy mérnök egy kalandvágyó herceggel szemben párbaj útján szerez elégtételt kedvesének.

A Wágner—Percel-ügyben hasonlóan a családi becsületet ejtett sérelem megtorlásának jogosultságát hangsúlyozza Mikszáth.

A sértett fél: dr. Wágner László műegyetemi tanár volt, a családi életét megzavaró ifjú pedig: Percel Aurél, huszonhét éves fővárosi ügyvéd, Percel Béla igazságügyminiszter második-legidősb fia. A pisztolypárbajt szept. 27-én hajnalban vívták a rákospalotai erdőben. Percel Aurél ellenfelének golyójától találva azonnal holtan került el. Az ellenfél és a párbajsegéddek — az ilyen esetekben szokásos módon — a helyszínről tüstént elvágattak kocsin, s így a rendőrségnek kellett kinyomozni a történeteket. (A Budapesti Napilap szept. 28-i száma közvetlenül MK *Apróságok* rovata alatt részletesen beszámol a párbaj lefolyásáról. További tudósítás az okt. 3-i számban is olvasható.)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

133 : 4 *«A nagyon szép asszony»* — vígjáték három felvonásban. Írta J. Labiche és A. Duru; fordította Huszár Imre. A Nemzeti Színház az 1877—78. évad elején mutatta be; főbb szereplői: Szigeti József, Ujházy, Náday, Bercsényi és Lendvayné. Az egykorú jelentések szerint «fényes sikert aratott» és a szezon tíz legjobban jövedelmező előadása között a hatodik helyen áll.

„ 7—11 *A Dumas-, Saint-Simon- és Dante-idézzel kapcsolatosan meg kell jegyeznünk, hogy MK nem közvetlen forrásokból, hanem többnyire idézetgyűjteményekből, úgynevezett «szellemi omnibusok»-ból kölcsönözte a nagyobb nyomtaték kedvéért alkalmazott bölcs mondásokat. — Az ifj. Dumas «L'homme — femme» című könyve annakidején nagy port vert fel az irodalomban. Az író az elbukott angyalok sorsát fejtegeti benne s a többi közt feljogosítja a férjet, hogy házasságtörősen kapott nejét megölhesse. (Erre utal itt MK.)*

134 : 12—13 *«Ami még ezen felül van, az a „Neues Pester Journal” materiája. (Nézd a 268-ik számát.)»* — MK mindig megvetőleg nyilatkozik a bulvárlapok ízléstelen szenzációhajhászatáról. Ezúttal: az idézett németnyelvű lap a párbaj családi hátterét fölösleges részletezéssel tárgyalja.

„ 14 *a honti és zombori párbajok közül az utóbbival részletesen foglalkozik Mikszáth A párbajról c. tárcájában (Krk 29. köt.). Ennek halálos áldozata, a huszonegy éves Pocskay Félix Mikszáth hírlapíró társa és barátja volt. (Ld. ottani jegyzeteinket !)*

A szept. 29-i *Apróságok*ban a három soros *Fiáker-párbeszédet* teljesen megmagyarázza a szept. 30-i *Apróság*. A budapesti rendőrség különleges ügybizalommal elfogta Wágner Lászlót — azért, mert a párbaj áldozata történetesen az igazságügyminiszter fia volt. Az elfogatás miatt mondja MK: «a mi minisztereink nem gavallérok!» — Miután azonban Percel Béla igazságügyminiszter, a gyászoló apa, maga tett lépéseket a királynál Wágner megkegyelmezése iránt:

Mikszáth visszavonja előző napi megrovását a »gavallér«-nek ismeri el a minisztert, sőt személyén keresztül az egész magyarságot »gavallér«-véru nemzet«-nek nevezi.

A cikk végén *Ivánka Oszkárt*, mint a Wágner — Perczel-ügy egyik szekundánsát és általában mint közismert párbajjegédet (»a temetkezési egyesület szabadalmazott ügynökét«) gyászkeretben csipkedi meg gúnyosan.

A szept. 29-i (269. számú) és szept. 30-i (270. számú) *Apróságok* első fele a Tisza-ellenes cikkek tömegéhez tartozik.

271. sz., okt. 1. A »székely fölkelés« vagy »erdélyi puccs«.

E témával foglalkozik még a 272—273. sz. (okt. 2—3) és részben a 280—281. sz. (okt. 10—11), 283. sz. (okt. 13), 286., 287. sz. (okt. 16—17) és az 1878. évi. 18. sz. (jan. 18).

1877 szeptember vége felé az a hír kelt szárnyra, hogy Erdélyben székelyek és lengyelek közreműködésével fölkelést szerveztek a törökök fegyveres támogatására.

Mikszáth első ízben (okt. 1-én) csak mint mulatságos mendemondát említi az állítólagos szervezkedést. — De a fáma nem nyugszik, a szervezkedés híre tovább terjed. Az okt. 2-i szám már egy »székely — török légió« megalakulásáról számol be. A mozgalmat állítólag Klapka György irányítja. Valójában nem történt egyéb, mint hogy megbízott ügynökök a török hadsereg számára fegyvereket vásároltak külföldön (Bécsben és másutt), és azokat Erdélyen, a székelyföldön át akarták kiszállítani. Az ügyetlen szállítást és csempészést azonban a fináncok fölfedezték. Ez a leleplezés váltotta ki a vaklármát.

De Tisza Kálmán és rendőrsége, sőt a bécsi kormány sem érte be a fegyverszállítmány elkobzásával; föl akarták deríteni a »szervezkedés« gócpontját is. Így akadt meg tekintetük Helfy Ignác, a jámbor publicista és szélsőbalpárti képviselő személyén, akit Kossuthal való közvetlen kapcsolatai miatt elsősorban lehetett gyanúba venni.

A »székely fölkelés« vagy »erdélyi puccs« ügyében a kormány nem elégedett meg a fegyverszállítmányok elkobzásával, hanem elfogadásokat rendelt el azon személyek ellen, akik a tervezett légióba jelentkeztek.

A vakláрма rövid ideig tartott. Az okt. 13-i számban Mikszáth már azt írja, hogy »az erdélyi puccs hírért hirtelen elfűtta a szél...«

Ámde ha nálunk pár nap alatt felszámolták is a »szervezkedést«, déli szomszédainknál az a hír kelt szárnyra, hogy »a magyarok beütöttek« Romániába. Az okt. 16-i *Apróságok* egyik fejezete »Érdekes történet«-t közöl a romániai vaklármáról.

Végül az okt. 17-i *Apróság* (*Tisza Kálmán álma* címen) ismét árnyaknak, vízióknak minősíti az »erdélyi puccs« rémképeit.

Mikszáth ezzel lezárja az »erdélyi puccs« ügyét; a további *Apróságok*ban meg csak egyszer említi (1878. jan. 18): báró Orbán Ottó és Ugron Gábor zaklatásával kapcsolatban.

*

Az okt. 1-i (271. sz.) Apróságok első két fejezete Tisza Kálmánt mutatja be egy bécsi és egy metzi újság görbetükrében. E két lap a következők:

Neue Freie Presse — Bécsben megjelenő politikai napilap. Sokáig a legtekintélyesebb újság volt Ausztriában.

A Metzi újság — *Metzer Zeitung*. Liberális szellemű, német nyelvű napilap volt a Franciaországhoz csatolt Metz városában.

Ezek után következik az erdélyi puccs előjátéka, amelyről fentebb szoltunk.

272. sz., okt. 2.

E cikk kizárólagos tárgya: a székely fölkelés.

Ld. a 271—273. sz. (okt. 1—3.) *Apróságok* jegyzeteit.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

140 : 1—2 *„Csak nem fajult el még a székely vér! — mindenik cseppje drága gyöngyöt ér . . .”* — Petőfi *„A székelyek”* c. költeményéből idézi MK e sorokat. Szokása szerint emlékezetből idéz, azért nem egészen pontosan. Petőfi költeményében a refrénként szereplő két sor így hangzik:

Csak nem fajult el még a székely vér!

Minden kis cseppje drágagyöngyöt ér.

142 : 12 *Martiny-puska* — pontosabban: *Henry—Martini puska*: vontesővű hátultöltő fegyver, melynek csövét Henry edinburghi fegyverkészítő, zárát pedig Martini, a frauenfeldi (Svájc) gépgyár igazgatója szerkesztette.

273. sz., okt. 3.

A cikk első fejezetére vonatkozólag ld. a 271—273. sz. (okt. 1—3) *Apróságok* jegyzeteit.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

143 : 1—2 Az ágyúöntés e tréfás receptjét MK itt Horn Edének tulajdonítja. Közismert anekdota ez, amelyet mások nevéhez is fűznek.

„ 4 *Három-dob utca* — a mai Dob utca. (Egy *„Háromdob”* cégtáblájú vendéglőtől kapta nevét.)

„ 28 *Maria Santa*! Szent (Szív) Mária!

*

A cikk második fejezete a balkáni háború romániai szakaszára vonatkozik.

143 : 31 *„egy albrecht szellemű körs”* — megvető utalás Albrecht főhercegre, aki a cári szövetség legfőbb képviselője volt a Monarchiában. A mondat jelentése tehát: egy oroszbarát társaság.

274. sz., okt. 4. [*Helgy Ignác esete a négy hordár-ral.*]

E téma folytatásai: 276. sz. (okt. 6), valamint a 279. sz. (okt. 9).

Az úgynevezett »székely fölkelés«, másnéven »erdélyi puoc« szervezésével a kormány — többek közt — Helfy Ignác szélsőbaloldali párti képviselőt is gyanúsította.

Tisza Kálmánnak — belügyminiszteri minőségében — és bizalmasának, Thaisz Elek budapesti rendőrfőkapitánynak egyik erőszakos intézkedése volt Helfy Ignác háziőrizetbe vétele négy hordárruhába öltöztetett rendőr által.

A botrányos intézkedés erősen felkavarta a parlamentet és a közvéleményt, s hullámai csak hosszú idő múlva csitulnak el.

Mikszáth az egykorú lapok tudósításaiból vette át a maga okt. 4-i közlését. Eszerint: 1877. okt. 2-án este hat órakor négy hordár jelent meg Helfy Ignác Kisfaludy utca 14. sz. a. lakásán, előmutatva egy papírlapot, melyen Thaisz főkapitány nevében és a Helfy lakásának címén kívül egyéb följegyzés nem volt. A hordárok rendőröknek mondták magukat és azt állították, hogy ők a képviselő úr szemmel-tartására vannak kiküldve. A képviselő úr azonban tetszése szerint járhat-kelhet a városban. Helfy valóban elindult sétálni. Útba ejtette a főkapitány lakását, de a főkapitányt nem találta otthon. A »hordárok« közül kettő mindenütt nyomon követte őt tisztes távolságban, sőt állítólag az okt. 3-i parlamenti ülésre is elkísérték a t. ház kapujáig. Kettő pedig Helfy lakása körül maradt »figyelő állásban«.

A kormánypárti lapok persze igyekeztek bagatellizálni a balul sikerült rendőrségi ügyet és nevetségessé tenni annak szenvedő hőst, Helfyt. (Így az Üstökös is — 1877. okt. 7. és 14-i sz. — »Helfiász« című rövid époszában.)

Itt jegyezzük meg, hogy Mikszáth az okt. 4., 6. és 9-i *Apróságok* után még a nov. 24-i és dec. 6-i, valamint az 1878. febr. 5-i *Apróságok*-ban is vissza-visszatér a Helfy-féle hordár-históriára.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

145 : 7 *Kisfaludy utca* (az okt. 6-i *Apróság* szerint: régebben *Türedelem utca*) — a Józsefvárosnak a Nagykörúttal párhuzamos egyik mellékutcája.

146 : 16 *tête-à-tête* — bizalmas, négy szemközti együttlét.

„ 31—34 »*ha báró Baldácsi (mint az „Ellenőr” írja) hasonlóan nem őriztetnék lakásán . . .*« — Az Ellenőr okt. 3-i számának esti kiadásában a »Rejtélyes hordárok« c. közlemény végén azt olvassuk, hogy a Helfy rovására elkövetett »tréfa« állítólag »Baldácsi báróra is ki volt terjesztve. A báró úr lakására nem mentek ugyan hordárok, de állítólag egész éjjel strázsálták a házat.«

275. sz., okt. 5.

Ennek a cikknek is kettő a témája, mint az *Apróságok* legtöbbjének. Az egyik: a végórájához közeledő pápa, a másik a cár.

Az előbbire vonatkozólag ld. a *Vatikánról* szóló tájékoztatónkat is: 283—285. l.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 147 : 1 *»Az örökkévalóság fájának, az időnek széthullatott forgácsai. . .«*
 — Ezt s az ehhez hasonló költői képeket MK gyakran használja, kivált újévi oikkeiben. Ld. pl. az 1878. jan. 1-i *Apróság* II. fejezetében. (KrK 54. köt.)
- „ 4 *»Helfy . . . megtréfálása«* — ld. az előző (274. sz.) cikket és ahhoz fűzött jegyzeteinket.
- „ 8 *Szász Károly* nevét — szándékos botlással — azért ejti ki *Victor Hugo* neve helyett, mert ennek egy *alkalmi költeményéről* lesz szó; márpedig az alkalmi költőknek nálunk *Szász Károly* volt a prototípusa.
- „ 8—22 *Victor Hugo* szóban levő alkalmi költeménye 1878-ban jelent meg. Címe: *»Le pape.«* (Részletesebb ismertetése: 284—285. l.)
- „ 22 *»óda, ha ugyan nem inkább ódium«* — MK 1877 körüli publicisztikai dolgozataiban sűrűn előforduló szójátékok egyik újabb példája.

Az 1862. évi jóslat megértéséhez:

- 148 : 16 *»Annyi ideig fogsz uralkodni, mint atyád«* — II. Sándor cár 1855-től 81-ig, vagyis huszonhat évig uralkodott; a jóslat elhangzásakor hetedik éve ült a trónon. Apja, I. Miklós cár 1825-től 55-ig, vagyis harminc évig uralkodott. A jóslatnak ez a része tehát erős tévedésnek látszik. (De elfogadható magyarázathoz jutunk a 149. lap 1—2. sorához fűzött helyreigazító jegyzetünk alapján !)
- „ 16—17 *»de boldogabbul műsz ki, mint ő«* — I. Miklós cár 1855 kora-tavaszán halt meg. Ausztria hálátlansága roppantul felháborította s a Krímben szenvedett veszteségek egészen megtörték; még a háború befejezése előtt elhunyt. (Ld. ezúttal is a 149. lap 1—2. sorához fűzött jegyzetünket !) Viszont II. Sándor cár vége sem mondható *»boldogabb«*-nak, mert a narodnyik forradalmárok egyik bombamerényletének esett áldozatul: a bombák mind a két lábát leszakították, s néhány órai szenvedés után meghalt.
- „ 20 *»Egy év alatt lángba borul birodalmad«* — utalás a lengyelek 1863. évi fölkelésére.
- „ 23 *»a saját néped ellenedí harca rengeteg bajt fog okozni«* — utalás a narodnyik forradalmárok mozgalmának terjedésére és az abszolút kormányrendszer ellen folytatott szívfős harcára.
- 149 : 1—2 *»E jóslat első pontja teljesült . . . Bár halna meg rövid uralkodású [!] atyjával hasonló korban . . .«* — MK kettős történelmi tévedése. E cikk írásakor II. Sándor cár már huszonkét éve uralkodott; atyja pedig — mint fentebb láttuk — szintén nem rövid ideig, hanem éppen harminc évig ült a trónon. I. Miklós elődjére sem lehet gondolni, mert az (I. Miklós testvérébátyja: I. Sándor) ugyancsak elég sokáig, kerek huszonöt évig uralkodott (1801-től 25-ig).

E sokféle tévedés valószínűleg abból származik, hogy Mikszáth II. Sándor nagypapjára: I. Pál cárra gondolt, aki valóban nem volt hosszú életű (1754—1801), s mindössze öt évig uralkodott (1796-tól 1801-ig, amikor is meggyilkolták). Mikszáth tévedésének e helyreigazításával az 1862. évi állítólagos jóslat dátumai sokkal találóbbak lesznek. Annál is inkább gondolhatunk I. Pál személyére, mert őt MK két ekkori elbeszélésben is említi: 1. *Egy poéta története* (1877. jún. 23); 2. *A kínai mikádó* (1877. okt. 18). Mindkettő a Krk 29. kötetében.

276. sz., október 6. *Si fecisti nega.*

Ld. előbb az okt. 4-i cikk jegyzeteit.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 149 : cím *si fecisti, nega!* — ha megtetted is, tagadd! — Ezt az ügyvédi tanácsot — hasonlóan gúnyos értelemben — MK másutt is használja. Pl. A *«Gilago» banda* c. elbeszélésében: *nega, fiam, nega!* (Krk 30. köt.)
- „ 13—15 ». . . *nem tehetünk róla — amicus Tisza, amicus Thaisz, — hanem a legjobb barát a — logika!* — Ezt a megjegyzést MK a következő híres latin szállóige nyomán alakította ki: *«Amicus Plato, sed magis amica veritas»*, vagyis: Plato jó barátom, de még jobb barátom az igazság. — MK alkalmazásában: jó barátom Tisza Kálmán, jó barátom Thaisz Elek főkapitány (röviden és nyersen szólva: barát ide, barát oda!), hanem a legjobb barátom a logika!
- „ 20 *deákos principium* — latinnyelvű vezérelv.
- „ 22 *esküdjöznek, mint a vereshagyma!* — MK-nál többször előforduló népi szólás.
- 150 : 1—2 és a cikk végén is: *«Helyettem, kis virág, Tégy vallomást»* — Gounod *«Faust»* c. operájának egyik szállóigévé vált dalbetétje.
- „ 3 *«Aldzsi»* — Beöthy Algernon (ld. 314. l.), akit nagy tréfacsinálónak ismertek.
- „ 27 *sax egész egy kis tévedés . . .!* — Az erőszakos hivatali intézkedéseknek és törvénysértéseknek ezt a cinikus magyarázatát MK egyik (1881-ből való) választási történetében is megörökítette: *Egy kis tévedés* (Krk 31. köt.).
- 151 : 19 *a canterbury-i érsek* — Canterbury: város Kent angol countyben (megyében). Itt székel Anglia királykoronázó érseke, aki egyúttal az ország első peerje is.

277. sz., okt. 7.: *Ráth Károly megint nyilatkozik . . .*

Általános tájékoztatásul ld. jegyzeteinknek *Ráth Károlyról* szóló fejezetét: 270—271. l.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 152 : 4 *horribile dictu* — még kimondani is szörnyű.
„ 9—11 *va* „*Tiszelt Ház*”-ban a jó öreg Zsedényi abbeli *szavaira* . . . stb. — Az országgyűlés okt. 5-i ülésén több más tárgy után felszólalt Irányi Dániel s felkérte a pénzügyi bizottság elnökét, Zsedényi Edét: tájékoztassa az országgyűlést, hogy vajon a függő adósságokat ellenőrző bizottságnak még februárban benyújtott jelentését mikor fogják megtárgyalni? — Erre felelte Zsedényi a MK-tól nem egészen pontosan idézett szavakat. — Az egykorú napilapokban nincs nyoma a MK által szóvá tett udvariatlan közbekiáltásnak («Hogy a fenébe ne lennel»).
„ 29 *scabinet noir* — itt: a gyanús leveleket ellenőrző titkos hivatal.
„ 34 *Lexi* — Thaisz Elek.
153 : 6 *sapristi!* — teringettét! (szitokszó, szelíd káromkodás).
„ 9 *ez egyszer magyar lapban nyilatkozik* — Ráth Károly német nyelvű nyilatkozatáról ld. a szept. 24-i *Apróság*ot és jegyzeteinket.
„ 37 *Si tacuisses philosophus mansisses* — Ld. a szept. 24-i (264. sz.) *Apróság* Tárgyi magyarázatai közt.

278. sz., okt. 8. [*Crispi berlini és budapesti látogatása*].

E témával foglalkozik még a 290., 291., 293. és 345. sz. (okt. 20., 21., 23. és dec. 14-i *Apróságok*).

Általános tájékoztatásul ld. Crispi életrajzát: 316. l.

Francesco Crispi, az olasz kamara elnöke (aki a későbbi évtizedekben háromszor töltötte be a miniszterelnöki tisztet), 1877-ben Párizs, Berlin és Bécs után Budapestre is ellátogatott. Utjának fő politikai célja az volt, hogy közeledést hozzon létre Németország, valamint az Osztrák—Magyar Monarchia és Olaszország között.

Mikszáth okt. 8-i és dec. 14-i cikkeiben a tervezett olasz—német szövetségről, az okt. 20., 21. és 23-i cikkekben pedig a Monarchiával létesítendő kapcsolatokról, pontosabban: Crispi budapesti látogatásáról van szó.

Mikszáth bizonyos elégtétellel fogadja a hírt, hogy Bismarck kezd elfordulni a cári szövetségtől és Crispivel a német—olasz szövetség létesítéséről tárgyal. Ugyanakkor magyar szempontból nem tartja örvendetesnek a készülő szövetséget, mert úgy véli, hogy «mi [magyarok] itt is [csak] eben gubát cserélünk».

Érdekesebbek Mikszáth glosszái Crispi budapesti látogatása alkalmából. Az egykorú sajtótudósítások kimerítően tájékoztatnak bennünket a látogatás részleteiről.

Crispi okt. 18-án, csütörtökön délután érkezett Bécsből Budapestre. A pályaudvaron Salvini olasz főkonzul és Óváry Lipót konzulátusi titkár fogadták. A lapok leírják külső megjelenését is: középnyagsgú, nem feltűnő alak; csontos arcú, borotvált állú; haja és bajusza ősz; olyan, mint valami magyar közbirtokos.

Okt. 19-én délelőtt ellátogatott a képviselőházba és a főrendi karzaton foglalt helyet. Pulszky Ferenc és Óváry Lipót kísérték. Csakhamar felment üdvözlésére Kovács László háznagy, majd pedig Éber Nándor és Helfy Ignác képviselők. Olaszul és franciául társalogtak, s Crispi nagy érdeklődést tanúsított minden politikai kérdés iránt.

Az okt. 20-i *Apróságokban* Mikszáth szellemes anekdotát alakít ki Crispi parlamenti látogatásáról. Az országgyűlés éppen a szesz- és cukoradóra vonatkozó törvényjavaslatot tárgyalta. Hallván egyfelől a cukorról, másfelől a szeszről folyó vitát, magától értetődőnek tartotta Crispi, hogy a harmadik szónok viszont a teáról beszél . . .

Az okt. 20-i lapok szerint: »Crispi urat 19-én d. u. Ghyeczy Kálmán, a képviselőház elnöke meglátogatta és nála egy negyedórát töltött. Crispi úr azután viszonzta a látogatást a magyar képviselőház elnökének lakásán. E kölcsönös tisztelgés pusztán udvariassági tény volt, mellyel a két kolléga tartozott egymásnak.«

E közleményre másnap (okt. 21-én) különös helyreigazító nyilatkozat jelent meg Ghyeczy Kálmántól. A szerkesztőkhöz intézett levelében fontosnak tartja bejelenteni, hogy »az első látogatást Crispi tette nála« tegnap d. u. fél három órakor és ő azt fél négykor »viszonzta« . . . (A nyilatkozattal elkövetett »vastag udvariatiasság«-ot MK élesen megrotta az okt. 21-i *Apróságban*.)

A zavaró mozzanat azonban hamarosan elsimult. Crispi egymásután kereste föl Perczel Béla igazságügyminisztert, továbbá Tisza Kálmánt és Andrássy Gyulát.

Perczelnél az eszmecsere egy nemzetközi egyezmény körül forgott, melyet a polgári perekben hozott ítéletek kölcsönös végrehajtása tekintetében kötne Ausztria—Magyarország s Olaszország. E tárgyat Crispi Bécsben is megbeszélte Glaser osztrák igazságügyminiszterrel.

Okt. 20-án, szombaton délután Tisza Kálmán fogadta Crispi, majd pedig 21-én, vasárnap délelőtt hosszabb megbeszélést folytatott vele. E megbeszélésen részt vett Andrássy Gyula külügyminiszter, valamint Hoffmann közös pénzügyminiszter is, aki előző nap érkezett Budapestre. Ez alkalommal beszéltek meg Crispi látogatásának tulajdonképpeni tárgyát: a közeledés, illetőleg szövetség módzatait. A Hon szerint: Crispi az Andrássyval folytatott beszélgetés után a legnagyobb meglepődéssel távozott. (Erre MK is utal okt. 23-i cikkében.)

Szombaton este Ghyeczy Kálmán díszebédet adott Crispi tiszteltetére, vasárnap délután az olasz vendég megtekintette a fővárost és az esti vonattal visszautazott Bécsbe.

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor	
154	1	Jókai 1874-ben járt Berlinben Bismarcknál.
„	20	<i>Donec eris felix multos numerabis amicos</i> — Ameddig szerencsés vagy, sok a barátod. (Idézet Ovidius <i>Tristia</i> c. művéből.)
„	21	<i>»kegyes Vilmos«</i> (MK-nál másutt: <i>»vallásos Vilmos«</i>) — I. Vilmos német császár.

- Lap Sor
 154 : 23 *ultramontán katolikus* — szélsőségesen klerikális; pápapárti, aki a pápai uralmat a világi hatalom fölé helyezi.
 „ 26 *a »baghi barát«* — a néphit szerint: megjelenése szerencsétlenséget jelent.
 „ 28 *vigy tenni, mint Tisza Ráth Károlykával . . .* — Ld. jegyzeteinket a 271. lapon.
 „ 33 *crispin—Crispi* — szójáték, melyet az egykorú élclapok is felhasználtak. Jókai Üstökösének 1877. okt. 21-i számában olvassuk: »Crispi politikai crispin, kinek küldetése, hogy a kihűlt olasz—magyar barátságot fölmelegítse.« (A *crispin*: rövid női kabát.)
 „ 36 *bruderschaftot inni* — pertut inni, összetegeződni.
 155 : 5 *a »wasember«* — Bismarck.

279. sz., október 9.

Ld. előbb az okt. 4-i cikk jegyzeteit.

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
 155 : 27 *a »magymogul«* — itt: Tisza Kálmán.
 156 : 10 *miz ungarisch«* — nem értünk (nem beszélünk) magyarul!
 „ 15 *A Rózsa Sándorról szóló darab* előadását MK a dec. 12-i *Apróságban* is szövéteszi.

280. sz., okt. 10.

A cikk első fejezetében MK az orosz—török háború békés befejezésének óhajtott híreivel foglalkozik. A bevezető szakaszokra nézve ld. korábbi jegyzeteinket: az erdélyi puccsról 271—273. sz., az Ellenőr közleményéről: 309. l. A harmadik szakaszban Mikszáth ez időbeli stílusának egy igen gyakori figurájával — újabb szójátékkal — találkozunk.

Ami *Northcote* békeajánlatát illeti, ezt a hírt MK az Ellenőr okt. 17-i számában olvasta. »A becsületes bradfordiak ugyancsak csóválhatják fejüket — írja az Ellenőr —, midőn ama két tekintélyes mester [tudniillik Salisbury és Northcote] előadásából levonják a következőt, kik most városukban vándorelőadásokat rendeztek. Northcote a béke legendájával szolgált nekik az optimizmus csillogó szavaival díszítve fel azt, melynek utolsó fejezetét a regényes miszticizmus homályába burkolta . . . Northcote gyanítani engedte, hogy a békével valami csuda fog történni . . . De a jó bradfordiak arra alighogy kiderült a születendő béke ez anticipált paszitáján [vagyis: keresztelő-lakomáján]: rajtuk ütött a borus Salisbury egy zimankós beszéddel . . .« Salisbury ugyanis egyáltalán nem látott lehetőséget a kölcsönös meg egyezésem alapuló békekötésre.

A cikk második fejezetében MK *Ragályi Ferdinánd* egy parlamenti álmos elszólására utal. A képviselőház okt. 9-i ülésén az ügyvezetett »bagatell ügyek«-ről szóló törvényjavaslat részletes vitája volt soron. (A »bagatell-ügyek«: a kisebb polgári peres ügyek, melyek a

községi bíraskodást meghaladják s melyeket a járásbíró, illetőleg a megyékben a szolgabíró hatáskörébe utalnak.) Ragályi Ferdinánd általánosságban akart hozzászólni a törvényjavaslatához. Ghyczy Kálmán, a képviselőház elnöke és Horánszky Nándor előadó figyelmeztette, hogy az általános vita már megvolt s most csak a részletes vita van hátra. Amde Ragályi — ha már egyszer felkészült a hozzászólására! — utóbb mégiscsak felszólalt és pártolta a Komjáthy Béla által benyújtott módosító javaslatot.

A harmadik fejezet: csipkelődés Patay István fölött. (Életrajza: 336. l.)

Patay István, Debrecen függetlenségi párti képviselője az 1870-es években kedvelt céltáblája volt a sajtónak, kivált egyes élclapoknak. A kormánypárti Borsszem Jankó gyakran közölt róla anekdotákat és karikatúrákat, melyeknek uralkodó jegye volt »Están bácsi« borvirágos orra. (Ezért nevezi Mikszáth a Borsszem Jankót »Pista bácsi szubvencionált orgánumá«-nak.)

Ebben az időben Mikszáth is sokszor évődött az országgyűlés e nagyhangú, de egyébként jelentéktelen tagja felett. A 70-es évek elején Tersztyánszky Mihály barátjának írt leveleiben gyakran felidézi »Patay Están bácsi« mulatságos figuráját; egyik levélpapírfjára ki is másolja ennek arcképét a Borsszem Jankóból. (Ld. Krk 24. köt.)

Az 1877. évi *Apróságok*ban kétszer hozza szóba »Patay István urambátyám«-at. Az okt. 20-i cikkben az öregúr szesz-kezelésére tesz tréfás célzást, ezúttal pedig (okt. 10) egy Patay ellen állítólag elkövetett merénylet hírével szemben fejezi ki erős kételyeit.

Mikszáth szinte mindennapos leckéjéhez: az *Apróságok*hoz igen sok újságot böngészett át. Nemcsak a fővárosi lapokat, hanem a vidékieket is, amint ez számos utalásából kitűnik. Nos, kezébe véve a Debrecen című »politikai és közigazdasági hírlap«-ot, »a debrecenvidéki függetlenségi párt közlönyé«-t, annak okt. 8-i számában, mindjárt a vezércikk alatt egy gyanús tartalmú felhívást olvasott. Ehhez fűzte aztán *Apróságainak* csipős-borsos megjegyzéseit Están bácsi enyhe káromkodásokkal megtűzdelt vidéki stílusában.

Szóban lévő *Apróságával* Mikszáth lezárta a debreceni »merénylet« ügyét. Amde a debreceni függetlenségi, valamint az ottani kormánylap között egy ideig még tovább folyt a csetepaté.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

157 : 29 *per associationem idearum* — képzettársítás útján.

„ 34—35 »A nyüstytit!« — »hogy essék bele valamennyibe a súly!« — »Beste lelke!« — Patay István e gyakori káromkodásait és szitokszavait MK — ha róla szól — minduntalan föl-
említi.

158 : 26 MK gúnyosan nevezi a kormánypárti Borsszem Jankó c. élclapot az ellenzéki Patay István »szubvencionált orgánumá«-nak, mert éppen a Borsszem Jankó évődött vele leg-többet.

281. sz., okt. 11.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

158 : 1—2 *Az Erdélyben történt elfogatásokról és a hadi szállításokról*
ld. a 271. sz. *Apróságokat* és azokhoz fűzött jegyzeteinket.

A továbbiakban a »semlegesség« Andrássy-féle értelmezését gúnyolja Mikszáth.

158 : 6 *bon mot* — elmés mondás, találó megjegyzés, élc; adoma.

159 : 2—3 *olyan jó játék, amihez rossz arcot muszáj vágnni* és 159 : 30—31 *olyan rossz játék, amihez jó arcot kell vágnunk* — MK előbb kifordítva, majd rendes használatában idéz egy francia közmondást, amely így hangzik: »Faire bonne mine à mauvais jeu.«

282. sz., okt. 12.

Ennek részben folytatása az okt. 15-i (285. sz.) és okt. 23-i (293. sz.) cikk.

Az ország pénzügye Lónyay Menyhért és Kerkápoly Károly működése alatt annyira megromlott, hogy azt még a szigorú takarékossgal gazdálkodó Ghyczy Kálmán és Széll Kálmán pénzügyministersége idején is sínylette.

1877 októberében Széll Kálmán járadékkölcsönt kívánt volna fölvenni valamely külföldi pénzintézettől, de terve nem sikerült. Erről a pénzügyi kudarcról szól a jelen cikk.

A *rente*: járadékot jelent. A *járadékkölcsön* pedig az állam által fölvelt olyan kölcsön, melyben az állam akként vállalkozik a kapott kölcsön kamatainak fizetésére, hogy a kölcsöntőket magát sohasem tartozik visszafizetni a hitelezőknek. Ily kölcsönt természetesen csak az állam vehet föl, mert az állam elvben örökéletűnek tekinthető. A járadékkölcsönben tehát az állam a kamatoknak örökkévaló fizetését ígéri. Az állam ezt annál is inkább megteheti, mert a járadékkölcsön fejében kibocsátott kölcsönkötvények az üzleti és tőzsdei forgalom tárgyai, s így az a hitelező, ki a tőkérére szorul, egyszerűen eladhatja kötvényét.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

160 : 2—7 *Bernát Gázsiról* Mikszáth — aki személyesen is jól ismerte az 60-es, 60-as és 70-es évek népszerű humoristáját — szót-szórtan igen sok anekdotát és »gazsiadát« (nagyotmondást) jegyzett föl. (Külön kis gyűjteményt lehetne összeállítani belőlük!) Ez az álmában zsebébe csempészett sokszázezer forint is a »gazsiadát« egyike.

160 : 6 *Hajó utca* — a mai Fehérhajó utca a belvárosban.

„ 9—10 *a spiclivé devalvált hordárok* — a Helfy Ignác háziőrzetére kiküldött, hordáruhába öltöztetett rendőrök. Ld. az okt. 4-i (274. sz.) cikket és jegyzeteinket.

„ 14 *ha az angoloknak hinnünk lehet, a sok idő sok pénz* — röviden: Az idő pénz. (Ókori görög eredetű mondás, amely azonban angol formájában — »time is money« — vált szállóigévé.)

Lap Sor

- 160 : 17—18 stb. »a vámtarifán alapuló szesz- és cukoradóról szóló törvényjavaslatot« a parlament éppen ezekben a napokban tárgyalta. Ezzel kapcsolatosan ld. MK egyik anekdotáját az okt. 20-i (290. sz.) cikkben.
- 161 : 9 »Plantamour (a Budapesti Napilapban talán csak sajtóhiba: Plandamour) híres komédiája« — Plantamour firenzei csillagász egy üstökös nyomán (melyeket a közhiedelem mindig baljóslatúaknak tartott!) 1872. aug. 12-re a világ végét jósolta. A be nem vált jóslat után sok gúnyos tréfa született. (Ld. pl. Üstökös, 1872. aug. 31.) — Plantamour üstökösét Mikszáth másutt is említi a 70-es években.

283. sz., okt. 13.

A jelen *Apróság* a cári szövetséghez csatlakozó Románia viszonyaival foglalkozik oly nagymérvű elfogultsággal, amelyet csak a korszellem magyarázhat; ezért ezt a cikket is mellőztük.

285. sz., okt. 15.

E cikk négy különböző tárgyú *Apróságot* tartalmaz.

I. »A magyar járadékkölcsön nem sikerült.« Erre vonatkozólag ld. az okt. 12-i (282. sz.) cikket és ahhoz fűzött jegyzeteinket.

161 : 12 »a másik Kálmán« — Tisza Kálmán. — Ez a fejezet MK eredeti anekdotája a másik két Kálmán rovására.

II. A második fejezetben Mikszáth pikáns anekdotává kerétki ki Rákosi Jenő magyarkodásának egyik példáját.

Rákosi Jenő különös passzióval »magyarosította« az idegen szavakat, vagyis fonetikusán írt minden idegen szót, — a meg nem honosodott szavakat, sőt a tulajdonneveket is. Ezt a »helyesírási« hóbortját kortársai szinte kivétel nélkül elítélték.

A Népszínházban 1877. okt. 13-án mutattak be egy hét képből álló »nagy látványosságot«, amelynek címe: »Dráma a tenger fenekén.« Szerzője Ferdinánd Dugué, ford. Huszár Imre. A rémdrámában minden megtalálható, ami csak a karzaton szem-fülnek kellemes: égő és elsüllyedő hajó, gyémántrablás és gyilkosság a tenger fenekén, és végül a szerelmes szívek találkozása . . .

A dráma egyik hőstét (a gyilkosság áldozatát) *Sartène*-nek hívják. Rákosi Jenő — ezúttal mint a Népszínház igazgatója — egyéni helyesírási receptje szerint a francia neveket is fonetikusán szerepeltette a színházi műsorokon, így a sajtónak adott kommunikékbén is. A kérdéses névből tehát *Szartén* lett. Minthogy azonban e név első szótágja a magyar nyelvben kissé lerontja a »drámá«-hoz szükséges illúziókat, azért Rákosi Jenő önkényességében tovább terjeszkedve e nevet a színlapokon *Czartène*-re módosította.

Mikszáth nem késik megjegyezni, hogy egy francia ismerősét igen bosszantotta a nyelvükben ismeretlen cz betű. »Egy volt a *Mecz*-ben — úgymond —, de azt is elvesztettük !«

E szójáték értelme: a Lotharingiában fekvő *Metz* várost Bazaine francia tábornagy 1870. okt. 27-én feladta a németeknek. (Három

marsall, 4000 tiszt és 173.000 katona került ekkor a németek fogságába !)

Egy későbbi cikkében (Szegedi Napló 1879. febr. 8, ld. Krk 56. köt.) egy hasonló esettel kapcsolatosan megjegyzi: »Nem fogadhatjuk el Rákosi Jenő barbár, [1] helyesírását az angol s francia nyelvre nézve.«

III. Újságírói berkekben feltűnést keltett az Egyetértés 1877. okt. 14-i számában (az »Irodalom« c. rovat élén) a következő hír: »A Kelet Népe című konzervatív napilap szerkesztését újévtől kezdve Asbóth János veszi át.«

Ehhez a hírhez fűzi Mikszáth a gúnyos glosszát. »Fenntartással« közli a hírt, amely tényleg valótlannak bizonyult: Asbóth nem lett szerkesztője a Kelet Népének; az tovább is, megszűntéig (1878. dec. végéig) Halász Imre szerkesztésében maradt. (Megjegyzendő, hogy Asbóth János a Kelet Népének már 1872 óta főmunkatársa volt.)

A költött hír eredete az utolsó sorból olvasható ki: »Krátky tövén költ a ruca...« — Krátky János ugyanis az Egyetértés munkatársa volt (főleg színikritikákat írt), s így minden bizonnyal az ő tolla alatt kelt ki a »ruca« — másnéven: hírlapi kacsa.

Mikszáth azt mondja, hogy a költött hír nem az Egyetértésé, hanem inkább a Kelet Népre kompromittáló. Asbóth János publicisztikai (sőt egész irodalmi) működéséről Mikszáth mindig kedvezőtlenül nyilatkozott; szerinte: Asbóth írásainak nagy része ollózás, átvétel, majdnem hogy plágium...

A megtevesztő tréfát Mikszáth *Még újabb fény- és árnyképek c. tetetének* (1878) *Asbóth Jánosról* szóló fejezetében is föleleventi.

Az Ébredés című kolozsvári napilapot a Sennyey-párt megbízásából 1876. okt. 1-én Asbóth János indította meg és 1877. júl. 19-ig szerkesztette. Ezen a napon — minden előzetes híradás nélkül — a lap élén a következő közlemény jelentette be az Ébredés megszűntét:

»Az Ébredés szerkesztője visszalépte folytán felmerült legyőzhetetlen akadályok miatt a lap mai számával beszünik.« (Az előfizetők vagy visszakapják pénzüket, vagy járathatják helyette a Kelet című lapot.)

IV. Egy másik irodalmi hír: az Egyetértés reklámja egyik szép-irodalmi munkatársa, Pétery Károly mellett. Erről ld. *Lapszemlék és sajtópolemikák* c. jegyzeteinknek az *Egyetértésről* szóló fejezetét: 294—295. l.

286. sz., okt. 16.

E cikk első része a francia választások esélyeivel foglalkozik.

Mac Mahon nagy erővel és hatalmas pénzüsszegekkel támogatta híveit, — de a választásokon a monarchisták kisebbségben maradtak. Mac Mahon csakhamar ellenkezésbe jutott az új liberális kormánnyal.

A cikkben MK említi Mac Mahon állítólagos öncsonkítását, melyet azért követett volna el, hogy a harc elől elmenekülhessen. Mac Mahon életrajzírói szerint: a hadvezér a német—francia háborúban, a sedani ütközet elején (1870. szept. 1-én) súlyosan megsebesült, s így »megkímélte a sors attól, hogy a szept. 2-i kapitulációt neki kell-

jen aláírnia«. De szárnyra kelték olyan mendemondák is, hogy vagy maga sebezte meg magát, vagy pedig a kötéspólyával csak megjártotta a sebesülteit. — Mikszáth hitelt adott az előbbi mendemondának.

A cikk második része tulajdonképpen folytatása az okt. 13-i, 283. sz. *Apróságoknak*, ahol az »erdélyi fölkelők« Romániába való betörésének rémképeivel foglalkozik. Ezúttal egy mulatságos »konkrét« esettel leplezi le a rémképeket »a Pester Lloyd egy bukaresti távirata nyomán szabadon lefordítva«. — Megjegyzendő, hogy a Baja de Rama-i mesét nemcsak a MK-tól megnevezett Pester Lloyd, hanem több más lap is említi (pl. Pesti Napló, 1877. okt. 18., reggeli kiad.) 165 : 10—13 E francia verset MK alighanem valamely nyelvtankönyv olvasmányai közt találta.

287. sz., okt. 17. *Tisza Kálmán álma*. Névjelzés: — *th.*

Mikszáth *Apróságait* lapozgatva alig tudunk betelni ötleteinek gazdagságával: ahogy szinte napról napra újabbnál újabb kereteket talál ki aktuális mondanivalói számára. Költött párbeszéd, költött levelezések és naplók, állat- és virágmesék stb. után most egy álom keretében teszi nevetség tárgyává politikai szatírái legfőbb céltábláját: Tisza Kálmánt.

Amikor az alvó miniszterelnök a Budapesti Napilapnak (Mikszáth lapjának) azt a híresztelést (ellenzéki óhaját!) hallja, hogy: »Tisza le fog mondani« — akkor hirtelen feljedd álmából. Mert: »Le mondani? soha, soha...« — A hatalomhoz mindenáron való ragaszkodásának ez az áruló jele hangos hatóába oldja a keserű igazságokkal telített mesét.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 165 : 15 a »székely puccsa«-ról ld. a 271—273. stb. számú cikkekhez fűzött részletes tájékoztatónkat.
- 166 : 12 »Majd megkérdezem Andrássytól« és 166 : 37 »Majd megkérdezem Bécsben« — Tisza Kálmán politikai járszalagjainak leleplezése.
- 167 : 8 *kiveresceruzázott helyek* — a minisztériumi sajtószolgálat egyik feladata: reggelenként megjelölni (veresceruzával alá-húzni stb.) a minisztert, ill. a kormányt leginkább érintő közleményeket.
- „ 13 »A Guadalquivir partjai csendesek...« — Lauka Gusztáv azért válaszol egy nagy spanyol folyó nevével, mert őt általánosan mint spanyol fordítót és spanyol versparódia-író-t ismerték. (Don Gunárosz volt az írói álneve.) — E mondat itt vagy a hazai eseményekre (a Duna partjaira), vagy a keleti háború eseményeire vonatkozik.
- „ 17 *Tisza Kálmánt a fizetésökhöz képest« dicsérső (szubvencionált) kormánylapokról* és az »idegenek«-ről (vagyis az ellenzéki lapokról) hasonló tréfás párbeszédet olvasunk majd az 1878. jan. 7-i (7. sz.) cikk II. fejezetében is (Krk 54. köt.).

289. sz., okt. 19. Kossuth, Petőfi és . . .

Névjelzés: *M — th K — n.*

A pontokkal jelzett, illetőleg olhallgatott harmadik személy nem más, mint Gyulai. Ellene irányul ez az előg terjedelmes cikk, melyet szerzője *M — th K — n.* betűjeggyel jelzett. A névjelzésnek kétségtelenül kihatása volt Gyulai Pál Mikszáth-ellenes megnyilatkozásaira. Gyulai Mikszáthnak verses Jókai-életrajzát (1883) és *Galamb a kalitkában* c. regényét (1892) egyaránt kicsinylően kezelte. — Fölfedve ezt az irodalomtörténetünkben — a Gyulai—Mikszáth-viszonyt illetően — eddig ismeretlen mozzanatot: a Gyulai és Mikszáth között mindvégig kedvezőtlen kapcsolat is érthetőbbé válik.

A Petőfiről és Kossuthról szóló *Apróság* kiindulópontja az Egyetértés c. napilap okt. 19-i számának egyik közleménye. A közlemény éles hangú kifakadás Gyulai Pál Petőfiről szóló egyetemi előadásai ellen. A cikkrő szerint: »Gyulai az irodalom terén ismeretes maliciáját jónak látta bevinni a tanterem falai közé is, hol az ifjúság előtt nem egy tendenciózus előadást tart . . . « E kifakadásra az adott okot, hogy Gyulai egyik előadásában Kossuth és Petőfi viszonyáról is szólt. Előadásában Gyulai megismételte a Fővárosi Lapok 1877. jún. 26-i számában megjelent cikkének (»Petőfi és a m. t. akadémia«) egyik fejezetét, ahol többek közt ezeket mondta: »Petőfi, munkái ügyében, csak egyszer folyamodott nem könyvárushoz, de az sem volt magán-személy; 1849-ben Kossuthnak, mint a magyar kormány elnökének, azt az ajánlatot tette, hogy 1848/49-ben írt költeményeit vegye meg az állam kinyomatás végett, minthogy a könyvárusok semmire sem vállalkoznak. Kossuth nem teljesítette Petőfi kérését; azonban később Szemere, a Csengery közebenjárására, megtett annyit, hogy „Honvéd” [helyesen: »A honvéd«] című költeményét megvette az állami pénztárból 500 forinton, kinyomatta és kiosztotta a hadseregben.« — E közlését megelőzően szólott még Gyulai Kossuthnak az Életképek munkatársai közül való kiválásáról is, amit Mikszáth szintén megemlít a jelen *Apróságban*.

Mikszáth egész életében szeretettel és megbecsüléssel őrizte, ápolta a 48—49-i forradalom és szabadságharc emlékét. Kossuthról számos elismerő nyilatkozata maradt fenn, Petőfit pedig legnagyobb költőeszményének vallotta. Már ekkor, harminc éves korában, több politikai bölcsességről tett tanúságot, mint a nála húsz évvel idősebb Gyulai. Nemcsak a szenvedélyétől elragadott és erősen elfogult kritikusknak, hanem az egész nemzetnek szól az a figyelmeztető kérdése »morált-ja, mellyel cikkét mintegy megkoronázza, mondván: »De tegyük fel, hogy mindez igaz, — mi szükség volt mégis a magyar nemzet rokonszenvébe, hol e két alak olyan magas piedesztálon áll, meglehetősen gyanús kézzel belenyúlni s megzavarni azon harmóniát, mellyel e két nagy alakot az körülöleli!«

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

168 : 11 — 12 »Gyulai Pál . . . királyi rendelet folytán lett doktorráé
— Gyulait 1876. jan. 25-én, ötvenedik születésnapja alkal-

mából a kolozsvári egyetem bölcsletdoktori oklevéllel tisztelte meg. (Mint ahogy a budapesti egyetem később Jókait is és Mikszáthot is tiszteletbeli doktorrá avatta jubileumuk alkalmából.) A »Dr. honoris causa« (tiszteletbeli doktor) címeket tehát Gyulai sem kapta »királyi rendelet folytán«; a király a szabályok értelmében csak megerősítette az egyetemi határozatot.

- 169 : 28 *»Én ugyan még nem éltem abban az időben, mikor ez történt . . .«*
 — Mikszáth (és az irodalomtörténet is) sokáig úgy tudta, hogy ő 1849-ben született. Csak újabban állapították meg az eredeti anyakönyvből születésének pontos idejét: 1847. jan. 16. — Mikszáth tehát már élt akkor, bár mindössze csak harmadfél éves volt.
- 170 : 5 *komplementum* — Mikszáth mint a francia–német *kompliment* szó latinosa alakját használja ezzel a jelentéssel: bók. A következő mondatban (a 7. és 8. sorban) előfordul a francia–német szóalak is és az abból képzett *komplimentíroz* ige, amelynek jelentése: bókol, hízeleg.

290. sz., okt. 20.

Általános tájékozódásul ld. Crispi életrajzát (316. l.) és Crispi berlini és budapesti látogatásáról szóló jegyzeteinket: 278. sz.

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
 170 : 6 *cicerone* — idegenvezető.
 „ 9 A Népszínház műsorán azokban a napokban a »Dráma a tenger fenekén« c. »nagy látványosság« szerepelt. (E szín-darabról ld. 285. sz.)

291. sz., okt. 21.

Ld. Crispiről szóló jegyzeteinket: 278. sz. Ghyczy Kálmán határozatlanságát MK többször is megrótta.

293. sz., okt. 23.

A cikk első fejezete a sajtó néhány mulatságos botlását meséli el, második fejezete pedig (*A kulisszák mögül* címen) Széll Kálmán pénzügyminisztert és Tisza Kálmánt szólaltatja meg költött párbeszédben.

Az első fejezetben levő »Greguss-nótá«-ról *Lapszemlék és sajtó-polémia*k c. jegyzeteinknek a *Pesti Naplót* ismertető fejezetében szólnunk: 307–308. l.

Az »Asbóth-nóta« históriájában azt mondja többek közt: Asbóthnál könnyen megtörténik, hogy nem ismer rá »a gyermekére« (tulajdon írásaira). Ennek a gúnyos megjegyzésnek magyarázata: Asbóth–Mikszáth szerint — nem annyira írta, mint inkább csak összeollózta műveit. Azért olyan rövid az »emlékezőtehetsége«.

A Kelet Népeinek azon esete, hogy a »tegnapi« saját híreit a »holnap« számba nyírta bele: nem új előtünk. *A párba*jról c. tárca-

elbeszélésének jegyzeteiben (Krk 20. köt. 293. l.) idéztük Pocskay Félix párbaj következtében (1877. szept.) elhunyt fiatal újságírónak egy Mikszáthhoz intézett levele azon részletét, amely szerint a Kelet Népeben éppen ő követte el ezt a botlást. Egy ízben, midőn még a Kelet Népe munkatársa és szerelme volt (e kettő együtt jár, úgymond), annyira elfogta a szórakozottság, hogy a Kelet Népe »holnapi« számába a »tegnapi« számból nyírta ki az újdonságokat. Meg is jelentek, s a legszebb az a dologban — teszi hozzá —, hogy mai napig sem vette észre senki . . .

Az Ellenőr idézett baklövésének az okt. 23. előtti napokban nem találtuk nyomát.

A Honnak Andrásyot kompromittáló cikkével kapcsolatosan ld. Francesco Crispiről szóló jegyzeteinket (278. sz.), ahol említettük, hogy az olasz államférfi egy Németországgal és a Monarchiával létesítendő szövetség tervét is kifejtette budapesti látogatása, illetőleg Andrásyval folytatott beszélgetése alkalmával.

A Hont Mikszáth azért nevezi »mindentudó«-nak, mert a kormány félhivatalos lapja volt, és Tisza Kálmán bizalmas barátja, Jókai szerkesztette.

173 : 17 *teleszkópium* — távcső.

24 *pourparler* — megbeszélés, diplomáciai tárgyalás.

A cikk második fejezete (*A külisszak mögül*) visszatér az okt. 12-i (282. sz.) és okt. 15-i (285. sz.) témához: Széll Kálmán sikertelen kísérletéhez, hogy valamelyik külföldi pénzpiaccon járadékkölcsönt (»renté») szerezzen. — Tisza Kálmán kioktatja Széll Kálmánt, hogy a parlament előtt miképpen magyarázkodják. Ez a cikk tehát Tisza Kálmán cinizmusának újabb leleplezése.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

173 : 4 Mikszáth a szójáték kedvéért tünteti fel zárójelben a járadék francia nevének — »renté» — helyes kiejtését is: »kimondva: ranté. — A 174. lap 2. sorában következik a szójáték: »a rant beránté» [tudniillik az adósságba].

„ 7 *illo tempore* — annak idején.

„ 19 *Menyus* — Lónyay Menyihért.

„ 27 *per clincum clancum* — kézen-közön; szórán-szálán (nem lehet tudni: hogyan?).

„ 35 *nevekedtek* — növekedtek. (Mikszáthnál másutt is előforduló régies szóalak.)

294. sz., okt. 24. *Életkép.*

A két fejezetből álló cikk első része Gyulairól, második része pedig a ferencvárosi választópolgárok gyűléséről szól. Ez utóbbi fejezetet, amely *A szizenkét apostol: egy követője* aláírással állítólag a közönség köréből érkezett levelet tartalmaz: jegyzeteinknek *Lap-szemlék és sajtópolémiai* c. fejezetében, az *Ellenőr* c. lappal kapcsolatosan magyaráztuk meg: 309. l.

A Gyulai-fejezetre vonatkozó tudnivalók a következők:

Ez a fejezet záróköve annak a polémiának, amely az okt. 19-i

(289. sz.) *Apróság*ból támadt.

A Fővárosi Lapok (Vadnai Károly folyóirata) okt. 21-i számában (1156. l.) gúnyos karcolatot közölt »Az egyetem Bendegúza« címen. A névtelen karcolat szerzője vagy nem ismerte az okt. 19-i *Apróság* *M—th K—n.* betűkkel jelzett íróját, vagy szándékosan nem akarta tudni, hogy a megtámadott *M—th K—n.* már ismert nevű író s nem az egyetem-kerülő bölcsészethallgatók egyike, akiknek még kollektívul is vizsgázniook kell Gyulainál . . . A tévedés valószínűleg szándékos, hogy tudatlan, borzas vadpoétának lehessen őt ábrázolni a tájékozatlan közönség előtt. A Fővárosi Lapok névtelenjének utalásai a redakciókban verseivel, novelláival megjelenő »szélsőbaloldali« íróra, a Kossuthal és Petőfivel foglalkozó »tegnap előtti« cikk szerzőjére, aki a Görgeyt magasztaló Gyulai-t a »honarulás dalnoka«-nak nevezi, aki »a kormány visszaéléseit stb. egész rútságukban« szemléli és ábrázolja az *Apróság*okban: — mindezen utalások semmi kétséget sem hagynak aziránt, hogy a Fővárosi Lapok névtelenje Mikszáthot akarja kigúnyolni »Az egyetem Bendegúza« címen.

Mikszáth megértette, hogy a támadás — a megtévesztő burkolat ellenére is — neki szól. Éppen ezért *Életkép* című, okt. 24-i (294. sz.) *Apróság*ában e támadó cikk mondatainak átvételével és stílusának utánzásával válaszol. Cikke a Fővárosi Lapok cikkének szellemes persziflázsa. Mint hogy a Fővárosi Lapok névtelenje Mikszáth gyakran használt betűjegyeiben nem akarta felismerni az ő személyét: ő sem hajlandó elhinni, hogy a durva cikk Vadnai Károly szerkesztő tudtával jelent meg, — hiszen a Fővárosi Lapoknak — egypár novellájával — ő maga is munkatársa volt! Ezért mondja támadójának, hogy »még tán a Fővárosi Lapokban is próbálhat szerencsét olyankor, ha Vadnai nincs otthon! . . .«

Az okt. 24-i *Apróság*nak (az *Életkép*nek) van egy mondata, a Pesti Naplóra történő utalás, amely a polémia egy másik kiágazásához vezet el bennünket. Mikszáth utalása szerint a Pesti Naplónak »A közönség köréből« című rovatában is megjelent egy Gyulai-tanítvány beküldött levele a mester védelmében.

A Pesti Napló-beli levél (az okt. 20-i reggeli kiadásban) nem Mikszáth cikkére reflektál, hanem az Egyetértés okt. 19-i Gyulai-ellenes közleményére, amelyről előbb, a *Kossuth, Petőfi és . . .* című (289. sz.) *Apróság* jegyzetei közt szóltunk.

E közleményekkel egyelőre lezárult a Gyulai körül támadt vihar

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 175 : 8 »a honarulás dalnoka« — célzás Gyulaira, aki »Romhányi« c. költeményében Görgeyt magasztalta.
- „ 10 az *amice* — bizalmaskodó és egyben kicsinylő kifejezés, jelentése: barátunk. (Ma úgy mondják: »a tag«.)
- „ 18 az »*egyetem Bendegúza*« — A Bendegúz nevet (Attila apjának a neve) a múlt század dereka óta általában gúnyos értelemben használták: a műveletlen, parlagi magyart csúfolták így. (Megfelelője a »mezei jogász«, vagyis olyan egyetemi hall-

- gató, aki éppen csak beiratkozik, de nem hallgatja az előadásokat.)
- 175 : 26—27 *»hány doktor, annyi féleképpen — jut a diplomájához.«*
— gúnyos célzás Gyulai ellen, aki a doktori címet, vagyis a tudományos fokozatot nem egyetemi tanulmányok során szerezte meg, hanem utólag kapta érdemei elismeréséül (»tisztviselői doktor«). Ld. még az okt. 19-i (289. sz.) *Apróságban* és ahhoz fűzött jegyzetünkben is.
- A cikk második felében:
- 176 : 1—2 *»nehezebb lesz neki bejutni, mint a bibliai tevének a túfokán.«* — Jézus tanítása: »Könnyebb a tevének a túfokán átmenni, hogynem a gazdagnak az Isten országába bejutni.« (Máté evang. 19 : 24. Megírta Márk, 10 : 25. és Lukács evangélista is 18 : 25).
- „ 3 *Lilium utca* — Pesten a IX. kerületben. (Eredetileg Lilien báróról, Eötvös József anyai nagyapjáról kapta nevét, de aztán a közhasználatban az utcanév megmagyarosodott.)
- 176 : 4—6 *Besze János »madártávlatból« nézheti az »ifjú fővárost«* — tréfás célzás Besze János óriási termetére; »megadatott neki a természettől«, hogy magasról nézzen le mindenre.
- „ 31 *az »álprófétá«.* — Csernátony Lajos, aki 1848—49-ben a forradalmi pártok radikális szárnyát képviselte, a kiegyezés idején is baloldali volt, de a fúzió óta Tisza Kálmán engedelmessé »mameluk«-ja.
- „ 35—36 *»Ma itten, holnap ottan, Ez csak az élelmény . . .«* — Petőfi »A csavargó« c. költeményéből. — Mikszáth rendszerint emlékezetből idézett, ezért idézetei nem egészen pontosak. Az eredetiben a második sor: »Csak ez az élelmény . . .«
- 177 : 1—2 *»Lemondani, lemondani, Könnyű nektek azt mondani . . .«.* Tóth Kálmán egyik legismertebb költeményének szállóigévé vált sorai. (Címe: Lemondani . . .) Mikszáth emlékezetből idézi; az eredetiben a második sor. »Könnyű nektek ezt mondani . . .«
- „ 3 *diktandó szerkeszti az eseményeket* — szó szerint: tollbamondva; itt: parancsolva, ellentmondást nem tűrő, módon írja elő.

295. sz., okt. 25.

Európa törökbarát közvéleménye a diplomácia segítségét várta az orosz—török háború, illetőleg a keleti kérdés ügyében. »Európa« azonban figyelő állásba helyezkedett, míg a küzdelem eldőlt.

Ennek a törökbarát közvéleménynek egyik újabb megnyilatkozása e cikk.

Az első fejezetben a cári sereg részére Bécsben vásárolt hadfelszerelési tárgyak (ezúttal 40.000 matrac) »utánvét« mellett történő szállítását kifogásolja (a »matracok«-ról tréfás képzetársítással a »férjek«-re!). Bosszúságát az magyarázza, hogy viszont a törökök számára megkísérelt szállítások esetében a kormány tüstént egy »erdélyi puccs« veszélyétől tartott.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

177 : 4 *Bud. Corr.* — Budapest Correspondenz — Budapesti Tudósító. A hazai és külföldi sajtónak magyar és német nyelven politikai híreket szolgáltató lapvállalat. Futtaky Gyula alapította 1875. dec. 18-án.

„ 10—11 *Balázs Sándor meginduló új közlönye, a Férjek Lapja* — Könnyebb eligazodás végett MK még hozzátette zárójelben: »Lásd az irodalmi rovatot.« — Nos, ugyanazon szám »Irodalom, művészet és tudomány« c. rovatában az egyik hír következőképpen szól:

»*Új lap.* Az egerek is felszólaltak egykor a macska zsarnoki hatalma ellen, s ha ez a piciny népség megtehetette e vakmerő merényletet, mért ne tehetné meg ezt teljes joggal a férfiak ama osztálya, mely e zengzetes nevet viseli: „pá-pucshősök”. Rég forrt már az elégedetlenség köztök, csak hiányzott a merész. De végre mégis akadt valaki, éspedig olyan egyén, kiről nyugodt lélekkel elmondhatjuk (legalább beszélyeiből következtetve), hogy a zsarnokság retteneteségeit alaposan ismeri. Balázs Sándor jókedvű urunk ez, ki legközelebb egy lapot indít meg, melyben felhívja e hő-söket, hogy szövetkezzenek és „viribus unitis” törjék szét a békót. Az érdekes közlöny címe, mint értesülünk, „Férjek Lapja” lesz.«

Mintogy Mikszáth az *Apróságokban* pontosan utal az »Irodalom« stb. c. rovat e közleményére, és mintogy ezt a rovatot is túlnyomórészt ő kezelte: egészen bizonyos, hogy a fenti tréfás hírt szintén ő írta. A hír nem is egyéb egy írói baráti kör (Mikszáth, Balázs Sándor stb.) tréfájánál, amelyet ím, két különböző rovatban is »elhelyezett« Mikszáth. Más lapokban nem is találkozunk a csak fehér asztal mellett tervezetett »Férjek Lapja« ilyszerű beharangozásával.

296. sz., okt. 26.

A cikk első fejezete az orosz—török háború szerbiai eseményei-vel foglalkozik. MK kíméletlen szatírában örökíti meg, hogy Milán fejedelem milyen ravasz ötletekkel és kifogásokkal pumpolja a cárt.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

178 : 1—7 *Sztupa György* gyógyszerész, országgyűlési képviselőt és *Posner Károly Lajos* papírüzem-tulajdonost mint a »gomb-lyukbetegség«, vagyis az érdemrend-hajhászat legfőbb képviselőit szokta emlegetni Mikszáth.

„ 10 *Sándorka* — II. Sándor orosz cár.

„ 14 »*Kiráj*« — király.

179 : 5 »*Piros a pecsétje, finom a hajtása.*« — idézet Arany János »Mátyás anyja« c. balladájából.

„ 7 »*Minden Demosthenesnél szebben beszél az arany.*« — MK

Lap Sor

tréfásan módosította az ismert szállóigét, amely szerint: »Minden Demostheneusnál szebben beszél a tett!». 179 : 25 »a novemberi hurcolkodás» — régente november 1. volt az évibéres lakások kölcsönös felmondásának, illetőleg a költöz-
ködések időpontja.

A cikk második részéről ld. *Lapszemlék és sajtópolémia* c. jegyzeteinknek a *Magyar Hírlap*ról szóló fejezetét: 300—301. l.

297. sz., okt. 27.

Magyarország és az uralkodó, valamint az osztrák örökös tartományok között 1867-ben létesített »kiegyezés» tulajdonképpen alig valósult meg. A Monarchia fennállása alatt mindvégig folytonos sür-
lódásokat okoztak a közös ügyek is (kültügy és hadügy), de ugyancsak állandó viszály forrásai voltak az úgynevezett »közös egyetértéssel el-
intézendő ügyek» is: az osztrák államadóságek és az új kölcsönök megosztása, valamint a vám- és kereskedelmi ügyek és a bankkérdés. Ezeknek a »közös egyetértéssel elintézendő ügyek»-nek megoldási kísérleteit szokták *közgazdasági kiegyezésnek* nevezni.

Tíz évvel a kiegyezés után, 1877 végén ismét időszerűvé vált az 1867-ben létesített közgazdasági provizóriumnak újabb tíz esztendőre való meghosszabbítása. Tisza Kálmánra várt ez a nagyon népszerűtlen feladat, s ő a nemzet érdekeivel szemben keresztül is vitte azt.

Mikszáth e cikke nem egyéb, mint az ellenzéki lapok 1877 őszé-
től 1878 elejéig ismételten kifejezett vétójának egyik megnyilatkozása. Hatásos írói eszközökkel — képekkel és hasonlatokkal — igyekszik minél szemléletesebben érzékeltetni a helyzetet.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

181 : 20—22 »annak a fának nyesegetik odaátrol az ágait, melynek az árnyékában pihennek.« — Ezt a közmondást MK egyéb írá-
saiban is említi. Pl. másfél hónappal korábban (1877. szept. 13-án) írt tárcacikkében: *A haditörvénytörés előtt.* (Ld. a jelen kötet. 27. l.)

182 : 20 »Du hast die schönsten Augen!« (neked vannak a legszebb szemeid!) — Kissé módosított idézet Heine egyik dalából: „Du hast Diamanten und Perlen, Hast alles, was Menschen-
begehrt, Und hast die schönsten Augen —“ (Mint a tyúk-
szemekre vonatkoztatott üzleti »szellemességet» MK egyszer, 1873-ban már elmesélte *Mi, meg a sógor úr*ek című karcolá-
tában: Krk 51. kötet. 52. l.)

298. sz., okt. 28.

[1]. *Egy igénytelen mesécske.*

Greguss Ágost rendszerint egy-egy kutyatörténetbe foglalta versbeszédett tanítómeséit. »Kutyácskájá» panaszkodik, hogy »még az újágokban is csúffá teszik»: az élclapok (főleg Jókai Üstököse) nem egyszer tréfálkoztak Greguss örökös kutyameséivel.

MK most azzal tréfálja meg ezt a mesetípust, hogy ő maga költ egy tanító célzatú kutya-csacsi-történetet — Tisza Kálmán ellenében.

[2.] *Egy közönséges kínai történet.*

A satirikus mesét teljesen átlátszóvá teszi a »kínai« név: *Csing-Perc-El*, aki nem más, mint Perczel Béla igazságügyminiszter. A mese arról szól: hogyan váltja fel miniszteri hivatalát a legfőbb bírói tisztséggel. Perczel Béla a fúzió után (1876) az igazságügyminiszteri széket töltötte be. De 1878-ban (a jelen *Apróság* megjelenése idején) Majláth György elnök, országbíró oldala mellett a semmítőszék alelnöke lett; a semmítőszék megszűnése után (1881) a kir. Kúria másodelnökévé nevezték ki; végül (1884. nov. végén) Majláth Györgyöt a kir. Kúria elnöki méltóságában követte.

[3.] *Ez már nem mese, de csoda.*

Magyaroztatát ld. jegyzeteink *Lapszemlék és sajtópolemikák* c. fejezetében, a *Magyar Hírlapról* szóló részben: 301—302. l.

299. sz., okt. 29. *Az utolsó »adutt«*

Ez a cikk folytatása, pontosabban szólva: költött utójátéka az okt. 26-i (296. sz.) *Apróságoknak*.

Mikszáth azért nevezi Milánt »vúsott gyerek«-nek és »lurkó«-nak, mert az ügyes pénzszerző fejedelem ebben az időben még csak huszonhárom éves volt.

Ignatyev orosz diplomatát Mikszáth minden alkalommal (itt is) úgy említi, mint akinek »Bécsben megfájult a szeme«, vagyis: a Monarchia rejtélyes magatartása miatt nem láthatta tisztán annak szándékait s a diplomáciai helyzetet.

A címben szereplő *adutt* (vagy *adu*) — egy-egy játszmában olyan színű kártya, amely a más színűeknél erősebb, azokat üti. Itt egyszerűen ütőkártyát jelent.

186 : 28 *topcsideri park*—topcsideri park. Topcsider: a szerb fejedelmi kastély helye Belgrádban.

300. sz., okt. 30.

Az orosz—török háború balkáni eseményei újabb alkalmat szolgáltatottak Mikszáthnak, hogy nacionalista elfogultsággal gúnyolódjék. Szatirájának egész sor céltáblája van: Philippovics osztrák altábornagy, akit császár-hűsége mellett éppen délszláv származása miatt bíztak meg a határőrvidék parancsnokságával; Gurko, a cári hadsereg egyik vezére, akinek nevét ezúttal szójátéokra is felhasználja; Karolu román fejedelem és Milán szerb fejedelem, akikre MK ugyancsak hegyes nyilakkal lövöldöz. (Bántó hangjuk miatt ez utóbbi két szakaszt mellőztük.)

Közben — hogy meglegyen írásainak egyéni, mikszáthi zamatja ! — itt is, ott is elmond egy-egy józfi népies anekdotát.

A jámbor férj történetét, aki tolvaj felesége helyett maga ült kalodába, amiért aztán a gonosz asszony később kicsúfolta: MK újból elmeséli *A fekete város* c. regényében (1908—1910., Krk 23. köt. 5—6. l.). Az asszony bűnét magára vállaló férj anekdotájára vonatkozó részletes adatokat ld. György Lajos »A magyar anekdota története és egyetemes kapcsolatai« c. munkájában (Bp. 1934. 182—183. l.).

A cikk utolsó szakaszaiban a »Budapestet Béccsel összekötő osztrák vasút új indóházá«-nak (a Nyugati pályaudvarnak) emléktáblájáról, illetőleg az emléktábla szövegének háromszori megváltoztatásáról jegyez föl Mikszáth egy jellemző kortörténeti eseményt, amely méltán viselhetné ezt a címet: »Hiúságok hiúsága!«

188 : 24 *post tot discrimina rerum* — oly sok viszontagság után.

Nem pontos idézet Vergilius »Aeneis«-éből, ahol az eredeti szöveg: *per tot discrimina rerum* (oly sok viszontagságon át).

301. sz., okt. 31.

Az első fejezet: szójátékból (névjátékból) alakított parlamenti anekdota.

A második fejezetre vonatkozólag ld. *Lapszemlék és sajtópolémiai* c. jegyzeteinknek a Magyar Hírlapról szóló részét: 302. l.

302. sz., nov. 1. *Halottak napján.*

A publicista Mikszáth gyakran megemlékezett az egyházi és nemzeti ünnepekről. Különösen számontartotta a halottak napját, amikor gondolatai visszazálltak elhunyt szeretteire: apjára, anyjára, húgára, később kisleányára, Jánoskára . . . Ilyen tárgyú cikkei: *Halottak napján* (1874) és *Halottak napja* (1875). Rokontárgyú elbeszélései pedig: *Mikor a sírkövet hoztuk* (1882) és a szintén halottra emlékező remekműve: *A ló, a báránka és a nyúl* (1893).

Ezúttal (1877-ben) a gyászos magyar politikáról írja alkalmi cikkét.

A szokványos halottak-napi elégiából szakaszról szakaszra haladva egyre élesebb hangú vádbeszéd lesz. Mikszáth egyik legkeményebb támadása Tisza Kálmán ellen.

A »*hordárok*« említése (190 : 29): a Helfyvel szemben alkalmazott rendőri intézkedés késői visszhangja.

»*Az indóház emléktáblájáról*« (190 : 35) ld. az okt. 30-i *Apróságot* és azok jegyzeteit.

303. sz., nov. 2.

Mikszáth a naptár szerinti »halottak napján« folytatja az előestén kezdett kesernyés humorú elmélkedéseit.

Szűcs Pátrit mint a török-barátság elhíresült alakját említi itt MK.

A cikk második fejezete a Kelet Néperől szól — halottak napján! »Bár jósek nem szeretünk lenni . . .« — mondja Mikszáth. (Mégis jós lett, mert a Kelet Népe még csak két évig vegetált.)

Egyébként erről a fejezetről ld. jegyzeteinket a *Lapszemlék és sajtópolémiai* közt: 296. l.

304. sz., nov. 3. *A házból*

Címét tekintve: Mikszáth »*A tisztelt Ház*« c. későbbi (1886) nagyhrú karcolatainak egyik előfutára.

Tisza Kálmán első megjegyzése a »*bankteória*«-ra vonatkozik.

Az uralkodó személyét érintő megjegyzést Simonyi Ernő mint függetlenségi képviselő és Kossuth híve könnyen érthette magára.

A cikk végén (193 : 17) említett »*potom öt forint*«: a képviselők napidíja.

305. sz., nov. 4.

Az orosz hadműveletek sikerei és a török vereségek a törökbarát magyar sajtó munkásait — s köztük Mikszáthot — egyre élesebb hangú cikkekre ösztönzik. A háború kimenetele már nem sok jót ígér Törökország számára, előtérbe lép tehát a felszámítandó hadisarc kérdése.

Sértő, gúnyos hangja miatt mellőztük e cikket.

306. sz., nov. 5.

Az úgynevezett »közgazdasági kiegyezés«-ről szóló fejezetek egyike.

Ausztria olyan magas »védvámot« állított fel, amelyet Németország nem fogadhatott el; ennek következtében Magyarország az olcsóbb német áruikkal helyett kénytelen kizárólag Ausztria drágább termékeit megvásárolni.

Mikszáth ezúttal is képekkel, hasonlatokkal és fanyar humorú anekdotákkal igyekszik szemléletesebbé s meggyőzőbbé tenni érvelését.

194 : 7—9 »*Az osztrák sasnak csak azért rendelt két fejet rendelkezésére az ő s fantázia, hogy Magyarországot gyorsabban megehesse.*« — A Habsburgok kétfejű sast ábrázoló címerképét — mint Ausztria és a bécsi udvar telhetetlenségének szimbólumát — MK másutt is emlegeti.

Ez a mondat egyúttal jó példa arra is, hogy Mikszáthot a napi lecke-képpen végzett cikkírás olykor elsietett, pongyola fogalmazására kényszerítette. (Bántó szóismétlés: »*azért rendelt két fejet rendelkezésére . . .*«).

307. sz., nov. 6. A Vatikánból.

Összefoglaló tájékoztatásunk a *Vatikan* című fejezetben: 283—285. l.

Tárgyi magyarázatok

Lap: Sor:

195 : 4 *kis mise, nagy mise* — az előbbi a korai (rendszerint nyolc órákor kezdődő mise, a »szegények miséje«); az utóbbi a tíz órákor kezdődő, ünnepélyesebb, úgynevezett »úri« mise vagy »szagos« mise.

„ 11 a »*csalhatatlan*« halál — gúnyos célzás IX. Pius pápa csalhatatlansági dogmájára.

„ 14 *extraterritorium* (vagy: exterritorium) — területen kívüliséget élvező föld vagy épület. Itt: a Vatikán, amelynek védettségét, ill. sérthetetlenségét az úgynevezett garancia-törvény biztosította.

„ 19 »*fahusi pap . . . ágya fejénél ott sirdogál a sztereotíp szakácsné*« — MK antiklerikalizmusának egyik gúnyos megnyilatkozása; más írásaiban, elbeszéléseiben is többször említi a papok

Lap Sor

- »szokásos«, »elmaradhatatlan« »unokahúgait« »szakácsnőit« stb.
- 195 : 21 *a világ urai* — a pápák. (Utalás a pápaság egykori világhatalmára.)
- „ 22 *tiara* — a pápa hármaskorona.
- 196 : 10 *»Péter-fillér«* — A pápa világi hatalmának megszüntetésekor Olaszország évdíját ajánlott fel IX. Piusnak; ő azonban azt visszautasította, s a hívek alamizsnájából, az úgynevezett »péter-fillérek« tartotta fenn udvarát s egyéb intézeteit. (Az elnevezés arra utal, hogy a pápák Szent Péternek, Róma első püspökének hivatali utódai.)
- „ 12. sortól kezdve: MK rátér a *franciaországi eseményekre*. Mac Mahon ugyanis restaurációs törekvéseivel egyik legfőbb híve és szövetségese volt a pápának.
- „ 31 *Lonkay Antal* vezetőikéről és egész publicisztikai működéséről ld. jegyzeteink *Lapszemlék és sajtópolémiaiak* c. fejezetében a *Magyar Állam* c. részt: 289—292. l.

308. sz., nov. 7. *A házból.*

A »Ház«-ban az önálló magyar nemzeti bank létesítésének vagy pedig a közös osztrák—magyar bank elfogadásának kérdése fölött folyt a vita.

Mikszáth a szónokok közül báró Kaas Ivorra és Németh Albertre vetíti reflektorát. Kaas Ivor védelmére kelt Lónyay Menyhértnek, Irányi Dániel ellenében, ki Lónyayt vád alá helyezhetőnek mondta azért, mert az 1867-i vöslau-i szerződésben feladta az önálló magyar jegybankot. Védté továbbá a volt Deák-párt bankügyi politikáját a balközép politikájával szemben. Hogy valaki — mint pl. Tisza — egyenes ellenkezőjét tegye annak, amit mondott — hangsúlyozta Kaas —, az oly eljárás, melyet a politikai morál érdekében nem szeretne meghonosítani... — Németh Albert is az önálló jegybank mellett foglalt állást. Ő is támogatta Tisza Kálmánt; politikáját »humbug«-nak nevezte.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 197 : 26 *simile* — hasonlat.
- „ 29 *rezonéroz* (rezoníroz) — okoskodik, vitatkozik, felel.
- 198 : 8 *a régi vacsorák emléke* — utalás az úgynevezett »vacsorapárt«-ra. A Deák-párt azon töredékét nevezték így, amelyet Lónyay Menyhért bukása után szorosabb keret nélkül csupán a közös vacsorázgatás tartott össze.
- E cikkel s kivált az utolsó szakasszal kapcsolatosan ld. még *Lapszemlék és sajtópolémiaiak* c. jegyzeteinknek az *Ellenőr*-ről szóló fejezetét: 309—310. l.

309. sz., nov. 8.

Ebben a cikkben Mikszáth úgy támadja Chlumeckyt, az osztrák kereskedelemügyi minisztert, hogy egyúttal nagyot üt Tisza Kálmán

kormányán, nevezetesen Trefortot is, aki — bár kultuszminister volt — ideiglenesen (1876. aug.—1878. dec.) a kereskedelemügyi tárcát is ellátta. (Mikszáth szerint nem sok hozzáértéssel.)

A cikk első két szakasza csak körülményeskedő bevezetés a harmadik szakaszban foglalt tulajdonképpeni eseményhez.

Az egykorú laptudósítások szerint a Reichsrat (az osztrák parlament, a birodalmi tanács) nov. 6-i ülésén az egyik képviselő (»Herr von Zschok«) interpellációt intézett Chlumecky miniszterhez a vasúti sín-szállítványoknak Orsován és Budapesten történt lefoglalása tárgyában. Ezekkel az újságközleményekkel kapcsolatos MK szóban levő cikke.

Tárgyi magyarázatok

Lap: Sor:

- 199 : 2 *firtli* — fertálmágnás, negyedmágnás (akinek négy nagy-szültője közül csak egy volt főúri származású).
„ 11 *vúgy dívik Lajtán túl, mint Lajtán innen* — Ausztriában éppúgy, mint Magyarországon.
„ 28 *revokál* — visszavon, visszazív, álláspontját megmásvítja.
200 : 4—5 *neveltségesnek lenni a legszomorúbb* — Mikszáth — a másokat minduntalan neveltségesessé tevő humorista! — sokszor hangsúlyozta a neveltségesesség szomorú, megszegyenítő állapotát. Ő maga is megvallotta ismételten, hogy semmitől sem fél annyira, mint attól, hogy neveltségesessé váljék.
„ 9—10 *»Parva sapientia regitur mundus«* — kevés bölcsességgel kormányzódik a világ. (III. Július pápának tulajdonított mondás.)

310. sz., nov. 9.

A Magyar Nemzeti Bank, vagy ahogy a múlt században emlegették: az önálló magyar jegybank kérdése a kiegyezés óta kísértett a magyar politikai életben. Az ellenzéki politikának egyik fő követelése volt az önálló magyar jegybank felállítása. Figyelemre méltó, hogy Mikszáth is összeférhetőnek tartotta volna a dualista rendszerrel az önálló magyar jegybank létrehozását. 1875. évi cikkeiben is (ld. Krk 52. köt. 90—91. és 94. l.) hevesen támadja az osztrák politikát a bankkérdéssel kapcsolatban.

Ez a cikk egy nagy fontosságú elvesztett ütközet fölötti elégia.

November 8-án zajlott le a parlamenti szavazás az önálló magyar bank felállítása, vagy elvetése, másszóval: az osztrák—magyar bank elfogadása tárgyában.

A nagy izgalommal várt szavazás a következő eredménnyel zárult: az osztrák—magyar bank elfogadására *igen*nel szavazott 210, *nemmel* szavazott 109, *távol* volt 125 képviselő. A *távollevők* legnagyobb része is jelen volt, de tartózkodott a szavazástól. — A lapok (kormánypártiak és ellenzékiek egyaránt) teljes névsorát adják az igenlő és a nemmel szavazó képviselőknek.

312. sz., nov. 11.

Ez a cikk hat »apróság«-ból, hat láncszemből álló sorozat. Az író hegyes-éles tolla szeszélyesen szúr-vág bele a különféle aktuális események »hőseibe«.

Sorra végig kell mennünk az egyes darabokon.

I. 1877. nov. 8-án nyitották meg az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Múcsarnokát. (Az Andrássy út, ma: Népköztársaság útja 69. sz. a. épületet. Ezt az otthonát a Múcsarnok csak 1896-ban cserélte fel városligeti nagyszabású épületével.) Az ünnepélyes megnyitás a király, a kormány s a legkülönbözőbb címeken »előkelő« előkelőségek jelenlétében ment végbe. A megnyitás után száz-terítékes lakoma következett, melyen a pohárköszöntőknek nem volt se vége, se hossza.

Megírták az egykorú lapok, hogy az ünnepély alatt Thaisz Elek főkapitány — a rendfenntartás izgalmaiban és »régibb gyomorbaja« következtében — elájult, »s ily állapotban szállított lakására«, ahol csakhamar magához tért, »s baja éppen nem veszélyes«. — Thaisz Elek személye jó alkalom volt MK számára, hogy erőszakos intézkedéseit (köztük a Helfy háziőrizetere küldött rendőrök ügyét stb.) ismét föllevenítse.

Az esti lakomán Prém József is felszólalt a tósztozók között. Prém József szereplését MK újból felhasználja arra, hogy mindenkori kicsinylését-megvetését nyilvánítsa irányában.

II. Joseph Pipitz, az osztrák nemzeti bank kormányzója az előző napokban halt meg. Helyét azért pótolhatja — MK szerint — Tisza Kálmán, mert mamelukjaival amúgy is leszavaztatta az önálló magyar nemzeti bank felállítását követelő ellenzékét.

202 : 15 *Mundus se expedit* — a világ eligazítja (elkormányozza) magát, vagy: segít magán — mondja MK gúnyosan Tisza Kálmán említett szerepére célozva.

III. A Csatár Zsigmond országgyűlési képviselő »órájára« (»a nemzet órájára«) tett célzás ma már nemigen értelmezhető. (Legfeljebb föltételezhetjük, hogy a képviselőház üléstermének ajándékozott valamiféle láncos ingaórát — figyelmeztetésül az ebédidőre...)

IV. Ezt a fejezetet tréfás képzettársítási (»színetársítási«) láncolat vezeti be. Tisza Kálmántól indul ki és Gyulai Pálon keresztül eljut az orosz-török háborúig.

203 : 13 *pókál* — kószál.

V. Az egykorú lapok beszámoltak a londoni Lord-Mayor lakomájára szóló meghívás többrendbeli el-nem-fogadásáról. (Az orosz-török háború mögötti diplomáciai érdeklélőzet miatt.)

VI. A parlament legkedélyesebb tréfacsinálójának, Beöthy Algernonnak rovasára elkövetett tréfa egy eléggé ismert anekdotán alapszik. Az anekdota szerint a választók saját megyéjük, kerületük szülőiteit sokszor csak részvétekből tették meg követnek, mert különben tanulatlan- s gyámoltalansága miatt nem volna kegyere szegénynek... Lám, a Beöthy Aldzsi állítólagos latin tudománya is csak az »amo« (szeretek) és »mensa« (asztal) szavakra (és az azokkal kapcsolatos fogalmakra!) szorítkozik.

A Beöthy Aldzsi rovására költött levelet MK kevés változtatással újraközli *Még újabb fény- és árnyképek* c. gyűjteményében. Ld. Krk 54. köt. 148. l.

313. sz., nov. 12. *A kuvik.*

Teljes névjelzéssel.

A »kuvik« — a halál hírnöke — nem más, mint Albrecht főherceg.

Korábbi cikkeiben Mikszáth inkább csak gúnyolódva szólt a főhercegről, míg ebben gyűlölettel, ellenségesen — s valljuk be: szinte vakmerően — fordul vele szembe.

Mikszáth a hazafias meggyőződését bátran kifejező vallomásnak külön hangsúlyt ad azzal, hogy teljes névaláírásával szignálja ezt a cikket, ami az *Apróságok* rovatában csak ritkán fordul elő.

Tárgyi magyarázatok

Lap: Sor:

204 : 9 *Uchatius-ágyú* — Uchatius Ferenc báró, cs. kir. tábornagy nagy találmánya. Ld. az életrajzi jegyzetek közt: 347. l.

205 : 14 »sok jása« (MK-nál egybeírva) — török szólás, jelentése: »soká éljen!« (magyarán: »éljen!«).

314. sz., nov. 13. *A cár naplójából*

Írásaiban Mikszáth többször alkalmazza a stílusparódiát mint a szatíra egyik hatásos eszközét.

Ezúttal a cár naplójából »ellessett« fejezeteket közöl, rávilágítva a cári szövegség érdekhálózatára és egyúttal kipellengérezvén a »kisebbik« kormánylapot, az *Ellenőrt*, amely Andrásy és Tisza zavaros politikáját »népszerűsíti«.

Tárgyi magyarázatok

Lap: Sor:

206 : 1 *kompingál* — beköt (könyvet).

„ 2 »valószínűleg Posner Károly Lajos ajándéka« — Posnernek Pesten nagy könyvkötészete és papíruzerna volt (a Hunyadi tér és Csengery utca sarkán, a mai Közlekedési Nyomda épülete). — Mikszáth csípős megjegyzése arra vonatkozik, hogy Posner hajhászta a kiténtetéseket, tehát alkalomadtán a cárnak is szívesen kedvez.

„ 2–3 »az »Ellenőr« harctéri levelezőjének, ki itt Budapesten foglalta el figyelő állását« — kipellengérezése egyes lapoknak, amelyek a szerkesztőségben összeollózott háborús közleményeiket megtévesztő jelzéssel »kiküldött harctéri levelezők« tudósításainak tüntették fel.

„ 16 *chiffrozott telegram* — titkosírással frott, rejtjeles távirat.

„ 25–26 *Darmay Viktor előfizetési felhívását a »Magyar Költők Albumá-ra«* — Az album — Darmay közbejött halála (1878. márc. 28) miatt — nem jelent meg. — MK itt csak az »orosz költők« analógiája és a szójáték kedvéért hozza szóba (»költők« és »pénzköltők«!).

Lap Sor

- 207 : 3—6 *»ideiglenes viszonyaimat... Beküldeném ideiglenesen a Népszínházba művésznőknek!«* — Nem nagyon hízelgő vélemény és erkölcsi bizonyítvány a Népszínház kulisszáik mögötti dolgairól Rákosi Jenő igazgatása idején.
- „ 8 *lord-mayor* — az angol nagyvárosok, elsősorban London főpolgármestere.
- „ 15 *bléktri!* — csekélység! semmiség!
- „ 18—30 A cári imperalista terjeszkedés képmutató ürügye: »a kereszténységért« folytatott harc az oszmán birodalom ellen. — A szakasz végén: a hazai törökbarát-politika egyik főérve: Magyarország veszélyeztetett helyzete.

315. sz., nov 14. *Coriolánok lepedőben*

Ez az Apróság nemcsak mint mulatságos színházi anekdota érdemel figyelmet, hanem még inkább mint magyar színészettörténeti adalék.

Már a jún. 18-i számban láttuk, hogy Mikszáth milyen sokra értékelte Molnár György Shakespeare-alakításait és kitűnő rendezői képességeit. Most, ebben a kis cikkében mintegy folytatja amott elmondott panaszát a Nemzeti Színház igazgatóságával szemben, amely ezt a sokoldalú és kiváló színházi embert vidéki vándortársulatok primitív viszonyai között hagyja kallódni. Tehát nem a Molnár György rovására, hanem épp ellenkezőleg: az ő tehetségének védelmében és a színházigazgatóságnak szánt újabb figyelmeztetésül mondja el ezt a történetet.

Mikszáth Balassagyarmatot nevezi meg a lepedős Coriolanus fellépése színhelyének. Amde ezt csak tréfából teszi — mert az egykorú többi sajtóvisszhang egybehangzóan Eperjest mondja a lepedős, illetőleg paplanos Coriolán hazájának. Mikszáth tréfájához a Balassagyarmaton megjelenő Röpke Ivek c. folyóirat egyik közleménye szolgáltatott alapot. Eszerint a Balogh György társulatánál vendégszereplő Molnár György aug. 2-án »Coriolán«-ban lépett fel és »a félig üres színtért elbájolta jellemzetesen művészi felfogásával...« — Balassagyarmaton tehát nem volt »lepedős« Coriolán!

Valószínűleg Mikszáth is — mint a többi lap — egyazon forrásból: a Pester Lloyd első közléséből vette át a hírt. Az Ellenőr nov. 8-i számában e forrásra hivatkozva részletesen tájékoztatja olvasóit a »Lepedős hősök«-ről. E tudósítás szerint:

»Az eperjesi közönség a minap ritka műélvezetben részesült. A színházban Shakespeare „Coriolanus”-a volt színre kerülendő Molnár Györggyel a címszerepben. A színtér a vendégművész tiszteltetére természetesen teljesen megtelt. Azonban még az előadás előtt beállott a katasztrófa. A társulat ruhatárnoka ugyanis közvetlenül az előadás előtt megszökött a ruhatárral s minden készülékkel együtt. A sok tarka talár, aranyozott ékszerek s drága papírkardok — egy szóval az egész díszlet elfüstölt az élelmes művésszel. Ezalatt már harmadszor is csöngettek. Künt a közönség türelmetlenkedett, míg bent az öltözőteremben a volszk hősök Coriolanussal élükön még

mindig ruháikra vártak. Mi volt teendő? Az igazgató segített, ahogy tudott. Kiköleszönzött hamarjában több lepedőt s ágytakarót, s szétosztotta színészei között. Az első hős egy ágytakarót kapott, a másodrendű hősöknek törülközőkendőkkel kelle beérniök, míg a statisztákat fehér lepedőkre fojtották. Így meg is kezdődött az előadás. Ámde senki sem ügyelt Coriolanus átkaira s szitkozódásaira, a bánatos anya fájdalmas kitörései hatás nélkül hangzottak el: mindenki csak a kosztümökön nevetett. S ekként lón Shakespeare tragédiájából a legmulattatóbb bohózat.◀

Az Üstökös sem hagyhatta kiaknázatlanul a hetedhétországra szóló skandalumot. Nov. 11-i számában (531. l.) — n—ö. (vagyis Don Pedró, azazhogy Bartók Lajos) »A paplanos Coriolanus« című gúnyversben öröktette meg a nevezetes Shakespeare-előadást.

Tárgyi magyarázatok

Lap: Sor:

- 208 : a címben stb. *Coriolán* — Shakespeare »Coriolanus« c. tragédiáját Petöfi fordította magyarrá (1848). A Nemzeti Színházban és vidéken is sokáig állandó műsordarab volt.
- „ 4 »Az egész ország gúnyosan nevet a kisvároska századokig fennmaradó csúfságán...« stb. Mikszáth — feleségétől elválva és nógrádi pátriájától elszakadva — keserű gúnyval emlékezik itt szülőmegyéje székhelyére, ahol a megyei nemesség nem fogadta be hivatalnoki státusába. — »A göcseji eltolt temploma« — MK *Az igazi humoristák* c. kötetének (1879) *A megcsúfolt falvak* c. fejezetében is előfordul. (Ld. a Krk 54. kötetében.)
- „ 18—19 Podmaniczky Frigyes báró komikus dramaturgiai parancsa: »Shakespeare-t vagy jól kell adni, vagy sehogy, — de adni kell!« — szállóigévé vált. Itt és a továbbiakban MK azért hivatkozik Podmaniczkyra, mert ő volt (1875-től 85-ig) a Nemzeti Színház és az Operaház intendánsa (főfelügyelője, mindkét műintézet igazgatójának felettese); Molnár György sorsán tehát legfőképpen ő segíthetett.

Az *Apróság* 2. és 3. részében MK Coriolanus történetét Tisza Kálmánra alkalmazza. Ahogy Coriolanus az ellenséggel (a volszku-sokkal) szövetkezett hazája ellen, ugyanúgy lett árulója Tisza Kálmán is a függetlenségi eszmének (»melynek védőihez tartozott valaha«) — s ő is »a volszkuos táborába lépett«, vagyis a kiegyezés (röviden: Bécs) politikáját szolgálja.

208 : 32 a *Veturia- és Lucam-párhuzam* — Coriolanus édesanyjának, Veturianak kérésére felhagyott hazája — Róma — ostromával; ezzel szemben Tisza Kálmán az osztrák bank igazgatójának, Wilhelm von Lucam-nak (MK-nál: Lukam) befolyása nyomán árt hazája gazdasági, pénzügyi helyzetének (azzal, hogy elejtette az önálló magyar nemzeti bank gondolatát).

317. sz., nov. 16. *A próféta kísért*

Ez a cikk nemcsak Mikszáthnak, hanem az akkori magyar közvélemény nagy részének is általános felfogását tükrözi. Lelkesedtek

a török győzelmeken, de tüstönt szembefordultak a török udvarral s kárhoztatták a szultán körüli ármánykodást, amint vereségekről vagy éppen béke-kísérletről értesültek.

A súlyos veszteségek hatása alatt a török kormány felkérte az európai hatalmakat: segítsenek elő egy olyan békekötést, amely nem jelentené Törökország megszegyenyítését és megcsonkítását.

Lehet, hogy Mikszáth olyan mendemondákat is hallott vagy olvasott, amelyek szerint a szultánnak a próféta maga sugalmazta a békekötés gondolatát. Ez annál inkább feltehető, mert hiszen Mohamed prófétának is — állítása szerint — minden cselekedetét »látomások« és »isteni sugallatok« indítványozták.

A cikk részleteire nézve kellő tájékoztatást adnak életrajzi jegyzeteink, valamint *A haditörvénysek előtt* c. tárcacikk és annak jegyzetei.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

209 : 1 *A bécsi Burg »fehér asszonya«* — A babonás hiedelem a bécsi császári palotában is elképzelt hazajáró lelkeket. A Burg »fehér asszonyát« a múlt század végén látták utoljára, de ez csak falra vetített kép volt, egy optikus trükkje. (Erről Mikszáth is hallhatott — innen a tréfás célzás.) — A Burg »fehér asszonyát« említi Mikszáth *Akli Miklós* c. regényében (1903) (Krk 16. köt. 170. l.) és kisebb elbeszéléseiben is.

8 *padisah* — a szultán.

19 *»az évezredek óta porladozó próféta«* — Mikszáth időszámítása kissé túloz! Mohamed próféta 571-től 632-ig élt; abban az időben tehát, amikor Mikszáth e cikket írta, nem »évezredek« óta, hanem csak egy és negyed évezred óta porladozott.

210 : 3—4 *»mellét kitérve... büszkén kiáltsa a félvilágnak: „No, hát mérközzünk össze!”«* — Ezt a patetikus mondatot különféleképpen megfogalmazva — Mikszáth többször ismételteti 1870-es évekbeli írásaiban. Ld. pl. a *Nibelungok harca* c. (1873-ban írt) novellájának bevezetését (Krk 1. köt. 186—187. l.) stb.

22 *per mopsz* — biliárdkifejezés, jelentése: közvetve.

318. sz., nov. 17. *Elgy kis mutatvány a »cikkölykek«-ből*

Általános tájékoztatás jegyzeteinknek *Lapszemlék és sajtó-polémia* c. fejezetében: 302—303. l.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

211 : 3 *»éggyvesztő újság«* — egyébre nem jó, mint ragacos légyvesztő papírszalagokat vagdosni belőle.

6 *»sajtungok«* (Zeitungok) — német újságok.

10 *»naturális filozófia«* — természetes, eredeti (senkitől sem tanult) bölcsélet. Itt megvető hangsúllyal: együgyűség, butaság.

Lap Sor

211 : 16 lat — régi súlymérték.

„ 18—19

»S mert ez így áll,
Jobb lesz! igyál.«

Ez a két verssor Lisznyai Kálmán egyik költeményének refrénjéből alakult ki. Midőn Lisznyai egyszer, 1856 őszén Gräfenbergbe utazott hidegvíz-kúrára: barátja, Sárosi Gyula egy »Lemondás« című tréfás verssel búcsúztatta. Ebben a versben Sárosi, a híres borissza, elszánt vízvására buzdítja a szintén nagy borkedvelő Lisznyait. Lisznyai viszonzásul ellenverset írt Sárosinak (»Rohamdal« címen), amelyben alaposan megmossa barátja fejét vízdicsérő verséért, s tíz hosszú strófán keresztül továbbra is rendületlenül magasztalja a bort, annak jókedvű istenét, jeles poétáit s szerelemre, harci tűzre egyaránt jóteköny hatását. Ennek a Lisznyai-féle bordicsérő versnek tízféle változatban ismétlődő refrénje az, hogy: »igyál!« (»S mert a dolog így áll: Nem tehetsz mást, igyál!« — »Míg a világ így áll: Állandóan igyál!« stb.)

Figyelemre méltó mozzanat, hogy Lisznyai költeményének refrénje az időközben eltelt két évtized alatt már teljesen kiszakadt az eredeti szövegből és önkényesen rövidített alakban szállóigévé vált. Sem a Magyar Hírlap szerkesztője, Kuliffay Ede nem tudta, hogy Lisznyai verséből idéz, sem pedig Mikszáth, aki ebben az *Apróságában* is (az utolsó mondatban), és nov. 30-i (331. sz.) cikkében is gúnyos hangszílyal idézi az idézetet, sejtelve sem lévén arról, hogy Lisznyai Kálmán egy derűs, tréfás boros-versének refrénjét ismételteti.

321. sz., nov. 20.

A fővárosnak elsősorban kereskedő- és iparos-társadalma nov. 18-án (vasárnap) délután népgyűlést tartott a Nemzeti Lovarda épületében. Mintegy öt-hatezer főnyi tömeg gyűlt össze. A népgyűlés tárgya: a bank- és vám-kérdés. Célja: tiltakozás az Ausztriával szemben túlságosan engedékeny kormánypolitika ellen.

A népgyűlés szónokai között találjuk Bakay Nándor szegedi képviselőt, Herman Ottót és Verhovay Gyulát.

Mikszáth elvben helyesnek tartja a népgyűléseket és fontosnak a szóbanforgó népgyűlés tárgyát, — de eltéli ennek lefolyását, mert »komolysága belefűlt néhány hiú és nevetéses ember szereplési viselkedésébe«. Helyteleníti Herman Ottó és Verhovay Gyula állandó szereplését a népgyűléseken (ld. a korábbi népgyűlésekről szóló cikkeit!), s különösen megrója a nov. 18-i népgyűlést azon jelenete miatt, hogy az önálló magyar bank létesítése ellen szavazó kormánypárti stb. képviselők — »a 210 gyászmagyar népármító« — említésekor a tömegből egyesek Jókait (»a nemzet legnagyobb íróját«) is »abcugolták« (lehurrogták).

A támadó cikk végén komédiásnak nevezi Herman Ottót, aki most már méltán helyettesítheti az imént elhunyt Hugó Károlyt, a nagyzási mániában szenvedő, háromnyelvű költőt és előadót, aki mérhetetlen önhittségében »a zsenik királyának« és »a civilizáció

pápájának nevezgette magát. A cikk utolsó mondata szerint: Her-
man Ottó szereplései következtében a komédiás Hugó Károly »főlös-
leges lett!»

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

212 : 2 meeting (mítng) — nyilvános gyűlés, nagygyűlés.

„ 7 és 23 »Schodl« — ferencvárosi vendéglő volt; a népgyűlések
szervezőinek kedvenc találkozóhelye. Hasonlóképpen a 23.
sorban említett »Szabadi« is: Szabadi Frank Ignác vendég-
lője.

322. sz., nov. 21.

A népszínházi botrány avagy a Nemzeti Kaszinó „gavallérjai”.

E témával foglalkoznak még a 324., 325., 331., 332., és 336. sz. (nov.
23., 24., 30. dec. 1. és dec. 5-i) *Apróságok*

Az *Apróságok* egyik szélesen kiterjedő és több tekintetben figyel-
met érdemlő témája Nikó Lina asszony ügye. Felszínesen nézve csu-
pán egy színházi botrány-epizódnak látszik, de a dolog rugóit és az
egykorú sajtó magatartását vizsgálva az 1870-es évekbeli társadalmi
viszonyoknak rendkívül tanulságos dokumentuma.

A színházi botrány dióhéjban a következő:

A Rákosi Jenő igazgatása alatt működő Népszínháznak egyik
énekesnőjét, Nikó Linát távozásra akarta kényszeríteni a Nemzeti
Kaszinó néhány ifjonca azért, hogy egyikük: Harkányi József tulaj-
don kedvesét szerződtesse az ő helyére. Az énekesnő azonban nem
volt hajlandó távozni, — ezzel zárult az ügy. A Nemzeti Kaszinó
»gavallérjai«-nak botrányos fellépése megszólaltatta úgyszólván az
egész magyar sajtót, s az ügyben számos nyilatkozat hangzott el.
Nyilatkozott Nikó Lina férje, nyilatkozott Rákosi Jenő, továbbá a
sajtó több képviselője (Urváry Lajos, Jókai, Bartók Lajos stb.) és a
botrányt párbaj útjára terelő Harkányi József is.

Mikszáth nem kevesebb mint hat alkalommal fogott tollat a
népszínházi botrányral kapcsolatban. Nem a »szenczió« részleteit
teregette a közönség elé, hanem saját szigorú erkölcsi felfogását fej-
tette ki. Ha egyszer összeállítanának egy társadalom- és sajtó-etikai
kódexet: abban Mikszáth nyilatkozatait klasszikus példaként lehetne
idézni!

Bevezetőül meg kell jegyeznünk, hogy Mikszáth úgyszólván
pályája kezdete óta erős ellenszenvvel figyelte a hazai arisztokráciát.
Írásaiban (elbeszéléseiben, regényeiben és publicisztikai dolgozatai-
ban) haraggal és megvetéssel szólt hazafiatalan, aszociális és a kultu-
rális kérdések iránt is közönyös magatartásukról. Mint az akkori tár-
sadalom uralkodó osztályát egyetemlegesen ítélte el amiatt, hogy ki-
váltságos helyzetükkel minden vonatkozásban visszaéltek. Minthogy
pedig a magyar mágnásoknak a Széchenyi István alapította Nemzeti
Kaszinó volt a fellegetára: ezt az intézményt ostromolta leghevese-
ben. A Nemzeti Kaszinó uraira ismételtelen ráolvasta a hazai arisztok-
rácia bűneit és ismételtelen megszégyenítette őket annak leleplezésével,
hogy milyen mélyre züllöttek és mennyire eltávolodtak a Széchenyi

által kijelölt irányvonalról. Ily tárgyú nyilatkozatai későbbi regényeiben is kíméletlenül felcsattannak. (Pl. *Galamb a kalitkában*, 1891. Krk 4. köt. 66. l.; *Új Zrinyiász*, 1898. Krk 10. köt. 125. l. stb.)

A népszínházi botrány cselekvő és szenvedő alakjairól a betűrendes névmagyarázatokban szóltunk. Itt még csak annyit, hogy a Nemzeti Kaszinó botrányozó újdonsült tagja, Harkányi József, az *Apróságokban* H. J. kezdőbetűjével, és kaszinó-beli becenevén mint Swippsz (vagy Swipps) Pepi is szerepel.

A továbbiakban részint összevonva, részint az egykorú sajtó idézeteivel világítjuk meg Mikszáth idevágó *Apróságainak* forrásait és hátterét.

A népszínházi botrányra az ifj. Toldy Ferenc szerkesztette Budapesti Hírnök című könyvomatosa lap hívta fel a sajtó figyelmét. A közlésnek sokszoros visszhangja támadt; a »szenzáció«-ra a lapok legnagyobb része élénken reagált.

Ekkor Nikó Lina férje, Blazsejovszky Károly távirtdatiszt indíttatva érezte magát nyíltan feltárni a közönség előtt az ügy előzményeit. A Pesti Naplóban (nov. 20., reggeli kiadás, 2. l.) elmondta, hogy ezelőtt néhány héttel H. J. úr, a Nemzeti Kaszinó tagja megtisztelte őket látogatásával, s miután előadta, hogy mennyi jóakarattal viseltetik Nikó Lina irányában, felszólította őt, hogy hagyja el a Népszínházat, mert legközelebbi fellépte alkalmával ki fogják fűtyülni. A Nemzeti Kaszinóban ugyanis van »egy erős párt« (hat-hét ember), mely határozottan nem szívelheti őt. Az ifjak állásfoglalását — H. J. szerint — a Nikó Lina iránti ellenszenv váltotta ki. A férj ekkor hivatkozott arra, hogy feleségét a Népszínház igazgatója a sajtó elismerése és a közönség méltánylata alapján szerződtette. Amire H. J. azzal felelt, hogy: »mi még akkor nem voltunk Pesten!« — Ki az a »mi«? — kérdezte a férj. Ekkor H. J. ismét a Nemzeti Kaszinó »erős pártját«-ra utalt. De közben elfecsegte a mozgolódás személyes indítékát is: Pestre feljöttében a vasúton találkozott egy színésznővel, aki neki nagyon megtetszett és kit, noha képességeit még nem ismeri, Nikó Lina helyére óhajtna a Népszínházhoz szerződtetni... Nikó Lina ezek után sem érzett kedvet a távozásra, mire az »előkelő« látogató azzal fenyegetődött, hogy »nekik pénzzel mindent ki lehet vinni«. Nikó Lina hivatkozott a szerződésébe foglalt vinculumra (kötésre) is, melyet önkényes távozása esetén amúgy sem tudna megfizetni. A tolakodó vendég viszont kilátásba helyezte (vajon milyen alapon?), hogy a Népszínház igazgatója elengedné a vinculumot... A művésznő és férje végül is közölték látogatójukkal, hogy mindenekelőtt beszélniök kell Rákosi Jenővel. Nemsokára arról értesültek, hogy a Nemzeti Kaszinóban egy ívet köröznek ily felírással: »Meglépetés Nikó Linának.« Rákosi Jenőtől tudták meg, hogy a művésznő vinculumának fedezésére összegyűjtöttek 200 forintot s azt azzal a kéréssel adták át a Népszínház igazgatójának, hogy a vinculum többi részét egészítse ki. Nikó Lina férje e szavakkal zárja nyilatkozatát: »Nem akarom itt elmondani, mi történt Rákosi Jenő és H. J. között; ítéljen a t. közönség az eredményből: hogy a lojális igazgató úr nőmet az intézettől elbocsátani nem volt hajlandó, és ítéljen abból, hogy én e

lapok hasábjain hivatva érzem magat Rákosi Jenő úrnak hálás köszönetemet kifejezni azon szíves és részrehajlatlan eljárásáért, amellyel ezen egész eset lefolyása alatt és után nóm iránt viselkedett.

Nikó Lina férjének a nyilatkozatát olvasva írta meg Mikszáth a nov. 21-i *Apróság*ot.

A következő láncszem: Rákosi Jenőnek mint a Népszínház igazgatójának nov. 21-i kelettel beküldött nyilatkozata Blazsejovszky Károly fenti közleményére (Pesti Napló, nov. 22. reggeli kiadás, 2. l.)

A Pesti Napló szerkesztőjének, Urváry Lajosnak becsületére válik, hogy Rákosi Jenő szerezsenmosdató nyilatkozatát nem hagyta szó nélkül, hanem megbélyegző jellegű szerkesztői jegyzettel kísértc.

Megjegyzendő, hogy Urváry Lajos már a Pesti Napló előző számában is (nov. 21., reggeli kiad., 2. l.) határozott állást foglalt a Nemzeti Kaszinó fiatal urainak eljárásával szemben.

A Pesti Napló ugyanezen számában (nov. 21., reggeli kiad., 3. l.) helyet ad egy, »A közönség köréből« xy. jelzéssel s nov. 20-i dátummal beküldött levélnek is, amely szintén eltéli a Nemzeti Kaszinó »előkelő« ficsúrjait.

Mindenzen eseményekre és közleményekre Mikszáth nov. 23-i *Apróság*ában fejti ki nézeteit. Ismét élesen állást foglal a »méltóság urakkal« szemben, kiknek »népszínházi stikdije« keserű történelmi visszaemlékezéseket ébreszt benne, vagyis: e konkrét esettel kapcsolatosan is mélyen eltéli az egész mágnás-klikk dicstelen szereplését. — De kioktatja érdeme szerint Rákosi Jenőt is, aki gyanús mosakodásával még visszataszítóbbá teszi azokat a dolgokat, amik az igazgatása alatt álló Népszínház kulisszái mögött történnek . . .

Mikszáth felszólalásával egyidejűleg, a Fővárosi Lapok nov. 23-i számában — névtelenül bár — Vadnai Károly is hallatja szavát.

A Nemzeti Kaszinó urainál tisztességesebben gondolkozó közönség összefogásának meg is volt a kellő eredménye. A Pesti Napló nov. 24-i száma (reggeli kiad., 3. l.) arról tudósít, hogy a »Nanon« c. operett bemutatóelőadása »nevezetessé vált azon szíves elégtétel által, melyet a művelt közönség a megsértett nőnek, Nikó Lina asszonynak készített . . .«

A továbbiakban Mikszáth — »a sajtó méltósága« érdekében — két leltársát illetőleg azok szerkesztőit leckézteti meg a népszínházi esetből kifolyólag. Előbb a Magyar Hírlapot, ill. annak szerkesztőjét, azután az Üstököst, ill. annak szerkesztőjét, Jókait. Végül az esetből kifejlődött »lovagias ügyekről« is nyilatkozott Mikszáth.

A dolgok teljes megvilágítása érdekében ismertetnünk kell a Magyar Hírlap kifogásolt »cikkölyeit«.

A Magyar Hírlap merészen kezdte a támadást. Nov. 25-i számának egyik közleménye keresetlen szavakkal majmoknak (»csimpaszkok«-nak és gorilláknak) nevezi a Nemzeti Kaszinó ifjoncáit.

De mit ér a csúfalkodó cikk, ha mindjárt másnap (nov. 26., 2. l.) »Nyilatkozat« jelenik meg, amelyben a lap szerkesztője, Kuliffay Ede visszavonja, illetőleg megtagadja a közleményt:

»A népszínházi tüntetésre vonatkozólag lapunk tegnapi száma, a szerkesztő távollétében [!], egy beküldött közleményt hozott, mely-

nek írója — úgy látszik — a színházi s különösen a nemzeti színházi viszonyokkal ismeretlen. Minthogy a gyanúsítás és ráfogás nem kenyerünk, az igazság érdekében kijelentjük, hogy ama közleményt nem oszttjuk, s hogy azt meg nem jelentnek kérjük tekinteni.»

A nov. 27-i számban (2. l.) újabb magyarzkodás »Még egyszer a népszínházi tüntetésről« címen.

A népszínházi, illetőleg nemzeti kaszinói pöröködés további fejezete a Magyar Hírlapban röviden a következő:

A nov. 28-i számban (2. l.) újabb »mérges cikköly« jelenik meg »A mágnás gavallérok« ellen. A névtelen cikkrő előrebocsátva, hogy a »gavallérok« szót nem hízelgő értelemben használja, megemlíti azt is, hogy a népszínházi botrány-ügyben az egyik ifjú arisztokrata, gr. B. E. e szavakkal biztatta mágnástársát egyik legtekintélyesebb politikai lapunk szerkesztőjére utalva: »Lődd le, mint a kutyát!«

De hajh! mit ér a Magyar Hírlap másodszeri nemes gerjedelme is, ha erre másnap (nov. 29., 2. l.) újból csak dadogó magyarzkodás és óvatos retiráda következik!

A Magyar Hírlapéhoz hasonló magatartás miatt rója meg Mikszáth az Üstököst is és annak szerkesztőjét, Jókait.

Tudni kell, hogy Jókai — sokféle elfoglaltsága miatt (regényírás, A Hon, honatyaság stb.) Üstökös című képes heti élelapiját ebben az időben inkább csak név szerint szerkesztette, s a szerkesztést tulajdonképpen helyettese: a »Don Pedró« álnéven írogató Bartók Lajos látta el.

Nos, Bartók Lajos, azaz hogy »Don Pedró« az Üstökös nov. 25-i számának (20. évf. 1006. sz. 557. l.) »Színházi fakovák« c. rovatában igen szellemes humoreszkben állította pellengére a Nemzeti Kaszinó botrányokozó aranyifjait.

E humoreszk miatt Jókai szemrehányást kaphatott a »méltás urak«-tól, s ő — ahelyett, hogy a nagyon is indokolt támadást a maga részéről is vállalta volna — megfeddette segédszerkesztőjét, azzal mentegetődzvén, hogy a cikk az ő előleges hozzájárulása nélkül jelent meg. Jókai Nyilatkozata A Hon nov. 29-i reggeli kiadásában (2. l.) és az Üstökös dec. 2-i számában (575. l.) jelent meg.

Bartók Lajos Jókainak öt dezavualó nyilatkozatára az Üstökös dec. 9-i számában (585. l.) bejelentette, hogy azonnali hatállyal elhagyta a lapot.

Mikszáth Jókait egyik írói eszményképének tartotta. De tisztelete és szeretete nem akadályozhatta meg abban, hogy megalkuvását szigorúan meg ne rója, s teljes meggyőződéssel állt a hírlapírói hivatását »korrektül teljesítő« Bartók Lajos mellé.

*

A népszínházi botrány fejleményei végül úgynevezett »lovagias úton«, pontosabban szólva: kölcsönös nyilatkozatokkal zárultak.

Mikszáth az *Apróságokban* két alkalommal érinti a párba-históriákat: nov. 24-én ifj. Toldy Ferenc párba-járól szól, dec. 1-én pedig »a méltóságos urak« fenyegetéseit idézi.

Célzásainak és utalásainak megértéséhez röviden vázolnunk kell a népszínházi botránnyból kialakult párbajhistóriákat is. Három író és hírlapíró keveredett »lovagias« bonyodalmakba: ifj. Toldy Ferenc, Hentaller Lajos és Bartók Lajos.

A Budapesti Napilap nov. 24-i számának egyik hírközlése (amelyre MK is hivatkozik) így szól: »Párbaj a Nikó Lina-ügyben. Beszéli, hogy Harkányi József úr nevében gr. B. E. és Sz. urak elégtételt kértek Toldy Ferentől, mint kinek könyomatú lapjából merítették a lapok az ügyre vonatkozó anyagot. Egy verzió szerint ma reggel a párbaj is megtörtént volna a versenytéren pisztolyra. Mind a két úr élve maradt.«

Hentaller Lajos név szerint nem szerepel Mikszáth *Apróságai*ban, de párbajügye szorosan beletartozik a dec. 1-i fejtegetésekbe.

Hentaller Lajos mint az Egyetértés c. lap munkatársa e lap nov. 22-i számában (303. sz., 2—3. l.) rendkívül gúnyos hangú cikket írt a Nemzeti Kaszinó lovagjairól. Ugyanakkor felhívta a Népszínház közönségét, hogn tüntetésben adjon kifejezést felháborodásának és nyújtson elégtételt a megsértett színésznőnek.

E felhívásnak meg is volt az eredménye: a »Nanon« c. operett előadásán — mint már említettük — lelkes ünneplésben részesítették Nikó Linát.

Hentaller Lajos cikkét a Nemzeti Kaszinó aranyifjai »Harkányi József úrra nézve sértő«-nek találták. Két fiatal mágnás karolta fel ügyét, névszerint: gróf Batthyány Elemér és báró Uchritz Zsigmond. Az Egyetértés nov. 28-i számában (3. l.) nyilatkozat jelent meg Harkányi és Hentaller megbízottai részéről, amely szerint: »A Hentaller Lajos és Harkányi József urak között fennforgott becsületbeli ügy előttünk mai napon lovagias úton elintéztetett. Bp. 1877. nov. 27.«

Bartók Lajos sem kerülhette el Üstökös-beli cikke miatt a »lovagias ügy«-nek nevezett következményeket. Nem elég, hogy otthagya az Üstököst, a Nemzeti Kaszinó »karcolovagjai«-val szemben még hírlapilag bizonyítania kellett azt is, hogy nem »gyávaságból« tagadta meg a »feltétlen elégtételadást«.

A népszínházi botránnyak és az azt követő párbajkomédiáknak egy utójátékával is találkozunk az *Apróságok* dec. 5-i fejezetében.

Ez az *Apróság* nem egyéb, mint a parlamentben a párbajkérdésről folyó vita paródiája. Mikszáth nem tett egyebet, mint maga elé terítette a dec. 4-i esti lapok országgyűlési tudósításait, és a Nemzeti Kaszinó aranyifjainak szemszögéből, az ő nyegle, raccsoló, magyartalan beszédmodorukkal számol be a vitáról. A paródiában a népszínházi botránny »főhőse«: Swippez Pepi (vagyis Harkányi József) tolmácsolja az arisztokretének felfogását és megjegyzéseit.

*

E sokféle közlemény, nyilatkozat és tudósítás most már teljes világosságot vet azokra a napi eseményekre, amelyeket Mikszáth az *Apróságok* vonatkozó szakaszaiban csípős-gúnyos megjegyzésekkel kísért a sajtó- és társadalom-etika érdekében; és amelyeknek tanulságait később regényeiben is erős hangsúllyal érvényesíttette.

Tárgyi magyarázatok

a 322. számú, *Swippsz Pepi* című *Apróságok*hoz

Lap Sor

- 213 : a címben stb. *Swippsz Papi* — a botrányt kezdeményező Harkányi József.
- „ 1 *Nemzeti Kaszinó* — a régi Magyarország »legelőkelőbb« társasköre, mely 1827-ben Széchenyi István kezdeményezésére alakult az angol klubok mintájára. Alapszabályai szerint a tagok sorába való felvételnél osztály- vagy pártkülönbséget nem ismert, de gyakorlatilag az arisztokrácia és a konzervatívizmus fellegvára volt. — Mikszáth sokszor kigúnyolta.
- „ 11 *satirung* — árnyékolás; itt: árnyék.
- „ 12 *eo ipso* — magától értetődően, természetesen.
- „ 24 »*Kapitány kisasszony*« — víg operett három felvonásban. Írta Zell F., zenéjét szerző Genée R. A Népszínház 1877. évi nyári műsorán (jún.—aug.) találjuk. Az operett »spanyol királynőjét« aug. végén egy Horváth P. nevű színész nő játszotta, akit ma már a színészeti lexikonok sem ismernek. Az ő eltávolításáról van itten szó.
- 214 : 3 *in petto* — reménybeli; kiszemelt.
- „ 4 »*egy eddigi pályájáról lefogyatkozott szépség . . .*« stb. — felvilági hölgy.
- „ 8 »*juzs-csináló*« *írtlik*, akik iránt *charmant-ul* viselte magát a *Nemzeti Kaszinó* — csinótevő (beugrató tréfákat rendező) »fertálmánások« (akiknek négy nagyszülője közül csak egy volt főúri származású), akik iránt kedves (elbájos) volt a *Nemzeti Kaszinó*.

323. sz., nov. 22.

Mikszáth írásainak — kivált publicisztikai dolgozatainak — főcélja a bíráló útján való nevelés. Mint hírlapíró sohasem szorít-kozik pusztán az események közlésére, hanem egyúttal vezetni akarja olvasóit a helyes tájékozódás és önálló gondolkodás irányában. Ez a törekvése különösen kitűnik a saját szerkesztésében megjelent Magyar Néplap és Mulattató hasábjain, ahol a legelvontabb, legnehezebb politikai, gazdasági és társadalmi kérdéseket is igyekezett minél közérthetőbbé tenni sajátosan »népi« olvasóközönsége számára. (Ld. Krk 51. és 52. köt.)

Egyik legfontosabb publicisztikai feladatának tekintette népünk helyes külpolitikai tájékoztatását, mert a népművelés hiánya és a tömegek politikai iskolázatlansága ezen a területen mindig kirívó mértékben mutatkozott.

A jelen cikk is »a nép« teljes külpolitikai tájékoztatlanságát példázza.

A legenda háttere annál megdöbbentőbb, mert kiderül belőle, hogy a köztudatba úgyszólván semmi sem került bele Kossuth konföderációs terveiből, a népek önrendelkező jogát tisztelő tanításaiiból és republikánus elveiből. — E szomorú tanulság végett és — ki nem

mondva is — fokozott népművelést sürgetve jegyezte föl Mikszáth ez a »ragyogó tündérálm«-nak hirdett ostoba históriát.

324. sz., nov. 23.

Ld. *A népszínházi botrány avagy a Nemzeti Kaszinó »gavallérjai«* c. összefoglaló jegyzeteinket (322. sz.).

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

216 : 5—13 »*Angliában, midőn nem oly nagyon régen felemelkedt a bostoni vasút menetjegyeinek árát, meetingek gyűltek össze . . .*« stb. — A társadalom ellenőri szerepének és tiltakozó fellépésének e dicséretes példáját *Melyik a külön ember?* című, szintén 1877-ből (márc.) való ifjúsági elbeszélésében is elmondja Mikszáth (Krk 29. köt.).

217 : 22 *vi coactu* — kényszerítve; külső nyomásra.

„ 27 *kolledál* (koledál) — adományokat gyűjt; kéreget, koldul.

325. sz., nov. 24.

Általános tájékozódásul ld. *A népszínházi botrány* c. összefoglaló jegyzeteinket (322. sz.). Ugyanott ifj. Toldy Ferenc párbajáról is szóltunk.

Figyelmet érdemel a tréfás végrendelet, mert annak mind a négy pontja jellemző a meglehetősen könnyelmű életű (adósságokat csinaló), antiklerikális, szerelmi kalandokat kedvelő és »szerecsenmunkát« is végző (mások számára írogató) ifj. Toldy Ferencre.

A végrendelethez függesztett »*codicillus*« jelentése: pótvégrendelet, a végrendelet utólagos írásbeli kiegészítése. Ebben az *in infinitum* kifejezés jelentése: a végtelenségig.

A cikk második része a büntetőkódex parlamenti vitájáról szól. Ugyanezen kérdés további tárgyalásával foglalkozik a nov. 26-i (327. sz.) és nov. 28-i (329. sz.) cikk.

Helpy Ignác »hordárait«-ról ld. az okt. 4-i (274. sz.), okt. 6-i (276. sz.), valamint az okt. 9-i (279. sz.) cikkeket és jegyzeteinket.

219 : 2 *kriminálisba vonni* — bűncselekménybe vonni (szándékosan belekeverni).

327. sz., nov. 26. *A kódex-viták után*

Mikszáth három anekdota-szerű jelenetet vet papírra.

1. A vita egyik tárgya volt a halálbüntetés fenntartása vagy eltörlése.

2. A büntetőeljárások »magyaros« jellegét, vagyis a hagyományok érvényesítését is tárgyalták.

3. Helpy Ignácnak vitája támadt Csermegi Károlyval afölött, hogy vajon az általa tekintélynek említett Pellegrino Rossi olasz vagy francia tudósnek tekintendő-e? Helpy olasz büntetőjogásznak nevezte, mert Rossi Olaszországban született, ott volt egyetemi tanár és ott halt meg, bár közben Párizsban is működött s a francia állampolgár-

ságot is fölvette. Ezzel szemben Csemegi — nyilvánvaló szócsavarással — franciának mondta azon a címen, hogy »mint író francia volt«. Helfy végül is azzal cáfolta meg Csemegit, hogy ezen a címen Széchenyit is német írónak lehetne nevezni, minthogy a »Blick«-et németül írta. (Ld. az Egyetértés részletes beszámolóját Helfy és Csemegi vitájáról: a nov. 27-i számban.)

219 : 7 *Mily extrémé?* — milyen rendkívüli dolog?

„ 11 *applikál* — alkalmaz, ráilleszt.

328. sz., nov. 27.

Ld. előbb *Franciaországról* szóló általános tájékoztató jegyzeteinket: 280—281. l.

Ez a cikk — tartalmi összefüggésében — egy sorozat első láncszeme, amelynek folytatásai a *dec. 11-i* (342. sz.) és *dec. 16-i* (347. sz.) beszámolók.

Mac Mahon reakciós minisztériuma, a Broglie-kormány (amely a köztársaság megdöntését tekintette főfeladatának) hamar befejezte dicstelen uralmát (1877. május 16—okt. 20). Lemondásakor a győztes köztársasági párt megbélyegezte a bukott kormány törvény- és alkotmány sértő eljárását. Broglie utóda Jules Dufaure lett.

Mikszáth megjegyzései arra vonatkoznak, hogy Mac Mahon előbb Anselme Batbie monarchista politikust (1828—1887), Thiers egyik hajdani ellenfelét és Broglie volt közoktatásügyi miniszterét bízta meg új kormányalakítással. Ennek — Mikszáth által is említett — kudarcra után aztán Jules Dufaure (1798—1881) kapott megbízást. Dufaure Thiers híve és munkatársa volt, egyideig igazságügyminisztere, 1876-ban pedig rövid ideig miniszterelnök is. Mac Mahon 1877. dec. 13-án bízta meg kormányalakítással. (1879-ig volt miniszterelnök.) Kormányát »mészkelt, de őszinte köztársaságiakból« állította össze.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

220 : 5 *»akár a királyság, akár a császárság karjaiba . . .«* — A királyságra Chambord gróf, a császárságra III. Napóleon fia, Napóleon Jenő Lajos (»Lulu«) herceg volt a jelölt. (Ld. a 192. sz. jegyzeteit l)

„ 22 *December »2-ika«* — utalás Napóleon Lajos (III. Napóleon) 1851. dec. 2-i államcsínyére, amikor is az ellenzék elfogatásával diktatori hatalmat szerzett, s egy év múlva császárrá proklamálta magát. — MK azért említi ezt a dátumot, mert úgy véli, hogy Mac Mahon reakciós kormánya már-már hasonló veszedelmet készített elő Franciaország számára.

221 : 2 *»határozati javaslat«* — a Broglie-kormány megbélyegzésére vonatkozott.

„ 26 *»nem kell feledni, hogy ez a hadsereg a „francia nemzet hadserege“«* — V. ö. a júl 3-i (182. sz.) cikk hasonló megállapításával »A francia hadsereg maga a nemzet fegyver alatt . . .«

329. sz., nov. 28. *A képviselőházból*

Napirenden a büntető-kódex részletes tárgyalása.

Ugyanezen kérdés korábbi tárgyalásait ld. a nov. 24-i (325. sz.) és nov. 26-i (327. sz.) cikkeken.

Mikszáth szerint ezen a napon (nov. 27.) az *ignota quantitások* (ismeretlen mennyiségek, nem jelentős személyek) szerepeltek. Éspedig hárman: Simonfay János, Zay Adolf és Komjáthy Béla.

Mikszáth azt mondja a kövér és hatalmas termetű — ezért tréfásan »a kis Komjáthy«-nak nevezett — képviselőről, hogy »csúnyán beszélt, de okosan«. Megjegyzése Komjáthy száraz jogász-nyelvére vonatkozik. Komjáthy többek közt ezeket mondta: »A kegyelmezési jogot az elkövetett cselekmény és a kimért büntetés súlya és aránya közti visszasság megszüntethetése, a büntető igazság megvalósíthatása s a társadalom magasabb érdekeinek kielégíthetése, valamint a célszerű bűnügyi politika következményeinek érvényre emelhetése szempontjából mint hatásában üdvöset elfogadja.«

331. sz., nov. 30. *Csodabogarak*

Az első szakaszra vonatkozó általános tájékoztatás jegyzeteinknek *Lapszemlék és sajtópolémia* c. fejezetében: 303. l.

Az ezen szakasz végén álló kétsoros versidézetről ld. a 318. sz. (nov. 17) *Apróság* Tárgyi magyarázatait.

A többi szakaszra vonatkozó tájékoztatást ld. jegyzeteinknek *A népszínházi botrány* c. fejezetében: 322. sz.

332. sz., dec. 1.

Ld. *A népszínházi botrány* c. összefoglaló jegyzeteinket (322. sz.).

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

225 : 4 *»gödi csata«* — Ezzel a kifejezéssel szokta jelezni Mikszáth az üres fegyverpuffogatásokat, az úgynevezett »színpadi lövöldözés«-t. Ennek az a magyarázata, hogy Göd (Pest megyei község a váci járásban) annak idején katonai gyakorló helyül szolgált.

„ 20 *sottise* — ostobaság, ízetlenség.

„ 27—33 Mikszáth nézeteit a párbajról ld. e kötet 422—423. lapjain.

34. sz., dec. 3.

2 Általános tájékozódásul ld. a *Vatikánról* szóló fejezetet (283—85. l.), valamint *Magyar Állam és Magyar Korona* c. magyarázatainkat (289—292. l.).

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

226 : 6 *»A kereszténység mécsé valóban pislogóban van . . .«* MK ugyanezt a képes kifejezést használja 1875. épr. 2-i *Apróságában* is (Krk 52. köt. 155. l.)

Lap Sor

- 225 : 6—8 *ami nem is csoda, mikor az olajat mind kicsepegette belőle Viktor Ernánuel* — gúnyos körülírása annak, hogy az olasz egység létrejöttével megszűnt a pápa világi hatalma.
- „ 11 *»a mennyei johászok másik közlönye«* — a Magyar Korona, báró Jósika Kálmán lapja. E lap — MK szerint — a pápa betegségéről szóló cikkeit udvariasságból mindig *»A szent- atya egészségéről«* címen írja. Valóban, ilyen című híreket találunk a Magyar Korona 1877. dec. 1. és dec. 2-i számaiban.
- „ 19 *az »örögúr«* — a pápa; ekkor már nyolcvanhatodik évében járt.
- „ 20 *Victor Hugo költeményéről* ld. a nov. 6-i fejezet Tárgyi ma- gyarázatát.
- „ 21 *»madame Mac Mahon gyászruhája...«* közvetett gúnyos célzás arra, hogy Mac Mahon francia köztársasági elnök egyik legfőbb szövetségese volt a pápának. (Ld. a nov. 6-i fejezetben is!)
- „ 23 *Bundáspáty* — költött helységnév a Pest megyei Páty köz- ség nevéből képezve.
- 227 : 19—24 *az »Univer«* közleményét MK az Egyetértés dec. 2-i szá- mának hírovetatóból vette át. MK egy előkelő franciát említ, az Egyetértés azonban csak *»egy teljes hiteltelre méltó isme- rősünk«*-re hivatkozik. A pápa állítólagos üzenetét (26—27. sor) MK szó szerint átvette az Egyetértés közléséből.
- „ 25—28 *Mac-Mahon megjegyzése a »jó lábak«*-ról — nem egyéb, mint MK tréfája.

335. sz., dec. 4. *Egy becsületes állampolgár egy közönséges napjának hűségese leírása*

Ez a fanyar gúnyjal írt cikk beillenék MK alakokról és típusok- ról szóló karcolatai közé, amelyeneket ez időben keletkezett elbeszé- lései közt szép számmal találunk.

Az itt megrajzolt figura: az adófizető birtokos. Másszóval a dzsentrí, aki iránt a fiatal Mikszáth kevés kritikával sok rokonszen- vet érzett.

E humoreszk az 1870-es évekbeli súlyos gazdasági viszonyokra utal. Mikszáth 1874. és 1875. évi vezércikkeiben (Krk 51. és 52. köt.) többször foglalkozott az egész monarchiában általános gazdasági csőd (a »krach«) problémájával, a folytonos államkölcsonökökkel, adóeme- lésekkel és új adónemek elrendelésével.

Példák 1874-ből (a Krk 51. kötetében): jan. 2. (dohánymono- pólium); okt. 3., okt. 30., nov. 6. és dec. 4. (Ghyecz Kálmán újabbnál újabb adójavaslatai; a legutóbbi, a dec. 4-i vezércikk *»A luxusadó«*-ról szól.) 1875-ből (Krk 52. köt.): jan. 22., szept. 25. (A pénzügyminisz- ter tervei.)

Ezúttal mintegy summázza a korábbi évek vezércikkeiben elpa- naszolt keserűségeit.

Ezt a mesét, melyet *»az adófizető balladájá«*-nak nevezhetünk, Mikszáth pár év múlva — kevés módosítással — ismét elmondta, de

ekkor már egy másik lap olvasóinak. A Pesti Hirlap 1881. szept. 11-i számában *Az ablakadó* címen névtelenül megjelent cikke az adófizető balladájának újabb változata.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

228 27 *»Extra Hungariam non est vita [Folytatólagos szövege:] si est vita, non est ita.«* — A *»Hármas Kis Tükör«* fordítása szerint:

Nincsen másutt élet, csak Magyarországon,
Ha van is, de ilyen nincs egész világon.

A szállóige eredete bizonytalan; valószínűleg Mária Terézia korában keletkezett.

336. sz., dec. 5.: *Swippsz Pepi naplójából.*

Tájékozódásul ld. *A népszínházi botrány avagy a Nemzeti Kaszinó »gavallérjai«* c. összefoglaló jegyzeteinket (322. sz.).

Swippsz Pepi — mint már fent említett jegyzeteinkben mondtuk — Harkányi József. Fiktív »napló«-ja a párbaj-kérdés országgyűlési tárgyalásának paródiája. Swippsz Pepi idegenszerű, affektált beszédével Mikszáth az előkelők ködös ficsúrok nyelvi modorosságát gúnyolja ki.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

228 : 1 *Mon Dieu! Mennyi lateiner!* — Istenem! Mennyi tanult, diplomás ember! (A *»mágnás kaszinó«* tagja az értelmiségieket kicsinylően említi!)

229 : 3 *Kricsi és Flicsi* — Mikszáth rendszerint e *»beceneveken«* emlegeti az arisztokráta (találójában: arisztokretén) nyegle aranyifjakat. Egy *»Kricsi gróf«*-ot az *Új Zrinyiaszban* is szerepeltet (Krk. 10. köt. 122. l.).

„ 3 *bontón* — illem, illendőség; itt: az aranyifjak számára való kötelezettség.

„ 8 *merci* — köszönöm.

„ 10 *noble passzió* — előkelő kedvtelés.

„ 13 *ablegát* — követ, képviselő.

„ 14 *obligát szekundánsa a lateinereknek* — az értelmiségi osztály szokásos segédje (vagyis szószólója).

„ 25 *skribler* — firkász; itt: frókra, újságírókra kicsinylően alkalmazva.

„ 35 *satisfactio* — elégtétel.

„ 39 *Kigolyóztuk a kaszinóból* — fehér és fekete golyókkal való szavazás által nem vettük fel a kaszinóba (vagy: kizártuk a kaszinóból).

337. sz., dec. 6.

»Kinek mit hoz a Mikulás?«

Mikszáth szerette az efféle játékos kérdéseket; más publicisztikai dolgozataiban is találkozunk hasonló játékaival.

Csemegi Károly szerkesztette a büntetőkódexet, azért jár ki neki egy »mézeskalácsból való guillotine».

Helpy Ignác »hordár-históriáját» jól ismerjük.

Br. Baldácsy Antalt is gyanúsították a »székely puccs» támogatásával.

Tisza Kálmánt — aki a magyar alkotmányt faricskálja — Luca széke illeti.

Az *Apróságok* második darabja Barabás Miklósnak névnapja előestéjén tartott jubileumával foglalkozik. Az ünnepélyt az Írók és Művészek Köre együttesen rendezte. A népszerű portrэфестőt számosan köszöntötték: Pulszky Ferenc, Vadnai Károly, Gyulai Pál, Győry Vilmos, Lónyay Menyhért stb.

230 : 10—12 »Az öreg Zsedényi . . . szepegett» a Liszt Ferencsel való találkozástól — mert »Liszt Ferencet sokszor becamérelte, amiért nem tud magyarul.» (Ld. MK: *Az öreg Zsedényi c. nekrológját*: Szegedi Napló 1879. febr. 22.; kötetben: *Az én halottaim*. Hi 5. köt. 20. l.)

338. sz., dec. 7.: *A színész-kongresszusból*

Dec. 4-től 7-ig, négy napon át zajlott az Írói Körben a IV. színészkongresszus. A kongresszus elnökévé Ribáry József miniszteri tanácsost, alelnökévé pedig Feleki Miklóst választották.

Lauka Gusztáv és Balázs Sándor nevét Mikszáth azért említi együtt, mert ők ketten ellenezték Rákosi Jenőnek azt az indítványát, hogy a vidéken állomásozó igazgatókat az egyes városok lakosainak számához képest 5.000—3.000, illetőleg 2.000 forint kaució letételére kötelezzék.

Az egykorú tudósítások följegyezték, hogy a színészkongresszust »a magyar értekezletek hagyományos szokásához híven» nagy áldomás: búcsúvacsora fejezte be a »Szikszay»-ban. — Mikszáth a kongresszus lassú menetét és ezzel szemben a megvitásra váró program-pontok nagy számát is említi. Legfőbb tárgy volt: a színésznyugdíj-egyesület alapszabályainak részletes megbeszélése.

Tárgyi magyarázatok

Lap sor

231 : 1 *Coriolán* — Shakespeare drámája. (Ld. még a 315. sz. jegyzeteit.)

„ 15 *quodlibet* — egyveleg.

„ 26 »*Aufschreiben»-re vásárolni* — felírásra, hitelbe.

„ 32—34 »*úgy járhatnak . . . mint az Ulászlót választó rákosi országgyűlés nemessége . . .*» — II. Ulászlót (Dobzse Lászlót) 1490-ben, Mátyás király halála után csak hosszas huzavona után választotta meg az országgyűlés.

339. sz., dec. 8. Kovács Pál

Teljes névjelzéssel.

M. kötetben is:

a) *Jk 36. köt. = Hi 4. köt. 1914. Az én ismerőseim.* Apró jellemrajzok. 35–37. l.

b) *Ua., sorozatcímlapok nélkül és évjelzés nélkül.* [Címlapkiadás.]

Az *Apróságok* ama darabjai közé tartozik, melyeknek — mint önálló cikkeknél — méltóbb helyük lett volna a tárcarovatban. Oda tartozna — szerintünk — az »Egy az Isten« című Jókai-regényről szóló polemikus cikk, valamint a Szigligeti-nekrológ is, s még egypár. Nem találjuk magyarázataát, hogy Mikszáth miért helyezte el inkább az *Apróságok* szerényebb rovatában, — kivált névjelzéssel ellátva . . .

Kovács Pált, a múlt század irodalmának derék veteránját fél-százados írói jubileumán ezzel a cikkel köszöntötte Mikszáth. Az ünnepi köszöntő a fiatal Mikszáth egyik legszebb lírai alaptónusú írása. Vallomás. De fájdalmas, keserű vallomás! Íróinkat, jeleseinket csak ünnepelni tudjuk — díszküldöttséggel, bankettekkel —, de nem megbecsülni!

A hetven éves Kovács Pálnak is kijár az effajta ünneplés (»fölszólhangzik az éljen-orkán, megered a toaszt toaszt után«) — de művei közben elfeledve penészednek, porosodnak a könyvkiadó padlásán . . .

Ezt a panaszos vádiratot Mikszáth a már korszerűtlenné vált »reg Kovács bácsi« jubileumára írta, de lélekbemarkoló figyelmeztetése ráillik számos kortársára, ráillik a századvég egész társadalmára, nem-olvasó közönségére és kizárólag üzleti érdekekre berendezkedett könyvkiadóira is . . . Vajda Jánosról és Reviczky Gyuláról, Petelei Istvánról és saját magáról éppígy írhatta volna Mikszáth.

S nekünk úgy tetszik, hogy tulajdonképpen saját magáról is írta!

Műveiből ekkor még csak egyetlen önálló kiadványt mutathattott fel: *Elbeszélések* című kétkötetes gyűjteményét, amely 1874-ben jelent meg. A címlap szerint Vodianer Fülöp kiadásaként, de valójában saját pénzén, pontosabban szólva: saját hitelén. Könyvére nagyon ráfizetett, mert annak példányai éppígy penészedtek-porosodtak a kiadó raktárában, mint a hetven éves, »ünnepelt« Kovács Pál művei . . .

(Mikszáth első könyvének szomorú sorsáról ld. részletes jegyzeteinket a *Krk 27. köt. 237–241. l.*)

*

Ennek a cikknek utóhajtása is fakadt MK tollából.

A *Budapesti Napilap december 11-i (342. sz.)* tárcarovatában (2. l.) *névtelen beszámolót* találunk *Kovács Pál jubileuma* címen »Saját tudósítónktól« jelzéssel és »Győr, december 8-án« keltezéssel.

A beszámolót minden kétséget kizáróan Mikszáth írta.

Kovács Pál veterán írónk jubileumi ünnepege nemcsak Győr városának, hanem az egész magyar irodalomnak ünnepe volt. Mikszáth — dec. 8-i meleghangú köszöntője után — illendőnek és hasznosnak tartotta az ünnepély lefolyásáról is tájékoztatni olvasóit. Sem lapjának nem volt olyan súlya, sem neki olyan ismert neve, tekintélye, amely a jubileumon való képviseltetést indokolhatta volna. Egy fiktitív győri tudósítással oldotta meg tehát a feladatot, amint az teljes bizonyossággal megállapítható.

A Hon névtelen tudósítója ugyanis (a dec. 10-i Reggeli kiadásban) felsorolta a budapesti vendégeket, illetőleg azon irodalmi társaságokat és lapokat, amelyek az ünnepélyen képviseltették magukat: M. Tud. Akadémia, Kisfaludy Társaság, Petőfi Társaság, Írók és Művészek Köre; Pesti Napló, A Hon, Magyarország és a Nagyvilág, Nemzeti Hírlap és Ellenőr. Sorukban — sok más lappal együtt — a Budapesti Napilap sem szerepel.

De másképp is kitérünk e tudósítás pesti eredete. A Budapesti Napilap beszámolója ugyanis az Ellenőr dec. 10-i számában megjelent részletes tudósításon alapszik. A többi résztvevő lap (Pesti Napló, A Hon stb.) kiküldött munkatársai is meglehetősen terjedelmes cikkeikben jelentették Kovács Pál jubileumának lefolyását, de valamennyi közt az Ellenőr cikke a legrészletesebb; ugyannyira, hogy azt másodközlésben a Győri Közlöny is átvette (dec. 13-i számában).

Az Ellenőr beszámolójának a Budapesti Napilapban történt felhasználását a cikk tartalma és előadásának menete első olvasásra bizonyítja. A Budapesti Napilap névtelen tárcájának minden egyes részlete megtalálható az alapul szolgáló Ellenőrben; némely kifejezése szó szerint azonos. A Budapesti Napilap, illetőleg Mikszáth nem is tűzött maga elé más feladatot, mint hogy kivonatossá beszámolója közvetlen tudósítás benyomását keltse. A feladat nem volt nehéz: az Ellenőr ugyanis részletesen közölte az ünnepség lefolyását, az elhangzott üdvözlő beszédeket (ezek egyikét, a Beöthy Zsoltét MK is átvette), a többi beszédből és Kovács Pál válaszából pedig a legerdekesebb részeket ragadta ki. Csupán egy-két hangulatos bevezető szakaszra és zárómondatra volt szükség, hogy a kölcsönzött tudósításnak némi eredeti színezete legyen. A bevezető és záró mondatokból valóban bárki ráismerhet Mikszáth tollára. További — de immár felesleges — bizonyították: egypár előforduló névnek hibás szedése Mikszáth nehezen olvasható kéziratából; ezeket az Ellenőr eredetije nyomán alább majd helyesbítjük.

Mindezt előrebocsátva úgy véljük, hogy ezt a kétségtelenül Mikszáth tollából — újságíró-tollából! — származó írást nem mellőzheti kiadásunk. De csekély eredetisége miatt nem a főszövegben közöljük, hanem csak itt, a jegyzetekben juttatunk neki helyet:

KOVÁCS PÁL JUBILEUMA
(Saját tudósítónktól)

Győr, december 8-án

Az irodalom ünnepelt ma. Győr városa egy jeles agg író és egy kiváló polgárát tisztelte meg s ezáltal megtisztelte önmagát is. Nem üres «Causa bibendi» volt az, hanem igaz érdemek őszinte ünneplése, s mint a jubiláns Kovács Pál megjegyzé, az irodalmat és a múltat koszorúzta meg e napon Győr.

Az egész város fölött már kora reggel ünnepi hangulat honolt, a középületeken nemzeti lobogók, a lakosokon ünneplő ruha, s nagy megszaporodás vehető észre: a fővárosból és messze vidékről jöttek egyesek és küldöttségek. A város megtelt idegenekkel, kik most még-

sem voltak idegenek, mert volt egy kedves „közös ismerős”, ki rokonsági láncba kötötte össze ma Győrt az egész országgal.

Az ünnepély reggel 11 órakor kezdődött a Lloyd feldíszített nagytermében, hol megyei hajdúk ügyeltek fel a rendre, míg a rendezői tisztet Győr legelőkelőbb ifjai vitték. A földszinten igen díszes, közönség gyűlt egybe, küldöttségek, megyei s városi előkelő egyének Szabó Kálmán főispán, a győri nőegyesületek tagjai, míg a karzaton a legszebb női közönség foglalt helyet, valóságos rózsás kert gyanánt.

Ekkor egy nyolc tagú küldöttség választatott, mely az ünnepeltet a maga körébe hívja, mi megtörténvén, Vargyas Endre tanfelügyelő üdvözölte egy szép beszéddel, melyben kifejtvén Kovács Pál érdemeit ötven évi áldásos munkálkodásában, mely a nemzet összes ötven év alatti irodalmi életébe szétterjeszti gyökereit, a város közönsége nevében élteti a nemzet veterán fróját, a „polgárság gyöngyét”, a gyöngéd családfőt és a buzgó orvost, miután előbb beszéde folyamán átnyújtá az ünnepeltnek az ez alkalomra készült művészi kivitelű arany-tollat.

Ezután az akadémia nevében Xantus köszönté fel, míg a Kisfaludy-társaság üdvözlését Beöthy tolmácsolta: a következő beszéddel:

A magyar országos szépirodalmi intézet, a Kisfaludy-társaság nevében jöttünk önt ötven éves frói jubileumán üdvözölni. Jöttünk, nemcsak mint társak, hanem mint tanítványok. Szoros és gyöngéd a kötelék, mely társaságunkat önhöz s önt társaságunkhoz fűzi. Nemcsak legrégebb élő tagja ön intézetünknek, hanem a magyar szépirodalom egyik úttörője. Élő s íme meg nem tört emléke a kornak, melyben Kisfaludy Károly magyar vígjátékról és egy magyar regényről álmodott. Ön híven haladt a mester nyomában. Magyarosság és élethűség, jókedv és igazság alapvonásai mindkettőjük írásainak. Valóban az ön kibékítéare, harmóniára törekvő egyénisége — míg életpályája az emberi szenvedés és nyomor folytonos szemléletére hitta, szellemvilágában új életet alkotott magának, mely mosolyog, ragyog az egészségtől. Így lett ön Fáy Andrással együtt ötven éven át fenntartója Kisfaludy szellemének, így talán egyetlen igazi képviselője az ötven között dicső emlékü fojünk és mesterünk emlékének. Ezért nevezi önt kiválóan magáénak társaságunk. Örömmel jöttünk, örömmel távozzunk, mert láttuk, hogy társaságunk legrégebb tagja még mindig ifjú. Maradjon igen sokáig az! Fogadja ön szívesen a Kisfaludy-társaság szerencskívánatait.

Majd Szana Tamás lépett ki s mint a »Petőfi Társaság« küldöttségének szószólója jeles beszéddel köszönté fel az agg író. Tőle Komócsy József vette át a szót, hogy az »Írói és művészi kör« részéről rója le a mai napon rájuk háramlott kötelezettséget. Le is róttá emberül s szokott szellemességével.

Még ezután is számos beszéd volt, a pápai kollégium küldöttségének élén *Antal Gábor*, Pépa város és Győr-megye, Győr város, a győri királyi törvényszék küldöttségének szónokai tartottak lelkesítő hatású beszédeket. Az ünnep csúcspontja a győri nőegyesületek díszes előkelő

hölgyekből álló küldöttsége volt, kik babérkoszorúkat nyújtottak át az ünnepeltnek, majd fehérbe öltözött kis leányok hoztak egyet. És se hossza, se vége nem volt ezután sem a küldöttségeknek: a jogakadémia, az olvasókör, a főgimnáziumi tanári kar, az orvosi kar sat. Ki győzné valamennyit elősorolni?

Dr. Kovács Pál meghatva válaszolt derült humora azonban, mely mindezt a szeretetet szerezte, e pillanathban sem hagyta el:

Elmondá, hogy érzi e nagy ragaszkodás folytán ráért azon kötelességet, hogy felelnie kell, de annyira meg van hatva, hogy nem tudja, képes lesz-e megköszönni e ragaszkodást. Mikor az egyszeri embertől azt kérdezték, tud-e hegedülni, azt felelte; »meglehet — majd megpróbálom«. Ő is így van most: Annyi tisztelgő küldöttség megtisztelő üdvözlétei után nem hallgathat. De azt akarja röviden mondani, hogy midőn a közönség azt hiszi, hogy ez a sok díszesség és megtisztelés az ő csekély személyét illeti, nagyon téved. Csekély személyben az irodalom van megtisztelve. A nemzet nevében mond köszönetet Győr városának s azt kéri tőle, engedjék meg itt tölteni hátralevő napjait s e földbe vegyülni porait.

Óriási lelkesedést költöttek fel e szavak, mely mint az orkán alig akart elcsendesülni, hogy Pereszlényi János református lelkész elkezdhesse felolvasni az alkalomra készült dicskölteményét, mely a délelőtti ünnepély befejező részét képezte.

Délután hatkor díszelőadás volt a színházban, hol Beödy beszédel babérkoszorút nyújtott át dr. Kovácsnak, majd egy ez alkalomra készített »Apotheosis«-t játszottak s ezután az ünnepeltnek két kis vígjátékát: »Magának akart, másnak kért« és »Propter certum quoniam« címűt. Mondani sem kell, hogy volt taps és éljenzés.

Előadás után a lakoma jött, mely mindenkit kielégített s melyen annyi volt az elmés toaszt, amennyit már rég nem hallottak a győriek. Prágai ügyvéd a király- és királynéért ivott, Kautz Gusztáv és Győri Vilmos az ünnepeltért ivott, az előbbi kivált sikerülten. Komócsy József szeme eltévedt a karzatra is, honnan gyönyörű hölgyesereg nézte a lakomát s ez azon kötelmet róttá rá, hogy nyomban toasztot mondjon a megye és város szép hölgyeire. Karsay szuperintendens ismét Kovács Pált éltette, ki *lúdtollal* kezdett írni, folytatta *rézszel* s végzi *arany-tollal*. Győri ezután még kétszer mondott toasztot, egyet az ünnepelt kedves nejeére, másikat szülővárosára Győrre. Maga Kovács Pál is poharat emelt s kedélyes humorral köszönté fel az *egész* kompaniát. Szakadatlan sora jött még ezután is az áldomásoknak, melyek közül kivált az *Agay* Adolfé vált ki, — kiért már előbb dr. Kovács üritett poharat.

Közül az érkezett üdvözlő táviratokat olvasták fel, majdnem ötvenet az ország minden részéből, köztük a gödöllői királyi kastélyban tartózkodó *Rónay* Jácinttól és *Batthyány* Lajosnétól.

A nagyszerű lakoma mélyen benyúlt az éjbe, s mindenki kedves emlékekkel távozott onnan, azon óhajjal szívében, adjon az isten az országnak sok olyan várost mint Győr s minden városnak sok olyan embert mint dr. Kovács Pál.

*

A cikkben pusztán előforduló nevekről — az Ellenőr és a többi lap beszámolóí nyomán — a következő rövid magyarázatokat adjuk:

Lap Sor

- 469 : 18 *Xantus János* — a M. Tud. Akadémia kiküldött képviselője.
„ 19 *Beöthy Zolt.*, 470 : 30 *Györy Vilmos* és 470 : 40 *Ágai Adolf* — a Kisfaludy Társaság képviselői.
„ 41 *Szana Tamás* és 469 : 43 *Komócsy József* (a BpN szövegében hibásan: *Komócsy Lajos* [!]) — Ábrányi Emillel együtt a Petőfi Társaságot képviselték. Komócsy József egyúttal az Írók és Művészek Körét is.
„ 47 *Antal Gábor* — pápai kollégiumi tanár.
470 : 20 *Pereszlényi* (a BpN-ban hibásan: *Perennyey* [!]) *János* — református lelkész. »Dr. Kovács Pál 50 éves írói jubileumára« c. alkalmi »dicsköltemény« a Győri Közlöny dec. 8-i számában olvasható. Pereszlényi a Győri Közlönynek szorgalmas munkatársa volt, számos cikket írt.
„ 23 *Beödy* — a győri színtársulat »elsőrendű tagja«.
„ 30 *Prágay Károly* — ügyvéd, a rendező bizottság elnöke.
„ 30 *dr. Kautz Gusztáv* — a győri jogakadémia tanára.
„ 34 *Karsay* (a BpN-ban hibásan: *Kassay*) — superintendens.
„ 44 *Batthyány Lajosné* (a BpN-ban hibásan: *Batthyányi Lajos* [!]) — az első felelős magyar minisztérium vértanúhalált halt elnökének felesége: Zichy Antónia grófnő (meghalt 1888); sárvári birtokán élt, onnan küldte üdvözlő táviratát.

Két latin kifejezés:

468 : 3 *causa bibendi* — ok (alkalom) az ivásra; ivászi ürgy.

470 : 26 »*Propter certum quoniam*« — A különös latin cím jelentése »Azért, mert« (szó szerint: »Bizonyos dolog miatt, amiért«)

340. sz., dec. 9.

Mikszáth olykor fáradtan, kelletlenül, máskor megkésve, hevenyészve írta napi leckéit: az *Apróságokat*.

A dec. 9-i fejezet is a kevés fejtöréssel készült darabok közé tartozik. Mikszáth nem tett egyebet, mint maga elé terfítette a Pesti Napló dec. 8-i számának Reggeli kiadását, amint erre hivatkozik is. Ott, az első lapon olvasta »A delegáció a királynál« és »A delegációk nyilvános fogadtatása« c. cikkeket, s az utóbbiból egyszerűen kimásolta a királynak a magyar delegáció egyes tagjaihoz intézett kérdéseit és az azokra adott feleleteket, — s e párbeszédhez egypár csipősgúnys megjegyzést fűzött.

E cikkben tehát a kérdések és feleletek szinte szó szerinti átvételek a Pesti Napló beszámolójából; legfeljebb annyi az eltérés, hogy a Pesti Napló többnyire függő beszédben, Mikszáth pedig egyenes beszédben átfoglalmozva közli a dialógusokat.

Az ekként közvetített tudósítás utolsó szakaszához a mai olvasó számára meg kell jegyeznünk, hogy a király azért kötötte a fiatal Pulszky Ágost szívére a hadügyi büdzsét, mert Pulszky volt a magyar delegáció hadügyi előadója.

341. sz., dec. 10.

Névjelzés második ízben: S—y.

Andrássyról írt jegyzeteiben MK rendszerint azt a nézetét fejtí ki, hogy a Monarchia külügyminiszterének diplomáciai »bölcsösége« főleg rejtélyes hallgatásában és a halogatás politikájában áll.

A Bécsben időző magyar delegáció tagjai is kíváncsi kérdéseikre csupa kitérő választ kapnak. A delegációt külpolitikai tájékoztatás helyett De Pretis osztrák pénzügyminiszter dús vacsorái kárpótolják. (Annak az árát aztán ismét Magyarország népe fizeti!)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 236 : 13 »Morgen, morgen, nur nicht heute! « — holnap, holnap, csak ma ne! (A folytonos halogatást gúnyoló német szállóige. Mi, magyarok, Pató Pállal mondogatjuk: »Ej réúrünk arra még!«)
- „ 15 a »öröskönyv« — a Monarchia közös külügyminisztériumának a fontosabb diplomáciai okiratokat tartalmazó kiadványa. (Szokás alakult ki, hogy a különböző országok külügyminisztériumai más-más színű kötéstáblával jelentetik meg hasonló jellegű kiadványaikat: a Monarchia vörse, a német fehér, az angol kék, a francia sárga színű kötéstáblával stb.)
- „ 16 bekompingálása — beköttetése.
- „ 35—36 már Ausztria egyszer megjárta a köddel: a chumival . . . « — gúnyos célzás az 1866. júl. 3-i könggrätzi nagy csata-vesztésre; a csatatér közelében fekszik Chlum helység. (Ld. még a helységnevek magyarázatánál: 351. l.)

342. sz., dec. 11.

Ld. előbb Franciaországról szóló általános tájékoztató jegyzeteinket (280—281. l.) és a 328. sz. (nov. 27-i) cikk jegyzeteit.

Mac Mahon a Broglie-kormány bukása után Jules Dufaure-ral tárgyalta kormányalakításáról. Elfogadta Dufaure föltételeit, melyek ellenében — egykorú tudósítások szerint — »csupán azon föltételt tette, hogy a hadügy-, tengerészet- (MK-nál: kereskedelemügy-) és külügy-miniszterek hagyassanak meg, mert az előbbi minisztériumoknál is beismerték, hogy ezen tárcáknak az ország és a hadsereg érdekében a pártokon kívül kell maradniok . . . « E föltételekbe Dufaure nem egyezett bele s ezért a megbeszélés abbamaradt. Mac Mahon ekkor Batbie-t hívatta s őt bírta meg kormányalakítással. Ennek kudarcát már ismerjük.

Mac Mahon államcsínyre is gondolt, de amint arról értesült, hogy a szenátus és a kamara elnökei megfelelő intézkedésekkel gondoskodnak a törvényhozó-testület biztonságáról s a tarvbevett intézkedéseket a hadsereg is helyesli: rögtön hívatta az elnököket, értekezett velök s fanyalogva bár, de rászánta magát Dufaure megbízására. A köztársasági párt lett tehát a helyzet ura.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 237 : 1—3 *XIV. Lajos mellényválasztási fejtörését* MK előszeretettel emlegeti írásaiiban. Pl. 1875. szept. 11-i vezércikkében (Krk 52. köt. 101. l.), *A fővárosból* c. tárcájában (a jelen köt. 5—6. l.) stb.
- „ 4—5 *Mac Mahon nem tudja feledni, hogy napóleoni bérruhát viselt* — III. Napóleon nevezte ki tábornaggyá és tőle kapta hercegi címét.

343. sz., dec. 12.

Mikszáth nem egyszer figyelmeztet a Monarchia széthúzó erőinek különböző megnyilatkozásaira, amik mind a birodalmi »egység« és az úgynevezett »kiegyezés« ideiglenességét bizonyítják.

A Habsburg-ház országait csak igen gyöngé szállal tartotta össze az uralkodó személye. Az érdekellentétek az egymás közti sovíniszta gyűlölködésben és féltékenységben is megmutatkoztak. Például: Hol és mennyi ideig tartózkodik az uralkodópár? Foreno Józsefet nem sok szemrehányás érhetette, mert kedvenc »Burg«-ját csak éppen a legszükségesebb rövid időre cserélte fel a budai várpalotával és a gödöllői kastéllyal. Ellenben Erzsébet királyné szívesen tartózkodott hazánkban. A bécsi és a prágai lapok ezt a körülményt is felhasználták magyarellenes kirohanások rendezésére.

Mikszáth világosan látta, hogy a »felséges asszony« személye iránti »szerepet és féltékenységet« megnyilatkozásai csupán ürügyek a Monarchia össze nem tartozó országainak szüntelen belső marakodásában. 1874- és 75-ben szerkesztett lapjai (a Magyar Néplap és a Mulattató) híróvatában nem egyszer ad helyet efféle értesüléseinek. Pl. 1874. jan. 23-án. (Krk 51. köt. 303. l.)

Ezúttal a cseh lapok hasonló neheztelését teszi szóvá — a maga részéről is nem csekély elfogultsággal.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 238 : 5 *Narodní divadlo* — a cseh nemzeti színház.
- „ 6 *Rózsa Sándor, velki lupežník uherský* — Rózsa Sándor, a legnagyobb magyar tolvaj. — Ezt a sértő tendenciájú darabot Mikszáth okt. 9-i (279. sz.) cikkében is szóvátette.
- 238 : 15 *az alkotmány olyan, mint a bunda . . .* — Ezt a rimaszombati diákkorában egyik tanárától hallott magyarázatot MK más írásaiiban is elmeséli.
- „ 24 *a kassai toaszt-ról* ld. a szept. 14-i (254. sz.) cikket és ahhoz fűzött jegyzeteinket.

344. sz., dec. 13.

Teljes névjelzéssel.

Plevna, a Balkánon folyó hadműveletek legfontosabb pontja, december 10-én elesett és védője, Oszmán pasa, egész seregével orosz fogságba került. Amilyen örömmel üdvözölték a törökbarát népek a

július 30-i plevnai török győzelmet, éppoly megdöbbenéssel fogadták a bukás híret.

Mikszáth együttérzése igen erőteljesen nyilatkozik meg e napokban. Cikkeit ritkán szignálta, — ezt a sirámot teljes névaláírással látja el.

Anglia, Németország és a Monarchia »várakozó álláspont«-járól csak megismétli a cikkek sorozatában már többször elmondott kifogásait.

A »örökönnyv«-ról (240 : 3) ld. a 341. sz. cikk Tárgyi magyarázatait.

345. sz., dec. 14.

A törökök plevnai győzelmének öröme nyáron a magyar fővárost ünnepélyesen kivilágították; a plevnai bukás alkalmából népgyűlést tartottak. Az ellenzéki politikusok tömegmozgalommal akarták a török megsegítésére, a háborúba való beavatkozásra kényszeríteni a kormányt, illetőleg a Monarchiát.

Mikszáth kicsinylően s megvetéssel szól Tisza Kálmán kormányáról, amely ebben a kérdésben úgysem tud, úgysem mer határozni. Andrássyhoz és rajta keresztül az uralkodóhoz kell fordulni az országgyűlés útján.

240 : 9 *commis-voyageur* — kereskedelmi utazó, ügynök.

A Helfy őrizetére rendelt »négy hordár«-ról ld. az okt. 4-i, 274. sz. cikket és jegyzeteinket. A készülő »vasárnapi nagy tüntetés«-ről pedig a dec. 18-i, 349. sz. cikket és jegyzeteinket.

A cikk kilencedik bekezdésében a megjelölt helyen egy félmondatot kihagytunk gyűlölködő sovíniszta hangja miatt.

347. sz., dec. 16.

A cikk két világpolitikai eseménnyel foglalkozik.

Az elsőre nézve ld. mindenekelőtt *Franciaország*-ról szóló általános tájékoztató jegyzeteinket (280—281. l.) és a 328. sz. (nov. 27-i), valamint a 342. sz. (dec. 11-i) cikk jegyzeteit.

Mac Mahon »a republikánus többség halójában vergődik« és »meghódol az ország szavazatának«. E kitételek magyarázata: Mac Mahon kénytelen volt egy »mérsékelt, de őszinte köztársaságiakból álló« kormányt — Dufaure kormányát — kinevezni. A kormány tagjai dec. 14-én egybegyűltek az Élysée-palotában s Mac Mahon elnöklete alatt megállapították a kamarához intézendő nyilatkozat szövegét. — Minthogy Mikszáth e nyilatkozathoz fűzi megjegyzéseit, közöljük ennek bevezető részét:

»Az okt. 14-i választások igazolták az ország bizalmát a köztársasági intézményekben. Hogy a parlamentáris szabályoknak elegendet tegyek, mindkét kamarából választott oly férfiakból alakítottam kormányt, kik el vannak határozva ezen intézményeket az alkotmányos törvények őszinte alkalmazása által védelmezni és fenntartani. Az ország érdeke azt követeli, hogy a válság befejeztessék és ne ismétlődjék. A feloszlatai jognak gyakorlása tényleg csupán a nem-fellebbezhető bírónak megkérdezése s azt nem szabad kormányrendszerre tenni. Ezen jogommal éltem és meghajlok az ország válasza előtt ...« stb.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

241 : 4 a »hős sebesült« — Mikszáth ismételtlen kifejezi az egykorú mondendón alapuló abboli gyanúját, hogy Mac Mahon sedani »megsebesülése« vagy öncsonkítás volt, vagy csak pusztá sebkötésből állott. A júl. 13-i (192. sz.) cikkben is gúnyosan utalt e sebre.

Mikszáth e cikkének második része Plevna elestével és Oszmán pasa sorsával foglalkozik. Ezekről ld. jegyzeteinket a 344. és 348. sz. cikkeknel.

242 : 7 »a népgyűlés, habár egy gyógyszerész vezet is, nem elég medicina« — utalás az előbbi (dec. 14-i, 345. sz.) cikkre, amely a Plevna eleste miatt tartandó népgyűlésről szól. A népgyűlés egyik vezetője, Sztupa György országgyűlési képviselő, foglalkozás szerint gyógyszerész volt.

„ 13 Az amputált lábú Oszmán pasa »éppúgy, mint mi, nem fog a maga lábán járhatni« — Mikszáth keserű tréfája; valóságos akasztófahumor itt ez a szójáték.

348. sz., dec. 17. *Ozmañ pasa*

Teljes névjelzéssel.

A francia »Havas« sajtóügynökség (Agence Havas) Konstantinápolyból azt jelentette, hogy Oszmán pasa meghalt, holttestét Konstantinápolyba hozzák s ünnepélyesen fogják eltemetni.

MK e jelentés alapján írta meg a nemrég még országszerte ünnepelelt hős nekrológiáját. A halálhír azonban tévesnek bizonyult; ld. a dec. 19-i (350. sz.) cikket.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

242 : 8 a »Níbelungi legendát« MK mindig az emberfeletti, meszeszerű küzdelmek jelzéséül emlegeti. De paródiának is felhasználja; ld. a *Níbelungok harca* c. novelláját (1873), Krk 1. köt.

„ 13—14 és 17—18 »világot elborító lánggá növekszik a honszeretet« — Ez a patetikus frázis MK 70-es évekbeli írásaiban többször is előfordul különböző változatokban. Legelső jelentkezése a *Níbelungok harcában* (1873. jan. 1), ebben a formájában: »Világot borító szárnyait összecsapta felettünk . . .« Ekkor a civilizációra, később a liberalizmusra, majd általában a szabadságra és hazaszeretetre alkalmazza a »világot borító szárnyak« és »lángok« szerepét.

349. sz., dec. 18. *A drágakövek.*

Teljes névjelzéssel.

E témával foglalkoznak még a 350 és 354. sz., dec. 19. és 23. sz. *Apróságok.*

Az *Apróságok* itt érintett eseményeit világosabb áttekintés végett két fejezetre kell osztanunk. Az első: a Nemzeti Lovardában lezajlott népgyűlés; a második: a Várban, a miniszterelnöki palota előtt, Tisza Kálmán ellen intézett heves tüntetés és annak következményei.

I. 1877. dec. 16-án, vasárnap kora délután az ellenzéki politikusok kezdeményezésére újabb törökbarát-népgyűlést tartottak a Nemzeti Lovarda épületében. A népgyűlésen híre járt, hogy a Várban, a miniszterelnökséggel szemben levő tüzérségi épületben katonaságot helyeztek készenlétebe. Kevésrel a gyűlés megnyitása előtt táviratokat osztogattak szét, melyek azt jelentették, hogy Oszmán pasa meghalt. (A hír később valótlannak bizonyult.)

Ily előzmények között nyílt meg a népgyűlés. A népgyűlésen az ország minden vidéke s számos városa képviseltette magát: Cegléd (negyvennyolc tagú küldöttség által), Debrecen, Kassa, Nagykanizsa, Nagykőrös, Nyíregyháza, Sátoraljaújhely, Szeged stb.

Elsőnek Degré Alajos (a márciusi ifjak egyike, Petőfi egykori barátja) lépett a szószékre és Sztupa György országgyűlési képviselőt ajánlotta a gyűlés elnökéül.

A határozatokat — hosszabb beszéd kíséretében — Helfy Ignác terjesztette elő. Javasolta, hogy az ő és barátai által fogalmazott határozatot terjesszék a kormány elé. A határozat három pontból áll: 1. A cári birodalom terjeszkedése és ennek következtében: Törökország állami függetlenségének és területi épségének csorbítása — Magyarországra és Ausztriára nézve veszélyes. 2. A magyar nép elérkezettnek látja az időt arra hogy felelős kormánya minden hatalmában álló eszközzel, a fegyveres erőnek felhasználásával is haladéktalanul közbelépjen e hatalmi terjeszkedés megállítására. 3. A népgyűlés minden percben élénk örömmel üdvözli a nemzet áldozatkészségének e célra való igénybevételét.

Helfy után Eötvös Károly tartott beszédet. Történelmi analógiákra utalt, majd pedig egy huszonöt tagú bizottság kiküldését javasolta, amely a határozatokat a miniszterelnököknek vigye meg.

II. A küldöttség elindult a lovardából, s a tömeg is oszlani kezdett. A Lánchíd felé, Budára . . .

Midőn a kocsisor, mely a küldöttséget vitte, a miniszterelnöki palota elé ért, a homlokzat előtti tér már tele volt emberekkel. A Szent György-téren a honvédfőparancsnoksági épület előtt lovasrendőrök foglaltak állást. A küldöttség tagjai kiszálltak a kocsikból. A tömeg zajos éljenzéssel fogadta őket, és egyszerre — mintha csak jeladásra történt volna — ez a kiáltás hangzott fel: »Fegyverre! Fegyverre!» Már ekkor híre járt, hogy a miniszterelnök nem fogadja a küldöttséget, s a palota ablakain a függönyöket kezdték lebocsátani. Pár perc múlva Sztupa György, a gyűlés elnöke azzal a közléssel jelent meg a palota kapujában, hogy a miniszterelnök valóban nem fogadja őket. Ekkor a közönség a kapu felé nyomult s azt be akarta törni. A kapu előtt állók, maga Thaisz Elek főkapitány is, minden erővel igyekeztek visszaszorítani a tömeget. Ez azonban nem sikerült. A tömeg a kapu alá hatolt s többen már az emeletre vezető lépcsőig jutottak. Ekkor azonban Herman Ottó szavára mégis csak visszavonultak. A kapualj rendre kiürült.

Közben a kapu alatti mélyedésben Verhovay Gyula beszédet intézett a néphez, amelyben többek között kijelentette, hogy: »Tiszta Kálmán s összes minisztérium » ki lesz zárva a nép szívéből!«

A küldöttség tagjai kocsira szállva elhajtottak. Helfy Ignác a törvény tiszteletére intette a távozásra szólította fel a tömeget. A tömeg azonban nem oszlott széjjel, sőt ekkor vette kezdetét a tulajdonképpeni ostrom. A miniszterelnöki palota ablakait előbb négykrajcáros éropénzekkel (úgynevezett »szuster-tallérral«), majd kövekkel és tojásokkal verték be; úgyszólván minden ablakát bezúzták.

A tüntetés csak akkor kezdett szűnni s a tömeg széteszlani, amikor a főkapitány lovas rendőrcsapatot vezényelt ki és három század Rodich-ezredbeli katonaságot is kivonultattak.

De az elszéledő sokaság még jóideig kiabálta a jelszót: »Fegyverre!«, s innen is, onnan is felhangzott a lelkesítő dal: »Oszmán pasa azt üzente . . .«

*

A zajos tüntetésnek — amely történetesen Tisza Kálmán születésnapjára esett — utójátékai is voltak.

A Házban megjelenő Tisza Kálmán közölte pártjával, hogy ő megüzente a küldöttségnek: hajlandó őket fogadni, de nem olyan tömegesen, ahogy érkeztek. Közlését Sztupa György és Helfy Ignác tudomásul is vette, de Verhovay tömeges küldöttséget akart vezetni. A tömeg betörte a palota ablakait kövekkel, amelyeknek néhány példányát — így mondta Tisza — örök emlékül szándékozom magamnak eltenni . . .«

Már dec. 18-án kiszivárgott a hír, hogy Tisza Kálmán be akarja szüntetni a népgyűléseket azzal az indokolással, hogy a legutóbbi népgyűlésen tüntetések és zavargások történtek.

Dec. 20-án este Verhovayt az Egyetértés szerkesztőségéből előbb Thaisz Elek főkapitányhoz, majd ennek rendelkezésére a budavári »Fortunát«-ba (a törvényszéki épületbe) kísérték, hol »letartóztatva maradt«. (Verhovay elfogatásáról szól Mikszáth dec. 23-i, 354. sz. cikke.)

Verhovay ellen Kozma Sándor kir. főügyész »felségsértési« vádat emelt az Egyetértés 1877. szept. 13-i számában megjelent »A királyi felköszöntő« c. cikke miatt. E cikkben Verhovay többek közt azt írta, hogy a kassai toaszt »saját tűzhelyénél becsületlenítette meg a nemzetet« stb.

Az ellenzéki lapok azonban egyhangúlag rámutattak arra, hogy ez a cikk csak ürügy Verhovay perbefogására. Az ügyészi eljárás nem egyéb, mint Tisza Kálmán bosszúja (amint MK is mondja dec. 23-i cikkében); Tisza bosszúja Verhovaynak részint a várbeli tüntetésen tett kijelentése miatt, részint pedig egy másik cikke miatt, melyben arra a kérdésre, hogy: »Ki a hitvány?« — így felelt: »a hitványak leg-hitványabbja Tisza Kálmán.«

Tisza e személyes bosszútervének leleplezése után a közvélemény Verhovay mellé állt, és mindenki természetesnek tartotta, hogy őt az ellene emelt vád alól — Komjáthy Béla védőbeszéde után — az esküdtszék dec. 29-én fölmentette.

*

Végül megjegyezzük, hogy a »drágakövek« kifejezés csakhamar szállóigévé vált. Mikszáth évek múlva is emlegeti »a nevezetes köveket, amelyekkel a Tisza Kálmán ablakait behajigálták«. (A legdrágább kő c. cikkében, Pesti Hírlap, 1881. szept. 8.)

350. sz., dec. 19.

Ld. a 349. sz. *Apróságokat* és azokhoz fűzött jegyzeteinket.

354. sz., dec. 23.

Ld. a 349. sz. *Apróságokat* és azokhoz fűzött jegyzeteinket.

355. sz., dec. 24.

Mikszáth mindvégig bizalmatlanul nézte Andrássy rejtélyes külpolitikáját a keleti kérdésben. Most, Bismarck üzenetére világosság derül a »külügyér« kártyáira.

E cikkkel kapcsolatosan idézzük a Budapesti Napilap ugyanezen (dec. 24-i) számának következő közlését:

»Andrássy gróf nyilatkozatairól, melyeket tegnap a delegáció ülésében tett, a Neue Freie Presse többek közt azon megjegyzést teszi, hogy a külügyér nem felelt határozottan a kérdésekre, hanem csak arra igyekezett, hogy bebizonyítsa, miszerint ő a Monarchia érdekeit minden irányban erélyesen védelmezte...«

A cikk zárószakaszában olvasható tréfa magyarázatát ld. a *Kelet Népe* összefoglaló jegyzeteiben: 296. l.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

248 : 1—2 »A kóróról a bodzára. A bodzáról a kóróra...« — szállóige; népdal- vagy népmese-töredék. (Jelentése: Cseberből vederbe, vagy: Egyik kutya, másik eb.)

„ 7 *stille Gesellschafter* — csendes üzlettárs.

„ 17 »a budapesti tüntetések« — ld. a dec. 18—23-i (349—354. sz.) cikkeket és jegyzeteinket.

„ 24 *écarté* — francia eredetű kártyajáték, két személy játszhatja. Itteni jelentése: a félretett kártyalap.

356. sz., dec. 25.

MK ezzel az *Aprósággal* Andrássy Gyula diplomáciai »bölcse-ségét« vagy »ravaszágát« gúnyolja ki. Andrássy — Talleyrand közmondásos leckéjéhez tartva magát, amely szerint »a beszéd a gondolatok eltitkolására való« — kitérő válaszokkal vagy üres frázisokkal igyekezett elleplezni a Monarchia külpolitikai terveit.

Az itt közölt persziflázssal Mikszáth tulajdonképpen Jókai Üstökös c. éleclapjának tréfáihoz csatlakozik. Az Üstökös 1877. év körüli számai tele vannak Andrássy színjátszásának kifigurázásával. Az Üstökös egyik karikatúrája például felcseréli Bismarck kopasz fejét és Andrássy dús hajzatát; mert: a Monarchia politikáját a »keleti kérdés«-ben tudvalegőleg Bismarck döntően befolyásolta. Egy másik karikatúra azt kérdi: »Ki tartja kezében Andrássy üstökét?« (Ismét

csak Bismarok!) Egy harmadik karikatúra pedig — igen vaskos tréfával: egy rókát, egy szamarat és egy nyulat ábrázoló kép szövégében — azt a »természetrajzi problémát« veti fel, hogy: »Melyik hát a három közül az okatootsiai külügyminiszter?« (Az »Okatootsiai« költött országnév tudvalevően Petőfi leleménye: ily című versében Magyarország elmaradt viszonyait gúnyolta ki.)

Ámde Jókai élelappja nemcsak Jankó János szellemes karikatúráival tréfálózott, hanem egy olyan, Andrássyval folytatott fiktív interjú is közölt, amely ösztönző példa lehetett Mikszáthnak.

(Persze az Üstökös tréfája még csak a szeptember eleji állapotokat tükrözi, míg a Mikszáthé már az évvégi fejleményekről szól.)

357. sz., dec. 27. Hol vagytok, pásztorok?

A cím a karácsonyi betlehemes népi játékok énekszövegéből való. Egyébként a cikk a dec. 18., 19. és 23-i *Apróságok*hoz kapcsolódik; azoknak szerves folytatása.

Tárgyi magyarázatok

Lap sor

250 : 6—251 : 1 »Jókai szerint: mustrák [Tisza Kálmán] építendő mauzóleumához.« — Ez a megjegyzés Jókai alábbi költeményére utal, amely az Üstökös 1877. dec. 23-i számában (20. évf.1010. sz., 601. l.) látott napvilágot *J. M.* betűjeggyel:

Tisza Kálmánnak

születése napján 1877. december 16.

Ünnep van, boldog szeretetnek ünnepe Nálad,
Nincsen más körüléd, mind csak az, aki szeret:
Hű nő és viruló gyermek-koszorú mosolyog Rád,
Egyetlen koszorú, amire büszke a szív.
Titkos öröm napja, melyről más senki se tud hírt,
S amiket itt érez, senki se mondja el azt.
Édes ajándékok: hitves-kéz hímzete, gyöngéd
Szók, gyémánt könyvek, hallgatag átölelés.
Ám a »barátság« is küld egy születésnap kincset
S meglepetésképen üdvözlöl a riadal.
Ablakon át berepült kő ez: *mustrája szívének*,
S a felszínre került seprűnek a zaja künn.
Jól eltedd e követ: Mausoleumodnak alapja
E kő. Minden nagy férfi jutalma ez itt.
Néked is egykor majd piramidot emelnek a *késők*,
A *kortárs* im ezt küldi be minta gyanánt.

358. sz., dec. 28. Álmodó álmodója

Mikszáth a parlamenti pártok és csoportok közül a Sennyey-féle konzervatív ellenzékét becsülte legkevesebbre.

A szóbanlevő cikk is csak egyike MK Sennyey és pártja elleni megnyilatkozásainak. A konzervatívok programtalanságát és eszmei zűrzavarát a következő évben (1878) *Sennyeyi Pálék* című »fény- és árnyképé«-ben is leleplezi. (Krk 64. köt.)

Sennyeyről szólva szinte elkerülhetetlen az Asbóth Jánosra való utalás. Hiszen a konzervatív párt lapjait egy ideig Asbóth János szerkesztette, »Magyar conservatív politika« című munkája (amely rövid idő alatt három kiadást ért, 1876) élénk visszhangot keltett; általában Asbóth János feltűnően vonzódott a konzervatív politika uraihoz... Természetes, hogy Mikszáth a »fény- és árnyképek« galériájában Sennyey közelében Asbóth Jánosnak is helyet juttat. (Ld. majd szintén a Krk 54. kötetében.)

Hasonló képzetársítás idézi emlékezetébe Asbóth János »Álmok álmódója« című regényét is akkor, midőn voltaképpen a konzervatív pártvezér: Sennyey Pál ellen intéz újabb támadást.

Asbóth János »Álmok álmódója« c. regénye 1878-as évszámmal látott napvilágot — a szerző kiadásában. (Mikszáth 1877. dec. 28-i jelen *Apróságából* megállapítható, hogy Asbóth regénye már 1877 decemberében forgalomba került. A régi könyvkiadás általános szokása szerint az évvégi kiadványok már az újesztendő számjegyeit viselték !)

A könyv alig felel meg a »regény« műfaji követelményeinek. Négy lazán összefűzött fejezetében a reflexiók tömege sorakozik fel egy szerelmi történet vékony szálára fűzve. A regény egyes szakaszain feltűnően érzik Eötvös József moralizáló irányának hatása. Bence a konzervatív és haladó eszmék különös vegyületben jelentkeznek.

Mikszáth bíráló érzéke találóan illeszti Sennyey Pálék konzervatív politikájának cégéréül Asbóth János regényének címét. Az »Álmok álmódója« ködképek között imbolyog s »nagy« elhatározásai is csupa általánososságok között botorkálnak — akárcsak Sennyeyék, a »konzervatív politika« nagymesterei. Mikszáthnak tehát könnyű volt megnyugtathatnia a Budapesti Napilap egyik Vas megyei olvasóját, aki a »pecsovicsok« (konzervatívok) térnyerése miatt panaszkodik. Ne féljen senki attól, hogy a konzervatívok felülkerekednek! — üzeni Mikszáth. Az »álmok álmódói« sohasem juthatnak hatalomra!

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

251 : 3—4 *Asbóth mikor már sehonnan sem követhetett el plágiumot, a saját álmaiból öllözte be regényének.* — Asbóth öllözésainak részletezését ld. *MK Még újabb fény- és árnyképek* c. gyűjteményében (Krk 54. köt.) — Ez a megjegyzés is arra utal, hogy Asbóth alapjában véve nem regényt írt, hanem csak politikai, társadalmi és kulturális kérdésekről vallott nézeteit szerkesztette össze (»öllözte be«) egy regénynek álcázott munkába.

„ 5—6 *Ne is legyen tehát soha többé ébredése!* — Az utolsó szó megkülönböztetett szedése rejtett utalás a konzervatív párt *Ébredés* c. lapjára, amely Asbóth János szerkesztésében Kolozsvárt jelent meg rövid ideig.

„ 8 *»Korona«* — előkelő pesti hávéház volt a Belvárosban. A Korona utca (a mai Régiposta utcának a Váci utca és Petőfi Sándor utca közötti szakasza) és a Váci utca sarkán állott.

Lap Sor

- 251 : 11—152 : 4 »*Asbóth megfordítva fejlődik . . .*» stb. — A fiatal Asbóth János útirajzokkal és politikai tanulmányokkal kezdte publicisztikai és irodalmi pályáját: 1866-ban (huszonegy éves korában) svájci és németországi, 1868-ban párizsi úti élményeit közölte; 1868-ban »Baloldal és szabadság«, 1872-ben »A szabadság«, 1875-ben pedig »Magyar conservatív politika« című tanulmányaival lépett a nyilvánosság elé. Csak ezek után (1877 végén) következett »Álmok álmodója« c. regénye.
- 252 : 13 »*Csendes, miként a sír.*« — Arany János »V. László« c. balladájának reminiscenciája. Nem pontos idézet, hanem a ballada két sorának (»Csendes, mint a halál« és »Enyhít . . . mikép a sír !«) egybeolvasott emlékképe.

360. sz., dec. 30.

Az 1877. évi *Apróságok* sorozatát MK Tisza Kálmánnak a gyülekezési és szólásszabadságot korlátozó rendeletére, illetőleg a Pesti Napló ezzel kapcsolatos cikkére tett megjegyzésekkel, valamint a Budapesti Napilap előfizetési felhívásával zárja.

Az első szakasszal kapcsolatosan ld. *Lapszemlék és sajtópolemikák* c. jegyzeteinknek a *Pesti Napló*ról szóló fejezetét is: 308. l.

A Budapesti Napilap előfizetési felhívását Mikszáth kesernyés ízű tréfával intézi.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 253 : 2 *attentátum* — merénylet.
- „ 22 »*Bolond Istók*« — képes heti élclap. A kormánypárti »Borszem Jankó«-val szemben az ellenzék lapja volt. Háromszor indult pályájára: 1872-ben (akkor csak két hétig élt); 1876. dec. 11-én (1876. jún. 24-ig működött); és végül 1878. jan. 6-án ismét. (Ez utóbbi, harmadik indulására utal MK.) Bartók Lajos szerkesztette Don Pedró álnéven.
- „ 23 »*Hímző utca*« — a belváros egyik kis mellékutcája.
- 254 : 21 *Szervita tér 5. sz.* — a Budapesti Napilap szerkesztősége és kiadóhivatala, Mikszáth munkahelye 1877 május végétől 1878. febr. 7-ig. (Ma: Martinelli tér.)

A KÉPMELLÉKLETEKRŐL

- I. A *Budapesti Napilap* 1877. évfolyama egyik számának címlapja.
- II. Egyfelől az Isten, másfelől Allah »velemek lesznek az igaz ügyért való harcban«. (A Borsszem Jankó karikatúrája a cár és a szultán azonos frázisával: 1877. ápr. 22.)
- III. Lonkay Antal és br. Jósika Kálmán, a két klerikális lap (Magyar Állam és Magyar Korona) szerkesztője egymást átkozza. (Mind a két karikatúra az *Üstökös* 1877. jún. 10-i számában.) — Mikszáth sokszor élcelődik felettük. Az 1877. jún. 30-i *Apróságban* Jósika lapját »a kisebbik rossz-nak nevezi.
- IV. Pulszky Ferenc, »a vén csataló«. (Karikatúra az *Üstökös* 1877. ápr. 5-i számában.) — Mikszáth a júl. 28-i *Apróságban* és *Arról a bizonyos nagy orról* c. tárcacikkében említi, hogy Pulszky egy népgyűlésen »megvénült csataló-nak nevezte magát. A tárcacikkben utal is Pulszkynak az *Üstökösben* megjelent ezen »fotográfijára«.
- V. »Nem halt meg Mátyás király!« (Karikatúra az *Üstökös* 1877. aug. 29-i számában.) Mikszáthnak *Arról a bizonyos nagy orról* c. aug. 8-i tárcája szerint: Pulszky látogatásakor Bécsben azt hitték, hogy »maga Mátyás király támadt fel az ő nagy orrával...«
- VI. Gyulai Pál, »az irodalmi pápa«. Mellette Vadnai Károly. (Karikatúra az *Üstökös* 1877. márc. 25-i számában.) — Mikszáth az aug. 14-i *Apróságokban* Gyulainak »az irodalomban támadt pápai csalhatatlanságát« gúnyolja; aug. 24-én pedig »irodalmi pópá-nak nevezi Gyulait.
- VII. Thaisz Elek, Budapest rendőrfőkapitánya. (Megjelent az *Üstökös* 1870. május 14-i számában.) — Mikszáth (a júl. 25-i *Apróságoktól* kezdve) gyakran évődik vele mint Tisza Kálmán egyik főbizalmasával.
- VIII. Nikó Lina színésznő. A fénykép eredetije az OSZK Színház-tudományi Osztályában. A kiváló színésznőről számos fénykép maradt fenn, de csak ez a késői (1903. évi) felvétel sokszorosítható, a többi nagyon is elmosódott. Egy fényképét a Vasárnapi Ujság is közölte: 1906. júl. 30-i sz.

*

Mint látható, a II–VII. sz. képmellékletet egykorú élc-lapokból vettük át. Nemcsak azért, mert ezek a képek valóság-gal hozzásimulnak Mikszáth e kötetbeli írásaihoz, hanem azért is, mert ilyen módon szemléltetni tudjuk az akkori közhangulatnak a sajtó különböző területein egyformán tükröződő megnyilatkozásait.

TARTALOM

(Az első szám a szövegre, a második a jegyzetekre utal)

1877

BUDAPESTI NAPILAP

TÁRCÁK

A fővárosból (Nyúl István bemutatja magát stb.)	5	354
A fővárosból (Előszó. Az eszmék temetője stb.)	8	358
Gróf Zichy Géza költeményeiről	11	358
A fővárosból (Az »utcán«)	14	360
Don Pedró mint összegyűjtött poéta	16	361
Arról a bizonyos nagy orról	19	362
A Népszínházban (ifj. Ábrányi Kornél: »A kis gróf szerelme«)	22	365
Odry Lehel úrnak (szerkesztői jegyzet)	23	366
Thiers a ravatalon	24	367
A haditörvényszék előtt	26	369
Fecsegések (A vándorló díszruha stb.)	30	369
A legújabb botrány (Színházi tárca)	32	371

APRÓSÁGOK*

155. <i>Semmik</i>	36	375
156. A kis Pulszky. Haynald érsek	37	376
157. Kerkápoly Károlyról	38	376
158. Ausztria keleti politikája	39	377
159. A lengyel klub juniálisa. A cár Romániában	41	378
160. A posták és távvidék állomásai. Tisza Kálmán, a »szfinx«	42	379
161. A lengyelek. Idézet »A Hon«-ból	43	379
162. A koronázás tizedik évfordulója. Ki az a Széll Kálmán? Egy Zala megyei bizottsági tag interpellációja. Lonkay Rómában	43	379
163. Anekdota Széll Kálmánról, Trefortról és Andrássyról	45	381
165. A Petőfi életbenlétéről keringő hír	47	381
166. A Magyar Állam és a Magyar Korona című lapokról	48	381
167. Tisza Kálmán keleti politikája. Nemzeti Hírlap. Röpke Ívek. Molnár György Shakespeare-alakításai	49	382

* A Mikszáthtól származó címeket *által betűs (kurzív)* szedéssel közöljük. Az által betűs (antiqua) címeket a kötet sajtó alá rendezője adta — a tartalom könnyebb áttekinthetése céljából. A címek elején: a Budapesti Napilap sorszáma.

169. Ismét Molnár Györgyről. A Kelet Népe előfizetési felhívása	51	383
170. A francia politika (Cassagnac, Thiers, Gambetta, Grévy)	52	383
171. Petőfi Szibériában, Manasses hazudozásai	53	384
172. Lapszemle (»Egyetértés») Bosznia elfoglalása	54	384
174. »Véletlen» találkozás Jókaival	55	385
175. Haynald érsek mint pápa-jelölt. Cassagnac	57	387
176. Bosznia okkupációja. Kállay Benjamin nyilatkozata	58	388
177. A »Háza»-ból	59	388
178. Bernát Gazsi időszerű anekdotái	60	389
179. Lonkay Antal körlevele	60	389
180. Gyulai Jókai ellen. Petőfi és a Manasses-história	62	389
181. Mi is hát a konzervatív politika?	64	391
182. Hadi jelentések. A francia hadsereg maga a nemzet ..	66	392
184. Lapszemle (»Magyarország» és a Nagyvilág«, »Vasárnapi Ujság«, »Fővárosi Lapok«)	66	392
186. Az »Alföld« plágiuma. Házassági pletyka »Lulu«-ról ...	67	393
187. Auersperg herceg és Herbst »levelezése«	69	393
188. Lambertini grófné pöre	70	393
189. Albrecht főherceg és József főherceg	70	394
190. A modern hadijelentések fogalmazásának titka	72	395
191. Hírek a diplomácia köréből. Pór Antal püspöksége ...	73	395
192. Az állatok és a növények gyűlése (Franciaországban)	74	395
194. Odry Lehel védelmében	75	396
196. Lauka Gusztáv visszaemlékezései. IX. Pius politikája	76	397
197. A »Magyar Hirlap« egy orosz hercegről	78	397
200. Abdul Kerim bkása	79	397
203. Zichy Mihály kuépe (Erzsébet királyné Deák Ferenc ravatalánál). A lengyel egyesület emlékkünnepe	80	398
204. A keleti háború ügyében tartandó népgyűlés	81	398
206. Anglia politikája	82	398
207. A népgyűlés szónokai (Pulszky, Herman, Verhovay, Helfy)	83	399
210. Ausztria mozgósít	85	400
212. Jules Verne, Hány János és Tisza Kálmán	86	400
213. Toldy Pista víziója. Sajtószabadság és francia példák	87	401
214. Tisza Kálmán és a keleti kérdés. Török győzelmek ...	88	402
216. A cár és a német császár szövetsége. Ausztria külpolitikája	89	402
219. A török győzelmek hatása. A cár és dr. Klug	90	403
221. Felelet a »Közvélemény«-nek	92	403
222. Balkáni hadiesemények	—	403
223. Újabb felelet a »Közvélemény«-nek	93	404
224. Az Ágai—Zichy afférhez	94	404
225. Még egyszer utoljára a »Közvélemény«-nek	96	406
228. Ignatyev betegsége	97	407
231. Balkáni események	98	407
232. Hadi események	99	407
233. Balkáni események. Miklós nagyherceg sürgönye	99	407

234. Riedl Frigyes bírálata Jókai »Egy az Isten« című regényéről	101	408
235. Egy boszniai küldöttség kérvénye. A lengyelek mozognak	102	409
236. Mit csinál Andrássy?	103	409
237. A cár és Ferenc József. Amerikai akasztás. »A zsandár« című népszínműről	104	410
239. Lapszemle (»Pesti Napló«, »Ellenőr«)	106	411
241. Fáy András meséje a »keleti kérdés«-re alkalmazva	108	412
247. Az államférfiak szembajjai. A három császár szövetsége	108	412
249. Balkáni események. Thiers temetése	110	412
250. Gambetta pöre	111	413
251. A kassaiak számlája az instanciák között. A magyar képviselők részvétnyilatkozata Thiers halálakor	113	414
252. Cassagnac Thiers koporsójáról. Egy hullagyalázó magyar gróf. Thiers a főúri címekről	114	415
254. Ferenc József kassai pohárköszöntője	115	415
255. <i>Keleti rege a keleti kérdéshez</i>	117	417
256. A »t. Ház« ismét együtt van. Balkáni események	119	417
257. »A Hon« vezércikke. A kassai tósztt kimagyarázása. Balkáni események	119	418
258. »Csak egy halott« a hadijelentésben	121	418
260. <i>A »Sárkány« kirakata előtt</i>	—	418
261. Hadi események	122	418
262. Franciaországi események	123	419
263. <i>Amit tulajdonképpen az »Egyetértés«-nek kellene megírnia. (Sokféle a politikai mártírság. Herman Ottó megsekkocsztatása)</i>	124	419
264. Ráth Károly mentegetőzése egy bécsi lapban	125	419
265. <i>Képek a jövőből.</i> (A cár és a cárné. Rudolf trónörökös mint közigazgatási gyakornok. A magyar koszorú Thiers ravatalán)	127	420
266. Tisza Kálmán stflusa	129	421
267. Andrássy Gyula balkáni politikája. A cár a hadszíntéren. Tisza Kálmán nagyhangú tószttja	130	421
268. A Wagner—Perczel-párbaj	133	422
269. Tisza Kálmán parlamenti beszéde. <i>Fiáker párbeszéd</i>	135	422
270. Lonkay Antal, Tisza Kálmán és Mac Mahon. A Wagner—Perczel párbaj	136	422
271. Tisza Kálmán nótája. Mese a hí kutyáról. Az erdélyi »fölkelés«	138	424
272. Az erdélyi fegyverszállítás és a székely »fölkelés«	140	425
273. Helfy Ignác és a székely »fölkelés«. A cár és Károly román király	142	425
274. Helfy Ignác és a négy »hordár«	144	425
275. Victor Hugo költeménye a pápa halálára. II. Sándor cár és a jós	147	426
276. <i>Si fecisti nega</i> (Ki felelős a Helfy elleni intézkedésért?)	149	428

277. Ráth Károly megint nyilatkozik	152	428
278. Crispi berlini látogatása	154	429
279. Még egyszer a Helfy-eset. Cseh színdarab Rózsa Sándorról	155	431
280. Békeajánlat az orosz—török hadviselő feleknek. Ragályi Ferdinánd a parlamentben. »Merénylet« Patay István ellen	156	431
281. Hadiszállítások osztrák vasutakon	158	433
282. A szesz- és cukor-adó rögtöni tárgyalatása	159	433
283. Balkáni események	—	434
285. A járadékkölcson. »Dráma a tenger fenekén.« Lapszemle	161	434
286. A franciaországi választások. <i>Érdekes história</i> (Románia)	162	435
287. <i>Tisza Kálmán álma</i>	165	436
289. <i>Kossuth, Petőfi és</i>	167	437
290. Crispi Budapesten	170	438
291. Ghyczy Kálmán nyilatkozata Crispi látogatásáról	171	438
293. A magyar idősztaki sajtó baklővései. <i>A kulisszák mögül</i> (Tisza Kálmán és Széll Kálmán beszélgetése)	172	438
294. <i>Életkép</i> (Gyulai Pál az egyetemen). A ferencvárosi választópolgárok gyűlése	175	439
295. Béke helyett téli hadjárat	177	441
296. Milán taktikája. Lapszemle (»Magyar Hírlap«)	178	442
297. A közgazdasági kiegyezés	181	443
298. <i>Egy igénytelen mesécske</i> (A kutya és a csacsi Tisza kormányja alatt). <i>Egy közönséges kínai történet</i> (Perczel Béláról). <i>Ez már nem mese, de csoda</i> (a »Magyar Hírlap«-ról)	182	443
299. <i>Az utolsó »adutt«</i> (Milán és a cár)	185	444
300. Philippovics altábornagy a határőrvidéken. Osztokodás a török foglyokon. A cár és szövetségesei. Az új indóház emléktáblája	187	444
301. Falk Miksa beszéde. Lapszemle (»Magyar Hírlap«)	188	445
302. <i>Halottak napján</i> (»A hírlapírónak is vannak halottjai...«)	189	445
303. A cár a halottak ünnepén. Lapszemle (»Kelet Népe«)	191	445
304. <i>A »házból«</i> (Tisza Kálmán bankteóriája)	192	445
305. Az orosz hadműveletek Ázsiában	—	446
306. Az osztrák védvám-politika	193	446
307. <i>A Vatikánból.</i> (A pápa betegsége és Mac Mahon kényes helyzete)	195	446
308. <i>A házból</i> (Kaas Ivor beszéde)	197	447
309. Chlumetzky osztrák közlekedésügyi miniszterről	198	447
310. »Akiknek nem kell az önálló magyar bank«	200	448
312. Sokféle. (Thaisz Elek, Pipitz lovag, Simonyi Ernő, Gyulai Pál, a lordmayor lakomája, Beöthy Algernon)	201	449
313. <i>A kuvik</i>	204	450
314. <i>A cár naplójából</i>	206	450
315. <i>Coriolánok lepedőben</i>	208	451

317. <i>A próféta kísért</i> (A török udvari ármányok)	209	452
318. <i>Egy kis mutatóvány a cikkekölykekből</i> (A »Magyar Hirlap«-ról)	210	453
321. Népgyűlés a bank- és vámügyben	211	454
322. <i>Swippsz Pepi</i> (A népszínházi botrány)	213	455
323. Kossuth Lajos királysága. Tisza Kálmán alkotmánya	215	460
324. A népszínházi botrány	216	461
325. ifj. Toldy Ferenc párbaja. A büntető-kódex tárgyalása	218	461
327. <i>A kódex-viták után</i> (anekdoták)	219	461
328. Franciaországi események	220	462
329. <i>A képviselőházból</i> (A büntető-kódex részletes tárgyalása)	222	463
331. <i>Csodabogarak.</i> (A »Magyar Hirlap«-ról)	223	463
332. A népszínházi botrány	224	463
334. A haldokló pápa	226	463
335. <i>Egy becsületes állampolgár egy közönséges napjának hűséges leírása</i>	227	464
336. <i>Swippsz Pepi naplójából</i>	228	465
337. »Kinek mit hoz a Mikulás?« Barabás Miklós jubileuma és Zsedényi	230	465
338. <i>A színész-kongresszusból</i>	230	466
339. <i>Kovács Pál</i>	232	466
340. Ferenc József és a magyar delegáció	234	471
341. Andrassy külügyi taktikája	235	472
342. Franciaországi események. Mac Mahon	237	472
343. Cseh lapok a királyi családról	238	473
344. Plevna elesett	238	473
345. Népgyűlés Plevna miatt	240	474
347. Franciaországi események	241	474
348. <i>Oszmán pása</i> halálhíre	242	475
349. <i>A drágakövek</i>	243	475
350. <i>Oszmán pása</i> halálhíre álhír volt. A »megkövezett« Tisza Kálmán a parlamentben	245	478
354. Verhovay Gyula elfogatása	246	478
355. Mi lesz Bosznia és Hercegovina sorsa?	248	478
356. Andrassy Gyula diplomata-nyelve	250	478
357. <i>Hol vagytok, pásztorok?</i>	250	479
358. <i>Álmok álmodója.</i> (Asbóth Jánosról és Sennyey Pálról)	251	479
360. A gyülekezési jog és szólásszabadság korlátozása. Előfizetési felhívás a »Budapesti Napilap«-ra	253	481

MIKSZÁTHI ÍRÁSAI A JEGYZETEK KÖZT

Új lap. (Balázs Sándor meginduló új közlönye, a Férjek Lapja)	442	442
Kovács Pál jubileuma	468	467

JEGYZETEK

Rövidítések	256
Tudnivalók	256
Bevezetés a jegyzetekhez	
Mikszáth a Budapesti Napilapnál	257
Az »Apróságok« rovata	262
Hazai tükör	267
Európai úrjárat	275
Mikszáth mint Budapest írója	286
Lapszemlék és sajtópolémiaiák	288
Életrajzi jegyzetek	310
Helységnevek, földrajzi nevek	350
A tárcacikkek jegyzetei	354
Az »Apróságok« jegyzetei	373
A képmelléletekről	482

41669

Aug 25 — 19